สรุปผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัยใน

การสัมมนาวิชาการระดับชาติ

ผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในสังคม

ครั้งที่ 1 ประจำปี 2551

“เรื่องจริงของหญิงชาย !”

8 สิงหาคม 2551

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

คำนำ

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดสัมมนาวิชาการระดับชาติ ผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในสังคม ครั้งที่ 1 ประจำปี 2551 "เรื่องจริงของหญิงชาย" ขึ้นเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2551 ณ โรงแรมปรินซ์พาเลซ กรุงเทพฯ เพื่อเป็นเวทีให้ทุกภาคส่วนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนผลงานวิจัย/ผลงานวิชาการในการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ในขณะเดียวกันผู้เข้าร่วมสัมมนา จะได้รับทราบประเด็นสำคัญที่มีการศึกษาวิจัยในเรื่องความเสมอภาคหญิงชายในบริบทของประเทศไทย อันจะก่อให้เกิดมุมมองและการขับเคลื่อนงานวิชาการด้านสตรีและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายได้กว้างขวางขึ้น โดยบทความทางวิชาการและผลงานวิจัยที่นำเสนอในงานสัมมนาฯ ครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นผู้อ่าน กลั่นกรอง และให้ข้อเสนอแนะต่อผลงานวิจัย/ผลงานวิชาการ สำหรับการปรับปรุงคุณภาพผลงาน เพื่อให้ได้มาตรฐานทางวิชาการ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน มา ณ โอกาสนี้

ผลงานวิจัย/ผลงานวิชาการในเอกสารฉบับนี้ เป็นการนำเสนอผลงานวิจัยสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวที่จัดทำร่วมกับสถาบันการศึกษาระหว่างปี 2548-2550 จำนวน 3 เรื่อง และผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัยของผู้ที่ได้รับคัดเลือกให้นำเสนอในเวทีสัมมนาในหัวข้อย่อย 3 หัวข้อ คือ ความเสมอภาคหญิงชายและการมีส่วนร่วมของสตรีในภาคสังคม ความรุนแรงต่อสตรีและผู้ชายเลิกเหล้า และสิทธิการเจริญพันธุ์และสุขภาพของผู้หญิง รวมจำนวน 17 ผลงาน

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
กันยายน 2551

การสัมมนาวิชาการระดับชาติ

ผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในสังคม ครั้งที่ 1 ประจำปี 2551

"เรื่องจริงของหญิงชาย !"

วันศุกร์ที่ 8 สิงหาคม 2551 เวลา 8.30 - 16.00 น.

ณ โรงแรมปรินซ์พาเลซ มหานาค กรุงเทพมหานคร

---

1. ความเป็นมา

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพสตรีและส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมของหญิงชาย โดยการกำหนดนโยบาย มาตรการ การส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินโครงการกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมศักยภาพสตรีและความเสมอภาคระหว่างหญิงชายแก่หน่วยงาน องค์กร นักวิชาการ นักศึกษา และประชาชนที่สนใจทั่วไป สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวร่วมกับนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง จึงเห็นสมควรจัดสัมมนาวิชาการระดับชาติ ประเด็นผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายขึ้น เพื่อเป็นเวทีสำหรับการนำเสนอผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัยในช่วงที่ผ่านมาที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคมไทยทั้งในเชิงนโยบายและปฏิบัติการ และสร้างบรรยากาศทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวจึงได้กำหนดจัดการสัมมนาวิชาการระดับชาติ ผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในสังคม ครั้งที่ 1 ประจำปี 2551 "เรื่องจริงของหญิงชาย !" ในวันศุกร์ที่ 8 สิงหาคม 2551 ณ โรงแรมปรินซ์พาเลซ มหานาค กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ เพื่อร่วมเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะ ตรากตรำบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อให้คนไทยได้มีอาชีพ และได้พระราชทานให้วันที่ 1 สิงหาคมเป็น "**วันสตรีไทย**" ของทุกปี เพื่อให้สตรีไทยมีโอกาสแสดงถึงความรู้ ความสามารถในการพัฒนาประเทศ ควบคู่ไปกับการสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันสังคม โดยมีกิจกรรมหลัก ประกอบด้วย การปาฐกถาพิเศษ การนำเสนอผลงานทางวิชาการ และเปิดเวทีสำหรับนักวิชาการ นักวิจัย คณาจารย์ นักศึกษาสถาบันต่างๆ บุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการ และเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างกัน

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อเปิดเวทีเสนอผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัยด้านการส่งเสริมศักยภาพสตรีและความเสมอภาคหญิงชายระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย อาจารย์และนักศึกษาในสถาบันต่างๆ รวมทั้งประชาชนที่สนใจทั่วไป และเผยแพร่ความก้าวหน้าทางวิชาการด้านสตรีและความเสมอภาคหญิงชายสู่สังคม

2.2 เพื่อพัฒนาเชื่อมโยงงานวิชาการ/งานวิจัยในด้านการส่งเสริมศักยภาพสตรีและความเสมอภาคระหว่างหญิงชายสู่การปฏิบัติ

2.3 เพื่อส่งเสริมให้มีการผลิตและเผยแพร่ผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัย

2.4 เพื่อทราบถึงความก้าวหน้าในงานวิชาการและงานวิจัยด้านสตรีและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ตลอดจนผลักดันให้ใช้ประโยชน์เพื่อส่งเสริมผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัยด้านนี้

3. กลุ่มเป้าหมาย

ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วยนักวิชาการ นักวิจัย อาจารย์และนักศึกษา ในสถาบันต่างๆ บุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งสื่อมวลชนและบุคคลทั่วไปที่สนใจ รวมจำนวนประมาณ 200 คน

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

4.1 การมีเวทีระดับชาติ สำหรับการนำเสนอผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัยประเด็นผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย เพื่อเป็นการกระตุ้นและสร้างการยอมรับในบทบาททางการวิจัย

4.2 เป็นการสะท้อนสถานการณ์ สภาพปัญหาที่ผู้หญิงเผชิญอยู่ ปัญหาความไม่เสมอภาค และการแก้ไขปัญหา

4.3 มีการผลิตและเผยแพร่ผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัยประเด็นผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย

4.4 การเชื่อมโยงองค์กรและเครือข่าย รวมทั้งเสริมสร้างความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีและส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายได้อย่างมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากขึ้น

4.5 องค์ความรู้และประสบการณ์ด้านสตรีได้รับการเผยแพร่สู่สังคม

5. วันเวลาการจัดประชุม

วันศุกร์ที่ 8 สิงหาคม 2551 เวลา 8.30 - 16.00 น.

6. สถานที่จัดงาน

โรงแรมปรินซ์พาเลซ มหานาค กรุงเทพมหานคร

7. หน่วยงานดำเนินงาน

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวร่วมกับภาคีเครือข่าย

รายนามกรรมการกลั่นกรองคุณภาพผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัยของ

การสัมมนาวิชาการระดับชาติ

เรื่อง ผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในสังคม ครั้งที่ 1 ประจำปี 2551

---

1. ศาสตราจารย์ ดร. ภัสสร ลิมานนท์

ผู้อำนวยการวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. รองศาสตราจารย์ วิระดา สมสวัสดิ์

อาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์

อาจารย์สาขาสังคมศาสตร์การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4. รองศาสตราจารย์ เพ็ญพักตร์ ทองแท้

อาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

5. รองศาสตราจารย์ ดร. นภาภรณ์ หะวานนท์

อาจารย์โครงการปริญญาเอกพัฒนาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

6. รองศาสตราจารย์ มาลี พฤกษ์พงศาวลี

อาจารย์โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

7. รองศาสตราจารย์ ดร. พิมพวัลย์ บุญมงคล

อาจารย์ภาควิชาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นาถฤดี เด่นดวง

อาจารย์คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

สารบัญ

หน้า

- **คำนำ** 2
- **การสัมมนาวิชาการระดับชาติ ผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย ในสังคม ครั้งที่ 1 ประจำปี 2551 "เรื่องจริงของหญิงชาย"** 3
- **รายนามกรรมการกลั่นกรองคุณภาพผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัย ของการสัมมนาวิชาการระดับชาติ** 6
- **งานวิจัยสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวร่วมกับสถาบันการศึกษา**
  - ร่างกฎหมายใหม่..กับความหมายของความเท่าเทียมระหว่างเพศ **10**
  - บทบาทชุมชนที่พึงประสงค์ในการป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็ก **30**
  - โครงการศึกษาข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Stakeholders) ต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นของสตรีในประเทศไทย **45**
- **ผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัยที่นำเสนอในการสัมมนาวิชาการระดับชาติ**
  - ***ความเสมอภาคหญิงชายและการมีส่วนร่วมของสตรีในภาคสังคม***
    - **การวิเคราะห์เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน** (นางสาววลัยพร ศิริภิรมย์) **70**
    - **เครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** (นางกนิษฐา ท่านเจริญ) **88**
    - **บทบาทผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา** (นางเกศินี แก่วน่เจริญ) **96**
    - **เพศภาวะในสังคมไทย** (ดร.เพ็ญประภา ภัทรานุกรม) **115**
    - **การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม** (ดร.สุทธิรักษ์ หงสะมัต) **129**
    - **การรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ของกลุ่มสตรี** (นางสาวรรินทร วสุนันต์) **143**

หน้า

➢ *ความรุนแรงต่อสตรีและผู้ชายเลิกเหล้า*

- **การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของผู้ชายเลิกเหล้าเพื่อลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก** (นายจะเด็จ เชาวน์วิไล) 159
- **การศึกษาความรู้ เจตคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมทางเพศของเยาวชนไทย** (นางสาวศิริยุพา นันสุนานนท์) 186
- **The Socio-Religious Roots of Violence Against Women In Thailand & S.E .Asia** (พระรัตตนวลีภิกษุณี) 197
- **การเผชิญปัญหาในสตรีที่ถูกสามีทำร้ายและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง** (ดร.บุหงา ตโนภาส) 212
- **เมื่อความอบอุ่นเลือนราง:ผู้หญิงคนหนึ่งกับเส้นทางความรุนแรงทางเพศและการเยียวยา** (ผศ.มนตรา พงษ์นิล) 228

➢ *สิทธิการเจริญพันธุ์และสุขภาพของผู้หญิง*

- **ภาวะเสี่ยงและปัญหาสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ของแรงงานข้ามชาติสตรีไทใหญ่** (รศ. ดร. สุสัณหา ยิ้มแย้ม) 245
- **มองปัญหาการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในพื้นที่การผลิตซ้ำทั้งการทำหน้าที่แม่และเมีย ในผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ ผ่านมุมมองการเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่ในบริบทความเป็นสมัยใหม่ : กรณีศึกษาจากจังหวัดเชียงใหม่** (นางสาวจารุกัญญา เรือนคำ) 261
- **ความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาหญิง : ความเครียดของผู้บำบัดความเครียด** (นางสาวสุธีลักษณ์ ลาดปาละ) 276
- **การดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ** (นางสาวณัฐยา บุญภักดี) 291
- **ประสบการณ์ความทุกข์ของผู้หญิงที่ป่วยเป็นมะเร็งและถูกตัดเต้านม : แนวคิดสตรีนิยมสายสังคมนิยม** (นางสาวสิริณัฐ สินวรรณกุล) 308
- **ระบบชายเป็นใหญ่และทุนนิยมกับประสบการณ์มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของวัยรุ่นหญิง** (นางสาวพรพรหม วิศิษฎ์วณิชย์) 332

ภาคผนวก 348

งานวิจัยของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
ที่จัดทำร่วมกับสถาบันการศึกษา
ระหว่างปี 2548 – 2550

ร่างกฎหมายใหม่...กับความหมายของความเท่าเทียมระหว่างเพศ

ชื่อผู้วิจัย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์

ปีที่ทำวิจัยเสร็จ : พ.ศ. 2549

บทคัดย่อ

แม้ว่าประเทศไทยจะมีบทบัญญัติมาตรา 30 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองให้สิทธิและความคุ้มครองทางกฎหมายแก่บุคคลอย่างเท่าเทียมกัน โดยห้ามการเลือกปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม แต่ในขณะนี้ยังไม่มีกฎหมายพิเศษที่จะช่วยแก้ไขปัญหาการเลือกปฏิบัติโดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับความเสมอภาคทางเพศ ด้วยเหตุนี้ สำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวในฐานะหน่วยงานกลางในการประสานการดำเนินงานด้านการพัฒนาสตรี การคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิสตรี การส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย เห็นสมควรดำเนินการให้มีการจัดทำกฎหมายเฉพาะเพื่อส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศโดยครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นธรรมทุกภาคส่วน และจัดระดมความคิดเห็นเพื่อให้ข้อเสนอแนะต่อร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการยกร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ พร้อมทั้งจัดให้มีการวิพากษ์ร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวใน 4 ภูมิภาค และกรุงเทพฯ เพื่อรับฟังความคิดเห็นประกอบการแก้ไขปรับปรุงร่างกฎหมายนี้ ซึ่งขณะนี้กฎหมายฉบับนี้อยู่ในระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกาในวาระที่ 9

อนึ่ง ในโอกาสนี้ ผู้เขียนจึงใคร่นำเสนอเหตุผล ความจำเป็น แนวคิด หลักการ และสาระสำคัญบางประการของร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบัญญัติกฎหมายนี้ให้ถูกต้องตรงกัน ทั้งนี้ ผู้เขียนใคร่ขอนำเสนอรายละเอียดในประเด็นต่างๆที่สำคัญตามลำดับ ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับความเท่าเทียมระหว่างเพศ

แนวคิดในเรื่องความเท่าเทียมระหว่างเพศถือเป็นส่วนหนึ่งของคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นหลักการสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนนั่นเอง ซึ่ง Guenter Duerig ได้อธิบายคำว่า *"ศักดิ์ศรี"* ไว้ว่า *"มนุษย์ทุกคนเป็นมนุษย์โดยอำนาจแห่งจิตวิญญาณของเขาเอง ซึ่งทำให้เขาแตกต่างจากความเป็นอยู่ในสภาวะธรรมชาติที่ปราศจากความเป็นส่วนบุคคล และการทำให้บรรลุเป้าหมายภายในขอบเขตส่วนบุคคลนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของบุคคลนั้นเอง ในอันที่จะกำหนดตนเองและในการสร้างสภาพแวดล้อมของตนเอง"* จากคำกล่าวนี้ทำให้เห็นได้ว่าคำว่า *"ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์"* ตามที่

อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตว่า แม้จะปรากฏว่า *"การเลือกปฏิบัติ"* จะเป็นคำที่ได้ถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมาตรา 30 โดยมีสาระสำคัญพอสรุปได้ว่า *"...การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมแก่บุคคล...จะกระทำมิได้"*[1] นอกจากนี้ ในส่วนต่อมายังมีข้อความบัญญัติอีกว่า *"...มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม..."*[2] แต่ความเข้าใจในความหมายของ *"การเลือกปฏิบัติ"* ในสังคมไทยบางส่วนยังไม่ถูกต้องตรงกันนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับ *"การเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม"* นอกจากนี้ ความเข้าใจและความตระหนักในปัญหาของการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าที่ควร จากเหตุดังกล่าว จึงก่อให้เกิดความไม่ชัดเจนในหมู่สาธารณชนเกี่ยวกับขอบเขตและข้อห้ามของการเลือกปฏิบัติในสังคมไทย ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องจะต้องทำความเข้าในความหมายของ *"การเลือกปฏิบัติ"* ให้ถูกต้องตรงกัน กล่าวคือ หลักความเสมอภาคหรือหลักการไม่เลือกปฏิบัตินี้ เป็นหนึ่งในหลักสากลสามประการของกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในยุคแรก ที่ประกอบด้วย ความเสมอภาค เสรีภาพ และภราดรภาพ[3] ซึ่งได้ประกาศครั้งแรกในกฎบัตรสหประชาชาติ และมีปรากฏในสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเรื่อยมา

ทั้งนี้ ในทางกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแล้ว หลักการไม่เลือกปฏิบัติมีสองนัย ดังจะกล่าวต่อไปนี้[4]

(1) การห้ามปฏิบัติที่แตกต่าง ซึ่งหมายความว่า ในการดำเนินการใดๆ ของรัฐเพื่อให้สิทธิหรือลดทอนสิทธิหรือประโยชน์ใดแก่ประชาชนแล้ว จักต้องปฏิบัติโดยอยู่บนพื้นฐานแห่งความเท่าเทียมกันโดยไม่มีการปฏิบัติที่แตกต่างหรือให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลใดๆ ต่อการลดทอนหรือขยายขอบเขตแห่งสิทธินั้นๆ

---

[1] มาตรา 30 วรรคสอง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย *".....ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน....."*

[2] มาตรา 30 วรรคสาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ".....การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรมหรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้....."

[3] วิชัย ศรีรัตน์, "พัฒนาการของสิทธิมนุษยชน" ดุลพาห เล่ม 3, 2548, หน้า 32.

[4] วิชัย ศรีรัตน์, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 3, หน้า 33.

(2) การกระทำในทางยืนยัน (re-affirmative action) หมายความว่า การปฏิบัติที่มีความมุ่งหมายส่งเสริมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นพิเศษ เพื่อให้บุคคลที่อยู่ในสถานะที่เสียเปรียบกว่าได้รับโอกาสที่จะใช้สิทธิเท่าเทียมผู้อื่น ซึ่งในกรณีนี้รัฐสามารถกระทำได้โดยประกอบเหตุผลและความจำเป็นในแต่ละกรณีไป

อนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า *"การเลือกปฏิบัติ"* ในหลักการสากลนี้ ไม่ได้มีความหมายเหมือนกับคำว่า *"การปฏิบัติที่ไม่เหมือนกัน"* ซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้เคยตัดสินเป็นแนวคำพิพากษาบรรทัดฐานไว้ โดยให้คำจำกัดความเกี่ยวกับการกระทำที่เป็นการเลือกปฏิบัติของประเทศสมาชิกในสภาแห่งยุโรปไว้พอสรุปใจความสำคัญได้ว่า[5] *"...การปฏิบัติที่แตกต่างที่จะถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัตินั้น ก็คือเมื่อ*

- *มีข้อเท็จจริงประจักษ์ชัดแจ้งว่ามีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน (different in treatment)*

- *ความแตกต่างนั้นไม่มีเป้าหมายใดๆ เช่น ไม่มีวัตถุประสงค์ที่สามารถกล่าวอ้างความชอบธรรมต่อการที่ต้องปฏิบัติให้แตกต่างได้*

- *ความแตกต่างนั้นได้มีสัดส่วนที่สมเหตุสมผล (proportionality) ระหว่างเป้าหมายที่ต้องการ (persued aim) กับวิธีการที่ใช้*

- *การปฏิบัติที่แตกต่างนั้นเป็นวิธีการชั่วคราวมิได้ดำรงอยู่ตลอดไป"*

ซึ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Human Rights Committee) ได้นำแนวคำตัดสินนี้ไปใช้ในการพิจารณาคำร้องเรียนต่างๆ ของเอกชนว่ามีการเลือกปฏิบัติที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชนหรือไม่ เช่น ในคดีระหว่าง F.H.Vries v. the Netherlands[6] เป็นต้น

นอกจากนี้ หากพิจารณาจากบทบัญญัติของมาตรา 30 ของรัฐธรรมนูญแล้ว จะเห็นได้ว่ามีการบัญญัติหลักการต่างๆ ไว้ 4 หลักดังนี้ [7]

(1) หลักความเสมอภาคทั่วไป (มาตรา 30 วรรคหนึ่ง)

ถือเป็นสิทธิเบื้องต้นของบุคคล อันมีลักษณะเป็นสิทธิเรียกร้องของบุคคล โดยถือว่าหลักความ เสมอภาคนั้นเป็นพื้นฐานของหลักความยุติธรรม หลักความเสมอภาคมีข้อเรียกร้องว่า บุคคลจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากการกระทำของรัฐ ในขณะเดียวกันหลักความเสมอภาคยังมีข้อเรียกร้องในทางปฏิเสธ เพื่อมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติต่อบุคคลตามอำเภอใจ แต่อย่างไรก็ตาม หลักความเสมอภาค

---

[5] วิชัย ศรีรัตน์, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 3, หน้า 34.

[6] Decision on the Human Rights Committee on F.H.Zwaan – de Vries v.the Netherlands, in Human Rights Law Journal (1988), p.256 อ้างถึงใน วิชัย ศรีรัตน์, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 3, หน้า 34.

[7] ไพโรจน์ พลเพชรและคณะ, โครงการวิจัยติดตามและประเมินผลการบังคับใช้รัฐธรรมนูญเรื่อง "สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์" (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2545), หน้า 15, หน้า 63 – 65.

(2) หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง (มาตรา 30 วรรคสอง)

กรณีของชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันได้มีบทบัญญัติของมาตรา 30 วรรคสองกำหนดไว้เพื่อทำให้หลักความเสมอภาคทั่วไป ตามมาตรา 30 วรรคแรก มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยมาตรา 30 วรรคสองของรัฐธรรมนูญได้นำหลักดังกล่าวมาบัญญัติไว้ ซึ่งย่อมมีความหมายว่า ลำพังแต่ข้อเท็จจริงว่าฝ่ายหนึ่งเป็นชายและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นหญิง ในกรณีนี้ไม่ถือว่าเป็นเกณฑ์ของความแตกต่างที่เป็นสาระสำคัญที่จะนำไปสู่การปฏิบัติให้แตกต่างกันได้ แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายก็ไม่อาจที่จะไม่คำนึงถึงความแตกต่างในทางกายภาพและความแตกต่างในทางหน้าที่ระหว่างหญิงและชายได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น มาตรา 30 วรรคสองจึงมีความมุ่งหมายเพื่อที่จะลดความเสียเปรียบของสตรีในสังคมนั่นเอง

(3) หลักข้อห้ามมิให้มีการเลือกปฏิบัติให้แตกต่าง (มาตรา 30 วรรคสาม)

โดยอาศัยเหตุที่ได้กำหนดไว้ในวรรคสาม (มาตรา 30 วรรคสาม) หลักข้อห้ามมิให้เลือกปฏิบัติเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของสองวรรคแรก หลักข้อห้ามมิให้เลือกปฏิบัตินี้แสดงให้เห็นว่าบุคคลไม่อาจจะได้รับการปฏิบัติอย่างได้เปรียบหรือเสียเปรียบอันเนื่องมาจากถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งหากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐได้อาศัยคุณสมบัติดังกล่าวเป็นเหตุของการปฏิบัติให้แตกต่างกัน กรณีนี้ย่อมได้ชื่อว่าเป็นการเลือกปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม ทั้งนี้ การเลือกปฏิบัติที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบหรือเสียเปรียบแก่บุคคล อาจเกิดจากการกระทำหรือการละเว้นไม่กระทำการก็ได้

(4) หลักการเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรม (มาตรา 30 วรรคสี่)

มาตรา 30 วรรคสี่ เป็นการบัญญัติเพื่อให้เกิดความชัดเจนว่า การกระทำของรัฐที่กระทำเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ทั้งนี้ การมีบทบัญญัติในวรรคท้ายนี้ก็เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าไม่เป็นการขัดกับมาตรา 30 วรรคสาม (หลักข้อห้ามมิให้เลือกปฏิบัติ) และมิได้เป็นการขัดกับหลักความเสมอภาคทั่วไป (มาตรา 30 วรรคหนึ่ง) ซึ่งหากจะอธิบายหลักการตามมาตรา 30 วรรคสี่ในทางเนื้อหาแล้ว สามารถอธิบายได้ดังนี้ คือ สาเหตุที่ถือว่าการกระทำดังกล่าวไม่เป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม เพราะแท้จริงแล้วการที่รัฐ

จากหลักการทั้งสี่ประการข้างต้นนี้ ทำให้เห็นได้ว่า *"การเลือกปฏิบัติ"* ทั้งในความหมายสากลและตามรัฐธรรมนูญของประเทศไทย มิได้ต้องห้ามตามกฎหมายเสมอไป เฉพาะแต่เพียง *"การเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม"* เท่านั้นที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติห้ามไว้ในมาตรา 30 ดังนั้น หากปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าจะด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ การกระทำนั้นย่อมต้องห้ามตามกฎหมายทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น การบัญญัติกฎหมายให้ชายมีสิทธิฟ้องหย่าหญิงซึ่งเป็นภริยาตนหากปรากฏว่าหญิงนั้นคบชู้สู่ชายแม้เพียงครั้งเดียว (คำพิพากษาฎีกาที่ 1094/2539, 1151/2529, 391/2538) ในขณะที่หญิงไม่สามารถฟ้องหย่าชายเพราะเหตุมีชู้ได้ และหากหญิงประสงค์จะหย่าเนื่องจากชายผู้เป็นสามีได้เสียกับหญิงอื่นระหว่างการสมรส หญิงนั้นต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าชายผู้เป็นสามีของตนได้ยกย่องอุปการะเลี้ยงดูเชิดชูหญิงอื่นฉันภริยา ซึ่งภาระการพิสูจน์นั้นตกแก่ฝ่ายหญิงผู้ประสงค์จะฟ้องหย่าทั้งสิ้น กรณีนี้จึงเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมในทางเพศ โดยไม่ปรากฏเหตุอันสมควรประการใดที่จะแสดงถึงความเหมาะสมและความจำเป็นในการบัญญัติถ้อยคำและการตีความในเหตุหย่าที่แตกต่างกันระหว่างหญิงและชาย ซึ่งในขณะนี้บทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวได้รับแก้ไขปรับปรุงให้มีความเท่าเทียมระหว่างเพศในเหตุฟ้องหย่าเป็นที่เรียบร้อยแล้วตั้งแต่ปี 2550

อนึ่ง นอกจากการ *"เลือกปฏิบัติ"* โดยปราศจากเหตุอันสมควรกับบุคคลที่ต่างสถานะกันแล้ว ในบางกรณีการปฏิบัติอย่าง *"เท่าเทียม"* โดยไม่พิจารณาถึงความแตกต่างของบุคคลนั้น อาจกลายเป็นการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมก็ได้ ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่มีการบัญญัติกฎหมายให้ทุกคนต้องไปรับการคัดเลือกเพื่อเกณฑ์ทหารเมื่ออายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ โดยไม่คำนึงว่าผู้นั้นจะเป็นหญิงหรือชาย และไม่ว่าจะเป็นบุคคล

โดยสรุป จะเห็นได้ว่า จากหลักการห้ามการเลือกปฏิบัติดังที่กล่าวมาในข้างตน ประกอบกับบทบัญญัติมาตรา 30 นี้ สามารถนำไปสู่การตีความคำว่า *"การเลือกปฏิบัติต่อสตรี"* ได้ ซึ่งในประเทศไทยยังไม่ปรากฏว่าได้เคยมีการให้คำจำกัดความถึง *"การเลือกปฏิบัติระหว่างเพศ"* (Discrimination On Sex) ที่รวมไปถึงการเลือกปฏิบัติต่อสตรีไว้เป็นกรณีเฉพาะ ดังนั้น จึงจำต้องอาศัยคำจำกัดความในอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบเป็นแนวทางในการตีความเบื้องต้นไปก่อน

ทั้งนี้ อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบได้นิยามความหมายอย่างกว้างไว้ในบทบัญญัติข้อที่ 1 ของอนุสัญญาว่า *"การเลือกปฏิบัติต่อสตรี"* หมายความถึง *"การแบ่งแยกการกีดกันหรือการจำกัดใดๆ เพราะเหตุแห่งเพศ ซึ่งมีผลหรือความมุ่งหมายที่จะทำลายหรือทำให้เสื่อมเสียการยอมรับ การอุปโภค หรือการใช้สิทธิโดยสตรี โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพด้านการสมรส บนพื้นฐานของความเสมอภาคของบุรุษและสตรีของสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมหรือด้านอื่นๆ"* [8]

อย่างไรก็ตาม เพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจใน ผู้เขียนขอเสนอคำจำกัดความเกี่ยวกับ *"การเลือกปฏิบัติต่อสตรี"* ให้หมายถึง *"การกระทำใดๆในทางกฎหมายโดยปราศจากเหตุผลอันสมควรที่มีลักษณะเป็นการกีดกัน จำกัดสิทธิ หรือก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างสิทธิ หน้าที่ของชายและหญิง ซึ่งนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมในภาระ หน้าที่ สิทธิขั้นพื้นฐานในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการดำรงสถานะในครอบครัว"*

แนวทางและหลักการในการยกร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ

จากการศึกษาวิจัยทำให้พอสรุปได้ว่าปัญหาเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติทางเพศปรากฏอยู่ใน 2 ลักษณะ คือ *ประการแรก* เกิดจากความบกพร่องในการบัญญัติกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นเพราะกฎหมายเขียนไว้โดยให้สิทธิชายหญิงแตกต่างกันอย่างชัดแจ้ง หรือกฎหมายเขียนไว้โดยกว้างทำให้เกิดช่องว่างในการใช้และการตีความในลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างชายและหญิง *ประการที่สอง* เป็นปัญหาที่เกิดในทางปฏิบัติ

8Article 1 For the purposes of the present Convention, the term "discrimination against women" shall mean any distinction, exclusion or restriction made on the basis of sex which has the effect or purpose of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise by women, irrespective of their marital status, on a basis of equality of men and women, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field.

ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นต้องมีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายโดยการเสนอให้มีการยกร่างกฎหมายพิเศษเพื่อส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศขึ้น โดยร่างกฎหมายดังกล่าวมีแนวคิดหลักในการยกร่างกฎหมายพิเศษฉบับนี้ 12 ประการ ดังนี้

1. สร้างกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่เห็นว่าตนถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมด้วยสาเหตุเกี่ยวกับเพศ ได้เข้าสู่กระบวนการของกฎหมายอย่างเสมอภาคกัน

2. ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นชายหรือหญิง หากเห็นว่าตนเป็น “เหยื่อ” ของการเลือกปฏิบัติด้วยสาเหตุเกี่ยวกับเพศก็สามารถใช้สิทธิตามกฎหมายฉบับนี้ได้

3. กฎหมายนี้เป็น “กฎหมายทางเลือก” ฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่รัฐให้การคุ้มครองในลักษณะของการ “ให้ใช้สิทธิ” ดังนั้น จึงไม่ใช่กฎหมายที่ส่งเสริมความขัดแย้งระหว่างชายหญิง แต่เป็นกฎหมายที่ “เปิดโอกาส” ให้ชายและหญิงได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมตามหลักของกฎหมาย ทั้งนี้หากชายหญิงไม่ประสงค์ใช้สิทธิตามกฎหมายฉบับนี้ก็ย่อมกระทำได้

4. สิทธิตามความหมายในข้อ 3 เป็น “สิทธิเฉพาะตัว” จะจำหน่ายจ่ายโอนไม่ได้ ดังนั้น หากผู้ถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมไม่ประสงค์จะใช้สิทธินั้น บุคคลอื่นย่อมไม่อาจใช้สิทธิตามกฎหมายฉบับนี้แทนได้ เว้นแต่กรณีที่ได้กำหนดไว้ให้เป็นอำนาจของกรรมการตาม พ.ร.บ. นี้

5. มีขั้นตอนของการเข้าสู่กระบวนการที่ชัดเจน

6. มีหน่วยงานเฉพาะที่มีความ “เป็นอิสระ” และ “เป็นกลาง” ในการดำเนินการและรับผิดชอบดูแลในเรื่องนี้

7. กรรมการเป็นผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่

8. กรรมการมีอำนาจและหน้าที่ชัดเจน คำสั่งของกรรมการมีแรงบังคับทางกฎหมายที่ชัดเจน (โดยมีบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนคำสั่งตามกฎหมายของกรรมการ)

9. มีการตรวจสอบและคานดุลยอำนาจโดยให้มีการอุทธรณ์คำวินิจฉัยได้ โดยถือว่าคำวินิจฉัยเป็นคำสั่งทางปกครอง (แต่ไม่มีการฎีกา)

10. มีหลักเกณฑ์ในการจ่ายเงินช่วยเหลือที่ชัดเจน

11. มีการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมกัน

12. มีความพยายามในการกำหนดนิยามของ “การเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม” ตามความหมายของร่าง พ.ร.บ. นี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการพิจารณารับดำเนินการให้แก่ผู้เสียหายในกรณีนี้ และเพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับขอบเขตของการบังคับใช้กฎหมายนี้

ทั้งนี้ ในการยกร่างกฎหมายนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษากฎหมายต่างประเทศทั้งที่อยู่ในระบบกฎหมายแบบซีวิลลอร์และคอมมอนล์ เพื่อเปรียบเทียบจุดเด่นและรายละเอียดของกฎหมายเหล่านี้ ซึ่งผู้วิจัยจะพบว่ามีกฎหมายที่น่าสนใจ ได้แก่ กฎหมายในประเทศญี่ปุ่น สวีเดน อังกฤษ และออสเตรเลีย ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดและหลักการบางประการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายของประเทศอังกฤษและออสเตรเลียมาเป็นแนวทางในการยกร่างพระราชบัญญัติฯนี้ ซึ่งในเบื้องต้นการยกร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศนี้ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 ส่วน คือ

หมวด 1 ว่าด้วยคณะกรรมการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมกัน

หมวด 2 ว่าด้วยคณะกรรมการวินิจฉัยการละเมิดการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมกัน

หมวด 3 ว่าด้วยสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว

หมวด 4 ว่าด้วยการตรวจสอบการละเมิดการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมกัน

หมวด 5 ว่าด้วยการขอรับค่าทดแทน

หมวด 6 ว่าด้วยกองทุนส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมกัน

หมวด 7 ว่าด้วยบทกำหนดโทษ

หมวด 8 ว่าด้วยบทเบ็ดเตล็ด

บทเฉพาะกาล เพื่อให้การบังคับกฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

ทั้งนี้ เมื่อร่างกฎหมายดังกล่าวเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกาได้มีการปรับเปลี่ยนในรายละเอียดบางประการ ดังปรากฏในเอกสารแนบท้ายบทความนี้

ในท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนเพียงแต่หวังในใจว่า บทความย่อฉบับนี้จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในมุมมองที่ถูกต้องตรงกันว่า *“ปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศและปัญหาการเลือกปฏิบัติต่อสตรีอย่างไม่เป็นธรรมไม่ใช่เรื่องระหว่างศักดิ์ศรีของผู้ชายหรือผู้หญิงเท่านั้น”* แต่ความสำคัญของปัญหาเหล่านี้อยู่ที่

ร่างฯ ที่คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ ๕) ตรวจพิจารณาแล้ว

บันทึกหลักการและเหตุผล

ประกอบร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ

พ.ศ. ....

หลักการ

ให้มีกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ

เหตุผล

โดยที่มาตรา ๓๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลจะกระทำมิได้ ประกอบกับปัจจุบันไม่มีมาตรการป้องกันการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศที่ชัดเจน ส่งผลให้บุคคลซึ่งถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศไม่ได้รับความคุ้มครองและไม่ได้รับความเป็นธรรมเท่าที่ควร สมควรมีกฎหมายเพื่อกำหนดมาตรการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ และป้องกันมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

ร่าง

พระราชบัญญัติ

ส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ

พ.ศ. ....

.....

.....

.....

.....

.....

โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ

พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๙ ประกอบกับมาตรา ๓๓ และมาตรา ๔๑ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

.....

.....

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. ....”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ในพระราชบัญญัตินี้

“การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ” หมายความว่า การกระทำหรือไม่กระทำการใดอันเป็นการแบ่งแยก กีดกัน หรือจำกัดสิทธิประโยชน์ใด ๆ ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม โดยปราศจากความชอบธรรม เพราะเหตุที่บุคคลนั้นเป็นเพศชายหรือเพศหญิง หรือมีการแสดงออกที่แตกต่างจากเพศโดยกำเนิด เว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุผลทางวิชาการ ทางศาสนา หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะ

“กองทุน” หมายความว่า กองทุนส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

“ผู้อำนวยการ” หมายความว่า ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๔ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่กับออกระเบียบ เพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

ระเบียบนั้นเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑

คณะกรรมการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ

มาตรา ๕ ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ เรียกโดยย่อว่า “คณะกรรมการ สอทพ.” ประกอบด้วย

(๑) นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการ

(๒) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นรองประธานกรรมการ

(๓) กรรมการโดยตำแหน่งจำนวนสิบคน ได้แก่ ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรม ปลัดกระทรวงแรงงาน ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงสาธารณสุข และปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

(๔) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหกคนซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้ซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในการทำงานที่เกี่ยวกับการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศไม่น้อยกว่าห้าปีจำนวนสามคน และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนิติศาสตร์ สังคมศาสตร์ หรือจิตวิทยา จำนวนสามคน

ให้ผู้อำนวยการเป็นกรรมการและเลขานุการ และมีอำนาจแต่งตั้งข้าราชการในสำนักงานจำนวนไม่เกินสองคนเป็นผู้ช่วยเลขานุการ

มาตรา ๖ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

(๑) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด

(๒) มีอายุไม่ต่ำกว่าสามสิบห้าปีบริบูรณ์

(๓) ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย

(๔) ไม่เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

(๕) ไม่เคยถูกไล่ออกหรือปลดออก จากราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจเพราะกระทำผิดวินัย

(๖) ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(๗) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ วลพ. ว่าได้กระทำการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

(๘) ไม่เคยต้องคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลถึงที่สุดให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินเพราะร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ

(๙) ไม่เคยเป็นผู้กระทำการล่วงเกิน คุกคาม หรือก่อความเดือดร้อนรำคาญทางเพศ

(๑๐) ไม่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมือง สมาชิกสภาท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น กรรมการหรือผู้ดำรงตำแหน่งที่รับผิดชอบในการบริหารพรรคการเมือง ที่ปรึกษาพรรคการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ในพรรคการเมือง

มาตรา ๗ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิมีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละสามปีนับแต่วันที่ได้รับแต่งตั้ง กรรมการซึ่งพ้นจากตำแหน่งอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ แต่ต้องไม่เกินสองวาระติดต่อกัน

ในกรณีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพ้นจากตำแหน่งตามวาระ ในระหว่างที่ยังมิได้แต่งตั้งกรรมการใหม่ ให้กรรมการซึ่งพ้นจากตำแหน่งตามวาระปฏิบัติหน้าที่ไปพลางก่อนจนกว่าจะได้แต่งตั้งกรรมการใหม่

มาตรา ๘ นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ พ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

(๑) ตาย

(๒) ลาออก

(๓) คณะรัฐมนตรีให้ออก เพราะมีความประพฤติเสื่อมเสีย บกพร่องหรือไม่สุจริตต่อหน้าที่ หรือหย่อนความสามารถ

(๔) ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๖

มาตรา ๙ ในกรณีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ ให้ดำเนินการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิแทนตำแหน่งที่ว่าง เว้นแต่วาระของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเหลืออยู่ไม่ถึงเก้าสิบวัน จะไม่ดำเนินการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิแทนตำแหน่งที่ว่างก็ได้

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทนตำแหน่งที่ว่างมีวาระการดำรงตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งตนแทน

มาตรา ๑๐ การประชุมของคณะกรรมการ สอทพ. ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการทั้งหมดจึงจะเป็นองค์ประชุม

ในการประชุมคราวใด ถ้าประธานกรรมการไม่อยู่ในที่ประชุมหรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานกรรมการเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าประธานกรรมการและรองประธานกรรมการไม่อยู่ในที่ประชุมหรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการที่มาประชุมเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา ๑๑ คณะกรรมการ สอทพ. มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) กำหนดนโยบาย มาตรการ และแผนปฏิบัติงานเพื่อให้มีการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศในทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น

(๒) เสนอแนะนโยบาย และข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์แห่งพระราชบัญญัตินี้

(๓) กำหนดแนวทางในการให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์ หรือบรรเทาทุกข์แก่บุคคลที่ตกเป็นผู้เสียหายจากการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

(๔) ตรวจสอบ แนะนำ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

(๕) ส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันมิให้เกิดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

(๖) เสนอรายงานเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ต่อคณะรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

(๗) วางระเบียบเกี่ยวกับการกำกับดูแลและตรวจสอบการดำเนินงานของคณะกรรมการ วลพ. และระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

(๘) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ สอทพ. หรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

มาตรา ๑๒ คณะกรรมการ สอทพ. จะแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาหรือปฏิบัติงานอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่คณะกรรมการ สอทพ. มอบหมายก็ได้

หมวด ๒

คณะกรรมการวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

และสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว

มาตรา ๑๓ ให้มีคณะกรรมการวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ เรียกโดยย่อว่า "คณะกรรมการ วลพ." ประกอบด้วย ประธานกรรมการหนึ่งคนและกรรมการอื่นอีกไม่เกินสิบคน ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ด้านการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ด้านสิทธิมนุษยชน ด้านนิติศาสตร์ ด้านสังคมศาสตร์ และด้านจิตวิทยา

ให้ผู้อำนวยการมีอำนาจแต่งตั้งข้าราชการในสำนักงานเป็นเลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการ

หลักเกณฑ์และวิธีการสรรหาประธานกรรมการและกรรมการตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการ สอทพ. กำหนด ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของเพศต่าง ๆ ด้วย

มาตรา ๑๔ คณะกรรมการ วลพ. มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) วินิจฉัยปัญหาที่มีการยื่นคำร้องว่ามีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศตามมาตรา ๑๘

(๒) กำหนดมาตรการชั่วคราวก่อนมีคำวินิจฉัยเพื่อคุ้มครองหรือบรรเทาทุกข์ตามมาตรา ๑๙

(๓) ออกคำสั่งตามมาตรา ๒๐

(๔) ยื่นเรื่องต่อผู้ตรวจการแผ่นดินตามมาตรา ๒๑

(๕) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ วลพ.

มาตรา ๑๕ ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๖ มาตรา ๗ มาตรา ๘ มาตรา ๙ มาตรา ๑๐ และมาตรา ๑๒ มาใช้บังคับกับคณะกรรมการ วลพ. โดยอนุโลม

มาตรา ๑๖ ให้สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวรับผิดชอบงานธุรการและงานวิชาการของคณะกรรมการ สอทพ. และคณะกรรมการ วลพ. และมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) รับคำร้องว่ามีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ พร้อมทั้งทำความเห็นเสนอต่อคณะกรรมการ สอทพ. คณะกรรมการ วลพ. หรือคณะอนุกรรมการ แล้วแต่กรณี

(๒) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษา และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันมิให้เกิดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

(๓) ประสานงานกับบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อให้ความคุ้มครองและป้องกันมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ

(๔) จัดทำรายงานเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ เสนอคณะกรรมการ สอทพ. เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

(๕) ปฏิบัติการอื่นตามที่กฎหมายกำหนด หรือตามที่รัฐมนตรี คณะกรรมการ สอทพ. คณะกรรมการ วลพ. หรือคณะอนุกรรมการมอบหมาย

หมวด ๓
การตรวจสอบการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

มาตรา ๑๗ การกำหนดนโยบาย กฎ ระเบียบ มาตรการ โครงการ หรือวิธีปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน หรือบุคคลใดในลักษณะที่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศจะกระทำมิได้

มาตรา ๑๘ บุคคลใดเห็นว่าตนจะได้รับหรือได้รับความเสียหายจากการกระทำในลักษณะที่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศตามมาตรา ๑๗ มีสิทธิยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการ วลพ. เพื่อพิจารณาวินิจฉัยว่ามีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศหรือไม่ คำวินิจฉัยของคณะกรรมการ วลพ. ให้เป็นที่สุด ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการในการยื่นคำร้อง รวมทั้งการพิจารณาและการวินิจฉัย ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการ สอทพ. กำหนด

การร้องขอตามวรรคหนึ่ง ไม่เป็นการตัดสิทธิผู้ร้องในอันที่จะฟ้องเรียกค่าเสียหายฐานละเมิดต่อศาลที่มีเขตอำนาจ โดยให้ศาลมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายอย่างอื่น อันมิใช่ตัวเงินให้แก่บุคคลซึ่งถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศได้ และหากการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศนั้นเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ศาลจะกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษให้แก่บุคคลซึ่งถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศไม่เกินสี่เท่าของค่าเสียหายที่แท้จริงด้วยก็ได้

การใช้สิทธิตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง บุคคลซึ่งถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศอาจขอให้องค์กรที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ยื่นคำร้องหรือฟ้องคดีแทนได้

การฟ้องคดีตามวรรคสอง ให้ฟ้องภายในระยะเวลาสองปีนับแต่วันที่คณะกรรมการ วลพ. มีคำวินิจฉัย หรือนับแต่วันที่ศาลปกครองมีคำพิพากษาถึงที่สุด แล้วแต่กรณี

มาตรา ๑๙ ในระหว่างการพิจารณาวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ คณะกรรมการ วลพ. อาจกำหนดมาตรการชั่วคราวก่อนมีคำวินิจฉัยเพื่อคุ้มครองหรือบรรเทาทุกข์แก่บุคคลซึ่งถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศเท่าที่จำเป็นและสมควรแก่กรณีก็ได้

มาตรา ๒๐ ในกรณีที่คณะกรรมการ วลพ. วินิจฉัยว่า เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ให้มีอำนาจออกคำสั่ง ดังต่อไปนี้

(๑) เพิกถอนกฎหรือคำสั่งทั้งหมดหรือบางส่วน

(๒) ให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกระทำการหรืองดเว้นกระทำการเพื่อระงับการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

(๓) ให้ความช่วยเหลือหรือการสงเคราะห์ผู้เสียหายตามความในหมวด ๔

คำสั่งของคณะกรรมการ วลพ. ตามวรรคหนึ่ง จะต้องแสดงเหตุผลอย่างชัดเจน และอาจกำหนดเงื่อนไขใด ๆ ได้เท่าที่จำเป็น รวมทั้งจะมีข้อสังเกตเสนอต่อคณะกรรมการ สอทพ. เพื่อให้หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องปฏิบัติเกี่ยวกับกรณีใดตามที่เห็นสมควรก็ได้

มาตรา ๒๑ ในกรณีที่คณะกรรมการ วลพ. วินิจฉัยว่า มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศโดยอาศัยบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ และยังไม่มีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้คณะกรรมการ วลพ. มีอำนาจยื่นเรื่องต่อผู้ตรวจการแผ่นดินเพื่อพิจารณายื่นเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่

มาตรา ๒๒ ในการปฏิบัติการตามหน้าที่ ให้คณะกรรมการ วลพ. คณะอนุกรรมการ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งคณะกรรมการ วลพ. มอบหมาย มีอำนาจ ดังต่อไปนี้

(๑) เข้าไปในเคหสถานหรือสถานที่ใด ๆ เพื่อรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องโดยมีหมายค้น เว้นแต่หากเนิ่นช้าไปกว่าจะขอหมายจะทำให้พยานหลักฐานนั้นถูกยักย้ายหรือทำลาย

(๒) มีหนังสือสอบถามหรือเรียกบุคคลมาให้ถ้อยคำ หรือให้ส่งสิ่งของหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องมาเพื่อประกอบการพิจารณา

ให้ผู้เกี่ยวข้องอำนวยความสะดวก ชี้แจงข้อเท็จจริง ตอบหนังสือสอบถาม หรือส่งสิ่งของหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องแก่คณะกรรมการ วลพ. คณะอนุกรรมการ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ดังกล่าวในการปฏิบัติหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง

มาตรา ๒๓ ให้คณะกรรมการ วลพ. คณะอนุกรรมการ และพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

ในการปฏิบัติหน้าที่ พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องแสดงบัตรประจำตัวต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกครั้ง

หมวด ๔
การสงเคราะห์ผู้เสียหาย

มาตรา ๒๔ เมื่อคณะกรรมการ วลพ. มีคำวินิจฉัยว่ามีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ให้ผู้เสียหายมีสิทธิขอรับการสงเคราะห์โดยยื่นคำขอต่อสำนักงานตามแบบที่ผู้อำนวยการประกาศกำหนดภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ วลพ.

สิทธิขอรับการสงเคราะห์ตามวรรคหนึ่ง เป็นสิทธิเฉพาะตัวไม่อาจโอนกันได้ และไม่ตกทอดทางมรดก

มาตรา ๒๕ ในกรณีที่ผู้เสียหายเป็นผู้เยาว์ คนเสมือนไร้ความสามารถ คนไร้ความสามารถ หรือในกรณีไม่สามารถยื่นคำขอรับการสงเคราะห์ด้วยตนเองได้ ผู้ปกครอง ผู้พิทักษ์ ผู้อนุบาล สามีหรือภริยา หรือผู้ดูแล แล้วแต่กรณี จะยื่นคำขอแทนก็ได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ผู้อำนวยการประกาศกำหนด

มาตรา ๒๖ การสงเคราะห์ผู้เสียหายให้กระทำโดยให้ความช่วยเหลือประการหนึ่งประการใดหรือให้ความช่วยเหลือทางการเงิน ดังต่อไปนี้

(๑) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการงานได้ตามปกติ

(๒) ค่าสูญเสียโอกาสที่เป็นค่าเสียหายในเชิงพาณิชย์ซึ่งสามารถคำนวณเป็นเงินได้

(๓) ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในการรักษาพยาบาล รวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ

(๔) การสงเคราะห์ในรูปแบบหรือลักษณะอื่น

หลักเกณฑ์ วิธีการ และจำนวนเงินในการสงเคราะห์ผู้เสียหายตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการ สอทพ. กำหนด

มาตรา ๒๗ การได้รับการสงเคราะห์ตามมาตรา ๒๖ ไม่เป็นการตัดสิทธิผู้ร้องในอันที่จะฟ้องเรียกค่าเสียหายฐานละเมิดต่อศาลที่มีเขตอำนาจ ทั้งนี้ ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๘ วรรคสอง และวรรคสาม มาใช้บังคับโดยอนุโลม

หมวด ๕

กองทุนส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ

มาตรา ๒๘ ให้จัดตั้งกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่งในสำนักงาน เรียกว่า “กองทุนส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ” เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายเกี่ยวกับการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๒๙ กองทุน ประกอบด้วย

(๑) เงินสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ

(๒) เงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้บริจาคให้กองทุน

(๓) เงินค่าปรับที่ได้รับจากการลงโทษผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้

(๔) ผลประโยชน์ที่เกิดจากกองทุน

(๕) รายได้อื่น

เงินและทรัพย์สินของกองทุนไม่ต้องส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน

มาตรา ๓๐ เงินในกองทุนนี้ให้ใช้จ่ายภายใต้กรอบวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

(๑) เพื่อกิจกรรมหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมโอกาสและความเท่าเทียมระหว่างเพศ

(๒) เพื่อคุ้มครองและป้องกันมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

(๓) เพื่อช่วยเหลือ สงเคราะห์ หรือบรรเทาทุกข์แก่บุคคลซึ่งตกเป็นผู้เสียหายจากการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศตามมาตรา ๒๖

(๔) เพื่อการสอดส่องดูแลและให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

(๕) เพื่อส่งเสริมการศึกษา การวิจัย และการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ

(๖) เพื่อการติดต่อและประสานงานกับบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

(๗) เพื่อการอื่นตามที่คณะกรรมการ สอทพ. เห็นสมควร

มาตรา ๓๑ ให้มีคณะกรรมการบริหารกองทุนคณะหนึ่ง ประกอบด้วย

ผู้อำนวยการเป็นประธานกรรมการ ผู้แทนสำนักงบประมาณ ผู้แทนกรมบัญชีกลาง และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่ง

คณะกรรมการบริหารกองทุนจะแต่งตั้งข้าราชการในสำนักงานไม่เกินสองคนเป็นผู้ช่วยเลขานุการก็ได้

มาตรา ๓๒ ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๖ มาตรา ๗ มาตรา ๘ มาตรา ๙ มาตรา ๑๐ และมาตรา ๑๒ มาใช้บังคับกับคณะกรรมการบริหารกองทุนโดยอนุโลม

มาตรา ๓๓ ให้คณะกรรมการบริหารกองทุนมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(๑) บริหารกองทุน การรับ การจ่ายเงิน และการเก็บรักษาเงินกองทุน รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับการระดมทุน การลงทุน การจัดหาผลประโยชน์ และการจัดการกองทุนให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการ สอทพ. กำหนดโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง

(๒) พิจารณาอนุมัติการจ่ายเงินสงเคราะห์แก่ผู้เสียหายเนื่องจากการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศตามระเบียบที่คณะกรรมการ สอทพ. กำหนด

(๓) รายงานสถานะทางการเงินและการบริหารกองทุนต่อคณะกรรมการ สอทพ.

หมวด ๖

บทกำหนดโทษ

มาตรา ๓๔ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของคณะกรรมการ วลพ. ตามมาตรา ๒๐ (๒) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๕ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๒๒ วรรคสอง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๖ บรรดาความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ถ้าคณะกรรมการ วลพ. เห็นว่าผู้กระทำผิดไม่ควรถูกฟ้องร้องหรือไม่ควรได้รับโทษจำคุก และบุคคลนั้นยินยอมให้เปรียบเทียบ ให้คณะกรรมการ วลพ. เปรียบเทียบโดยกำหนดให้บุคคลนั้นชำระค่าปรับตามจำนวนที่เปรียบเทียบภายในสามสิบวันนับแต่วันเปรียบเทียบ

เมื่อผู้กระทำผิดได้ชำระค่าปรับตามจำนวนที่เปรียบเทียบตามวรรคหนึ่งแล้ว ให้ถือว่าคดีเลิกกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ถ้าผู้กระทำผิดไม่ยินยอมให้เปรียบเทียบ หรือเมื่อยินยอมแล้วไม่ชำระค่าปรับภายในกำหนดเวลาตามวรรคหนึ่ง ให้ดำเนินคดีต่อไป

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

.....

นายกรัฐมนตรี

ร่างฯ พรบ.ระหว่างเพศ ที่ตรวจพิจารณาแล้ว

บทบาทชุมชนที่พึงประสงค์ในการป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็ก

(Desirable roles to be performed by the communities in preventint and attacking female and child trafficking problems)

ชื่อผู้วิจัย : ผศ. ดร. จิตติ มงคลชัยอรัญญาและคณะ

ปีที่ทำวิจัยเสร็จ : พ.ศ. 2550

บทคัดย่อ

ผลการศึกษาบทบาทของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์พบว่า “ชุมชน” อาจแบ่งได้ออกเป็น 4 ประเภท คือ (ก) ชุมชนตามเขตการปกครองและใช้โครงสร้างสังคมและอำนาจตามที่เคยมีมาแต่เดิม (ข) ชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวของคนที่มีปัญหาหรือความต้องการร่วม เป็นกลุ่มพึ่งตนเอง (ค) ชุมชนที่เกิดจากคนที่มีความศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งใดร่วมกัน เช่น นับถือเจ้าอาวาสวัดองค์เดียวกัน ทำให้สามารถระดมทรัพยากรมาช่วยเหลือกันได้ และ (ง) ชุมชนที่อาจเรียกว่าเป็นเครือข่ายการทำงานเพื่อส่วนรวม

ชุมชนประเภท (ค) และ (ง) จะแสดงบทบาทมากกว่าชุมชนประเภทอื่น แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนส่วนใหญ่ที่ศึกษาสามารถทำบทบาทในระดับปฐมภูมิ คือ จัดการรณรงค์ให้การศึกษาเรื่องการค้ามนุษย์แก่คนในชุมชนจัดเวรยามดูแลความสงบเรียบร้อย ในขณะที่มีเพียง 3 ชุมชนในจังหวัดพะเยาที่สามารถทำบทบาทในขั้นตติยภูมิ คือ มีระบบเฝ้าระวัง มีผลงานในการติดตามช่วยเหลือเหยื่อ มีกองทุนสวัสดิการสนับสนุนการพัฒนาครอบครัวและชุมชน

ศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์จังหวัด (ศป.คม.) เป็นกลไกที่สำคัญในการป้องกันแก้ไขปัญหานี้ แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาเพิ่มเติมทั้งในเรื่องของโครงสร้าง ระบบการทำงาน ทรัพยากร และความร่วมมือจากภาคีต่างๆในท้องถิ่น

Abstract

Research result suggests that ‘communities’ be categorized into 4 types. They are (a) the normal community established by the government on administrative ground, (b) the self help group or community that is composed of those who shares common problems, way of live, etc., (c) the group that members associate among themselves due to common faith. And finally (d) the group of volunteers who share common goals i.e. protecting Cambodian child against exploitation. Most of studied sites performed primary functions i.e. conduct public campaign; conduct short sessions on human trafficking nature and ethical lessons in school, organizing

voluntary security guards against theft and crime. Three out of 17 selected sites could organize human trafficking cease in the community, making list of foreign labors living in their area, organized welfare fund and activities for people at risk and victims.

Communities type (c) and (d) played more active roles in preventing and solving trafficking problem. On top, the government-invented mechanism called as 'Provincial Operation Center on Prevention and Suppression of Human Trafficking - POCPSHT' has played important role as well. It is comprised of various government agencies dealing with social security, social welfare, social protection affairs and few development non-governmental agencies. However, there is room for improvement; vertical and horizontal coordination is needed. More resources are required and local self government and NGO in the area should be encouraged to take part.

กรอบความคิด : ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค และเสรีภาพ บทบาทของชุมชน ในฐานะที่เป็น good and active citizen

สาระสำคัญ

การค้ามนุษย์เป็นอาชญากรรมข้ามชาติที่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนสูง ไม่ต่ำกว่า 7,000 ล้านดอลล่าร์สหรัฐ[9] ต่อปี อันถือได้ว่าเป็นรายได้สูงสุดอันดับสามรองจากการค้าอาวุธ และการค้ายาเสพติด ปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็กที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น[10] ซึ่งสังคมโลกได้ตระหนักและเห็นพ้องต้องกันว่า การค้าหญิงและเด็กเพื่อการแสวงหาประโยชน์ทางเพศและการค้าแรงงานในลักษณะที่มีการบังคับขู่เข็ญ ถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรง

องค์การสหประชาชาติได้ให้คำนิยามของการค้ามนุษย์ไว้ในพิธีสารแนบท้ายอนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร ค.ศ. 2000 โดยพิธีสาร ฉบับดังกล่าวมีชื่อว่า ***"พิธีสารเพื่อป้องกันปราบปรามและลงโทษการค้ามนุษย์โดยเฉพาะสตรีและเด็ก"*** โดยข้อ 3 ได้ให้ความหมายของการค้ามนุษย์ไว้ ดังนี้[11]

---

[9] ข้อมูลจาก ศูนย์สตรีศึกษา (Women's Studies Center) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ในบทความชื่อ "ตีตรา" กับการแก้ปัญหา "ค้ามนุษย์", เมษายน 2549. โดย www. Soc.cmu.ac.th.

[10] ศิริพร สโครบาเนค, **เซ็กส์ข้ามชาติ เซ็กส์อินเตอร์เน็ต** (กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์ มูลนิธิวิถีทรรศน์, 2544), หน้า 152 – 153.

[11] ประวิทย์ ร้อยแก้ว, "การค้ามนุษย์ : นิยาม ความหมาย," ใน **เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้ปฏิบัติงานเพื่อต่อต้านการค้ามนุษย์**, โรงแรมกรุงศรีริเวอร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วันที่ 15-19 สิงหาคม 2548 หน้า 2-4.

"การค้ามนุษย์" หมายถึง การจัดหา ขนส่ง โยกย้าย ให้ที่พักอาศัยหรือรับบุคคลด้วยวิธีการคุกคามข่มขู่ หรือการใช้กำลังหรือการบีบบังคับในรูปแบบอื่น การลักพาตัว การใช้อุบาย หลอกลวงหรือการใช้อำนาจหรือสภาพที่อ่อนแอเปราะบางในทางมิชอบหรือการให้หรือการได้รับเงินหรือผลประโยชน์เพื่อให้ได้ความยินยอมของบุคคลที่มีความควบคุมเหนือบุคคลอื่น เพื่อวัตถุประสงค์ในการแสวงหาประโยชน์ ซึ่งการแสวงหาประโยชน์จะรวมถึงอย่างน้อยที่สุดการแสวงหาประโยชน์จากการค้าประเวณี ของบุคคลอื่น หรือการแสวงหาประโยชน์ทางเพศในรูปแบบอื่น การใช้แรงงาน หรือบริการโดยกดขี่ทารุณ การเป็นทาสหรือการกระทำอื่นเสมือนการเอาคนลงเป็นทาส การทำให้ตกอยู่ใต้บังคับ หรือการตัดอวัยวะออกจากร่างกาย"

จากนิยามดังกล่าว การค้ามนุษย์ จึงประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ (ก) การกระทำ (Action) ได้แก่ เป็นธุระจัดหา ล่อไป ชักพาไป ซื้อ ขาย จำหน่าย นำเข้า พามาจาก ส่งออกไป รับไว้ หน่วงเหนี่ยวกักขัง ซ่อนเร้น (ข) วิธีการ (Means) ได้แก่ การใช้อุบายหลอกลวง บังคับ ชักจูง ยุยง ส่งเสริม ใช้กำลัง ประทุษร้าย ขู่เข็ญว่าจะใช้กำลังประทุษร้าย ใช้อำนาจครอบงำผิดทำนองคลองธรรม ข่มขืนใจ และ (ค) วัตถุประสงค์ (Purposes) คือ เพื่อแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากเหยื่อ เช่น การนำตัวไปเพื่อสนองความใคร่ เพื่อการอนาจารหรือทำการค้าประเวณี เอาตัวลงเป็นทาสหรือมีฐานะคล้ายทาส กดขี่แรงงานและตัดอวัยวะ

ปัญหาการค้ามนุษย์ เป็นปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก ปัญหาการค้ามนุษย์เกิดจากปัจจัยเงื่อนไขของบริบททางสังคมด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสวัสดิการสังคม ของรัฐประเทศต่างๆ อาทิเช่น การพัฒนาประเทศที่เหลื่อมล้ำระหว่างเมืองและชนบท ความยากจน การแตกแยกของสถาบันครอบครัว และความไม่เข้มแข็งของชุมชนในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเสื่อมของศีลธรรม ความไม่รับผิดชอบของผู้ประกอบการภาคธุรกิจเอกชนที่เน้นเพียงกำไรสูงสุด ค่านิยมเรื่องความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยกระตุ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดปัญหาการค้ามนุษย์ทวีความรุนแรงมากขึ้นในโลก

โดยที่ประเทศไทยตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการพัฒนาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็วกว่าประเทศเพื่อนบ้าน จึงทำให้ประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งในวงจรการค้ามนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนี้ สภาพทางภูมิศาสตร์ที่พรมแดนติดต่อกัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร ความสะดวกในการคมนาคม ล้วนเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยในการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานข้ามชาติของมนุษย์เพื่อการแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น และกระบวนการแสวงหาประโยชน์อย่างไร้คุณธรรมเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว มีพัฒนาการรูปแบบการลักลอบ ลักพา ค้ามนุษย์ขององค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ และเครือข่ายในประเทศที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นยากแก่การควบคุมแก้ไข การล่อลวง เอารัดเอาเปรียบเด็ก สตรีและแรงงานไร้ฝีมือไร้การศึกษา บังคับใช้แรงงานเยี่ยงทาส ตลอดจนการเอารัดเอาเปรียบผู้ด้อยโอกาส การประสานงานร่วมมือกัน

ความเป็นปึกแผ่นของชุมชน และความมั่นคงในชีวิตและครอบครัวถือเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ในกลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหญิงและเด็กที่มักตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ทั้งจากบุคคลในครอบครัวเอง อาทิ ญาติ เพื่อน หรือจากบุคคลภายนอก รวมทั้งกลุ่มองค์กรอาชญากรรม ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวที่แตกแยก ขาดความรักความอบอุ่นที่มักมีการกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรี หรือมีทัศนคติที่มุ่งแต่เรื่องรายได้เป็นสำคัญ จะมีความเสี่ยงสูงที่จะกลายเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ ยิ่งชุมชนขาดความเอื้ออาทรต่อกัน ไม่ดูแลกันก็ยิ่งทำให้สถานการณ์ปัญหานี้รุนแรงขึ้นไปอีก กลไกของรัฐที่มีอยู่อาจไม่มีประสิทธิภาพ เพียงพอที่จะรับมือกับปัญหานี้ได้เท่าที่ควร เพราะการค้ามนุษย์เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่มี ความสลับซับซ้อน ต้องใช้เวลาและทรัพยากรจำนวนมหาศาลเพื่อแก้ไขปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยถูกพาดพิงว่ามีความเกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์ใน 3 สถานะ คือ เป็นประเทศ ต้นทาง ประเทศทางผ่าน และประเทศปลายทาง จากปรากฏการณ์การค้ามนุษย์ที่เกิดขึ้นในประเทศ ประชาคมโลกจึงกดดันให้ประเทศไทยเร่งรัดออกมาตรการมาเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา และเพื่อแสดงความถึงความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2547 รัฐบาลไทยจึงได้ประกาศให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะการค้าหญิงและเด็กเป็นวาระแห่งชาติ และดำเนินมาตรการต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมีมาตรการออกมาอย่างเป็นรูปธรรมในปี 2551 นั่นคือ พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551

ส่วนงานราชการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน องค์กรภาคเอกชน ภาค NGOs อาทิ มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย มูลนิธิกระจกเงา มูลนิธิผู้หญิง มูลนิธิรักษ์ไทย TRAFCORD ฯลฯ ตลอดจนองค์การระดับนานาชาติ และสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมทั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เข้ามามีบทบาทจัดการกับปัญหาการค้ามนุษย์กันอย่างกว้างขวางตามบทบาทหน้าที่ของตน แต่สถานการณ์การค้ามนุษย์ ของประเทศก็ยังไม่หมดไป

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ ทำหน้าที่เป็นแกนนำในการดำเนินงานป้องกัน แก้ไขในกลุ่มภาคีภาครัฐและภาคองค์กรพัฒนาเอกชน อย่างไรก็ตามชุมชนเองก็มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหน่วยงานอื่น ๆ หลายชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการจัดระบบเฝ้าระวัง และช่วยเหลือกลุ่มเสี่ยงและเหยื่อในระดับชุมชน มีการแจ้งข้อมูลข่าวสารแก่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขทราบเพื่อประสานความร่วมมือกับส่วนราชการให้ความช่วยเหลือ และในบางกรณีก็ยังให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่

ด้วยเหตุผลดังกล่าว สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (สค.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) จึงได้ประสานความร่วมมือจากคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของชุมชนที่พึงประสงค์ในการป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็ก" เพื่อสร้างความรู้ และเสนอแนะ นโยบาย แนวทางในการดำเนินงานด้านการป้องกันการค้ามนุษย์ในอนาคตต่อไป

งานวิจัยเริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – ธันวาคม 2550 มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาบทบาทของชุมชนในการป้องกัน แก้ไข และเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็กในปัจจุบัน (2) ศึกษาบทบาทที่พึงประสงค์ของชุมชน ในการป้องกัน แก้ไข และเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็ก (3) ศึกษาระบบเครือข่ายความร่วมมือระดับชุมชนในการป้องกัน แก้ไข และเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็กในชุมชน (4) ศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคีต่างๆทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชนในการป้องกัน แก้ไข และเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็กในชุมชน

คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การศึกษาที่ได้จัดทำบันทึกข้อตกลงระหว่างหน่วยงานด้านการดำเนินงานด้านการค้ามนุษย์ทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ จังหวัดซึ่งมีชุมชนที่เป็นต้นทาง และ ปลายทาง[12]ของปัญหาการค้ามนุษย์ซึ่งคัดเลือกมาภาคละ 2 จังหวัดๆละ 1 อำเภอ ๆ ละ 1 ตำบลๆ ละ 2 หมู่บ้าน และเลือกชุมชนตัวอย่างที่เป็น Best Practice เพิ่มอีก 1 ชุมชน (ต่อ 1 ภาค) รวมจำนวนชุมชนที่เลือกเป็นพื้นที่ศึกษา ทั้งสิ้น 15 ชุมชน (ภาคละ 5 ชุมชน) ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ (ปลายทาง) และจังหวัดพะเยา (ต้นทาง) ภาคตะวันออกได้แก่ จังหวัดสระแก้ว (ทางผ่านและปลายทาง) จังหวัดตราด (ทางผ่านและปลายทาง) และจังหวัดชลบุรี (ปลายทาง) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ จังหวัดบุรีรัมย์ (ต้นทางและปลายทาง) และจังหวัดมุกดาหาร (ทางผ่านและปลายทาง)

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการเชิงคุณภาพทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การใช้วิธีประชุมกลุ่มเฉพาะ – focused group meeting และวิธีการ Rapid Rural Appraisal – RRA กับ

[12] การลงพื้นที่ศึกษาพบว่าบางชุมชนมีลักษณะเป็นทางผ่านของขบวนการค้ามนุษย์ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นเหล่านี้เพิ่มเติมด้วย

ในวันสุดท้ายของการดำเนินงานในแต่ละจังหวัด คณะผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลที่ได้จากทั้งสองระดับเสนอต่อที่ประชุมซึ่งมีทั้งหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง และผู้นำชุมชน เพื่อให้ที่ประชุมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และซักถามในประเด็นที่ทีมวิจัยค้นพบ นอกจากนี้ยังได้จัดเวทีสัมมนารายงานผลการวิจัยต่อคณะผู้เชี่ยวชาญ[13] เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยชิ้นนี้อย่างสูง ก่อนการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

แนวคิดทฤษฎี และกรอบแนวคิดในการศึกษา

แนวคิดเรื่องชุมชน

คณะผู้ศึกษาวิจัยได้สังเคราะห์ความรู้เรื่องชุมชน และเลือกนิยามที่ครอบคลุมและใกล้เคียงกับสถานการณ์ความเป็นจริง คือ “ชุมชน คือกลุ่มของคนที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ซึ่งอาจพิจารณาได้หลายมิติ ทั้งมิติทางภายภาพ มิติภูมิศาสตร์ มิติทางความสัมพันธ์ มิติทางสถานภาพ มิติทางเป้าหมายวัตถุประสงค์ โดยเกิดเป็นคุณลักษณะหรืออัตลักษณ์ที่เด่นชัด ชุมชนไม่ได้จำกัดยึดติดอยู่กับความหมายของอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ หรือหน่วยทางการปกครองเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงปฏิสัมพันธ์ ความเอื้ออาทรต่อกัน การเรียนรู้ร่วมกัน กิจกรรม ความเชื่อ ผลประโยชน์ หรือมีคุณสมบัติอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน ความเป็นชุมชนมิใช่สิ่งที่คงทนอยู่ตลอดเวลา อาจเกิดขึ้นและสลายไปได้ ในบางขณะก็มีความเข้มแข็งเพื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ยุ่งยาก แต่ในบางขณะก็อาจจะไม่มีพลังและสูญสลายไป หรืออาจจะฟื้นตัวขึ้นมาใหม่อีกก็ได้ มีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมต่างๆ”

แนวคิดการเฝ้าระวังทางสังคม

การเฝ้าระวังทางสังคมไม่ใช่เป็นเพียงแต่การเฝ้าระวังภัยแบบตัวใครตัวมันเท่านั้น การเฝ้าระวังทางสังคมเป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ เป็นการดำเนินงานอย่างมีแบบแผน เพื่อติดตามสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่เป็นปัญหาหรือปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ในสังคม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับค่ามาตรฐานหรือนำมาวิเคราะห์ แปลผล นำผลลัพธ์ที่ได้มาช่วยในการ

[13] ประกอบด้วย อาจารย์ ดร. วิชัย รูปขำดี คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ รองศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การเฝ้าระวังในทางสังคมต้องมีการประมวลผลในเชิงประจักษ์หรือในเชิงคุณภาพให้เห็นสัญญาณเสี่ยงหรือสัญญาณอันตรายที่จะเกิดต่อสังคม และมีกระบวนการสื่อสารไปยังกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อร่วมคิดวางแผนป้องกันปัญหาที่คาดว่ามีแนวโน้มจะเกิดขึ้นและก่อผลกระทบต่อสวัสดิภาพ คุณภาพชีวิต และความมั่นคงของผู้คนในชุมชนและสังคม (อภิญญา เวชยชัย, 2549)

การเฝ้าระวังทางสังคมมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมและประมวลผลข้อมูล ขั้นตอนวงจรการทำงานอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ในการเฝ้าระวังทางสังคมจะมีจุดเน้นในการเฝ้าระวังปัญหาสังคมต่างๆ เช่น พฤติกรรมเสี่ยงของเด็กเยาวชน ปัญหาครอบครัว ความปลอดภัย และปัญหาการค้ามนุษย์ก็เป็นปัญหาสังคมที่สำคัญ อีกเรื่องหนึ่งที่ควรจะได้รับการเฝ้าระวังอย่างเอาจริงเอาจัง

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม

เครือข่ายทางสังคมเป็นการทำงานกันอย่างมีส่วนร่วมของคนในสังคมเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน มีลักษณะองค์ประกอบของการทำงานเชิงกลยุทธ์ร่วมกัน ยุทธศาสตร์หนึ่งที่หน่วยงานต่างๆ เลือกใช้ คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย โดยแสวงหาแนวร่วมและระดมทุนทรัพยากรจากฝ่ายต่างๆ มาใช้ เพื่อให้ภารกิจบรรลุผล เสริมความเข้มแข็งและพัฒนาศักยภาพของกลุ่มองค์กรที่มีอยู่ให้ปรากฏขึ้นด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เติมเต็มในสิ่งที่ขาดให้กันและกัน และสร้างความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้น เครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งควรมีดุลยภาพใน 3 ด้าน คือ (ก) คุณภาพและความเสมอภาค (ข) ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และ (ค) ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งจะทำให้สามารถเชื่อมต่อและขยายผลการดำเนินงานต่างๆ ออกไปเป็นวงกว้าง เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาไปในทิศทางบวก เกิดชุมชนที่มีความสำนึก (Conscious community) ตามแนวคิดประชาสังคม สมาชิกของเครือข่ายต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์แนบแน่น อาจด้วยพื้นฐานระบบคุณค่าเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัต ตัดสินใจร่วมกัน ติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลุ่มเครือข่ายมีความยั่งยืน (อนุชาติ พวงสาลี และ วีระบูรณ์ วิสารทสกุล, 2541) โดยที่แต่ละฝ่ายไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง (อรรณพ พงษ์วาท, 2539)

สิ่งสำคัญในการทำงานแบบเครือข่าย คือการแสวงหารูปแบบขององค์กรที่มีความยืดหยุ่น มีโครงสร้างแนวราบ มีความเป็นอิสระต่อกัน สามารถตอบสนองต่อโลกที่มีปัญหาความสลับซับซ้อน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 36 – 43) ได้สรุปลักษณะเครือข่ายทางสังคมที่ประสบความสำเร็จ ดังนี้ (ก) มีการรับรู้ร่วมกัน (common perception) (ข) มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) (ค) มีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/ benefits) (ง) มีส่วนร่วมของสมาชิก (all stakeholders participation) (จ) เสริมสร้างสัมพันธภาพ (complementary relationship) (ฉ) พึ่งพิงกัน (interdependence) และ (ช) มีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานสู่เป้าหมาย

แนวคิดการเตือนภัยทางสังคม

การเตือนภัย หมายถึง การแจ้งสาระสำคัญที่บ่งบอกถึงอันตราย หรือแนวโน้มของอันตรายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ต่อผู้เกี่ยวข้องหรือผู้คนในสังคม การเตือนภัยดังกล่าวอาจกระทำโดยผู้มีหน้าที่โดยตรงหรือผู้พบเห็นเหตุการณ์ก็ได้ โดยการส่งข้อมูล ข่าวสาร ที่ผ่านการวิเคราะห์หรือตรวจสอบความถูกต้องแล้วถึงผู้มีอำนาจที่มีหน้าที่บรรเทาปัญหาโดยตรงและผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสาธารณชนที่ต้องรับผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น ทั้งในเรื่องภัยธรรมชาติ เช่น อัคคีภัย วาตภัย เป็นต้น นอกจากนี้ อาจขยายประเด็นครอบคลุมถึงแนวโน้มปัญหาสังคมอื่นๆ อาทิ สภาพที่ไม่สมดุลหรืออาจจะเป็นอันตราย เช่น อัตราการหย่าร้าง อัตราผู้สูงอายุในชุมชน จำนวนสถานบันเทิงเริงรมย์ในชุมชน เป็นต้น และมีระบบการส่งต่อข้อมูลข่าวสาร สัญลักษณ์ในการเตือนภัยต่างๆ ผ่านช่องทางที่หลากหลาย เช่น สื่อโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ นิตยสาร อินเตอร์เน็ต วิทยุชุมชน เป็นต้น

ดังนั้น การเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม จึงหมายถึง การทำงานในลักษณะจับตา มองปัญหา ปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ที่เกิดในสังคม ผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ และมีการประมวลผลในเชิงประจักษ์ หรือในเชิงคุณภาพ ให้เห็นสัญญาณเสี่ยงหรือสัญญาณอันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม และมีกระบวนการสื่อสารบอกข่าวไปยังกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อร่วมคิด วางแผนป้องกันปัญหาที่คาดว่ามีแนวโน้มจะเกิดขึ้นและก่อผลกระทบต่อสวัสดิภาพ คุณภาพชีวิตและความมั่นคงของผู้คนในชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

มีนักวิชาการให้คำนิยามคำว่า “บทบาท” ไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่มักกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง สถานภาพ ตำแหน่งของบุคคล กับ พฤติกรรมของบุคคล ที่ทำต่อสังคม ทั้งนี้อาจแบ่งได้เป็น บทบาทที่กำหนดไว้ตามอุดมคติหรือตามโครงสร้างทางสังคม บทบาทที่ควรกระทำ และบทบาทที่กระทำจริง คณะวิจัยได้กำหนดความหมายของบทบาทที่เหมาะสมกับการศึกษาเรื่องนี้ว่า หมายถึง (สิ่งกำหนด) พฤติกรรมที่ถูกคาดหวังจากกระบวนการทางสังคม ซึ่งสถานภาพ ตำแหน่งในสังคม ล้วนมีผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกจริง บทบาทที่กระทำเป็นผลรวมของ บทบาทที่ถูกคาดหวังต่างๆ และบทบาทตามตำแหน่งสถานภาพทางสังคม ทั้งนี้บทบาทที่แสดงออกจริงอาจเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ก็ได้

แนวคิดเกี่ยวกับการค้ามนุษย์

นิยามของ “การค้ามนุษย์” ได้ขยายให้ครอบคลุมสถานการณ์ปัญหามากขึ้นเรื่อยๆ เป็นลำดับ โดยเริ่มจากยึดหลักสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นพื้นฐาน จากการให้คำนิยามการค้าเด็กและหญิง และระบุวิธีการต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบความผิด จนกระทั่งปัจจุบัน มีการกำหนดนิยามความหมายของการค้ามนุษย์ที่ครอบคลุมและเป็นสากล ครอบคลุมทั้ง หญิง และชาย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กหญิงและเด็กชาย จะได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ ประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลจากคำนิยามที่ใช้ในระดับสากล มาเป็นแนวทางในการกำหนดนิยามความหมายของการค้ามนุษย์ในประเทศไทย ตาม พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 ไว้ดังนี้

การค้ามนุษย์ หมายความว่า การกระทำต่อบุคคลอื่นโดยเจตนาเพื่อแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบสำหรับตนเองหรือผู้อื่น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม ในลักษณะต่อไปนี้

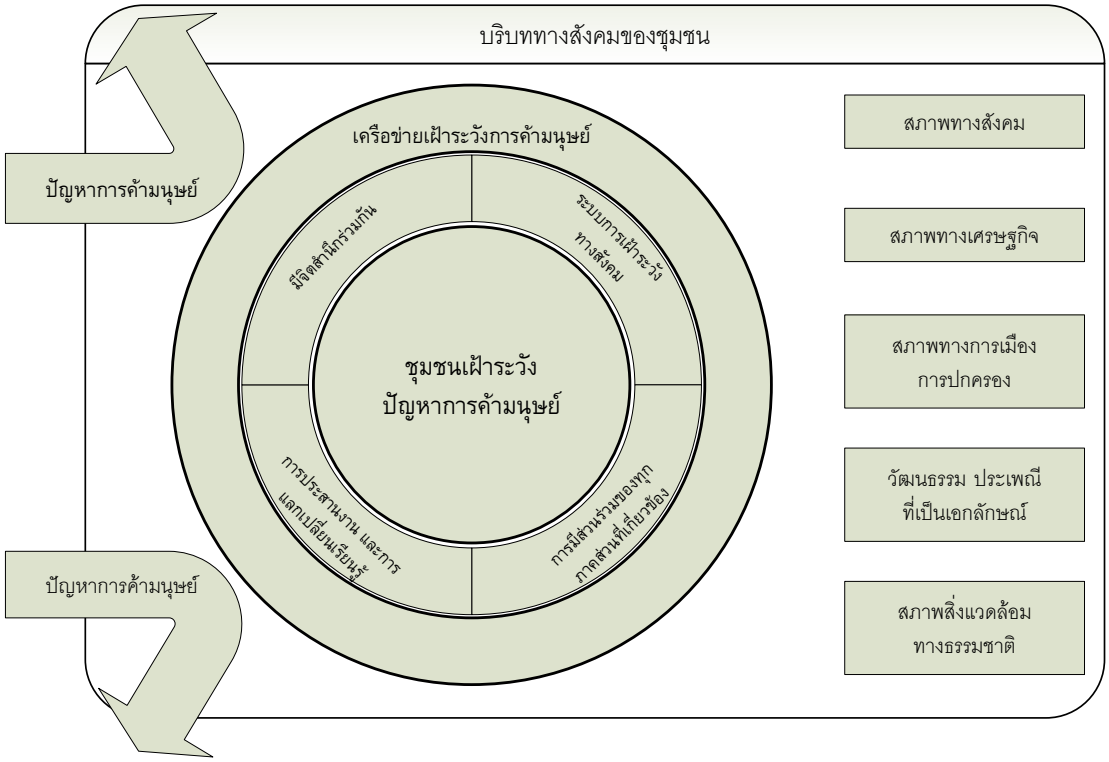
(1) จัดหา ซื้อ ขาย จำหน่าย พามาจากหรือส่งไปยังที่ใด หน่วงเหนี่ยว กักขัง จัดให้อยู่อาศัย หรือการรับไว้ซึ่งบุคคลใด และ

(2) ด้วยวิธีการข่มขู่ ใช้กำลังบังคับ ลักพาตัว ฉ้อฉล หลอกลวง ใช้อำนาจโดยมิชอบ หรือโดยอาศัยความอ่อนด้อยประสบการณ์หรือความรู้ของบุคคล หรือโดยการให้หรือรับเงินหรือผลประโยชน์อย่างอื่นเพื่อให้ได้รับความยินยอมของผู้ปกครองหรือผู้ดูแลบุคคลนั้น

ในกรณีที่เป็นการกระทำต่อเด็ก (อายุต่ำกว่า 18 ปี) ให้ถือว่าเป็นการค้ามนุษย์ แม้จะไม่ได้กระทำด้วยวิธีการตาม (2) ก็ตาม

ประเทศไทยได้ตระหนักต่อสถานการณ์ปัญหาการค้ามนุษย์อย่างมาก พิจารณาได้จาก การเข้าร่วมเป็นภาคีในกฎหมายระหว่างประเทศในระดับนานาชาติ ทั้งปฏิญญาสากล อนุสัญญา และพิธีสารต่างๆ ในระดับ

กรอบแนวคิดในการศึกษา

สรุปผลการศึกษา

(1) รูปแบบและสถานการณ์ความรุนแรงของปัญหาการค้ามนุษย์ในประเทศไทย มีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบการค้ามนุษย์ (เน้นกรณีการค้าหญิงและเด็ก) ไปบ้าง คือ รูปแบบการ “ตกเขียว” ในพื้นที่ต้นทางเริ่มหายไป ขบวนการค้ามนุษย์พัฒนาวิธีการจูงใจและสร้างเงื่อนไขใหม่ ทำให้กลุ่มเสี่ยงและชุมชนมีมายาคติว่า การขายบริการทางเพศเป็นเรื่องส่วนตัว หารายได้เลี้ยงตัวเอง ไม่มีผู้ใดเสียหาย ดังนั้นการขายบริการทางเพศแบบสมัครใจหรือ “กึ่งจำใจ” จึงมีมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกรณีของเด็กเยาวชนที่เป็นนักเรียนนักศึกษา ทั้งเพศชายและหญิง (รวมทั้งคนต่างด้าวที่หลบหนีเข้าเมือง) ที่ประสงค์จะหาเงินเพื่อจับจ่ายใช้สอย นอกจากนี้ยังมีกระแสความต้องการบริการทางเพศหนาแน่นในพื้นที่ที่เป็นเมืองใหญ่ เมืองท่องเที่ยวด้วย ในพื้นที่ปลายทาง ”ซ่องโสเภณี“ แบบเก่าถูกแทนที่ด้วยร้านคาราโอเกะ ร้านอินเตอร์เนต โรงแรม สถานบริการนวดแผนปัจจุบันและโบราณ รวมทั้ง

(2) บทบาทการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ของชุมชนที่พบ ชุมชนที่พบในการศึกษาครั้งนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ (ก) ชุมชนที่มีการจัดตั้งตามการปกครอง ได้แก่ หมู่บ้าน หรือชุมชนในเขตเทศบาลที่จัดตั้งโดยกระทรวงมหาดไทย (ข) ชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มผู้ที่มีอาชีพเหมือนกัน เช่น กลุ่มผู้ค้าบริการทางเพศรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อาทิ กลุ่ม empower จ. เชียงใหม่ (ค) ชุมชนที่รวมกันของคนที่มีฐานความเชื่อทางศาสนาร่วมกัน มีศูนย์รวมจิตใจเดียวกัน คือ วัด อาทิ ชุมชนไทยใหญ่ที่ศรัทธาวัดป่าเป้า จ. เชียงใหม่ และชาวกัมพูชาศรัทธาวัดคลองเพชร จ. ตราด และ (ง) ชุมชนที่เกิดจากการรวมคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ได้แก่ ชุมชนตลาดโรงเกลือ ซึ่งเกิดจากการรวมอาสาสมัครไทย – กัมพูชา เพื่อดูแลแรงงานเด็กในตลาดโรงเกลือไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ และพิทักษ์สิทธิของเด็ก ความเป็น “ชุมชน” ไม่ว่าจะมีลักษณะใดก็ตาม บ่งชี้ให้เห็น “พลัง” ซึ่งหากรู้จักนำมาใช้ให้เหมาะสมก็จะสามารถทำให้ปัญหาการค้ามนุษย์ลดน้อยลงได้

คณะผู้วิจัยได้แบ่งบทบาทการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ 2 ประเด็น คือ (1) ประเด็นที่ว่าด้วยระดับความสามารถในการการดำเนินงานป้องกัน และ (2) ลักษณะบทบาทที่ชุมชนดำเนินการ โดยแบ่งตามสถานะของพื้นที่ คือ ชุมชนต้นทาง ทางผ่าน และปลายทาง เพื่อความชัดเจนในการกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางในการแก้ไขปัญหา

(2.1) ระดับความสามารถในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชน ทุกชุมชนที่ศึกษาล้วนแล้วแต่มีบทบาทในดำเนินงานเพื่อการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ ***ทั้งทางอ้อม*** (หมายถึง ดำเนินงานเรื่องความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตของสมาชิกในชุมชนซึ่งส่งผลกระทบต่อการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ได้บ้าง) ***และทางตรง*** (ชุมชนมีการดำเนินงานด้านการค้ามนุษย์โดยเฉพาะ) ทั้งนี้ แนวทางการดำเนินงานของชุมชนจะขึ้นกับการรับรู้และเข้าใจนิยามความหมายของการค้ามนุษย์ การตระหนักต่อสถานการณ์ความรุนแรงของปัญหา การสนับสนุนหนุนเสริมจากภาคีเครือข่าย และอุปสรรคต่อการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ เช่น การมีแหล่งบันเทิงเริงรมย์และแหล่งอบายมุขในชุมชน

การทำบทบาทในระดับปฐมภูมิ ชุมชนส่วนใหญ่ที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนย่านสันติธรรม (ศรีวิชัย/ คูปู่ลูน/ ทานตะวัน) จ.เชียงใหม่ ชุมชนป่าไร่เก่า และชุมชนเขาสารภี จ.สระแก้ว ชุมชนสายตรี 16 ชุมชนสายโท 7 จ.บุรีรัมย์ และชุมชนศรีสุมัง ชุมชนอนุรักษ์บำรุง ชุมชนนาโป ชุมชนบางทรายน้อย จ.มุกดาหาร ได้แสดงบทบาทในระดับเบื้องต้น แกนนำและสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจนิยามความหมายของการค้ามนุษย์ หรือแม้ว่าเข้าใจนิยามความหมายเป็นอย่างดี แต่แกนนำชุมชนเองกลับไม่สามารถดำเนินงานใดๆ ได้เพราะขบวนการค้ามนุษย์มีความเชื่อมโยงกับกลุ่มผู้มีอิทธิพลในจังหวัด กิจกรรมที่ทำจึงเป็นเพียงการผสมผสานงานค้ามนุษย์เข้ากับกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชน ได้แก่ บทบาทการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อแผ่นพับ และหอกระจายข่าว การสอดส่องเดินเวรยามดูแลเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกในชุมชน การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับความหมายการค้ามนุษย์ และการสอนศีลธรรมในโรงเรียน เท่านั้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ยังมิได้มุ่งเน้นในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์โดยตรง

การทำบทบาทในระดับทุติยภูมิ ชุมชนหนองหอย จ.เชียงใหม่ ชุมชนบ้านท่าเรือจ้าง ชุมชนหาดเล็ก จ.ตราด และชุมชนบ้านปึก จ.ชลบุรี เป็น 4 ชุมชนที่สามารถดำเนินกิจกรรมเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์เป็นการเฉพาะ แกนนำและสมาชิกในชุมชนเริ่มมีความรู้ ความเข้าใจและเกิดเป็นความตระหนักเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ชัดเจนมากขึ้น มีการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ชุมชนเหล่านี้มีผู้นำที่มีศักยภาพ และมีทุนทางสังคมวัฒนธรรมเอื้อให้เกิดกระบวนการทำงานได้ดี เช่น วัด ประเพณีวัฒนธรรม มีเครือข่ายอาสาสมัครของกลไกภาครัฐดำเนินงานในพื้นที่ ทว่าในชุมชนก็อาจจะมีกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพล มีการเคลื่อนย้ายประชากรและมีประชากรแฝง กิจกรรมที่ทำมีทั้งการประสานความร่วมมือกับส่วนราชการเพื่อแจ้งข่าวสารเตือนภัยการค้ามนุษย์ในชุมชน บางชุมชนอาจจัดทำบัญชีรายชื่อของแรงงานต่างชาติที่เป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชน และอาจถึงขั้นที่เป็นการเข้าแทรกแซงให้ความช่วยเหลือ กลุ่มเสี่ยงที่ตกเป็นเหยื่อ เช่น การขัดขวางการแต่งงานของหญิงในชุมชนกับชาวต่างชาติ เป็นต้น

มีเพียง 3 ชุมชนในจังหวัดพะเยาเท่านั้น ที่สามารถทำบทบาทในระดับตติยภูมิ ทั้งผู้นำและสมาชิกในชุมชนเหล่านี้ นอกจากจะความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในปัญหาการค้ามนุษย์ค่อนข้างดีแล้ว ยังมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลายเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์โดยตรงอย่างเป็นกระบวนการและเป็นระบบ มีการศึกษาถอดบทเรียนองค์ความรู้เรื่องการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ของชุมชนเอง มีการจัดองค์กรเครือข่ายที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมีกลไกการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบโดยใช้ทุนทรัพยากรในท้องถิ่น มีการจัดระบบกองทุน สวัสดิการ ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ทั้งเด็ก เยาวชนและสตรี มีการส่งเสริมอาชีพ และประการสำคัญในการดำเนินงานควรได้รับความร่วมมือจาก ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน

(2.2) ลักษณะของบทบาทที่ชุมชนแต่ละสถานะดำเนินการ การศึกษาบทบาทของชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนต้นทาง ทางผ่าน และปลายทางของการค้ามนุษย์ พบว่าเกือบทุกชุมชนในพื้นที่ทั้งสามประเภท มักจะมีการจัดเวรยาม การลาดตระเวน การสังเกตคนแปลกหน้าในชุมชน การประสานเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเข้ามาจัดอบรมให้ความรู้หรือประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์

อย่างไรก็ดี ในพื้นที่ต้นทาง พบว่ามีการทำบทบาทในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่กลุ่มเสี่ยงมิให้ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ และดำเนินงานเกี่ยวกับการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่อการค้ามนุษย์ที่กลับภูมิลำเนา ให้คืนสู่สังคมอย่างปกติสุข ในขณะที่พื้นที่ที่เป็นทางผ่านจะพยายามแจ้งข่าวสารหรือเบาะแสการค้ามนุษย์ต่อเจ้าหน้าที่ เพื่อการสกัดกั้นไม่ให้เกิดการค้ามนุษย์ และในกรณีของพื้นที่ปลายทางซึ่งเป็นแหล่งจ้างงาน แหล่งธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นบริบทชุมชนเมืองที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนไม่ค่อยแน่นแฟ้น จึงมักเน้นมาตรการควบคุมเจ้าของสถานประกอบการและปราบปรามแหล่งอบายมุขในพื้นที่ เช่น สถานประกอบการ สถานบริการ หอพัก ฯลฯ มีการคัดกรองคนและทำทะเบียนแรงงานต่างชาติที่เข้ามาในชุมชน หรือในบางกรณีอาจมีการรวมตัวกัน ของกลุ่มแรงงานต่างชาติช่วยเหลือกันเอง คนในชุมชน (ทั้งผู้นำและประชาชนทั่วไป) มักจะไม่มีบทบาทเพราะรู้สึกว่า “เกินอำนาจหน้าที่” ของตน บุคคลที่มีส่วนในการค้ามนุษย์มักไม่ใช่คนท้องถิ่น แต่เป็นคนที่มาเช่าอาคารประกอบธุรกิจ นอกจากนี้ ผู้ประกอบธุรกิจดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์กับผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ทั้งที่เป็นราชการและไม่เป็นราชการ (แต่มีเงินและลูกน้องที่เป็นนักเลง)

(3) บทบาทชุมชนที่พึงประสงค์เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าบทบาทของชุมชนที่พึงประสงค์ในการป้องกันเฝ้าระวังและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์โดยรวม ก็คือ บทบาทเดิมที่ชุมชนเคยทำแล้วในแต่ละชุมชน (เพราะแต่ละแห่งก็พยายามทำตามอำนาจ ความสามารถที่ตนมี) แต่ควรทำให้ได้มากกว่าเดิม และดีกว่าเดิม เป้าหมายสูงสุด คือ การทำบทบาทให้ได้ถึงระดับตติยภูมิ ได้แก่ (1) การเสริมสร้างการเรียนรู้และความตระหนักแก่คนในชุมชน (2) การพัฒนากลไกเฝ้าระวังและเตือนภัย (3) การช่วยเหลือเยียวยาและคลี่คลายปัญหา (4) การพัฒนาศักยภาพชุมชน ภูมิคุ้มกันและการป้องกันตนเอง และ (5) การพัฒนากลไก การบริหารจัดการเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในการป้องกันการค้ามนุษย์จะต้องทำในหลายมิติ ทั้งด้านกฎหมาย, เศรษฐกิจ, สังคมและวัฒนธรรม, ระบบเทคโนโลยี, มิติทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น, มิติทางการศึกษา, มิติทางด้านการแพทย์, มิติทางการสื่อสารกับสังคม, ฯลฯ

(4) เครือข่ายความร่วมมือระดับชุมชน (หรือ “ชุมชน” ตามความหมาย (ข) (ค) และ (ง)) ในการป้องกันแก้ไข และเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์ เครือข่ายความร่วมมือระดับชุมชนเพื่อการป้องกันแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์อาจแบ่งออกเป็นประเภท ดังนี้

(4.1) เครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนโดยปราศจากการสนับสนุนจากภายนอก รวมทั้งเครือข่ายของประชาชนที่เกิดจากการผลักดันของผู้นำในชุมชน อาทิ ครู พระ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้แก่ เครือข่ายเฝ้าระวังภัยของคนในชุมชนที่จัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการในชุมชนต่างๆ เครือข่ายศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน (จ. พะเยา) ที่ต่อมาพัฒนามาเป็นเครือข่ายพิทักษ์สิทธิเด็กและสตรีระดับตำบล เครือข่ายผู้ศรัทธาวัดคลองเพชร จ. ตราด เครือข่ายผู้ศรัทธาวัดป่าเป้า จ. เชียงใหม่ เครือข่ายประเภทนี้มิได้จัดตั้งขึ้น เพื่อการป้องกันการค้ามนุษย์โดยเฉพาะ แต่เน้นการป้องกันแก้ปัญหาด้านต่างๆที่คนในชุมชนประสพ เช่น ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ต่อมาค่อยๆเพิ่มงานที่เกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์เข้าไป

(4.2) เครือข่ายของประชาชนที่เกิดจากการส่งเสริมของหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ เครือข่ายสภาเด็กและเยาวชนโรงเรียนมัธยมบ้านถ้ำปิน จ. พะเยา เครือข่ายพัฒนาภูมิปัญญาบ้านปึก จ. ชลบุรี เครือข่าย อพม. เครือข่าย อสม. เครือข่าย อพปร. ในพื้นที่ต่างๆ เครือข่ายความร่วมมือตลาดโรงเกลือ จ. สระแก้ว คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน หรือ กรรมการชุมชน หรือแม้กรรมการกลุ่มในชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อติดตามปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะ เครือข่ายประเภทนี้ จะเน้นการป้องกัน แก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์โดยตรง เพราะหน่วยงานมีวัตถุประสงค์ด้านนี้อยู่แล้ว แต่มิได้หมายความว่า เครือข่ายทั้งหมดนี้จะสามารถดำเนินบทบาทได้อย่างเข้มแข็งเสมอไป

(4.3) เครือข่ายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ ทั้งภาครัฐ และเอกชน (รวม อปท.) เป็นการจัดตั้งขึ้นเพื่อสนองนโยบายและมาตรการการป้องกันแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะ ได้แก่ ศป. คม. และอนุกรรมการหรือคณะทำงานอื่นๆที่จัดตั้งเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของ ศป.คม. เครือข่ายนี้จะพยายามส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายประเภทที่ 1 และ 2 เพื่อให้การดำเนินงานเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อดำเนินงานไปได้ระยะหนึ่ง จะเกิดการผสมผสาน กลมกลืนกันระหว่างเครือข่ายทั้งสามประเภท เครือข่ายของประชาชน หรืออาสาสมัครจะมีแนวโน้มโอนเอียงมาสังกัดกับเครือข่ายที่เป็นทางการ และมีหน่วยราชการเป็นผู้สนับสนุนมากขึ้น เพราะการทำงานต่อสู้กับปัญหาการค้ามนุษย์มีความเสี่ยงภัยสูง ต้องเผชิญกับอิทธิพลหลายระดับและจากหลายภาคส่วน รวมทั้ง จากคนของรัฐเองด้วยในบางครั้ง

(5) แนวทางการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคีต่างๆทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน ในการป้องกัน แก้ไข และเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็กในชุมชน

เครือข่ายที่มีความสำคัญสูงในขณะนี้ คือ เครือข่ายภาครัฐ ได้แก่ ศป. คม. ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า ศป. คม. ส่วนใหญ่ยังต้องมีการปรับปรุง พัฒนาให้มีศักยภาพสูงขึ้นอีก ประเด็นที่สมควรปรับปรุงแก้ไข มีดังต่อไปนี้

(ก) การปรับปรุงโครงสร้าง ทั้งในแนวนอน (แบ่งงานที่เหมาะสมให้ภาคีพันธมิตร และสร้างการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่มีความสามารถเฉพาะทางให้มากขึ้น) และแนวตั้ง (สร้างกลไกในระดับต่างๆ ให้ถึง

(ข) การปรับปรุงระบบการทำงาน เน้นเรื่อง ระบบการสร้างความเข้าใจ วิสัยทัศน์ และเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน อันจะนำไปสู่การร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ และแผนการปฏิบัติงานที่บูรณาการกัน การสนับสนุน ติดตาม กำกับ และประเมินผล นอกจากนี้ ยังควรเน้นเรื่อง ระบบ feedback ปัญหา และรับฟังข้อเสนอแนะจากชุมชนให้มากขึ้น

เครือข่ายอีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญสูงเช่นกัน คือ เครือข่ายต่างๆที่มีอยู่ชุมชนและเครือข่ายของ NGO ตลอดจน อปท. ด้วย เพราะลำพัง ศป. คม. เองก็ไม่มีทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และอุปกรณ์สำหรับใช้ในการทำงานอย่างเพียงพอ

ทุกเครือข่ายที่ระบุนี้ จำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรของตนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในการทำงานร่วมกันเพื่อป้องกัน แก้ไข ปัญหาการค้ามนุษย์ ทั้งในพื้นที่ต้นทาง ทางผ่านและปลายทาง นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องพัฒนาระบบการบริหาร จัดการความร่วมมือระหว่างเครือข่าย และระหว่างพื้นที่ในทุกระดับอีกด้วย

(6) ข้อเสนอแนะ รัฐบาลควรพัฒนาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแลกเปลี่ยนข้อมูล และทรัพยากร ตลอดจนองค์ความรู้ในการป้องกันการค้ามนุษย์เพื่อป้องกันปัญหาแต่ต้นทาง นอกจากนี้ยังควรกำหนดนโยบายและแนวทางการปฏิบัติงานต่อแรงงานต่างชาติ การจดทะเบียนแรงงานต่างชาติ การจัดสวัสดิการให้กับแรงงานต่างชาติให้ชัดเจน เพื่อลดปัจจัยก่อปัญหาการค้ามนุษย์ ในส่วนของ ศป. คม. ก็ควรมีการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงโครงสร้าง ระบบงาน และการพัฒนาบุคลากรในที่สุด

ปัญหาการค้ามนุษย์ที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นเรื่องปลายน้ำ เพราะเห็นรูปธรรมการทำงานด้านป้องปราม จับกุม ลงโทษ ฟื้นฟู โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทีมสหวิชาชีพ ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะไม่หมดไป หากปราศจากการแก้ปัญหาที่ต้นน้ำ คือ การสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว และชุมชน

โครงการศึกษาข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Stakeholders) ต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นของสตรีในประเทศไทย
(ศึกษากรณี องค์การบริหารส่วนตำบลใน 4 จังหวัด 4 ภาค)

ชื่อผู้วิจัย : รศ.ดร.พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ และ นาย อลงกรณ์ คูตระกูล
คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ปีที่ทำวิจัยเสร็จ : พ.ศ. 2549

1. บทนำ

1.1 ปัญหาและความสำคัญ

สภาพสังคมปัจจุบันผู้หญิงไม่เสมอภาคกับผู้ชาย ทั้งในด้านสิทธิ การตัดสินใจทางการเมือง การได้รับการยอมรับ เป็นต้น แม้ว่าตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 30 และ มาตรา 80 ได้วางหลักประกันความเสมอภาคหญิงชายไว้ และกำหนดให้รัฐต้องมีหน้าที่จัดให้มีมาตรการใดๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้หญิงสามารถเข้าถึงสิทธิและโอกาสต่างๆอย่างเสมอภาคกับผู้ชาย

สถานการณ์ความเท่าเทียมทางเพศ จากรายงานผลตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals—MDGs) ของประเทศไทย พ.ศ. 2547 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) พบว่า ในภาพรวมผู้หญิงการมีสัดส่วนการเป็นตัวแทนทางการเมืองต่ำ ในปี พ.ศ. 2544 สัดส่วนผู้หญิงในรัฐสภาและองค์การบริหารส่วนตำบล มีร้อยละ 9.6 และ 8.9 ตามลำดับ และสัดส่วนของผู้หญิงในคณะกรรมการระดับชาติ มีเพียงร้อยละ 16 เท่านั้น ดังนั้น เพื่อให้สตรีตระหนักถึงความสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และการบริหารทุกระดับ ตลอดจนมีบทบาทนำเสนอมุมมองในการกำหนดนโยบาย การบริหาร และการออกกฎระเบียบต่างๆ อันจะส่งผลให้สตรีสามารถเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิต่างๆ อย่างเป็นธรรม รัฐบาลจึงกำหนดให้ การให้สตรีมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทุกระดับเป็น 1 ใน 5 ยุทธศาสตร์หลักของการพัฒนาสตรีตามแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) โดยได้กำหนดเป้าหมายเพิ่มจำนวนสตรีในระดับการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหารทุกระดับอย่างน้อยเป็นสองเท่า นอกจากนี้ยังกำหนดเป้าหมาย MDGs+ ที่จะเพิ่มสัดส่วนผู้หญิงในรัฐสภา องค์การบริหารส่วนตำบล และตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงในราชการส่วนกลางเป็นสองเท่าภายในช่วง พ.ศ. 2549

รายงานวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อให้เข้าใจถึงสถานการณ์การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และทราบความต้องการของผู้หญิง ปัญหาอุปสรรค ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาและการส่งเสริมสนับสนุนผู้หญิงให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นเพิ่มขึ้น เพื่อ

1.2 วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยนี้ คือ เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ และทำความเข้าใจข้อคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้มีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Stakeholders) ต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับเลือกตั้งของสตรีโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
2. เพื่อระบุถึงปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานของสตรีในการปกครองท้องถิ่น
3. เพื่อนำเสนอแนวทางส่งเสริมหรือสนับสนุนให้สตรีมีบทบาทในการปกครองท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

รายงานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายทาง ประโยชน์ที่สำคัญได้แก่

1. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับเลือกตั้งของสตรี
2. ทำให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรค ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาและการส่งเสริมสนับสนุนผู้หญิงให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นเพิ่มขึ้น
3. นำมาใช้เป็นสารสนเทศสำหรับทำความเข้าใจสถานการณ์การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีในองค์การบริหารส่วนตำบล
4. นำมาใช้เป็นแนวทางในการวางยุทธศาสตร์ นโยบาย โครงงาน โครงการ และแผนงาน เพื่อส่งเสริมศักยภาพของผู้หญิงและช่วยให้ผู้หญิงสามารถทำงานในองค์การบริหารส่วนตำบล ได้อย่างมั่นใจและได้รับการยอมรับ และเพื่อส่งเสริมให้สตรีสามารถเข้าถึงทรัพยากร สิทธิและโอกาสต่างๆ ได้อย่างเป็นธรรม และเสริมสร้างความเสมอภาคของหญิงและชายในระยะยาว

1.4 นิยามศัพท์สำคัญ

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ คำศัพท์ต่อไปนี้ผู้วิจัยกำหนดให้มีความหมายดังต่อไปนี้

1. ข้อคิดเห็น หมายถึง ทัศนคติของบุคคลที่มีต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง

2. การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี หมายถึง การที่สตรีเสนอตัวเป็นคู่แข่งขันทางการเมืองด้วยการลงสมัครรับเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น หรือการที่สตรีเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองในระดับท้องถิ่น

2. การทบทวนวรรณกรรม

ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยได้นำเสนอสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเพื่อให้เห็นว่าการวิจัยในหัวข้อนี้มีการมุ่งเน้นที่ประเด็นอะไรบ้าง ความรู้เหล่านี้สามารถนำมาใช้เสริมในการทำความเข้าใจถึงการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีได้ ท้ายที่สุด ผลลัพธ์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมคือการสร้างกรอบการวิเคราะห์สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ โดยกรอบการวิเคราะห์ที่สังเคราะห์ขึ้นนี้จะทำหน้าที่เป็นแนวทาง (Guideline) ในการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง

2.1.1 การเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นหัวข้อการศึกษาที่สำคัญในทางรัฐศาสตร์ทั้งนี้เพราะเมื่อมีการปกครองขึ้นในสังคมหนึ่งความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายที่ปกครองกับฝ่ายที่ถูกปกครองย่อมเกิดขึ้น ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงที่มาของรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงนับได้ว่ามีความสำคัญ วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน และอมร รักษาสัตย์ (2544) (อ้างใน บุญเสริม นาคสาร, 2546) เสนอว่าเมื่อพิจารณาวิวัฒนาการของรัฐและการปกครองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ทำให้สามารถแบ่งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายที่ปกครองกับฝ่ายที่ถูกปกครองได้ 3 รูปแบบ โดยสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบความสัมพันธ์แบบผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง (Ruler and Ruled) เป็นลักษณะที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการมีโอกาสในการตัดสินใจทางการเมืองน้อยมากถึงไม่มีเลย ซึ่งสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2542: 316) เรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบอำนาจนิยมโดยมีทิศทางของความสัมพันธ์เป็นทางเดียวคือประชาชนเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติตามผู้ปกครองเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช และระบอบเผด็จการ เป็นต้น

2. *รูปแบบความสัมพันธ์แบบการปกครองโดยผู้แทน* (Representative Government) มีหัวใจอยู่ที่ “อำนาจอธิปไตย” ซึ่งเป็นของประชาชนทุกคน อำนาจนี้จะถูกใช้ผ่านตัวแทนที่ได้รับเลือกจากประชาชน โดยผ่านกระบวนการเลือกภายใต้ระบบการแข่งขัน อย่างไรก็ตามอำนาจที่ตัวแทนได้รับนั้นมีขอบเขตจำกัด มีเงื่อนไข และ

3. *รูปแบบความสัมพันธ์ของการเมืองแบบมีส่วนร่วม* (Participative Politics) หลักการสำคัญของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมยึดหลักพื้นฐานที่ว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ที่แท้จริงดังนั้นประชาชนจึงควรสามารถใช้อำนาจได้เสมอแม้ว่าได้มอบอำนาจให้กับผู้แทนของประชาชนไปใช้ในฐานะที่เป็นตัวแทนแล้วก็ตาม ซึ่งการจะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครองยังขึ้นอยู่กับสิ่งสำคัญอย่างน้อยอีก 3 เรื่อง (เจริญ คัมภีรภาพ, 2548) ได้แก่ การรับรองสิทธิเสรีภาพของพลเมือง การมีองค์กรตรวจสอบที่มีความเป็นอิสระและมีประสิทธิภาพ ตลอดทั้งประชาชนมีทางเลือกและเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับรองสิทธิเสรีภาพของพลเมืองในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการอย่างจริงจัง

2.1.2 ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

นักวิชาการได้ให้ความหมายต่อแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยไว้หลายประการ อาทิ เช่น

Weiner (1971: 161-164) ได้ให้ความหมาย “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” (Political Participation) หมายถึง การกระทำใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นโดยความเต็มใจ ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ไม่ว่าจะมีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือไม่ และไม่ว่าจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องกัน จะใช้วิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ เพื่อผลในการที่จะมีอิทธิผลต่อการเลือกนโยบายของรัฐ หรือต่อการบริหารงานของรัฐ หรือต่อการเลือกผู้นำ ทางการเมืองของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นไปในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติก็ตาม

Huntington และ Dominquez (1975: 33) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า หมายถึง กิจกรรม หรือการกระทำของประชาชนที่ต้องมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยการกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นไปได้ทั้งที่สมัครใจหรือไม่สมัครใจ รวมถึงการเลือกตั้งการร่วมในการรณรงค์หาเสียง การรวมตัวเพื่อให้โน้มน้าวหรือกดดันรัฐบาล การประท้วง การใช้ความรุนแรง

Verba and Nie (1975: 2-3) เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องเป็นกิจกรรมของประชาชนเฉพาะบุคคลเป็นเรื่องของการกระทำกิจกรรมทางการเมืองตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด โดยเฉพาะสิทธิที่จะลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสิทธิที่จะเข้าสมาคมหารือก่อตั้งพรรคการเมือง หรือกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเมืองกลุ่มอื่น ๆ สิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อรัฐบาล สิทธิที่เกี่ยวกับการพูดการชุมนุม และการพิมพ์อย่างอิสระ และเป็นกิจกรรมที่มุ่งหมายเพื่อที่จะสร้างอิทธิพลต่อรัฐบาล ทั้งในการเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเลือกกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมต่อการปกครองโดยการกระทำกิจกรรม

จากนิยามของแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ยกมาข้างต้น เห็นได้ว่าเป็นนิยามที่เน้นให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกระบวนการทางการเมือง (Political Process) หรือเป็นกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆของบุคคลในสังคม แต่ต้องไม่ลืมว่า การพิจารณาว่าแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นเป้าหมายของการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยก็นับว่ามีความสำคัญเช่นกันในฐานะที่ การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญอย่างหนึ่งของความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2542) หรืออาจกล่าวได้ว่า สังคมที่เรียกว่าเป็นสังคมที่พัฒนาแล้วทางการเมืองคือสังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริงนั่นเอง อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยนี้จะเน้นเฉพาะการมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นกระบวนการทางการเมืองเท่านั้น

2.1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จากการวิจัยของ Milbrath and Goel (1977) พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้แก่

1. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม (Environmental Stimuli) ได้แก่ ระบบสังคม (Social System) และสภาพการณ์ทางการเมือง (Political Settings) ปัจจัยด้านนี้อาจมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

2. ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) ได้แก่ พันธุกรรม แรงขับ

3. ความต้องการทางบุคลิกภาพ ความต้องการทางจิตใจและร่างกาย และความเชื่อและทัศนคติทางการเมือง

Burkhart et al (1972) (อ้างใน รังสิมันต์ บุณยบรรณานนท์, 2537: 28-29) เสนอปัจจัยที่ทำให้บุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้ (1) ความต้องการที่จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น(2) ความต้องการที่อยากจะรู้จักกับบุคคลสำคัญ (3)ความต้องการที่จะทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ต่อสังคม หรือกลุ่มของตน (4) ความต้องการได้มาซึ่งอำนาจ (5) ความต้องการได้มาซึ่งอิทธิพล (6)ความต้องการมีเกียรติและศักดิ์ศรี (7) ความต้องการที่จะตอบสนองสภาวะทางจิต และ (7) ความต้องการรายได้ที่สูงขึ้น

Nie et al (1969) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่ามีทั้งปัจจัยที่มีความสัมพันธ์โดยตรง (แบ่งออกเป็นความสัมพันธ์สูงและปานกลาง) และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางอ้อมหรือมีระดับความสัมพันธ์ต่ำ โดยมีปัจจัยต่างๆได้แก่ การเข้าเป็นกลุ่มสมาชิกทางสังคม ความสำนึกในหน้าที่ทางการเมือง ความรู้ทางการเมือง การรับรู้ข่าวสารทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง และประสิทธิภาพทางการเมืองสถานะทางสังคม

ตัวแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ Rush (1992) ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะเห็นว่าตามความคิดของ Rush สถานการณ์เป็นปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อการ

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2542: 335) ได้สรุปรวมบทบาทของปัจเจกชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากผลการวิจัยของนักวิชาการต่างๆ จำนวนมาก ซึ่งชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลเชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลในฐานะปัจเจกได้ดังนี้

1. ปัจจัยความสนใจหรือความผูกพันกับการเลือกตั้งหรือการเมืองมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

2. ปัจจัยการประกาศตัวสังกัดพรรคการเมือง โดยผู้ที่ประกาศตัวว่าสังกัดพรรคการเมืองจะมีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงกว่าผู้ที่มิได้ประกาศตัว

3. ปัจจัยอายุ คือ ผู้ที่มีอายุมากหรือผู้อาวุโสมีแนวโน้มจะเข้าสังกัดพรรคการเมืองมากกว่าผู้มีอายุน้อยหรือคนหนุ่มสาว

4. ปัจจัยความนิยมตัวบุคคลในการแข่งขันทางการเมือง ถ้าบุคคลใดมีความนิยมตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งในการแข่งขันทางการเมืองย่อมต้องการที่จะให้ผู้ที่ตนพอใจได้รับเลือกตั้งดังนั้นจึงมีความแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่มิได้นิยมในตัวบุคคลใดเป็นพิเศษ

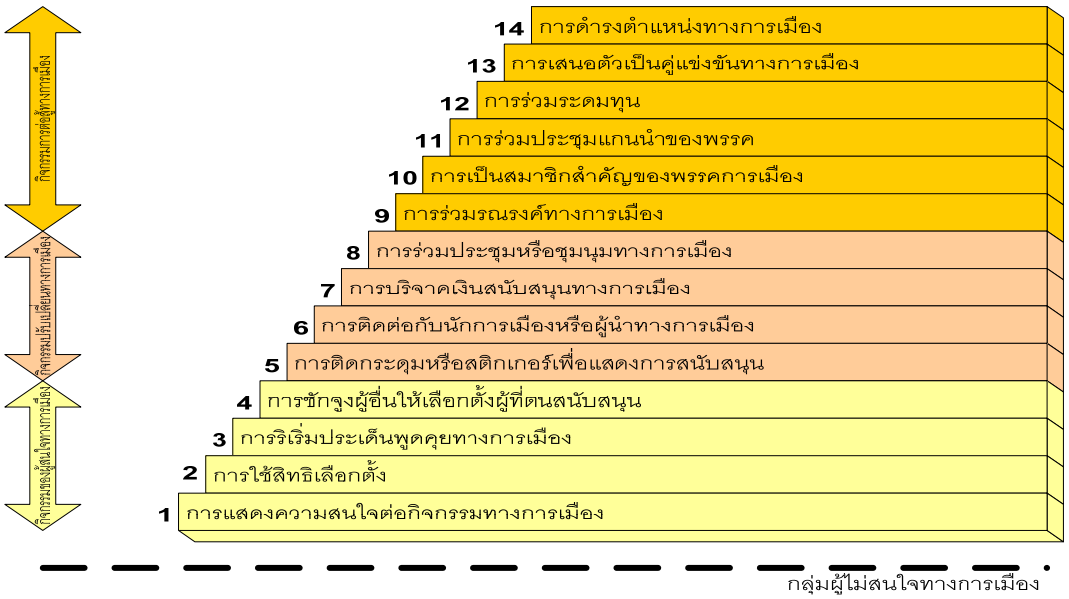
5. ปัจจัยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม และการศึกษา มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อระดับความผูกพันทางการเมือง

6. ปัจจัยเพศ โดยเพศชายจะมีจิตใจเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ที่ทำให้เพศชายเป็นเพศที่เป็นผู้นำในทุกๆด้าน ส่วนเพศหญิงถูกอบรมขัดเกลาให้เป็นผู้ตาม

2.1.4 รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ในปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับกันว่ารูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมีอยู่มากมายและแตกต่างกันไปในแต่ละระบบการเมือง ตัวอย่าง เช่น กรอบแนวคิดว่าด้วยลำดับขั้นของการเกี่ยวพันทางการเมือง (The Hierarchy of Political Involvement) ที่เสนอโดย Milbrath มีฐานคติที่สำคัญอยู่สองประการ (Milbrath, 1965 อ้างถึงใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2542: 326) คือ (1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งมี

รูปที่ 1: ตัวแบบลำดับขั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ Milbrath

ที่มา: ปรับจาก Milbrath, 1965 อ้างถึงใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2542

2.2 สถานภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

การที่สตรีเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมีคุณูปการต่อระบบการเมืองและสังคมโดยส่วนรวม (มูลนิธิฟรีดิค เอแบร์ทและคณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร, 2547; วิระดา สมสวัสดิ์, 2546) ในแง่ของการเพิ่มประสิทธิภาพทางการเมืองที่จะได้จากมุมมอง ความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ที่แตกต่างของสตรี; การทำให้รูปแบบการพัฒนามีความหลากหลายเนื่องจากสตรีจะสะท้อนความต้องการที่แตกต่างของเพศหญิงที่ควรจะต้องมีการให้ความสนใจเป็นพิเศษ; และการทำให้ระบอบประชาธิปไตยเข้มแข็งขึ้น เพราะการเข้าร่วมมีส่วนตัดสินใจทางการเมืองของสตรีเป็นการทำให้คนทุกกลุ่มในสังคมได้มีส่วนในการปกครอง นอกจากนี้ ในแง่ของกฎหมายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นหลักประกันว่าจะมีการวางนโยบายและออกกฎหมายรวมทั้งบังคับใช้กฎหมายที่คุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนสตรี

แม้ในอดีตที่ผ่านมาสถานภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีจะอยู่ในระดับต่ำเพราะความเชื่อและค่านิยมของสังคมต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและเพศหญิงยังคงยึดถือให้เพศชายเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตาม เมื่อปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง

2.2.1 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในประเทศไทย

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ.2475 ความคิดเชิงประชาธิปไตยและเสรีนิยมได้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงมากขึ้น ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกก็ได้กำหนดให้คนไทยทั้งชายและหญิงมีสิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้งและลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง จากการศึกษาของ โคทม อารียา และคณะ (2540) พบว่าสตรีไทยมีการรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องสิทธิทางการเมืองเรื่อยมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2475 โดยเน้นการเรียกร้องสิทธิในทางการเมืองที่เท่าเทียมกันของหญิงและชายแม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวแนวคิดเรื่องนี้ยังคงเป็นแนวคิดใหม่โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชีย รูปธรรมประการหนึ่งคือการที่ บทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 ที่ระบุให้แก้ไขกฎหมายอื่นๆที่ขัดต่อความเท่าเทียมกันของชายและหญิงในทางการเมืองและการบริหารราชการ นอกจากนี้การเรียกร้องสิทธิสตรีอีกประการที่ถือได้ว่ามีนัยสำคัญอย่างมากต่อบทบาทและสถานะของสตรี นั่นคือการเรียกร้องสิทธิทางการศึกษาโดยให้สตรีมีโอกาสเลือกเรียนวิชาสามัญเช่นเดียวกับชาย ผลที่ตามมาก็คือการที่สตรีมีความรู้ด้านวิชาชีพสามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อทำงานได้อย่างเท่าเทียมกับบุรุษ

อย่างไรก็ตามสัดส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงในประเทศไทยยังล้าหลังกว่าประเทศอื่นๆโดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว (ถวิลวดี บุรีกุล, 2544) จากรายงานการพัฒนาคนปี 2539 ของ UNDP ระบุว่า โดยภาพรวมประเทศที่กำลังพัฒนาจะมีผู้หญิงได้รับการเลือกตั้งเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคิดเป็นค่าเฉลี่ยได้ร้อยละ 10.8 ในขณะที่ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้หญิง ที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย (โครงการสตรีศึกษา, 2541: 186-187, อ้างถึงใน ถวิลวดี บุรีกุล, 2544)

ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาผู้หญิงไทยแสดงให้เห็นว่าสถานภาพของผู้หญิงในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง นับว่ามีความก้าวหน้ากว่าในอดีต และเป็นที่น่าสังเกตว่าปัจจุบันการรวมตัวทางการเมืองของกลุ่มผู้หญิงเริ่มมีความหลากหลาย จากในอดีตที่จำกัดวงอยู่เฉพาะผู้หญิงระดับสูงและผู้หญิงที่มีการศึกษา มาสู่การรวมกลุ่มของผู้หญิงในทุกๆระดับ ซึ่งรวมถึงผู้หญิงกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยเฉพาะการที่กลุ่มผู้หญิงได้มีโอกาสเข้าดำรงตำแหน่งผู้นำระดับชุมชนท้องถิ่น ทั้งในรูปของผู้สมัครเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกสภาท้องถิ่น เช่น

2.2.2 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยในระดับประเทศ

สิ่งชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีของไทยในระดับประเทศอาจจะพิจารณาได้จาก จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวนสตรีในคณะรัฐมนตรี จำนวนสมาชิกวุฒิสภา และจำนวน ผู้มาเลือกตั้ง พบว่า ผู้หญิงมีตำแหน่งทางการเมืองและการบริหารเพียงไม่ถึงร้อยละ20 สำหรับตำแหน่ง ด้านการบริหารราชการ ผู้หญิงดำรงตำแหน่งข้าราชการระดับ 9 สูงที่สุด คือร้อยละ 24.4 ในปีงบประมาณพ.ศ.2547 (สำนักงานข้าราชการพลเรือน, 2547) และผู้หญิงดำรงตำแหน่งข้าราชการระดับ 11 น้อยที่สุด ร้อยละ 9.7 สำหรับตำแหน่งทางการเมือง ผู้หญิงเข้าดำรงตำแหน่งเป็น ส.ส.แบบแบ่งเขตสูงที่สุดร้อยละ 11.8 ในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2548 แต่กระนั้นมีผู้หญิงเพียง 2 คนหรือร้อยละ 5.7 เท่านั้นที่ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรีปี พ.ศ.2548

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526-2548 มีการเลือกตั้ง 9 ครั้ง ผู้หญิงได้รับเลือกตั้งเฉลี่ยร้อยละ 9.62 ของผู้หญิงที่ลงสมัคร ยกเว้น ปีพ.ศ. 2526, ปี พ.ศ.2548 ผู้หญิงได้รับเลือกตั้งร้อยละ 24.07 และ 25.82 ของผู้หญิงที่ลงสมัครแบบแบ่งเขต ในอีกแง่หนึ่ง สตรีไม่เคยได้รับการเลือกตั้งถึงร้อยละ 10 เลยจนกระทั่งปีพ.ศ. 2548 (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา, www.gdrif.org) อย่างไรก็ตามแนวโน้มการได้รับการเลือกตั้งของสตรีเป็นไปในด้านบวก กล่าวคือมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นในการเลือกตั้งแต่ละครั้งที่ผ่านมา

2.3.4 อุปสรรคในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิง

มีนักวิชาการ และนักปฏิบัติ เชื่อว่าผู้หญิงมีอุปสรรคในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากมาย เช่น

Kate (1971) (อ้างถึงใน กมลา ขันธปราบ, 2535: 16) อธิบายว่าอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีได้แก่ 1.ปัจจัยด้านการกล่อมเกลาทางสังคม 2.ปัจจัยด้านกายภาพ 3.ปัจจัยด้านโครงสร้างสังคม 4. ปัจจัยด้านการจัดลำดับชนชั้นทางสังคม 5.ปัจจัยด้านครอบครัวและความรับผิดชอบในฐานะแม่บ้านและมารดา 6.ปัจจัยด้านกฎหมายและข้อบังคับทางสังคม 7.ปัจจัยด้านความเชื่อทางศาสนาและแง่คิดทางมนุษยวิทยา และ 8.ปัจจัยด้านค่านิยมและความเชื่อด้านจิตวิทยา

เมทินี พงษ์เวช (2541 : 16) ระบุถึงสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม และความก้าวหน้าของผู้หญิงในทางการเมือง อาจสรุปได้ 2 ปัจจัย คือ

1. *ปัจจัยภายนอก* ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมทางการเมืองที่พรรคการเมืองปิดกั้นโอกาสของผู้หญิงจึงทำให้ผู้หญิงไม่อยากเข้าร่วมพรรคการเมือง นอกจากนี้ส่วนต่างๆ ของสังคมไม่ให้โอกาสผู้หญิงและไม่ได้ให้การสนับสนุนผู้หญิงเท่าที่ควร รวมทั้งทัศนคติและพันธนาการทางความคิดที่กีดกันผู้หญิงหรือที่ไม่มั่นใจในผู้หญิง

2. *ปัจจัยภายใน* ซึ่งเชื่อมโยงกับตัวผู้หญิงเอง คือ ผู้หญิงขาดความมั่นใจ ขาดความรู้ทางการเมือง ขาดเป้าหมาย ขาดข่าวสาร รวมทั้งการยอมรับสภาพ ไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง ซึ่งหลายๆ ส่วนเหล่านี้ เนื่องจากประเพณีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมมาให้ผู้หญิงเป็นผู้ตามและมีบทบาทหลักในฐานะมารดาและภรรยา

นอกจากนี้ ในทัศนะของ วิระดา สมสวัสดิ์ (2546) ผู้หญิงเผชิญกับอุปสรรคเชิงวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคมหลายประการ ที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น 1.เจตคติและการเลือกปฏิบัติ 2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายที่ไม่เท่าเทียมกันในครอบครัว 3.การกำหนดให้ผู้ชายเป็น “หัวหน้าครอบครัว” ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง 4.ความรับผิดชอบในบ้านและในการดูแลลูก 5. การขาดประสบการณ์ในกิจการสาธารณะ 6.การขาดแบบอย่างและการสนับสนุนของผู้หญิงที่อยู่ในอำนาจ 7.ความกลัวความรุนแรง การคุกคาม การวิพากษ์วิจารณ์และการถูกหย่าขาดจากสามี 8.การไม่เห็นคุณค่าของตนเอง 9. วัฒนธรรมของการเผชิญหน้าทางการเมืองที่สร้าง “ผู้ชนะ” และ “ผู้แพ้” 10.การเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง 11.ค่าใช้จ่ายในการลงสมัครรับเลือกตั้งและการอยู่ในตำแหน่งมีสูง และ 12.การขาดการศึกษา

2.5 กรอบการวิเคราะห์ (Framework for Analysis)

กรอบการวิเคราะห์สำหรับงานวิจัยนี้ (ดูรูปที่ 1) เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี สร้างขึ้นโดยใช้ความรู้จากการทบทวนวรรณกรรมที่ได้นำเสนอไปแล้วเป็นฐานคิด กรอบการวิเคราะห์นี้ถือเป็นเพียงข้ออธิบายสมมติ (Hypothetical Explanation) ที่จะใช้ในการอธิบายสถานการณ์การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีในแต่ละกรณีศึกษา อย่างไรก็ตาม กรอบการวิเคราะห์นี้สามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างเต็มที่เมื่อผู้วิจัย เข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่จริงแล้วพบว่าข้อมูลที่ได้ไม่สอดคล้องกับกรอบการวิเคราะห์นี้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นมิได้ใช้กรอบการวิเคราะห์เป็นข้อจำกัดแต่ใช้เป็นแนวทาง (Guideline) ในการแสวงหาคำตอบของการวิจัยเท่านั้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2546) นอกจากนี้ การวิจัยครั้งนี้มิได้มุ่งหวัง ที่จะสร้างทฤษฎีหลัก (Grand Theory) หากแต่เป็นการสร้างทฤษฎีแบบติดดิน (Grounded Theory) ที่เน้นการสร้างข้อสรุปจากความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณีศึกษา ดังนั้น ข้อมูลที่เก็บได้จริงในพื้นที่ถือว่า มีความสำคัญมากที่สุด

ความสัมพันธ์เชิงตรรกะ (Logical Relationship) ขององค์ประกอบต่างๆในกรอบการวิเคราะห์นี้อยู่บนฐานของแนวทางระบบ (System Approach) โดยมองว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเป็นระบบที่มีองค์ประกอบย่อยและดำเนินการอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมชุดหนึ่ง สำหรับกรอบการวิเคราะห์นี้ ปัจจัยนำเข้า (Input) ถูกดัดแปลงให้เป็นปัจจัยและปัญหาที่มีผลกระทบต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี นอกจากนี้ผลลัพธ์จากกระบวนการมีส่วนร่วมก็จะแปรสภาพย้อนกลับไปเป็นปัจจัยส่งเสริมและ/หรือปัญหาสำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีต่อไป เมื่อมองในภาพกว้าง ระบบการมีส่วนร่วมนี้

1. ปัจจัยระดับปัจเจกที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเป็นองค์ประกอบเฉพาะตัวของสตรีเอง ที่น่าจะช่วยเสริมให้ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเพิ่มขึ้น(ส่งผลเชิงบวกต่อการมีส่วนร่วม) ปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยเชิงสมมติ (Hypothetical Factor) ที่ได้สังเคราะห์มาจากวรรณกรรมที่ได้ทบทวนไปแล้ว โดยสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆทั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกปัจจัยย่อยที่สำคัญๆมาเป็นตัวอย่างประกอบด้วย ได้แก่ (แน่นอนว่าปัจจัยที่ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในการปกครองท้องถิ่นของสตรีเห็นว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองถิ่นของสตรีอาจมีมากกว่าปัจจัยที่นำเสนอนี้ก็เป็นได้ กรอบการวิเคราะห์นี้ย่อมมีการปรับเปลี่ยนไปตามข้อมูลเชิงลึกที่เก็บได้จริงในพื้นที่)

1.1) *ปัจจัยส่วนบุคคล* คือ ปัจจัยที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวของสตรี ได้แก่ อายุ การศึกษา รายได้ และอาชีพ

1.2) *ปัจจัยด้านการเมือง* ได้แก่

1) ความรู้ด้านการเมืองของสตรี หมายถึง ความสามารถของสตรีในการทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น

2) ความสำนึกในหน้าที่ทางการเมืองของสตรี หมายถึง การตระหนักและแสดงออกด้านการเมืองตามสิทธิที่ตนมีอยู่

3) การรับข่าวสารทางการเมืองของสตรี หมายถึง ระดับการติดตามข่าวสารทางการเมืองของสตรี

1.3) *ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม* ได้แก่

1) การที่สตรีเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ได้แก่ การที่สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมในกลุ่มสหกรณ์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผลิตสินค้าชุมชนต่างๆ

2) ความรู้สึกเป็นชุมชนของสตรี คือ การที่สตรีมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความต้องการที่จะทำในสิ่งที่มีประโยชน์ต่อชุมชนของตนเอง

3) การรับรู้บทบาทที่สังคมคาดหวังของสตรี หมายถึง การตระหนักถึงสิ่งที่สตรีควรจะแสดงออกภายใต้บรรทัดฐานของสังคม

4) การสนับสนุนของครอบครัว ได้แก่ การที่ครอบครัวของสตรีให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือทั้งทางกายภาพและทางจิตใจแก่สตรีในการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง

2. ปัญหาระดับปัจเจกที่กระทบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

ตรงกันข้ามกับปัจจัยที่ผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ปัญหาเฉพาะตัวสตรีที่กระทบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเป็นองค์ประกอบที่ขัดขวาง เบียดบัง ลดทอนการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ทำให้ระดับการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีลดลง (ส่งผลเชิงลบต่อการมีส่วนร่วม) ปัญหาเหล่านี้จำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

1.1) *ปัญหาส่วนบุคคล*

1.2) *ปัญหาด้านการเมือง*

1.3) *ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม*

สำหรับองค์ประกอบของกรอบแนวคิดการวิจัยส่วนนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้มีลักษณะเป็นกรอบกว้างๆ ทั้งนี้เพราะต้องการที่จะรวบรวมปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆในแต่ละกรณีศึกษา

3. กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมือง

องค์ประกอบส่วนนี้ได้ทำการประยุกต์จากตัวแบบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ Milbrath (1965, อ้างถึงใน สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2542) ซึ่งในที่นี้จะเน้นที่การมีส่วนร่วมในระดับสูง นั่นคือ

- การมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการเสนอตัวเข้าเป็นคู่แข่งขันทางการเมืองหรือการลงสมัครรับเลือกตั้ง
- การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับสูงสุดหรือการเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ผู้วิจัยได้ปรับให้การมีส่วนร่วมทั้งสองระดับนี้มีลักษณะเป็นกระบวนการ (Process) กล่าวคือ การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการลงสมัครรับเลือกตั้งถือเป็นปัจจัยนำเข้าของกระบวนการเลือกตั้ง เมื่อมีการเลือกตั้งแล้วและได้รับเลือกตั้งก็นับเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั่นเอง โดยการทำให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นกระบวนการนี้จะช่วยลดแนวโน้มการมองการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะคงตัว (Static) ซึ่งมักจะทำให้เกิดความเข้าใจที่คับแคบในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งนี้ ทั้งองค์ประกอบปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมและองค์ประกอบปัญหา ที่ลดทอนการมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวถึงก่อนหน้านี้จะมีผลต่อทั้งการมีส่วนร่วมด้วยการลงสมัครรับเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมด้วยการดำรงตำแหน่งทางการเมือง

4. สภาพแวดล้อมหรือปัจจัยภายนอกของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

หมายถึง ปัจจัยภายนอกที่อยู่ล้อมรอบตัวสตรีโดยอยู่นอกเหนือการควบคุมของสตรี ปัจจัยเหล่านี้นอกจากจะส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของสตรีแล้วยังได้รับผลกระทบจากการมีส่วนร่วมของสตรีด้วยเช่นกัน

บรรยากาศทางการเมือง หมายถึง ความรู้สึกและการแสดงออกทั่วๆไปของตัวแสดงทางการเมือง เช่น นักการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และประชาชน เป็นต้น

โครงสร้างเชิงสถาบันขององค์การทางการเมือง หมายถึง โครงสร้างของกฎระเบียบต่างๆทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่สร้างขึ้นโดยองค์การทางการเมือง

เสถียรภาพทางการเมือง หมายถึง แนวโน้มที่ฝ่ายบริหารจะสามารถทำงานได้ตลอดวาระการทำงานและความถี่ของการเปลี่ยนแปลงผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในฝ่ายบริหาร

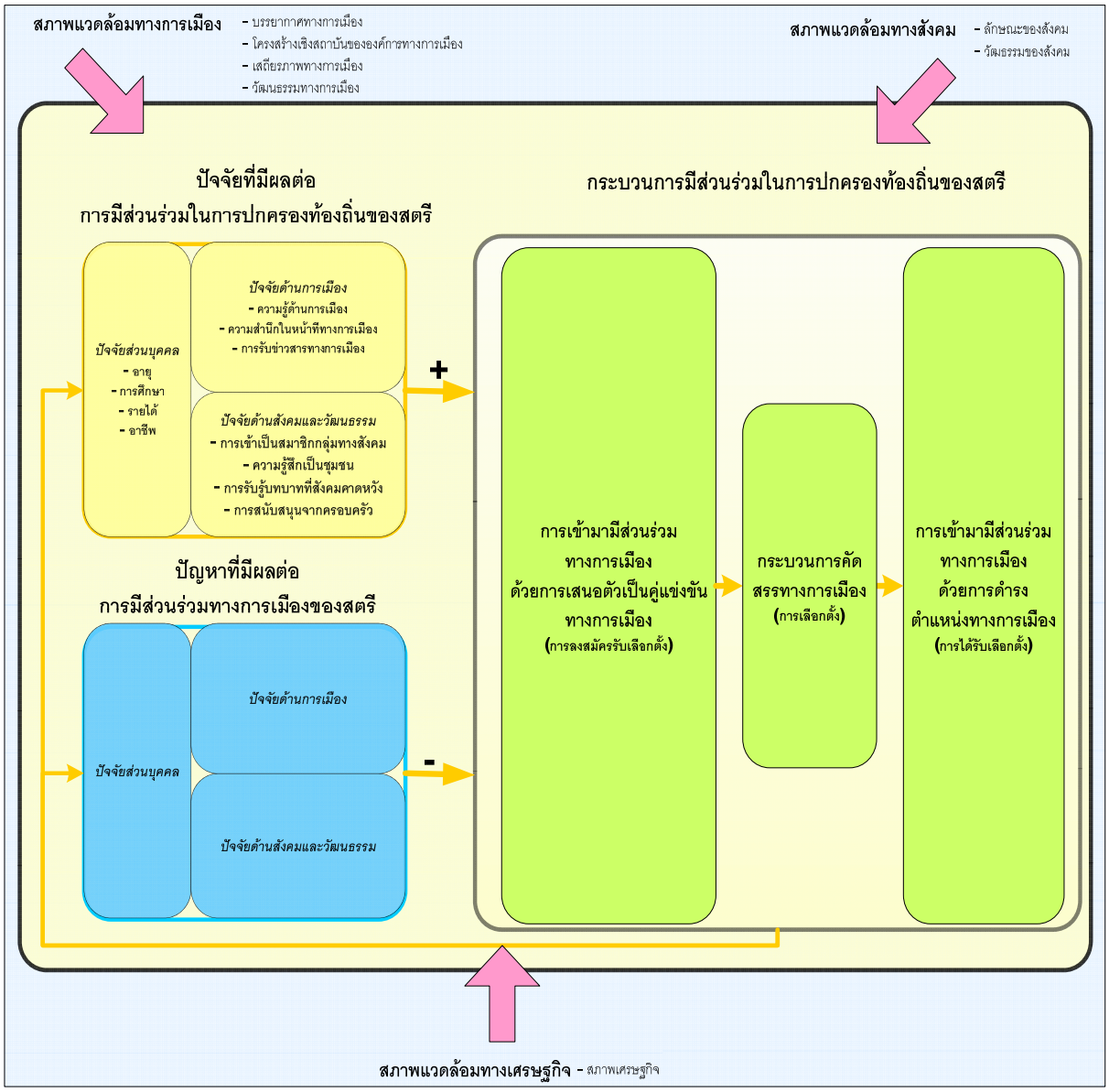
วัฒนธรรมทางการเมือง ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อทางการเมืองของบุคคลที่มีต่อการเมืองที่ได้รับการปลูกฝัง อบรม และถ่ายทอดสืบต่อกันมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งมีผลสะท้อนต่อแบบแผนพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและองค์ประกอบต่าง ๆ ทางการเมือง

สภาพเศรษฐกิจ หมายถึง สภาวะโดยทั่วไปของการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของประเทศ

ลักษณะของสังคม หมายถึง สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปของคนในชุมชน

วัฒนธรรมของสังคม หมายถึง แบบแผนของการกระทำหรือแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่กลุ่มสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างผสมผสานและถาวร โดยมีการถ่ายทอดจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มได้

รูปที่ 1: กรอบการวิเคราะห์ข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยออกแบบให้เป็นการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study) โดยใช้หน่วยการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ในระดับปัจเจก (Individual) นั่นคือ ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการปกครองท้องถิ่นของสตรี

3.1 ขอบเขตการศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย

ในการวิจัยนี้ ขอบเขตของกรณีศึกษาคือเขตพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยเลือกจังหวัดจาก 4 ภาค ภาคละ 1 จังหวัด แต่ละจังหวัดจะเก็บรวบรวมข้อมูล 5 องค์การบริหารส่วนตำบล รวม 20 องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นกรณีศึกษาดังนี้คือจังหวัดลำพูน (ภาคเหนือ) จังหวัดนครราชสีมา (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) จังหวัดนนทบุรี (ภาคกลาง) และจังหวัดสงขลา (ภาคใต้)

อนึ่งเกณฑ์ในการเลือกจังหวัดที่จะเข้าไปศึกษานั้น ผู้วิจัยเลือกใช้ความหลากหลายของการศึกษาเป็นเกณฑ์ เนื่องด้วยการวิจัยนี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นจังหวัดที่เลือกมาในแต่ละภาค ผู้วิจัยมิได้มุ่งหวังให้มีความเป็นตัวแทนของทุกจังหวัดที่เหลือของแต่ละภาคแต่อย่างใด หากแต่มุ่งเน้นให้การศึกษาวิจัยในภาพรวมมีความหลากหลาย ให้ครอบคลุมลักษณะของสังคมในหลายๆลักษณะ เพื่อให้สามารถฉายภาพของสถานการณ์การมีส่วนร่วมของสตรีตามความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรงได้อย่างกว้างขวางมากขึ้นนั่นเอง

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือ ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการปกครองท้องถิ่นของสตรี โดยจะสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงเหล่านั้นในองค์การบริหารส่วนตำบลที่กล่าวไปแล้วข้างต้นแต่ละเขตพื้นที่ไม่น้อยกว่า 10 คน รวมผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ไม่น้อยกว่า 200 คน สำหรับผู้มีส่วนร่วมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการปกครองท้องถิ่นของสตรี ได้แก่

1. กลุ่มผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
2. ผู้นำสตรี หรือผู้นำองค์กรสตรีในชุมชน
3. ผู้นำชุมชน
4. ประชาชนในพื้นที่ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มชุมชนต่างๆ เช่น ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มวิชาชีพต่างๆ เป็นต้น
5. กลุ่มเป้าหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) โดยผู้วิจัยมุ่งเน้นให้ได้มาซึ่งความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลที่มาจากมุมมอง หรือทัศนะของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก เทคนิคที่ใช้ในการสัมภาษณ์คือเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ยังใช้วิธีการสัมมนาสาธารณะ (Public Workshop) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย โดยวิธีการนี้เป็นการสื่อสารและนำเสนอผลการศึกษาเพื่อให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ และประมวลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากสาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ นักการเมือง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย

4. ผลการศึกษา

- **กรณีศึกษาจังหวัดลำพูน**

1. จากการศึกษาข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรงในเขตพื้นที่อบต. (อบต.) 5 แห่งของจังหวัดลำพูน พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลที่สำคัญได้แก่ ความกล้าแสดงออก ปัจจัยด้านการเมืองได้แก่ ความรู้ด้านการเมือง ความสำนึกในหน้าที่ทางการเมือง การรับรู้ข่าวสารหรือแนวทางการพัฒนาของ อบต. และการประชาสัมพันธ์ตัวเอง ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ (1) การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม (2) ความรู้สึกอยากพัฒนาท้องถิ่นของตัวเอง (3) ความพร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวม (4) การรับรู้ว่าคนในชุมชนให้โอกาสและยอมรับผู้หญิงมากขึ้น และ (5) การสนับสนุนจากครอบครัว

2. ในทางกลับกัน ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงฯเหล่านั้นก็เห็นว่าสิ่งที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการมีส่วนร่วมฯ ของสตรีประกอบด้วย (1) การมีการศึกษาไม่สูง (2) การกีดกันจากกลุ่มการเมืองที่มีอยู่ (3) นักการเมืองในท้องถิ่นไม่สนับสนุน (4) ความเชื่อเดิมที่กีดกันสตรี (5) ความยินยอมจากพ่อแม่สามี (6) ชาวบ้านไม่ต้องการเลือกคนใหม่เพราะคนเดิมรู้งานดีอยู่แล้ว

3. ในส่วนของประเด็นที่ยังมีปัญหา (Dilemma) ที่พบได้แก่

1) ประเด็นความเหมือนและความแตกต่างของคำว่า “ความรู้” “การศึกษา” และ”ความสามารถ”

2) ประเด็นความเชื่อ พบว่า ความเชื่อด้านบวกต่อความสามารถของผู้หญิงนั้นมีน้อยกว่าความเชื่อด้านลบมาก แม้แต่ตัวสตรีเองก็ยังมีความเชื่อด้านลบต่อตัวเองด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ความเชื่อด้านลบทั้งหลายนั้นมีแนวโน้มจะลดลง

3) ประเด็นความคาดหวังที่ผิดพลาดของชาวบ้านต่อหน้าที่ของสมาชิกอบต. โดยไม่เพียงคาดหวังการทำงานเกี่ยวกับหน้าที่โดยตรงของสมาชิก อบต. เท่านั้น แต่ยังคาดหวังให้สมาชิกอบต. ต้องทำงานด้านสังคมทั่ว ๆ ไปด้วย

4) การกำหนดสัดส่วนหญิงชายในการปกครองท้องถิ่น นับเป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงได้มาก แต่ถูกโต้แย้งว่าไม่เป็นธรรม

5) การเข้าสังคมของสตรีมีข้อจำกัด ส่วนหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือการไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมทางสังคมที่จัดขึ้นในเวลามืดค่ำได้

- **กรณีศึกษาจังหวัดนนทบุรี**

1. งานวิจัยนี้พบว่า ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ การมีภาวะผู้นำสูง การมีความรู้ความสามารถ และการมีความพร้อมทางเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยด้านการเมืองนั้น การได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายการเมืองระดับชาติ และการได้รับข่าวสารทางการเมืองมากพบว่า เป็นสองปัจจัยที่ได้รับ

2. ส่วนอุปสรรคที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีประกอบด้วยอุปสรรคส่วนบุคคล ได้แก่ การไม่มีเวลาเพราะต้องดูแลครอบครัว อุปสรรคด้านการเมืองได้แก่ การรับรู้ถึงความรุนแรงในการเมือง และการไม่มีพรรคการเมืองสนับสนุน สุดท้ายคือความเชื่อเดิมที่กีดกันสตรีอันเป็นอุปสรรคด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุด

3. ในส่วนของประเด็นที่ยังมีปัญหา (Dilemma) ที่พบ ได้แก่

1) ประเด็นความรุนแรงในการเมือง ซึ่งความรุนแรงเหล่านี้ทำให้สตรีเกิดความหวาดกลัวจนไม่กล้าเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงก็เป็นเสมือนการกระตุ้นให้สตรีเข้าจับกลุ่มร่วมมือกันแน่นเข้า และยังอาจจะเป็นโอกาสสำหรับสตรีที่ทำให้ได้เข้ามาทำงานในอบต.เพราะประชาชนจะเลือกตั้งเข้ามามากขึ้นเพื่อให้ผู้หญิงเข้าไปช่วยลดบรรยากาศของความรุนแรงให้น้อยลง

2) ประเด็นการมีกลุ่มการเมืองระดับชาติสนับสนุน จะทำให้สตรีมีโอกาสเข้าสู่การเมืองท้องถิ่นได้มากขึ้นโดยใช้ทรัพยากรและเครือข่ายการเมืองที่กลุ่มการเมืองระดับชาติมีอยู่ อย่างไรก็ตาม การสังกัดกลุ่มการเมืองเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาสำหรับสตรีเพราะจะเป็น การทำลายอุดมการณ์ในการทำงานการเมืองท้องถิ่นของสตรีเอง

3) ประเด็นภาวะผู้นำของสตรี การมีภาวะผู้นำสูงทำให้สตรีเหล่านั้นมีความคิดริเริ่มที่จะพัฒนาเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีความไม่มั่นใจว่าหากมีประเด็นปัญหาใหญ่ๆเข้ามากระทบสตรีจะสามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพอยู่หรือไม่

4) ประเด็นการมีโอกาสได้รับข่าวสารทางการเมืองมาก จะช่วยกระตุ้นให้สตรีเกิดความสนใจในการดำเนินการทางการเมืองการปกครองในท้องถิ่น ส่วนข่าวสารเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในการเมืองจะทำให้สตรีรู้สึกไม่ชอบการเมืองและหวาดกลัวที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม

- **กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา**

1. ในเขตพื้นที่อบต.ในจังหวัดนครราชสีมาปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่มีความสำคัญอย่างโดดเด่นได้แก่ ปัจจัยด้านการเมือง ซึ่งได้แก่ การได้รับการสนับสนุนจาก “ผู้ใหญ่” ในท้องถิ่น การได้รับการสนับสนุนจากเครือญาติที่เป็นนักการเมือง และการมีความรู้ความเข้าใจในกลยุทธ์ทางการเมือง ในส่วนของปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมฯที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีมีความคิดเห็นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญได้แก่ การเรียนสูง การมีรายได้ที่เพียงพอ ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่เป็นพื้นฐานของสตรีที่จะทำให้สตรีกล้าตัดสินใจที่จะเข้าสู่การเมือง ส่วนปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม

2. สำหรับอุปสรรคส่วนบุคคลที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรีที่พบในเขตพื้นที่อบต.ในจังหวัดนครราชสีมาที่สำคัญได้แก่ การที่สตรีไม่มีเวลาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพราะต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนอุปสรรคด้านการเมืองได้แก่ การไม่มีพรรคการเมืองสนับสนุน และสุดท้ายอุปสรรคด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อเดิมที่กีดกันสตรีออกจากการเมือง ซึ่งรวมทั้งความเชื่อพื้นฐานว่าสตรีเป็นช้างเท้าหลังต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน และยังรวมถึงความเชื่อที่ว่าสตรีไม่เหมาะกับการเมืองอีกด้วย

3. ในส่วนของประเด็นที่ยังมีปัญหา (Dilemma) ที่พบ ได้แก่

1) ประเด็นการสนับสนุนจาก “ผู้ใหญ่” ในท้องถิ่น ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกทำให้ทราบว่าสตรีที่เข้ามาเป็นสมาชิกอบต.ส่วนมากจะอยู่พึ่งพิงการสนับสนุนจาก “ผู้ใหญ่” ในท้องถิ่น ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมอยู่ภายใต้โอวาท เมื่อถูกสั่งให้ปฏิบัติในแนวทางใดก็ย่อมต้องทำให้เป็นไปในแนวทางนั้น

2) ประเด็นระบบเครือญาตินิยมในการเมืองท้องถิ่น โดยญาติที่เป็นนักการเมืองสามารถที่จะแนะนำช่องทางและวิธีการรวมทั้งให้การสนับสนุนที่จะทำให้สตรีได้รับเลือกตั้งได้ แต่ในขณะเดียวกัน สตรีอาจถูกมองได้ว่ามิได้มีความสามารถในการทำงานอย่างแท้จริง

3) ประเด็นความรู้ความเข้าใจในกลยุทธ์ทางการเมือง สตรีส่วนใหญ่ที่ตั้งใจเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองท้องถิ่นไม่มีความรู้และไม่มีความคิดที่จะใช้แผนการทางการเมืองในการแสวงหาคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง แม้จะทำให้โอกาสได้รับเลือกน้อยลงแต่ก็ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจว่าได้หาเสียงอย่างถูกต้องโปร่งใส

- **กรณีศึกษาจังหวัดสงขลา**

1. สำหรับกรณีจังหวัดสงขลา ปัจจัยส่วนบุคคลที่สำคัญที่ส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมทางการเมืองในส่วนของปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ การกล้าแสดงออก การมีภาวะผู้นำ และการมีความรู้ความสามารถ สำหรับปัจจัยสนับสนุนด้านการเมืองนั้น ปัจจัยที่โดดเด่นมากคือ การได้รับการสนับสนุนจากญาติพี่น้องที่อยู่ในอำนาจทางการเมือง ส่วนปัจจัยสนับสนุนด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญคือการทำงานส่วนรวมในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นความสามารถในการทำงาน และเป็นการสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนให้ได้รับการเลือกตั้งอีกด้วย

2. สำหรับอุปสรรคที่ขัดขวางการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในจังหวัดสงขลานั้น อุปสรรคส่วนบุคคลได้แก่ การมีภาระครอบครัวต้องดูแล ทำให้ไม่มีเวลาที่จะเข้าร่วมทางการเมือง ในส่วนของอุปสรรคด้านการเมือง ได้แก่ การถูกโจมตีเพื่อหวังผลทางการเมือง และความยากลำบากในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และอุปสรรคส่วนสุดท้ายด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น จากการเก็บข้อมูลพบว่าอุปสรรคด้านนี้ที่สำคัญคือ

3. การเข้าเป็นสมาชิก อบต. ของสตรีในชนบทจังหวัดสงขลา มีประเด็นที่เป็นลักษณะชัดเจนและน่าสนใจเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมสตรีให้มีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับ อบต. ดังนี้

1) ประเด็นการศึกษา ความรู้ ความสามารถ สตรีในชนบทจังหวัดสงขลาโดยทั่วไปมีการศึกษาต่ำกว่าผู้ชาย ส่วนเรื่องความรู้ความสามารถนั้น แต่การจะได้รับเลือกตั้งเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองของสตรีไม่ใช่ขึ้นอยู่กับการศึกษาอย่างเป็นทางการ แต่จะขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะทำงานต่าง ๆ ในชุมชน

2) ประเด็นฐานะทางเศรษฐกิจ การมีครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะช่วยให้สามารถสู่การเมืองได้ง่ายไม่ว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย สำหรับผู้หญิงที่อาจจะเป็นผู้นำสตรีกลุ่มต่างๆ ก็ไม่อยากเข้าสู่การเมืองเพราะเสียเวลาต้องทำมาหากิน เพราะฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี

3) ประเด็นครอบครัว ถ้าผู้หญิงมาจากครอบครัวมีฐานะ มีอิทธิพลทางการเมืองก็จะเข้าสู่การเมืองได้ง่าย แต่ปัจจัยครอบครัวก็เป็นอุปสรรค เพราะถ้าผู้หญิงเข้าสู่การเมือง อาจมีส่วนทำให้ครอบครัวแตกแยกได้

4) ประเด็นเรื่องความเชื่อ ทัศนคติต่อสตรี ผู้หญิงชาวภาคใต้จะอยู่บ้านดูแลครอบครัวเลี้ยงลูกและคนในหมู่บ้านไม่ค่อยอยากเลือกผู้หญิง เพราะคิดว่ามีความสามารถต่ำกว่าผู้ชาย และ ถ้าผู้หญิงสมัครรับเลือกตั้งจะถูกโจมตีจากฝ่ายตรงข้ามได้ง่าย

4. การวิเคราะห์ความเหมาะสม (Fit) ของปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสตรีในสามมิติ (มิติการเมือง มิติสังคม และมิติเศรษฐกิจ) ถือเป็นการวิเคราะห์เพื่อทบทวนซ้ำและยืนยันว่าปัจจัยที่ผู้มีส่วนร่วมโดยตรงฯเห็นว่ามีความสำคัญเหล่านั้น มีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมภายนอกหรือก็คือลักษณะของสังคมนั้นๆทั้งในด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจหรือไม่ ในแต่ละมิติ เราสามารถจำแนกออกได้เป็นสองลักษณะย่อยดังนี้ ในมิติการเมืองแบ่งออกเป็น สังคมที่มีกลุ่มการเมืองชัดเจนและสังคมที่ไม่มีกลุ่มการเมืองชัดเจน ในมิติสังคมแบ่งออกเป็น สังคมที่เปิดโอกาสให้สตรีและสังคมที่มีการกีดกันสตรี และในมิติเศรษฐกิจแบ่งออกเป็น สังคมที่มีเศรษฐกิจแบบพึ่งพาเกษตรกรรมและแบบพึ่งพาอุตสาหกรรม

5. จากมิติทั้งสามนี้ เราสามารถจะกำหนดปัจจัยที่เหมาะสมกับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นภายใต้ลักษณะหรือเงื่อนไขเหล่านั้นได้ กล่าวคือ

1) สังคมที่มีกลุ่มทางการเมืองที่ชัดเจน ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การเข้าร่วมกลุ่มทางสังคม

2) สังคมที่ไม่มีกลุ่มการเมืองที่ชัดเจน ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การมีเครือข่าย

3) สังคมที่เปิดโอกาสให้สตรี ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การมีการศึกษามีความรู้

4) สังคมที่กีดกันสตรี ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การเข้าร่วมกลุ่มทางสังคม

5) สังคมที่พึ่งพาเกษตรกรรม ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การมีความสามารถในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

6) สังคมที่พึ่งพาอุตสาหกรรม ปัจจัยที่เหมาะสมได้แก่ การมีความสามารถในการพัฒนา

6. เมื่อวิเคราะห์กรณีศึกษาในแต่ละจังหวัดในสามมิติพร้อมกันแล้ว จึงสามารถที่จะสร้างโมเดลที่แสดงปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมฯที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมภายนอกของแต่ละกรณีศึกษาออกมาได้ ดังนี้

1) **กรณีของจังหวัดลำพูน**นั้นสภาพของสังคมโดยทั่วไปยังไม่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มทางการเมืองที่ชัดเจน เศรษฐกิจของท้องถิ่นมีลักษณะเศรษฐกิจแบบพึ่งพาเกษตรกรรมแต่ยังไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนว่าสังคมของที่นั่นมีการกีดกันหรือเปิดโอกาสให้กับสตรี ดังนั้นจึงอาจจะสรุปได้ว่า กรณีของจังหวัดลำพูนนั้น ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมได้แก่ ปัจจัยการมีเครือข่าย, การเข้ากลุ่มทางสังคม, การมีการศึกษามีความรู้, และการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

2) **กรณีจังหวัดนนทบุรี** ลักษณะทั่วไปของสภาพสังคมของจังหวัดนนทบุรีในมิติการเมืองนั้น พบการรวมกลุ่มทางการเมืองในท้องที่มีความชัดเจน ส่วนในมิติเศรษฐกิจ ลักษณะเศรษฐกิจของพื้นที่นี้มีทั้งแบบพึ่งพาเกษตรกรรมและพึ่งพาอุตสาหกรรมผสมผสานกัน สำหรับมิติสังคมนั้น สังคมของจังหวัดนนทบุรีค่อนข้างเปิดโอกาสให้สตรีได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนั้นจึงระบุได้ว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมกับปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบทของจังหวัดนนทบุรีได้แก่ ปัจจัยการเข้าร่วมกลุ่มทางการเมือง, การมีการศึกษามีความรู้, การมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน, และการมีความสามารถในการพัฒนา

3) **กรณีจังหวัดนครราชสีมา** พบว่ามีกลุ่มทางการเมืองชัดเจนเมื่อกล่าวถึงมิติการเมือง ในมิติเศรษฐกิจ สภาพเศรษฐกิจส่วนใหญ่เป็นเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาการเกษตร ส่วนมิติสังคมนั้น จากข้อมูลที่ได้พบว่าสังคมมีทัศนคติที่ปะปนกันอยู่ระหว่างทัศนคติที่เปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและทัศนคติที่กีดกันสตรีไม่เชื่อว่าสตรีควรเข้ามาทำงานด้านการเมือง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมกับปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบทของจังหวัดนครราชสีมาได้แก่ การมีกลุ่มการเมืองสนับสนุน, การมีการศึกษามีความรู้, การเข้ากลุ่มทางสังคม, และการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

4) **กรณีจังหวัดสงขลา** พบว่า มีการรวมกลุ่มทางการเมืองค่อนข้างชัดเจน ทางด้านเศรษฐกิจเป็นแบบพึ่งพาเกษตร และสังคมค่อนข้างกีดกันโอกาสทางการเมืองของสตรี กรณีจังหวัดสงขลาจึงสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เหมาะสมกับปัจจัยภายนอกที่เป็นบริบทของจังหวัด

5. บทสรุป: แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี

บนฐานของข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากโครงการศึกษาข้อคิดเห็นฯ แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีอย่างบูรณาการประกอบด้วย 6 แนวทาง ซึ่งเน้นที่การส่งเสริมคุณสมบัติส่วนบุคคลของสตรีให้พร้อมที่จะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นในระดับสูง (ลงสมัครรับเลือกตั้งและดำรงตำแหน่งทางการเมือง) ได้แก่

- **ส่งเสริมการรวมกลุ่มทางการเมือง** เมื่อสังคมใดๆ มีกลุ่มทางการเมืองที่เป็นทางการและกลุ่มนั้นดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอยู่อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีสมาชิกกลุ่มที่ได้รับการเลือกตั้งแล้วจำนวนมาก กลุ่มทางการเมืองกลุ่มนั้นจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการได้หรือไม่ได้รับการเลือกตั้งของสตรี

- **ส่งเสริมการเข้ากลุ่มทางสังคม** การส่งเสริมการเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในสังคมที่มีการกีดการหรือไม่เปิดโอกาสให้สตรี กลุ่มทางสังคมจะเป็นที่ซึ่งสตรีสามารถแสดงออกได้ซึ่งความสามารถด้านต่างๆและภาวะผู้นำ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการยอมรับจากสมาชิกกลุ่มทางสังคมนั้นๆ ซึ่งนั่นเท่ากับว่าส่วนหนึ่งของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ยอมรับสตรีมากขึ้น

- **ส่งเสริมการสร้างเครือข่าย** หากสตรีได้รับการส่งเสริมให้มีเครือข่าย สตรีก็จะมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลที่จำเป็นต่อการได้รับเลือกเข้าไปบริหารจัดการท้องถิ่นได้

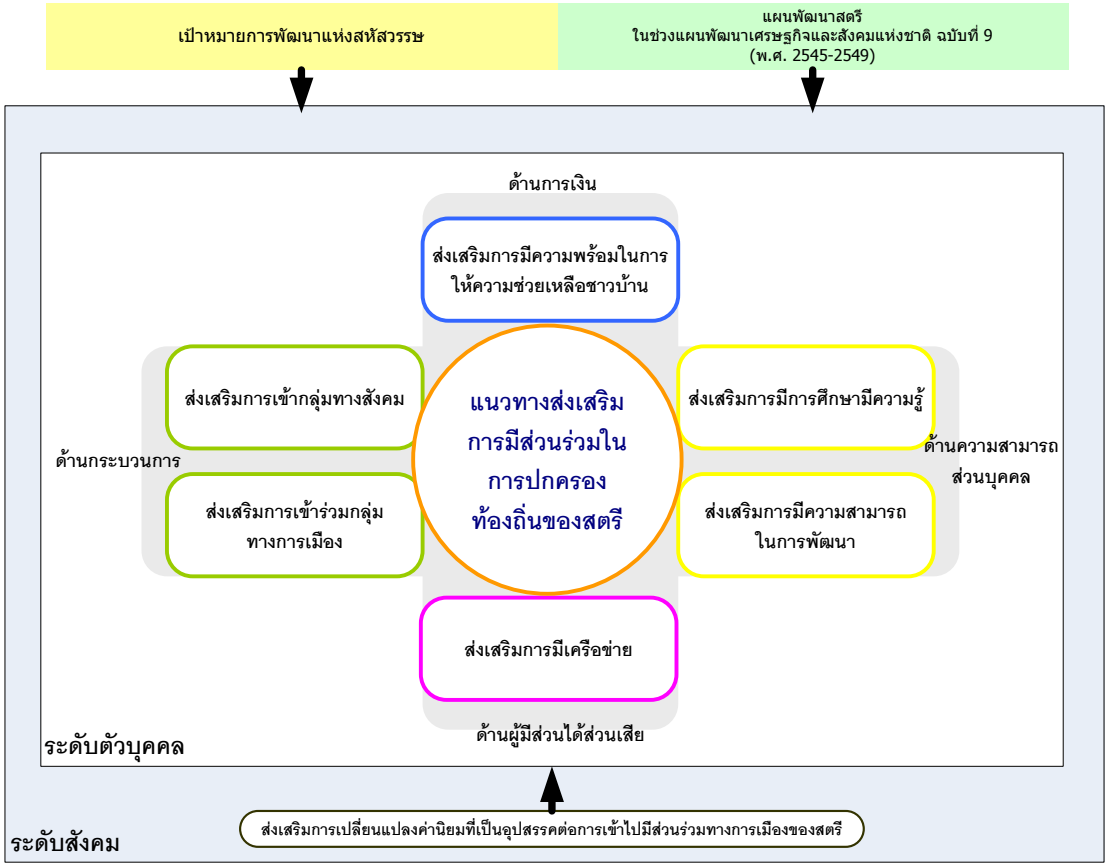
- **ส่งเสริมการให้การศึกษาความรู้** การส่งเสริมการมีการศึกษามีความรู้เพราะจะทำให้สตรีความสมรรถนะที่สูงขึ้น สามารถดำเนินแก้ปัญหาให้แก่ชุมชนได้มากขึ้น ซึ่งจะทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านมากยิ่งขึ้น แต่แน่นอนว่าการมีเพียงวุฒิการศึกษาที่เป็นทางการนั้นไม่เพียงพอ สตรีจะต้องมีความรู้ในด้านที่จำเป็นต่อการทำงานให้แก่ชุมชนอีกด้วย ซึ่งความรู้ตรงนี้เองที่ต้องได้มาจากการเรียนรู้ผ่านทางประสบการณ์ตรง

- **ส่งเสริมความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน** การส่งเสริมการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีมีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับท้องถิ่นที่ลักษณะด้านเศรษฐกิจเป็นแบบพึ่งพาเกษตรกรรม เพราะในท้องถิ่นเช่นนี้ ความคาดหวังของชาวบ้านต่อผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือผู้ที่มุ่งหวังจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะอยู่ที่ความสามารถในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านได้

- **ส่งเสริมความสามารถในการพัฒนา** ถ้าหากสภาพเศรษฐกิจของสังคมมีลักษณะพึ่งพาอุตสาหกรรมมาก รายได้ของคนในท้องถิ่นส่วนมากผูกโยงกับอุตสาหกรรม แนวทางการส่งเสริมที่มีความสำคัญเป็นพิเศษก็คือ

แนวทางทั้ง 6 อาจบูรณาการกันเข้าเป็นโมเดลในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมฯของสตรี (ดังภาพ 2) โมเดลที่ผู้วิจัยเสนอเน้นหนักที่การส่งเสริมที่ระดับตัวบุคคลของสตรีเอง โมเดลนี้ยังแสดงว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร โดยใช้แนวคิด Balanced Scorecard เป็นหลักการพื้นฐานในการสร้างโมเดล กล่าวคือ สำหรับการส่งเสริมการมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านนั้นเรียกว่าเป็นการส่งเสริมด้านการเงินให้แก่สตรี สำหรับการส่งเสริมการมีการศึกษามีความสามารถและส่งเสริมการมีความสามารถในการพัฒนาเรียกว่าเป็นการส่งเสริมด้านตัวบุคคล สำหรับการส่งเสริมการมีเครือข่ายถือว่าเป็นการสนับสนุนสตรีในด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ สำหรับการส่งเสริมการเข้ากลุ่มทางสังคมและกลุ่มทางการเมืองนั้นนับได้ว่าเป็นการส่งเสริมสตรีในด้านกระบวนการ

ภาพ 2 โมเดลในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี

ในทางทฤษฎี แนวทางเหล่านี้ควรถูกนำไปปฏิบัติพร้อมๆกันอย่างบูรณาการ อย่างไรก็ตาม หากจำเป็นต้องเลือกหรือจัดลำดับความสำคัญของแนวทางเหล่านี้ ก็ควรใช้หลักความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือลักษณะทางสังคมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นเป็นหลักในการตัดสินใจ

ผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัย
ที่ได้รับคัดเลือกนำเสนอในการสัมมนาวิชาการระดับชาติ

ผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในสังคม
ครั้งที่ 1 ประจำปี 2551

“ เรื่องจริงของหญิงชาย ”

8 สิงหาคม 2551

กลุ่มย่อยที่ 1

ความเสมอภาคหญิงชายและการมีส่วนร่วมของสตรีในภาคสังคม

1. การวิเคราะห์เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

 นางสาววลัยพร ศิริภิรมย์

2. เครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

 นางกนิษฐา ท่านเจริญ

3. บทบาทผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา

 นางเกศินี แกว่นเจริญ

4. เพศภาวะในสังคมไทย

 ดร.เพ็ญประภา ภัทรานุกรม

5. การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลด้านการพัฒนาสตรี โดยการมีส่วนร่วม

 ดร.สุทธิรักษ์ หงสะมัต

6. การรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ของกลุ่มสตรี

 นางสาว ระรินทร วสุนันต์

การวิเคราะห์เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

An Analysis of Paths to Career Success of Female Administrators in Education Institutions Under the Office of The Basic Education Communitssion

วลัยพร ศิริภิรมย์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยดังนี้ 1) เพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา มีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ ผู้บริหารสตรีที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 528 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนนี้คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ส่วนการวิเคราะห์เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้บริหารสตรีซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 5 คน และผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารสตรี จำนวน 29 คน ดำเนินการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากเกณฑ์ที่กำหนด เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนนี้คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลทางบวกต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมี 4 กลุ่มปัจจัย คือ ปัจจัยด้านจิตสังคม ปัจจัยด้านภูมิหลัง ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์การ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมภายนอกองค์การ โดยมีปัจจัยย่อยที่ส่งผลทางบวกต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 7 ปัจจัย ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความฉลาดทางอารมณ์ สถานภาพและบทบาททางสังคมของสตรี ภาวะผู้นำ การสนับสนุนจากผู้ใต้บังคับบัญชา การสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงานและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง กฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับสตรี และมีปัจจัยย่อยที่ส่งผลทางบวกต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 3 ปัจจัย ได้แก่ การได้รับโอกาสในการพัฒนา การสนับสนุนจากครอบครัว การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา

2. เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานคือ เส้นทางแห่งมรรคมีองค์ 8

Abstract

The purpose of this study was to analyze paths to career success of female administrators in education institutions under the Office of the Basic Education Commission (OBEC). There were 2 sub-purposes; 1) To analyze lifestyles of female administrators in education institutions under the OBEC. 2) To analyze factors affecting career success of female administrators in education institutions under the OBEC. The method for this research was descriptive research. The study was designed to collect both quantitative and qualitative data. To analyze of the factors affecting career success, the quantitative data was collected by a survey. The sample consisted of 528 female educational administrators by simple random sampling. The research instrument was a questionnaire. The data was analyzed by multiple regression analysis of the SPSS program. To analyze the paths to career success, the qualitative data was collected by in-depth interview. The sample consisted of 5 female educational administrators and 29 working together persons by purposive sampling. The research instrument was a semi-structured interview. The data was analyzed by content analysis. The research findings were summarized as follows:

1. The positive factors affecting career success of female administrators in education institutions under the OBEC were 4 groups of factors as follows: psychosocial factors, personal background factors, organizational support factors and organizational external environment factors. There were 7 sub-factors which had positive significant factors affecting career success of female administrators: achievement motive, emotional intelligent, social status and role of female, leadership, supported by subordinate, supported by college and others, policy and law concerning females at the 0.01 level. There were 3 sub-factors which had positive significant factors affecting career success of female administrators: opportunity for development oneself, supported by family and supported by superior at the 0.05 level.

2. The path to career success of female administrators in education institutions under the OBEC was the noble eightfold path.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทำงานเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การศึกษาเกี่ยวกับอาชีพจึงเป็นสิ่งสำคัญเพราะได้แสดงถึงบทบาทที่สำคัญในการดำรงชีวิตของบุคคล (Hall, 1976) จากการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพของสตรีในสังคมไทยที่ผ่านมา ได้จำกัดบทบาทสตรีไทยไว้เพียงหน้าที่รับผิดชอบภายในบ้าน สภาพทางสังคมไทยยังยึดติดกับค่านิยมต่างๆ แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้บทบาทของสตรีเปลี่ยนแปลงไป แต่ค่านิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยยังคงมีอิทธิพลอยู่ สตรีจะถูกมองทั้งจากบุรุษและสตรีด้วยกันเองว่า ด้อยความสามารถในการเป็นผู้นำ นอกจากนี้ ทัศนคติของชายและหญิงด้วยกันเองยังไม่ยอมรับในความสามารถผู้บริหารสตรี ปัจจุบันรัฐได้ให้ความสำคัญกับสตรีมากขึ้น มีการดำเนินงานด้านสตรีอย่างชัดเจน แม้ว่าจะได้มีการดำเนินการต่างๆ อย่างมากมายในการส่งเสริมบทบาทสตรี แต่ผลการวิจัยบทบาทสตรีในสังคมไทยพบว่า แม้จะมีสตรีเข้ารับราชการอยู่เป็นจำนวนมาก แต่สตรีในตำแหน่งผู้บริหารยังมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับเพศชาย และยิ่งในระดับสูงขึ้นจำนวนสตรีก็ยิ่งน้อยลง แสดงให้เห็นว่าสตรียังไม่มีโอกาสได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารได้เท่ากับเพศชาย (กุลยา ธรรมจินดา, 2537; อรพินท์ สพโชคชัย, 2539; อนันต์ชัย คงจันทร์, 2547) ซึ่งเห็นได้จากการสำรวจข้อมูลจำนวนข้าราชการพลเรือนสามัญในสังกัดสำนักงาน ก.พ. ปีงบประมาณ 2549 พบว่า ข้าราชการระดับ 9-11 เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง โดยมีเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 27.28 และเมื่อเปรียบเทียบเฉพาะตำแหน่งนักบริหารพบว่า นักบริหารระดับ 11 มีเพศหญิงเพียงร้อยละ 12.12 (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2550) จะเห็นได้ว่า ยิ่งเป็นผู้บริหารระดับสูงจะมีจำนวนผู้บริหารสตรีน้อยกว่าเพศชายในอัตราส่วนที่สูงขึ้น เช่นเดียวกับในสถานศึกษา จากข้อมูลสถิติทางการศึกษา พ.ศ. 2550 พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นสตรีมีสัดส่วนจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 7.45 ของจำนวนผู้บริหารสถานศึกษาทั้งหมด ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า ข้าราชการครูที่เป็นเพศหญิงมีจำนวนมากคิดเป็นร้อยละ 66.59 ในขณะที่เพศชายเป็นข้าราชการครูคิดเป็นร้อยละ 33.41 ของจำนวนครูทั้งหมด แต่เมื่อพิจารณาข้อมูลผู้สมัครสอบตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนปี 2550 พบว่า มีสตรีจำนวนน้อยมาก เพียงร้อยละ 1.09 ที่สมัครสอบในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน ในขณะที่เพศชายสมัครสอบในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนร้อยละ 7.05 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสถานศึกษาจะมีผู้บริหารที่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง แต่เมื่อพิจารณาข้อมูลการได้รับรางวัลผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่นพบว่าผู้บริหารที่ได้รับรางวัลผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่นมีอัตราส่วนเพศชายต่อเพศหญิงในอัตราใกล้เคียงกัน (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2550) แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสตรีเมื่อบริหารสถานศึกษาแล้วมักจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานอย่างดีเยี่ยม

จากข้อมูลดังกล่าว จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่า ปัจจัยใดมีความสัมพันธ์และส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับความสำเร็จในวิชาชีพ สตรีได้ให้คำนิยามของ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยดังนี้ 1) เพื่อวิเคราะห์วิถีชีวิตของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำถามในการวิจัย

เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างไร โดยมีคำถามย่อยในการวิจัยดังนี้ 1) วิถีชีวิตของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างไร 2) ปัจจัยใดส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยศึกษาเฉพาะตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพ และระดับความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรี เป็นการรับรู้ด้วยตนเองของผู้บริหารสตรีจากการตอบแบบสอบถาม ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับวิถีชีวิตและปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรี เป็นการรับรู้ด้วยตนเองของผู้บริหารสตรีจากการสัมภาษณ์ และการรับรู้จากบุคคลอื่นจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

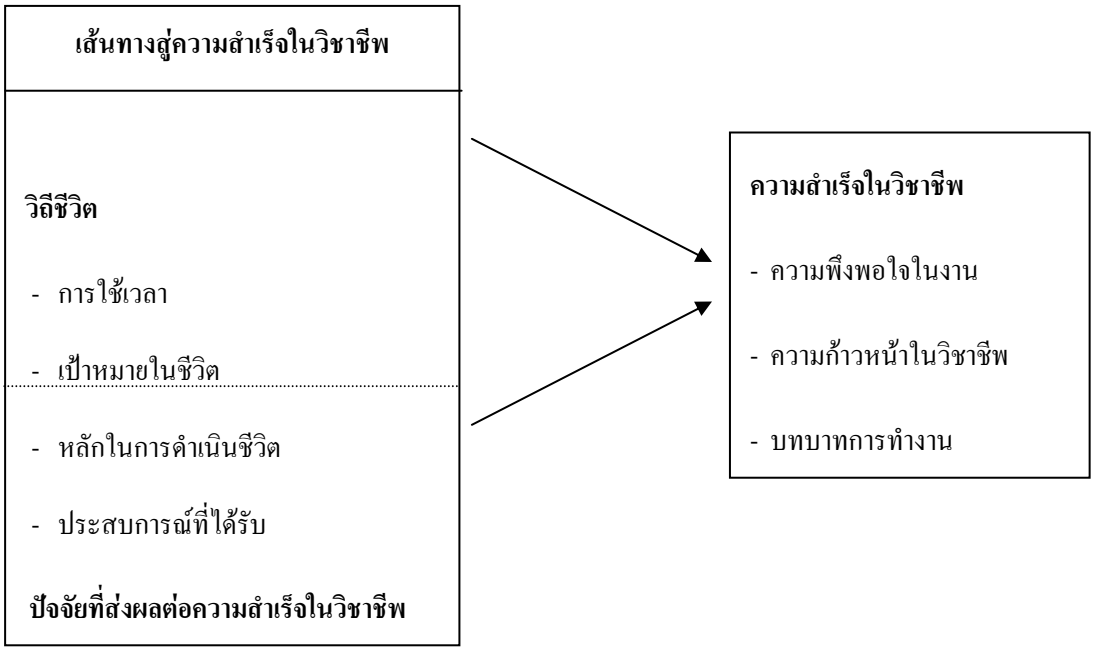
กรอบแนวคิดในการวิจัยประมวลจากแนวคิดหลักของนักวิชาการต่างๆ ดังนี้ (แผนภูมิที่ 1)

1. วิถีชีวิตของผู้บริหารสตรี วิเคราะห์จากแนวคิดหลักของ Plummer (1974 cited in Gunter and Furnham, 1992) และ Antodedes and Raaij (1998) ได้แก่ การใช้เวลา เป้าหมายในชีวิต หลักในการดำเนินชีวิต ประสบการณ์ที่ได้รับ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรี วิเคราะห์จากแนวคิดหลักของ McCelland (1953), Eisenberger et al. (1986), Morrison, White and Velsor (1987), Peluchette (1993), Melamed (1995), Bass and Avolio (1990), Goleman et al. (2002 cited in Fullan, 2006) บวร ประพฤติดี, ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ และเฉลิมพล ศรีหงษ์ (2520: 82-96) และ กลิ่นแก้ว ป. จินตนานนท์ (2529) ได้กลุ่มปัจจัย 4 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านภูมิหลัง ได้แก่ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการทำงาน การสนับสนุนจากครอบครัว 2) ปัจจัยด้านจิตสังคม ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ภาวะผู้นำ ความฉลาดทางอารมณ์ 3) ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์การ ได้แก่ การได้รับโอกาสในการพัฒนา การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา การสนับสนุนจากผู้ใต้บังคับบัญชา การสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงานและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง 4) ปัจจัยด้าน

3. ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรี วิเคราะห์จากแนวคิดของ Gattiker and Larwood (1986), Childs and Klimoski (1986) และ Sturges (1999) ได้แก่ ความพึงพอใจในงาน ความก้าวหน้าในวิชาชีพ บทบาทการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความสำเร็จในชีวิต

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัย

ปัจจัยด้านภูมิหลัง ปัจจัยด้านจิตสังคม ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์การ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ ส่งผลทางบวกต่อความความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพ หมายถึง ลักษณะของวิถีชีวิตและปัจจัยที่สนับสนุนให้ผู้บริหารสตรีมีความสำเร็จในวิชาชีพ และมีความสมดุลในชีวิตความเป็นอยู่

วิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตของผู้บริหารสตรีที่แสดงถึงแบบแผน หรือการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย การใช้เวลา เป้าหมายในชีวิต หลักในการดำเนินชีวิต และประสบการณ์ที่ได้รับ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพ หมายถึง สิ่งที่มีอิทธิพลในเชิงสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรี ประกอบด้วย ปัจจัยด้านภูมิหลัง ปัจจัยด้านจิตสังคม ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์การ และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ

ความสำเร็จในวิชาชีพ หมายถึง ความรู้สึกบรรลุผลตามอุดมการณ์ของผู้บริหารสตรีจากการปฏิบัติงานในวิชาชีพ โดยการรับรู้จากความพึงพอใจในงาน ความก้าวหน้าในวิชาชีพ บทบาทการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความสำเร็จในชีวิต

ผู้บริหารสตรี หมายถึง สตรีที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้โดยได้ออกแบบขั้นตอนการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง และกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขั้นตอนนี้ เป็นการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับความสำเร็จในวิชาชีพ วิถีชีวิต ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพ ผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ แล้วประมวลสรุปเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย จากนั้นนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 คน เพื่อตรวจสอบกรอบแนวคิดในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสารที่สร้างขึ้นเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสาร และแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ วิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา หาค่าความถี่ ร้อยละ

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพ

ขั้นตอนนี้ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพและระดับความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีตัวแปรอิสระคือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพ ประกอบด้วย ปัจจัยด้านภูมิหลัง ปัจจัยด้านจิตสังคม ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์การ และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การส่วนตัวแปรตามได้แก่ ความสำเร็จในวิชาชีพ โดยสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารสตรีซึ่งปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 528 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ส่งแบบสอบถามและรับคืนทางไปรษณีย์ ได้แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์จำนวน 456 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 86.36 วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพ

ขั้นตอนนี้ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิต และปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ศึกษาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลโดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงตามเกณฑ์ที่กำหนด กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้บริหารสตรีซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 5 คน และผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารสตรี จำนวน 29 คน ได้แก่ ครูและบุคลากรในโรงเรียน นักเรียน และผู้ที่อยู่ในครอบครัวของผู้บริหารสตรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ดำเนินการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา จากนั้น นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ดังกล่าวมาวิเคราะห์เส้นทางสู่ความสำเร็จ ในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษาโดยการวิเคราะห์เนื้อหา สรุปสาระสำคัญ และจัดหมวดหมู่ตามประเด็น

สรุปผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ปัจจัยที่ส่งผลทางบวกต่อความความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีมี 4 กลุ่มปัจจัย ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานในการวิจัย โดยปัจจัยด้านจิตสังคม สามารถอธิบายความแปรปรวนของความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีมากที่สุด ร้อยละ 47.20 รองลงมาได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิหลัง ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์การ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ สามารถอธิบายความแปรปรวนของความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีได้ร้อยละ 15.80, 5.10 และ 3.40 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลต่อความความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในแต่ละปัจจัยย่อย พบว่ามีปัจจัยย่อยสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของความสำเร็จในวิชาชีพในภาพรวมได้ร้อยละ 71.50 โดยปัจจัยย่อยที่ส่งผลทางบวกต่อความความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีมากที่สุดคือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ รองลงมา คือ ความฉลาดทางอารมณ์ สถานภาพและบทบาททางสังคมของสตรี ภาวะผู้นำ การสนับสนุนจากผู้ใต้บังคับบัญชา การสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงานและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง กฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับสตรี การได้รับโอกาสในการพัฒนา การสนับสนุนจากครอบครัว ตามลำดับ โดยมีการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาเป็นปัจจัยที่ส่งผลทางบวกต่อ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาความสำเร็จในวิชาชีพเป็นรายด้าน ยังพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพมากที่สุดของแต่ละด้านมีดังนี้ ด้านความพึงพอใจในงานคือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ด้านความก้าวหน้าในวิชาชีพคือ การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา ด้านบทบาทการทำงานคือ ภาวะผู้นำ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลคือ การสนับสนุนจากผู้ใต้บังคับบัญชา และด้านความสำเร็จในชีวิตคือ สถานภาพและบทบาททางสังคมของสตรี

2. ระดับความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้บริหารสตรีมีระดับความสำเร็จในวิชาชีพในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาความสำเร็จในวิชาชีพเป็นรายด้านพบว่า ผู้บริหารสตรีมีระดับความสำเร็จในวิชาชีพด้านบทบาทการทำงาน ด้านความพึงพอใจในงาน และด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อยู่ในระดับมากที่สุด และผู้บริหารสตรีมีระดับความสำเร็จในวิชาชีพด้านความสำเร็จในชีวิต และด้านความก้าวหน้าในวิชาชีพอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ ผู้บริหารสตรีมีระดับความสำเร็จในวิชาชีพด้านบทบาทการทำงาน โดยมีบทบาทผู้นำทางวิชาการมากที่สุด และผู้บริหารสตรีมีบทบาทผู้นำทางการบริหารในระดับน้อยที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความสามารถนำทฤษฎีทางการบริหารไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน

3. วิถีชีวิตและปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.1 วิถีชีวิตของผู้บริหารสตรี

3.1.1 การใช้เวลา

วิถีชีวิตของผู้บริหารสตรีตื่นแต่เช้าระหว่างตีสี่ถึงตีห้า มาถึงโรงเรียนแต่เช้าระหว่าง 6 โมงถึง 7 โมงเช้า เดินดูนักเรียนเข้าแถว และดูความเรียบร้อยของอาคารเรียน ในช่วงระหว่างวันดูการเรียนการสอนของครู ดูแฟ้มงาน หากมีประชุมข้างนอกจะไปประชุมแล้วกลับมาโรงเรียนทุกครั้ง ผู้บริหารสตรีมักออกจากโรงเรียนเป็นคนสุดท้าย บางครั้งงานไม่เสร็จจะนำงานกลับไปทำที่บ้าน เมื่อกลับถึงบ้านจะอ่านหนังสือพิมพ์ ดูรายการทีวี รายการข่าว บางท่านใช้เวลาในการทบทวนไตร่ตรองทุกวันถึงสิ่งที่ผ่านมา และวางแผนงานที่จะทำต่อไป เข้านอนไม่เกินเที่ยงคืน งานอดิเรกของผู้บริหารสตรี ได้แก่ ฟังธรรม สวดมนต์ นั่งสมาธิ อ่านหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร หนังสือธรรมะ และหนังสืออื่นๆ ที่สนใจ ศึกษาเกี่ยวกับสุขภาพ การดูแลตัวเอง การผ่อนคลาย เมื่อมีวันหยุดวันเสาร์-อาทิตย์ จะทำสวน ปลูกต้นไม้ รดน้ำ พรวนดิน ไปวัด หรือไปพักผ่อนกับครอบครัว

3.1.2 เป้าหมายในชีวิต

ผู้บริหารสตรีบางท่านได้ตั้งเป้าหมายว่าจะเป็นครูตั้งแต่แรก บางท่านไม่ได้ตั้งเป้าหมายว่าจะเป็นครู แต่มาประกอบวิชาชีพครูเนื่องด้วยได้รับแรงบันดาลใจจากครอบครัว และครูผู้สอนในวัยเด็ก ซึ่งเมื่อได้มาเป็นครูแล้ว ผู้บริหารสตรีมีความรู้สึกชอบ ถูกกับนิสัยของตนเอง และมีความภาคภูมิใจในความเป็นครู ผู้บริหารสตรีได้ตั้งเป้าหมายการทำงานเป็นช่วงๆ เมื่อประกอบวิชาชีพครู โดยตั้งเป้าหมายว่า จะเป็นครูเพื่อนักเรียน จะเป็นครูสอนหนังสือที่ดี และมีคุณภาพที่สุด มีความตั้งใจทำงานอย่างเต็มที่ ตั้งใจสอนนักเรียน พยายามทำงานด้านต่างๆ เพื่อให้มีประสบการณ์ ผู้บริหารสตรีทุกท่านไม่ได้ตั้งเป้าหมายว่าจะเป็นผู้บริหารมาก่อน แต่เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา ผู้มีพระคุณ หรือได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากสามี จึงมีโอกาสก้าวเข้าสู่ตำแหน่งบริหาร เมื่อเป็นผู้บริหารได้ตั้งเป้าหมายในการทำงานไว้ว่า ทำสิ่งใดจะต้องทำให้ดีที่สุด เต็มกำลังความสามารถ โดยพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ และทำงานสูงกว่ามาตรฐานที่กำหนด

3.1.3 หลักในการดำเนินชีวิต

ผู้บริหารสตรีทุกท่านได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และการบริหารงาน เช่น หลักมรรคมีองค์ 8 หลักไตรสิกขา หลักสังคหวัตถุ 4 หลักอิทธิบาท 4 และหลักพรหมวิหาร 4 ผู้บริหารสตรีได้ยึดมั่นในคุณความดี เชื่อในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ เชื่อว่า ศีล 5 ทำให้บุคคลเป็นคนดี และมีความเชื่อว่าหลักพระพุทธศาสนาสามารถช่วยเหลือตนเองและบุคคลต่างๆ ให้อยู่ในชีวิตประจำวันได้อย่างลงตัวและมีความสุข ผู้บริหารสตรีทุกท่านเป็นผู้ดำรงตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ให้การอุปถัมภ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นผู้มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ มีความกตัญญู มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความอดทน อดกลั้น และมีความอ่อนน้อม ถ่อมตน

3.1.4 ประสบการณ์ที่ได้รับ

ผู้บริหารสตรีได้รับประสบการณ์การเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตตั้งแต่วัยเยาว์ ได้รับการปลูกฝังให้มีคุณธรรม จริยธรรม ได้รับการหล่อหลอมให้มีความขยัน ความรับผิดชอบ ประหยัด มัธยัสถ์ ความอดทน เสียสละ มีภาวะผู้นำ ช่างสังเกต คิดแก้ไขปัญหา รักการอ่าน สนุกกับการทำงาน เมื่อมีเวลาว่าง จะใช้โอกาสนั้นในการทำภาระงานของตนเอง และได้เรียนรู้ว่าการทำให้เห็นเป็นแบบอย่างทำให้บุคคลที่อยู่ใกล้ชิดสามารถซึมซับและนำไปปฏิบัติตาม

ผู้บริหารสตรีทุกคนมีประสบการณ์เป็นครูผู้สอน และส่วนใหญ่ผ่านประสบการณ์เป็นหัวหน้าหมวดวิชา/หัวหน้างาน เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่/ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน แล้วจึงเป็นครูใหญ่/อาจารย์ใหญ่/ผู้อำนวยการโรงเรียน ทั้งนี้ มีผู้บริหารสตรีเพียงท่านเดียวที่เป็นครูผู้สอน จากนั้นได้ดำรงตำแหน่งเป็นครูใหญ่ ซึ่งในขณะที่

ผู้บริหารสตรีมีแนวทางในการบริหารงานโดยใช้หลักการมีส่วนร่วม หลักการกระจายอำนาจ หลักธรรมาภิบาล การทำงานเป็นทีม การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง การสานต่อนโยบายของผู้บริหารเดิม นอกจากนี้ ผู้บริหารสตรีทุกคนได้มีแบบอย่างของสตรีที่ประสบความสำเร็จทั้งในด้านการดำรงชีวิตและการบริหารงาน

3.2 ปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรี ได้แก่ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา การสนับสนุนจากครอบครัว แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ภาวะผู้นำ ความฉลาดทางอารมณ์ การได้รับโอกาสในการพัฒนา การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา การสนับสนุนจากผู้ใต้บังคับบัญชา การสนับสนุนจากเพื่อนผู้บริหารและบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง สถานภาพและบทบาทของสตรี

4. เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากการวิเคราะห์วิถีชีวิตและปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษาพบว่า ผู้บริหารสตรีทุกท่านเป็นผู้ดำรงตนตามเส้นทางแห่งมรรคมีองค์ 8 เป็นผู้มีวิถีชีวิตเรียบง่าย และมีวิถีชีวิตใกล้ชิดพระพุทธศาสนาตั้งแต่วัยเยาว์ ได้เห็นแบบอย่างที่ดีงาม และได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจากครอบครัวและสถานศึกษา ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) มีความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องของความดี-ความชั่ว มีความเห็นที่ชัดเจนว่าความดี ความชั่วคืออไร อะไรคือสิ่งถูก อะไรคือสิ่งผิด ยึดมั่นในคุณความดี มีความเข้าใจในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ มีความเชื่อว่าบุคคลทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว เชื่อว่าเวรกรรมมีจริง และมีความเชื่อว่าศีล 5 ทำให้บุคคลเป็นคนดี ไม่ประพฤติด่างพร้อย นอกจากนี้ ยังมีความเห็นว่าธรรมะ เป็นสิ่งที่วิเศษที่สุด ธรรมะคือยารักษาใจ ธรรมะทำให้มีสติและเกิดความรอบคอบ หากนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันจะสามารถช่วยเหลือตนเองและบุคคลอื่นๆ ให้อยู่อย่างลงตัวและมีความสุข ผู้บริหารสตรีมีความเห็นชอบต่างๆ เหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการมีดำริชอบ วาจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความพยายามชอบ การระลึกชอบ และความตั้งใจชอบ กล่าวคือ

ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) เป็นผู้คิดเป็น เป็นผู้รู้จักคิด คิดพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ อย่างถูกต้อง ใช้ความคิดถูกทาง โดยมีความคิดว่า ควรนำหลักมรรคมีองค์ 8 หลักไตรสิกขา หลัก สังคหวัตถุ 4 หลักอิทธิบาท 4 และหลักพรหมวิหาร 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานและการดำเนินชีวิต และมีความคิดว่าวิชาชีพครูเป็นอาชีพที่ทุกคนให้เกียรติ ให้การยกย่อง เมื่อประกอบวิชาชีพครู ควรจะเป็นครูเพื่อนักเรียน เป็นครูสอนหนังสือที่ดี และมีคุณภาพที่สุด รวมทั้งพยายามทำงานด้านต่างๆ เพื่อให้มีประสบการณ์ เมื่อดำรงตำแหน่งเป็น

ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีวาจาชอบ (สัมมาวาจา) เป็นผู้พูดเป็น ใช้คำพูดถูกต้อง เป็นการพูดคำจริงตามที่รู้เห็นและเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น พูดให้ผู้ฟังเกิดกำลังใจ หรือได้รับความรู้เพิ่มขึ้น โดยผู้บริหารสตรีเป็นผู้พูดจาไพเราะ อ่อนหวาน ใช้คำสุภาพ มีวิธีการพูดที่นุ่มนวล ไม่ใช้อารมณ์ในการพูดกับผู้อื่น เป็นผู้ที่คิดก่อนพูด มีวาทศิลป์ในการให้เหตุผล ให้ข้อคิดเห็น และคำแนะนำแก่บุคลากร รู้จักใช้วิธีพูดคำจริงไม่ให้สะเทือนใจผู้อื่น และพูดในเรื่องจริงที่เป็นประโยชน์

ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีการกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) เป็นผู้ทำเป็น กล่าวคือ กระทำในสิ่งที่ถูกต้อง กระทำในสิ่งที่สมควรทำตามสถานภาพและบทบาทของตน ผู้บริหารสตรีเป็นผู้ดำรงตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแก่นในการดำเนินชีวิตและการบริหารงาน ให้การอุปถัมภ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นผู้มีคุณธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน บุคลากรและบุคคลอื่นๆ เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ มีความกตัญญู มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีควา-มอดทน อดกลั้น ปลูกฝังจิตสำนึกอันดีงามให้แก่ครูและนักเรียน มีความอ่อนน้อม ถ่อมตน และมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เป็นผู้สนใจใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง รับผิดชอบในสิ่งที่ได้รับมอบหมายเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังใช้หลักการมีส่วนร่วม หลักการกระจายอำนาจ หลักธรรมภิบาล การทำงานเป็นทีม การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการสานต่อนโยบายของผู้บริหารท่านเดิมเป็นแนวทางในการบริหารงาน

ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีการเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) โดยประกอบอาชีพสุจริต มีความรู้และมีความชำนาญในการประกอบอาชีพ ผู้บริหารสตรีทุกคนจบการศึกษาระดับปริญญาโททางด้านเกี่ยวกับการศึกษา ประกอบวิชาชีพครู สอนวิชาการต่างๆ และดูแลนักเรียน เป็นผู้ช่วยครูใหญ่/อาจารย์ใหญ่/ผู้อำนวยการ เป็นหัวหน้างาน/หัวหน้าหมวด เป็นครูใหญ่/อาจารย์ใหญ่ ซึ่งปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน

ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) เป็นผู้มีความขยัน วิริยะอุตสาหะในการประกอบอาชีพการงาน ผู้มีความมุ่งมั่นในการทำงาน ทุ่มเทเวลาในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ มาถึงโรงเรียน แต่เช้าระหว่างเวลา 6.00 - 7.30 น. เดินดูนักเรียนเข้าแถว เดินสำรวจความเรียบร้อยของอาคารเรียน และสังเกตการเรียนการสอนของครู มักออกจากโรงเรียนเป็นคนสุดท้าย เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง ทำงานอย่างจริงจัง ทำอย่างดีที่สุดเต็มกำลังความสามารถ มีมาตรฐานในการทำงานสูงกว่ามาตรฐานที่กำหนด นอกจากนี้ ผู้บริหารสตรียังเป็นผู้มีความเพียรพยายามรักษาจิต ไม่ให้เกิดความคิดที่ไม่ดีในจิตใจ

ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีความระลึกชอบ (สัมมาสติ) เป็นผู้มีสติระลึกรู้อยู่กับปัจจุบันในสิ่งที่ดีงาม ไม่หลงลืม มีสติทำหน้าที่ควบคุมตนตั้งแต่การรับรู้ตลอดจนท่าทีการแสดงออก เป็นผลให้ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีความสุขุม เยือกเย็น สามารถควบคุมอารมณ์ และแสดงออกได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ

ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีความตั้งใจชอบ (สัมมาสมาธิ) เป็นผู้มีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความตั้งมั่นในการทำงานอย่างมาก ไม่เคยท้อแม้มีอุปสรรค สามารถฝ่าฟันไปจนบรรลุผลสำเร็จ และยังเป็นผู้มีความฝักใฝ่และมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มุ่งมั่นในการทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต และฝึกปฏิบัติธรรม ทำจิตใจให้สงบ

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสตรีทุกท่านมีวิถีตามมรรคมีองค์ 8 ครบทุกประการ แต่มีระดับความมากน้อยแตกต่างกันไป ทำให้ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีความประพฤติถูกต้องทั้งกาย วาจา และใจ ปฏิบัติในสิ่งสมควรทำ มีความถูกตรง ดังนั้น เส้นทางของมรรคมีองค์ 8 จึงเป็นเส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่า ชุดตัวแปรปัจจัยด้านจิตสังคมของผู้บริหารสตรีนั้นเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ชุดตัวแปรปัจจัยด้านภูมิหลัง ชุดตัวแปรปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์การ ชุดตัวแปรปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ กล่าวได้ว่า ในการบริหารงาน ให้มีประสิทธิผลนั้น สิ่งสำคัญที่สุดที่ผู้บริหารสตรีจะต้องมีคือ ปัจจัยด้านจิตสังคม ซึ่งมีปัจจัยย่อยได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ภาวะผู้นำ ความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งส่งผลทางบวกต่อความความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรี สอดคล้องกับงานวิจัยของนวลฉวี ประเสริฐสุข (2542) ที่ได้ศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบความเป็นผู้นำ และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เป็นปัจจัยที่ส่งผลทางบวกของผู้บริหารสตรีมากกว่าปัจจัยด้านอื่นๆ

2. ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยย่อยที่ส่งผลทางบวกต่อความความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมากที่สุดคือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ อาจเนื่องมาจาก ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีความมุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จลุล่วง เป็นผู้มีความอดทน และมีความรับผิดชอบสูง โดยพยายามแข่งกันกับมาตรฐานอันดีเยี่ยมเพื่อมุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ถือได้ว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นแรงผลักดันที่สำคัญมากที่สุดที่ทำให้ผู้บริหารสตรีมุ่งทำงานไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการได้ ซึ่งหากผู้บริหารสตรีขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์แล้วจะไม่สามารถบริหารงานได้ประสบผลสำเร็จ หรือประสบความสำเร็จแต่อาจเป็นไปอย่างล่าช้า สอดคล้องกับงานวิจัยของ Rhee (1993) ที่พบว่า ลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงประสบความสำเร็จสูงในอาชีพต่างๆ คือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาจะส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพของ

3. ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสตรีเป็นผู้ที่ดำรงตนตามเส้นทางแห่งมรรคมีองค์ 8 เป็นผู้มีความเห็นชอบ(สัมมาทิฏฐิ) ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) วาจาชอบ (สัมมาวาจา) การกระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความระลึกชอบ (สัมมาสติ) และมีความตั้งใจชอบ (สัมมาสมาธิ) โดยผู้บริหารสตรีจะมีวิถีตามมรรคมีองค์ 8 ครบทุกประการ แต่อาจจะมีระดับความมากน้อยแตกต่างกันไป ทำให้ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีความประพฤติถูกต้องทั้งกาย วาจา และใจ ปฏิบัติในสิ่งสมควรทำมีความถูกตรง ดังนั้น เส้นทางของมรรคมีองค์ 8 จึงเป็นเส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีสอดคล้องกับ Sucitto (1995) ที่ได้กล่าวถึงมรรคมีองค์ 8 เป็นหนทางของการดำเนินชีวิตในทุกเรื่อง เป็นทางที่ถูกต้อง เป็นสิ่งจริงแท้สำหรับทุกๆ คน ไม่ใช่เป็นเพียงอุดมการณ์ แต่เป็นปัจจัยที่สามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติตนเพื่อการดำรงชีพและการทำงานอย่างแท้จริง ซึ่งหากสามารถปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 อย่างบริบูรณ์แล้ว ก็จะประสบความสำเร็จอย่างอย่างบริบูรณ์เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1.1 ผลการวิจัยพบว่า เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ เส้นทางแห่งมรรคมีองค์ 8 ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา และส่งเสริมการนำแนวทางแห่งมรรคมีองค์ 8 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานและการดำเนินชีวิตเพื่อสนับสนุนให้ผู้บริหารสตรีก้าวไปสู่ความสำเร็จในวิชาชีพ

1.2 ผลวิจัยพบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นปัจจัยที่ส่งผลทางบวกมากที่สุดต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัด

1.3 ผลวิจัยพบว่า การได้รับโอกาสในการพัฒนา เป็นปัจจัยที่ส่งผลทางบวกต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้บริหารสตรีได้รับโอกาสในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมาพัฒนาตนเองและหน่วยงาน

1.4 ผลวิจัยพบว่า การรับรู้กฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับสตรี เป็นปัจจัยที่ส่งผลทางบวกต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเผยแพร่กฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับสตรีให้แพร่หลายมากขึ้น เพื่อให้ผู้บริหารสตรีได้รับรู้และเข้าใจอันเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในวิชาชีพ

1.5 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสตรีมีบทบาทผู้นำทางการบริหารในระดับน้อยที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความสามารถนำทฤษฎีทางการบริหารไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้บริหารในสถานศึกษาควรส่งเสริมประสบการณ์ให้แก่ผู้บริหารสตรีในการนำแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมตามสถานการณ์

2. ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

2.1 ผลการวิจัยพบว่า เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ เส้นทางแห่งมรรคมีองค์ 8 ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจแสวงหาผู้บริหารสตรีต้นแบบในด้านการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการบริหารงานที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ผู้บริหารสตรีและบุคคลอื่นๆ อันนำไปสู่ความสำเร็จในวิชาชีพ และความสุขสงบของสังคมที่ดำรงอยู่

2.2 ผลวิจัยพบว่า ความเห็นชอบเป็นพื้นฐานสำคัญขององค์ประกอบอื่นในการมีดำริชอบ วาจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความพยายามชอบ การระลึกชอบ และความตั้งใจชอบ ดังนั้น การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารสตรี จึงควรเริ่มด้วยการส่งเสริมให้ผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีความเห็นชอบ มีสัมมาทิฏฐิ เข้าใจถูกตรงเป็นประการแรก เมื่อผู้บริหารสตรีเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นชอบถูกต้องแล้วจะทำให้เป็นผู้มีความประพฤติดีทั้งทางกาย วาจา และใจด้วย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานโดยส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานบนพื้นฐานของความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานอย่างถูกต้อง ซึ่งจะเป็นผลให้บุคลากรมีผลการปฏิบัติงานที่ถูกต้องตามไปด้วย

2.3 ผลวิจัยพบว่า การได้รับโอกาสในการพัฒนา ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การประชุมทางวิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิควิธีการใหม่ๆ การมีโอกาสเยี่ยมชม สังเกตวิธีการทำงานของบุคคลอื่นๆ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้น การส่งเสริมประสบการณ์ให้ผู้บริหารสตรีสามารถนำทฤษฎีทางการบริหารไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน อาจดำเนินการโดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างผู้บริหาร หรือจัดทำแนวทางการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีในการบริหารงานจากผู้บริหารที่มีประสบการณ์หรือผู้มีความชำนาญการในด้านการบริหารการศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อให้ผู้บริหารสตรีได้มีโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์จริงโดยอาศัยประสบการณ์จากบุคคลอื่นเป็นแนวทาง ทำให้สามารถประสบความสำเร็จในวิชาชีพได้เร็วยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เป็นปัจจัยที่ส่งผลทางบวกมากที่สุดต่อความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้น ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมให้ผู้บริหารสตรีในสถานศึกษามีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงขึ้น เป็นผลให้ผู้บริหารสตรีในสถานศึกษาประสบความสำเร็จในวิชาชีพมากยิ่งขึ้น และเป็นการเพิ่มสัดส่วนจำนวนผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา

3.2 ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จในวิชาชีพในด้านความก้าวหน้าในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีระดับน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับระดับความสำเร็จในวิชาชีพด้านอื่นๆ ดังนั้น ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความก้าวหน้าในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อหาแนวทางและวิธีการในการส่งเสริมให้ผู้บริหารสตรีมีความก้าวหน้าในวิชาชีพสูงขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรี

3.3 ผลการวิจัยพบว่า เส้นทางสู่ความสำเร็จในวิชาชีพของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ เส้นทางแห่งมรรคมีองค์ 8 ดังนั้น ควรใช้แนวทางแห่งมรรคมีองค์ 8 ศึกษาพฤติกรรมของผู้บริหารสตรีในสถานศึกษาทุกระดับทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ และศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้บริหารสตรีที่ประสบความสำเร็จ และไม่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตและการบริหารงานของผู้บริหารสตรีมีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้ผู้บริหารสตรีพัฒนาตนเองนำไปสู่ความสำเร็จในวิชาชีพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กลิ่นแก้ว ป. จินตนานนท์. 2529. **สตรีไทยในระดับผู้บริหาร.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

กุลยา ธรรมจินดา. 2537. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความต้องการของสตรีในการจะก้าวขึ้นสู่ระดับผู้บริหารของบัณฑิตสตรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2534**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นวลฉวี ประเสริฐสุข. 2542. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในอาชีพของผู้บริหารสตรีในธนาคารไทยพาณิชย์ไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

บวร ประพฤติดี ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ และเฉลิมพล ศรีหงษ์. 2520. **สตรีไทย บทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหาร.** กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2550. **กำลังคนภาครัฐ 2549 : ข้าราชการพลเรือนสามัญ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2550. **สถิติข้อมูลทางการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีการศึกษา 2550.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน (อัดสำเนา).

อนันต์ชัย คงจันทร์. 2547. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความก้าวหน้าในอาชีพและอุปสรรคในการทำงานของผู้บริหารสตรี.** กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ (อัดสำเนา).

อรพินท์ สพโชคชัย. ผลวิจัยบทบาทสตรีต่อสังคม ระบุ ควรเปิดโอกาสสตรี เก่งเพิ่มขึ้น. สยามรัฐ (13 มีนาคม 2539) : 18.

ภาษาอังกฤษ

Antodedes, G. and Raaij, W. F. **Consumer behavior: A European perspective**. Chichester: John Wiley and Sons, 1998.

Aryee, S. and Luk, V. Work and non-work influences on the career satisfaction of dual-earner couples. **Journal of Vocational Behavior** 49 (1996): 38-52.

Baruch, Y.. **Managing careers theory and practice.** London: Pearson Education Limited, 2004.

Bass, B. M. and Avolio, B. J. Developing transformational leadership: 1992 and beyond. **Journal of European Industrial Training** 14, 15 (1990): 21-27.

Childs, A. and Klimoski, R. J. Successfully predicting career success: An application of the biographical inventory. **Journal of Applied Psychology** 71, 1 (1986): 3-8.

Eisenberger, R. et al. Perceived organizational support. **Journal of Applied Psychology** 71, 3 (1986): 500-507.

Fullan, M. **The development of transformational Leaders for the educational decentralization**. Bangkok: The office of the basic education commission, 2006.

Gattiker, U. E. and Larwood, Laurie. Subjective career success: A study of managers and support personnel. **Journal of business and psychology** 1, 2 (Winter, 1986): 78-94.

Gunter, B. and Furnham, A. **Consumer profiles: An introduction to psychographic.** London: Routledge, Chapman and Hall., 1992.

Hall, D. T**. Careers in organaizations**. California: Goodyear Publishing Company, 1976.

Ismail, M., Rasdi, . M. and Wahat, N. W. A. **High-flyer women academicians: factors contributing to success. Women in Management Review** 20, 2 (2005): 117-132.

McClelland, D. C**. Achievement motive**. New York: Appleton Century Croft, 1953.

Melamed, T. Career Success: The moderating effect of Gender. **Journal of Vocational Behavior** 74 (1995): 35-60.

Morrison, A. M. , White, R. P. and Velsor, E. **Breaking the glass ceiling.** Massachusetts: Addision-Wesley, 1987.

Peluchette, J. V. E. Subjective career success: The influence of individual difference, family, and organizational variables. **Journal of Vocational Behavior** 43 (1993): 39-54.

Ray, E. B. and Miller, K. I. Social support, home/work stress, and burnout: Who can help?. **Journal of Applied Behavioral Science.** 30, 3 (September, 1994): 357-373.

Rhee, S. B. **Variables related to career success: Korean-American women of distinction tell their stories (Barriers).** Dissertation Abstracts International-A (CD-ROM). 54 04: 1335 Available from:UMI: 1997.

Sturges, J. What it means to succeed: Personal conceptions of career success. **British Journal of Management**. 10 (1999): 239-252.

Sucitto, B. **The Dawn of the Dhamma**. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited, 1995.

เครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

The women groups for natural resources and environmental conservation and protection networks

กนิษฐา ท่านเจริญ และคณะ

บทคัดย่อ

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจหลักในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม และส่งเสริมเผยแพร่ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นให้แก่ประชาชนในทุกระดับเพื่อเป็นการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้เกิดจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการดูแลป้องกัน ฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศให้คงอยู่คู่ชุมชนและคนรุ่นหลังต่อไปในอนาคต จึงได้มีการขยายแนวความคิดด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ออกไปในกลุ่มผู้หญิง เพราะเล็งเห็นถึงความสำคัญของผู้หญิงและบทบาทของกลุ่มคนเหล่านี้ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยตระหนักว่าผู้หญิงเป็นกลุ่มที่มีความเข้าใจในปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของตนมากที่สุด เพราะเป็นกลุ่มที่มีการใช้ทรัพยากรโดยตรง และเป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่ในการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ฯให้กับสมาชิกในครอบครัวด้วย ดังนั้นการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้หญิงได้พบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายแสดงบทบาทในการทำงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะเป็นการเปิดโลกทัศน์ของผู้หญิง ให้มีความรู้และทัศนคติ ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งสามารถนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายไปอบรมสั่งสอนบุตร ธิดา ในครอบครัวของตนให้ประพฤติปฏิบัติในเรื่องของสิ่งแวดล้อมได้ รวมทั้งเป็นการให้ผู้หญิงสามารถเข้าถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม กลุ่มผู้หญิงจึงเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดกลุ่มหนึ่งในสังคม ที่จะสามารถช่วยเป็นพลังในการขับเคลื่อนและผลักดันการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับครัวเรือน และในระดับสังคมให้เกิดความเหมาะสมและยั่งยืนได้ จากการที่กรมฯ ได้เข้าไปดำเนินงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ลุ่มน้ำสงขลา ท่าจีน และบางปะกง

Abstract

Department of Environmental Quality Promotion (DEQP) , Ministry of Natural resources and environment, is a government organization with mandates to promote awareness of the environmental problem issue among people and to encouragement the people in every the level to participate in natural resources and environment management. DEQP has initiated and introduced a schema to conservation and restoration natural resources and the environment among women group**.** In the regarding of their routine and way of living, are involving directly in natural resources utilization, such as food cooking, food preservation and local folk art and craft etc. Moreover, they are the first teacher to their offspring to be aware and smart decision regarding to the natural resources and environment consumption. An establishment of the women groups for natural resources and environmental conservation and protection networks by DEQP facilitate them through the new knowledge, vision and attitude concerning to the environmental management. There are 3 pilot areas of Songkla Lake, Tha Chin Basin and Bangprakong Basin, Environmental information and awareness that has been feed forward to this group should spread through the societies. Moreover, these groups have opportunities to accesses into varies forum related to Environmental. Inventiveness of their knowledge have a forum to exchange ideas, best practices, and expertise on environmental. Including opportunities to engage in and, directly contribute to the environmental management among the network. As a result, the women groups for natural resources and environmental conservation and protection are become stronger and leading to the sustainable societies.

The summaries activities of the women groups for natural resources and environmental conservation and protection projects are following:

1. Songkla lake

The initiative of defind and delineated the areas for aquatic creatures conservation of Songklalake and Solid waste management. These activities were collaborated with the local administrative and other social and community groups. The show case is the establishment of natural resources and environmental management fund.

2. Tha Chin Basin

The establishment of activities such as protection and restoration of water quality in the river,Established a small group for separated food and organic waste (i.e. fruits peel) and fermenting with Effective Micro Organism (E.M.) and process it into dish, cloth or bathroom washing liquid.

Participate with Municipal Administrative to fabricate household fat filtering tanks, taking part of organic farming and monitoring Tha Chin River quality.

3. Bangprakong watershed

The establishment of group for native tree conservation (Dipterocarpus alatus Roxb.) as well as herbs.

The assessment of the women groups for natural resources and environmental conservation and protection project could be review as following:

1. The women networks are very enthusiasm and aware for their right in natural resources and environmental's participatory management.

2. The spreading out of women networks are promptly and rapid because they were realized the natural resources and environmental problem at once. They are willing to participate in natural resources and environmental management and try to solve or reduce the impact as well as restoration the wealthy of natural resources and environmental for insurance of food security, income and life style.

3. Member of the women network have gained self-esteem and confident in public presentation and leadership.

4. Women are competence to encourage their family to participate in natural resources and environmental management as well as persuade their husband to contribute in laboring.

5. Most of women are capable for develop themselves promptly for working for the communities in term of the collaboration through their routine and varies activities for natural resources and environmental management.

6. Women are competence to collaborate between other stakeholders therefore; the successful and growing of activities are achieved.

Apart from the achievement of through the women network some difficulty encounter can not be denied:

1. In Thai's society most of women have to look after and taking care of their family regarding to food and way of living which is the importance constraint in time sharing to attend in natural resources and environmental conservation and protection activities.

2. Traditionally only men are born to be leader, thus it seems too bizarre to have women leader in

community activity group. The only role that women were assigned are preparing food or only participating in activity and negligible to give opportunity to women to express their opinion.

3. Some women group has defer to participation in any activity because of no or not enough budget supporting, conflict of interest, patronage among relative or friends, a problem in collaboration among other stake holder in community.

4. Lack of knowledge for natural resources and environmental conservation and protection especially, petition of fund establishment for sustainable natural resources and environmental conservation and protection.

To achieve the ultimate goal of establishment of the women groups for natural resources and environmental conservation and protection networks some comments and suggestions are needed to implement as following.

1. Involving of government organization should provide capacity building to strengthen the women network as well as make available forum for knowledge exchange and sharing regarding to the natural resources and environmental management both in local and international.

2. Involving of government organization regarding to gender have to elucidate equity of gender in the natural resources and environmental management among Thai society to avoid a conflict between gender.

3. The women groups have to well manage and balance their family time as well as comprehend in their role of social voluntary.

4. The characteristic of the found of the women network can be described as following;

4.1 The depletion of natural resources and deterioration of environment that effected to their way of living, food security and income.

4.2 The environmental awareness as well as voluntary mind for society.

4.3 Have the common interest such as sideline job in handy craft, folk art to increasing their income.

The sustainable of the women groups for natural resources and environmental conservation and protection networks depend on tangible activities that proved to benefit to the society. As the

result, the activities also perform as mechanism of growing network including establishment of trust fund for natural resources and environmental management.

แนวคิดของผลงานวิชาการ

ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญา Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2528 ซึ่งเป็นอนุสัญญาที่ว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ โดยในประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม ที่อนุสัญญาได้มีเป้าหมายในการส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมร่วมกับกลุ่มอื่นๆในสังคม อย่างเท่าเทียมกัน และจากการประชุมระดับโลกว่าด้วยเรื่องสตรี ครั้งที่ 4 ณ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อปี 2538 ได้มีการรับรองปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี (Beijing Declaration and Platform for Action) เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังและเป็นพื้นฐานในการลดความไม่เสมอภาคระหว่างบุรุษและสตรี อีกทั้งเป็นการเร่งรัดส่งเสริมความก้าวหน้าของสตรีไทย

ทั้งนี้ประเทศไทยได้ประกาศเจตนารมณ์อย่างชัดเจน โดยมีกฎหมายคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ให้สิทธิเท่าเทียมกันระหว่างชาย-หญิง ในสังคม ให้ประชาชนทั้งหญิง- ชาย มีชีวิตที่มั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนทั้งหญิง-ชาย ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเสมอภาคและยั่งยืน โดยการสนับสนุนให้ผู้หญิงได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างเต็มศักยภาพโดยเฉพาะในประเด็นของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะผู้หญิงเป็นผู้ให้การเลี้ยงดูครอบครัวและชุมชน โดยการบริหารและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในฐานะผู้บริโภค ผู้ผลิต ผู้ดูแลครอบครัว และผู้ให้การศึกษา การเสื่อมสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสุขภาพ ความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของประชากร โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงและผู้หญิงทุกวัย อย่างไรก็ตามผู้หญิงไม่ค่อยได้รับการฝึกอบรมอย่างเป็นทางการในฐานะผู้บริหารทรัพยากร และมักไม่ได้เข้าร่วมในการตัดสินใจ ดังนั้นควรดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน ในการนำผู้หญิงเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างเต็มที่ในการตัดสินใจทุกระดับที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งในฐานะผู้บริหาร ออกแบบวางแผน ปฏิบัติงานและประเมินผลโครงการ และส่งเสริมความเข้มแข็งของสตรีในกลไกระดับชาติ ระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศ

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจหลักในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และส่งเสริมเผยแพร่ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่ประชาชนในทุกระดับเพื่อเป็นการกระตุ้น และสร้างแรงจูงใจให้เกิดจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการดูแลป้องกัน ฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ

ผลงานที่ดำเนินการ

ในปี 2550 กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดย ดร.มณทิพย์ ศรีรัตนา ทาบูกานอน อธิบดีกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้มอบนโยบายให้ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำร่องในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และในปี 2551 กรมฯ ได้ดำเนินการขยายเครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปในพื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกงและพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเสมอภาค และเป็นธรรมในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ ผลสรุปของการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. **เครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**

ดำเนินการในเรื่องของ**การกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ และดำเนินการเรื่องการจัดการขยะ**ในพื้นที่ โดยดำเนินการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกลุ่มต่างๆในสังคม จุดเด่นการดำเนินงาน คือ**การจัดตั้งกองทุน**เพื่อดูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. **เครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำท่าจีน**

ดำเนินการในเรื่องของการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ / การจัดการขยะโดยการนำขยะพวกเศษอาหาร และเปลือกผลไม้มาทำเป็นน้ำหมักชีวภาพ และประยุกต์เป็นน้ำยาล้างห้องน้ำ น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน /ร่วมกับเทศบาลในการจัดทำถังดักไขมันในระดับครัวเรือน/ เกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ และเฝ้าระวังคุณภาพแม่น้ำท่าจีน

3. **เครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำบางปะกง**

ดำเนินการในเรื่องของการอนุรักษ์ต้นยางนา พันธุ์ไม้ท้องถิ่น และพืชสมุนไพร

จากการดำเนินงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายผู้หญิงพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า

1. เครือข่ายผู้หญิงฯมีความตื่นตัว และเข้าใจในสิทธิของตน ในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. การขยายเครือข่ายผู้หญิงฯ สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากผู้หญิงทุกวัย ได้รับผลกระทบจากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและมีความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร รายได้ และวิถีชีวิต

3. ผู้หญิงที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความมั่นใจมากขึ้นในการเข้ามาเป็นผู้นำในการบริหาร การตัดสินใจและกล้าแสดงออกทางความคิดเห็นในที่ประชุม

4. ผู้หญิงมีศักยภาพสูงในการชักชวนสมาชิกในครอบครัวให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสามารถโน้มน้าวให้ผู้ชายเป็นผู้คอยช่วยสนับสนุนในงานที่ต้องใช้แรงงาน

5. ผู้หญิงส่วนใหญ่มีความพร้อมในการพัฒนาตนเอง และพร้อมที่จะพัฒนาชุมชน โดยใช้กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเป็นกลไกในการเชื่อมร้อยให้เกิดเครือข่าย

6. ผู้หญิงมีความสามารถในการประสานความร่วมมือกับภาคีต่างๆในพื้นที่ จึงทำให้กิจกรรมรูปธรรมสามารถขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว

ปัญหาอุปสรรคที่พบ

1. ผู้หญิงมีภาระหน้าที่ต้องดูแลครอบครัวในเรื่องของอาหาร ความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว ดังนั้นจึงมีเวลาจำกัดในการพบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการร่วมกิจกรรมพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. ผู้ชายในบางพื้นที่ยังไม่เข้าใจในเรื่องของมิติทางเพศกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกำหนดบทบาทของผู้หญิงเป็นแค่ผู้ทำอาหารเลี้ยงดูผู้เข้าร่วมประชุมหรือร่วมกิจกรรมเท่านั้น โดยละเลยการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงความคิดเห็นในที่ประชุม

3. ผู้หญิงบางกลุ่มมีเงื่อนไขในการเข้าร่วมกิจกรรม เช่นเรื่องของผลประโยชน์ ,การไม่เริ่มต้นทำกิจกรรมเพราะไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนการทำงาน, การเป็นพวกพ้อง, ไม่สามารถประสานภาคีในพื้นที่เพื่อขอสนับสนุนปัจจัยในการทำงาน

4. ผู้หญิงในบางพื้นที่ยังขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในเรื่องของการจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของชุมชนอย่างยั่งยืนและพึ่งตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องเสริมศักยภาพของเครือข่ายผู้หญิงฯ ให้เข้มแข็ง และส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในระดับชาติ นานาชาติ และระหว่างประเทศ

2. หน่วยงานที่ดำเนินงานด้านมิติทางเพศ ต้องสร้างความเข้าใจในเรื่องของมิติทางเพศกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของสังคมไทย ให้ประชาชนไทยเข้าใจอย่างถูกต้อง โดยไม่ทำให้เกิดการแตกแยกระหว่างหญิงและชาย ในสังคมไทย

3. เครือข่ายผู้หญิงในพื้นที่ต้องจัดสรรเวลาในการทำหน้าที่ดูแลครอบครัวและเข้าร่วมกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

4. การก่อเกิดของเครือข่ายผู้หญิงฯมีหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

4.1 ก่อเกิดจากการประสบปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านอาหาร รายได้ และวิถีชีวิต

4.2 เกิดจากความต้องการของกลุ่มที่ประสงค์จะทำประโยชน์เพื่อชุมชน

4.3 เกิดจากการรวมกลุ่มกันทำผลิตภัณฑ์ เพื่อหารายได้เพิ่ม

ซึ่งการจะทำให้กลุ่มมีความยั่งยืน จะต้องมีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้สามารถเกาะกลุ่มกันได้อย่างเหนียวแน่น และใช้กิจกรรมรูปธรรมนั้นเป็นกลไกในการขยายเครือข่าย รวมทั้งควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ

บทบาทผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
กรณีศึกษา เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา

Women's Role in Natrual Resource and Environmental Management
Cause study of Women Songkia Lake Network

เรวดี ประเสริฐเสริญสุข และเกศินี แกว่นเจริญ

บทคัดย่อ

ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญของประเทศไทย ทำให้หลายฝ่ายต้องหันมาให้ความสำคัญและร่วมมือกันทำงาน และเป็นที่น่าสังเกตว่าการทำงานในระดับพื้นที่ผู้นำส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายและมีผู้หญิงเป็นผู้ตาม แต่พื้นที่ทะเลสาบสงขลาถือเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ เพราะมีกลุ่มสตรีร่วมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาของทะเลสาบโดยได้รับการสนับสนุนจากสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย แต่เห็นความสำคัญว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าจะต้องดำเนินการไปพร้อมกันทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เนื่องจากหญิงและชายต่างมีมุมมองและหลักการทำงานที่เอื้อประโยชน์ต่อกันซึ่งเป็นจะผลดีต่อการทำงานมาก

การทำงานของกลุ่มสตรีในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาได้รับการสนับสนุนจนพัฒนาการขึ้นเป็นเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา ที่มีการก่อเกิดของสมาชิก 3 ลักษณะคือ 1) กลุ่มสตรีที่มีการรวมตัวกันภายในชุมชน 2) กลุ่มสตรีที่เกิดจากการขยายผลของกิจกรรมในชุมชน และ 3) กลุ่มสตรีที่เกิดจากการขยายผลโดยแกนนำผู้หญิง

ผลจากการปฏิบัติงานในพื้นที่ทำให้ค้นพบว่าปัจจัยที่เสริมให้กลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสามารถขับเคลื่อนงานได้ คือ 1) การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้หญิงและสามารถบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้ 2) การจัดกระบวนการเพื่อพัฒนาความคิด ทักษะ และศักยภาพอย่างต่อเนื่อง 3) การพัฒนาทักษะและศักยภาพของกลุ่มสตรีกับการทำงานร่วมกับภาคีต่างๆ และ 4) การเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มสตรีทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ

คำสำคัญ : ผู้หญิง, ทะเลสาบสงขลา และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

Abstract

The degradation of natural resources and the environment is a significant problem for Thailand, and individuals from a range of sectors have had to come together to recognize its importance and work together to find solutions. In working at the field level it is very noticeable that the majority of local leaders are men, with women following the men's lead. But the Songkhla Lake area provides an interesting case study because a group of women have come together to resolve the problems faced by the lake, and they have been supported by the Songkhla Lake Fisherfolk Federation, the majority of whose members are men. The case demonstrates the importance of involving both women and men in the management of natural resources and the environment, since women and men have perspectives and working principles which are different but mutually beneficial, and this in turn has a very positive effect on work.

The work of the women's groups in the Songkhla Lake area has been supported to the point where a women's network has developed around the Songkhla Lake. The members of this women's network has come from three different sources, namely 1) women's groups that came together within individual communities, 2) women's groups which arose from an expansion of the results of activities within individual communities and 3) women's groups which arose from the efforts of women leaders to expand the results of activities.

The results of working at the field level have shown that the factors which enable the women's groups and the women's network around the lake to be able to progress their work are 1) organizing activities which are in line with the needs of women and are able to mitigation or resolve problems at the field level, 2) establishing processes to develop ideas, skills and capacity on a continuous basis, 3) developing the skills and capacity of women's groups in working together with different partners and 4) actively supporting the activities of women's groups, which should include support from government agencies.

Keywords: Women, Songkhla Lake, natural resource and environmental management.

ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมโลกในทุกๆ ด้าน มีผลทำให้ประเทศต่าง ๆ ต้องปรับตัวให้ทันกับกระแสดังกล่าวไม่ว่า จะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเรียกร้องให้มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นสตรีด้วยนั้น ซึ่งประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลจากกระแสดังกล่าว จะเห็นได้จากการที่ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - CEDAW) ปฏิญญา และแผนปฏิบัติการปักกิ่ง (Beijing Declaration and Platform for Action - BFPA) และเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals - MGDs)

สำหรับปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่ง หรือ ระเบียบวาระการเสริมพลังให้กับสตรีที่นานาชาติมุ่งจะบรรลุเป้าหมายของความเสมอภาค การพัฒนา สันติภาพสำหรับผู้หญิงทุกคนทุกหนแห่ง แผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี ได้ระบุประเด็นที่ห่วงใยเป็นพิเศษ ที่ยังคงเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานเพื่อความก้าวหน้าของสตรี และมีประเด็นผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญข้อหนึ่งในจำนวน 12 ประเด็น อันได้แก่ 1) สตรีกับความยากจน 2) การศึกษาและการฝึกอบรมของสตรี 3) สตรีและสุขภาพ 4) ความรุนแรงต่อสตรี 5) สตรีกับความขัดแย้งที่มีการใช้อาวุธ 6) สตรีกับเศรษฐกิจ 7) สตรีกับอำนาจและการตัดสินใจ 8) กลไกเชิงสถาบันเพื่อความก้าวหน้าของสตรี 9) สิทธิมนุษยชนของสตรี 10) สตรีกับสื่อมวลชน 11) สตรีกับสิ่งแวดล้อม และ 12) เด็กผู้หญิง

ด้วยเหตุนี้ช่วงสิบปีที่ผ่านมา สังคมไทยเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทหญิงชายในการพัฒนาด้านต่างๆ และเริ่มตระหนักว่าความสำเร็จที่ยั่งยืนของโครงการพัฒนาขึ้นอยู่กับการดำเนินโครงการได้ตอบสนองต่อความต้องการ บทบาทและความสนใจที่มีความแตกต่างกันของผู้ชายและผู้หญิง จึงมีความจำเป็นต้องการนำกรอบวิเคราะห์บทบาทหญิงชาย (Gender Analysis) มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินโครงการพัฒนา โดยเฉพาะในกรอบความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจระหว่างหญิงและชาย รวมทั้งมีการพิจารณาถึงผลกระทบต่อหญิงและชาย มีการวิเคราะห์แยกบทบาทของหญิงและชายภายใต้กิจกรรมหรือสถานการณ์เดียวกัน เพื่อจะได้พิจารณาได้ว่ากิจกรรม หรือบทบาทนั้นๆ จะได้รับผลกระทบอย่างไรบ้างจากการดำเนินงานโครงการทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อวางกิจกรรมและวิธีการทำงานต่าง ๆ ในการเสริมศักยภาพได้อย่างสอดคล้อง และเหมาะสมกับบทบาทหญิงชายต่อไป

แนวทางการปฏิบัติงานและการวิเคราะห์

งานวิชาการชิ้นนี้เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมทำงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้หญิงชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ดังนั้นข้อมูลที่ปรากฏจึงเป็นผลจากการปฏิบัติงานในพื้นที่และเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ผู้วิจัยนำผลจากการปฏิบัติงานที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกับกรอบวิเคราะห์บทบาทหญิงชาย (Gender Analysis) ที่ว่าด้วยแนวคิดเรื่อง ***เพศและบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย (Sex and Gender)*** เพื่อชี้ให้เห็นถึง ***1) ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทหญิงชาย (Gender Relations)*** ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นพร้อมๆกัน อาจอยู่ในรูปแบบของการร่วมมือ เชื่อมโยงสัมพันธ์ ช่วยเหลือเกื้อกูล หรือขัดแย้ง แบ่งแยกแข่งขัน แตกต่างและไม่เท่าเทียม ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทหญิงชายเกี่ยวข้องกับการจัดสรรอำนาจระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ทำให้เกิดความแตกต่างทางสถานภาพทางสังคมของผู้หญิงและผู้ชาย นอกจากนี้ ยังเป็นตัวกำหนดและให้คุณค่างาน ความรับผิดชอบและการเรียกร้องสิทธิของทั้งสองฝ่ายด้วย และ ***2) การแบ่งงานระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย*** ว่าทั้งผู้หญิงและผู้ชายมีงานหรือหน้าที่รับผิดชอบที่สังคมมอบหมายให้ทำ ซึ่งทุกคนในสังคมต่างก็เรียนรู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตัวเอง บทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้หากสถานการณ์ทางสังคมเปลี่ยนไป การแบ่งงานระหว่างผู้หญิงและผู้ชายเป็นโครงสร้างทางสังคมที่มีผลต่อบทบาทความสัมพันธ์หญิงชาย (สำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย. 2550 : 9-10)

การวิเคราะห์บทบาทความสัมพันธ์หญิงชายจะทำให้เห็นถึงกระบวนการและแนวคิดสำคัญว่า หากต้องการจะให้กลุ่มผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะต้องดำเนินการอย่างไร และจะต้องคำนึงถึงปัญหา อุปสรรค และปัจจัยเอื้อด้านใด รวมทั้งได้ข้อเสนอแนวทางการทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้หญิงในมิติด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บริบทของทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลาตั้งอยู่ตอนกลางบนชายฝั่งทางตะวันออกของภาคใต้ของประเทศไทย เป็นทะเลสาบที่มีพัฒนาการต่อเนื่องควบคู่กับชุมชนแถบนี้มายาวนาน ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และ จังหวัดสงขลา อีกทั้งยังเป็นทะเลสาบที่มีลักษณะพิเศษเพราะมีระดับความเค็มของน้ำ 3 ระดับ คือทั้งน้ำเค็ม น้ำกร่อย และน้ำจืด นับเป็นทะเลสาบขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพื้นที่ประมาณ 1,040 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 616,750 ไร่) สภาพของทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันสามารถแบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ 1) **ทะเลสาบตอนบน (ทะเลน้อย)** เป็นแหล่งน้ำจืดที่อยู่แยกคนละส่วนกับทะเลสาบแต่มีลำคลองน้ำจืดสายหนึ่งคือคลองนางเรียมเชื่อมต่อแหล่งน้ำทั้งสองเข้าด้วยกัน สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ลุ่มน้ำขังและมี

ชุมชนประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา

ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านหรือชาวประมงขนาดเล็ก คือ ชาวประมงที่ทำการประมงด้วยการใช้เรือและไม่ใช้เรือ หากใช้เรือก็จะเป็นเรือหางยาวหรือเรือกอและท้ายตัด ตั้งแต่ไม่มีเครื่องยนต์จนถึงมีเครื่องยนต์ขนาด 1 – 7 แรงม้า ใช้เครื่องมือประมงแบบพื้นบ้านที่มีลักษณะเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เช่น อวนลอยปลา อวนลอยกุ้ง อวนจมปู แห เบ็ด ลอบ ไซ ฯลฯ เพราะเชื่อว่าไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ใหญ่โตก็จับสัตว์น้ำได้อย่างพอเพียงและมีความเหมาะสมกับชนิดของสัตว์น้ำในแต่ละฤดูกาล นอกจากนี้การใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้านก็บ่งบอกถึงวิถีแห่งการแบ่งปันให้ทุกคนมีสิทธิเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมกัน วิธีคิดของชาวประมงพื้นบ้านเช่นนี้สะท้อนถึงความคิดความเชื่อทางศาสนาที่สำคัญ (สมาพันธ์ประมงพื้นบ้านภาคใต้, 2550: 3)

วิถีชีวิตผู้หญิงประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา

คุณสุภาภรณ์ พรรณราย[14] ประธานเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา ได้เล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ในอดีตและสะท้อนภาพของผู้หญิงในชุมชนประมงว่า

"วิถีชีวิตของผู้คนสมัยก่อนอยู่กันอย่างเรียบง่าย ผู้คนนอกจากจะทำประมงแล้วยังมีการทำการเกษตรต่างๆ สลับกันไปขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของทั้งพื้นที่และฤดูกาล ในช่วงเดือนตุลาคมจนถึงเดือนปลายเดือนธันวาคมจะเป็นฤดูของกุ้งหัวมัน ชาวประมงจะออกทะเลเพื่อจับกุ้งในช่วงนี้เป็นจำนวนมาก พอหลังปีใหม่จะมีลมแรงไม่เหมาะแก่การออกทะเล ประกอบกับเป็นช่วงที่ข้าวในนาเริ่มสุก ชาวบ้านก็จะไปเก็บเกี่ยวข้าวของตนเองโดยการขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องใกล้เคียงให้มาช่วยกันเก็บเกี่ยวข้าว นอกจากนี้ยังออกไปรับจ้างเก็บเกี่ยวข้าวยังชุมชนอื่น ๆ ทั้งใกล้และไกล ในช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน เป็นช่วงสิ้นสุดฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว จะเป็นช่วงที่น้ำเค็มเข้ามาจากอ่าวไทย และจะพัดพาเอาสัตว์น้ำต่างๆ เข้ามาด้วย ในช่วงนี้กุ้งหัวมันกลับเข้ามาอีกครั้ง ชาวประมงที่มีความชำนาญก็จะออกไปดูลักษณะของน้ำในทะเล ถ้าเห็นว่ามีเปลือกน้ำ (ไข่กุ้งที่ลอยขึ้นมาเหนือผิวน้ำ) เป็นสัญญาเตือนว่าฤดูกาลนี้จะมีกุ้งหัวมันเป็นจำนวนมาก ก็จะไปบอกให้พวกพ้องของตนเตรียม

[14] น.ส.สุภาภรณ์ พรรณราย,ประธานเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2550.

สำหรับของภารกิจในครอบครัวของผู้หญิงประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา พบว่า หลายครอบครัวผู้หญิงต้องออกทะเลไปกับผู้ชายด้วยเพราะการทำประมงพื้นบ้านนั้นจะใช้แรงงานภายในครอบครัวหรือเครือญาติเป็นแรงงานหลัก หน้าที่ของผู้หญิงอีกหน้าที่เมื่อกลับจากทะเลคือจะนำปลาหรือกุ้งที่ได้ไปขายในตลาด จากนั้นก็ต้องมาจัดการหาอาหารให้ลูกและสามี หรือบ้างครั้งก็ต้องตื่นมาจัดการเรื่องอาหารการกินให้กับลูกก่อนที่ลูกจะไปโรงเรียนหรือออกไปทำงาน นอกจากจัดการเรื่องอาหารแล้วก็ต้องดูแลความเรียบร้อยในบ้าน หรือช่วยสามีซ่อมแซมเครื่องมือประมง หรือนำปลาหรือกุ้งที่เหลือจากการขายไปแปรรูป ซึ่งงานในแต่ละวันที่ต้องทำเหมือนกันทุกวันคือดูแลทุกอย่างในครอบครัว แม้งานที่ทำจะเป็นภาระที่หนักและจำเจแต่ด้วยความเป็นแม่และภรรยาจึงต้องจัดการตามหน้าที่ ประกอบกับการถูกสั่งสอนมาจากรุ่นต่อรุ่นถึงภาระเหล่านี้ว่าเป็นหน้าที่ของแม่บ้านที่พึ่งกระทำ หลายครอบครัวจึงดำเนินวิถีชีวิตเช่นนี้มาจนถึงปัจจุบัน ในส่วนของตนเองแม้จะไม่ได้มีครอบครัวแต่ก็ต้องดูแลบ้านเรือนเช่นกัน ด้วยเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติอยู่เป็นกิจวัตร "

จากคำบอกเล่าของคุณสุภาภรณ์ สะท้อนถึงภาพความอุดมสมบูรณ์ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในทะเลสาบสงขลา และเห็นได้ว่าในชุมชนชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลา <u>การออกทะเลเป็นหน้าที่ของทั้งผู้หญิงและผู้ชาย</u> โดยผู้ชายจะทำหน้าที่หลักในการออกไปจับสัตว์น้ำ ส่วนฝ่ายผู้หญิงทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการพายเรือหรือหยิบจับอุปกรณ์ต่าง ๆ เท่าที่จะทำได้ ผู้หญิงบางคนที่มีความสามารถในการออกทะเลก็อาจจะออกไปหาปลาโดยลำพังโดยไม่ต้องพึ่งพาแรงงานของผู้ชาย เมื่อกลับเข้าสู่ฝั่งพวกเธอก็จะทำหน้าที่ในการคัดแยกชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้เพื่อนำไปขายในตลาด หรือในกรณีที่ไม่สามารถขายได้หมดก็นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดต่างๆ ตามแต่ชนิดของวัตถุดิบที่หาได้ เช่น กะปิ ปลาแห้ง ปลาเค็ม แป้งแดง จิ้งจัง กุ้งแห้ง กุ้งส้ม กุ้งเสียบ กุ้งหวาน น้ำปลา เป็นต้น การแปรรูปอาหารจึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่งที่มีการถ่ายทอดให้กับผู้หญิงจากรุ่นสู่รุ่นในการเก็บรักษาอาหารที่มีปริมาณมากและบริโภคไม่ทันให้เก็บได้นาน เพื่อไว้ใช้ในการบริโภคในยามที่อาหารขาดแคลน ทั้งยังสามารถนำไปขายได้อีกทางหนึ่งนำมาซึ่งรายได้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลครอบครัว ผู้หญิงยังต้องทำหน้าที่แม่บ้านคอยดูแลความเรียบร้อยของครอบครัว เช่น การทำอาหาร ทำความสะอาดบ้าน การดูแลลูกหลาน หรือแม้กระทั่งการซ่อมแซมอุปกรณ์ทางการประมง ในช่วงฤดูกาลที่ไม่สามารถออกทะเลหาปลาได้ ผู้หญิงยังต้องรับภาระในด้านการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว ทำนา หรือแม้กระทั่งเลี้ยงสัตว์ จะเห็นได้ว่าผู้หญิงก็แบกรับภาระใน

ตารางที่ 1 แสดงการประกอบอาชีพและกิจกรรมตลอดทั้งปีของผู้หญิงในชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณทะเลสาบสงขลา

กิจกรรม	บทบาท (ช/ญ)	ม.ค. (ยี่)	ก.พ. (สาม)	มี.ค. (สี่)	เม.ย. (ห้า	พ.ค. (หก)	มิ.ย. (เจ็ด)	ก.ค. (แปด)	ส.ค. (เก้า)	ก.ย. (สิบ)	ต.ค. (สิบเอ็ด)	พ.ย. (สิบสอง)	ธ.ค. (อ้าย)
ปลูกข้าว	ญ	→	→	→									
จับปลาและเอาปลาไปขายที่ตลาด	ญ/ช				→	→	→	→	→	→	→	→	
กิจกรรมทางวัฒนธรรม	ญ/ช				→			→		→	→	→	
ถนอมอาหาร (ดองและหมักปลา ทำปลาแห้งและผลิตภัณฑ์อื่นๆ)	ญ	→	→	→									
ทำความสะอาดซ่อมแซมอุปกรณ์จับปลา	ช	→	→	→									
กรีดยาง	ญ/ช				→	→	→	→	→	→			
งานบ้านประจำวัน(ทำกับข้าว,เลี้ยงลูกฯลฯ)	ญ	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าผู้หญิงในชุมชนประมงมีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมในการทำประมง แต่อย่างไรก็ตามลักษณะงานของผู้หญิง ทั้งการออกถนอมอาหาร การแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ การทำงานบ้าน สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นงานเฉพาะตัวและเป็นหน้าที่ที่ผู้หญิงพึ่งกระทำสืบต่อเนื่องมาเป็นวัฒนธรรมและค่านิยมของสังคม แม้ผู้หญิงจะถูกยอมรับว่ามีความสำคัญในการสร้างฐานที่มั่นคงให้กับสังคม และเศรษฐกิจในครัวเรือน แต่ลักษณะงานที่ผู้หญิงทำกลับถูกมองเป็นงานที่ไม่ชัดเจน (ไม่มีคุณค่า) และไม่สามารถตีราคาค่างวดได้ ดังนั้นผู้หญิงจึงต้องเผชิญกับสภาวะที่ถูกกดดันอยู่ตลอดเวลา และยิ่งเมื่อนำมาเทียบกับลักษณะงานของผู้ชาย พบว่าคุณค่าของงานที่ผู้หญิงทำจะดูด้อยค่าลง นั้นเพราะว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งดำรงอยู่ระหว่างกลุ่มคน ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ระหว่างชนชั้นที่แตกต่าง เป็นตัวกำหนดนั้นเอง

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิผล และเกิดความร่วมมือกันอย่างแท้จริงจากทุกฝ่ายในสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงปัญหาที่ผู้หญิงกำลังเผชิญอยู่ ไม่ว่าจะเป็นกรอบวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ทำให้ผู้หญิงขาดโอกาสและความเท่าเทียมในการมีส่วนร่วม การไม่ให้คุณค่าในลักษณะงานหรือบทบาทของผู้หญิงในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม สิ่งเหล่าจำเป็นจะต้องสร้างความเข้าใจและองค์ความรู้ใหม่กับสังคมทุกระดับ เพื่อให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของผู้หญิงที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ การสร้างให้เกิด และการดำรงอยู่ของทั้งสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี

อย่างไรก็ตามกิจกรรมและการประกอบอาชีพของผู้หญิงในทะเลสาบสงขลากำลังจะกลายเป็นภาพแห่งความทรงจำ เพราะวิถีชีวิตเหล่านี้คงมีให้เห็นน้อยมากในปัจจุบัน เนื่องจากในระยะหลายสิบปีที่ผ่านมาทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลาได้ลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด สาเหตุสำคัญของความเสื่อมโทรมนี้มาจากการที่ผู้คนแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรอย่างขาดจิตสำนึก โดยหนึ่งในหลายสาเหตุที่เป็นจุดเริ่มต้นของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ลงความเห็นเป็นเสียงเดียวกันคือผลกระทบจากการปิดปากระวะ อ.ระโนด จ.สงขลา ที่เป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างทะเลอ่าวไทย กับทะเลสาบสงขลาตอนบน โดยมุ่งป้องกันน้ำเค็มเข้าสู่ทะเลสาบเพราะต้องการใช้น้ำจืดเพื่อการทำนาปรังบริเวณทุ่งระโนด การปิดปากระวะยังเป็นการตัดเส้นทางของสัตว์น้ำโดยธรรมชาติไม่ให้เข้ามาในทะเลสาบตอนบนที่เป็นแหล่งอนุบาลและเจริญเติบโตที่สำคัญ เป็นเหตุให้ระบบนิเวศในทะเลเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับในระยะหลังนโยบายการพัฒนาประเทศเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม โดยไม่ได้สร้างความสมดุลในการยกระดับและพัฒนาภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะเกษตรกรรมรายย่อยและการทำประมงพื้นบ้าน เพราะความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในลุ่มทะเลสาบสงขลานี่เอง จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่บริเวณนี้ถูกเลือกใช้เป็นพื้นที่ด้านทุนอุตสาหกรรมในภาคใต้ โรงงานอุตสาหกรรมได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นถูกสนับสนุนด้วยเหตุผลของการสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่คนในพื้นที่ แต่ในอีกด้านหนึ่งของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ โรงงานเหล่านี้ปล่อยน้ำเสียและสารเคมีปนเปื้อนลงสู่ทะเลสาบ ไม่เพียงส่งผลต่อการเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและทรัพยากรรอบทะเลสาบ หากยังส่งผลไปถึงวิถีชีวิตและวิถีการทำมาหากินที่ยากลำบากของผู้คนบริเวณนี้ด้วย ที่ต้องลงทุนสูงขึ้นและไม่มีหลักประกันผลผลิตและรายได้ดังเช่นในอดีต

เมื่อความอุดมสมบูรณ์ของกุ้ง หอย ปู ปลาในทะเลสาบกำลังจะหมดไป ชาวประมงที่เคยจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณมากในแต่ละครั้ง กลับมีรายได้ไม่คุ้มกับค่าแรงและต้นทุนที่สูญเสียไป สัตว์น้ำในทะเลสาบร่อยหรอลงอย่างรวดเร็ว หลายชนิดอยู่ในขั้นใกล้จะสูญพันธุ์ ชุมชนรอบทะเลสาบและชาวประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลาไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีพ หลายครอบครัวจึงต้องยุติอาชีพการประมงพื้นบ้านไปสู่การเป็นแรงงานรับจ้าง ผู้ชายจะออกไปขายแรงงานเป็นคนงานก่อสร้างหรือไปรับจ้างเป็นลูกเรือประมงขนาด

ด้วยวิถีชีวิตของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไป ได้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวของชาวประมงพื้นบ้านในหลายครอบครัว โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลานของชาวประมงพื้นบ้านที่หันมาทำงานในเมืองและโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น เดินทางเข้าสู่วิถีเมืองมากขึ้น จนกระทั่งบางครอบครัวต้องย้ายถิ่นฐานเข้าไปอยู่ในเมือง หรือบางครอบครัวทิ้งให้ผู้สูงอายุและเด็กอยู่ที่บ้านตามลำพัง สภาพความเป็นครอบครัวจึงไม่อบอุ่น และเป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาสังคมได้ จะเห็นได้ว่าจากปัญหาการลดจำนวนลงของทรัพยากรธรรมชาติและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติรอบลุ่มทะเลสาบสงขลาส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้หญิงที่มีความผูกพันกับทะเลไม่ทางตรงก็ทางอ้อม และนับวันยิ่งจะส่งผลที่ขยายกว้างออกไปหากยังไม่ได้รับการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

นี่คือวิถีชีวิตของผู้หญิงที่ครั้งหนึ่งเคยใช้ชีวิตผูกพันอยู่กับทะเลสาบสงขลา เคยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งในและรายรอบทะเลสาบ แต่ถึงวันหนึ่งเมื่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในทะเลสาบกำลังจะหมดไป กลับพบว่ามีผู้หญิงจำนวนหนึ่งที่ตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้ และไม่ยอมจำนนต่อปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น จึงรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นเครือข่าย เพื่อจัดการกับปัญหาของทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา จากจุดเริ่มต้นของความคิดดีๆ ของผู้หญิงเหล่านี้จึงนำไปสู่ความร่วมมือของชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่ทะเลสาบสงขลากำลังเผชิญอยู่ รวมทั้งบทบาทของผู้หญิงในชุมชนประมงพื้นบ้านก็เปลี่ยนไปด้วยตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นกัน

แนวคิดการรวมตัวของกลุ่มผู้หญิงประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบสงขลา

คุณนิทัศน์ แก้วศรี[15] ที่ปรึกษาเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา เล่าถึงจุดเริ่มต้นของการทำงานในระยะแรกของกลุ่มผู้หญิงว่า

[15] นายนิทัศน์ แก้วศรี ที่ปรึกษาเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา, ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2550.

"กิจกรรมต่างๆ ที่ผู้คนรอบลุ่มทะเลสาบทั้งหญิงชายได้ทำร่วมกันในช่วงแรก เริ่มต้นจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรในทะเล เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขร่วมกัน มีการลองผิดลองถูกกันไป แต่ยังไม่มีแผนการดำเนินงานที่แน่นอน ซึ่งในช่วงนั้นยังไม่เกิดการรวมกลุ่มกันทำงาน เป็นเพียงการทำงานแบบอาสาสมัคร คือใครที่มีแนวคิดแบบเดียวกันก็จะมาเข้าร่วมด้วยช่วยกัน ล้มลุกคลุกคลานกันไปบ้าง แต่แล้วในที่สุดหลายๆ กิจกรรมที่เกิดจากความร่วมแรงร่วมใจกันภายในชุมชนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้ เกิดแรงกระตุ้นให้คิดหาแนวทางการทำงานเพื่อแก้ปัญหาอื่นๆ ร่วมกันอย่างไม่หยุดยั้ง ในระยะต่อมามีการรวมตัวของสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา ซึ่งช่วงแรกนั้นทางสมาพันธ์ฯ ได้มีการเชิญตัวแทนชาวประมงจากรอบทะเลสาบสงขลาหลายพื้นที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก และสมาชิกส่วนใหญ่เป็นพวกผู้ชาย เมื่อทางสมาพันธ์ฯ มีการจัดประชุมขึ้นบ่อยครั้งขึ้นทำให้เกิดปัญหากับการประกอบอาชีพของสมาชิก อีกทั้งผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านก็เกิดความเข้าใจผิด หลายฝ่ายจึงร่วมกันหาทางออกในประเด็นนี้ จึงได้ข้อสรุปในการแก้ปัญหาคือ ต้องสร้างความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของสมาพันธ์ฯให้กับผู้หญิงเหล่านั้นได้รับรู้และเข้าใจ ดังนั้นต่อมาผู้หญิงจึงถูกเชิญมาเข้าร่วมประชุมกับทางสมาพันธ์ฯ แทนผู้ชาย โดยที่พวกผู้ชายก็สามารถออกไปทำประมงได้ ครอบครัวก็ไม่สูญเสียรายได้เมื่อผู้หญิงได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาพันธ์ฯ ที่ให้ความสำคัญต่อการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา จึงไปชักชวนญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงให้มาเป็นแนวร่วมเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ กับทางสมาพันธ์อย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้จำนวนสมาชิกที่เป็นผู้หญิงเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ ในที่สุดผู้หญิงเหล่านี้ได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านการฟื้นฟู อนุรักษ์และจัดการทะเลสาบสงขลาควบคู่ไปกับพวกผู้ชาย และเป็นแรงหนุนเสริมให้เกิดการทำงานที่มีศักยภาพมากขึ้น เพราะมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายเป็นเหมือนการเติมเต็มทางความคิด เนื่องจากผู้หญิงมีความละเอียดอ่อน รอบคอบ และสร้างสรรค์งานในชุมชนได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะงานที่เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มอาชีพเสริม นอกจากนี้การทำงานที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่าแท้ที่จริงแล้วผู้หญิงก็มีความรู้สึกและมีความสำนึกรักทะเลสาบสงขลา ไม่แพ้พวกผู้ชาย เพียงแต่ที่ผ่านมาผู้หญิงเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึง/แสดงออกในบทบาทของตัวเองได้เท่าที่ควรจะเป็น"

ขณะที่ผู้หญิงบางส่วนแสดงความคิดเห็นของตนในการเข้ามาร่วมงานกับเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบในเรื่องการพัฒนาชุมชน การฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรรอบลุ่มทะเลสาบสงขลาไว้อย่างน่าสนใจ เช่น คุณกานต์วรี ธารีสืบ[16] ตัวแทนกลุ่มสตรีเทศบาลตำบลปากพะยูน ได้กล่าวถึงแรงจูงใจในการเข้าร่วมทำงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบ สรุปได้ว่า *"เมื่อนึกถึงความอุดมสมบูรณ์ของทะเลในอดีต แล้วไม่อยากจากบ้าน*

[16] น.ส.กานต์วรี ธารีสืบ, ตัวแทนกลุ่มสตรีเทศบาลตำบลปากพะยูน ต.ปากพะยูน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง, ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2550

น ๆ”

คุณการ์ตินี อามีนี[17] ตัวแทนกลุ่มสตรีเทศบาลตำบลปากพะยูน ได้กล่าวถึงแรงจูงใจในการเข้าร่วมทำงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบว่า *“ความทรงจำสมัยเป็นเด็กที่ท้องทะเลยังอุดมสมบูรณ์ คนในชุมชนอยู่กันอย่างมีความสุข มีการพึ่งพาอาศัยกัน หาปลามาได้เหลือจากขายก็แบ่งกันกิน แต่พอทะเลไม่สมบูรณ์ผู้คนก็ออกไปทำงานข้างนอกกันมาก ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำมาหากิน ญาติพี่น้องไม่ได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันไม่มีเวลาได้มาร่วมวงสนุกสนานเหมือนแต่ก่อน จึงอยากเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยทำอะไรก็ได้ที่จะทำให้ทะเลกลับมาดีเหมือนแต่ก่อน”*

ผู้หญิงหลายคนมีความเห็นตรงกันว่า ทะเลสาบคือชีวิตเป็นเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนมาอย่างยาวนานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ถ้าเร่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบโดยไม่มีการใส่ใจในผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้น ทะเลสาบสงขลาก็คงจะเสื่อมโทรมลงไปเรื่อยๆ อีกไม่นานก็คงไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทะเลสาบสงขลาได้อีก และนอกจากความเสื่อมโทรมของทะเลสาบแล้ว สภาพของสังคมและวัฒนธรรมอันดีงามที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นในพื้นที่รายรอบทะเลสาบสงขลาก็คงจะเสื่อมสลายลงไปด้วย ด้วยเหตุนี้จุดเริ่มต้นของผู้หญิงส่วนใหญ่คือ ทำอย่างไรที่จะให้เราทุกคนต้องเข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาเพื่อที่เราจะได้ใช้ประโยชน์จากทะเลสาบสงขลาได้ต่อไปอย่างยั่งยืน ดังนั้นสิ่งที่กลุ่มผู้หญิงได้เริ่มดำเนินการคือการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันถึงสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบสงขลามากขึ้น เพื่อให้กลุ่มผู้หญิงด้วยกันได้เกิดความตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาทรัพยากรในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในระยะต่อมาจึงเกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มผู้หญิงในแต่ละพื้นที่และขยายแนวทางการทำงานเป็นวงกว้างออกไปสู่ชุมชนภายนอกเกิดการเชื่อมต่อเป็นเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา ขณะเดียวกันก็ได้หาแนวร่วมในการทำงานทั้งหน่วยงานภาครัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปในทิศทางที่เห็นชอบร่วมกัน สรุปได้ว่าแนวคิดการรวมตัวของกลุ่มผู้หญิงรอบทะเลสาบสงขลาเกิดขึ้นจากความต้องการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติ คือ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ให้ดำรงอยู่เพื่อสร้างความสมดุลทางธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ และใช้ฐานประกอบอาชีพสำหรับคนรุ่นหลังต่อไป

[17] น.ส.การ์ตินี อามีนี, ตัวแทนกลุ่มสตรีเทศบาลตำบลปากพะยูน ต.ปากพะยูน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง, ผู้ให้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2550

เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา

เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา เป็นพัฒนาการอีกก้าวของกลุ่มผู้หญิงที่ทำงานอยู่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ได้มีการรวมตัวกันเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2546 เพื่อทำงานด้านการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีสมาชิกเริ่มต้น 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสตรีหมู่ที่ 2 บ้านช่องฟืน กลุ่มสตรีบ้านท่าหิน กลุ่มสตรีบ้านคูขุด กลุ่มสตรีบ้านบนเมือง กลุ่มสตรีบ้านบางโหนด และกลุ่มสตรีทะเลน้อย ลักษณะการทำงานของเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลาในระยะแรกการทำกิจกรรมไม่สม่ำเสมอ เพราะมีข้อจำกัดด้านงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานของสมาชิก อย่างไรก็ตามทางสมาชิกก็ได้มีการหมุนเวียนกับเข้าร่วมทำกิจกรรมของสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบอย่างสม่ำเสมอ และได้มีการเปิดรับสมาชิกเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง โดยจะเปิดโอกาสให้สมาชิกจากกลุ่มต่างๆ เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อกำหนดแนวคิด/กรอบการทำงานเพื่อนำไปสู่เป้าหมายการทำงานร่วมกันของเครือข่ายร่วมกัน ซึ่งเมื่อได้เป็นแผนงานการทำงานดังกล่าวแล้ว ทางกลุ่มผู้หญิงของแต่ละพื้นที่จะมีการกำหนดกิจกรรมของตนเองซึ่งจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของบริบทของแต่ชุมชนนั้นๆ

สำหรับการขับเคลื่อนงานของกลุ่มผู้หญิงภายใต้เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลาที่ผ่านมา มีทั้งด้านการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร และการอนุรักษ์ฟื้นฟูทะเลสาบสงขลานั้น มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับเครือข่าย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา ที่ได้กำหนดไว้คือ 1) ประสาน เชื่อมโยงให้เกิดการขยายแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท วิธีการทำงานของผู้หญิงต่อการจัดการทรัพยากรในรูปแบบวิธีการต่างๆ 2) พัฒนาศักยภาพของผู้หญิงในการทำงานด้านต่างๆ กับภาคีความร่วมมือที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่ 3) ให้ผู้หญิงได้เข้าใจ ตระหนักถึงบทบาทของตนเองต่อสังคม และ 4) เสริมสร้างจิตสำนึกให้ผู้หญิงมีความตระหนักต่อการจัดการทรัพยากรและความมั่นคงทางด้านอาหาร พร้อมกับการทำงานในระดับเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่

ปัจจุบันเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลามีโครงสร้างคณะทำงานเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลาที่ชัดเจน และมีสมาชิกทั้งสิ้น 18 กลุ่ม (ข้อมูล ณ วันที่ 15 มีนาคม 2551) ได้แก่ กลุ่มสตรีหมู่ที่ 1 บ้านท่าวา กลุ่มสตรีหมู่ที่ 2 บ้านช่องฟืน กลุ่มพัฒนาอาชีพบ้านดอนคันเหนือ กลุ่มสตรีบ้านท่าหิน กลุ่มสตรีบ้านคูขุด กลุ่มสตรีบ้านบ่อแดง กลุ่มสตรีพัฒนาบ้านบางมวง กลุ่มสตรีบ้านบนเมือง กลุ่มสตรีบ้านเกาะเสือ กลุ่มสตรีบ้านแหลมกรวด กลุ่มสตรีเทศบาลอำเภอปากพะยูน กลุ่มสตรีบ้านบางโหนด กลุ่มสตรีบ้านหัวเขา กลุ่มสตรีบ้านแหลมดิน กลุ่มสตรีบ้านคลองขุด กลุ่มเลี้ยงเป็ดเทศบ้านหัวเขา กลุ่มสตรีบ้านปากบางนาคราช และกลุ่มสตรีทะเลน้อย โดยลักษณะการก่อเกิดของกลุ่มสตรีภายใต้เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา มีลักษณะ ดังนี้

กลุ่มสตรีที่มีการรวมตัวกันภายในชุมชน

กลุ่มสตรีลักษณะนี้มีแนวคิดจัดตั้งกลุ่มขึ้นโดยตนเอง รวมกลุ่มกันเองโดยไม่ได้มีการจัดตั้งโดยคนภายนอก และไม่ได้แตกมาจากกลุ่มกิจกรรมเดิมที่อยู่ในชุมชน เป็นความตั้งใจที่จะรวมตัวกันเองของผู้หญิง สมาชิกจะมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายไม่ได้มีแต่กลุ่มผู้หญิงที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เช่น ทำสวนยาง ทำนา ค้าขาย เป็นต้น ทำให้เป็นกลุ่มที่มีรายได้พอสมควร ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มสตรีที่อยู่บริเวณทะเลสาบตอนกลาง มีการก่อตั้งกลุ่มมาก่อนราว 3-5 ปี เช่น กลุ่มสตรีบ้านช่องฟืน กลุ่มสตรีบ้านท่าวา กลุ่มสตรีบ้านเกาะเสือ กลุ่มสตรีบ้านบางมวง กลุ่มสตรีบ้านคูขุด สมาชิกกลุ่มสตรีดังกล่าวเป็นสมาชิกที่มีศักยภาพและมีเวลาในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และได้รับการยอมรับจากคนทั้งในและนอกชุมชน ตลอดถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นกิจกรรมของกลุ่มที่ดำเนินการสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของสมาชิกในชุมชน ที่ให้เห็นความต่อเนื่องของการดำเนินกิจกรรม และการสร้างรูปธรรมที่ชัดเจน สามารถเป็นแบบอย่างและขยายผลให้กับชุมชนใกล้เคียงได้ เช่น กิจกรรมกองทุนชุมชน แพชุมชน กิจกรรมเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำชุมชน อาชีพเสริมกลุ่มแม่บ้าน เช่น การแปรรูปสัตว์น้ำ การทำขนมพื้นบ้าน การปลูกผักปลอดสารพิษ และการทำผลิตภัณฑ์ใช้เองในครัวเรือน ตลอดถึงงานข้อมูลและงานวิจัย ฯลฯ การรวมกลุ่มในลักษณะดังกล่าวส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม ตลอดถึงความต่อเนื่องและความยั่งยืนของการดำเนินงานในระยะยาว

กลุ่มสตรีที่เกิดจากการขยายผลของกิจกรรมในชุมชน

ลักษณะของกลุ่มสตรีกลุ่มนี้ คือ กลุ่มผู้หญิงที่ขยายผลมาจากกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน และสนใจรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการด้านอาชีพที่สอดคล้องกับฐานทรัพยากรในชุมชน เช่น กลุ่มสตรีประมงบ้านคลองขุด ต. หานโพธิ์ อ. เขาชัยสน จ. พัทลุง ชุมชนบ้านคลองขุดเป็นชุมชนประมงที่อยู่ริมทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ในอดีตประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากปัญหาการลดลงของทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาทำให้หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่ต้องไปประกอบอาชีพนอกบ้าน เช่น การไปออกเรือประมงที่ฝั่งอันดามัน หรือ ฝั่งอ่าวไทย ดังนั้นผู้ที่อยู่ในชุมชนส่วนใหญ่จึงเป็นแม่บ้านประมงที่ทำประมงอยู่บริเวณทะเลหน้าบ้านควบคู่กับการทำหน้าที่ในครัวเรือน ซึ่งจะมีเวลาหลังการออกทะเล ขณะเดียวกันก็มีความสนใจหารายได้เสริมให้กับครอบครัว จึงรวมกลุ่มกันและขอการสนับสนุนจากกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนเพื่อจัดตั้งกองทุนอาชีพเสริมสำหรับกลุ่มสตรี เพื่อให้สมาชิกได้สามารถกู้ยืมเงินจากกองทุนนี้ไปประกอบอาชีพ ได้แก่ ปลูกผักปลอดสารพิษ แปรรูปผลิตภัณฑ์จากการเกษตร เช่น เครื่องแกงตำมือ โดยนำผลผลิตที่ได้มาขายให้กับกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน และให้กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนทำหน้าที่จัดหาตลาดและเป็นผู้จำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางต่อไป

กลุ่มสตรีที่เกิดจากการขยายผลโดยแกนนำผู้หญิง

การก่อเกิดกลุ่มสตรีเกิดขึ้นจากการที่แกนนำในชุมชน ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับทางสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบ พร้อมกับปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ที่ขับเคลื่อนงานร่วมกันมาก่อน มีโอกาสเข้าร่วมเวทีประชุม ต่างๆ ในและนอกพื้นที่ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงกิจกรรมหรือกลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นก็กลับมาพูดคุยชักชวนเพื่อนๆ สมาชิกในชุมชนมาร่วมทำกิจกรรม กลุ่มสตรีกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มใหม่ที่มีระยะเวลาในการทำงานประมาณ 1-3 ปี ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มสตรีในพื้นที่ทะเลสาบตอนล่างและทะเลสาบตอนกลาง เช่น บ้านหัวเขา บ้านบนเมือง ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา เป็นต้น การดำเนินงานจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป มุ่งเป็นการทำความเข้าใจกับสมาชิก ให้มีจิตสำนึกรักษาทรัพยากรในชุมชนของตนเอง กิจกรรมที่ดำเนินการจะเป็นกิจกรรมง่ายๆ เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ การทำผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือนเพื่อลดค่าใช้จ่าย อาทิ น้ำยาล้างจาน ยาสระผม เป็นต้น ซึ่งจะมีความเสี่ยงต่อความยั่งยืน และการดำเนินงานของกลุ่มในระยะยาว

จากงานระดับกลุ่มของผู้หญิงสู่งานระดับเครือข่าย ทำให้ได้เห็นพัฒนาการของเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบว่าเกิดจากฐานความต้องการที่แท้จริงของชุมชน แต่ประสบการณ์ทำงานของเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบที่ทำงานร่วมกับทางสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลาได้ข้อสรุปที่น่าสนใจว่าการทำงานเฉพาะองค์กรชุมชนเพียงหน่วยเดียว ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ ดังนั้นจำเป็นจะต้องมีแนวร่วมหรือภาคีความร่วมมือเพื่อให้การดำเนินงานสามารถขับเคลื่อนไปได้ ด้วยเหตุนี้ทางเครือข่ายสตรีทะเลสาบสงขลาจึงพยายามเชื่อมร้อยภาคีในส่วนต่างๆ เข้ามาสู่กระบวนการทำงานร่วมกัน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งภาคีในและนอกพื้นที่ เพื่อให้การทำงานเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

บทสรุปการทำงานของกลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบ

ลักษณะการทำงานกลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับชุมชนและระดับพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ กล่าวคือ ระดับกลุ่มสามารถกำหนดทิศทางและรูปแบบการทำงานของกลุ่มได้ แต่ขณะเดียวกันก็เชื่อมร้อยทางความคิดและกิจกรรมเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างกลุ่ม โดยใช้เวทีเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลาในการขับเคลื่อนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วม คือ การฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ลักษณะการทำงานเช่นนี้จะสร้างความเป็นอิสระในการทำงานของแต่ละกลุ่ม สร้างความเป็นตัวตนของกลุ่ม และสามารถสร้างงานร่วมของเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยที่เสริมให้การทำงานของกลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสามารถขับเคลื่อนงานได้ ได้แก่

1) การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้หญิงและสามารถบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้ กล่าวคือ ปัญหาด้านการประกอบอาชีพประมงที่ไม่แน่นอนในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อปัญหาปากท้องของคนในชุมชน ดังนั้นกิจกรรมที่จะต้องสนับสนุนเพื่อให้ตอบสนองกับความต้องการของสมาชิกกลุ่มสตรี ได้แก่ การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพเสริม ที่สมาชิกเห็นผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม สมาชิกสามารถใช้ประโยชน์หรือได้รับผลประโยชน์ได้ เช่น อาชีพเสริมทำให้แม่บ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น การมีสวัสดิการชุมชนไว้ช่วยเหลือกัน เช่น ค่ารักษาพยาบาล หรือ การปันผลคืนให้แก่สมาชิก และการจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งของการดำเนินกิจกรรมมาใช้เพื่อทำการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ เช่น การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การปลูกป่าชายเลน เหล่านี้เป็นต้น

2) การจัดกระบวนการเพื่อพัฒนาความคิด ทักษะ และศักยภาพอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ การทำงานกับกลุ่มผู้หญิงต้องมีเวทีพูดคุยอย่างต่อเนื่องทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนทางความคิดและประสบการณ์ของผู้หญิง ขณะเดียวกันผู้ที่จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่มผู้หญิงที่ส่วนใหญ่จะเป็นคนภายนอกจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ สามารถให้คำแนะนำในการพัฒนาการทำงานของกลุ่มได้ สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับกลุ่มผู้หญิงได้ เข้าใจถึงกระบวนการทำงานบนฐานคิดมิติหญิงชายชี้ให้เห็นถึงบทบาทการทำงานร่วมกันระหว่างหญิงชายภายใต้บทบาทที่ต่างกันได้ และหากเคยทำงานในชุมชนมาก่อนจะมีผลดีมาก เนื่องจากสามารถร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ และร่วมประเมินผลไปกับกลุ่มผู้หญิงได้

3) การพัฒนาทักษะและศักยภาพของกลุ่มสตรีกับการทำงานร่วมกับภาคีต่างๆ กล่าวคือ การทำงานของกลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบจะเป็นการทำงานร่วมกับคนในชุมชนทั้งผู้ชายและเยาวชน รวมทั้งการทำงานกับบุคคลภายนอกที่มาจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชน ไม่มีการแบ่งแยกกิจกรรมออกมา แต่จะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างหญิงและชายแทน โดยพิจารณาจากความถนัดของบุคคลและกิจกรรมที่ดำเนินการ ลักษณะการทำงานเช่นนี้จะทำให้ผู้หญิงกล้าแสดงออกและพร้อมจะทำงานร่วมกับภาคีทั้งในและภายนอกชุมชน ถึงกระนั้นการเสริมทักษะและพัฒนาศักยภาพเฉพาะสำหรับกลุ่มสตรีคงมีความจำเป็นและสำคัญ เช่น การศึกษาดูงาน การเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ การทำงานวิจัย การฝึกอบรมทักษะต่างๆ เช่น การบริหารจัดการกลุ่ม การพูดในที่ประชุม การทำงานวิจัย เป็นต้น เพราะจะทำให้ผู้หญิงมีความมั่นใจ กล้าแสดงออก กล้าคิด กล้าพูด และสามารถทำงานในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเป็นการสนับสนุนให้กลุ่มสตรีมีบทบาทในสังคมวงกว้างมากขึ้น

4) การเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มสตรีทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ กล่าวคือ องค์กรหนุนเสริมหรือองค์กรที่เข้ามาทำงานกับกลุ่มสตรีจะต้องเข้าใจบริบทของพื้นที่ สภาพปัญหาของพื้นที่ และเข้าถึงกลุ่มสตรีได้อย่างแท้จริง ไม่เช่นนั้นการหนุนเสริมจะไม่ส่งผลในทางปฏิบัติ และอาจจะนำมาซึ่งความขัดแย้งในพื้นที่ หรือความขัดแย้งกับหน่วยงานที่มาให้การสนับสนุนได้ นอกจากนี้การหนุนเสริมจากหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานภาครัฐถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่มีส่วนทำให้แนวความคิดของกลุ่มสตรีสามารถพัฒนาออกมาสู่รูปธรรมจริงได้ แต่สิ่งที่จะต้องคิดต่อคือทำอย่างไรจึงจะสร้างความยั่งยืนให้กับกลุ่มสตรีควบคู่ไปกับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ เพราะการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคนอกไม่ได้เป็นการสนับสนุนในระยะยาว แต่จะเป็นการสนับสนุนในลักษณะโครงการมีช่วงเวลาที่ชัดเจน

อย่างไรตามการดำเนินงานของกลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา ก็พบกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานเช่นกัน ส่วนใหญ่เป็นปัญหาอันเกิดจากภาวะทางเศรษฐกิจครอบครัว เนื่องจากปัจจุบันเศรษฐกิจในชุมชนชาวประมงส่วนใหญ่ มีรายได้ไม่สมดุลกับรายจ่ายเพราะจับสัตว์น้ำก็ได้น้อยลง ขณะที่ต้นทุนในการทำประมง เช่น น้ำมัน ค่าอุปกรณ์ประมงมีราคาสูงขึ้น ดังนั้นหลายครอบครัวจึงต้องหารายได้เสริม โดยการรับจ้างทำงานนอกพื้นที่เพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้เวลาของผู้หญิงในการทำกิจกรรมในชุมชนจึงน้อยลง หรือบางคนไม่สามารถมาร่วมกิจกรรมของชุมชนได้เลย

นอกจากปัญหาเรื่องภาระทางเศรษฐกิจของครอบครัวแล้ว กิจกรรมที่จัดให้กับกลุ่มสตรีมีลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด ลักษณะเช่นนี้เป็นผลมาจากการวิเคราะห์ชุมชนของแกนนำไม่ชัดเจน เช่น การสนับสนุนกิจกรรมการทำน้ำปลาให้กับกลุ่มสตรีหนึ่ง แต่พบว่าสมาชิกกลุ่มสตรีจะต้องออกไปรับซื้อปลาจากนอกชุมชน ซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เพราะไม่ได้มีการนำเอาทรัพยากรของท้องถิ่นมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์โดยตรง ลักษณะเช่นนี้จะดำเนินการใหม่ โดยให้แกนนำและสมาชิกมาพูดคุยปรึกษาหรือและเริ่มต้นทำกระบวนการคิด วางแผน และปฏิบัติการร่วมกันใหม่

สำหรับอีกปัญหาที่พบในการดำเนินงาน คือ การขาดความต่อเนื่องของหน่วยงานสนับสนุน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้กลุ่มสตรีบางกลุ่มต้องยกเลิกการทำงานไปเพราะไม่มีงบสนับสนุนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับบางกลุ่มเป็นกลุ่มที่เพิ่งเริ่มดำเนินงานยังไม่มีทุนในการพึ่งพาตนเองได้การปิดตัวไปของกลุ่มจึงเกิดขึ้นได้ง่าย การแก้ไขปัญหาในลักษณะนี้คือ ต้องเริ่มงานกับกลุ่มสตรีที่มีความตั้งใจจริงและมีทุนสนับสนุนของสมาชิกในการทำงานเบื้องต้น และจะต้องมีการวางแผนระยะยาวสำหรับพัฒนากลุ่มเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะต่อไป รวมทั้งการหาทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกให้มีระยะเวลาการทำงานที่ยาวขึ้น กล่าวคือให้กลุ่มสามารถพึ่งตนเองได้ในระยะ 1-2 ปี เพื่อไม่ให้เกิดช่องว่างในการทำงานของกลุ่ม พร้อมทั้งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับเหล่าสมาชิกด้วย

เห็นได้ว่าการทำงานกับกลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลามีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานเช่นกัน แต่ปัญหาและอุปสรรคที่กล่าวมาสามารถแก้ไขได้หากผ่านกระบวนการพูดคุยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลาอย่างสม่ำเสมอ และบทเรียนที่เกิดขึ้นจากการทำงานของกลุ่มสตรีและสมาชิกเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลาเป็นเสมือนกระจกสะท้อนการทำงานและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบสงขลาในอนาคตได้เป็นอย่างดี

ทิศทางการขับเคลื่อนงานในอนาคตของสตรีรอบทะเลสาบสงขลา

กลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลามีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนในการขับเคลื่อนงานการแก้ปัญหาทะสาบสงขลา ควบคู่ไปกับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาร่วมกับสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลาและภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีปฏิบัติการที่ชัดเจนหลายรูปแบบและวิธีการดังที่ประจักษ์แล้วนั้น แต่การขับเคลื่อนของผู้หญิงไม่หยุดเพียงแค่นี้ มีภารกิจที่จะร่วมกันขับเคลื่อนในการฟื้นฟูทะเลสาบต่อไป โดยมีทิศทางดำเนินการที่ชัดเจน คือ

(1) การประกาศตัวตนของกลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลาในการเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนงานเพื่อแก้ไขปัญหาของลุ่มน้ำทะเลสายสงขลาร่วมกับทางกลุ่ม หรือเครือข่าย หรือองค์กรอื่นๆ ในพื้นที่

(2) ร่วมมือกับหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำทะเลสาบในการสร้างรูปธรรมทางเลือกของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ รวมทั้งการผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

(3) ขยายฐานสมาชิกเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบ โดยใช้กิจกรรมของกลุ่มสตรีและเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบเป็นเครื่องมือในการทำงานขยายฐาน แต่จะต้องมีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจนกับกลุ่มสมาชิกว่าภายใต้เป้าหมายร่วมของเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบ คือ การฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทะเลสาบอย่างยั่งยืน

(4) การพึ่งตนเองของเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบ เป็นอีกประเด็นที่เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบได้กำหนดเป็นเป้าหมายของเครือข่าย เพราะเป็นที่เข้าใจร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่มสตรีในเครือข่ายรอบทะเลสาบสงขลาว่าการทำงานที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นหลัก โดยเฉพาะงานเรื่องอาชีพและการฟื้นฟู อนุรักษ์และจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทะเลสาบ แต่ลักษณะการสนับสนุนเช่นนี้ไม่สามารถสร้างความยั่งยืนในการทำงานร่วมกันได้ ดังนั้นทางเครือข่ายสตรีรอบ

การขยายแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การขยายงานเรื่องผู้หญิงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปสู่พื้นที่อื่น มีหลักการและแนวทางในการดำเนินงานหลากหลายวิธี สำหรับผลจากการปฏิบัติงานกับผู้หญิงในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบทำให้ค้นพบหลักการที่สำคัญและขอนำเสนอในที่นี้ คือ

*1) **การสร้างทัศนคติใหม่กับคนในชุมชน*** เป็นที่ทราบดีว่าค่านิยมไทยดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดทางความคิดมาจนถึงปัจจุบัน จะจำแนกบทบาทชายหญิงชัดเจนว่า ชายจะต้องเป็นผู้นำ หญิงจะต้องเป็นผู้ตาม ชายเป็นผู้ที่เข้มแข็ง และหญิงต้องอ่อนแอนั้นยังมีอยู่ในสังคมเป็นอันมาก ลักษณะเช่นนี้เป็นการสร้างข้อจำกัดในการพัฒนาผู้หญิง ดังนั้นจึงต้องมีการปรับเปลี่ยน และแนวทางที่เหมาะสมคือ การมองบทบาทของหญิงในแนวที่เป็นวิถีชีวิตที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน ฐานทรัพยากร และมองในฐานะที่ผู้หญิงมีศักยภาพที่จะสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีได้ ดังนั้นจะต้องให้ผู้หญิงได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทุกระดับ และจะต้องเป็นการดำเนินการร่วมกับผู้ชายไม่แบ่งแยกหญิงชาย ลักษณะเช่นนี้เป็นการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการคิดและปฏิบัติการร่วมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายภายใต้บทบาทหน้าที่ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคม

*2) **การพัฒนาศักยภาพของผู้หญิง*** เป็นกระบวนการที่จำเป็นและสำคัญในการทำงานของผู้หญิง โดยจะต้องพัฒนาศักยภาพของผู้หญิงให้เต็มความสามารถของบุคคลเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตัวเองให้ได้ รวมทั้งต้องส่งเสริมกระบวนการคิด วิเคราะห์ให้กับผู้หญิงอย่างต่อเนื่อง เช่น มีเวทีให้ผู้หญิงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในชุมชน เรียนรู้ระหว่างเครือข่าย และเรียนรู้ระหว่างประเทศ เพื่อให้ผู้หญิงมีมุมมองและมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น นอกจากนี้การเสริมทักษะหรือความรู้ที่ผู้หญิงสนใจและสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ก็เป็นสิ่งที่สำคัญ โดยวิธีการที่จะสามารถสื่อสารทักษะหรือความรู้ให้กับผู้หญิงได้เหมาะสมมีหลากหลายวิธี เช่น การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

*3) **การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิง*** ถือเป็นหัวใจในการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงพลังชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน แต่สิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถือคือการจัดให้ผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและมีคุณภาพ แต่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันพบว่าการมีส่วนร่วมของผู้หญิงยังอยู่ในระดับที่ไม่มีคุณภาพ เช่น เมื่อมีกิจกรรมในชุมชนผู้หญิงมีส่วนร่วมเพียงไปทำกับข้าว หรือเมื่อมีโครงการพัฒนาใน

เอกสารอ้างอิง

อำร่อน ปะดุกา และ เบญจวรรณ เพ็งหนู. (บรรณาธิการ) 2550. **ผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา.** เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบและโครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน).

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16. 2547. **รายงานการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปี 2547.** สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย. 2550. **คู่มือการวิเคราะห์เชิงมิติหญิงชาย** (Gender Analysis). สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.

สมาพันธ์ประมงพื้นบ้านภาคใต้. 2550. **ประสบการณ์ปัญหาชาวประมงพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในภาคใต้.** อัดสำเนา.

เพศภาวะในสังคม

Gender In Thai Society

เพ็ญประภา ภัทรานุกรม

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “เพศภาวะในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงเพศภาวะในสังคมไทย และนำเสนอแนวทางในการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคม โดยใช้การวิจัยเอกสาร และการสนทนากลุ่มผู้ทำงานในองค์กรพัฒนาสตรี เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2550 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลการศึกษาวิจัยพบว่าเพศภาวะในสังคม ไทยที่ถูกครอบงำโดยระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchal system) โดยกำหนดทั้งในรูปของกฎระเบียบที่สมาชิกในสังคมต้องปฏิบัติตามและการสร้างค่านิยมความเชื่อและความสัมพันธ์ในสังคม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชายในหลากหลายรูปแบบ

แนวทางในการเสริมสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย มี 9 แนวทางด้วยกัน คือ (1) การปรับเปลี่ยนเจตคติด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (2) การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวิจัย (3) การเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหาร (4) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของผู้หญิง (5) การพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของผู้หญิง (6) การสร้างความเข้มแข็งแก่กลไกเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง (7) การส่งเสริมสุขภาวะและสิทธิอนามัยเจริญพันธ์ของผู้หญิง (8) การเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตและร่างกายและ (9) การส่งเสริมบทบาทภาคีการพัฒนาในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาสู่ความเสมอภาคหญิงชาย

Abstract

The objectives of the study were to (1) analyze gender in Thai society, and (2) to propose guidelines for gender equality. Documentary research and group discussion focus on women working in women development organizations on 14th March, 2007 at Thammasat university were employed for data collection and analysis.

The study revealed that Thai society had been dominated by patriarchy system through various norms, values, laws and regulations. The social forces successfully commanded people to follow. Eventually, social relationship and people’s perspectives on gender had been strictly shaped, and gender inequality in different forms had been constructed.

As guidelines to promote gender equality, we must (1) adjust social perspectives on gender equality, (2) provide support to do researches on gender.(3) increase the opportunity for women's actively political participation, (4) encourage women's participation in economic activities,(5) develop mechanism for participation of women, (6) strengthen mechanisms for empowering women, (7) promote women's well being and rights on productive health, (8) build up women's social security, and (9) support consortia for gender equality movement.

บทนำ

แนวคิดในเรื่องเพศภาวะ(gender) ได้มีการนำมาใช้อย่างกว้างขวาง เมื่อสามสิบกว่าปีมานี้เอง โดยกลุ่มที่นำมาใช้ คือนักสตรีนิยมในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ(พจี ยุวจิต, 2541: 162) ซึ่งนำมาใช้เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายในสังคม ที่มีแนวโน้มที่จะจัดความสำคัญของผู้ชายไว้เหนือกว่าผู้หญิง หรือระบบสังคมแบบเพศชายเป็นใหญ่(Patriarchal System) กล่าวคือเพศชายเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ความเป็นไปของสังคม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศ ผู้หญิงถูกกดขี่ และกลายเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการถูกเลือกปฏิบัติ การไม่ได้รับความเป็นธรรม ตลอดจนกรณีปัญหาต่างๆของผู้หญิงที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันอันเกิดมาเป็นเวลาช้านาน(ปฐมาภรณ์ บุษปธำรง, 2546: 26)

ตลอดระยะเวลาในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา องค์การสหประชาชาติร่วมกับขบวนการสตรีนิยม ได้มีส่วนสำคัญอย่างมากในการทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาผู้หญิงและขจัดอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของผู้หญิงขึ้นในประเทศสมาชิกต่างๆ ทั่วโลก ทั้งนี้ ด้วยตระหนักชัดว่าปัญหาของการพัฒนาผู้หญิงที่สำคัญส่วนหนึ่งมาจากความไม่เสมอภาค ผู้หญิงถูกเลือกปฏิบัติในสังคม เนื่องจากสังคมส่วนใหญ่ถูกครอบงำด้วยระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchal System) ในสังคมไทยนั้นมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการที่ผู้หญิงได้เรียนรู้ถึงปัญหาอุปสรรคต่างๆ โดยเฉพาะผู้หญิงในกลุ่มรากหญ้า ซึ่งเป็นผู้หญิงส่วนใหญ่ในสังคมที่ต้องประสบปัญหาความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งผู้หญิงบางกลุ่มที่มีโอกาสได้รับการศึกษามากขึ้น เกิดการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ อันนำไปสู่การเรียกร้องสิทธิของผู้หญิง และได้กลายเป็นขบวนการทางสังคมในเวลาต่อมา แม้ขบวนการคลื่อนไหวของผู้หญิงในประเทศไทยจะไม่ได้โดดเด่นในระดับสากลแต่ก็ทำให้กระแสแนวคิดสตรีนิยมในประเทศไทยทั้งในฐานะที่เป็นแนวคิดและเป็นการเคลื่อนไหวมีออกมาเป็นระยะๆ เมื่อมีเหตุการณ์ในสังคมที่ชี้ให้เห็นถึงการเอารัดเอาเปรียบ หรือความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นกับผู้หญิง

ปัญหาในด้านเพศภาวะในสังคมไทยจึงเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึกมานาน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนทำให้สังคมเกิดความรู้สึกเคยชินกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้นในการกำหนดนโยบาย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์เพศภาวะในสังคมไทย
2. เพื่อนำเสนอแนวทางในการเสริมสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคมไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิเคราะห์เพศภาวะในสังคมไทย เป็นการวิเคราะห์เพศภาวะที่ปรากฏอยู่ในเอกสารในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การปกครอง ซึ่งทางด้านสังคมศึกษาผ่านสถาบันครอบครัว โรงเรียน และสถาบันศาสนา

2. การนำเสนอแนวทางการสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายในสังคมไทย เป็นการนำเสนอจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ของผู้ที่ทำงานพัฒนาผู้หญิง ที่มีโอกาสคลุกคลีกับผู้หญิงที่ประสบปัญหาในรูปแบบต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เพศภาวะ ในมุมมองของทฤษฎีสตรีนิยม และแนวทางการเสริมสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคมไทย ในทัศนะของผู้ทำงานในองค์การพัฒนาสตรีทั้งภาครัฐและเอกชน สรุปได้ ดังนี้

1. การวิเคราะห์เพศภาวะ เป็นการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงเพศภาวะในสังคมไทย ที่ถูกสร้าง หรือกำหนด และส่งผ่านสถาบันทางสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมือง ในรูปแบบของกฎระเบียบ กฎหมาย และข้อบังคับ ที่เป็นลายลักษณ์อักษรในรูปแบบเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเพศภาวะในสังคม และมีผลต่อระบบความเชื่อและความสัมพันธ์ในสังคม รวมถึงการสร้างมายาคติ (Myth) (Foucault, 1979: 129) ให้ผู้หญิงเชื่อ และปฏิบัติตนไปในทิศทางที่ระบบสังคมผู้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchal System)เป็นผู้กำหนดต้องการ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ “การครอบงำ” ทั้งร่างกายและจิตใจของผู้หญิงให้อยู่ภายใต้ข้อกำหนดที่สร้างขึ้น เป็นตัวตนให้กับผู้หญิง

2. การวิเคราะห์แนวทางการสร้างความเสมอภาคหญิงชายนั้นจะนำเสนอจากข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ผ่านมุมมองของผู้ที่ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาเอกชนภาครัฐและเอกชน โดยมีความเชื่อว่าความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย จะเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาสังคมต่อไป

คำจำกัดความในการวิจัย

1. เพศภาวะ หมายถึง สิ่งที่สังคมคาดหวังที่จะให้เพศหญิงและเพศชายแสดงออกในลักษณะที่เหมาะสมในความเป็นชาย และความเป็นหญิง การแสดงนี้สามารถเรียนรู้ได้จากสังคมรอบข้าง และสถาบันของสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมืองทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ชายต้องมีลักษณะเข้มแข็ง เป็นผู้นำ ทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงมีลักษณะที่อ่อนแอ เป็นผู้ตาม เป็นแม่บ้าน เป็นต้น

2. ความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย คือการที่ผู้หญิงและผู้ชายซึ่งมีความแตกต่างกันทางกายภาพ หากแต่ทั้งสองเพศมีโอกาสในการได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ได้รับความพึงพอใจอย่างเสมอภาคกันในความต้องการที่แตกต่าง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเพศภาวะในสังคมไทย วิเคราะห์จากการกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ และข้อบังคับต่างๆให้กับเพศภาวะในสังคมไทยที่เป็นลายลักษณ์อักษร ในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การปกครอง รวมถึงการชี้ให้เห็นถึง การยอมรับและการสำนึกในบทบาทที่ด้อยกว่าของผู้หญิง

2. นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร มาตั้งเป็นประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ถึงแนวทางในการเสริมสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคมไทย

รายงานผลการวิจัยจะเสนอในรูปแบบของการบรรยาย ที่มุ่งให้รายละเอียด(Thick Description) ให้เห็นภาพรวมของปรากฏการณ์ และรายละเอียดของประเด็นที่ศึกษา และเปรียบเทียบผลการวิจัยกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

สรุปผลการวิจัย

การนำเสนอสรุปผลการศึกษา ได้นำเสนอเป็น 2 ส่วน คือ

1. เพศภาวะในสังคมไทย

การวิเคราะห์เพศภาวะในสังคมไทย โดยการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือกำหนดแนวคิดต่อเพศภาวะ แบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1.1 เพศภาวะในด้านสังคม

การวิเคราะห์เพศภาวะในด้านสังคมนั้น ใช้เอกสารหลักในการวิเคราะห์ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ประมวลกฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องกับความผิดฐานทำให้แท้งลูก ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ประมวลกฎหมายแพ่ง

อย่างไรก็ดีระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมายต่างๆมีแนวโน้มที่จะมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้หญิงชายมีความเสมอภาคมากขึ้นตามที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้ว ด้วยการเคลื่อนไหวของสำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย องค์การพัฒนาเอกชนด้านสตรี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ต่างก็พยายามเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายเหล่านี้ เหมือนกับที่ได้มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงกฎหมายไปแล้วหลายฉบับ อันจะทำให้ความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคมจะมีมากขึ้น หากแต่เมื่อเกิดการปรับเปลี่ยนระเบียบ ข้อบังคับที่เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วในภาคปฏิบัติการจริงผู้หญิงกลับไม่มั่นใจที่จะเปลี่ยน ด้วยเหตุผลว่าครอบครัวจะไม่มีความสุขตามอุดมการณ์ครอบครัวที่ผู้หญิงต้องรักษาไว้ กลายเป็นเครื่องมือในการรักษาสถานะของผู้ชายที่เหนือกว่าให้ดำรงอยู่อย่างชอบธรรม

การวิเคราะห์เพศภาวะในสถาบันการ ศึกษา ใช้เอกสารหลักในการวิเคราะห์เพศภาวะ ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรและแบบเรียน รวมถึง บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มีบทบัญญัติในหมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา มาตรา 10 ได้ระบุไว้ชัดเจนถึงสิทธิและโอกาสที่เสมอกัน แม้ว่าจะไม่ได้ระบุถึงความเสมอภาคระหว่างเพศไว้อย่างชัดเจน ซึ่งการกำหนดนโยบายของรัฐโดยมีกฎหมายรองรับเช่นนี้ จะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติ

ในการวิเคราะห์เพศภาวะทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับศาสนานั้น เห็นได้อย่างชัดเจนว่าข้อบังคับในทางศาสนายังมีความเหลื่อมล้ำอย่างไม่มีผู้ใดเข้าไปเปลี่ยนแปลง เนื่องจากสถาบันศาสนาถือเป็นสถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์เหนือคำอธิบายใดๆ เป็นคำสอนที่สืบทอดกันมาแม้ว่า จะมีบทความกล่าวถึงความบิดเบือนคำสอนของพระพุทธเจ้าไปบ้าง เช่นการห้ามไม่ให้ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณี ทั้งๆที่พระพุทธเจ้าไม่เคยตรัสห้ามบวชภิกษุณี และภิกษุณีก็มีปรากฏในครั้งพุทธกาล ระบบชายเป็นใหญ่จึงถูกสถาปนาขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในทางศาสนา ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่มีอิทธิพลในการเข้ามาควบคุมวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของคนทั้งหญิงและชายในสังคม สถาบันศาสนานับเป็นสถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้หญิงต้องห่างไกล ผู้หญิงกลายเป็นผู้ทำลายศาสนา เป็นผู้ขัดขวางการบรรลุธรรมของผู้ชาย นอกจากนี้สถาบันศาสนายังสร้างความรู้ความจริงที่กำหนดขึ้นมาเพื่อควบคุมความเชื่อในการบวชพระของผู้ชาย โดยกำหนดให้พระมิได้ดำรงตำแหน่งเพียงภาพของบรรพชิตที่มีบทบาทในการสืบทอดคำสอน หรือเผยแพร่ศาสนาเท่านั้น แต่ยังดำรงตำแหน่งของผู้ให้การอบรมสั่งสอนวิชา ความรู้ให้แก่คนในสังคมด้วย สถานภาพของพระมีความเป็นชนชั้นที่พิเศษ การบวชเรียนมิได้เป็นเพียงเพื่อศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือแสวงหาทางนิพพาน ซึ่งเป็นการบรรลุขั้นสูงสุดเท่านั้น แต่การบวชยังเปลี่ยนสถานะของผู้ชายโดยไม่มีการตั้งคำถามของที่มา หรือสถานภาพเดิมใดๆเลย สังคมพร้อมให้การยอมรับโดยไม่มีการปิดกั้นแต่อย่างใด สถาบันศาสนาจึงนับเป็นช่องทางในการถ่ายทอดวาทกรรมความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายอย่างแยบยลอีกช่องทางหนึ่งที่สมาชิกในสังคมได้เรียนรู้ ซึมซับต่อๆกันมานับตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไม่เสื่อมคลาย

1.2 เพศภาวะในด้านเศรษฐกิจ

ในการวิเคราะห์เพศภาวะในด้านเศรษฐกิจนั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งมิได้ระบุถึงการเลือกปฏิบัติระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย รวมถึงระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎหมาย ในการจ้างงานก็ไม่ได้มีการระบุถึงความไม่เท่าเทียมแต่ประการใด หากแต่เมื่อพิจารณาในภาคปฏิบัติการในเอกสารประเภทบทความ หรือคำสัมภาษณ์ของผู้หญิงที่ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรในหนังสือพิมพ์กลับพบว่า ภายใต้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน งานที่เกี่ยวข้องกับภาคครัวเรือน ซึ่งเป็นงานของผู้หญิงนั้นไม่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นงาน เพราะไม่ได้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายตามกลไกตลาด ไม่ได้รับการประเมินค่าเป็นตัวเลขทางเศรษฐศาสตร์ นอกจากนี้ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน ไม่ว่าจะเป็นด้วยเหตุผลใด ก็ยังต้องรับผิดชอบดูแล

1.3 เพศภาวะในด้านการเมือง การปกครอง

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานเอกสารในด้านการเมืองการปกครอง เช่นจากรายงานการประชุม บทความ รวมถึงกฎ ระเบียบต่างๆ พบว่าการเมืองการปกครองในระบบตัวแทนนั้น ผู้หญิงยังมีสัดส่วนน้อยมาก ไม่เกินร้อยละ 10 ในทุกระดับ และในระยะเวลากว่า 10 ปีที่ผ่านมา สัดส่วนการมีส่วนร่วมของผู้หญิงยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลง สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงไม่มีบทบาทในการเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคมในมุมมองของผู้หญิงในการกำหนดนโยบาย การบริหาร และการออกกฎระเบียบในทุกระดับ อย่างไรก็ดีหากพิจารณาในระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร จะเห็นได้ว่าในประเทศไทยนั้นในปัจจุบันได้มีการปรับแก้ระเบียบข้อบังคับที่ส่งผลถึงความไม่เท่าเทียม ปัจจุบันจึงไม่มีระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎหมายใดที่ระบุถึงความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชาย หากแต่ในการปฏิบัตินั้นผู้หญิงกลับยึดติดอยู่กับกรอบคิด ค่านิยมเดิมที่จัดผู้หญิงให้เป็นผู้ตาม และอยู่ในพื้นที่ในบ้านอย่างเหนียวแน่น อย่างไรก็ดีในภาคการเมืองการปกครองนั้นจำเป็นต้องจัดมาตรการพิเศษเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในด้านการเมือง การปกครอง เช่น มาตรการในการเพิ่มจำนวนผู้หญิงในคณะกรรมการระดับนโยบายของประเทศ รวมถึงมาตรการในการเพิ่มสัดส่วนผู้หญิงในระดับอื่นๆด้วย

2. แนวทางการเสริมสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายในสังคมไทย

การศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายในสังคมไทย โดยการจัดสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาผู้หญิงทั้งภาครัฐและเอกชน ได้เสนอแนวทางในการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในสังคมไทย 9 แนวทาง ดังนี้

2.1 การปรับเปลี่ยนเจตคติด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

ความเชื่อในเรื่องผู้ชายเป็นผู้นำ หญิงเป็นผู้ตามเป็นความเชื่อที่ถูกสั่งสมมาช้านานในสังคมไทย โดยการถ่ายทอดแนวคิดผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะครอบครัว และโรงเรียน ซึ่งล้วนแล้วแต่ถูกครอบงำด้วยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ การปรับเปลี่ยนเจตคติจึงต้องทำให้เกิดในเบื้องต้น โดยต้องเริ่มปลูกฝังเด็กและเยาวชน ทั้งหญิงและชายในการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย ทั้งนี้พ่อแม่ หรือผู้ปกครองซึ่งมีหน้าที่ในการปลูกฝังเด็กเองก็ต้องมีความรู้เกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างหญิง

ในกรณีของสถานศึกษา หรือโรงเรียนต้องเร่งพัฒนาหลักสูตรทั้งในและนอกระบบการศึกษาทุกระดับ ให้มีเนื้อหาความรู้เรื่องศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย เป็นการสร้างความเข้าใจและการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมโดยไม่เลือกปฏิบัติ นอกจากนี้สื่อต่างๆ ซึ่งเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ยังถูกครอบงำด้วยวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่อยู่มาก การนำเสนอของสื่อที่ให้คุณค่าความเป็นหญิงน้อยกว่าชาย ผู้ชายเป็นผู้นำ ผู้หญิงเป็นผู้ตาม ยังปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ ซึ่งเป็นวิธีผลิตซ้ำ (reproductive) ของวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ตามแนวคิดสตรีนิยม เพื่อตอกย้ำให้แนวคิดนี้ครอบงำคนในสังคมต่อไป สังคมจึงควรเฝ้าติดตามพฤติกรรมการนำเสนอข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่างๆของสื่ออย่างต่อเนื่องและใกล้ชิด ในขณะเดียวกันต้องพยายามทำความเข้าใจกับสื่อในเรื่องเพศภาวะ เช่นเดียวกับสถาบันอื่นที่มีบทบาทในการหล่อหลอมสมาชิกในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน

2.2 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวิจัย

ในแวดวงวิชาการในสังคมไทยยังมีการศึกษาวิจัยในเรื่องเพศภาวะอยู่น้อยมาก ทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติ ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำงานด้านเพศภาวะ หรือผู้ที่ทำงานกับคนในสังคมทุกภาคส่วนต้องช่วยกัน เพื่อให้องค์ความรู้ด้านเพศภาวะที่ถูกต้องในสังคมไทยมีมากขึ้น ผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงองค์ความรู้เหล่านี้ได้ง่าย อาจมีการศึกษาวิจัยเพื่อประเมินผลการดำเนินงานของกลไกส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายระดับหน่วยงานเพื่อพัฒนาอำนาจหน้าที่ โครงสร้าง และเครือข่ายการขับเคลื่อนที่เหมาะสม รวมถึงการศึกษาวิจัยด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย การมีส่วนร่วมของสตรีทางการเมือง การบริหาร เศรษฐกิจ สุขภาวะ สิทธิอนามัยการเจริญพันธุ์ ความมั่นคงในชีวิตและร่างกายและประเด็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพสตรี การพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของสตรี การวิจัยเกี่ยวกับคุณค่าและมูลค่าของงานที่สตรีทำในครอบครัวและสังคม ทั้งที่มีค่าตอบแทนและไม่มีค่าตอบแทน เพื่อให้คุณค่าและมูลค่าปรากฏในนโยบายเศรษฐกิจโดยรวม รวมถึงการกำหนดให้ให้หน่วยงานที่มีภารกิจส่งเสริมการวิจัย จัดสรรงบประมาณเพื่อการวิจัยด้านเพศภาวะ รวมทั้งในการวิจัยด้านต่าง ๆ ให้คำนึงถึงเพศภาวะในสังคม

2.3 การเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหาร

ผู้หญิงต้องมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหารประเทศในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับผู้ชาย โดยส่งเสริมให้มีกฎหมายและมาตรการที่สนับสนุนอย่างจริงจัง เมื่อผู้หญิงมีโอกาสในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศในทุกระดับ ก็จะทำให้การกระจายโอกาสในทรัพยากรและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศอย่างเป็นธรรม ทั้งนี้ต้องเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีโอกาสพัฒนา

2.4 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ

ผู้หญิงต้องได้รับโอกาสและการปฏิบัติอย่างเสมอภาคในการมีส่วนร่วมและรับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ได้รับสิทธิและการคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมและมีหลักประกันทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในด้านทรัพย์สิน ที่ดิน การศึกษา การฝึกอบรม ข้อมูล ข่าวสาร เทคโนโลยี ตลาด และบริการทางด้านธุรกิจ

ส่งเสริมและสนับสนุนให้สตรีได้รับการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโดยเฉพาะในสาขาวิชาที่ขาดแคลน เช่น วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ และวิชาชีพอื่น ๆเพื่อเพิ่มศักยภาพและโอกาสในการประกอบอาชีพแก่สตรีได้อย่างกว้างขวางและหลากหลายยิ่งขึ้น การบริการการเงิน สินเชื่อ และการลงทุนที่เท่าเทียมและกระจายไปอย่างกว้างขวางในภูมิภาค เพื่อให้ผู้หญิงผู้ประกอบวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเข้าถึงได้โดยสะดวก และที่สำคัญหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบต้องจัดทำข้อมูลจำแนกเพศหญิงและชาย และเผยแพร่เพื่อให้เป็นแหล่งข้อมูลในการค้นคว้าวิจัย เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดนโยบาย และแผนงานในการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ รวมถึงการเร่งรัดให้มีการบังคับใช้กฎหมายที่ครอบคลุมแรงงานผู้หญิงในทุกกลุ่ม ไม่ว่าผู้หญิงที่ใช้แรงงานอยู่ในองค์กรต่างๆ หรือผู้หญิงที่เป็นเจ้าของธุรกิจและผู้หญิงในภาคส่วนอื่นๆ

2.5 การพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของผู้หญิง

การพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของผู้หญิงให้เป็นจริงนั้น จำเป็นต้องปรับปรุง/แก้ไขกฎหมาย/พระราชบัญญัติ ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของคณะกรรมการระดับชาติและองค์กรการปกครองท้องถิ่น โดยคำนึงสัดส่วนของคณะกรรมการผู้หญิงและผู้ชาย ในเบื้องต้นอาจจะต้องใช้มาตรการพิเศษชั่วคราวในการเพิ่มสัดส่วนสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลให้มีจำนวนชายและหญิงใกล้เคียงกัน และให้มีเงื่อนเวลาดำเนินการอย่างชัดเจน นอกจากนี้พรรคการเมืองควรเพิ่มจำนวนผู้หญิงในตำแหน่งต่าง ๆ ภายในพรรค รวมถึงกำหนดให้กลไกการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายในภาคราชการให้ความสำคัญกับการเพิ่มจำนวนสตรีนักบริหารให้มีสัดส่วนที่เหมาะสมตามกรอบแผนแม่บทของส่วนราชการ กล่าวคือเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความสามารถได้มีโอกาส โดยไม่ยึดติดที่เพศ รวมถึงให้การสนับสนุนผู้หญิงที่เห็นว่ามีศักยภาพอย่างจริงจังภายใต้การกำกับดูแลของผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชายในหน่วยงาน

2.6 การสร้างความเข้มแข็งแก่กลไกเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ เพื่อให้สังคมไทยก้าวสู่สังคมที่มีความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ ให้ผู้หญิงได้รับการเสริมสร้างศักยภาพและมีส่วนร่วมทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร และการปกครองอย่างเต็มที่ เป็นสังคมที่เข้มแข็ง

2.7 การส่งเสริมสุขภาวะและสิทธิอนามัยเจริญพันธ์ของผู้หญิง

การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดีสมบูรณ์ ทำให้ผู้หญิงมีความพร้อมพร้อมที่จะเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ผู้หญิงต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วิธีการ และการให้บริการสุขภาพอนามัยโดยเฉพาะด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ของตัวเอง สามารถเข้าถึงบริการได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมเพื่อลดอัตราเจ็บป่วยและเสียชีวิตของสตรีจากโรคสำคัญที่เป็นสาเหตุการป่วยและเสียชีวิต ได้แก่ โรคมะเร็งปากมดลูก มะเร็งเต้านม และการติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และการทำแท้ง นอกจากนี้ผู้หญิงต้องและมีสิทธิในการกำหนดชีวิตของตัวเอง เช่นสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของตัวเอง สิทธิในการมีเพศสัมพันธ์เมื่อพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ รวมถึงการกำหนดระยะห่างของการมีบุตรตามที่ต้องการ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องให้ความรู้และแนวทางแก่บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเกี่ยวกับความต้องการบริการสุขภาพที่แตกต่างระหว่างหญิงและชาย และผลกระทบการให้บริการ

2.8 การเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตและร่างกาย

ผู้หญิงต้องสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากความหวาดกลัว(Freedom From Fear) ต่อความรุนแรงตามแนวความคิดความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) และได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิในชีวิตและร่างกาย โดยเพิ่มโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการวางแผนทุกระดับ และสามารถเข้าถึงบริการที่หน่วยงานจัดความช่วยเหลือให้ในระดับต่าง ๆ

ในขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่ที่ให้บริการต้องมีความรู้ความเข้าใจและเจตคติที่เหมาะสมเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย สิทธิอนามัยการเจริญพันธุ์พันธะสัญญาของรัฐและอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (CEDAW) มีทักษะในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับผู้หญิง เพื่อสามารถให้บริการและการคุ้มครองที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่แตกต่างระหว่างหญิงและชายแต่ละกลุ่ม โดยบูรณาการประเด็นศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความ

นอกจากนี้รัฐต้องตรวจสอบและปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบ และมาตรการทางสังคมเพื่อป้องกันสตรีจากการคุกคามทางเพศ การล่วงละเมิดทางเพศ และความรุนแรง รวมทั้งปรับปรุงกฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ และขยายพื้นที่การให้บริการรวมถึงการพัฒนารูปแบบการทำงานให้มีการช่วยเหลืออย่างทั่วถึงทั้งในระดับชุมชน จังหวัด ภูมิภาค และประเทศ เพื่อให้ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อเข้าถึงบริการได้ทันเวลา และมีจำนวนเจ้าหน้าที่อย่างเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพนักงานสอบสวนที่เป็นผู้หญิงที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

2.9 การส่งเสริมบทบาทภาคีการพัฒนาในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์

บทบาทภาคีการพัฒนาในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนา เพื่อสังคมไทยก้าวสู่สังคมที่มีความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย ผู้หญิงต้องได้รับการเสริมสร้างศักยภาพและมีส่วนร่วมทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร และการปกครองอย่างเต็มที่ จำเป็นต้องมีการขับเคลื่อนทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการ ที่สำคัญต้องมียุทธศาสตร์ในการทำงานร่วมกันและประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิด จริงจังและต่อเนื่องของภาคีการพัฒนา ทั้งภาครัฐ ภาคการเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม สื่อ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา โดยทุกภาคีต้องประสานเชื่อมโยงให้ภาคีทุกภาคส่วนทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น มีการขับเคลื่อนในเรื่องการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายให้เกิดขึ้นในสังคมไทย และมีการปรับเปลี่ยนเจตคติโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “เพศภาวะในสังคมไทย” พบว่า ในสังคมที่ถูกครอบงำด้วยระบบชายเป็นใหญ่นั้นสามารถปรับเปลี่ยนเป็นสังคมแห่งความเสมอภาคอันเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาสังคมสู่สังคมแห่งความสุข แต่ต้องอาศัยองค์ประกอบในหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการปรับเปลี่ยนเจตคติด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเพศภาวะ การเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหาร การพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของผู้หญิง การสร้างความเข้มแข็งแก่กลไกเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง การส่งเสริมสุขภาวะและสิทธิอนามัยเจริญพันธ์ของผู้หญิง การเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตและร่างกาย การส่งเสริมให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ และบทบาทของภาคีการพัฒนาในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้หญิง เพื่อให้สังคมได้เข้าใจและรู้เท่าทันกับเพศภาวะที่ดำรงอยู่ เกิดคำถามใน

1. ระดับนโยบาย

1.1 ในการกำหนดนโยบาย รัฐควรวิเคราะห์ถึงผลประโยชน์ที่ผู้หญิงและผู้ชายจะได้รับ (Gender Analysis)ให้ชัดเจน เพราะหากเป็นนโยบายที่กำหนดถึงประชาชนโดยรวม ผู้ชายก็มีโอกาสมากกว่าผู้หญิงดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะการที่ระบุไม่ได้ในเรื่องเพศทำให้ผู้ชายซึ่งมีความชำนาญในพื้นที่สาธารณะมากกว่า ผู้ชายก็ย่อมได้รับผลประโยชน์มากกว่า

1.2 ควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับที่ไม่มีความเป็นธรรม เช่นกฎหมายทำแท้ง ประมวลกฎหมายว่าด้วยการข่มขืน ความรุนแรงต่อผู้หญิงในรูปแบบต่างๆ ที่ยังไม่มีบทลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างจริงจัง การรับรองบุตร โดยอาจจะกำหนดให้มีการให้มีการตรวจ DNA นอกจากนี้ควรมีการปรับปรุงกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายครอบครัวที่ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงชาย ซึ่งขัดกับกฎหมายรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้หญิงชายเสมอภาคกัน เพื่อเป็นกลไกในการพัฒนามิติหญิงชายเพื่อความเสมอภาคอย่างจริงจัง

1.3 ควรจัดให้มีหน่วยงานในภาครัฐเพื่อพิจารณาถึงผลกระทบจากนโยบายของรัฐในทุกด้านต่อผู้หญิง เพื่อไม่ให้การกำหนดนโยบายของประเทศเป็นนโยบายที่บอดเพศ (Gender Blind) คือการไม่คำนึงถึงเพศ และเมื่อการกำหนดนโยบายมาจากภาคการเมืองการปกครองที่ถูกครอบอย่างแน่นหนาด้วยระบบชายเป็นใหญ่นโยบายนั้นก็ย่อมไม่ส่งผลถึงผู้หญิงเท่าเทียมกับผู้ชาย รวมถึงการส่งเสริมให้มีบุคลากรในหน่วยงานต่างๆที่มีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของความเสมอหญิงชายและเพศภาวะในประเด็นต่างๆในหน่วยงาน และมีการจัดสรรงบประมาณรองรับ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นจริง ซึ่งเป็นการป้องกันมิให้รัฐกำหนดนโยบายที่กดขี่ผู้หญิงโดยไม่ตั้งใจ หรือจากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์

2. ระดับปฏิบัติการ

2.1 จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเกี่ยวกับเพศภาวะ โดยมุ่งที่การปรับเปลี่ยนเจตคติแบบเดิม สร้างแนวคิดเกี่ยวกับความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง โดยเน้นการมีภาคส่วนร่วมของภาคีทุกภาคส่วน ซึ่งเป็นรากฐานในการพัฒนาสังคมที่สำคัญ ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิอย่างเท่าเทียมที่มนุษย์ทุกคนพึงได้รับในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในสังคม รวมถึงเจตจำนงเสรีในการเลือกดำเนินชีวิตของตัวเองโดยไม่มีการกดขี่จากคนอีกกลุ่มหนึ่ง

2.2 ยกย่องส่งเสริมผู้หญิงที่ประสบผลสำเร็จในการทำงานในด้านต่างๆ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้หญิงในสังคมและเพื่อเป็นกำลังใจให้ผู้หญิงต่อสู้ รวมถึงการทำประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยในการวางแนวทางในการกำหนดนโยบายสังคมโดยใช้การวิเคราะห์เพศภาวะ การพิจารณาผลกระทบต่อผู้หญิงและผู้ชายในรูปแบบต่างๆ เพื่อความเท่าเทียมในการมีส่วนร่วมและการได้รับผลจากการพัฒนาต่อสังคม

2. ควรมีการศึกษาวิจัยการสร้างหลักสูตร แนวทางการเรียนรู้ในเรื่องเพศภาวะ เพื่อให้สังคมเกิดความความรู้ ความเข้าใจ และมีความตระหนัก รวมถึงการเคารพสิทธิของคนอื่นที่ต่างเพศเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องเพศภาวะต่อไป

3. ควรมีการศึกษาวิจัยกระบวนการเกิดภาวะการเป็นผู้นำในชุมชนของผู้หญิงในระดับรากหญ้า ในพื้นที่ภาคต่างๆของประเทศไทย อาจจะใช้เป็นกรณีศึกษาตัวอย่าง

4. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิงในรูปแบบต่างๆ เช่นผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในด้านที่ทำประโยชน์ต่อสังคม หรือ คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว(Single Mother) ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้น ที่ต้องต่อสู้ในสังคมข้างนอกและสามารถเลี้ยงดูลูกได้โดยลำพัง เป็นต้น

5. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมให้กับกลุ่มผู้หญิงที่ประสบปัญหาต่างๆ หรือผู้หญิงที่เป็นกลุ่มเสี่ยงต่างๆ เช่นผู้หญิงที่สูญเสียสามีในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ ผู้หญิงที่กำลังเสี่ยงที่จะเป็นคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว เนื่องจากปัญหาในครอบครัว

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กิจการสตรีและสถาบันครอบครัว,สำนักงาน. 2546.**อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ และพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ.** กรุงเทพฯ: แอดซิสเต็ม.

กิติพัฒน์ นนทะปัทมะดุลย์.2544. **นโยบายสังคมและสวัสดิการสังคม**. กรุงเทพ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปฐมาภรณ์ บุษปธำรง. 2546. “ก้าวใหม่ของผู้หญิง : สตรีนิยมกับนโยบายสังคม” **ผู้หญิงกับความรู้ 1 (ภาค 2).** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พจี ยุวชิต. 2541. **สตรี สีผิว สภาวะแวดล้อม : มุมมองกวีอเมริกันร่วมสมัย**. กรุงเทพ ฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มาลี พฤกษ์พงศาวลี. 2541. **บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนกับการศึกษา.** กรุงเทพ ฯ: สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

ธีรนาถ กาญจนอักษร. 2542. **หญิง ชาย กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.** กรุงเทพ ฯ : เอดิสัน เพรส.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2535. **“สถานภาพผู้หญิง : อดีต ปัจจุบัน อนาคต”** เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องการพัฒนาสตรีกับการเมือง. กรุงเทพมหานคร:สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา.

นิธิ เอียวศรีวงศ์.2545. **ว่าด้วยเพศ.** กรุงเทพ ฯ: พิมเณศ,

ภาษาอังกฤษ

Butler,Judith. “Gender Trouble, Feminist and Psychoanalytic Discourse” **Feminism/Postmodernism.** L. Nicholson ed. New York : Routledge, 1990.

Foucault, Michel. **The Archaeology of Knowledge and The Discourse on Language.** New York: Pantheon Books, 1972.

Foucault, Michel. **Discipline and Punish: The Birth of the Prison.** New York : Vintage Books,1979.

Foucault, Michel. “The Subject and power” in Dreyfus and Rabinow, ed. **The Foucault Reader**, New York: Pantheon Books,1982

Tong, Rosemarie. **Feminist Thought. A Comprehensive Introduction**. London: Routledge, 1995

การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม

สุทธิรักษ์ หงสะมัต

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัย ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลท่านัด อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบล และ ผู้นำชุมชน ขั้นตอนการวิจัย ประกอบด้วย (1) การสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี (2) การทดลองใช้หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี และ (3) การประเมินผล การวิจัยปรากฏผล ดังนี้

การศึกษาบริบทของชุมชน ความสำคัญของชุมชน ความต้องการในการดำเนินงานด้านการพัฒนาสตรี พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลและกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัย ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาสตรี และ เห็นความจำเป็นที่จะกำหนดแนวทางการดำเนินงานพัฒนาสตรีร่วมกัน โดยใช้วิธีการฝึกอบรม ซึ่งกำหนด หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี ตามความต้องการของท้องถิ่น

1) การสร้างหลักสูตร การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ คุณสมบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม กลุ่มเป้าหมาย ขอบเขตเนื้อหา เทคนิควิธีการ และการประเมินผล

การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร

1.1 ผลการประเมินความสอดคล้องหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องเป็นที่ยอมรับได้

1.2 ผลการประเมินความเหมาะสม หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสม

2) การทดลองใช้หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี พบว่า คะแนนเฉลี่ยความรู้ ความเข้าใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม หลังการฝึกอบรม สูงกว่า ก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3) การประเมินผล หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี พบว่า

3.1 ผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

3.2 ผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความคิดเห็นว่าได้รับประโยชน์จากการฝึกอบรมหลักสูตร การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

Abstact

The purpose of this research was to develop the guideline for the operation of Tumbon administration organization in women development by the participatory process. This research was a participatory research. The target groups participating in this research were the Committee of Tumbon Tha Nat Administrative Organization, Amphoe Damnoen Saduak, Changwat Rachaburi, including the Deputy of Tumbon Administrative Organization, the Tumbon Women Development Committee, and the community leader. The research was conducted in 3 stages, (1) the construction of the curriculum for potential development in women leaders (2) the application of the curriculum, and (3) the evaluation.

The results were as follows.

The study of the community context, the important of the community, and needs in working operation for women development, found that the Tumbon Administrative Organization, and all target participants in this research realized the importance of women development and the needs to set together the direction for women development by using the training method that fixed the curriculum on potential development in women leaders according to the community needs.

1) The construction of the curriculum on potential development in women leaders consisted of the rationale, objective, qualification of the trainers, target groups, scope of the course, methodology, and evaluation.

Curriculum evaluation

1.1 The evaluation result of the accordance of the curriculum for potential development in women leaders was found that the accordance of the curriculum was acceptable by the experts.

1.2 The evaluation result of the suitability of the curriculum on potential development in women leaders was found that the suitability of the curriculum was acceptable by the experts.

2) The application of the curriculum for potential development in women leaders was found that the average mean of the knowledge of the participants after the training was significantly higher at .05 than before participating in the training.

3) The evaluation of the curriculum for potential development in women leaders were as follows.

3.1 The participants in the training were highly satisfied with the curriculum for potential development in women leaders.

3.2 The participants in the training felt that they got highly benefit from the curriculum for potential development in women leaders.

บทนำ

บทบาทของสตรีไทยมีความสำคัญต่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของประเทศมาแต่โบราณโดยเริ่มตั้งแต่สังคมเล็กๆ คือ สังคมระดับครอบครัวจนถึงสังคมที่ใหญ่ที่สุด คือ สังคมระดับประเทศ บทบาทของสตรีในยุคก่อนไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด เนื่องจากมีขีดจำกัดในด้านวัฒนธรรม ประเพณี สังคม การศึกษา โอกาสของสตรีจึงเป็นเพียงผู้ที่มีบทบาทอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของบุรุษในด้านต่างๆ เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามสตรีในยุคก่อนยังมีบทบาทที่สำคัญอยู่หลายด้าน โดยเฉพาะบทบาทในครอบครัว การประกอบอาชีพ การอบรมเลี้ยงดูบุตร และอื่นๆ เมื่อมีความจำเป็นสตรีก็สามารถเข้ามามีบทบาทเคียงคู่บุรุษในการทำศึกสงครามเพื่อปกป้องประเทศชาติให้มั่นคงสืบไป ดังเช่นวีรสตรีไทยในประวัติศาสตร์ไทยจากวันนั้นจนถึงวันนี้ องค์การสหประชาชาติได้ยอมรับความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย โดยมองความเสมอภาคระหว่างเพศในแง่ของสิทธิมนุษยชนเป็นสำคัญและได้มีการผลักดันให้สตรีเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาสำคัญๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และ การเมือง และยังให้สตรีมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนากระแสหลักของโลก ดังนั้นการพัฒนาสตรีจึงเป็นงานสำคัญที่จะต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

วรียา เอี่ยมวิบูลย์ (2542 : 1 - 3) ได้กล่าวถึง เหตุผลความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาสตรีในสถานการณ์ปัจจุบัน

1. สตรีมีจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งของประเทศ และ จากสถิติสตรีจะมีอายุขัยโดยเฉลี่ยสูงกว่าบุรุษ ซึ่งจะทำให้จำนวนสตรีที่สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้น ทรัพยากรมนุษย์ที่มีจำนวนมากนี้ จะต้องได้รับการพิจารณาให้เป็นทั้งเป้าหมายในการได้รับการพัฒนาและเป็นผู้ที่สามารถพัฒนาสังคม และประเทศชาติได้

2. ประเทศไทยไม่สามารถพัฒนาให้เป็นไปตามเป้าหมายได้ ถ้าขาดความร่วมมือจากสตรีในฐานะที่เป็นภรรยา มารดา กำลังแรงงาน และในฐานะประชาชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการส่งเสริมให้สตรีมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาครอบครัว สังคม และประเทศโดยส่วนรวม

3. ความไม่เสมอภาคทางโอกาสของสตรีที่จะได้รับบริการทางเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ รวมทั้งการได้รับส่วนแบ่งหรือผลประโยชน์จากการพัฒนาทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ

4. สตรีขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการเป็นผู้นำ โดยเฉพาะกระบวนการพัฒนาทางการเมืองทำให้ไม่สามารถดำเนินการป้องกัน และ แก้ไขปัญหาสังคมอีกหลายๆ ด้านที่เกี่ยวกับสตรี

5. การเลือกปฏิบัติต่อสตรีทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย

6. การขาดการคุ้มครองสถานภาพในฐานะที่เป็นบุคคลและในฐานะที่เป็นสตรี

7. ค่านิยมและเจตคติต่อสตรีในเชิงลบยังมีอยู่ทั่วไป ในการกีดกัน การเลือกปฏิบัติ การมีอคติทางเพศ และการเหยียดหยามเพศ

8. เศรษฐกิจของประเทศกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และถ้าการพัฒนาดำเนินการไปอย่างไม่ระมัดระวัง กลุ่มสตรีจะถูกละเลยและถูกทอดทิ้งไว้เบื้องหลัง ทำให้ทรัพยากรมนุษย์ กลุ่มนี้ไม่สามารถมีส่วนร่วมในการช่วยพัฒนาประเทศ

กรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดนโยบายการพัฒนาสตรีเพื่อให้สตรีมีศักยภาพ ในการเป็นผู้นำสามารถจัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มรายได้แก่ตนเองและครอบครัว รวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ

การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ เน้นการส่งเสริมความรู้และทักษะในการผลิต การตลาด การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และสนับสนุนเงินทุนดำเนินการ การบริหารเงินทุน ตลอดจนการสร้างและขยายเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอาชีพและความก้าวหน้าของอาชีพแก่สตรี

2. ด้านสังคม

การจัดตั้งและพัฒนาองค์กรสตรี การสร้างเครือข่ายองค์กรสตรี เพื่อให้สตรีมีโอกาสในกระบวนการคิดและตัดสินใจ รู้จักสร้างเครือข่ายการดำเนินงานร่วมกันตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และเขต อีกทั้งรู้จักแก้ปัญหาโดยการจัดเวทีประชาคม เพื่อนำภูมิปัญญามาช่วยพัฒนาท้องถิ่น ส่งเสริมให้องค์กรสตรีเป็นสมาชิกและร่วมดำเนินกิจกรรมกับสมาคม ผู้นำสตรีพัฒนาชุมชนไทย ซึ่งเป็นองค์กรแม่ข่ายการดำเนินงานพัฒนาสตรี

การส่งเสริมและพัฒนาสถาบันครอบครัว โดยส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ความรัก ความเข้าใจ และส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคง การแก้ปัญหาสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัวให้ดีขึ้น และสามารถเป็นแกนนำในการพัฒนาสถาบันครอบครัว

3. ด้านการเมืองการปกครอง

สนับสนุน ส่งเสริมให้สตรีมีความรู้ความเข้าใจ สนใจ และเข้าไปมีบทบาททางการเมือง การปกครองท้องถิ่นทุกระดับ การเป็นสมาชิกองค์กรทางการเมือง และองค์กรตรวจสอบ การดำเนินงานทางการเมืองให้เกิดความบริสุทธิ์ ยุติธรรม และเป็นแกนนำในการให้สตรีไปใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งและลงสมัครรับเลือกตั้งระดับต่างๆ ตลอดจนเป็นแกนนำในการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานให้แก่สมาชิกในครอบครัว

4. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยตระหนักในคุณค่าและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ร่วมกันรับผิดชอบดูแล บำรุงรักษา แก้ไขปัญหา อย่างยั่งยืน

ในท้องถิ่นต่างๆ “ตำบล” พื้นฐานที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดในชนบท การส่งเสริมให้ประชาชนในชนบท การส่งเสริมให้ประชาชนในแต่ละตำบลปกครองตนเองในรูปขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งเป็น หน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น มีฐานะเป็นนิติบุคคลและราชการส่วนท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อหลักการการปกครองท้องถิ่น และ การพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ในเขตชนบทของประเทศ

พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2546 กำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ในการพัฒนาตำบล ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม และมีบทบัญญัติที่กำหนดไว้ในกฎหมาย โดยบัญญัติหน้าที่ที่ อบต. จะต้องทำ...การส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก และ เยาวชน ผู้สูงอายุ และ ผู้พิการ....(โกวิทย์ พวงงาม, 2546 : 175)

ด้วยหลักการและเหตุผล ดังที่พรรณนาข้างต้นนั้น จะเห็นว่า รัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาคนให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา รวมทั้งเสริมสร้างให้เข้มแข็งและยั่งยืน เพื่อให้ประเทศไทยเป็นสังคมคุณภาพ สังคมคุณธรรม และสังคมที่สมดุลทางด้านครอบครัว เด็ก เยาวชน สตรี และผู้สูงอายุ จะสร้างครอบครัวให้อบอุ่นและเข้มแข็งเป็นหน่วยพื้นฐานในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ และเป็นภูมิคุ้มกันจากปัญหาสังคมแก่สมาชิกทุกวัยในครอบครัว

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งเป็นหน่วยการปกครอง ส่วนท้องถิ่นของประชาชน เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในความรับผิดชอบต่อการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และมีอำนาจหน้าที่ที่จะต้องกระทำในด้านการพัฒนาสตรี ข้อเท็จจริงในการกำหนดแผนงาน โครงการที่สนับสนุนด้านกิจกรรมการพัฒนาสตรี ยังถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่น้อยมาก เมื่อเทียบกับการดำเนินงานแผนงานด้านอื่นๆ ทั้งที่สตรีในชนบทซึ่งมี บทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ด้วยเงื่อนไข ข้อจำกัดที่เป็น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งความมุ่งหมาย ไว้ดังนี้

เพื่อพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี
2. การทดลองใช้หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี
3. การประเมินผล

ความสำคัญของการวิจัย

1. เพื่อประโยชน์ในเชิงวิชาการที่ จะเกิดการพัฒนากระบวนการทำงานและแนวทางพัฒนาการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม สามารถประยุกต์นำไปใช้ดำเนินการพัฒนาสตรี โดยวิเคราะห์ความเป็นไปได้ และ ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตามความเหมาะสม

2. เพื่อเป็นกรอบแนวทางพัฒนาการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม ที่จักสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน อย่างมีระบบและเกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด ใช้หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพของผู้นำสตรีเป็นเครื่องมือในการพัฒนาส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของสตรี ในการเพิ่มขีดความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นซึ่งเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) โดยใช้วิธีวิทยาแบบผสม (Mixed Methodology) อาศัยกระบวนการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กันไป มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. เนื้อหา มุ่งเน้นเพื่อพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม โดยการสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรีเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในด้านการพัฒนาส่งเสริมสตรีในชุมชน

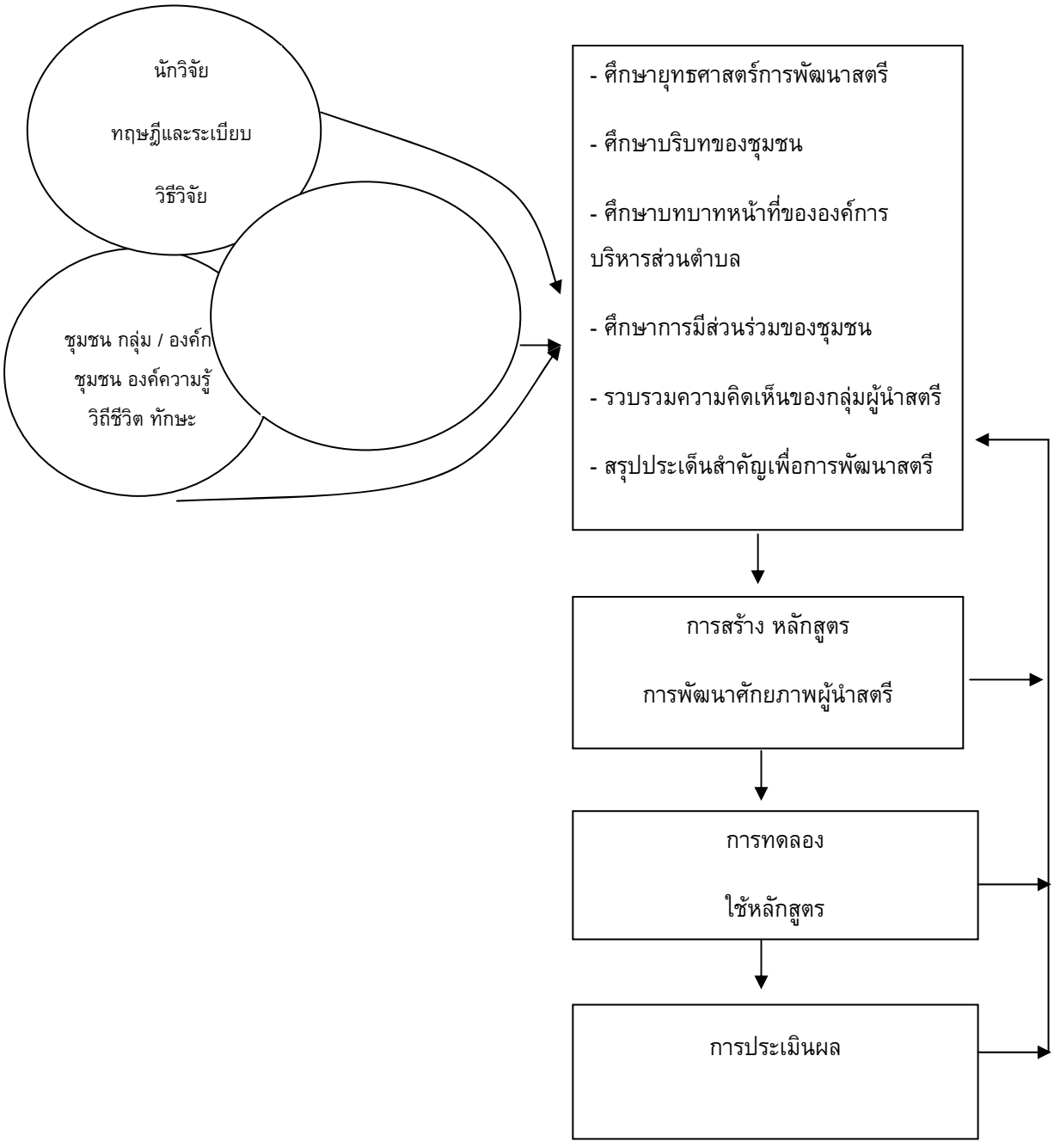
2. พื้นที่เป้าหมาย ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลท่านัด อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

3. กลุ่มเป้าหมายที่ร่วมกระบวนการวิจัย ได้แก่ 1) คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 3 คน 2) พนักงานส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 คน 3) คณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบล จำนวน 30 คน และ 4) ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน

4. วิธีดำเนินการศึกษา การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม คือ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษา การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม ในครั้งนี้ เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยตรง ดังนั้น ผู้วิจัยให้กรอบแนวคิดของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทุกขั้นตอนเป็นสิ่งที่ชุมชนร่วมรับรู้และใช้ประโยชน์ด้วย ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาลู่ทางการแก้ไขปัญหา ชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจและยืนยันเจตนารมณ์ที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านั้น กระบวนการวิจัยดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย (Dialogue) ที่เป็นกระบวนการสังเคราะห์ที่มีลักษณะเชิงวิภาษวิธี (Dialectic) ชาวบ้านจะค่อยๆ พัฒนาศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ชาวบ้านจะค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้ ผู้วิจัยได้ ศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาสตรี บริบทของชุมชน บทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล การดำเนินงานขององค์กรสตรีในชุมชน โดยคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล พนักงานส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ต่างมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี สรุปวิเคราะห์ ประเด็น ความต้องการของท้องถิ่นในด้านการพัฒนา

ภาพประกอบ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย

ระยะที่ 1 การศึกษานำร่อง (Pilot Study)

↓

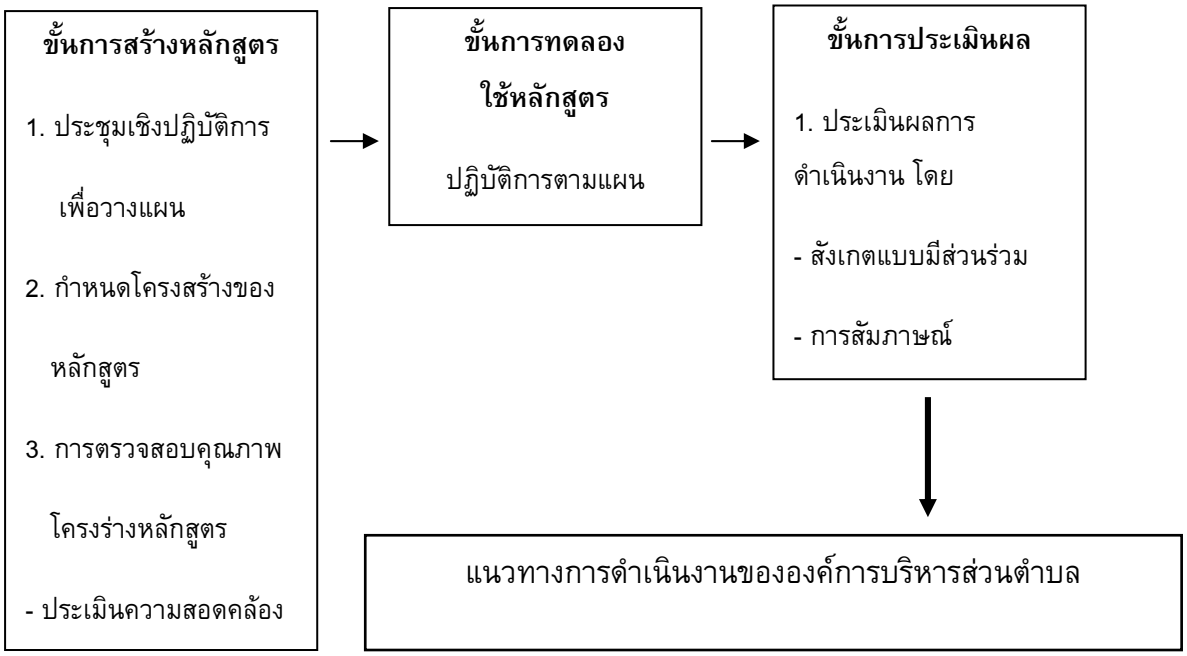
ระยะที่ 2 ศึกษาบริบทของชุมชน

↓

ระยะที่ 3 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวางแผนการพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี

↓

ระยะที่ 4 พัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม

ภาพประกอบ *สรุปขั้นตอนการวิจัย*

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัย ครั้งนี้ สรุปได้ ดังนี้

1. แนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี

1) เงื่อนไขเบื้องต้น คือ อำนาจหน้าที่ และ บริบทชุมชน ในเขตพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้นๆ ได้แก่ อำนาจหน้าที่ ลักษณะพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และนวัตกรรมชุมชน ดังนั้น ในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยเหล่านี้เป็นเบื้องต้น

2) คำนึงถึงกลุ่มสตรี หรือองค์กรสตรีซึ่งเป็นทั้งปัจจัย และเป้าหมายในการพัฒนา ดังนั้น การกำหนดแนวทางการพัฒนาสตรี จักต้องให้สตรีมีบทบาทเป็นแกนนำ เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาสตรีนั้นครอบคลุมในกลุ่มสตรีทุกระดับ และ สอดคล้องตามความต้องการและความจำเป็นของกลุ่มสตรี เป็นสำคัญ

3) การดำเนินงานที่ครอบคลุมในด้านต่างๆ เพื่อให้สตรีได้รับการพัฒนา องค์การบริหาร ส่วนตำบล ต้องมีบทบาท สนับสนุน ส่งเสริม การดำเนินงาน 6 ด้านสำคัญ คือ

(1) ด้านการบริหารจัดการ เป็นการวางระบบ และการจัดโครงสร้างการดำเนินงาน เพื่อให้การส่งเสริมและพัฒนาสตรีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(2) ด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้สตรีสามารถประกอบอาชีพ มีรายได้ที่สามารถพึ่งพาตนเอง ได้รวมทั้งการได้รับโอกาสในการพัฒนาอาชีพอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

(3) ด้านสุขภาพอนามัย เพื่อให้สตรีได้รับบริการ การดูแลด้านสุขภาพ อนามัยที่ดี

(4) ด้านการศึกษา การเรียนรู้ เพื่อให้สตรีได้เข้าถึงโอกาสในการศึกษา และ เรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

(5) ด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อให้สตรีมีความภาคภูมิใจและตระหนักถึง คุณค่าของตนเอง ตลอดจนการมีส่วนร่วมของสตรีในด้านสังคมและการเมือง

(6) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สตรีมีส่วนร่วมในการดูแล และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน

2. ผลการพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม

2.1 การสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี

2.2 การทดลองใช้หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี

2.3 การประเมินผล

2.1 การสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี สรุปผล ดังนี้

หลักสูตร การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ คุณสมบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม กลุ่มเป้าหมาย ขอบเขตเนื้อหา เทคนิควิธีการ และ การประเมินผล ประกอบด้วย

หลักการและเหตุผล

การดำเนินงานพัฒนาสตรีดังกล่าว มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาผู้นำสตรีให้มีศักยภาพสูงขึ้น เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนในการพัฒนา ประกอบกับในสถานการณ์ปัจจุบันสตรีเป็นประชากรที่มีจำนวนถึงครึ่งหนึ่งของประชากรของประเทศ และบทบาทสตรีในช่วงที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันเป็นที่ประจักษ์และยอมรับในวงการของการพัฒนาว่าสตรีเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการผลักดันงานพัฒนาโดยเฉพาะในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน และเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนา ดังนั้นจึง มีความจำเป็นที่ต้องดำเนินการ การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วม โดยการฝึกอบรม หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพของผู้นำสตรีขึ้น เพื่อสร้างผู้นำสตรีให้มีความสามารถในการเป็นผู้นำการพัฒนามากขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้นำสตรีมีความสามารถและเป็นผู้นำการพัฒนาในชุมชนได้

คุณสมบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

1) เป็นผู้นำองค์กรสตรี หรือคณะกรรมการพัฒนาสตรีทุกระดับ

2) เป็นสตรีที่มีบทบาทในการพัฒนาทุกระดับ

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย จำแนกกลุ่มตามระดับ เช่น คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล รุ่นละไม่เกิน 30 คน

ขอบเขตเนื้อหา ประกอบด้วย 3 ชุดวิชา ดังนี้

1) การวิเคราะห์และการวางแผนแบบมีส่วนร่วม

2) บทบาทหน้าที่และภารกิจขององค์กรสตรีและเครือข่าย

3) การจัดเวทีประชาคม

ระยะเวลาการอบรม 3 วัน

เทคนิค วิธีการ

การฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม ใช้เทคนิคและวิธีการดังนี้

1) กระบวนการกลุ่ม

2) การใช้คำถามกระตุ้น

3) การอภิปราย ระดมสมอง

4) การใช้เครื่องมือในการสื่อสาร เช่น การเขียนบัตรคำ Mind Map

5) การปฏิบัติจริง

6) การบรรยาย

การประเมินผล

1) ประเมินโดยการสังเกตพฤติกรรม และการมีส่วนร่วมในขณะฝึกอบรม

2) ประเมินจากผลงานของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

3) ประเมินโดยใช้แบบประเมินผลโครงการและหลักสูตร

การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร

ผลการประเมินความสอดคล้องหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี โดยภาพรวม มีค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่าคะแนน อยู่ในช่วงคะแนน 0.6 – 1.00 ทุกประเด็นการประเมิน ซึ่งมีค่าคะแนนมากกว่า 0.5 แสดงว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมีความสอดคล้องของหลักสูตร ในทุกประเด็น แสดงว่าหลักสูตรมีความสอดคล้องเป็นที่ยอมรับได้

ผลประเมินความเหมาะสมหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยภาพรวม มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.24 ระดับความเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (X = 3.51) แสดงว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม

2.2 การทดลองใช้ หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี คือ นำหลักสูตร การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี ไปทดลองใช้กับผู้นำสตรีที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ผลการวิเคราะห์ สรุปได้ดังนี้

ผลประเมินความรู้ความเข้าใจหลักสูตร การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี พบว่า คะแนนเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจของผู้นำสตรี หลังการฝึกอบรม สูงกว่า ก่อนฝึกการอบรม และเมื่อทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า หลักสูตร การฝึกอบรมศักยภาพผู้นำสตรี ทำให้ผู้นำสตรี มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ สรุปได้ว่า ภาพรวม การดำเนินการฝึกอบรม สามารถเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายได้เป็นอย่างดี ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ และ มีความพึงพอใจที่มีต่อกระบวนการฝึกอบรมเป็นอย่างมาก

2.3 การประเมินผล

การประเมินผล ผู้วิจัยนำเสนอ ผลการวิเคราะห์ สรุปได้ ดังนี้

การประเมินผล หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี พบว่า ความ ความพึงพอใจของผู้นำสตรีที่มีต่อการฝึกอบรม พบว่า โดยภาพรวม ระดับความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก (X = 4.05) ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (X = 3.51)

การประเมินประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกอบรม หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี ตามความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า โดยภาพรวม ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก (X = 4.26) ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (X = 3.51)

ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ สรุปได้ว่า โดยภาพรวม การดำเนินการฝึกอบรมผู้นำสตรี และกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย องค์การบริหารส่วนตำบล และ ผู้นำสตรี ที่เข้ารับการฝึกอบรมมีความพอใจ และคิดว่าได้รับประโยชน์จากการฝึกอบรม และมีความคาดหวังว่าบทบาทของสตรีในการกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนในการทำงานคงจะมีประสิทธิภาพสูงขึ้น**ข้อเสนอแนะ**

จากการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปข้อเสนอแนะ 3 ประเด็นดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาสตรี ดังนี้

1.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญและสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ ให้แก่สตรี โดยกำหนดเป้าหมาย แผนงาน โครงการ เพื่อการดำเนินงานพัฒนาสตรี ไว้ในแผนพัฒนาตำบล หรือแผนปฏิบัติการอย่างชัดเจน

1.2 ควรจัดการฝึกอบรม ตามหลักสูตร การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี เพื่อให้สตรีมีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และการพึ่งพาตนเองได้ ตามสภาพปัญหาและความต้องการของสตรี โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

1.3 ควรมีสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินกิจกรรมตามความต้องการของสตรี ที่ผ่านกระบวนการฝึกอบรมตามหลักสูตร และ มีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของสตรี และผู้นำสตรีอย่างต่อเนื่อง

1.4 ควรให้ความสำคัญและสนับสนุนการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และการบริหาร เพื่อให้สตรีมีบทบาทในการเสนอ / แจกแจงปัญหาและ ความต้องการของชุมชนจากมุมมองของสตรีในการกำหนดนโยบาย การบริหาร และการออกกฎระเบียบในทุกระดับ

2. ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

เพื่อให้สามารถนำหลักสูตร การพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

2.1 ควรคำนึงถึงความพร้อม และ ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ ห้วงเวลาที่เหมาะสม และ คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ควรให้ความสำคัญ และ มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างจริงจัง

2.2 ควรได้มีการศึกษา วิเคราะห์ชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจ ในการจัดกิจกรรมตามหลักสูตร และชี้แจงทำความเข้าใจกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม การส่งเสริมการเรียนรู้ เน้นกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ร่วมกัน จึงต้องสร้างบรรยากาศการฝึกอบรมที่ดี วิทยากรควรมีทักษะ ความสามารถในด้านวิทยากรกระบวนการ

2.3 ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลาย กระตุ้นความสนใจ และ สร้างเสริมองค์ความรู้ให้แก่ ผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยกิจกรรมเสริม อาจเสริมการปฏิบัติจริงให้มากขึ้น การเรียนรู้โดยประสบการณ์ตรง การศึกษาดูงาน กิจกรรมตัวอย่าง เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดทักษะในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

3. **ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป**

ผู้วิจัยมีข้อเสนอเพื่อการวิจัย สำหรับการสานต่อการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการพัฒนาสตรี ดังนี้

3.1 ควรวิจัยเพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรสตรี ในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ เพื่อเป็นการวิเคราะห์ถึงปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ หลังผ่านกระบวนการอบรมตามหลักสูตร

3.2 ควรวิจัยในเชิงการเปรียบเทียบบทบาทของสตรี ที่ผ่านการฝึกอบรม หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำสตรี กับ สตรีที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการฝึกอบรม ในด้านกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วม ระดับชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

กองฝึกอบรม กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2545. **ประมวลสาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : หจก.บางกอกบล็อก.

โกวิทย์ พวงงาม. 2546. **การปกครองท้องถิ่นไทย หลักการและมิติใหม่ในอนาคต.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

วรียา เอี่ยมวิบูลย์. 2542 . **แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาผู้นำสตรี.** งานพัฒนาและส่งเสริมอาชีพสตรี เด็ก และเยาวชน : กรมการพัฒนาชุมชน

การรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ของกลุ่มสตรี

Woman Group's Conscience Campaign to Enhance Woman Image Appearing on Television

รรินทร วสุนันต์ และ เสรี วงษ์มณฑา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาลักษณะความต้องการภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ ศึกษาการตระหนักความสำคัญต่อภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ของกลุ่มสตรี ตลอดจนหาแนวทางการรณรงค์การปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ การศึกษาแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มสตรีที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องในบทบาทและส่วนร่วมการรณรงค์เสริมสร้างภาพลักษณ์สตรี รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 34 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผลการวิจัยพบว่า 1) การเสนอภาพลักษณ์สตรีในโทรทัศน์พบบทบาทที่นำเสนอเป็นบทบาทสมัยใหม่ (Non-Traditional Role) มากขึ้นแต่ขาดเนื้อหาในแง่มุมการนำเสนอบทบาทที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง ลักษณะการปรากฏภาพลักษณ์สตรีในโทรทัศน์ที่ได้รับการยอมรับและเป็นที่ต้องการ คือ ต้องการเห็นโอกาสเข้าถึงสื่อของผู้หญิง ภาพลักษณ์ที่หลากหลาย ภาพลักษณ์บทบาทความรับผิดชอบหญิงชายเท่าเทียมกัน บทบาทของผู้หญิงสมัยใหม่ และภาพลักษณ์ของการเป็นผู้ตัดสินใจ 2) กลุ่มสตรีตระหนักและให้ความสำคัญของภาพลักษณ์ถึงความมีคุณค่าในตัวเองของผู้หญิงมากกว่าความสวยงามและตระหนักในการรณรงค์ให้มีการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์จากมุมมองผู้ชายและจากสื่อ โดยใช้จิตใต้สำนึกความรับผิดชอบชั่วดีกลั่นกรองว่าสิ่งใดผิดถูก 3) แนวทางการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีฯพบว่าครอบครัว ผู้หญิงที่ปรากฏในสื่อ การศึกษา องค์กรสตรี ผู้ชาย หน่วยงานรัฐ ครู การปรับเจตคติและสื่อ มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ จากผลการศึกษาผู้วิจัยได้สร้างกระบวนทัศน์ในการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกเพื่อการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีฯ โดยใช้ชื่อว่า Female Image ซึ่งประกอบด้วยแนวทางที่จะใช้ในการรณรงค์ปลูกจิตสำนึก ทั้งสิ้น 39 ประการ

Abstract

This study entitled the Woman Group's Conscience Campaign to Enhance Woman Image Appearing on Television aimed to 1) examine realization of woman image importance which appears on televisions 2) look for characteristics of woman image needs on televisions accepted by society. The researcher saw that woman image on televisions was limitedly and prejudicially presented. It obviously

revealed that women's roles were limited. Additionally, women were also sexually abused and were seen inferior to men in every context. Some points of issues were presented without caring of social and cultural values by women themselves.

This study was a qualitative study. The data was collected by intensively interviewing 34 women who concerned and did not concern with roles and participation of supporting women images campaign.

It was found that these women realized of the importance of their own values rather than paying attention to beauty presented through media. They also realized of changing women image which was seen from the eyes of men and media by raising their consciousness of morality and identifying which is right or wrong. Woman image presented on televisions was more modern and non-traditional focusing on beauty rather than lacked of content that support social, economic and political participation. From investigating ways of running campaign for raising consciousness of supporting woman image, it was found that families, women in media, education, woman organizations, men, government offices, teachers, attitudes and media have much influence upon woman image.

The researcher had created paradigms in running campaign for raising consciousness of supporting woman image under the name of "Female Image" comprising 39 issues.

บทนำ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรีกล่าวถึง การดำเนินงานด้านสตรีเพื่อการพัฒนาศักยภาพสตรี ส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทุกระดับ ส่งเสริมความเสมอภาคและการคุ้มครองทางสังคม รวมไปถึงการพัฒนาสื่อ ว่าสื่อต้องนำเสนอเนื้อหาสาระที่ส่งเสริมและสร้างสรรค์ศักยภาพ ศักดิ์ศรีของสตรี และความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย รวมทั้งสนับสนุนบทบาทการมีส่วนร่วมของสตรีในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การปกครองมากขึ้น รวมถึงสื่อทุกประเภทควรนำเสนอภาพลักษณ์ของสตรีโดยปราศจากอคติทางเพศและสะท้อนถึงศักยภาพและความสามารถของสตรี ลดเนื้อหาสาระของสื่อที่ทำให้เกิดอคติทางเพศและยั่วยุให้เกิดการกระทำรุนแรงต่อสตรีแต่ความเป็นจริงภาพสะท้อนสตรียังไม่ได้รับการพัฒนาจากสื่อมวลชนเท่าใดนัก แม้ว่ามีการจัดทำแผนพัฒนาสตรี เห็นได้จากสื่อมวลชนโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์มีการนำเสนอเนื้อหาของผู้หญิงผ่านสื่อเป็นมุมมองของผู้ชาย การนำเสนอภาพผู้หญิงผ่านสื่อมิได้ให้ความระมัดระวังเพื่อไม่ให้ผู้หญิงถูกกระทำซ้ำโดยสื่อมวลชน เพราะการนำเสนอภาพผู้หญิงผ่านสื่อ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเสนอภาพผู้หญิงในสื่อประเภทต่างๆของสื่อมวลชนไทยมีการพบว่าส่วนใหญ่นำเสนอภาพที่เป็นการตอกย้ำซ้ำเติมอคติทางเพศอยู่มาก มักเสนอให้เห็นภาพความอ่อนแอ ใช้อารมณ์ และเป็นผู้ที่ไม่มีอาชีพแน่ชัด และมีการใช้ภาษาที่ตอกย้ำความไม่เสมอภาคทางเพศ การเสนอเนื้อหาโดยขาดดุลยภาพของหญิง-ชาย ตลอดจนบทบาททางเพศที่ไม่เท่าเทียมกันขาดความตระหนักในเรื่องสิทธิของสตรีในเนื้อหานั้น ตลอดจนขาดทักษะและความละเอียดอ่อนในการนำเสนอเนื้อหา เนื่องจากสื่อมวลชนนำเสนอเนื้อหาและภาพลักษณ์เกี่ยวกับสตรี ตามแนวคิดแบบประเพณีนิยมดั้งเดิม เช่น การมองว่าสตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ ชอบใช้ อารมณ์มากกว่าเหตุผล ไม่ได้มีบทบาทหลักในทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ขาดการนำเสนอเนื้อหาในแง่มุมที่จะช่วยส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วม ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของสตรี ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาปริมณฑลของสื่อโทรทัศน์ จะเห็นภาพของสตรีเข้ามามีส่วนร่วมในรายการโทรทัศน์มากขึ้น โดยมิได้แยกแยะเฉพาะส่วนรูปแบบรายการผู้หญิงเท่านั้น แต่บทบาทสตรีที่ถูกนำเสนอผ่านเนื้อหารายการโทรทัศน์ปัจจุบันมีภาพลักษณ์ที่ไม่ได้สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่สังคมกำหนด และความมีคุณค่าของสตรีเท่าไรนัก ลักษณะการแสดงออกจะปรากฏออกมาในท่าทางการยั่วยวนต่างๆ โดยใช้ร่างกายหรือคำพูดที่เป็นเชิงเชื้อชวนให้คิดไปในเรื่องทางเพศ มักจะพบในการแสดงอาการทอดสะพานในลักษณะต่างๆและจะเป็นฝ่ายเริ่มเชิญชวนก่อน การแสดงออกลักษณะนี้ไม่ได้เป็นการพบเพียงแค่รายการละครโทรทัศน์เท่านั้น หากแต่ในรายการอื่นๆ ก็จะพบด้วยเช่นกัน เช่น พิธีกรสตรีรายการประเภททอล์คโชว์รายการหนึ่ง ที่พยายามแสดงสีหน้า ท่าทางการเย้ายวนและใช้คำพูดในการเสนอตนต่อแขกรับเชิญในรายการที่เป็นชาย บางครั้งมีการโอ้ประโลม ลูบไล้ชายผู้นั้นและจบด้วยเสียงหัวเราะอย่างครึกครื้นเป็นที่สนุกสนาน นอกจากนี้ภาพผู้หญิงในโฆษณามักถูกเน้นเรื่องทางเพศโดยตอกย้ำความดึงดูดทางเพศเพื่อมุ่งขายสินค้า Kilbourne, J.(1995) อธิบายว่า โฆษณาทำให้

สื่อควรทำหน้าที่สะท้อนสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ของสังคมและโฆษณาในฐานะที่เป็นสื่อรูปแบบหนึ่งก็ควรที่จะสะท้อนสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ของสังคม ดังนั้นการปกป้องภาพลักษณ์ และสถานะของหญิงจากการถูกละเมิด การลดทอนความเป็นมนุษย์ลงโดยสังคมบริโภคนิยม คือการเปิดแนวทางในการพิจารณาสิทธิของหญิงในสังคมที่แตกต่างไปจากการพิจารณาเฉพาะด้านชีวิตและเนื้อตัวร่างกายหรือด้วยวิธีการมองผ่านความสัมพันธ์ทางด้านเพศที่เน้นความเท่าเทียมเสมอภาค ให้หันมาสนใจถึงอัตลักษณ์ของหญิง ที่จะถูกกระทบจากกระบวนการสร้างความเป็นหญิงโดยสื่อและโฆษณา การให้ความสนใจถึงตัวตนและการดำรงอยู่ของหญิงในสังคมบริโภคนิยม ด้วยการมองในลักษณะเช่นนี้ จะทำให้เกิดการพัฒนาสิทธิของเพศหญิงในแง่มุมใหม่ ที่ทำให้สังคมต้องหันมาให้ความสำคัญและความสนใจมากขึ้น หรือกล่าวอีก

การศึกษานี้เป็นการแสวงหาลักษณะการปรากฏภาพลักษณ์สตรีในโทรทัศน์ที่ได้รับการยอมรับและเป็นที่ต้องการและศึกษาการตระหนักและให้การความสำคัญของภาพลักษณ์สตรี อันนำไปสู่แนวทางการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ของกลุ่มสตรีต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อแสวงหาลักษณะความต้องการภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ที่สังคมยอมรับ
2. เพื่อศึกษาการตระหนักถึงความสำคัญต่อภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ของกลุ่มสตรี
3. เพื่อหาแนวทางการรณรงค์การปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะ 5 รายการ ดังนี้ รายการข่าว รายการสนทนา รายการวิพิธทัศนา รายการละคร และรายการโฆษณา จากรายการโทรทัศน์ ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ทั้ง 6 สถานี คือ ช่อง3, 5, 7, 9, 11 และITV ในช่วงเวลา 17.00-23.30 น. (ช่วงภาคค่ำ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สถานีโทรทัศน์ทุกแห่งใช้วิธีการแบ่งช่วงเวลาการแพร่ภาพออกอากาศเหมือนกัน) ประจำเดือนกันยายน 2549 และทำการศึกษาในบทบาทภาพลักษณ์สตรี 3 บทบาท คือ

บทบาทผู้หญิงด้อย (Debasement Role)

บทบาทสมัยใหม่ (Non-Traditional Role)

บทบาทวัตถุทางเพศ (Sex Object)

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In depth Interview) โดยมุ่งเป้าหมายไปที่กลุ่มสตรีที่มี/ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในบทบาทและส่วนร่วมในการรณรงค์การเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรี รวมทั้งสิ้น 34 คน และใช้รายการโทรทัศน์ สถานีโทรทัศน์ บทบาทภาพลักษณ์ข้างต้นเป็นขอบเขตการสัมภาษณ์รวม โดยมิได้แยกวิเคราะห์เนื้อหา นำไปสู่การประมวลเป็นผลการวิจัย เพื่อนำไปสู่แนวทางการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกสำหรับการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ ของกลุ่มสตรี

ผลการศึกษา

ข้อมูลโดยสรุปจากการสัมภาษณ์ทั้ง 2 กลุ่มนำมาแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆได้ดังนี้

ประเด็นที่ 1: ลักษณะภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม

เมื่อศึกษาพบว่าในด้านลักษณะการปรากฏภาพลักษณ์สตรีในโทรทัศน์ ด้านการนำเสนอ ด้านความต้องการ ด้านเกณฑ์การประเมิน ด้านการสะท้อนความจริง และด้านการจัดการภาพลักษณ์ นั้นพบว่าลักษณะภาพลักษณ์สตรีที่ได้รับการยอมรับ ของกลุ่มสตรีที่เกี่ยวข้อง/ไม่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์นั้น สรุปได้ดังนี้

1. ต้องการเห็นโอกาสการเข้าถึงสื่อของผู้หญิง เพราะนั่นหมายถึงการที่ผู้หญิงได้แสดงศักยภาพ ความสามารถ ทั้งการเป็นผู้ผลิตสื่อและการ เป็นผู้ถูกนำเสนอ

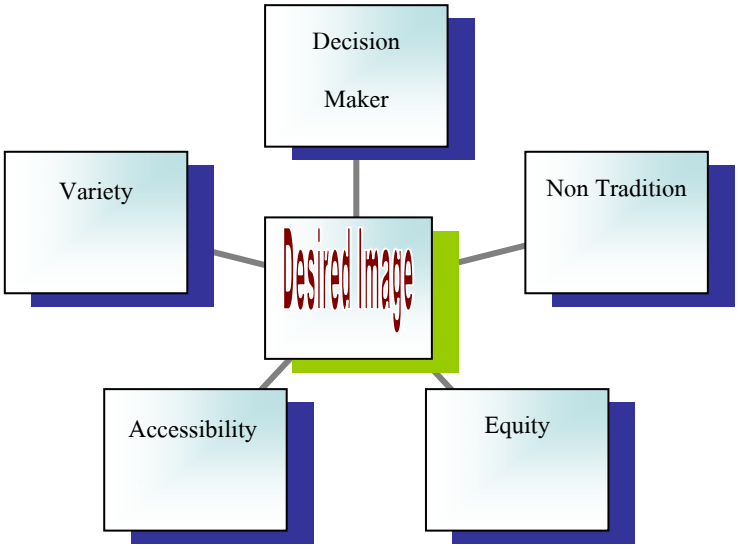
2. ภาพลักษณ์ที่หลากหลาย ไม่ใช่ ภาพลักษณ์การนำเสนอเรื่องของเพศ การแต่งเนื้อแต่งตัว เปิดเผยและยอมเป็นเครื่องมือหรือสินค้า เพราะภาพลักษณ์การเป็นวัตถุทางเพศอาจส่งผลกระทบด้านลบต่อสังคม การใช้ภาพที่ยั่วยวนทางเพศอาจก่อให้เกิดความรุนแรงในเรื่องพฤติกรรมที่ชายปฏิบัติต่อสตรี การลวนลาม ข่มขืน

3. ภาพลักษณ์บทบาทความรับผิดชอบหญิงชายเท่าเทียม หรือ บทบาทความเสมอภาค ที่ปราศจากอคติทางเพศ ภาพลักษณ์ของบทบาทที่ตอกย้ำผู้หญิง ต้องสะท้อนถึงศักยภาพและความสามารถของสตรี

4. บทบาทของผู้หญิงสมัยใหม่ ที่กล้าพูด กล้าทำ ภาพลักษณ์ของความเข้มแข็งเชื่อมั่นในตัวเอง เพราะสังคมเปิดกว้างให้ความสำคัญกับผู้หญิงมากเป็นพิเศษ ทั้งหน้าที่การงาน การศึกษา มีการพัฒนาให้เท่าเทียมกับผู้ชาย ดังนั้นผู้หญิงต้องมีความเป็นตัวของตัวเองให้มากขึ้นไม่ใช่บทบาท และขอบเขตที่สังคมแบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) และภาคภูมิใจกับบทบาทการเป็นแม่อันประเสริฐ หรือแม่บ้านที่อยู่กับบ้าน

5. ภาพลักษณ์ของการเป็นผู้ตัดสินใจ เป็นผู้มีส่วนร่วมวาระในประเด็นการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคม และถูกผลักออกในระดับวาระของชาติ ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่สามารถแสดงความคิดเห็น ความรู้ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม

จากการวิจัยครั้งนี้สามารถนำเสนอรูปแบบลักษณะการปรากฏภาพลักษณ์สตรีในโทรทัศน์ที่ได้รับการยอมรับ และเป็นที่ต้องการ ได้ดังนี้

แผนภาพที่1 ลักษณะการปรากฏภาพลักษณ์สตรีในโทรทัศน์ที่ได้รับการยอมรับ และเป็นที่ต้องการ (Desired Image)

ประเด็นที่2 : การตระหนักความสำคัญด้านภาพลักษณ์ของกลุ่มสตรีต่อการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์

สามารถสรุปผลดำเนินการวิจัยของการตระหนักให้ความสำคัญการปลูกจิตสำนึกเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ของกลุ่มสตรี ได้ดังนี้

1. ตระหนักถึงความมีคุณค่าในตัวเองของผู้หญิงมากกว่าความสวยงามผ่านสื่อ
2. ตระหนักในการรณรงค์ให้มีการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ จากมุมมองผู้ชาย จากสื่อ
3. ตระหนักโดยใช้จิตใต้สำนึกกลั่นกรองว่าสิ่งนี้ผิดถูก ตัดสินด้วยความรู้สึกด้วยตัวเราเอง ความรับผิดชอบชั่วดีของตัวเรา
4. ผู้หญิงในสื่อควรตระหนักเพราะมีโอกาสในการนำเสนอ

กลุ่มสตรีมีการตระหนักในประเด็นดังกล่าวแล้วแต่อาจต้องอาศัยกระบวนการกลั่นกรองภายในองค์กรด้วยในการที่จะกระทำใดๆ นอกจากนี้ยังพบว่าตัวของผู้หญิงในสื่อเองก็ควรตระหนักด้วยเพราะมีโอกาสปรากฏในสื่อ

ประเด็นที่ 3 : แนวทางการรณรงค์การปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์

ผลการดำเนินการวิจัยพบว่า แนวทางการรณรงค์การปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ นั้น กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง/ไม่เกี่ยวข้องได้กำหนดแนวทางรณรงค์ ดังนี้

1. ครอบครัว ควรเป็นจุดเริ่มต้นแนวทางหลักควรเริ่มจากครอบครัวๆจะเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เริ่มต้น จะรณรงค์ปลูกจิตสำนึก ก็ควรเริ่มจากครอบครัว ปลูกจิตตัวเราให้จิตชั่วดีที่ทุกคนมีปกติ เริ่มจากจุดเล็กๆแล้วค่อยเป็นองค์กรใหญ่ สังคม ผู้ที่เป็นพ่อแม่ก็ต้องเป็นพ่อแม่คุณภาพ มีคุณธรรมให้ความรัก ความห่วงใย ความผูกพันและความอบอุ่นเป็นครอบครัวที่มีจิตสำนึกสาธารณะ มีคุณธรรมจริยธรรม ปลูกฝังต้นกล้าเหล่านี้ออกไป ปรับเปลี่ยนทัศนคติให้เด็ก เชิดชูวัฒนธรรมไทย

2. ผู้หญิงในสื่อ ต้องมีจิตสำนึกว่าตนกำลังออกสื่อ มีจิตสำนึกของความรับผิดชอบโดยมองภาพให้กว้างขึ้น มองเห็นส่วนรวมที่จะต้องรับผิดชอบให้มาก ผู้หญิงควรรู้ว่าขอบเขตการแสดงออกสามารถทำได้เพียงใด จิตสำนึกเหล่านี้จะช่วยให้สิ่งที่จะปรากฏในสื่อภาพลักษณ์จะดีขึ้นเพราะเป็นต้นแบบ ผู้หญิงที่มีโอกาสออกสื่อควรเป็นแบบอย่างต้องรู้ว่ากำลังทำอะไรอยู่คิดถึงสังคมไม่ใช่แค่เฉพาะผู้หญิงหรือตนเองเท่านั้นผู้หญิงในสื่อควรตระหนักว่าสิ่งตนมีโอกาสปรากฏในสื่อควรเป็นแบบอย่างที่ดี

3. การศึกษา ในปัจจุบันต้องมีการปรับปรุง การประเมินหลักสูตรการศึกษา กระบวนการเรียนการสอน และหนังสืออ่านประกอบในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาโดยต้องปราศจากการตอกย้ำอคติทางเพศ ส่งเสริมให้มีวิชาเกี่ยวกับมิติชายหญิงเป็นวิชาพื้นฐานในระดับอุดมศึกษา

4. เครือข่าย องค์กรสตรี ต้องสร้างเครือข่ายร่วมกันรณรงค์ให้ภาพลักษณ์ผู้หญิงปรับเปลี่ยนเสนอภาพลักษณ์เชิงบวก มีการเชื่อมโยง มีUnity หน่วยงานองค์กรสตรีต้องแสดงความจริงใจในการแก้ปัญหาและควรสร้างทัศนคติร่วมกัน ให้มีจรรยาบรรณในทุกส่วนองค์กร

5. ผู้ชาย ต้องเข้ามาช่วยเชิดชูผู้หญิงให้ผู้หญิงสูงขึ้นด้วย อาศัยแรงผู้ชายในการผลักดันด้วยและต้องทำต่อเนื่อง และผู้ชายต้องตระหนักถึงสิทธิตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายและความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

6. หน่วยงานรัฐ ภาครัฐ ภาคนโยบายต้องออกมา ชูนโยบายด้านสังคม เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและเจตคติที่เกี่ยวกับความเสมอภาคและสภาวัฒนธรรมในทุกจังหวัด เช่น กลุ่มเฝ้าระวังวัฒนธรรมต้องมีบทบาทการรณรงค์อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม

7. ครูมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึก รัฐบาลและต้องให้ความสำคัญกับครูโดยเฉพาะครูระดับที่เตรียมความพร้อมระดับประถม

8. การปรับเจตคติ ปรับเจตคติของคนในครอบครัว คนในสังคม ว่าเรื่องของเจตคติดั้งเดิมที่มองว่าผู้ชายเป็นใหญ่ว่าผู้ชายมีอำนาจทุกอย่าง เลี้ยงลูกชายให้เป็นเหมือนเทวดาให้มีสิทธิเหนือผู้หญิงนั่นก็คือความรู้สึกเดิมต้องปรับเจตคติความรู้สึกของคนรุ่นใหม่คือเลี้ยงอย่างเท่าเทียมกัน ให้เคารพสิทธิ การล่วงละเมิดทางเพศ การดูถูกเหยียดหยาม การข่มขืนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็จะลดน้อยลง การมีอำนาจเหนือคนอื่น

9. สื่อ ต้องนำเสนอให้เป็นตัวนำของสังคมในภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เก่ง ผู้หญิงดีๆ ใครทำดีก็ชื่นชม สื่อต้องคัดเลือกการนำเสนอในส่วนที่ดี ส่วนสร้างสรรค์ให้มาก ใช้จรรยาบรรณ จรรโลงสังคมให้มากขึ้น และการสื่อสารต้องมีความชัดเจน ชี้ให้เห็นความสมควรไม่สมควรอย่างชัดเจนในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย หรืออาจใช้วิธีการหยิบยกประเด็นใดประเด็นหนึ่งขึ้นมาเพื่อช่วยให้มีข้อคำถามคำตอบที่ถูกต้องและชัดเจน สื่อควรมีรายการดีๆในช่วงที่เด็กอยู่บ้าน สื่อต้องเปลี่ยนทัศนคติของตนเอง โดยมีเนื้อหาสาระในเรื่องการสร้างจุดขายใหม่ ไม่ควรใช้เรือนร่างของผู้หญิงเข้าไป โดยจะเป็นการส่งเสริมว่าผู้หญิงเป็นเหมือนสินค้า นำเสนอภาพลักษณ์ของสตรีโดยปราศจากอคติทางเพศและสะท้อนถึงศักยภาพและความสามารถของสตรี และสื่อควรเผยแพร่สาระที่ส่งเสริมศักยภาพศักดิ์ศรีของสตรีและความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

จากสาระสำคัญของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ทำให้มองเห็นแนวทางที่จะใช้ในการรณรงค์ปลูกจิตสำนึก ทั้งสิ้น 39 ประการที่มีส่วนช่วยรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมเป็นรูปแบบกระบวนทัศน์ Female Image โดยแบ่งกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

กลุ่ม F

Family ครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นทุกอย่าง เริ่มจากจุดเล็กๆ แล้วจึงพัฒนาไปสู่จุดใหญ่ของสังคม และต้องเป็นครอบครัวคุณภาพในการที่จะอบรม สั่งสอนได้

Fixed Action การปรับปรุงการเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสื่อที่ถูกนำเสนอตามแบบภาพตายตัวของแต่ละเพศ เพราะความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองเพศนั้นจะตอกย้ำบทบาททางเพศตามแบบประเพณีดั้งเดิม และจะทำให้บทบาทของผู้หญิงในรายการโทรทัศน์ไม่หลากหลาย ทำให้ไม่พบภาพลักษณ์ที่สังคมพึงประสงค์

Friendliness ทุกภาคส่วนต้องมีความจริงใจที่จะร่วมแก้ปัญหา และผู้หญิงในสื่อก็ควรทำตัวเป็นมิตรที่ดี ต้องสร้างผลงานและภาพลักษณ์ที่ดีให้กับสังคมส่วนรวม

Facilitation การสนับสนุน ส่งเสริม การมีส่วนร่วมและการตัดสินใจของสตรีในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และการบริหาร

กลุ่ม E

Education การศึกษาเป็นตัวกำหนดการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในระบบเศรษฐกิจในแง่ของการมีงานทำ การมีรายได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผู้หญิงสามารถสร้างสรรค์ ครอบครัวและสังคม ความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษา (หลักสูตร) และสถานภาพของผู้หญิงทางสังคมนั้นทำให้มองเห็นได้อย่างชัดเจน

Earnestness หน่วยงานภาครัฐ กลุ่มเครือข่าย องค์กรสตรีต้องมีความตั้งใจจริงในการที่จะเข้ามารณรงค์อย่างจริงจัง

Excellence ผู้ชมควรมีความฉลาดในการชม ฉลาดที่จะเลือกรายการ เลือกเนื้อหาดีๆให้กับตนเอง

Ethics สื่อควรมีจรรยาบรรณและและจริยธรรม โดยมีจุดกึ่งกลางของความเหมาะสมเพราะสื่อมีอิทธิพลกระจายข่าวสาร จากกลุ่มเล็กไปสู่กลุ่มใหญ่และต้องมีความรับผิดชอบต่อการนำเสนอภาพลักษณ์สตรี

Euphony การใช้คำพูด ต้องไพเราะ ฟังแล้วรื่นหูไม่ใช่การพูดสองแง่สองง่าม

Emphasis ต้องให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ที่สะท้อนถึงศักยภาพและความสามารถของสตรีไม่ตอกย้ำภาพลักษณ์ผู้หญิง ในบทบาททางเพศ

Equality การเสนอเนื้อหาบทบาททางเพศที่เท่าเทียมกัน และความเสมอภาพ โดยตระหนักในเรื่องสิทธิสตรีในเนื้อหารายการ

Encouragement การส่งเสริมให้ผู้หญิงมีความคิดมากขึ้น และตระหนักถึงความสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และการบริหารทุกระดับ

กลุ่มM

Male ผู้ชายต้องตระหนักถึงสิทธิตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย

Media สื่อต้องมีส่วนในการช่วยกลั่นกรองร่วมกันเพราะสื่อเองก็ถือเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมที่สำคัญไม่น้อยไปกว่า สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว

Morality สื่อต้องใช้จรรยาบรรณ ศีลธรรมจรรโลงสังคมให้มากขึ้น

Message เนื้อหาข่าวสารในรายการโทรทัศน์ต้องไม่เน้น หรือให้น้ำหนักในส่วนการนำเสนอเรื่องเพศ การแต่งเนื้อแต่งตัวมากทำให้ความสมดุลของส่วนความดีมีน้อย

Mildness ผู้หญิงที่ปรากฏในสื่อการแสดงออกต้องมีความอ่อนหวาน ไม่ก้าวร้าว ก้ำกึ่น ต้องพูดจาไพเราะ สุภาพ เพื่อเป็นแบบอย่าง

Model สื่อเป็นต้นแบบให้คนดูต้นแบบจึงเป็นสิ่งสำคัญต้องเป็นต้นแบบที่ดี

กลุ่ม A

Attitude ปรับเจตคติของคนในครอบครัว คนในสังคมจากเจตคติดั้งเดิมที่มองว่าผู้ชายเป็นใหญ่ให้เปลี่ยนมาเคารพสิทธิ ความเท่าเทียมกัน เพราะการที่ใครคนใดคนหนึ่งนี้มีอำนาจเหนือคนอื่นมันเป็นสิ่งที่มนุษย์ หรือความเป็นอิสระของมนุษย์ไม่ต้องการ ภาพลักษณ์การขายบริการ การที่เอาเรือนร่างมาขายก็อาจจะลดน้อยลงและสื่อต้องเปลี่ยนทัศนคติ เจตคติของตนเองด้วย

Admiration การเสนอเนื้อหาต้อง แสดงถึงการยกย่องชมเชยความรู้ความสามารถของผู้หญิงมากกว่าการให้ความสำคัญกับกับการแต่งกาย แฟชั่น ความสวยความงาม

Acting ผู้หญิงในสื่อแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ผู้หญิงควรรู้สามารถแสดงออกได้เพียงใด จิตสำนึกเหล่านี้จะช่วยให้สิ่งที่จะปรากฏในสื่อภาพลักษณ์จะดีขึ้น

Affinity มีการสร้างเครือข่าย เฝ้าระวังการตรวจสอบ การทำงานสื่อ

Adjustment การปรับเปลี่ยนปรับปรุงเจตคติ ค่านิยมของคนในสังคม ให้คิดถึงสิ่งดีมากกว่าการยกย่องวัตถุ ความร่ำรวย ไม่เช่นนั้นก็จะพบภาพการนำเสนอด้านวัตถุมากกว่าส่วนดีงามและกลายเป็นค่านิยมของสังคม

Appearance การปรากฏตัวของผู้หญิงในสื่อเองก็ควรตระหนัก และมีจิตสำนึกในนำเสนอภาพลักษณ์ เพราะมีโอกาสปรากฏในสื่อภาพลักษณ์ที่สะท้อนออกมาอาจส่งผลกระทบต่อสตรีที่ไม่มีโอกาสปรากฏในรายการอาจถูกเหมารวมในภาพลักษณ์นั้นๆด้วย

Attentiveness วิจารณญาณของแต่ละบุคคล จะถูกใช้เป็นตัววัดความถูกต้องแม้ว่าจะไม่เท่ากัน

Assortment บทบาทที่ถูกนำเสนอต้องเปลี่ยนจากบทบาทส่วนตัวหรืออยู่ภายในบ้าน หรือนำเสนออย่างเป็นรองและต้องพึ่งพาขึ้นต่อผู้ชายในทุกบริบทต้องปรับเปลี่ยนให้หลากหลาย สื่อต้องช่วยเสนออะไรใหม่ๆ ไม่วนเวียนกับเรื่องเดิม

Acrimony สื่อต้องไม่นำเสนอภาพของผู้หญิงที่ไม่ดี ซึ่งลักษณะตรงกันข้ามกับผู้หญิงดีๆ คือไม่ค่อยมีลักษณะของความเป็นหญิง เช่น ก้าวร้าว เกี้ยวกราด เย็นชา เจ้าชู้ ขี้อิจฉา ทะเยอทะยาน และไม่รักนวลสงวนตัว เป็นต้น ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ เมื่อมีอยู่ในตัวผู้หญิงทำให้ผู้หญิงมีคุณค่าต่ำลงไปทันที

กลุ่ม L

Leadership ผู้หญิงต้องเข้าใจบทบาทตนเอง การมีโอกาสออกสื่อก็ควรเป็นแบบอย่าง เป็นต้นแบบที่ดี ต้องรู้และตระหนักว่าสิ่งตนมีโอกาสปรากฏในสื่อควรเป็นแบบอย่างที่ดีไม่ใช่แค่เฉพาะตนเองเท่านั้นควรตระหนักว่าสิ่งที่ปรากฏมันสะท้อนภาพลักษณ์ผู้หญิงในสังคมด้วย

Love หน่วยงานองค์กรสตรีต้องแสดงความรัก และความจริงใจในการแก้ปัญหา สตรีต้องรักในศักดิ์ศรีความเป็นหญิง

Learning ผู้หญิงในสื่อควรมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรี ภาพลักษณ์ที่เสียหายของผู้หญิงอันเกิดจากการนำเสนอของสื่อ และให้ความรู้แก่ผู้หญิงในสังคม

กลุ่ม I

Instructor ครูต้องช่วยอบรมสั่งสอนและการปลูกฝังสิ่งที่ดีงาม สังคมต้องให้เกียรติครู

Importance รณรงค์ให้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญของการส่งเสริมภาพลักษณ์สตรีในสื่อ

Integration กลุ่มองค์กร หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องต้องทำงานแบบบูรณาการอย่างจริงจังไม่ใช่ทำงานตามกระแส

Inspection ควรต้องมีการตรวจสอบก่อนเผยแพร่ตรวจสอบ ว่าสิ่งใดนำเสนอได้/ไม่ได้ สิ่งใดรุนแรงเกินไป

Integrity การยึดถือหลักคุณธรรมเพราะวัฒนธรรมและคุณธรรมของสังคมไทยจะเป็นปัจจัยวัดขอบเขตการแสดงออก

กลุ่ม G

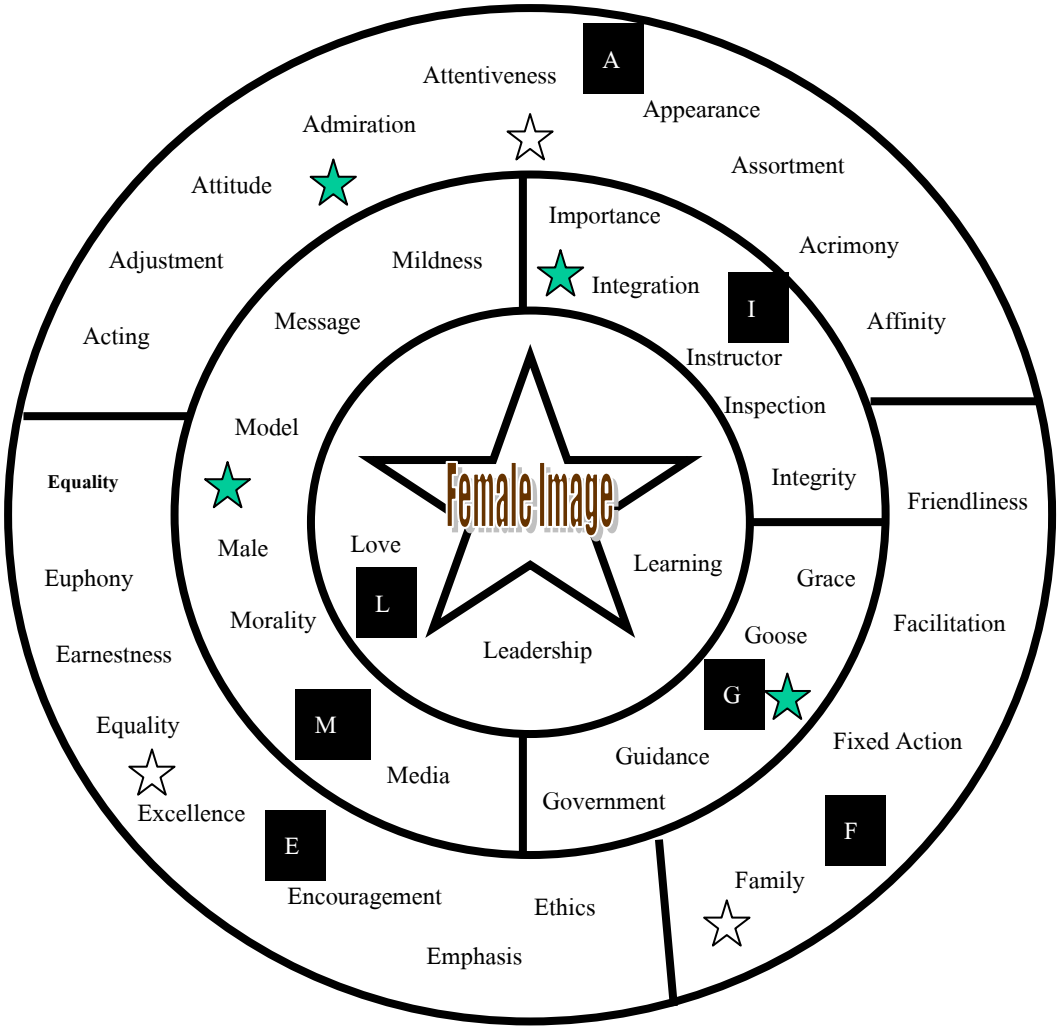
Government การทำงานของภาครัฐทั้งนโยบายและการปฏิบัติต้องทำอย่าง จริงจัง ส่งเสริมภาพลักษณ์สตรี เพื่อป้องกันการนำเสนอในด้านที่เสื่อมเสีย เช่น ระเบียบ กฎหมายในการปราบปรามการนำเสนอภาพโป๊เปลือย

Guidance สื่อต้องช่วยนำเสนอสิ่งดีๆ เพราะถ้านำเสนอในส่วนที่ไม่ดีออกมามากๆจะทำให้เกิดพฤติกรรมที่ เด็กหรือ เยาวชนนำไปปฏิบัติตามได้

Goose กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึก ความมีคุณค่าในตัวเองของผู้หญิงมากกว่าความสวยงามผ่าน สื่อโดยใช้จิตใต้สำนึกที่ถูกอบรมชี้แนะสิ่งดีงามกลั่นกรองว่าสิ่งนี้ผิดถูก ตัดสินด้วยความรู้สึกด้วยตัวเราเอง ความรับผิดชอบชั่วดีของตัวเรา

Grace ผู้หญิงต้องใช้ความงดงาม ความสุภาพนิ่มนวลผ่านทางการแสดงออกไม่ใช้เรื่องเพศ หรือความเย้ายวนเป็นจุดขายตนเอง

จากรูปแบบกระบวนทัศน์ Female Image ที่ได้จากการวิจัยสามารถนำเสนอเป็นแผนภูมิที่แสดงแนวทางการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์ ดังนี้

แผนภาพที่2 รูปแบบกระบวนทัศน์ FEMALE IMAGE แนวการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในโทรทัศน์

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ภาพลักษณ์สตรีที่ปรากฏในสื่อต่างๆโดยเฉพาะโทรทัศน์ในปัจจุบันนั้นเป็นการสะท้อนให้เห็นว่ามีความจำเป็นที่ต้องทำการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกการเสริมสร้างภาพลักษณ์สตรี เพราะหากพิจารณาผลจากการศึกษาจะพบว่าลักษณะภาพลักษณ์สตรีที่ได้รับการยอมรับและเป็นที่ต้องการของสังคมนั้น เช่น การต้องการเห็นโอกาสการเข้าถึงสื่อของผู้หญิง การเห็นภาพลักษณ์ที่หลากหลาย ภาพลักษณ์บทบาทความรับผิดชอบหญิงชายเท่าเทียม หรือ บทบาทความเสมอภาค ที่ปราศจากอคติทางเพศ บทบาทของผู้หญิงสมัยใหม่ ภาพลักษณ์ของการเป็นผู้ตัดสินใจ เป็นผู้มีส่วนร่วมวาระในประเด็นการเปลี่ยนแปลงต่างๆทางสังคม สู่ระดับวาระของชาติ ซึ่งภาพลักษณ์ดังกล่าวนี้มีลักษณะที่การปรากฏภาพลักษณ์สตรีในโทรทัศน์พบไม่มาก ขณะเดียวกันการศึกษาเรื่องการตระหนักและการให้ความสำคัญกับการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกพบว่าส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในการตระหนักเรื่องความมีคุณค่าในตัวผู้หญิง พิจารณาจิตใต้

ข้อเสนอแนะ

1. ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึก หน่วยงานรัฐ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องเข้ามาดูแลให้รากฐานของครอบครัวให้แข็งแรง

2. ภาครัฐต้องกำหนดนโยบาย แผนปฏิบัติ มาตรการการจัดการให้เป็นรูปธรรม ไม่สนับสนุนการปรากฏภาพลักษณ์เชิงลบ ควรมีบทลงโทษที่ชี้ชัดและทำอย่างจริงจัง

3. สื่อต้องนำเสนอส่วนดีให้มากไม่สนับสนุนหรือนำเสนอภาพลักษณ์เชิงลบโดยยึดเรื่องจริยธรรมความรับผิดชอบ

4. กลุ่มสตรีต้องร่วมสร้างเครือข่ายให้ความชัดเจนของการรณรงค์ภาพลักษณ์สตรี

5. ผู้หญิงในสื่อต้องมีจิตสำนึกการตระหนักในภาพลักษณ์ เพราะมีโอกาสการปรากฏในสื่อและยังเป็นต้นแบบของบุคคลอื่นด้วย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ. 2535. **ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสื่อมวลชน**. ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา แก้วเทพ. 2541. **สตรีศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิระดา สมสวัสดิ์. 2546. **ผู้ชายในปริมณฑลสตรีศึกษาและ สตรีนิยม**.

วิลาสินี พิพิธกุล. 2546. **การสร้างสารสนเทศคุณภาพ** (โครงการ "การปฏิรูปสื่อ: การสร้างสารสนเทศที่มีคุณภาพ และการตรวจสอบโดยสังคม"). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัมพิกา ศรีสุธาพรรณ. 2543. **ทัศนคติของสตรีต่อโฆษณาที่นำเสนอสตรีในบทบาทต่างๆ**.วิทยานิพนธ์ปริญญาโท คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Anderson, Margaret L. (1993). **Thinking about Women: Sociological Perspectives on Sex and Gender**. 3thedition. New York: Macmillan Publishing Company.

Ashenden, Samantha. (1997). "**Feminism, Postmodernism and the Sociology of Gender in Sociology after Postmodernism** " David Owen ed. London: Sage Publications.

Kilbourne, J. (1995). "**Slim Hopes**". Video, Media Education Foundation.

Whipple, W. Thomas & Alice E. Courtney. (1980). **How to Portray Women in TV Commercials**. Journal of Advertising Research. 20, 2: pg 53-59.

Zoonen,Liesbet Van. (1994). **Feminist Media Studies**. London:Sage Publication.

กลุ่มย่อยที่ 2

ความรุนแรงต่อสตรีและผู้ชายเลิกเหล้า

1. การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของผู้ชายเลิกเหล้าเพื่อลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

นายจะเด็จ เชาวน์วิไล

2. การศึกษาความรู้ เจตคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมทางเพศของเยาวชนไทย

นางสาวศิริยุพา นันสุนานนท์

3. The Socio-Religious Roots of Violence Against Women In Thailand & S.E .Asia

พระรัตตนวลีภิกษุณี

4. การเผชิญปัญหาในสตรีที่ถูกสามีทำร้ายและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ดร.บุหงา ตโนภาส

5. เมื่อความอบอุ่นเลือนราง:ผู้หญิงคนหนึ่งกับเส้นทางความรุนแรงทางเพศและการเยียวยา

ผศ.มนตรา พงษ์นิล

การสต้างอัตลักษณ์ใหม่ของผู้ชายเลิกเหล้าเพื่อลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

Creating a New Male Identity to Address Violence against Women and Children

จะเด็จ เชาวน์วิไล

บทคัดย่อ

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงและเด็กมีมาช้านาน เกิดขึ้นบ่อยครั้งจนชาชินและไม่ค่อยได้รับความสนใจ โดยมองเป็นเรื่องปกติธรรมดา เป็นเรื่องส่วนตัวที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง รวมถึงเกิดอคติที่ว่าเป็นความผิดของฝ่ายหญิงที่เป็นฝ่ายถูกกระทำ แต่ความจริงแล้วความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงและเด็ก ไม่ว่าในรูปแบบใด มาจากทัศนคติ ค่านิยมผู้ชายเป็นใหญ่ ที่มองผู้หญิงว่าเป็นเพศอ่อนแอ ด้อยกว่าเพศชาย ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ ภรรยาเป็นสมบัติของสามีจะทำอย่างไรก็ได้ ทัศนคติเหล่านี้มีผลกระทบต่อผู้หญิงและเด็ก ทั้งร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ อันเป็นการลิดรอนสิทธิในชีวิตและร่างกายของผู้หญิง ตลอดจนส่งผลกระทบต่อครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

มูลนิธิเพื่อนหญิงได้ประจักษ์ชัดว่า แท้จริงแล้วปัญหาความรุนแรงในครอบครัว นอกจากมาจากระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่แล้ว ยังมีปัจจัยกระตุ้นสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ *“เหล้า”* หรือ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทุกชนิด โดยจากงานศึกษาวิจัย เรื่อง “ผลกระทบของสุราในฐานะปัจจัยร่วมการเกิดปัญหาความรุนแรงในรุนแรง” พบว่า *“ร้อยละ 70-80 ของกลุ่มตัวอย่างเพศชาย ที่ดื่มสุราและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ มีประสบการณ์การใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก โดยการทุบตี ทำร้าย ข่มขืน กระทำชำเราบุคคลในครอบครัวและผู้อื่น”*

มูลนิธิฯ จึงได้หาวิธีการในการทำงาน จากโจทย์ที่มุ่งปรับเปลี่ยนทัศนคติวิธีคิดแบบผู้ชายเป็นใหญ่ โดยใช้ผลกระทบจากการดื่มเหล้าหรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์มาเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการแก้ปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว เพราะมองว่าเหล้าเป็นสัญญะการสร้างวัฒนธรรมความเป็นชายเพิ่มตัวตนให้มีอำนาจและเป็นส่วนหนึ่งของวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ โดยเฉพาะเป็นตัวกระตุ้นทำให้ขาดสติและความยับยั้งชั่งใจ นำสู่ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

จากบทสรุปของงานวิจัยฯดังกล่าวนั้น นำไปสู่การดำเนินกิจจกรม *“โครงการลดเหล้า: ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก”* ในปี พ.ศ. 2547 โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งเป็นโครงการฯต่อเนื่องจากงานศึกษาวิจัยฯ โครงการนี้มีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การสร้างชุมชนนำร่อง ที่สามารถลดเหล้า ลดความรุนแรงในครอบครัวได้ โดยดำเนินการในพื้นที่เป้าหมาย 4 แห่ง ดังนี้

1. ศูนย์ประสานงานช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ

2. ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและสตรีโรงพยาบาลชุมพรเขตอุดมศักดิ์ จังหวัดชุมพร
3. ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กชุมชนฟ้าใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
4. ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กชุมชนคนไทยเกรียง จังหวัดสมุทรปราการ

จากการทำงานทั้ง 4 พื้นที่ ได้มีการค้นพบวิธีที่ทำให้ผู้ชายเลิกเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก โดยการสร้างคนต้นแบบ สร้างตัวตนใหม่ของผู้ชาย ผ่านกระบวนการให้คำปรึกษา การปรับเปลี่ยนทัศนคติ โดยการฝึกอบรมบทบาทหญิงชาย และพัฒนาเครือข่ายผู้ชายเลิกเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก จนสามารถทำให้ชุมชน ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กได้

Abstract

Violence has been inflicted against women since time immemorial and become too typical and commanded less attention. Such a bias makes one tend to think it serves them right for women to get treated violently. But actually, much of the violence can be attributed to a male dominant paradigm. Women are often viewed inferior and weaker to their male counterparts. They are often treated as a sex object, and wives are taken as husbands' assets and are subject to their husbands' discretion. Such an attitude has extensive ramifications on women and children, physically, mentally and spiritually. It gives rise to the infringement on rights to life and body of women and the impacts can be felt in family, community and society as well.

Friends of Women Foundation holds firm that domestic violence stems largely from this male dominant attitude. It is made even worse by alcohol consumption. From studies, it was found that "*70-80% of the surveyed males have had experiences in emitting violence against women and children through beating, physical assault, and rape of their own family members*". Thus, the Foundation's working premises rest on uprooting this mail dominant attitude which has been exacerbated by alcohol consumption and uses this as a main strategy to address domestic violence. Alcohol is believed to promote the culture that perpetuates male domination causing men to lose their conscience and unable to hold back their anger.

The research findings have been translated into the inception of the "Alcohol Reduction to Address Violence against Women and Children Project" since 2004 with initial funding from the Thai Health Promotion Foundation. It chiefly aims to experiment with alcohol reduction campaign in four target areas including;

5. Women and Children Rescue Center, Amnat Charoen district, Amnat Charoen

6. Woman and Child Rights Protection Center, Chumphon Khet Udomsak Hospital, Chumphon

7. Fahmai Women and Children Rescue Center, Chiang Mai

8. Thaikriang Women and Children Rescue Center, Samut Prakan

Experiences from working in the four sites shed light on ways to help men reduce alcohol consumption and thus bring about a decline of violence committed against women and children. Through counseling for attitudinal change, gender training and the development of the network of men who can quit alcohol consumption, a new stereotypical male identity has been created and has led to a decline of violence committed against women and children in family and community.

บทนำ

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงมีมาช้านาน บ่อยครั้งจนชาชินและไม่ค่อยได้รับความสนใจ จนเคยชินเข้าใจว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา เป็นเรื่องส่วนตัวที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงนั้น ๆ และมีอคติว่าเป็นความผิดของฝ่ายหญิงที่ถูกกระทำ แต่ความจริงแล้วความรุนแรงที่กระทำต่อผู้หญิง ไม่ว่าในรูปแบบใด มาจากทัศนคติและค่านิยมที่มองผู้หญิงว่าเป็นเพศอ่อนแอ ด้อยกว่าเพศชาย ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ ภรรยาเป็นสมบัติของสามีจะทำอย่างไรก็ได้ ทัศนคติเหล่านี้มีผลกระทบต่อผู้หญิงและเด็ก ทั้งร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณอันเป็นการลิดรอนสิทธิในชีวิตและร่างกายของผู้หญิง ตลอดจนส่งผลกระทบต่อครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงถือเป็นปัญหาระดับสากลที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงทั่วโลก ผู้หญิงได้รับผลกระทบจากปัญหาความรุนแรงจนทำให้องค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญ

ในเบื้องต้นจะขอนิยามความหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรงในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ความรุนแรงต่อสตรี คือ การกระทำใด ๆ ที่เป็นความรุนแรงที่เกิดจากอคติทางเพศ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่สตรี รวมทั้งการขู่เข็ญ บังคับ กีดกันเสรีภาพทั้งในที่สาธารณะและในชีวิตส่วนตัว *(ปฏิญญาสากลว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อสตรี โดยองค์การสหประชาชาติ)*

รูปแบบของความรุนแรงต่อผู้หญิง เป็นความรุนแรงทางด้านร่างกายและจิตใจ และความรุนแรงทางเพศ มีตั้งแต่การแทะโลมด้วยสายตาและวาจา การอนาจาร ลวนลาม บังคับทางเพศ การข่มขืน การรุมโทรม และการข่มขืนแล้วฆ่า

ความรุนแรงในครอบครัว เป็นพฤติกรรมล่วงละเมิดบังคับ ขู่เข็ญ ทำร้ายคนในครอบครัว โดยมีผู้กระทำเป็นบุคคลในครอบครัวเช่นเดียวกัน ซึ่งมีการกระทำความรุนแรงหลายรูปแบบ เช่น ใช้กำลังทำร้าย ทุบตีภรรยา ทำร้ายจิตใจ เช่น การนอกใจภรรยา ด่าทอ ดูถูกเหยียดหยาม ทำให้อับอาย เศร้า เสียใจ มึนตึงไม่พูดด้วย ตลอดจนการปิดกั้นโอกาสทางสังคม ไม่ให้ติดต่อกับเพื่อน ญาติพี่น้อง หรือสังคมภายนอก รวมถึงการไม่รับผิดชอบครอบครัว ควบคุมทางการเงินเพื่อให้ต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจจากอีกฝ่ายหนึ่ง มีการล่วงละเมิดทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การข่มขืนบังคับใจภรรยาให้มีเพศสัมพันธ์ และการขายลูกสาว เป็นต้น

การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ เป็นการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร การตั้งครรภ์จากการบังคับข่มขืนจากเพศสัมพันธ์ที่ไม่รับผิดชอบของฝ่ายชายหรือจากการที่ฝ่ายหญิงไม่สามารถต่อรองเรื่องการคุมกำเนิดได้

การติดโรคทางเพศสัมพันธ์ เป็นการติดต่อโรคจากคู่สมรส หรือสามี โดยฝ่ายหญิงขาดโอกาสการป้องกัน จำเป็นต้องอยู่ในภาวะจำยอม ซึ่งถือเป็นการกระทำความรุนแรงอย่างหนึ่งต่อผู้หญิง เช่น การติดเชื้อเอดส์จากสามี หรือจากการถูกละเมิดทางเพศ

การนำเสนอผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ เป็นการที่ผู้หญิงถูกนำมาใช้เป็นสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สื่อในรูปลามก รวมทั้งการนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศในการโฆษณาสินค้า

นอกจากนี้ การกระทำความรุนแรงต่อผู้หญิงยังรวมถึงการล่อลวงมาบังคับค้าประเวณี หรือใช้แรงงานผู้หญิงและเด็กเยี่ยงทาส การเลือกปฏิบัติทางด้านต่าง ๆ เช่น การทำให้ผู้หญิงขาดโอกาสทางการศึกษา ในการประกอบอาชีพ รวมถึงผลตอบแทนจากการทำงาน เช่น ได้รับค่าจ้างที่ต่ำกว่าแรงงานชายเมื่อเปรียบกับงานในลักษณะเดียวกัน เป็นต้น

ผลจากการใช้ความรุนแรงที่มีต่อผู้หญิงและเด็ก

ผลกระทบที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงมีทั้งเป็นผลกระทบทางด้านร่างกาย จิตใจ ครอบครัว และสังคม

ผลกระทบทางกาย

ถูกฆาตกรรม การถูกฆาตกรรมเป็นผลกระทบจากการกระทำที่ถือว่ารุนแรงที่สุด การกระทำอาจเริ่มจากการทะเลาะวิวาทกัน การบังคับขู่เข็ญ คุกคาม และจบลงด้วยการถูกฆาตกรรม หรือเสียชีวิตเพราะการบาดเจ็บอย่างสาหัส

บาดเจ็บหรือพิการ เป็นผลกระทบที่มีการกระทำที่รุนแรงอาจจะไม่มาก มีอาการฟกช้ำ ไปจนถึงกระดูกหัก และพิการ ธนาคารโลกประมาณการว่าความรุนแรงและภัยทางเพศที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงเป็นสาเหตุของการเสียชีวิต ความพิการของผู้หญิงวัยเจริญพันธุ์ที่ร้ายแรงพอ ๆ กับโรคมะเร็ง และเป็นสาเหตุให้ผู้หญิงบาดเจ็บและเจ็บป่วยได้เท่ากับอุบัติเหตุจากการจราจรและโรคมาลาเรียรวมกัน

ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ การตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์จากการท้องไม่พร้อม หรือถูกบังคับข่มขืนที่นำไปสู่การทำแท้ง ผู้หญิงและเด็กผู้หญิงที่ถูกกระทำความรุนแรงโดยการล่วงละเมิดทางเพศ หรือการกระทำทารุณกรรมทางเพศ มีความเสี่ยงสูงต่อการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ในช่วงวัยเจริญพันธุ์ และโดยเฉพาะในวัยรุ่น

ติดโรคทางเพศสัมพันธ์ การติดโรคทางเพศสัมพันธ์รวมถึงโรคเอดส์ ปัจจุบันถือว่าผู้หญิงมีความเสี่ยงต่อการติดโรคทางเพศสัมพันธ์ค่อนข้างสูง ที่อาจจะมีปัญหาแทรกซ้อนระหว่างการตั้งครรภ์ การแท้งตามธรรมชาติและการคลอดก่อนกำหนดได้ ปัจจุบันนักวิจัยในประเทศไทยพบว่า ผู้หญิงที่ถูกข่มขืน 1 ใน 10 ราย ติดโรคทางเพศสัมพันธ์จากการถูกข่มขืน ความเสี่ยงต่อการเป็นโรคอื่น ๆ รวมทั้งพบว่าผู้หญิงที่ถูกกระทำความรุนแรงมีโอกาสเจ็บป่วยได้ง่าย ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะมีภูมิต้านทานต่ำจากความเครียดและการถูกทำร้าย

ผลกระทบทางด้านจิตใจ

ฆ่าตัวตาย ผู้หญิงที่ถูกทำร้ายในลักษณะต่าง ๆ ได้รับความกดดัน มีความเครียดกังวล ที่บางครั้งแสดงอาการโดยไม่รู้สาเหตุ เช่น ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ หรืออาจมีอาการซึมเศร้า โดยเฉพาะในผู้หญิงที่ถูกข่มขืนกระทำชำเรา และกระทำทารุณกรรมทางเพศ จากคนที่อยู่ใกล้ชิดและไว้วางใจมากที่สุด จะมีความกดดันทางร่างกายและอารมณ์จนอาจนำไปสู่การฆ่าตัวตาย จากผลการศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงที่ถูกสามีทำร้ายทุบตีมีแนวโน้มฆ่าตัวตายสูงกว่าผู้หญิงโดยทั่วไปถึง 5 เท่า เมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่สามีไม่ได้ใช้ความรุนแรง

ปัญหาสุขภาพจิต ผู้หญิงที่ถูกกระทำรุนแรง แม้จะไม่มีร่องรอยบาดแผล หรือร่องรอยที่เกิดขึ้นตามร่างกายในกรณีที่ไม่รุนแรงจะเลือนหายไป แต่บาดแผลภายในจิตใจนั้นถือว่าไม่อาจลบเลือนไปได้ง่าย ๆ และอาจอยู่ในส่วนลึกของจิตใจ ผลกระทบนี้ส่งผลต่อบุคลิกภาพของผู้ถูกกระทำที่ต้องการการเยียวยา บางรายอาจมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ หรือการทำหน้าที่การงาน

มีข้อมูลยืนยันว่า ผู้หญิงที่ถูกกระทำความรุนแรงจำนวนมากจะซึมเศร้า หรือกระวนกระวาย มีผลให้จิตใจแปรปรวน ขณะที่บางคนมีอาการเครียด ท้อแท้เรื้อรัง ผู้หญิงจำนวนมากสูญเสียความมั่นคงในตนเอง กลัวสังคมไม่ยอมรับ อับอาย คิดว่าตนเองไร้ค่า มีมลทินติดตัว (โดยเฉพาะกรณีที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ) หลายรายมีอาการทางจิตมากขึ้นเมื่อถูกกระทำซ้ำ ๆ บางรายมีอาการหวาดกลัว หวาดผวา แม้เหตุการณ์สิ้นสุดมาเป็นเวลานานแล้วแต่สภาพจิตใจยังได้รับผลกระทบอยู่

ผลกระทบที่รุนแรงของการถูกกระทำความรุนแรงกรณีที่ถูกข่มขืนและทารุณกรรมทางเพศ ซึ่งอาจจะเพียงครั้งเดียว ก็มีผลมากพอที่จะทำให้เกิดภาพลบต่อจิตใจไปตลอดชีวิตโดยเฉพาะกับเด็ก

มีรายงานอ้างถึงคำพูดของผู้หญิงที่ระบุถึงสภาพจิตใจของผู้ถูกกระทำความรุนแรง ว่า

"สิ่งที่แย่ที่สุดของการถูกทุบตีไม่ใช่อยู่ที่ความรุนแรงของการถูกทุบตี แต่อยู่ที่ความทุกข์ทรมานทางจิตกับการที่ต้องอยู่ในความหวาดกลัวและทุกข์ทรมาน"

ผลกระทบทางสังคม

การกระทำความรุนแรงเป็นวงจรที่ไม่สิ้นสุด เช่น เมื่อเด็กที่เห็นเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัว จะเกิดผลกระทบที่ทำให้เด็กมีปัญหาทางจิตใจเท่าเทียมกับเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางร่างกายและทางเพศโดยตรง เด็กผู้หญิงที่เห็นเหตุการณ์พ่อหรือพ่อเลี้ยงกระทำรุนแรงกับแม่มีแนวโน้มที่จะยอมรับความรุนแรงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคู่มากกว่าเด็กผู้หญิงมาจากครอบครัวที่ไม่มีความรุนแรง ขณะที่เด็กผู้ชายที่เห็นหรือประสบเหตุการณ์ในลักษณะเดียวกัน มีแนวโน้มที่จะใช้ความรุนแรงต่อภรรยา เมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ มีครอบครัวของตัวเอง

นอกจากนี้ เด็กบางคนยังเลียนแบบพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงที่พบเห็น ดังเช่นกรณีของเด็กผู้ชายที่ใช้มีดปอกผลไม้ข่มขู่น้องสาวให้หยุดร้องไห้ ซึ่งพบว่าเด็กเลียนแบบพฤติกรรมที่พ่อทำกับแม่

รากเหง้าหรือสาเหตุของปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิง

จากการวิเคราะห์สาเหตุของความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก มีการอธิบายเชื่อมโยงถึงโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เป็นธรรม และการฟูมฟักอคติทางเพศไว้ในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ส่งผลให้ผู้หญิงถูกกำหนดกรอบปฏิบัติไว้ในชนชั้นที่ด้อยอำนาจ ให้ดำเนินสถานภาพ และบทบาทตามวิถีแห่งการถูกแบ่งแยกและกดขี่

ระบบชายเป็นใหญ่ เป็นภาวะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ ผู้หญิงเป็นฝ่ายที่มีอำนาจด้อยกว่าผู้ชาย ทั้งระดับครอบครัวและสังคม ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของผู้หญิงตกอยู่ภายใต้อคติทางเพศ การถูกกีดกั้นทางสังคม การกดขี่ รวมไปถึงเกิดภาวะเสี่ยงต่อความรุนแรงทางสังคม หรือตกอยู่ใน ***"สถานภาพผู้ถูกกระทำ"*** ตลอดเวลา แม้แต่การถูกทำให้เป็น ***"เพศสัญลักษณ์ของความด้อยอำนาจ"*** คือ ผู้หญิงถูกแทนให้เป็นสัญลักษณ์ของการด้อยอำนาจทางสังคม

โดยระบบชายเป็นใหญ่เป็น *"การที่ถือระบบเพศชายเป็นใหญ่โดยกฎหมายยอมรับให้ผู้ชายส่งต่อทรัพย์สมบัติของเขาให้แก่ลูกชาย และนับให้พ่อ ไม่ใช่แม่ เป็นพื้นฐานของการนับญาติ"* คำกล่าวนี้สะท้อนแนวคิดหนึ่งที่เกิดมาพร้อมกับระบบชายเป็นใหญ่ โดยบอกผ่านโครงสร้างต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา เศรษฐกิจ หรือวิถีการผลิต การเมืองและการปกครอง จนกลายเป็นระบบคิดและความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา ดังเช่นแนวคิดเรื่อง *"ภรรยาเป็นสมบัติของสามี"* *"ลูกเป็นสมบัติของพ่อแม่"* รวมไปถึงความคิด *"เรื่องครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว"*

การผูกสัมพันธ์เชิงอำนาจของระบบชายเป็นใหญ่ ได้ส่งผลให้บทบาทของผู้หญิงมีข้อจำกัดในวิถีการปฏิบัติมากกว่าผู้ชาย การดำรงอยู่ของผู้หญิงจึงมีภาวะเสี่ยงต่อการถูกใช้ความรุนแรงตลอดเวลา แม้ว่ายุคสมัยจะผ่านพ้นไป แต่สภาพการกดขี่ก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไป ยังคงกลับฉายภาพใหม่ของความรุนแรงที่แนบสนิทกับกระแสการพัฒนาในมิติต่าง ๆ และฉาบครอบไว้ด้วยการให้คุณค่ากับผู้หญิงบนฐานของระบบชายเป็นใหญ่

"ระบบแบบชายเป็นใหญ่" ได้ก่อรูปและพัฒนาความเชื่ออันลึกซึ้ง จนพัฒนาเป็นชุดความคิดสำเร็จรูปที่ถ่ายทอดผ่านรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ในลักษณะคำสอน สุภาษิต คำพังเพย พิธีกรรม หรือแบบแผนการปฏิบัติต่าง ๆ แต่แฝงไว้ซึ่งอำนาจความเป็นใหญ่ ความเป็นผู้นำ สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ถูกทำให้ผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิง ขณะเดียวกันก็ทำให้ผู้หญิงเชื่อว่า "*ผู้หญิงมีข้อจำกัดในการเป็นผู้นำในการตัดสินใจ จำเป็นต้องพึ่งพิงและขึ้นตรงต่อผู้ชาย ซึ่งเป็นผู้นำที่แท้จริง*"

ดังนั้น ภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ หรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมระหว่างหญิงชาย ผู้หญิงยังถูกชักนำให้ยอมรับสภาพที่เป็นผู้ถูกกระทำและต้องทนกับสภาพดังกล่าวให้ได้ ดังคำกล่าวที่สอนผู้หญิงว่า "*ผู้หญิงแต่งงานแล้วก็ถือเป็นสมบัติของสามี*" หรือ "*ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า*" หรือ "*ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง*"

เครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นปัจจัยกระตุ้นทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

สืบเนื่องจากการศึกษาเรื่อง "สุราในสังคมไทย" (2544) ผลการศึกษาชี้ให้เห็นผลกระทบจากการดื่มสุรา โดยสรุปดังนี้

1) ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มากที่สุด กล่าวคือ การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สร้างความเดือดร้อนให้แก่ครอบครัว ตั้งแต่ทำร้ายร่างกาย ทำร้ายจิตใจ จนทำให้ผู้หญิงที่ถูกกระทำตรอมใจไปตลอดชีวิต จนอาจเป็นสาเหตุของการหย่าร้าง การเสียชีวิต ผลกระทบเหล่านี้ซ่อนเร้นอยู่ในครอบครัวที่มิอาจประเมินได้โดยง่าย

2) ผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิด จนชรา และสิ้นสุดชีวิตของผู้ถูกกระทำ โดยที่ผู้กระทำนำสาเหตุการมึนเมาไปอ้างความไม่รับผิดชอบ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวระบุว่า มีคดีอาชญากรรมที่ถูกยกฟ้องเนื่องจากผู้ต้องหาดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มากกว่าผู้ที่ไม่ดื่ม โดยเฉพาะคดีฐานความผิดทำให้เสียทรัพย์ คดีข่มขืนกระทำชำเรา และคดีเกี่ยวกับเพศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงมากกว่าผู้ที่ไม่ดื่ม ดังเช่น

อัตราการยกฟ้องคดีอาญาศาลจังหวัด ระหว่าง พ.ศ. 2535-2538 ที่มีสาเหตุเกี่ยวกับการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวกับการดื่มแอลกอฮอล์ จำแนกตามฐานความผิด เช่น คดีความการข่มขืน

ในปี 2545 มูลนิธิเพื่อนหญิงได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ให้วิจัยเรื่อง **"ผลกระทบของสุราในฐานะปัจจัยร่วมการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว"** โดยปฏิบัติงานร่วมกับเครือข่ายผู้หญิง 4 พื้นที่ ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ผลการวิจัยปรากฏว่าร้อยละ 70-80 ของกลุ่มตัวอย่างเพศชายที่ดื่มสุราหรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ มีประสบการณ์การใช้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก โดยการทุบตีทำร้าย ข่มขืนกระทำชำเราบุคคลในครอบครัวและผู้อื่น

นอกจากนี้ยังมีรายงานการวิจัยหลายเรื่องที่ระบุปัญหาการยกพวกตีกัน พูดจาหยาบคาย เกิดอุบัติเหตุ รวมทั้งพฤติกรรมการดื่มเหล้า ส่งผลให้เยาวชนเลียนแบบผู้ใหญ่ที่ดื่มเหล้า ดังนั้น เยาวชนที่เติบโตจากครอบครัวที่มีการดื่มเหล้า มีความเห็นว่าการดื่มเหล้าเป็นเรื่องปกติ

นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างในรายงานการวิจัยของมูลนิธิเพื่อนหญิงยังระบุว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีผลมาจากค่านิยมสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ที่มีความเชื่อว่าผู้ชายเป็นผู้นำของครอบครัว สามีเป็นเจ้าชีวิตของภรรยา จึงมีสิทธิดุด่า ทุบตีทำร้าย หรือบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ตามความต้องการของตน ภรรยาจึงตกอยู่ในภาวะจำยอมและจำนน เนื่องจากเรื่องภายในครอบครัวถูกจัดวางให้เป็นเรื่องส่วนตัว แม้แต่กลไกรัฐหรือญาติพี่น้องและผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ก็ไม่กล้าเข้ามาช่วยเหลือ ทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในภาวะยากลำบาก ไม่กล้าบอกเล่าให้ใครฟัง เพราะทัศนคติที่ถูกสั่งสอนมาว่า เรื่องภายในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว น่าอับอาย ไม่กล้านำมาเปิดเผย และเชื่อว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นความบกพร่องของฝ่ายหญิงเอง แม้ว่าการกระทำความรุนแรงนั้นจะส่งผลกระทบต่อสภาวะสุขภาพกาย และสุขภาพจิตของผู้หญิงก็ตาม

นอกจากนี้ กระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยมกับทุนนิยมยังกระตุ้นให้มีการบริโภคสุราเพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้จากในช่วงหลังปี 2528 ที่กระแสการพัฒนาทุนนิยมเข้ามามีอิทธิพลถึงขั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างชุมชน ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และเศรษฐกิจ ที่ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเพศ ทำให้ช่องว่างระหว่างหญิงชายแตกต่างกันมากขึ้น กล่าวคือระบบคิดชายเป็นใหญ่ที่แฝงอยู่ถูกหนุนให้มีพลัง โดยเฉพาะวัฒนธรรมการดื่มสุราเฟื่องฟู จึงส่งผลให้ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงปรากฏภาพที่เด่นชัด

จากการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน บ้านคำกลาง ตำบลโนนหนามแท่ง จังหวัดอำนาจเจริญ หลายคนเล่าถึงช่วงเวลานี้ว่า

"*เป็นช่วงที่ไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้าน*"

"*ช่วงที่อำนาจเจริญเปลี่ยนมาเป็นจังหวัด ประมาณปี 2528*"

"*เป็นช่วงที่คนออกไปทำงานที่กรุงเทพฯ กันมาก*"

"*เป็นช่วงยุคที่ไทยเป็นนิกส์*"

"*เป็นช่วงยุคที่คนกินเหล้าสีกันมาก*"

"*เป็นช่วงที่มีเสียงดังเอะอะดึกดื่นข้ามคืน ประมาณปี 2530*"

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านถึงช่วงที่คนเริ่มดื่มเหล้ากันหนักมากขึ้น ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้เริ่มเป็นสถานการณ์ที่คุ้นเคย และชินชาในความรู้สึกของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสามีภรรยาทะเลาะ ตบตี และด่าทอกัน ภาพเหล่านี้ที่ค่อย ๆ เติบโตขึ้นพร้อมกับความเจริญที่เข้ามาในชุมชน เพราะลูกหลานไปทำงานในเมือง โดยเฉพาะที่กรุงเทพมหานครกันมาก ทัศนคติหนึ่งที่มองคนที่ไปทำงานกรุงเทพมหานครว่า กลับมาต้องเป็นคนที่มีเงิน ร่ำรวย ดังที่ **พรณรง ปั้นทอง** แกนนำผู้ชายลด ละ เลิกเหล้าชุมชนบ้านคำกลาง กล่าวว่า

"...เวลากลับบ้านต้องซื้อเหล้าเลี้ยงเพื่อนทุกครั้ง บางครั้งยังไม่ทันเข้าบ้าน เจอเพื่อนก็ต้องตั้งวงกินเหล้ากันก่อนเข้าบ้านเสียอีก"

การแพร่ขยายของระบบทุนนิยมสู่หมู่บ้านจึงเป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า มีผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่การแผ่เข้ามาของวิถีผลิตแบบทุนนิยม ได้ทำให้แรงงานภาคการเกษตรกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีผลิตแบบทุนนิยม แรงงานเกษตรถูกแปรสถานภาพให้กลายเป็นต้นทุนของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม มีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากการเกษตรที่ผลิตเพื่ออยู่เพื่อกิน เป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย สินค้าการเกษตรกลายเป็นสินค้าที่นำออกสู่ตลาดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ที่ชาวบ้านพึ่งพาระบบการผลิตแบบดั้งเดิมไม่ได้ หมู่บ้านคำกลางก็เป็นชุมชนอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต แปรเปลี่ยนวิถีชีวิตชุมชนเพื่อรองรับระบบดังกล่าวด้วย

ชาวบ้านเล่าว่า

"ช่วงที่มาตั้งหมู่บ้านใหม่ ๆ ...ยังไม่มีความรุนแรง ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยกัน ไม่ต้องใช้เงินเป็นสื่อกลางในการช่วยเหลือกันแต่พอพักหลังที่ประเทศประกาศเป็นนิกส์ (NICS-Newly Industrial Countries) ก็มีเงินลงมาในหมู่บ้านและก็มีโรงงานอุตสาหกรรม ความที่ไม่เคยมีเงินมีทอง ชาวบ้านเมื่อก่อนมีแต่แลกเปลี่ยนกันกิน ถ้าไม่แลกก็ให้กันกิน ทีนี้พอสมัยจะเป็นเสือตัวที่ห้า เริ่มล่ะ จิตใจคนเริ่มเปลี่ยนแปลงใช้เงินเป็นสื่อสำคัญในการดำเนินชีวิต คนก็อพยพไปขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ครอบครัวเริ่มไม่อบอุ่น...ไปหางานที่อื่น ความไม่อบอุ่นเกิดขึ้น คนที่ไปมีเงินก็ส่งเงินมา นั่นแหละสมัยนั้นเริ่มใช้เงินเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต"

การหลั่งไหลเข้ามาของระบบทุนนิยมดังกล่าว ไม่ได้เข้ามาเฉพาะวิถีการผลิตเท่านั้น แต่ยังนำมาซึ่งวัฒนธรรมบริโภคนิยม การให้คุณค่ากับวัตถุมากกว่าการให้คุณค่ากับสิ่งที่ตนเองมี ความอยากได้อยากมีในช่วงเวลานั้นเป็นไปอย่างฟุ่มเฟือย เช่น เด็ก ๆ ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ แต่งตัวกันตามที่เห็นในโทรทัศน์ เช่น ใส่เสื้อสายเดี่ยว กางเกงขาสั้น ตอนนั้นทุกบ้านต้องมีวิทยุ โทรทัศน์ รถยนต์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ค่านิยมในการบริโภคเหล้าเจริญเติบโตไปด้วย ทั้งนี้เพราะการให้คุณค่ากับวัตถุ เป็นการมองถึงความสามารถในการหารายได้ ความมีอันจะกิน และผู้คนเชื่อว่าการมีวัตถุที่ให้คุณค่าเหล่านี้สามารถยกสถานภาพทางสังคมได้ และการกระตุ้นการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยผ่านการโฆษณาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในทีวี วิทยุ สื่อเคลื่อนที่ ทำให้คนในชุมชนถูกกระตุ้นการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มากขึ้น ดังเห็นได้จากช่วงเวลาดังกล่าวคนนิยมดื่มเหล้าสี และเบียร์ จากเดิมที่เคยดื่มเหล้าที่ทำเองในหมู่บ้าน เพราะเหล้าสีและเบียร์เป็นเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีราคาสูงและเป็นที่นิยมในกลุ่มผู้มีอำนาจ เช่น ข้าราชการ นักการเมือง ฯลฯ การบริโภคเหล้าสีและเบียร์ จึงถือเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่แทนภาพความมีอันจะกิน ความโก้หรูของผู้ที่นิยมบริโภคการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

ชาวบ้านคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า

“ความเจริญมันเริ่มเข้ามา มันก็ดันนำเหล้าเข้ามาด้วย ถ้าได้กินเหล้าสี ดูมีศักดิ์ศรีสูงขึ้น... ที่กินแบบหัวราน้ำเริ่มตอนสมัยจะไปเป็นนิกส์”

กำนันรัตนา สาระคุณ กำนันหญิง ตำบลโนนหนามแท่ง เล่าว่า

“ด้วยความอยากทันสมัย อยากโก้ อยากหรู คิดว่าวิถีชีวิตเดิม ๆ เป็นเรื่องล้าสมัย ไม่ทันสมัย คนที่ทำอาหารกินเองก็ถือว่า “เชย” ต้องซื้อกิน มีเงินซื้อกินซะอย่าง เพราะว่าเมื่อก่อนไม่เคยซื้อกิน นั่นแหละนิสัยอะไร วัฒนธรรมก็เริ่มเปลี่ยน เอาอย่างวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ บอกว่าในกรุงเทพฯ เป็นหลักเลย และเขตปริมณฑลนั้น เริ่มมาใช้...และเริ่มมีการกินเหล้ากินยา ทีนี้จากที่เคยกินสาโท ก็เริ่มซื้อเหล้าขวดกิน เหล้าสี เหล้าขาว เหล้านอก เพราะว่าใครกินเหล้าขาว ถือว่าเป็นคนมีเงินน้อย คนกินเหล้าแดงถือว่าเป็นคนมีเงิน คนที่กินเหล้านอกเท่จะตายแล้ว อันนั้นแหละ นิสัยนั้นแหละ วัฒนธรรมก็เริ่มเปลี่ยน... ต้องมีเงิน ก็ค่อยปรับไป เห็นตัวอย่างวัฒนธรรมตะวันตกแทรกเข้ามาอีก ก็เอามาเพิ่ม ทีนี้ก็แข่งกันซื้อเหล้าอย่างที่ว่า มันมีหลายยี่ห้อ...”

ค่านิยมดังกล่าวแพร่ขยายออกไปอย่างไม่หยุดยั้ง ไม่มีใครในชุมชนปฏิเสธ และพร้อมรับกันอย่างถ้วนหน้า ทั้งงานแต่งงาน งานบวช งานตามประเพณี งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ หรือการพบปะกันระหว่างเพื่อนฝูง เหล้าจึงถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกันที่ต้องนำมาต้อนรับขับสู้ ใครไม่ต้อนรับด้วยเหล้าถือว่าผิดธรรมเนียม จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่หมู่บ้านนี้มีภาพวงเหล้าเป็นภาพประจำของคนในชุมชน แม้จะไม่

ในปี 2550 มูลนิธิเพื่อนหญิงได้มีการประชุมสนทนากลุ่มเพื่อเก็บข้อมูล โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ชายที่เคยใช้ความรุนแรงและสามารถเลิกเหล้าได้ ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและลูก จำนวน 166 คน ในเครือข่าย 4 พื้นที่ คือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดชุมพรและจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อจัดทำคู่มือเลิกเหล้า และลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ซึ่งกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวมีความเห็นตรงกันว่า การดื่มเหล้าหรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ส่งผลกระทบต่อผู้ดื่มและบุคคลในครอบครัว รวมถึงบุคคลรอบข้าง ตั้งแต่ระดับปัญหาที่น้อยไปสู่ระดับปัญหาที่มากขึ้น และจากการทำกลุ่มสนทนาได้มีการสะท้อนผลกระทบปัญหาการดื่มเหล้าหรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในหลากหลายด้าน รวมถึงเหตุผลการดำเนินชีวิตของกลุ่มผู้ชายที่ให้เหตุผลว่า การดื่มเหล้านำมาสู่การสร้างสังคมเพื่อน ความกล้าแสดงออก ความเท่และศักดิ์ศรีความเป็นลูกผู้ชาย

แรงจูงใจที่ดื่มเหล้า

1) ดื่มเพราะสังคมเพื่อน ผู้ชายที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มส่วนใหญ่พูดคุยเป็นเสียงเดียวกันว่า “*เพื่อน*” เป็นแรงจูงใจสำคัญทำให้ดื่มเหล้าเป็นครั้งแรก และครั้งต่อ ๆ มาจนติดเหล้า การดื่มเหล้าในสังคมเพื่อนเป็นการแสดงถึงความเป็นพรรคพวกเดียวกัน เป็นการสร้างสัมพันธภาพ

“*แต่ก่อนไปที่ไหนมีเพื่อนเยอะ มีเพื่อนแล้วก็ต้องมีเหล้า ดื่มครั้งแรกเพราะเพื่อน*”

“*กินเหล้าเพราะอยากมีเพื่อนคุย ติดเพื่อน ทำให้เข้ากับกลุ่มเพื่อนได้*”

“*เป็นคนต่างจังหวัด เข้ามาทำงานไม่มีเพื่อนจึงคิดดื่มเหล้าเพื่อเข้าสังคม*”

“*หากไม่ดื่มก็จะเข้ากับพรรคพวกเพื่อนฝูงไม่ได้ ไปด้วยกันไม่ได้*”

2) ดื่มเพราะอยากรู้ อยากลอง เหตุผลการดื่มเหล้าของผู้ที่เริ่มดื่มส่วนใหญ่ระบุว่าเป็นเพราะอยากรู้อยากลอง

“*ผู้ใหญ่ใช้ให้ไปซื้อเหล้า แล้วคะยั้นคะยอให้ลองดื่มเป็นรางวัล จากนั้นก็ลองเรื่อยมาจนติด ไม่เคยคิดว่าการลองของตัวเองจะทำให้ติดเหล้า ติดเบียร์*”

“*คึกคะนองกับเพื่อน เห็นเพื่อนดื่มก็ทดลองดื่มบ้าง*”

3) ดื่มเพื่อสังสรรค์ในงานต่าง ๆ เป็นค่านิยมว่างานเลี้ยงต่าง ๆ งานบุญ งานศพ ต้องมีเหล้าเพื่อเป็นหน้าเป็นตาของเจ้าภาพ

"*เพื่อนชวนไปกินเหล้าตามงานต่าง ๆ แล้วกินต่อมาเรื่อย ๆ จนกลายเป็นชวนเพื่อนแทน แล้วก็ซื้อกินเอง*"

"*ไปสังสรรค์ประสาวัยรุ่น ที่บ้านพ่อเพื่อนมีเหล้าเขาก็รินให้ เทนิดเทหน่อยก็ดื่มเรื่อยมา*"

4) ดื่มเพราะเชื่อว่าเหล้าสร้างความสนุกสนานได้ ผู้ชายหลายคนบอกว่าหากดื่มเหล้าต้องดื่มให้เมา "*ไม่เมาไม่ได้ ไม่สะใจ ไม่สนุก*" หรือ "*เหล้าทำให้สนุก ดื่มแล้วได้เฮฮา รู้สึกสนุกแบบบ้า ๆ บอ ๆ*"

5) การดื่มเหล้าทำให้ดูเท่ บางคนบอกว่าการดื่มเหล้าทำให้เป็นลูกผู้ชาย "*สาวมองผู้ชายที่กินเหล้าว่าเท่ ดูภูมิฐาน หากกินเหล้าสียิ่งทำให้ดูมีศักดิ์ศรีมากขึ้น*"

6) ใช้เหล้ากระตุ้นความกล้า หรือทำให้กล้าแสดงออก ตามปกติหากไม่ดื่มเหล้าอาจไม่กล้าแสดงออก แต่เมื่อดื่มเหล้าเข้าไปก็เกิดความกล้า

"*เหล้ากระตุ้นให้มีความกล้า มีความเข้มแข็ง จีบสาวหากไม่ดื่มเหล้าไม่กล้าพูดเลย อยู่ห่างกันเป็น 10 เมตร ก็ใจสั่นแล้ว พอดื่มเหล้าแล้วทำให้กล้าพูดคุยด้วย*"

"*กินเหล้าแล้วหน้าด้าน จะหัวซุกหัวซุนไปที่ไหนไปได้หมดตามประสาคนเมา ถ้าไม่เมาไม่ค่อยมีความกล้า*"

7) ดื่มเหล้าเพราะต้องการการยอมรับ ในสังคมเพื่อน โดยเฉพาะวัยรุ่นที่เป็นชาย ต้องการมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับเพื่อน ๆ หรือมีการกระทำแบบเพื่อน เนื่องจากต้องการให้เพื่อนยอมรับ เช่น "*เห็นคนที่ดื่มเก่ง รู้สึกว่าเป็นฮีโร่*" หรือที่พูดว่า "*อยากได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว*" หรือ "*ได้รับการชมเชยจากเพื่อน ๆ ว่ากินเหล้าเก่ง ตัวเองเก่ง คอแข็ง คอทองแดง*"

"*ดื่มมา 20 กว่าปี มากที่สุด 2 กลมต่อวัน ดื่มทุกวัน เพื่อนเรียกว่า 'คอคีมล็อก' แฟนบอกให้เลิกผมก็ไม่เลิก ลงทุนไปเยอะแล้ว ดื่มแล้วทำให้นอนหลับ ไม่มีผลกระทบอะไร แต่ไม่กล้าไปตรวจสุขภาพ*"

8) ดื่มเพราะอยากเลียนแบบคนในครอบครัวและรุ่นพี่ การดื่มเหล้าของผู้ที่เข้าสู่การเป็นนักดื่มหน้าใหม่ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเห็นตัวอย่างของคนในครอบครัว หรือในชุมชนที่เห็นการดื่มเหล้าเป็นเรื่องปกติ เป็นภาพเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน เมื่อโตขึ้นจึงอยากดื่มบ้าง บางครั้งการดื่มของเด็กก็อาจเป็นเพราะต้องการแสดงความเป็นผู้ใหญ่ จึงมีพฤติกรรมแบบผู้ใหญ่ "*การคบรุ่นพี่ที่ดื่มเหล้ามีส่วนมากทำให้ดื่มเหล้า*"

"*ตอนเด็ก ๆ เวลาเงินเดือนพ่อออก พ่อจะไปรับเงินที่อำเภอ แล้วแวะร้านเหล้าประจำ เราก็เล่นอยู่แถวนั้น เห็นเป็นกิจวัตร*"

9) ดื่มเพื่อแสดงความเป็นชาย ในสังคมเพื่อนผู้ชายด้วยกัน โดยเฉพาะเมื่อผนวกเข้ากับค่านิยมลูกผู้ชาย ที่เห็นว่าการดื่มเหล้าเป็นการแสดงความเป็นชายชาตรี หากใครไม่ดื่มก็จะถูกดูแคลน เช่นที่พูดว่า

"*เป็นศักดิ์ศรีของผู้ชายครับ ห่วงศักดิ์ศรี อยากจะเป็นผู้ชายก็ต้องดื่มเหล้า*"

"ผู้ชายถ้าไม่ดื่มเหล้า จะถูกมองว่าเป็นกะเทย เป็นผู้ชายไม่เต็มร้อย ไปนุ่งผ้าถุงซะ ก็เลยทำให้ต้องกินเหล้า"

"พ่อบอกว่าต้องกินเหล้าเคล้านารี ไม่งั้นไม่ใช่ผู้ชาย นั่งอยู่บ้าน การทำกับข้าว ซักเสื้อซักผ้าเป็นหน้าที่ของแม่บ้าน เรามีหน้าที่หาเงินเข้าบ้าน หลังจากนั้นก็กินเหล้าจนติดเลย"

ผลกระทบจากการดื่มเหล้าที่มีต่อการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

ในการสนทนากลุ่ม นอกจากผู้เข้าร่วมการสนทนาจะสะท้อนแรงจูงใจ หรือสาเหตุของการดื่มเหล้าของกลุ่มผู้ชายในเวทีการประชุมแล้ว ยังได้มีการสะท้อนถึงผลกระทบของการดื่มเหล้าที่ส่งผลกระทบต่อความรุนแรงในครอบครัวด้วยเช่นกัน กลุ่มผู้ชายเลิกเหล้าได้สะท้อนปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ว่าเมื่อ **ดื่มเหล้าแล้วมีการทุบตีภรรยาและลูก** คำพูดต่อไปนี้เป็นการยืนยันผลกระทบของการดื่มเหล้าที่ทำให้ผู้ดื่มทำร้ายคนในครอบครัว

"เมากลับมาบ้าน หากไม่เห็นหน้าเมียต้องอาละวาด ทะเลาะกับเมีย ทุบตีเมียคิดว่าเมียจะไปมีชู้ ทำให้เมียต้องวิ่งหนีออกจากบ้านประจำ"

"เมาแล้วชอบลงไม้ลงมือกับเมีย เมื่อเมาเข้าบ้านนี่ใหญ่มาเลย 'ทำกับข้าวกับปลาไว้ไหม มีอะไรให้กินมั่ง' อีกอย่างต้องมีน้ำเย็นไว้ให้ เพราะขี้เหล้าตื่นมานี่ชอบกินน้ำเย็น ต้องมีน้ำเย็นให้ ไม่มีก็จะอารมณ์เสีย ก็จะลงกับลูกกับเมีย"

"เวลาดื่มเหล้าเมาจะเป็นคนโกรธง่ายมาก กับภรรยาถ้าขัดใจตั้งแต่แรก ก็คิดอยากจะฆ่าให้ตาย ดื่มหนักไม่ได้ทำงานเลย ภรรยาเป็นคนหารายได้ ตัวเองก็บังคับเอาเงินจากภรรยา เมื่อไม่ให้ก็ทะเลาะ ทำร้ายร่างกาย ไปส่งภรรยาขายของก็ต้องมีค่าจ้างไปส่ง แล้วก็จะวนไปหาหลายรอบ กะเวลาว่าน่าจะขายของได้แล้ว เพื่อเอาเงินมาซื้อเหล้า บางวันเมาหนักไม่มีเงินซื้อเหล้าก็ทำร้ายภรรยา บังคับให้ไปขายตัวเอาเงินมาซื้อเหล้า ภรรยาก็ต้องหลบไปอยู่บ้านเพื่อน"

ความรู้สึกของลูกเมื่อพ่อดื่มเหล้า สำหรับผู้ได้รับผลกระทบจากการดื่มเหล้าได้สะท้อนอีกด้านหนึ่งของปัญหาการดื่มเหล้าของบุคคลในครอบครัว เช่นครอบครัวที่มีผู้ชายหรือพ่อดื่มเหล้า ความรู้สึกที่รับรู้ผลของการดื่มเหล้าของเด็กและเยาวชนที่มีพ่อดื่มเหล้าบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า *"ไม่ชอบและเสียใจที่พ่อดื่มเหล้า" "รู้สึกวิตกกังวล เครียด"* โดยมีลูก ๆ หลายคนร้องไห้ขณะเล่าเรื่องพ่อดื่มเหล้า

"ไม่อยากอยู่ใกล้ ๆ เวลาพ่อกินเหล้า ชอบหาเรื่องทะเลาะกับแม่ และคนในครอบครัว ชอบตีแม่ ทำให้คนในบ้านอยู่กันอย่างไม่มีความสุข"

"พ่อเมาชอบดุด่าผมกับชาวบ้าน พ่อเมาน่ากลัวมาก ชอบหยิบมีดจะฟันแม่ พ่อกินเหล้าทำให้ครอบครัวไม่มีเงินใช้ แล้วยังขโมยของในบ้านไปขายอีก ทุกครั้งที่พ่อกินเหล้าแล้วทะเลาะกับแม่ 'รู้สึกเกลียดพ่อมาก ๆ' "

"อาย ไม่กล้าเดินด้วย โดยเฉพาะเวลาไปห้างสรรพสินค้า เพราะพ่อดื่มเหล้ามากจนผอม ร่างกายดูไม่ได้"

"พ่อผมดื่มวันละ 2 กลมครับ เวลาเมา เมาแบบไม่รู้เรื่อง ต้องไปตามเอาตัวกลับบ้าน ก็มีทะเลาะกันบ้าง โดนพ่อด่าบ่อยมากเวลาพ่อเมา"

ความรู้สึกของภรรยาเมื่อสามีดื่มเหล้า ผู้หญิงที่มีสามีดื่มเหล้าถือว่าเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการดื่มเหล้าของสามี คำพูดต่อไปนี้สะท้อนถึงความรู้สึกของภรรยาที่มีสามีเคยเป็นนักดื่ม

"สามีเมากลับมาบ้าน อุ้มลูกเข้าห้องน้ำแล้วลื่นหกล้ม เขากลัวหัวลูกฟาดพื้นจึงจับลูกหงายขึ้น หัวลูกไปกระแทกโดนฟันเขาจนเหว้า (ฟันหลุด) ตอนนั้นหัวลูกเกือบแตก"

"สามีขี่จักรยานพาเราไปส่งบ้านแม่ กำลังท้องลูกคนที่สองอยู่ ตอนนั้นเขาเมาด้วย แล้วก็พาเราไปล้ม ลูกคนแรกทับท้องอยู่ ทำให้ลุกไม่ได้ สามีก็ด่าว่า 'เป็นห่าอะไร ล้มไปแล้วแทนที่จะลุก ดันห่านอนอยู่ได้' เราก็บอกว่า 'ก็รับลูกหน่อยสิ' เขาก็บอกว่า 'ทำไมจะต้องรับ แค่นี้ไม่มีปัญญาหรือไง' สามีจะเป็นแบบนี้ตลอด"

"ถามเขาว่าไปไหน เขาไม่ตอบ แล้วยังจะออกไปข้างนอกอีกเราก็ดึงตัวไว้ ดึงกันไปกันมา สักพักก็มีมือมาตบที่กกหูซ้ายเต็ม ๆ เราก็ผวา รู้สึกมึนและเบลอ ตอนเช้ามาเขาไม่มองหน้าเราเลย ไม่รู้สึกตัวว่าทำอะไรลงไป พอกลับมาจากทำงานมากินข้าวที่บ้านก็มามองหน้าเราแล้วทำท่าตกใจ เขาจะพาไปหาหมอ แต่ไม่มีเงินต้องไปยืมคนข้างบ้าน ลูกสาวตอนนั้นอายุ 2 ขวบมานั่งลูบหน้าเรา เอาผ้ามาเช็ดหน้าให้ เราน้ำตาไหลเลย ตอนนั้นใครเห็นหน้าเราก็ต้องตกใจเพราะว่าบวมมากและเขียวทั้งแถบ ครั้งที่สองเขาจับเหวี่ยงหัวไปชนกับเหลี่ยมประตูบ้าน เขาดื่มเหล้ามาตลอดแม้ว่ามีลูกแล้ว"

การดื่มเหล้ากับความเป็นชาย จากการทำกลุ่มสนทนา (Focus Group) ของกลุ่มผู้ชายเลิกเหล้าในพื้นที่ต่าง ๆ 4 แห่ง พบว่า ผู้ชายส่วนใหญ่ดื่มเหล้าเพราะมีทัศนคติว่าเมื่อดื่มเหล้าแล้วรู้สึกว่าตนเองนั้นมีอำนาจยิ่งใหญ่ มีพรรคพวกเพื่อนฝูง ต้องแสดงออกถึงความกล้า ความมัน เมื่อเมากลับบ้าน ก็คาดหวังว่าภรรยาต้องบริการทุกอย่าง ใครมาห้ามหรือว่ากล่าวตักเตือนเรื่องดื่มเหล้าไม่ได้เลย เมื่อภรรยาตักเตือนก็จะโมโหและเกิดความรุนแรงตามมา

ทัศนคติ และค่านิยมในวงเหล้าเหล่านี้ ก็เป็นการเสริมให้ทัศนคติแบบชายเป็นใหญ่ให้มีความเข้มข้นขึ้น ผู้ชายดื่มเหล้าส่วนใหญ่จึงวนเวียนอยู่กับสังคมเพื่อน แสดงความกล้าหาญ และกล้าแสดงออกถึง

ทำไมต้องให้ผู้ชายเลิกเหล้า
ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กเพื่อสร้างตัวตนใหม่ของผู้ชาย

จากโจทย์ที่เห็นชัดว่า การดื่มสุรานั้นทำให้เกิดผลกระทบต่อคนในครอบครัว ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว มูลนิธิเพื่อนหญิง โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จึงร่วมกับผู้นำในชุมชนจัดทำโครงการเลิกเหล้า : ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ใน 4 พื้นที่ คือ

1. ชุมชนบ้านคำกลาง ตำบลโนนหนามแท่ง จังหวัดอำนาจเจริญ
2. ชุมชน 5 ธันวา - ฟ้าใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
3. ชุมชนคนไทยเกรียง จังหวัดสมุทรปราการ
4. ชุมชน จังหวัดชุมพร

กิจกรรมที่ทำให้เกิดชุมชนนำร่อง ให้ผู้ชายเลิกเหล้าและลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องของโครงการที่ริเริ่มตั้งแต่ปี 2547 จนถึงปัจจุบัน ประสบการณ์ของชุมชนเมื่อผู้ชายเลิกเหล้าได้แล้วนั้น จะทำให้ความรุนแรงในครอบครัวลดลง บางชุมชนสามารถลดความรุนแรงได้เกือบทั้งหมด บางชุมชนลดลงได้ถึงร้อยละ 70 โดยปัญหาความรุนแรงของแต่ละชุมชนจะลดลงได้มากน้อยต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและสภาพแวดล้อม แต่ประสบการณ์ที่เหมือนกันอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ ผู้ชายที่เลิกเหล้าได้นั้น มีประสบการณ์ได้เป็นองค์ความรู้ในการเลิกเหล้าว่ามีวิธีอย่างไร แกนนำในชุมชนทำอย่างไรที่ทำให้ผู้ชายเลิกเหล้าได้ และลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก

ในชุมชนนำร่องผู้ชายเลิกเหล้า : ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ใน 4 พื้นที่ได้ค้นพบวิธีการทำให้ผู้ชายเลิกเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ซึ่งผลจากการทำงานในทุกพื้นที่ พบว่า ผู้ชายที่เคยดื่ม

เมื่อโครงการเลิกเหล้าลดความรุนแรงในครอบครัวได้ลงไปทำกิจกรรมในพื้นที่ดังกล่าว แกนนำแต่ละพื้นที่มีกระบวนการทำงานกับกลุ่มผู้ชายที่ดื่มเหล้าเพื่อให้ลด ละ เลิกเหล้า และผู้หญิงที่ถูกใช้ความรุนแรงจากสามีที่ดื่มเหล้า จากผลการวิเคราะห์สามารถแบ่งการทำงานออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. กิจกรรมการให้คำปรึกษาในระดับบุคคล การทำกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน การลงเยี่ยมบ้าน ระดับปัจเจกบุคคลและระดับแกนนำชุมชน

ผู้หญิงและเด็กที่ถูกกระทำความรุนแรง และผู้ชายที่ต้องการเลิกดื่มเหล้าถือเป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการเลิกเหล้า เพื่อลดความรุนแรงฯ ของกิจกรรมที่มีศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่เป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการในชุมชนทั้ง 4 พื้นที่ โดยเป็นการทำงานในระดับปัจเจกบุคคลให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ผ่านพ้นปัญหาได้ หลังจากการนั้นจึงเข้าร่วมเป็นแกนนำชุมชนให้ช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป ดังนี้

กลุ่มผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและผ่านพ้นปัญหา

ก่อนเริ่มโครงการลดเหล้า : ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชนทั้ง 4 พื้นที่ ผู้หญิงและเด็กได้รับผลกระทบจากการใช้ความรุนแรงที่มีสาเหตุมาจากการดื่มเหล้า ปัญหาความรุนแรงมีการสั่งสมมานาน โดยไม่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นปัญหา และยังมีความเห็นว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ที่คนในสังคมรอบข้างไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว นอกจากนี้ยังประณามและกล่าวโทษผู้หญิงและเด็กที่ถูกใช้ความรุนแรงว่าทำตัวไม่เหมาะสม ผู้หญิงและเด็กจึงอยู่ในภาวะจำยอมและจำนน

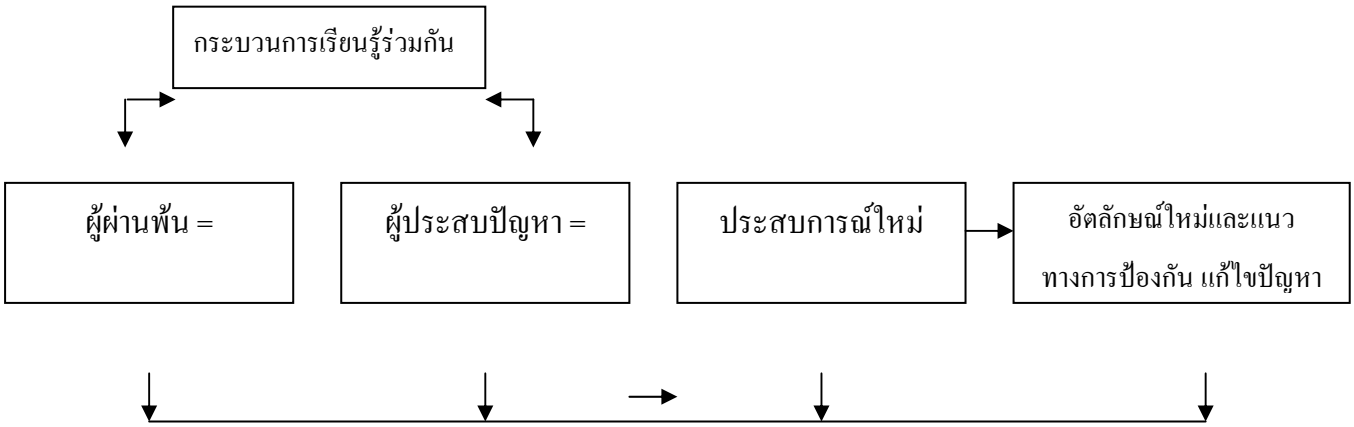
ปัญหาดังกล่าวยังส่งผลกระทบถึงลูกและสถานภาพความมั่นคงของครอบครัว จึงยิ่งเป็นแรงที่ผลักดันให้ผู้หญิงต้องแสวงหาทางออกโดยการเข้ามารับคำแนะนำปรึกษาจากแกนนำศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กในชุมชน และเมื่อศูนย์ฯ มีการจัดกิจกรรมเสมือนเป็นเวทีที่ให้ผู้หญิงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ผู้หญิงที่เข้ามาขอรับคำปรึกษามีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น และเป็นการสร้างพลังให้ผู้หญิงโดยการนำปัญหามาเปิดเผย เพื่อให้สังคมยอมรับว่าการใช้ความรุนแรงมิใช่เรื่องส่วนตัว แต่เป็นปัญหาสังคม รวมทั้งสาเหตุของปัญหาก็มิใช่เกิดจากการที่ผู้หญิงมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ซึ่งถือเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งของผู้ประสบปัญหาและต้องการผ่านพ้นปัญหา

หลังจากที่ผู้หญิงและเด็กได้รับการช่วยเหลือจากศูนย์ฯ แล้ว สถานการณ์ปัญหาและวิถีชีวิตของผู้หญิงมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นแม้บางรายจะยังไม่สามารถผ่านพ้นปัญหาในทันที แต่ก็มีพลังต่อสู้และมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาของตนเองได้ ประสบการณ์ที่ได้รับจากกลุ่มผู้หญิงและเด็กที่กล้าเปิดเผยปัญหาของตน ทั้งในระดับกลุ่มที่ประสบปัญหาเดียวกัน รวมไปถึงระดับชุมชน และสู่ระดับสังคมที่กว้างขึ้น กลุ่มผู้หญิงที่ผ่านพ้นดังกล่าวมีความมั่นใจ กล้าที่จะพูดปัญหาของตนเอง ไม่อายและมีความเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นปัญหาที่ชุมชนและสังคมต้องร่วมกันแก้ไข ไม่จำกัดว่าเป็นเรื่องส่วนตัวอีกต่อไป

นอกจากนี้ ประสบการณ์ดังกล่าวยังสามารถนำไปขยายผลการปฏิบัติงานต่อไป เช่น การให้คำปรึกษาแก่คนในครอบครัว และเพื่อนบ้าน เป็นต้น ผู้หญิงยังมีพลังต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้มแข็งทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ เช่น การจัดการกับปัญหา การปรับตัวเพื่อการแก้ไขปัญหา การสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งมีทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม รวมทั้งมีความสามารถพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจได้มากขึ้น และยังสามารถเรียกร้องให้ผู้ชายหรือสามีที่ดื่มเหล้า ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นเลิกดื่มเหล้า และหันกลับมารับผิดชอบครอบครัว

การดำเนินโครงการฯเน้นกระบวนการพัฒนาการแบบมีส่วนร่วม ตระหนักรู้ ความเข้าใจสถานการณ์การดื่มที่ก่อให้เกิดปัญหา เน้นการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกลยุทธ์สำคัญ ซึ่งฐานคิดหลักของการพัฒนาผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจากการที่สามีดื่มเหล้า หรือผู้ชายที่ดื่มเหล้า คือ การสร้างพลังชีวิต Empowerment พร้อมๆกับการสร้างความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของสถานการณ์ สามารถแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ การสร้างในระดับปัจเจก ระดับครอบครัว

กระบวนการเสริมสร้างพลังชีวิต Empowerment ในระดับต่างๆไม่ว่ากลุ่มผู้หญิงที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่มีสามีดื่มเหล้า คือ การใช้ประสบการณ์สู่ประสบการณ์ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกลายเป็นประสบการณ์ใหม่ที่แนวทางในการป้องกันแก้ไข

ภาพแสดงกระบวนการเสริมสร้างพลังชีวิต Empowerment

1. การเสริมสร้างพลังชีวิตระดับปัจเจก

จุดเน้นอยู่ที่การปรับทัศนคติไปพร้อมกับการสะท้อนคุณค่าและสิ่งที่ควรปฏิบัติ ซึ่งเป็นการสร้างเสริมพลังชีวิตทั้งหญิงชายควบคู่กันไปแต่จะแตกต่างกัน คือ การเสริมพลังชีวิตให้ผู้หญิง หมายถึง การทำให้ผู้หญิงเห็นภาพในอดีตว่าที่ผ่านมาต้องยอมจำนน ไม่กล้าพูดว่าตนถูกกระทำความรุนแรงเพราะอายหรือคิดว่าเรื่องส่วนตัว ไม่ควรนำเรื่องในครอบครัวออกมาพูดหรือบางรายมองว่ากลัวสามีจะทิ้ง และจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้หญิงที่เคยถูกใช้ความรุนแรงสามารถผ่านพ้นปัญหาได้ทำให้ผู้หญิงกลับมาทบทวนปัญหาและนำประสบการณ์มาปรับใช้กับตนเองจนทำให้ผู้หญิงที่ประสบปัญหากล้าที่จะลุกขึ้นยืน กล้าพูด พึ่งตนเอง กล้าต่อสู้เชิงสันติกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง รู้ถึงศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ สามารถที่จะพิทักษ์สิทธิประโยชน์ให้กับตนเอง หรือเป็นการเตรียมพร้อมผู้หญิงเพื่อเข้าสู่กระบวนการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นระหว่างหญิงชาย ให้กล้าพูดคุยกับสามีได้อย่างสันติสามารถที่จะลดสภาวะความเกรี้ยวกราดความรุนแรงลงและพูดจากันอย่างเข้าใจมากขึ้น

2. การเสริมสร้างพลังชีวิตระดับครอบครัวและกลุ่ม

เป็นกระบวนการเสริมสร้างพลังต่อเนื่องจากระดับปัจเจก จากที่กล่าวมาแล้วว่า การเสริมสร้างพลังเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้ทั้งหญิงและชายปรับทัศนคติ ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นสำคัญในการลดปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก กระบวนการหนึ่งในโครงการลด เหล้าฯ คือ การให้ผู้หญิงที่ถูกใช้ความรุนแรงและผู้ชายที่เป็นสามีได้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงปัญหาซึ่งกันและกัน และเห็นถึงผลกระทบของผู้หญิงและเด็กที่ถูกใช้ความรุนแรงว่าได้รับผลกระทบทั้งด้านร่างกายและจิตใจอย่างไร ทำให้ผู้ชายได้รับฟังปัญหานำมาสู่การปรับวิธีคิด และการปรับพฤติกรรมของตนเอง

กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของผู้ชายในการลดปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กที่ผลักดันให้ผู้ชายเข้าสู่กระบวนการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการฯเป็นการสะท้อนภาพให้ผู้ชายได้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมถึงสถานการณ์ภายในครอบครัวของตนเองที่เกิดขึ้น หรือการมีเวทีให้เกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุยนั่นเอง การเสริมสร้างพลังชีวิตระดับครอบครัว จึงหมายถึง การเปิดเวทีให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายได้เข้ามาพูดคุยหลังจากที่สามี ภรรยา ได้มีโอกาสเปิดเผยข้อขัดแย้ง ความขัดใจที่ต่างฝ่ายต้องพร้อมรับและเปิดใจ หรือความต้องการให้แต่ละคนปรับเปลี่ยน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวถือว่ามีความสำคัญ เนื่องจากการเสริมสร้างพลังผู้หญิงและผู้ชายมิได้มุ่งให้เกิดความขัดแย้ง ผู้หญิงได้เรียนรู้ทิศทางของการเสริมสร้างพลังเพื่อให้ตนเองรู้ถึงสิทธิ รู้ถึงศักยภาพที่ตนเองมี ในขณะเดียวกันการเสริมสร้างพลังผู้ชายก็เพื่อเปิดตามองมองถึงมิติของความเป็นผู้หญิงและความเป็นชายได้ทบทวนตนเอง การเสริมสร้างพลังในระดับครอบครัวเป็นกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงหรือพลังของครอบครัวในการที่จะดูแลซึ่งกันและกัน ตรงจุดนี้ถือเป็นเสริมสร้างเกราะป้องกันทางสังคมที่แท้จริง

กลุ่มผู้ชายที่ดื่มเหล้าสามารถเลิกเหล้าได้

ก่อนเริ่มโครงการเลิกเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชน 4 แห่ง ได้มีปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดื่มเหล้าของผู้ชาย โดยการดื่มเหล้ามีสาเหตุมาจากการชักชวนของเพื่อน ต่อมาเป็นการดื่มเพื่อเข้าสังคม บางรายดื่มแก้กลุ้ม ส่วนใหญ่ผู้ชายมีพฤติกรรมการดื่มอย่างต่อเนื่องและดื่มถี่ขึ้นเรื่อย ๆ กลุ่มผู้ชายที่เคยดื่มเหล้าและสามารถเลิกเหล้าได้ยอมรับว่า การดื่มเหล้าทำให้ขาดสติ ขาดการยั้งคิด หงุดหงิดเมื่อถูกตำหนิจากภรรยาหรือผู้อื่น ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาท ทุบตี ทำร้ายภรรยา การกระทำได้ส่งผลกระทบทางด้านร่างกาย จิตใจ กระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว สภาพเศรษฐกิจ และสถานภาพทางสังคมที่ผู้ดื่มเหล้าได้รับการยอมรับน้อยลง หลังจากที่ผู้ชายเหล่านี้ได้เข้าร่วมโครงการเลิกเหล้า เพื่อลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก โครงการได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นระหว่างผู้ชายที่ผ่านพ้นปัญหาการดื่มเหล้ากับผู้ที่ยังดื่มอยู่ รวมทั้งจัดให้มีการให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล ทำให้กลุ่มผู้ชายหลายคนกล้าเปิดเผยและยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดื่มเหล้าและใช้ความรุนแรงในครอบครัว ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมามีความรับผิดชอบต่อครอบครัวหรือการช่วยทำงานบ้านมากขึ้น โดยไม่คิดว่าเป็นเรื่องน่าอับอายหรือว่าเสียศักดิ์ศรีเช่นแต่ก่อน มีกำลังใจที่จะลด ละ และเลิกเหล้า ซึ่งจากข้อมูลที่โครงการรวบรวมได้พบว่า ผู้ชายที่เลิกเหล้าได้มาเป็นแนวร่วมในการแก้ปัญหา ทำให้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ลดลง ผลกระทบคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น สภาวะเศรษฐกิจในครอบครัวดีขึ้นกว่าเดิม ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ส่งผลให้สถานภาพทางสังคมดีขึ้น รวมถึงสถานการณ์ปัญหาการดื่มเหล้าของผู้ชายทั้ง 4 พื้นที่ ในระดับชุมชนน้อยลง เนื่องจากกลุ่มผู้ชายเลิกเหล้าได้

การเสริมสร้างพลังชีวิตแก่ผู้ชายที่ดื่มเหล้า ต้องมองอย่างให้คุณค่าว่าผู้ชายมีศักยภาพที่สามารถจะป้องกัน แก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ นอกจากการมองว่า ผู้ชายเป็นต้นตอของเหตุที่ก่อให้เกิดความรุนแรง จึงปรับทัศนคติ พฤติกรรม และเสริมฐานพลังในการแก้ไข ป้องกันสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างหญิงชาย กลยุทธ์ในการเสริมพลัง คือ การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้ที่เคยประสบปัญหา(แกนนำที่ผ่านพ้น)กับผู้ที่ประสบปัญหา โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง รวมถึงการเยี่ยมบ้านของผู้ชายที่ดื่มเหล้าเพื่อทำการพูดคุย ประเมินผล และติดตามวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เมื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนร่วมกัน ถือว่าเป็นการเสริมสร้างพลังชีวิตที่ทำให้ผู้ชายตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น นั้นย่อมหมายถึง การได้มิติของแนวทางการพัฒนาร่วมกัน นอกจากนี้กระบวนการเสริมสร้างพลังชีวิต เพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของผู้ชายในการลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก จุดสำคัญ คือ การเปิดเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างหญิงชาย นำสู่การปรับตัวตนใหม่ของผู้ชาย

สรุปการเปรียบเทียบอัตลักษณ์เก่าและอัตลักษณ์ใหม่

พลวัตรชุมชน / สถานการณ์	อัตลักษณ์เก่า	อัตลักษณ์ใหม่
1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิง	<u>ฐานคิด</u> = ระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ <u>สถานภาพ</u> = แบ่งแยกบทบาท หญิง : ทำงานบ้าน ปรนนิบัติสามี ชาย : ผู้นำครอบครัว ทำงานหารายได้	<u>ฐานคิด</u> = หญิงชายเท่าเทียม <u>สถานภาพ</u> = ไม่แบ่งแยก “หญิงชายช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” “ลดศักดิ์ศรี ให้คุณค่าความเป็นหญิง”
2.วัฒนธรรมการดื่ม	<u>ระบบคิด /ความเชื่อ</u> “เหล้า สื่อสัญญะของความเป็นชาย” “งานเลี้ยงมีเหล้า”	<u>ระบบคิด /ความเชื่อ</u> “เหล้า เป็นปัจจัยกระตุ้นของการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว” “งานเลี้ยงไม่มีเหล้า”
3. ภาพความรุนแรง	<u>ความรุนแรงในครอบครัว</u> -สามีดื่มหนัก ทะเลาะวิวาทกับภรรยา ทำร้าย ทุบตีภรรยา ไม่รับผิดชอบครอบครัว -ลูกขาดความอบอุ่น -สามีดื่มเหล้า ไม่ทำงาน มีภาระหนี้สินที่เพิ่มขึ้น	<u>ความรุนแรงในครอบครัว</u> - สามีเลิกเหล้าไม่ใช่ความรุนแรงในครอบครัว -ครอบครัวอบอุ่น -เงินออมมากขึ้น หนี้สินลดลง -ชายช่วยงานบ้านหญิง หญิงช่วยงานชาย /ผู้ชายทำงานบ้านได้

2. การขยายผลสู่ชุมชน

เมื่อเกิดเครือข่ายผู้หญิงที่ผ่านพ้นและผู้ชายที่เลิกเหล้าได้ แกนนำทั้งผู้หญิงและชายที่ผ่านพ้นปัญหาได้ทำความเข้าใจกับผู้นำในชุมชนโดยการประชุมและแลกเปลี่ยนปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เครือข่ายโรงเรียน วัด กลุ่มผู้นำเยาวชน เพื่อทำความเข้าใจ ให้ผู้นำในระดับชุมชนเข้าใจในปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชน ที่มีผลกระทบจากการดื่มเหล้าโดยมีแกนนำผู้หญิงที่ผ่าน

3. การรณรงค์ในชุมชน

หลังจากที่ทำความเข้าใจกับผู้นำและคนในชุมชนจนเกิดความเข้าใจแล้ว ก็ได้มีการกำหนดหารูปแบบการรณรงค์ในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างและหลากหลายในแต่ละพื้นที่ ที่มีวิธีการรณรงค์ไม่เหมือนกันโดยการเสนอกิจกรรมในเชิงบวกที่ไร้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ให้ชุมชนได้เรียนรู้ และเกิดทางเลือกใหม่ ๆ เช่น ในพื้นที่บ้านคำกลาง จังหวัดอำนาจเจริญ ใช้การรณรงค์งานเลี้ยงไม่มีเหล้า โดยมีอาสาสมัครผู้ชายเลิกเหล้าไปช่วยในการจัดงานเลี้ยงไม่มีเหล้าโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ที่ชุมชนฟ้าใหม่ และชุมชน 5 ธันวา จังหวัดเชียงใหม่ ใช้งานวันเกิดไม่มีเหล้าในกลุ่มวัยรุ่น หรือว่างานเลี้ยงที่เป็นงานประเพณีไม่มีเหล้า ที่อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ใช้สภากาแฟ สภาข้าวต้มโจ๊กเป็นที่แลกเปลี่ยนให้คนดื่มเหล้ามาพูดถึงผลกระทบที่มีปัญหาจากการดื่มเหล้า รวมถึงให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ให้คนเลิกดื่มเหล้า และที่ชุมชนคนไทยเกรียง จังหวัดสมุทรปราการ ใช้วิธีการครอบครัวบำบัดและค่ายครอบครัว เนื่องจากในพื้นที่ที่มีความเป็นชุมชนเมืองที่เป็นอุตสาหกรรมจึงต้องใช้ครอบครัวเป็นต้นแบบในการรณรงค์จึงจะสอดคล้องกับชุมชนมากกว่า กิจกรรมรณรงค์ใน 4 พื้นที่นั้นเป็นความร่วมมือของคนในชุมชนที่ประกอบไปด้วยผู้นำชุมชน โรงเรียน วัด และคนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่เห็นความสำคัญของปัญหาการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่มีผลกระทบต่อความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ทำให้ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในชุมชนลดลง และการดื่มในชุมชนลดลงอย่างมาก

เมื่อเลิกเหล้านำมาสู่วิธีลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก
และสร้างตัวตนใหม่ของผู้ชายเลิกเหล้า

เมื่อผู้ชายเลิกเหล้าแล้วนั้น ก็จะเริ่มปรับทัศนคติของตนเองได้ในระดับหนึ่ง คือ มองเห็นว่าการดื่มเหล้านั้น ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาสุขภาพ อุบัติเหตุ และปัญหาเศรษฐกิจตามมา การเลิกเหล้าของผู้ชายได้นำมาสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และทัศนคติของตนเอง คือ การไม่เข้าไปหากลุ่มเพื่อนที่ดื่มเหล้า เข้าใจภรรยาและลูกของตนเองมากขึ้น เข้าใจความรู้สึกที่ต้องอดทนแบกรับปัญหาต่าง ๆ แทนตนเองมาตลอดขณะที่ยังไม่เลิกเหล้า มูลนิธิเพื่อนหญิงได้อาศัยโอกาสนี้ในการให้ความรู้เรื่องบทบาทหญิงชาย (Gender role) มาปรับทัศนคติของระบบชายเป็นใหญ่ ที่เป็นสาเหตุสำคัญและการดื่มเหล้าเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว ทำให้ผู้ชายที่เลิกเหล้าได้วิเคราะห์ และทำ

การแบ่งบทบาทในครอบครัว

เมื่อยังดื่มเหล้า บทบาทของผู้ชายเมื่อยังดื่มเหล้าก็คาดหวังว่าภรรยาต้องดูแล ภรรยาต้องทำงานบ้านและบริการทุกอย่าง

"ถ้าเมาเข้าบ้านไปนี่ต้องถามว่า มีกับข้าวอะไรให้กินไหม ต้องทำเสียงดังเข้าไว้ เหมือนว่ามีอำนาจว่างั้นเถอะ ฉันเป็นคนหาเงินให้เธอนะ กลับบ้านเธอต้องทำกับข้าวให้ฉันกิน"

"งานบ้านไม่เคยช่วย เป็นเรื่องของผู้หญิง ขนาดฝนตกจะเก็บเสื้อผ้าให้เมีย ผ้าถุงนี่ต้องใช้เหล็กคีบถ่านคีบเอา ใช้มือหยิบไม่ได้ เป็นของต่ำ"

"ไม่ค่อยได้ช่วยหรอกครับ เพราะเอาเวลาไปนั่งดื่มเหล้ากับเพื่อน เวลาเมาก็เมามาก ๆ งานบ้านเป็นหน้าที่ของแม่บ้าน"

"เมื่อก่อนที่ยังกินเหล้า ถือว่าเมียเป็นสมบัติของเรา ระแวงว่าจะไปยุ่งเกี่ยวกับคนอื่น บางทีไปนอนบ้านต่างจังหวัด ต่างอำเภอได้ 2-3 วัน ก็ตามล่ะ เมื่อไปนานก็ซักหวง ๆ"

หลังจากเลิกดื่มเหล้า ผู้ชายที่เลิกดื่มเหล้าแล้วคนที่อยู่รอบข้างก็เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วย เช่น ภรรยาก็เชื่อมั่นในตัวสามีมากขึ้น นอกจากนี้ บทบาทของผู้ชายในครอบครัวก็เปลี่ยนไปเช่นกัน

"ช่วยงานในบ้านทุกอย่าง ทุกวันนี้ผมช่วยงานเมียนะ ต้องซักผ้า ถ้าวันไหนไม่ได้ซักไม่สบายใจ ไม่รังเกียจว่าเป็นงานผู้หญิง เพราะเป็นผ้าของครอบครัวผม"

"ทะเลาะนี่ไม่มีแล้ว จะคุยกัน ถ้าหนัก ๆ จะต้องมีเหตุผล ต้องคุยกันด้วยเหตุผลนะ เวลาเมานี่ไม่มีเหตุผล ใช้เหตุผลคุยกัน เพราะว่าหญิงชายเท่าเทียมกัน"

"เมื่อก่อนเคยเก็บเงินไว้ใส่โน้นใส่นี่บ้าง เพื่อเอาไว้กินเหล้า แต่เดี๋ยวนี้เลิกเหล้าแล้ว เอาวางไว้บนทีวีให้ใช้เลย ไม่มีการซ่อน"

"หลังจากที่ผมเลิกเหล้า ภรรยาที่หนีไปมีสามีใหม่ ก็มาบ้านผม มาคุยกัน เราก็คิดว่าเป็นพี่น้องกันก็แล้วกันนะ ยังไปมาหาสู่กันอยู่ทุกเดือน แกจะมาหาลูกสาว ประมาณ 3-4 ครั้ง/เดือน ดีกันเหมือนเดิม การพูดคุยอะไรก็เปลี่ยนแปลงไปเยอะ ไม่มีการใช้อารมณ์เหมือนสมัยก่อนที่เลิกกันใหม่ ๆ จะมีการใช้อารมณ์ จะทะเลาะวิวาทจะฆ่าจะแกงกันเสียให้ได้ เพราะตอนนั้นผมดื่มเหล้าอยู่"

การลดความรุนแรงในครอบครัวของสามี หลังจากเลิกเหล้า

การเปลี่ยนแปลงของผู้ชายเลิกเหล้า นอกจากจะมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและบทบาทในครอบครัว จนทำให้คนรอบข้างมีความสุขขึ้น ความรุนแรงที่ถูกกระตุ้นผ่านเหล้าก็ลดและหมดไป

"ต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ต้องเคารพกัน การคุยกัน ต้องใช้เหตุผลว่าใครผิดใครถูก ในที่สุดก็หันหน้าเข้าหากัน สอบถามกันว่าที่ฉันทำไปนี่ผิดเพราะอะไร มองกันอย่างเท่าเทียม"

"เมื่อก่อนนี้ที่ยังดื่มเหล้าอยู่ เวลาไปไหนก็ไม่อยากให้เมียคอยติดตาม ไม่อยากให้ไปด้วย เพราะจะไปขัดขวางการดื่มเหล้า แต่เดี๋ยวนี้ไปไหนไปด้วยกัน ทำให้เราอุ่นใจด้วย หากไม่ไปเหมือนมันขาด ๆ อะไรไปสักอย่าง"

"เมื่อก่อนจะเจียดเงินให้เมีย ต้องเม้ม ต้องงำไว้บางส่วนเพื่อเอาไว้ดื่มเหล้า แต่เดี๋ยวนี้ให้ไปทั้งกระเป๋าเลย ให้เมียรู้ว่าได้เงินมาเท่าไหร่ กระเป๋าสตางค์ของผัวก็เหมือนของเมียเพราะเราเป็นเหมือนคนเดียวกัน ตอนนี้เราคิดยังงี้ เพราะเราไม่ดื่มเหล้าแล้ว"

"หากเมียบ่นก็พยายามใจเย็น ไม่โมโห ฟังว่าเขาพูดอะไร พยายามเข้าใจเขา เราผิดไหม ถ้าผิดก็ขอโทษ บางทีก็เดินหนีไปก่อนแล้วค่อยกลับมาคุยกันทีหลังด้วยเหตุผล"

เมื่อเลิกเหล้า ผู้ชายก็มีมุมมองเรื่องผู้หญิงที่เปลี่ยนไป

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เมื่อสามีเลิกเหล้าได้มีเป็นปรากฏการณ์หลายอย่าง เช่น

ไม่หึงหวงหรือเห็นภรรยาเป็นสมบัติของตนเอง

"เมื่อก่อนที่กินเหล้าอยู่ถือว่าผู้หญิงคนนี้ต้องเป็นเมียของเรา เป็นสมบัติของเรา ระแวงว่าจะไปยุ่งเกี่ยวกับคนอื่น บางทีไปนอนบ้านต่างจังหวัด ต่างอำเภอได้ 2-3 วัน ก็ตามล่ะ เมื่อไปนานก็ชักหวง ๆ เดี๋ยวนี้เมื่อเลิกดื่มเหล้าก็รู้สึกว่าทำใจได้ไม่มีปัญหาอะไร ยอมรับได้ ดีมากครับและมีประโยชน์ต่อทั้ง 2 ฝ่าย"

เห็นคุณค่าของภรรยามากขึ้น

"เมื่อก่อนที่ดื่มเหล้า เมียเราก็ดีมาก แต่เรามองไม่เห็นความดีของเขาเอง พอเลิกเหล้าก็ได้เห็นความดีของเขา ผมเคยป่วยเพราะดื่มเหล้า นอนอยู่โรงพยาบาล ไปห้องน้ำไม่ได้ ต้องปัสสาวะอุจจาระที่เตียง เมียเขาอยู่ดูแลผมโดยไม่รังเกียจ ผมก็เห็นใจและเข้าใจตอนนั้นเลย และรู้สึกว่าการที่เราไปกินเหล้ากับเพื่อนฝูง ไปเที่ยวเตร่มันไม่มีคุณค่าเลย ทุกวันนี้เวลาผมคิดถึงตอนนั้นน้ำตาผมไหลเลย ผมเลยเลิกจริง ๆ คือไม่มีใครทำให้เรา ลูกเรายังทำไม่ได้ขนาดนี้ ก็มีแต่เมียนี่แหละ นอนโรงพยาบาล 2 คืน 2 วัน เอาอุจจาระไปทิ้ง ดูแลเราทุกอย่าง คิดว่าเมียเราดีที่สุด ต้องให้เกียรติเขา ถึงได้อยู่ด้วยกันจนบัดนี้"

ลดค่านิยมศักดิ์ศรีของผู้ชายลง

"เมื่อก่อนจะหยิบผ้าถุงของเมียต้องใช้เหล็กคีบถ่านคีบจับเอา เพราะมองว่าเป็นของต่ำ เดี๋ยวนี้ใช้มือหยิบเอาเลย"

"ความคิดเปลี่ยนไปนะ คิดว่าผ้าถุงผืนนี้ เราเกิดมาก็ห่อเรามาเนี่ย จะรังเกียจทำไม พ่อแม่ของเราก็ใช้ผ้าถุงผืนนี้ ลอดมาจากผ้าถุงผืนนี้ เวลากินเหล้าจะคิดอีกอย่างว่า ผ้าถุงนี่ของต่ำ นี่เป็นเรื่องจริงนะครับ พอเราเลิกเหล้าปุ๊บความคิดก็เปลี่ยนไป สามารถทำได้ ไม่ได้ยึดติดกับเรื่องว่าผ้าถุงของผู้หญิงเป็นของต่ำ หยิบจับได้"

"ซักให้หมด แม้แต่ผ้าถุงเมีย ไม่ได้รังเกียจอะไร ถ้าหยิบใส่ตะกร้ามาผมก็ซักให้หมด"

"แต่ก่อนผู้หญิงชอบนุ่งผ้าถุง เวลาเขาตากผู้ถุงไว้ที่ราว ผู้ชายพ่อบ้านไม่ลอดผ่านและก็ไม่เก็บให้ด้วยเวลาฝนตก เพราะศักดิ์ศรี แต่ตอนนี้ผู้ชายที่เลิกเหล้าเกือบทุกคนเปลี่ยนไปเยอะ ส่วนซักกางเกงในให้ผู้ชายมีซักให้ภรรยาแต่น้อย เพราะเมียไม่ให้ซัก เขาคิดว่า 'มันบาป' เราก็ไม่ได้ว่าอะไร เขาให้เกียรติเรา"

เห็นหญิงชายเท่าเทียมกัน

"แต่ก่อนผู้ชายเป็นหัวเรือ ทุกวันนี้ผู้หญิงเป็นหัวเรือ"

"แต่ก่อนผู้ชายไม่เปิดโอกาส เดี๋ยวนี้เปิดโอกาสเต็มที่ เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วม ผู้หญิงก็ทำงานเป็นกลุ่มได้ดี"

เมื่อเลิกเหล้า มุมมองด้านความสัมพันธ์ทางเพศก็เปลี่ยนไป

เมื่อผู้ชายปรับเปลี่ยนทัศนคติการให้คุณค่ากับผู้หญิง ลดค่านิยมเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นชาย ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันในครอบครัวที่ให้ความเข้าใจกันและเคารพในสิทธิเนื้อตัวร่างกายกันมากขึ้น

เมื่อยังดื่มเหล้า

"เมื่อก่อนนี้กินเหล้าเข้าใกล้ เมียเดินหนีเลย ให้เหตุผลว่าเราไปเซ้าซี้ เขาว่าเหม็นกลิ่น เขาก็ไม่เล่นด้วยเราจะนอนกับเขา เขาก็ไม่ยอม เราก็ไปหานอกบ้าน ไปเที่ยว ไปมีเมียน้อย"

"บางทีก็บังคับ เมียไม่ยอมไม่สนใจละ ต้องนอนด้วยให้ได้"

"ไม่ได้ กูเมามาต้องเอาให้ถึงใจ กูจะนอนด้วย หากขัดขืนจะไปที่อื่น"

หลังจากเลิกดื่มเหล้า

"พอเลิกเหล้า ความคิดก็เปลี่ยนไป เราให้เกียรติเขา ไม่บังคับ เราต้องเข้าใจเขา เมียไม่พร้อมเราก็ไม่บังคับ เรารับได้ แล้วก็ไม่ไปเที่ยวข้างนอก ไม่ไปมีผู้หญิงอื่น"

“ทุกวันนี้ต่างคนต่างเข้าใจกัน เมื่อไม่พร้อมหันหลังให้กัน ก็ไม่เป็นไร เรื่องอย่างนี้เราต้องเข้าใจกัน ถึงจะอยู่ด้วยกันได้ ถ้าภรรยาไม่พร้อม แต่ผมพร้อมก็ไม่บังคับกัน”

“เราเห็นใจซึ่งกันและกัน ภรรยายังไม่พร้อมต้องมีเหตุผล อาจไม่สบาย เราต้องยอมรับฟังและต้องเห็นใจกัน”

เมื่อผู้ชายเลิกเหล้าได้ ก็ให้คุณค่าภรรยา ลดความเป็นลูกผู้ชายของตนเองลง ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนของการอยู่ร่วมกัน เข้าใจกันและกันมากขึ้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงลึกระหว่างสามีภรรยาที่ไม่มีการบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ดังเช่นที่เคยทำเมื่อเมาเหล้า

นอกจากนี้ ผู้ชายที่เลิกเหล้าได้แล้ว ผู้ชายกลุ่มนี้ยังมีความเข้าใจ ยอมรับ และสนับสนุนให้ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้น ทั้งในครอบครัว และชุมชน เป็นที่มาของการยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย ซึ่งเป็นแนวทางของการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงอย่างยั่งยืน

หลังจากที่ผู้ชายเหล่านี้ได้เข้าร่วมโครงการลดเหล้า เพื่อลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก โครงการได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นระหว่างผู้ชายที่ผ่านพ้นปัญหาการดื่มเหล้ากับผู้ชายที่ยังดื่มอยู่ รวมทั้งจัดให้มีการให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล ทำให้กลุ่มผู้ชายหลายคนกล้าเปิดเผยและยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดื่มเหล้าและใช้ความรุนแรงในครอบครัว ได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวมากขึ้น ไม่คิดว่าเป็นเรื่องน่าอายหรือว่าเสียศักดิ์ศรีเช่นแต่ก่อน มีกำลังใจที่จะ ลด ละ และเลิก ซึ่งจากข้อมูลของโครงการ พบว่า ผู้ชายที่เลิกเหล้าได้มาเป็นแนวร่วมในการแก้ปัญหา ทำให้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ลดลง ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น สภาวะเศรษฐกิจในครอบครัวดีขึ้นกว่าเดิม ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ส่งผลให้สถานภาพทางสังคมดีขึ้น รวมถึงสถานการณ์ปัญหาการดื่มเหล้าของผู้ชายทั้ง 4 พื้นที่ ในระดับชุมชนมีน้อยลง เนื่องจากกลุ่มผู้ชายเลิกเหล้าได้เข้าร่วมกิจกรรมทำให้มีการขยายผลต่อสู่กลุ่มผู้ชายด้วยกัน เช่น ผู้ชายที่เลิกเหล้าแนะนำให้กลุ่มเพื่อน ๆ ที่ยังดื่มเหล้าอยู่ให้เลิก โดยการนำประสบการณ์ของตนเองมาถ่ายทอดเพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นถึงผลกระทบในด้านต่าง ๆ ถือเป็นกลยุทธ์ที่สร้างแรงจูงใจให้ผู้ชายที่ดื่มเหล้ามีความคิดลด ละ และเลิกเหล้า รวมทั้งการสร้างพื้นที่ให้ทั้งผู้หญิงและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงและผู้ชายที่เคยใช้ความรุนแรงจากการดื่มเหล้านั้นมีส่วนสำคัญมาก เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้สามารถพูดถึงปัญหาความรุนแรงโดยไม่มองว่าเป็นปัญหาส่วนตัวอีกต่อไป และในชุมชนก็ได้เรียนรู้ว่าปัญหาความรุนแรงไม่ใช่เป็นเรื่องส่วนตัวแต่เป็นปัญหาของชุมชนที่ต้องร่วมกันแก้ไขปัญหา ไม่โยนความผิดนี้ให้กับผู้หญิงฝ่ายเดียว ส่วนผู้ชายนั้นได้มีพื้นที่ที่จะเปิดตนเอง และยอมรับว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นปัญหาของทัศนคติของคนในชุมชนที่มองว่าปัญหาความรุนแรงเป็นเรื่องส่วนตัว เป็นปัญหาของ

การเกิดเครือข่ายผู้หญิงที่ผ่านพ้นและผู้ชายที่เลิกเหล้าได้ ผู้หญิงและผู้ชายเหล่านี้ได้ร่วมกันผนึกกำลังกับองค์กรของผู้หญิงในพื้นที่ 4 แห่ง ที่มีความสนใจปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก จัดกิจกรรมรณรงค์ให้ชุมชนเข้าใจผลกระทบจากเหล้าในด้านร่างกาย จิตใจ ด้านเศรษฐกิจในครอบครัว ซึ่งสามารถกระตุ้นให้หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โดยมีความเห็นว่า อบต. ควรจัดงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะเรื่องลด ละ เลิกเหล้า เพื่อลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก ในส่วนผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ควรเป็นแบบอย่างในการลด ละ และเลิกเหล้า และกระตุ้นให้คนในชุมชน เห็นความสำคัญและร่วมกันแก้ไขปัญหา และป้องกันไม่ให้ปัญหาเกิดขึ้นอีก ส่วนองค์กรภาคประชาชน เช่น องค์กรผู้หญิงในชุมชนที่เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหล้าและถูกใช้ความรุนแรง สามารถมีส่วนร่วมในการเสนอนโยบายที่จะให้มีการควบคุมการขายเหล้าและการควบคุมการบริโภคเหล้าในระดับนโยบายได้ รวมทั้งการรณรงค์ระดับนโยบาย ในชุมชนของจังหวัดต่าง ๆ ได้มีการปรับเปลี่ยนให้มีนโยบายในการแก้ปัญหาความรุนแรงในระดับจังหวัด เช่น จังหวัดอำนาจเจริญ ทางจังหวัดได้มีการประกาศให้หมู่บ้านคำกลาง เป็นหมู่บ้าน “หนึ่งหมู่บ้าน หนึ่งตำบลในฝัน” โดยกระทรวงมหาดไทย ส่วนจังหวัดชุมพร ทางจังหวัดให้มีนโยบาย การรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก เป็นแผนของจังหวัด

นอกจากนั้น เครือข่ายทั้ง 4 พื้นที่ ยังมีส่วนสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในการร่วมรณรงค์กับเครือข่ายรณรงค์ป้องกันภัยจากแอลกอฮอล์ จนทำให้สภานิติบัญญัติผ่านร่างพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในช่วงปี 2549-2550 จนประสบความสำเร็จในเดือนธันวาคม 2550 ที่ผ่านมา

การศึกษาความรู้ เจตคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมทางเพศของเยาวชนไทย

A Study of Knowledge, Attitudes, Beliefs and Practices

on Sexual Behavior among Youth in Thailand

ศิริยุพา นันสุนานนท์ และคณะ

บทคัดย่อ

พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสมทำให้วัยรุ่นเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์อื่นๆ รวมถึงการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจภาคตัดขวางเกี่ยวกับความรู้ เจตคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมสุขภาพทางเพศ และอนามัยการเจริญพันธุ์ของเยาวชนไทยชายหญิงที่มีอายุระหว่าง 10-24 ปี ในเขตกรุงเทพฯ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์ซึ่งดัดแปลงมาจากแบบสอบถาม Illustrative Core Instruments ขององค์การอนามัยโลกร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการจัดสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 2 กลุ่มคือ กลุ่มนักเรียนหญิงชาย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 19 คน และกลุ่มมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 12 คน ในโรงเรียนแห่งหนึ่ง และสัมภาษณ์เชิงลึกกรณีศึกษาวัยรุ่นหญิงชายจำนวน 5 ราย ในชุมชนแออัดแห่งหนึ่ง เขตราชเทวี กรุงเทพฯ เก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนธันวาคม 2545 ถึงเดือนตุลาคม 2549 กลุ่มตัวอย่างเยาวชนทั้งหมด 5,996 คน ในภาคต่างๆ ของประเทศไทย เป็นเพศชาย ร้อยละ 45.1 เพศหญิงร้อยละ 54.9 มีอายุเฉลี่ย 16.44 $\pm$ 4.04 ปี เยาวชนเคยได้รับความรู้เพศศึกษาจากโรงเรียนร้อยละ 90 แต่มีคะแนนความรู้เรื่องถุงยางอนามัย/ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และความรู้เรื่องเพศศึกษาในระดับน้อย เยาวชนส่วนใหญ่มีเจตคติเชิงบวกในเรื่องโอกาสที่เอื้ออำนวยต่อการมีเพศสัมพันธ์ ร้อยละ 72.4 การชักชวนของกลุ่มเพื่อน ร้อยละ 56.9 และการใช้ถุงยางอนามัย ร้อยละ 76 ส่วนเรื่องความเป็นชายหญิง/ เพศสภาวะนั้นมีเจตคติเชิงลบ ร้อยละ 86.3 เยาวชน 1 ใน 3 ที่กำลังศึกษาอยู่เคยมีเพศสัมพันธ์แล้ว (n=1,237) อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก 17.28 $\pm$ 2.43 ปี ส่วนคู่ที่มีเพศสัมพันธ์ด้วยมีอายุเฉลี่ย 18.73 $\pm$ 4.13 ปี ร้อยละ 60 มีเพศสัมพันธ์กับคู่รัก/ แฟน/ เพื่อนสนิท ไม่มีการใช้ถุงยางอนามัยในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกร้อยละ 50 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า เยาวชนในสถานศึกษา และในชุมชนได้ให้ความหมายของพฤติกรรมทางเพศไปในทางเดียวกันคือ การที่เด็กวัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัจจัยที่ทำให้วัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรมีพื้นฐานมาจากการเลี้ยงดูของครอบครัว การสื่อสารภายในครอบครัว อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน ออกจากโรงเรียนกลางคัน มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างต่ำ และสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เอื้อ และเสริม

Abstract

Inappropriate sexual behaviors in adolescents bear the risk of contracting Sexually Transmitted Infections (STIs), including HIV/AIDS, and of unwanted pregnancies. The purpose of the study was to explore the knowledge, attitudes, beliefs and practices of sexual behavior. A cross-sectional survey is based on a sample of 5,996 respondents aged 10 - 24, by a proportional multi-stage random sampling technique from the National Statistical Office. The questionnaires had been modified from the Illustrative Core Instruments (WHO). The focus group on 31 students from one secondary school and in-depth interviews of 5 cases of adolescents who lived in a slum community, Rajchatewi District, Bangkok were done. Data was collected between December 2002 and October 2006. The survey was consisted of all regions in Thailand. Their mean age was 16.44 $\pm$ 4.04 years. Over eighty percent of the sample had received sexuality education, but their level of knowledge of sexuality education scored low (62.8%). The samples' strong attitude towards sex was sexual permissiveness (72.4%), peer pressure (56.9%), condom use (76%). The majority of samples had weak attitude towards gender (86.3%). One-third of samples (n=1,237) who were school students had first sexual intercourse with their boy/girl friends. The mean age of first sexual intercourse was 17.28 $\pm$ 2.43 years and their sexual partners' mean age was 18.73 $\pm$ 4.13 years. Fifty percent of them did not use the condom. The qualitative data found that the meaning of premarital sex in the norm of present day adolescents and factor related was improper child rearing, poor family communication, delinquent peer influences, early school drop out, low socioeconomic status put

them at a high-risk of sexual behaviors and consequences such as unwanted pregnancy, illegal abortion, STIs/HIV/AIDS, maternal and child health and the role of teenage parents. The majority of sample had never use sexual and reproductive health counseling services because of ignorance and feeling of shyness. Sexuality education and reproductive health care service provisions should be strengthened. Sex literacy should be promoted in Thai society to desensitize the sexual issues.

บทนำ

พฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตมาก เช่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน เพศสัมพันธ์ที่เริ่มในอายุที่น้อยลง มีการใช้ถุงยางอนามัยน้อย มีความเสี่ยงต่อการตั้งครรภ์ โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์/ เอชไอวี/ เอดส์ รวมทั้งปัญหาต่อเนื่องอื่นๆ ตลอดจนความเสื่อมโทรมทางสุขภาพ จากการสำรวจของกระทรวงสาธารณสุขพบว่า ประเทศไทยจะมีจำนวนผู้ติดเชื้อเอดส์รายใหม่ประมาณ 19,000 รายต่อปี และคาดการณ์ว่า ในปี พ.ศ. 2549 จะมีจำนวนผู้ป่วยเอดส์สะสมประมาณ 1,109,000 ราย โดยในจำนวนนี้เป็นผู้ติดเชื้ออยู่ในช่วงวัยรุ่น อายุระหว่าง 15 - 24 ปี เป็นจำนวนเกือบ 80,000 ราย ซึ่งจากผลการสำรวจพบว่า มีเพียง 1 ใน 3 ของวัยรุ่นที่ติดเชื้อเอชไอวีเหล่านี้ที่ใช้ถุงยางอนามัยขณะมีเพศสัมพันธ์ ขณะที่สถิติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 มีจำนวนผู้ติดเชื้อรายใหม่เพิ่มสูงขึ้นในกลุ่มอายุ 15-24 ปี โดยเฉพาะกลุ่มอายุ 15-19 ปีพบว่า ผู้หญิงติดเชื้อมากกว่าผู้ชาย และวัยรุ่นส่วนใหญ่เสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ได้รับการปรึกษามาก่อน [(1)]

นอกจากนี้วัยรุ่นในปัจจุบันยังมีความเสี่ยงจากธุรกิจการค้าที่ใช้สื่อ และ เทคโนโลยีใหม่ๆ อันได้แก่ การ์ตูน ทีวี วิทยุ โฆษณา โทรศัพท์มือถือ คลิปวิดีโอ วีซีดี โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ต เพื่อกระตุ้น หรือ ชักจูงเด็ก และวัยรุ่นให้มีทัศนคติและความเชื่อในเรื่องเพศที่ไม่สร้างสรรค์ อันก่อให้เกิดอันตราย และมีการเลียนแบบกันอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยานอนหลับบางชนิด (Rohypnol) และยาบ้า (Amphetamine) ได้ถูกนำมาใช้เพื่อการข่มขืนกระทำชำเรา ซึ่งเป็นข่าวอยู่บ่อยครั้ง ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ในวัยรุ่น นับวันจะทวีความรุนแรง และซับซ้อนยิ่งขึ้น เนื่องจาก วัยรุ่นยังด้อยประสบการณ์ ความรู้ วุฒิภาวะ การตัดสินใจ รวมทั้งขาดกำลังทรัพย์ และโอกาสที่จะเข้าถึงแหล่งความรู้และแหล่งบริการด้านสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์

จากทฤษฎีของแอบรามสัน (Abramson, 1983) [(2)] หรือที่เรียกว่า The sexual system ทฤษฎีนี้มีสมมติฐานว่า การแสดงออกทางเพศถูกควบคุมด้วย กลไกเชิงสมมติฐาน หรือที่เรียกว่า โครงสร้างการรับรู้ (Cognitive Structure) เปรียบเสมือน แหล่งเก็บความรู้สึก ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล โครงสร้างการรับรู้นี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางเพศทั้งหมดโดยพัฒนามาจากตัวป้อน (Input) 4 ขั้น คือ

1. มาตรฐานของพ่อแม่ (Parental Standards) ค่านิยมของบิดามารดาจะตกค้างอยู่ภายใน และก่อตัวเป็นหลักการในโครงสร้างการรับรู้

2. บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) การเรียนรู้จากเพื่อน องค์กรชุมชน วัฒนธรรม สื่อมวลชน ฯลฯ

3. วุฒิภาวะ (Maturation) คือ ขบวนการเติบโตทางร่างกาย สติปัญญา บุคลิกภาพ ภาวะจิตใจ อารมณ์ ฯลฯ

4. ประสบการณ์ทางเพศในอดีต (Previous Sexual Experience) สิ่งที่ตกค้างอยู่ในโครงสร้างการรับรู้ ก่อตัวเป็นหลักปฏิบัติ หรือบัญญัติแห่งความประพฤติ (codes of conduct) ซึ่งจะกำหนดว่า จะรับรู้ และจดจำเป็นหลักการในความประพฤติทางเพศเช่น เด็กผู้หญิงได้รับการเรียนรู้เรื่องเพศว่า เป็นเรื่องน่ารังเกียจ ต้องถูกลงโทษ ก็จะจดจำยึดเป็นหลักการ และจะแสดงออกในชีวิตในประจำวันทางทัศนคติ ความเชื่อ ความคาดหวัง และความต้องการเกี่ยวกับเรื่องเพศ

หลักปฏิบัติในโครงสร้างการรับรู้ถูกอิทธิพลจากสิ่งที่เรียกว่า เครื่องกระตุ้นทางเพศ (Sexual Stimulus Cues) ซึ่งแอบรามสันแบ่งประเภทของสิ่งกระตุ้นทางเพศออกเป็น 4 อย่างคือ

1. อิทธิพลจากฮอร์โมน (Endocrinological Stimuli)

2. อิทธิพลจากระบบประสาทส่วนกลางและระบบประสาทส่วนที่เป็นอิสระ (Physiological Stimuli)

3. สภาวะของการกระตุ้นที่มีบุคคล หรือ สิ่งที่เป็นตัวแทนของบุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย (Conditioned and Unconditioned Stimuli) เช่น ภาพยนตร์โป๊ คู่รัก การกอดจูบ และการแต่งกาย

4. อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม หรือ ตัวแปรภายนอก (Situational Stimuli) เช่น ยา เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย

ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ทำให้ปัญหาเรื่องเพศที่เกิดขึ้นนั้น กลายเป็นปัญหาทางสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ในวัยรุ่นเพื่อที่จะได้เป็นแนวทางและ/หรือมาตรการที่จะนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาทางเพศและ อนามัยการเจริญพันธุ์ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเชิงสำรวจภาคตัดขวาง(Cross-sectional Study) เกี่ยวกับความรู้ เจตคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ ของเยาวชนไทยชายหญิงที่มีอายุระหว่าง 10-24 ปี ในเขตกรุงเทพฯ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงสำรวจซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณคือ แบบสอบถามเรื่องความรู้ เจตคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมทางเพศของเยาวชนไทยที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยดัดแปลงมาจากแบบสัมภาษณ์ Illustrative Core Instruments ขององค์การอนามัยโลก [3] ร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการจัดสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 2 กลุ่มคือ กลุ่มนักเรียนหญิงชาย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 19 คน และกลุ่มมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 12 คน ในโรงเรียนแห่งหนึ่ง เขตราชเทวี กรุงเทพฯ และสัมภาษณ์เชิงลึกกรณีศึกษาวัยรุ่นหญิงชายจำนวน 5 ราย ชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในเขตราชเทวี กรุงเทพฯ โดยมีแนวคำถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ร่วมกับการสังเกตแบบ passive participant observation เก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนธันวาคม 2545 ถึงเดือนตุลาคม 2549

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

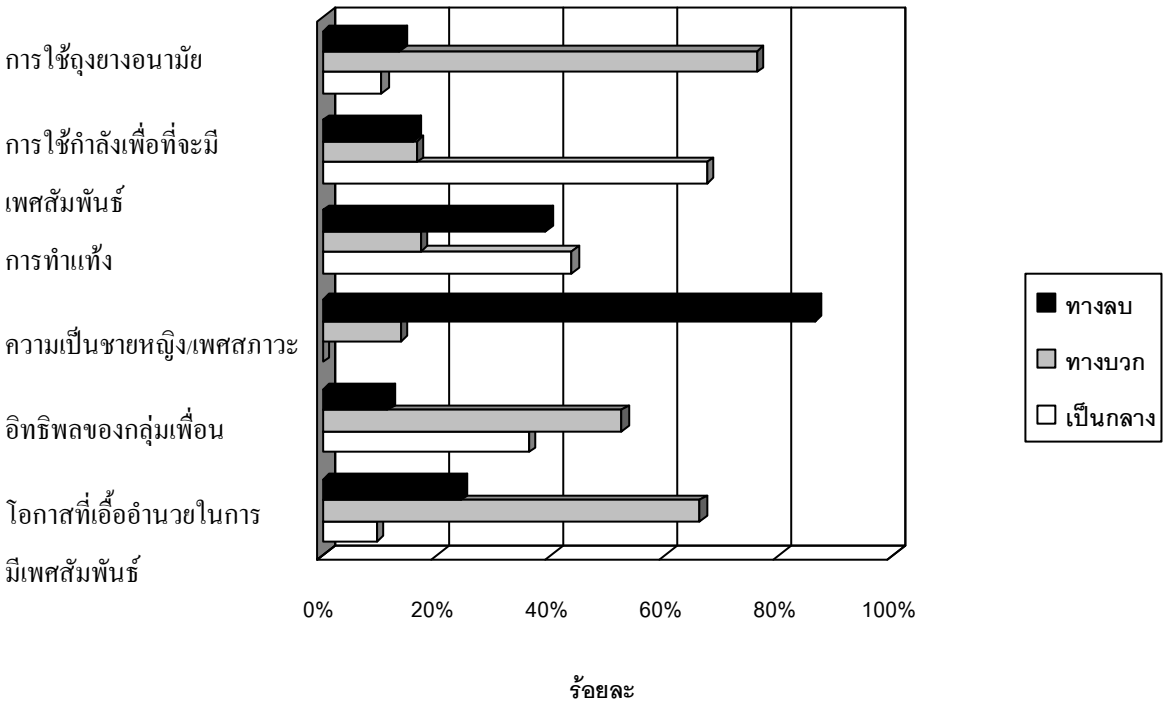
กลุ่มตัวอย่างเยาวชน แบ่งเป็นพื้นที่ในเขตกรุงเทพฯ ร้อยละ 20.6 ภาคเหนือ ร้อยละ20.8 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 4.7 ภาคกลาง ร้อยละ 27.3 และภาคใต้ ร้อยละ 16.6 เป็นเพศชาย ร้อยละ 45.1 เพศหญิงร้อยละ 54.9 มีอายุเฉลี่ย 16.44 $\pm$ 4.04 ปี และส่วนใหญ่กำลังศึกษาอยู่ ปัจจุบันพักอาศัยอยู่กับบิดามารดาร้อยละ 57.9 เยาวชนเคยได้รับความรู้เพศศึกษาจากโรงเรียนร้อยละ 90 แต่คะแนนที่ได้จากการตอบคำถามของเยาวชนเกี่ยวกับสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์พบว่า มีคะแนนความรู้เรื่องเพศศึกษาในระดับน้อยกว่าร้อยละ 60

ตารางที่ 1 ข้อมูลลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (n=5,996)

ลักษณะทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ	ลักษณะทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่ศึกษา			**ระดับการศึกษาที่จบ**		
กรุงเทพฯ	1,235	20.6	ต่ำกว่าประถมศึกษา	315	5.3
ภาคเหนือ	1,250	20.8	มัธยมศึกษา	742	12.4
ภาคกลาง	1,637	27.3	ปวช./ ปวส.	304	5.1
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	880	14.7	ป.ตรี/สูงกว่า	194	3.2
ภาคใต้	994	16.6	กำลังเรียน	4,439	74
เพศ			**ปัจจุบันพักอาศัยอยู่กับ**		
เพศชาย	2,706	45.1	แฟน/ สามีหรือภรรยา	388	6.5
เพศหญิง	3,290	54.9	พ่อแม่/ คนในครอบครัว	4,869	81.2
			คนเดียว	135	2.3
กลุ่มอายุ (อายุเฉลี่ย 16.44 ± 4.04 ปี)			มากกว่า 1 ข้อ	544	9.1
อายุ 10-14 ปี	2,314	38.6	อื่นๆ	46	0.8
อายุ 15-19 ปี	1,993	33.2	ไม่ตอบ	14	0.2
อายุ 20-24 ปี	1,689	28.2			
การได้รับความรู้เพศศึกษาจากโรงเรียน			**ระดับคะแนนความรู้เรื่องเพศศึกษา**		
เคย	5,268	87.9	น้อย	3,766	62.8
ไม่เคย	728	12.1	มาก	2,230	37.2

กลุ่มตัวอย่างเยาวชนส่วนใหญ่มีเจตคติเชิงบวก ในเรื่องโอกาสที่เอื้ออำนวยต่อการมีเพศสัมพันธ์ ร้อยละ 72.4 การชักชวนของกลุ่มเพื่อน ร้อยละ 56.9 และการใช้ถุงยางอนามัย ร้อยละ 76 ส่วนเรื่องความเป็นชายหญิง/ เพศสภาวะนั้นมีเจตคติเชิงลบ ร้อยละ 86.3 นอกจากนี้มีเจตคติเป็นกลางต่อเรื่องการใช้กำลังเพื่อที่จะมีเพศสัมพันธ์ ร้อยละ 51 และการทำแท้ง ร้อยละ 71.3 ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงร้อยละของลักษณะโดยรวมความเชื่อ เจตคติ และค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องเพศ

ในด้านพฤติกรรมทางเพศเยาวชนเกือบร้อยละ 80 เป็นกลุ่มที่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์ (n= 4,759) กลุ่มตัวอย่างเยาวชนประมาณหนึ่งในสามเคยมีเพศสัมพันธ์แล้ว (n= 1,237) อายุในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในช่วง 17-18 ปี อายุโดยเฉลี่ย 17.28 ± 2.43 ปี ส่วนคู่ที่มีเพศสัมพันธ์ด้วยมีอายุอยู่ในช่วง 16-20 ปี อายุโดยเฉลี่ย 18.73 ± 4.13 ปี เยาวชนประมาณร้อยละ 60 มีเพศสัมพันธ์กับคู่รัก/ แฟน/ เพื่อนสนิท มีการใช้ถุงยางอนามัยในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกประมาณร้อยละ 50 และมากกว่าร้อยละ 80 ไม่เคยไปใช้บริการการให้การปรึกษาด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ ดังตารางที่ 2

ข้อมูลที่ได้จากการจัดสนทนากลุ่มเยาวชนในสถานศึกษาได้ให้ความหมายในเรื่องเพศ เป็นเรื่องของสรีรวิทยา และพฤติกรรมทางเพศคือ การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ในปัจจุบันการเรียนการสอนเพศศึกษาในโรงเรียนยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เช่น ครู/ อาจารย์ยังขาดความรู้ในเรื่องเพศศึกษา ขาดสื่อการสอนที่จะนำไปใช้ วิธีการสอนที่ไม่น่าสนใจ และเนื้อหาที่สอนยังไม่ครบถ้วน นอกจากนี้ยังพบว่า การให้บริการการให้การปรึกษาปัญหาทางเพศสำหรับวัยรุ่นยังมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาที่ใช้บริการ ขาดความเป็นส่วนตัว ขาดระบบการช่วยเหลือและส่งต่อในกรณีที่นักเรียนมีปัญหาแล้ว

ตารางที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะพฤติกรรมทางเพศ (n=1,237)

ลักษณะทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
ลักษณะพฤติกรรมทางเพศ		
เคย	1,237	20.6
ไม่เคย	4,759	79.4
อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก 17.28 ± 2.43 ปี		
อายุเฉลี่ยของคู่ที่มีเพศสัมพันธ์ด้วยครั้งแรก 18.73 ± 4.13 ปี		
ลักษณะของคู่ที่มีเพศสัมพันธ์ด้วยครั้งแรก		
แฟน/คู่รัก/เพื่อนสนิท	749	60.5
หญิง/ชายขายบริการทางเพศ	45	3.6
คู่ที่อยู่ด้วยกันฉันท์สามี/ภรรยา	347	28.1
คนที่รู้จักกันผิวเผิน	61	4.9
คนที่ไม่รู้จัก	31	2.5
การใช้ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก		
ใช้	579	46.8
ไม่ใช้	656	53
ไม่ตอบ	2	0.2
การใช้บริการด้านการให้การปรึกษาด้านอนามัยการเจริญพันธุ์สำหรับวัยรุ่น		
เคย	167	13.5
ไม่เคย	1,070	86.5

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เยาวชนในชุมชนแออัดได้ให้ความหมายของพฤติกรรมทางเพศ คือ การที่เด็กวัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร มีพื้นฐานมาจากการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว การสื่อสารภายในครอบครัว อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน การออกจากโรงเรียนกลางคัน มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างต่ำ และสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เอื้อ และเสริมให้มีพฤติกรรมทางเพศที่ไม่ปลอดภัย ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงที่ได้รับผลกระทบได้แก่ การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ การทำแท้งเถื่อน โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์/เอชไอวี/ เอดส์ สุขภาพร่างกายและจิตใจของทั้งมารดาและทารกอ่อนแอ ความไม่พร้อมของวัยรุ่นในการทำหน้าที่พ่อแม่อย่างครบถ้วน เป็นภาระของคนในครอบครัวในการรับเลี้ยงดูทารก เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า

วัยรุ่นไทยมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยม และเจตคติต่อการมีเพศสัมพันธ์ เช่น การมีนัดไปเที่ยวกันสองต่อสอง การแสดงความรักต่อกันด้วยการกอด จูบและสัมผัสซึ่งกันและกันในที่สาธารณะ การใช้กำลังเพื่อที่จะมีเพศสัมพันธ์ การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และ/หรือการมีเพศสัมพันธ์นอกสมรส ทำให้วัยรุ่นหญิงชายต่างมีพฤติกรรมทางเพศเสี่ยงต่อการติดโรคทางเพศสัมพันธ์/ เอชไอวี/ เอดส์กับคนรัก และเพื่อนสนิท โดยไม่มีการป้องกัน ร่วมกับการขาดความรู้เพศศึกษาอย่างครอบคลุม ยิ่งทำให้พฤติกรรมการมีเพศสัมพันธ์มีการขยายตัวและความเสี่ยงเพิ่มขึ้น ในขณะที่อายุที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกเกิดเร็วขึ้น กอปรความทันสมัยของสื่อต่างๆ โฆษณา ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต การถ่ายคลิปวิดีโอทางโทรศัพท์มือถือ และอิทธิพลของสังคมแบบบริโภคนิยม โดยขาดความรู้ความเข้าใจเบื้องหลังของเจ้าของวัฒนธรรม ล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางเพศ ร่วมกับองค์ประกอบภายในมาสนับสนุนคือ สภาพครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ความเป็นวัยรุ่น อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนต่อพฤติกรรมทางเพศ การใช้เวลาว่าง การแสวงหาความสุข การขาดความรู้เพศศึกษา รวมทั้งมีปัจจัยเสริมจากสภาพแวดล้อมในชุมชนแออัด ซึ่งเป็นพื้นที่เสี่ยง และเป็นแหล่งเสื่อมโทรม นอกจากนี้วิวัฒนาการอันยาวนานของสังคมไทยยังได้สะท้อนค่านิยมและความเชื่อในเรื่องเพศ ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมทางสถาบันสังคมวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นบ้าน ชุมชน โรงเรียน สื่อมวลชน ฯลฯ ที่ร่วมกันถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยมและพฤติกรรมทางเพศตั้งแต่ดั้งเดิม ได้ตกทอดกันมาเรื่อยๆ จนกลายมาเป็นระบบบรรทัดฐานที่มีเครือข่าย มีความสัมพันธ์กันอย่างกว้างขวาง ซึ่งพฤติกรรมของทั้งหญิงชาย จะถูกประเมินควบคุมผ่านตามบรรทัดฐาน ที่เป็นกรอบในการประเมินระหว่างกันและกันตามเพศสภาวะ โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม บรรทัดฐานเหล่านี้จะถูกซึมซับเข้าไปในระบบความคิดและจิตสำนึกของผู้หญิง ให้ปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้ หากมีการละเมิดบรรทัดฐาน ผู้หญิงจะได้รับการลงโทษจากสังคม และรู้สึกผิด กระบวนการประทับตราทางสังคม จึงเป็นกลไกสำคัญที่สนับสนุน บังคับให้เกิดข้อจำกัด และสร้างขอบเขตให้ผู้หญิงโดยส่งผ่านระบบครอบครัวในการกำหนดระเบียบและวางมาตรฐานพฤติกรรมแก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อสืบทอดสังคมต่อไปสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญของสังคมในอันดับแรก ในการถ่ายทอด และควบคุมบรรทัดฐานทางเพศนี้ [(4)] นอกจากนี้ความเชื่อเจตคติในเรื่อง

การป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงในเรื่องสุขภาพทางเพศ และอนามัยการเจริญพันธุ์วัยรุ่น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจกับบริบทของสังคมวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ เช่น การให้ความหมายของกลุ่มวัยรุ่น โดยให้กลุ่มวัยรุ่นเป็นผู้ตีความ ใช้มาตรฐานจากตัววัยรุ่นเองเป็นตัวตั้ง เนื่องจากการให้ความหมายที่เป็นไปในทางเดียวกัน จะเป็นทางผ่านที่จะนำไปสู่ความเข้าใจถึงพลังอำนาจของกลุ่มวัยรุ่น และ/หรือ ชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจถึงเหตุผลทางด้านสังคมวัฒนธรรมของคนไทยที่มองว่า การเปิดเผยในเรื่องเพศเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม

สุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรทั้งผู้ชายและผู้หญิง การสร้างเสริมและแก้ปัญหานี้มิได้มุ่งเน้นเฉพาะที่ผู้หญิง หรือผู้ชายเท่านั้น แต่ต้องมีการสร้างความตระหนัก ให้ผู้ชายเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสุขภาพทางเพศ และอนามัยการเจริญพันธุ์ทั้งของตนเองและผู้หญิงด้วย เพราะผู้ชายเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ต่อการสร้างเสริม และ แก้ไขปัญหาอนามัยการเจริญพันธุ์ของผู้หญิง เพื่อให้ทุกคนมีพัฒนาการทางเพศที่เหมาะสมและปลอดภัย รวมทั้งเป็นการส่งเสริมให้ชายและหญิงมีความรับผิดชอบในความสัมพันธ์ทางเพศร่วมกัน รวมทั้งการเสริมทักษะในการสื่อสารภาษาเพศ (Sex Literacy) ภายในครอบครัว

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา, ชาย โพธิสิตา, กฤตยา อาชวนิจกุล, วาสนา อิ่มเอม, แก้ว วิฑูรย์เธียร, สุรกานต์ โรจนไพรวงศ์และคณะ.2546.**สุขภาพคนไทย2546.**นครปฐม:สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ตติกจ์, AN Gray. 2546. **คู่มือการอบรมเชิงปฏิบัติการโครงการพัฒนางานวิจัยด้านเพศภาวมิติทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์.**นครปฐม:สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

กฤตยา อาชวนิจกุล, กนกวรรณ ธราวรรณ. 2548. **วิเคราะห์วิธีคิดวิทยาในงานวิจัยเรื่องเพศภาวะและเพศวิถีกับเอดส์ศึกษา.** นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภาษาอังกฤษ

Abramson PR. (1988). *Implications of sexual system.* In: Byrne D, Fisher WA, editors. Adolescents, sex and contraception. Hillsdale: New Jersey.

Cleland J, Ingham R, Stone N. (2000). *Asking young people about sexual and reproductive behaviors: introduction to Illustrative Core Instruments*. Geneva: UNDP/ UNFPA/ WHO/ World Bank Special Programme of Research, Development and Research Training in Human Reproduction**.**

The Socio-Religious Roots of Violence Against Women In Thailand & S.E Asia

Venerable Bhikkhuni Rattanavali

Abstract

The problem of violence against women in Thailand is epidemic. The most egregious in the sex-trade industry. The sexploitation epidemic spreading from the epicenter of Bangkok now influences Cambodia and Myanmar severely with gradually increasing influence in Laos. The trafficking of drugs from the Golden Triangle and the sex trade industry are two main factors contributing to current inability in Southeast Asia. Epidemiologically with HIV/AIDS increasing rapidly in Myanmar and Cambodia, the forecast is further regional destabilization.

Recent history reveals Southeast Asia as a "shatter belt" between clashing ideologies of communism and capitalism. In Thailand, fragile democracy has been intermittent with military dictatorships.

When searching for the roots of Thailand's sex trade epidemic, it is customary for scholars to note global militarism of the Japanese soldiers in WVVII and the American soldiers in the Vietnam War, etc. Other scholars analyze sexploitation economics and the International Division of Labor, IDL, between North and South, developed and developing countries. Still others focus nationally and recognize the effects of rapid modernization, poverty and the economic assistance women provide to their families via sex work. Overall, scholars largely dismiss the impact of the traditional gender-oppressive religious beliefs and practices by viewing them as merely sexist.

Few scholars have ventured to deeply analyze the ideological roots of the social epidemic of sexploitation, because of the taboo of criticizing Thai Buddhism. Pioneering work of Jit Poumisak, Sukanya Hantrakul, and then of Khun Thitsa pointed in the direction of ideology—religion. Hantrakul reached into the concepts of kamma and merit-making. Then Kornvipa Boonsue, former-United Nations' scholar, analyzed gender bias in Buddhism. She also analyzed state formation in Thailand and how Buddhist teachings influenced Thai values, resulting in the oppression of women.

This article continues to move this research frontier forward by exploring and indicating clearly the methods of religious indoctrination of Thai men and women contributing to the current sexploitation crisis, albeit mounting for several generations and catalyzed by global militarism, IDL, poverty and rapid development. This research also indicates that ideology precedes action, and indicates the root source of oppression to women and girls as emerging from the gender-oppressive religion and use of religion. Last, this research proposes ideological deconstruction and substitution of other Buddhist values to shed light into the system to create movement and change.

As a Buddhist clergy member, I am honored to make the following analysis with the utmost confidence for the benefit of Southeast Asia's women and children.

Let's look briefly at Thai history and religion. The influence of Hinduism propagated by Brahmin priests is noted in the region of ancient Thailand as early as the 7th-10th centuries. It appeared along with the Mon dynastic ruling class as a means of sanctifying royalty. At the same time, Theravada Buddhism and Animism were the predominant ideological frameworks for the masses. Then in the Khmer dynasty of 1181-1219, Theravada Buddhism was again in the ideological milieu along with Hindu Brahman teachings.

By the Sukhothai period 1250-1350, scholars officially note Theravada Buddhism as formally being introduced into Thailand, although there were prior Buddhist influences, both Theravada and Mahayana. The early leader, Po-Kun Ram Khamheng of the Sukhothai period did not embellish or embrace Hindu ceremonies performed by Brahmin priests to justify his rule.

However, Brahman influence reemerges in the Ayudhaya period 1350-1767. Thus, it irrevocably changes the face of Theravada Buddhism. For this analysis of Thai history and Hindu-Brahman influence, I called upon the research of Dr. Kornvipa Boonsue, former-United Nation's UNIFEM scholar.

Thai Buddhism includes: Theravada Buddhism, Hinduism and Animism. Even the Buddhist scriptures, written 400 years after the Buddha's death, possess significant Brahman caste oppressive influence degrading to women.

During the Ayudhaya period 1350-1767 the adoption of the Manu-Dharma Sattra (ancient Hindu laws written by Brahmin scholars) set the stage for hundreds of years of oppression of women and children in Thailand. These laws gave rise to values, which remained after the laws became extant.

Thereby, women and children were considered as property to be bought, sold, beaten or killed. A married woman was the property of her spouse, and children were the property of their father. In the society-at-large, they could be bought or sold, and punished by beatings or death.

The Manu Dharma Sattra laws of 700 years ago are one of the root causes of the sex trade industry of present. This misogyny of women and disavowing of girl children, became firmly institutionalized in Thai Buddhism.

As time passed, ruling Thai dynasties maintained their power through the use of Brahman rituals to embellish the king as a "god king." Simultaneously ruling dynasties subdued the masses through the Hindu concept of kamma. In Hindu society, kamma involves notions of the past and the future to justify a heavy caste system in the present. In Buddhism, kamma means "action." We change the effects of actions in the present moment, not in a disempowered past or future. The moment of action, and emphasis in Buddhism, is the present moment.

Overtime, Buddhism grew among the masses, and competition for spiritual-political space intensified in the public sphere between the Buddhist monks and the Brahmin priests. Thus, the Buddhist monks absorbed Brahman rituals and Hindu belief structures in their attempts to solidify their power. Much of this was influenced by state power. Brahmin priests of Thailand were common at the turn of the last century, yet are rare today. However, their influence irrevocably changed the face of Thai Buddhism, and the quality of life for women and girls in Thailand and Southeast Asia.

The concept of kamma employed in Southeast Asia was then violently misused to oppress women. Today it still appears in the following cultural examples of value indoctrination. "If a woman is beaten by her husband, it is because she beat him in the past. If a woman is sold into sexploitation, it is because she sold someone into sexploitation in the past" (see Table 1).

The woman is "blamed" for suffering and violence which she encounters. Many of these women do not overcome their trauma and oppression, and remain unaware, silent victims of the oppression. This process of oppression is known as "blaming the victim."

The problem of violence against women in Thailand is epidemic. The most egregious in the sex-trade industry. The sexploitation epidemic spreading from the epicenter of Bangkok now influences Cambodia and Myanmar severely with gradually increasing influence in Laos. The trafficking of drugs

from the Golden Triangle and the sex trade industry are two main factors contributing to current inability in Southeast Asia. Epidemiologically with HIV/AIDS increasing rapidly in Myanmar and Cambodia, the forecast is further regional destabilization.

Recent history reveals Southeast Asia as a "shatter belt" between clashing ideologies of communism and capitalism. In Thailand, fragile democracy has been intermittent with military dictatorships.

When searching for the roots of Thailand's sex trade epidemic, it is customary for scholars to note global militarism of the Japanese soldiers in WVVII and the American soldiers in the Vietnam War, etc. Other scholars analyze sexploitation economics and the International Division of Labor, IDL, between North and South, developed and developing countries. Still others focus nationally and recognize the effects of rapid modernization, poverty and the economic assistance women provide to their families via sex work. Overall, scholars largely dismiss the impact of the traditional gender-oppressive religious beliefs and practices by viewing them as merely sexist.

Few scholars have ventured to deeply analyze the ideological roots of the social epidemic of sexploitation, because of the taboo of criticizing Thai Buddhism. Pioneering work of Jit Poumisak, Sukanya Hantrakul, and then of Khun Thitsa pointed in the direction of ideology—religion. Hantrakul reached into the concepts of kamma and merit-making. Then Kornvipa Boonsue, former-United Nations' scholar, analyzed gender bias in Buddhism. She also analyzed state formation in Thailand and how Buddhist teachings influenced Thai values, resulting in the oppression of women.

This article continues to move this research frontier forward by exploring and indicating clearly the methods of religious indoctrination of Thai men and women contributing to the current sexploitation crisis, albeit mounting for several generations and catalyzed by global militarism, IDL, poverty and rapid development. This research also indicates that ideology precedes action, and indicates the root source of oppression to women and girls as emerging from the gender-oppressive religion and use of religion. Last, this research proposes ideological deconstruction and substitution of other Buddhist values to shed light into the system to create movement and change.

As a Buddhist clergy member, I am honored to make the following analysis with the utmost confidence for the benefit of Southeast Asia's women and children.

Let's look briefly at Thai history and religion. The influence of Hinduism propagated by Brahmin priests is noted in the region of ancient Thailand as early as the 7th-10th centuries. It appeared along with the Mon dynastic ruling class as a means of sanctifying royalty. At the same time, Theravada Buddhism and Animism were the predominant ideological frameworks for the masses. Then in the Khmer

dynasty of 1181-1219, Theravada Buddhism was again in the ideological milieu along with Hindu Brahman teachings.

By the Sukhothai period 1250-1350, scholars officially note Theravada Buddhism as formally being introduced into Thailand, although there were prior Buddhist influences, both Theravada and Mahayana. The early leader, Po-Kun Ram Khamheng of the Sukhothai period did not embellish or embrace Hindu ceremonies performed by Brahmin priests to justify his rule.

However, Brahman influence reemerges in the Ayudhaya period 1350-1767. Thus, it irrevocably changes the face of Theravada Buddhism. For this analysis of Thai history and Hindu-Brahman influence, I called upon the research of Dr. Kornvipa Boonsue, former-United Nation's UNIFEM scholar.

Thai Buddhism includes: Theravada Buddhism, Hinduism and Animism. Even the Buddhist scriptures, written 400 years after the Buddha's death, possess significant Brahman caste oppressive influence degrading to women.

During the Ayudhaya period 1350-1767 the adoption of the Manu-Dharma Sattra (ancient Hindu laws written by Brahmin scholars) set the stage for hundreds of years of oppression of women and children in Thailand. These laws gave rise to values, which remained after the laws became extant. Thereby, women and children were considered as property to be bought, sold, beaten or killed. A married woman was the property of her spouse, and children were the property of their father. In the society-at-large, they could be bought or sold, and punished by beatings or death.

The Manu Dharma Sattra laws of 700 years ago are one of the root causes of the sex trade industry of present. This misogyny of women and disavowing of girl children, became firmly institutionalized in Thai Buddhism.

As time passed, ruling Thai dynasties maintained their power through the use of Brahman rituals to embellish the king as a "god king." Simultaneously ruling dynasties subdued the masses

through the Hindu concept of kamma. In Hindu society, kamma involves notions of the past and the future to justify a heavy caste system in the present. In Buddhism, kamma means "action." We change the effects of actions in the present moment, not in a disempowered past or future. The moment of action, and emphasis in Buddhism, is the present moment.

Overtime, Buddhism grew among the masses, and competition for spiritual-political space intensified in the public sphere between the Buddhist monks and the Brahmin priests. Thus, the Buddhist monks absorbed Brahman rituals and Hindu belief structures in their attempts to solidify their power. Much of this was influenced by state power. Brahmin priests of Thailand were common at the turn of the last century, yet are rare today. However, their influence irrevocably changed the face of Thai Buddhism, and the quality of life for women and girls in Thailand and Southeast Asia.

The concept of kamma employed in Southeast Asia was then violently misused to oppress women. Today it still appears in the following cultural examples of value indoctrination. "If a woman is beaten by her husband, it is because she beat him in the past. If a woman is sold into sexploitation, it is because she sold someone into sexploitation in the past" (see Table 1).

The woman is "blamed" for suffering and violence which she encounters. Many of these women do not overcome their trauma and oppression, and remain unaware, silent victims of the oppression. This process of oppression is known as "blaming the victim."

Table 1

Blaming the Victim

	because	
woman beaten by man	⟶	she beat him in the past
	because	
woman raped by man	⟶	she raped him in the past
	because	
woman sold	⟶	she sold a person in the past

It is interesting to note that in the northern Buddhist countries, not heavily influenced by Hinduism, this concept and misuse of kamma, does not appear as such.

The influence of the mis-teaching and misuse of the teachings of kamma in southeast Asia has had very clear epidemiological impact. When we look at a map of Asia, it is very clear to see, how the AIDS epidemic has a major epicenter in Southeast Asia, yet not in the countries of the Mahayana Buddhists to the same extent. This finding indicates that the AIDS epidemic's presence in Southeast Asia and the mis-teaching of kamma in Southeast Asia directly overlap. From mis-teachings of kamma to the oppression of women and girls we see the powerful influence of values, which then result in a sex trade epidemic and later HIV/AIDS.

This notion of kamma is quite un-Buddhist. In fact, at the time of the Buddha, the Buddha listened to people's sharings, and offered them the opportunity for catharsis. Afterwards, he told a story which offered wise and compassionate insight. He did not blame people for the suffering which they encountered in life, but instead instructed them to use the present moment as the moment of change. Many texts, written after the Buddha's death, (for example the Jataka tales) are Hindu fables with Buddhist add-ons. The research of Boonsue deeply explored the gender-oppressive ideology perpetuated via these texts.

The Buddha empowered men and women equally in the monastic community. The Buddha opposed the caste system. And, the Buddha walked away from the monarchic system, into which he was born.

The mis-teachings of kamma coupled with authoritarian structure have made Thailand a rather passive, change-resistant culture. In this process, the tool of kamma and mechanism of religion trap women ideologically, "as she is born a woman because of bad kamma." Interestingly enough, in Sri Lankan Buddhist literature, one may see a woman being born as a woman, because of previous good kamma.

The Hindu concepts of: 1.) kamma, 2.) ritual belief and practices around statues possessing special powers, and 3.) the empowerment of the king in the past as a "god king" have one important element in common, namely the belief in an external locus of control. Buddhism is characterized as different from other religions because of the belief in an internal locus of control. That is, in Buddhism, there is no god or external force or belief system outside of oneself that is more powerful than oneself.

This important Buddhist concept of "the power to make changes as resting within the individual" has nearly vanished in Thailand. Instead, rituals and objects have become the sources of power. Thailand gave its spiritual power away to statues, kamma, authority figures and monks. And, authoritarianism gives rise to passivity and subsequent cultural dysfunction. Thus, the male in religion,

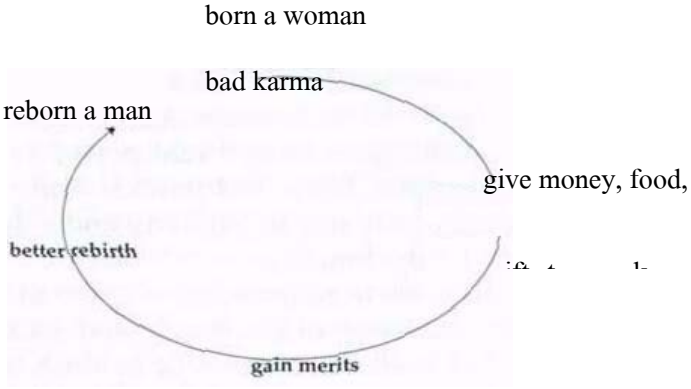
namely the monk became the redeemer of the female and society. This coupled with the concept of kamma, and of "boon" (merit-making) and "bop" (mistake), formed the basis for cycles of violence against women and girls. Boon and bop are heavily taught in Thailand, yet not so in other Buddhist countries. What could be philosophically considered as wholesome and unwholesome deeds, became distorted to mean: boon is giving to monks and bop is a mistake. The generous spirit of helping others and giving to others does not earn one merits as does giving to monks.

In popular Thai Buddhism "tamboon" and making "boon" come from offering items to monks, and if a woman wants to receive merit, she has to give something to the monks, even her own son. Success in one's life does not rest in the hands of the people, but in the realm of magical thinking. The concepts of boon and bop are examples of very early stages of ethical development of good and bad. And, the process of magical thinking is an example of a very early stage in childhood thinking and development. For women, these concepts and processes formally institutionalized a pathway for them to "identify with their oppressor." Women then had to identify with their oppressor's needs, meet his needs, support his needs. This then became a means of future positive outcome in the next life for the woman, because "a woman can gain merits by donating to the monks and thus be reborn as a man in her next life" (see Diagram 1).

Diagram 1

Cycle of Violence Against Women

"Oppressing Women"

Coupled with this mis-teaching came the mis-teaching of "parami." Thus, a man had great parami or virtues if he had many wives or lovers (see Diagram 2). This later evolved into men regularly frequenting sex workers as a sign of their virility. This religiously condoned men's sexually reckless behaviors, and contributes to a social epidemic of sexploitation and AIDS.

Protest against or criticism of monks by women is prohibited by the general taboo against criticizing a monk, a group of monks, or the monastic community

(see Diagram 3). The sanction against a woman, according to the mis-teachings, if she criticizes a monk or the monastic community is that "she will be reborn as a prostitute." Thus, women are: oppressed into silence, culturally fear the monks as respectful fear or "greng jai," silent to analyze, silent to speak about, silent to protest against the misogyny of the monastic community as oppressor and source of oppressive values. Instead, they are to cherish, adore and respect their redeemer/oppressor.

Diagram 2

Cycle of Violence Against Women

"Spiritual Legitimization of Male Sexual Recklessness"

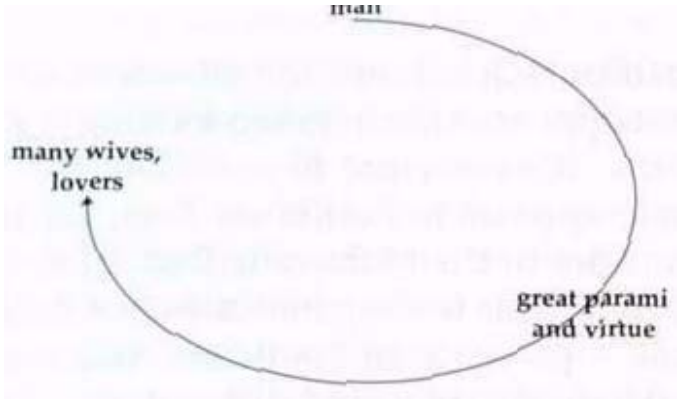
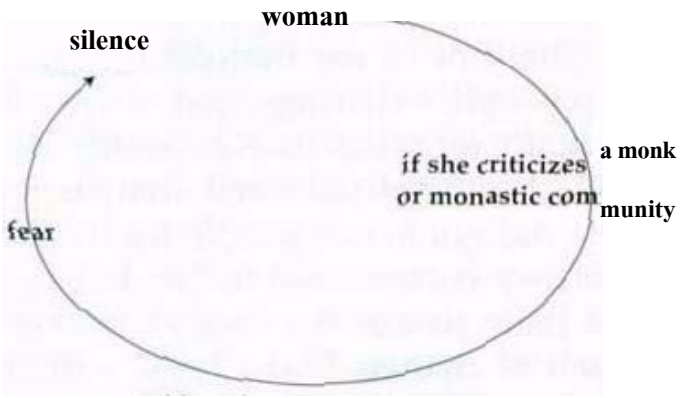

Diagram 3

Cycle of Violence Against Women

"Women Become Silent"

Simultaneously, all teachings of women as virtuous models in society and ordained life as Samaneris or Bhikkhunis are suppressed from oral teachings and texts written by Thai monks, although stories appear repeatedly in ancient texts, including an entire volume dedicated to enlightened Buddhist women masters. However, negative values are taught about women, such as "a woman is: lower than a man, evil, Mara (devil), unclean, a temptress, a prostitute, not worthy of educating, foolish, trivial, etc."

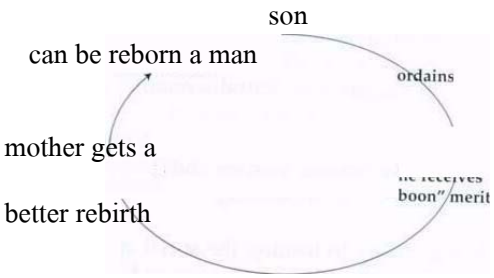
It is imperative to acknowledge that this system of oppression is coming from men and is directed against women. We can clearly see the misogyny or hatred against women. And, what do these men want – they want to receive young boys to live and study with them.

So, a woman offers her sons to the monks as tradition dictates. And, then the son gives the "boon" of his practice to his mother so that she can have a better rebirth (see Diagram 4). What is the implication then for the daughter in the family?

Diagram 4

Cycle of Violence Against Women

"Spiritually Severing a Mother's Bond with Her Daughter"

spiritually offers it to his mother

The daughter is not worthy of ordaining and giving merits back to her family, to her mother. Thus, spiritually, this is the root source of cutting the bond of sacred trust and love between mother and daughter. These mothers then may contemplate selling their daughters. Even animals in the wild protect their offspring from harm, yet the power of the religious tradition surpasses even the biologically powerful instinct to nurture and protect.

The most severe violence and oppression is then towards the daughter. As the mother sees little value in womanhood, she has conflicted emotions, low self-esteem, and is taught to despise being born a woman. Thus, at some level within, she despises herself and her daughter. And, then the tragedy occurs whereby the mother sells her daughter, or is silent to having her daughter be sold by others, or encourages her daughter to sell herself. The natural, protective, instinctive bond between mother and daughter is spiritually compromised, severed, yet economically the bond remains

(see Diagram 5).

Diagram 5

Cycle of Violence Against Women

"Daughter's Internalization of Oppression"

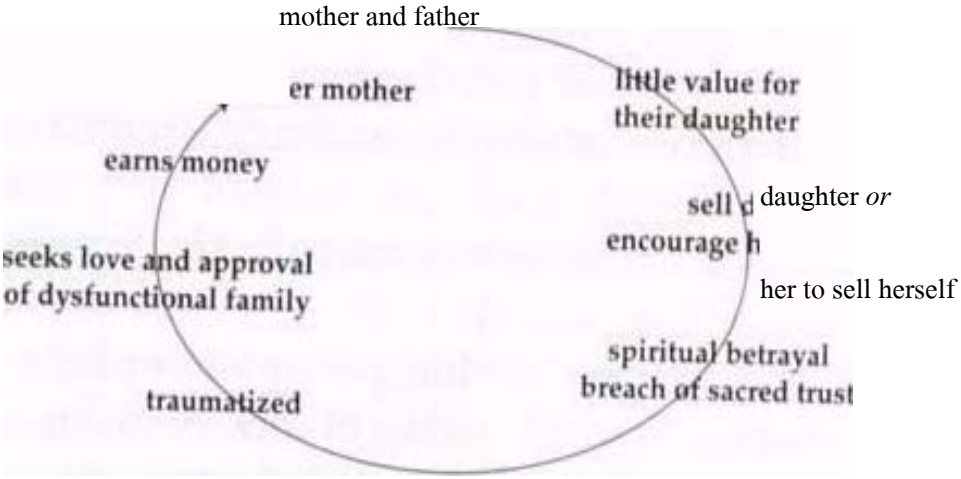
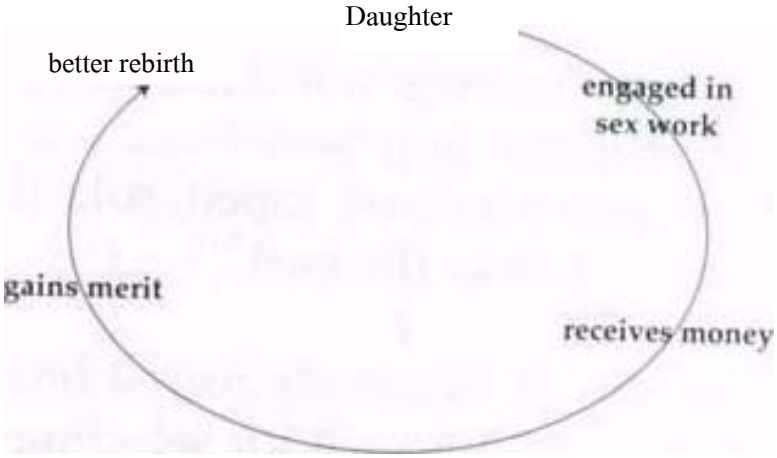

Diagram 6

Cycle of Violence Against Women

"Religion as Spiritual Pimp"

The daughter seeking love and approval then moves against her own inherent nature. The daughter engages in sex work, receives money in sex trade, and gives the money to her family. She also gives money to the monks in order to gain merits

(see Diagram 6). And, so the cycle goes. **It is a case of religious indoctrination leading to gender-oppression.**

The solution to these of cycles of violence to women and girls is to look even deeper at the initial concept of kamma and "blaming the victim." Now, there will be further analysis and deconstruction of these initial mis-teachings, followed by substitution of positive values and a healing pathway.

There are stages of "blaming the victim" through the misuse of kamma

(see Table 2).

Table 2

"Stages of Blaming the Victim Through the Misuse of Kamma"

monk with inadequate listening, counseling skills

↓

hears a woman or girl sharing her story of pain, emotional suffering, violence, trauma

the monk begins to experience empathetic distress

↓

the monk feels uncomfortable, powerless to help the woman or girl because of lack of skills, he feels emotionally conflicted because of his role, frustration arises, then anger arises, he wants the woman or girl to stop sharing, as he has limited emotional holding capacity, the monk recognizes his lack of skills and feels guilt, so he blames the victim

↓

he stops the person from sharing, "It's your kamma. You were beaten, raped, sold, because you beat, raped, sold that man in the past."

↓

the woman or girl inherently feels a breach of sacred trust with herself for selecting an insensitive person with whom to share

↓

the experience invalidates her feelings and experience

↓

she has no opportunity for catharsis, grieving, receiving support, reframing the suffering, releasing and healing

↓

the woman or girl feels shamed, silenced, dirty, unworthy, and overall experiences an increase in suffering

↓

she is re-traumatized yet what she needed was to share and heal

↓

she numbs and represses her feelings and experience

↓

she enters into repetition compulsion and re-enacts her victimization in other abusive scenarios or relationships in a desperate attempt to re-visit and resolve the initial suffering, trauma

(If given the opportunity to share and heal, she would not do so.)

↓

the suffering, trauma goes to the next generation to the children

↓

it becomes inter-generational suffering and victimization, generation upon generation

↓

it becomes a cultural wound

↓

it becomes culturally accepted as a norm

to stop/silence women and girls from sharing

The pathway to healing the social epidemic of sexploitation from an ideological and spiritual perspective is to create a culture of human-centered development, social workers, psychologists who can bear witness and hold the emotional suffering of the community, who can process it. Also, women in religion, any religion who have appropriate listening and counseling skills, and who serve as role models,

symbols of wisdom and compassion, and provide refuge are essential. Then the women and girls can come into circles and begin sharing about their

experiences and heal (see Table 3).

Table 3

Healing a Cultural Wound of Violence Against Women and Girls

cultural wound of violence against women and girls

↓

envision cultural healing

↓

go to the grass roots, to the individual level, one-by-one

↓

break the silence

↓

share life stories

↓

build trust and come into groups, circles

↓

women and girls share the stories of their lives

↓

enlarge the circle of love

↓

gradually enlarge the circle of the society's emotional-holding capacity

↓

emotionally bear witness, even if we do not know what to do or

how to solve a problem

↓

create a culture of listeners, people who can observe their own empathetic distress without reacting negatively

open to a culture of healing, allow women and girls the time and space to heal

live in a culture of peace

When there is so much trauma, sexual trauma, trauma of physical violence, psychological violence, economic violence against women and girls in a culture, then the society begins to decay, collapse, dysfunction, self-disintegrate, yet simultaneously there are the few, those with victorious personalities, gifted listeners, gifted healers, gifted survivors within the culture. Little by little these members venture out and share, breaking the silence.

he culture tries to resist the sharing because there is not yet psychological and social infrastructure in place to hold the totality of the cultural pain. Yet, a culture is alive, a living organism and inherently wants to survive, to thrive, to flourish. So, those who can reframe issues, make meaning of suffering and express that to others, those who can facilitate healing are the seeds of hope of the society regaining balance and health. They will let, allow, facilitate the women and girls to share and heal, and then even the men and boys can begin to heal from the cultural wound which has damaged them spiritually as well.

การเผชิญปัญหาในสตรีที่ถูกสามีทำร้ายและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

Coping and Related Factors in Abused Wives

บุหงา ตโนภาส และ ฤษณา ศิริวิบุลยกิติ

บทคัดย่อ

ปัญหาความรุนแรงในชีวิตคู่เป็นปัญหาที่มีความรุนแรงและคุกคามต่อสตรีในทุกภูมิภาคของโลก การเผชิญปัญหาของสตรีเพื่อให้สามารถหลุดพ้นจากความรุนแรงจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแบบแผนการเผชิญปัญหาของสตรีเมื่อถูกสามีทำร้าย และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านประชากร รูปแบบการถูกทำร้าย สัมพันธภาพในชีวิตคู่ ความทุกข์ระทมทางใจ กับ การเผชิญปัญหา โดยใช้ทฤษฎี “Cognitive-motivational-relational theory of the emotions” ของ Lazarus เป็นฐานแนวคิด

ผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นสตรีที่อาศัยอยู่ในจังหวัดลพบุรีและมีประสบการณ์ของการถูกสามีทำร้ายด้านร่างกาย จิตใจ และ/หรือทางเพศ จำนวน 142 คน การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้แบบเฉพาะเจาะจงร่วมกับแบบเครือข่าย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ระหว่างมีนาคม ถึง กรกฎาคม พ.ศ. 2548 สตรีที่เข้าร่วมวิจัยครั้งนี้อายุระหว่าง 17 – 68 ปี โดยส่วนใหญ่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น(ร้อยละ 82) การศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 35.9) และประกอบอาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 34.5)

ผลการศึกษาวิจัยโดยใช้ Wilcoxon Signed-Rank Test พบว่า ความถี่ของใช้การใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาทั้ง 8 แบบแผนมีความแตกต่างกัน โดยแบบแผนการเผชิญปัญหาที่ใช้มากที่สุดคือ ความพยายามคงไว้ซึ่งสถานภาพชีวิตคู่ภายหลังการถูกทำร้าย และที่ใช้น้อยที่สุดคือ การแสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการกับปัญหาการถูกทำร้าย ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้าย กับ อายุ รายได้ สัมพันธภาพในชีวิตคู่ และความทุกข์ระทมทางใจ โดยใช้สถิติ Spearman’s rho พบว่าสัมพันธภาพในชีวิตคู่มีความสัมพันธ์ทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กับ การป้องกันและจัดการกับการบาดเจ็บ การแสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาถูกทำร้าย และการทำร้ายตนเอง ($p<.001$) แต่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ การพยายามคงสถานภาพชีวิตคู่ ($p<.001$) สำหรับความทุกข์ระทมทางใจมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กับ การป้องกันและจัดการกับการบาดเจ็บ การทำร้ายตนเอง ($p<.001$) และการแสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาถูกทำร้าย ($p<.05$)

เมื่อทดสอบความแตกต่างของการใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้าย ในสตรีที่มีระดับการศึกษา สถานภาพการใช้ชีวิตคู่ และรูปแบบการถูกทำร้ายที่แตกต่างกัน โดยใช้สถิติ Kruskal Wallis

ผลจากการศึกษาวิจัยชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยหลายประการที่มีความสัมพันธ์ต่อการเผชิญปัญหาของสตรีที่ถูกสามีทำร้าย ทั้งนี้ควรมีการศึกษาวิจัยและพัฒนารูปแบบการให้ความช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเผชิญปัญหาที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเผชิญปัญหาของสตรีเพื่อให้สามารถหยุดหรือหลุดพ้นจากการถูกทำร้าย

คำสำคัญ ความรุนแรงในชีวิตคู่/ การทำร้ายภรรยา / การเผชิญปัญหา/สัมพันธภาพในชีวิตคู่/ ความทุกข์ระทมใจ

Abstract

Intimate partner violence is a serious and widespread problem in all parts of the world. Hence, abused wives coping to emancipate from violence is very important. The purpose of this cross-sectional descriptive study was to examine relationship among coping patterns and demographic factor, type of abuse, marital relationship, and psychological distress. Lazarus's Cognitive-motivational-relational theory of the emotions was conducted as the theoretical base for this study.

One hundred and forty-two participants aged 17-68 years, had experienced with physical, psychological and/or sexual abuse were recruited by purposive and network sampling. Data were collected between March-July 2005. Most of the participants were middle adult (82%), had completed primary school (35.9%), and working as employee (34.5%).

The results revealed that eight coping patterns were used significant difference. "Trying to maintain marital life after abuse" was the highest scores and "Seeking help to manage abusive problems" was the less score. Spearman's rho was conducted to investigate correlation among coping patterns and age, income, marital relationship, and psychological distress. Marital relationship were negative significant correlation with "Preventing and managing abusive trauma", "Seeking help to manage abusive problems", and "Using self-destructive behavior" ($p<.001$). However, it was positive correlation with "Trying to maintain marital life after abuse". Psychological distress were positive significant correlation with

"Preventing and managing abusive trauma", "Using self-destructive behavior" (p< .001), and "Seeking help to manage abusive problems" (p<.05).

Kruskal Wallis Test was used to determine the differences in coping patterns across education level, marital status, and type of abuses. The results indicated that lower education group employed "Trying to maintain marital life after abuse" more than higher education group (p<.05). "Seeking help to manage abusive problems" was used in widow/ divorce women group more than living with husband group (p<.01). Moreover, this group apply significant more coping strategies(p<.05). Women who had experience with physical abuse and psychological abuse employed "Struggling to leave the marital abuse situation" more than other types of abuse (p<. 05).

The result of this study manifest that there are many factors related with abused wife coping patterns. Hence, the next study should develop model of empowering the abuse women to employ effective coping by concern these factors. Aim to emancipate from violence against women.

Keyword: Intimate partner violence/ Wife abuse/ Coping/ Marital relationship/ Psychological distress

บทนำ

ความรุนแรงในชีวิตสมรสเป็นเสมือนภัยมืดที่แฝงเร้น หากแต่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดเมื่อความรุนแรงนั้นกลายเป็นอาชญากรรม จากการศึกษาวิจัยทั้งในและต่างประเทศพบว่า สตรีประมาณร้อยละ 10 -50 เคยมีประสบการณ์ถูกสามีหรือคู่ของตนทำร้ายร่างกาย และสตรีประมาณร้อยละ 12 – 25 เคยถูกสามีหรือคู่ของตนพยายามขืนใจหรือมีเพศสัมพันธ์ด้วย ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2541 ความรุนแรงที่สตรีได้รับจากสามีและผู้ชายอื่น ๆ จัดเป็นสาเหตุสำคัญหนึ่งในสิบของสาเหตุการตายในสตรีที่มีอายุระหว่าง 15-44 ปี[1] ความรุนแรงในชีวิตสมรสนอกจากส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและจิตของสตรีโดยตรงแล้ว[2-6] ยังส่งผลกระทบต่อ ครอบครัว[7,8] เศรษฐกิจ และสังคมโดยรวม[9] ปัญหาการทำร้ายภรรยาจึงควรได้รับการแก้ไขทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค สำหรับการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในระดับจุลภาคของสตรีนั้น การช่วยเหลือให้สตรีสามารถเผชิญปัญหาการถูกสามีทำร้ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ นับเป็นกลยุทธ์ที่มีความสำคัญในการยุติปัญหาความรุนแรงอย่างถาวร จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาในประเทศไทยพบว่า เป็นการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการถูกทำร้ายและผลกระทบจากการถูกทำร้าย[2, 3,4,7,10,11,12] การศึกษาที่มุ่งการเผชิญปัญหามักเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ [13-18] ทั้งนี้การวิจัยเชิงปริมาณมีเพียงการศึกษาผลของการใช้รูปแบบการเผชิญปัญหาโดยทั่วไปต่อการเกิดความรุนแรง[19] และการศึกษาวิธีการเผชิญปัญหาการถูกสามีทำร้ายของกฤติยา

คำถามการวิจัย

1. สตรีมีการใช้วิธีการเผชิญปัญหาและแบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้ายอย่างไร

2. อายุ รายได้ สัมพันธภาพในชีวิตคู่ และความทุกข์ระทมทางใจ ของสตรี มีความสัมพันธ์กับการใช้ แบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้ายหรือไม่

3. มีความแตกต่างของการใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้าย ในสตรีที่มีความแตกต่างของระดับการศึกษา สถานภาพการใช้ชีวิตคู่ และรูปแบบการถูกทำร้าย หรือไม่

กรอบแนวคิดทฤษฎี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ทฤษฎี "Cognitive-motivational-relational theory of the emotions" ของ Lazarus ในปี ค.ศ. 1991 เป็นฐานแนวคิด กล่าวคือเมื่อเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในที่นี้คือสตรีและเหตุการณ์ถูกทำร้าย จะนำไปสู่การประเมินตัดสินของสตรี โดยปัจจัยด้านตัวสตรีและสิ่งแวดล้อมถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการประเมินตัดสินและการเผชิญปัญหา ทั้งนี้Lazarusได้ให้ความหมายของการเผชิญปัญหาไว้ว่า เป็นการใช้ความคิดและเป็นพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในการพยายามที่จะจัดการกับความต้องการที่ถูกประเมินว่ามีมากเกินกว่าแหล่งประโยชน์ของบุคคล และการทำหน้าที่ทางสังคมถือเป็นผลลัพธ์หนึ่งของการเผชิญปัญหา[21] ซึ่งในที่นี้สถานภาพการใช้ชีวิตคู่สะท้อนถึงการทำบทบาทหน้าที่ทางสังคมของสตรีที่เปลี่ยนแปลงไป

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา แบบ Cross-sectional study เพื่อศึกษาแบบแผนการเผชิญปัญหาของสตรีเมื่อถูกสามีทำร้าย และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านประชากร รูปแบบการถูกทำร้าย สัมพันธภาพในชีวิตคู่ ความทุกข์ระทมทางใจ กับ การเผชิญปัญหาในสตรีที่ถูกสามีทำร้าย

ผู้เข้าร่วมวิจัย

ผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นสตรีที่มีอายุตั้งแต่ 17 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองและนอกเขตอำเภอเมืองในจังหวัดลพบุรี จำนวน 142 คน โดยมีประวัติการถูกสามีทำร้าย รูปแบบการถูกทำร้ายอาจเป็น การทำร้ายด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และ/หรือด้านเพศ การเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นผู้เข้าร่วมวิจัยใช้การเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive samples) และจากเครือข่าย (network samples)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประกอบด้วย

1. แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วยข้อมูลด้านประชากร เช่น อายุ การศึกษา รายได้ และสถานภาพการใช้ชีวิตคู่

2. แบบวัดการเผชิญปัญหาในสตรีที่ถูกสามีทำร้าย พัฒนาโดย บุหงา ตโนภาส[22] ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ค่า CVI เท่ากับ .92 และมีหลักฐานสนับสนุนความตรงเชิงโครงสร้างด้วยวิธีเปรียบเทียบกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน รวมทั้งความตรงตามเกณฑ์ในแบบความตรงตามสภาพ ค่าความเที่ยงชนิดความสอดคล้องภายในเท่ากับ .95 ลักษณะคำตอบจะเป็นมาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเกิต (Likert's scale) 4 ระดับ ค่าคะแนน 0-3 ทั้งนี้คะแนนสัมพันธ์ (Relative score) ของการเผชิญปัญหาแต่ละแบบแผนมีค่าอยู่ระหว่าง 0.00- 1.00 การวิจัยครั้งนี้ได้ปรับลดเหลือ 8 แบบแผน 43 ข้อ โดยตัดออก 2 ข้อในแบบแผนที่ 9 เนื่องจากค่าความสอดคล้องของข้อคำถามกับแบบวัดโดยรวมมีค่าต่ำ การตรวจสอบค่าความเที่ยงชนิดความสอดคล้องภายใน ด้วยสัมประสิทธิ์อัลฟา ครอนบาร์คมีค่า = .90

3. แบบสอบถามประสบการณ์การถูกทำร้าย พัฒนาโดยผู้วิจัย แบบสอบถามนี้ประกอบด้วยข้อความที่สอบถามถึงประวัติการถูกสามีทำร้ายด้านร่างกาย จิตใจ และหรือทางเพศต่อภรรยา จำนวน 22 ข้อ เป็นแบบ dichotomous แบบวัดนี้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และมีหลักฐานแสดงถึงความตรงเชิงโครงสร้างเมื่อเปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการถูกทำร้ายในกลุ่มที่มีความแตกต่างกันของระดับความรุนแรงของการถูกทำร้าย และตรวจสอบความเที่ยงโดยใช้ KR.20 ได้ = .78

4. แบบวัดสัมพันธภาพระหว่างคู่สมรส นำมาจากแบบวัดสัมพันธภาพระหว่างคู่สมรสของ พรทิพย์ วงศ์วิเศษสิริกุล[23] ซึ่งแปลจากแบบวัด The Marital Adjustment Test พัฒนาโดย Locke & Wallace (1959) เป็นแบบวัดที่มีมิติเดียวและมีวิธีการให้คะแนนแต่ละข้อแตกต่างกัน แบบวัดนี้มีจำนวน 15 ข้อ คะแนนตั้งแต่ 2-158 โดยที่คะแนนสูงหมายถึงสัมพันธภาพชีวิตคู่ดี แบบวัดนี้ได้รับการยอมรับและมีการใช้อย่างแพร่หลายทั้งต่างประเทศและในประเทศมีหลักฐานแสดงความตรงเชิงเนื้อหาและความตรงเชิงโครงสร้างรวมทั้งความเที่ยง
เมื่อตรวจสอบความเที่ยงด้วยสัมประสิทธิ์อัลฟา ครอนบาร์คในงานวิจัยนี้ได้ = .84

5. แบบวัดความทุกข์ระทมทางใจ นำมาจากแบบวัด GHQ 30 ฉบับภาษาไทยของนายแพทย์ธนา นิลชัยโกวิทย์ และคณะ[24] ซึ่งแปลจากแบบวัด General Health Questionnaire มีจำนวน 30 ข้อ เป็นมาตรประมาณค่าลิเกิต 4 ระดับ ตั้งแต่ 0-3 โดยมีคะแนนรวม 0-90 คะแนน คะแนนมากหมายถึงมีความทุกข์ระทมทางใจมากแบบวัดนี้มีการใช้อย่างแพร่หลายในการศึกษาวิจัยสุขภาพจิต มีหลักฐานแสดงความตรงเชิงเนื้อหาและเชิงโครงสร้าง รวมถึงความเที่ยงของเครื่องมือนี้และเมื่อตรวจสอบความเที่ยงด้วยสัมประสิทธิ์อัลฟา ครอนบาร์คได้ = .95

การเก็บรวบรวมข้อมูล

สตรีที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์คัดเลือกเข้าร่วมโครงการวิจัย จะได้รับการทาบทามโดยผู้วิจัยหรือผู้ช่วยวิจัยพร้อมชี้แจงถึงวัตถุประสงค์และลักษณะโครงการวิจัย รวมทั้งการพิทักษ์สิทธิ์ของผู้เข้าร่วมวิจัย เมื่อผู้เข้าร่วมวิจัยตอบแบบสอบถามแล้วเสร็จจะบรรจุลงในซองปิดผนึกโดยไม่มีรหัสหรือข้อมูลใดๆที่ระบุถึงผู้ให้ข้อมูล สตรีเข้าร่วมวิจัยมีจำนวน 142 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือน มีนาคม ถึง กรกฎาคม 2548

การพิทักษ์สิทธิผู้เข้าร่วมวิจัย

ผู้เข้าร่วมวิจัยจะได้รับเอกสารประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของการวิจัย การยืนยันไม่มีการเปิดเผยชื่อของผู้เข้าร่วมวิจัย การเข้าร่วมวิจัยเป็นตามความสมัครใจ ผู้เข้าร่วมวิจัยมีสิทธิที่จะถอนตัวจากการวิจัยได้ทุกเวลา ประโยชน์จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใบแนะนำตัวผู้วิจัย เบอร์โทรศัพท์ติดต่อผู้วิจัย ใบแสดงเบอร์โทรศัพท์และที่อยู่ของสถานที่ที่ให้การช่วยเหลือสตรีที่ได้รับความรุนแรงหรือศูนย์ให้คำปรึกษา ทั้งนี้ข้อมูลในแบบสอบถามจะไม่ปรากฏชื่อของผู้เข้าร่วมวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้โปรแกรมทางสถิติ Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) Version 10.0

1. วิเคราะห์ข้อมูลทางประชากร ข้อมูลด้านวิธีการเผชิญปัญหา โดยใช้การแจกแจงความถี่ร้อยละ และค่าเฉลี่ย

2. วิเคราะห์ความแตกต่างของการใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้าย ด้วย Wilcoxon Signed-Rank Test

3. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้ายกับ อายุ รายได้ สัมพันธภาพในชีวิตคู่ และความทุกข์ระทมทางใจ ของสตรี ด้วย Spearman rho

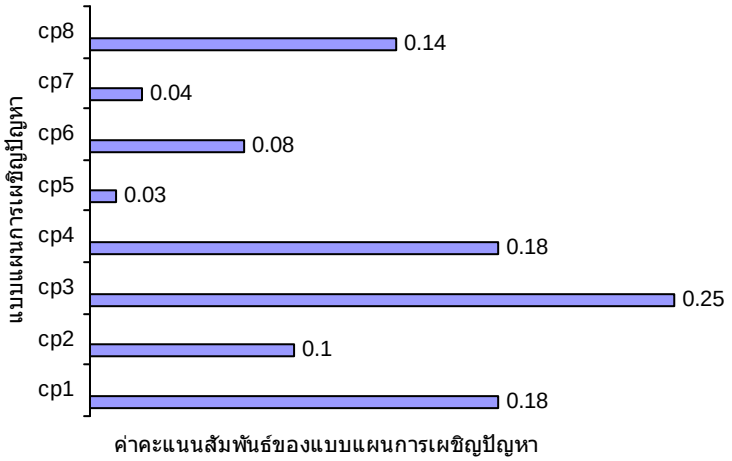
4. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้าย ในสตรีที่มีระดับการศึกษา สถานภาพการใช้ชีวิตคู่ และรูปแบบการถูกทำร้ายที่แตกต่างกัน ด้วย Kruskal-Wallis Test

ผลการวิจัย

ผู้เข้าร่วมวิจัยมีจำนวน 142 คน อายุระหว่าง 17 – 68 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้นอายุระหว่าง 20-40 ปี (ร้อยละ 82) การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 35.9) รองลงไปคือมัธยมศึกษาและปริญญาตรี มีจำนวนเท่ากันคือร้อยละ 26.8 สตรีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง (ร้อยละ 34.5) รองลงไปคือรับราชการ / รัฐวิสาหกิจ (ร้อยละ 29.6) และเกษตรกร (ร้อยละ 11.3) ส่วนมากมีรายได้ 500-5,000 บาท/เดือน (ร้อยละ 46.5) สตรีที่มีรายได้สูงมากกว่า 10,000 บาท/เดือน มีร้อยละ 25.4 ทั้งนี้ร้อยละ 51.4 มีรายได้ครอบครัวไม่เพียงพอกับรายจ่าย ผู้เข้าร่วมวิจัยส่วนใหญ่ใช้ชีวิตคู่อยู่ร่วมกับสามี (ร้อยละ 78.2) เป็นการแต่งงานหรืออยู่ด้วยกันเป็นครั้งแรก ร้อยละ 73.2 ทั้งนี้ในสตรีที่เคยผ่านการมีคู่ร้อยละ 9.2 เคยถูกสามีคนก่อนข่มเหง/ทำร้าย

ความถี่ของใช้การใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาทั้ง 8 แบบแผนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ($p < .001$) โดยแบบแผนการเผชิญปัญหาที่ใช้มากที่สุดคือ “แบบแผนที่3: ความพยายามคงไว้ซึ่งสถานภาพชีวิตคู่ภายหลังการถูกทำร้าย” และที่ใช้น้อยที่สุดคือ “แบบแผนที่5: การแสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการกับปัญหาการถูกทำร้าย” ดังแสดงในแผนภาพที่1 สำหรับวิธีการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้ายที่สตรีผู้เข้าร่วมวิจัยใช้มากที่สุดคือ “อดทนอยู่กับสามีโดยมองถึงผลดีที่ตามมา” และที่ใช้น้อยที่สุดคือ “ปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากองค์กรทำงานด้านสตรี/ฮอท์ไลน์” (ตารางที่ 1)

แผนภาพที่1 แสดงความแตกต่างของค่าคะแนนสัมพันธ์ของการใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้าย ($p < .001$, Wilcoxon Signed- Rank Test)

ตารางที่ 1 แสดงวิธีการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้ายที่สตรีใช้มากที่สุดและใช้น้อยที่สุดใน 5 อันดับแรก

วิธีการเผชิญปัญหา	แบบแผนการเผชิญปัญหา	ค่าคะแนนเฉลี่ย
วิธีการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้ายที่สตรีใช้มากที่สุด		
1.อดทนอยู่กับสามีโดยมองถึงผลดีที่ตามมา	แบบแผนที่3: พยายามคงสถานภาพชีวิตคู่	2.035
2.ทำงานเพิ่มขึ้นเพื่อให้ลืมเรื่องราวต่างๆ	แบบแผนที่4: การลดความทุกข์ระทม	1.887
3.ปลงตกและทำใจยอมรับกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น	แบบแผนที่3: พยายามคงสถานภาพชีวิตคู่	1.866
4.อดทนอยู่กับสามีเพราะยังรักเขา	แบบแผนที่3: พยายามคงสถานภาพชีวิตคู่	1.852
5. พยายามทำความเข้าใจสาเหตุหรือที่มาของการมีพฤติกรรมก้าวร้าว	แบบแผนที่3: พยายามคงสถานภาพชีวิตคู่	1.782
วิธีการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้ายที่สตรีใช้น้อยที่สุด		
1.ปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากองค์กรทำงานด้านสตรี/ฮอท์ไลน์	แบบแผนที่5: แสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาถูกทำร้าย	0.204
2.ขอความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน อบต. เพื่อให้สามีหยุดการข่มเหงทำร้าย	แบบแผนที่5: แสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาถูกทำร้าย	0.225
3.ปรึกษาหรือรับการช่วยเหลือจากศูนย์ช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรงในโรงพยาบาล	แบบแผนที่5: แสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาถูกทำร้าย	0.225
4.แจ้งความ/ลงบันทึกประจำวันที่สถานตำรวจ	แบบแผนที่5: แสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาถูกทำร้าย	0.289
5. ทำร้ายสามี/บุคคลที่สามีรัก เช่น คู่รักใหม่ ลูก	แบบแผนที่7: แสวงหาทางทำอันตรายคู่ครองและบุคคลใกล้ชิด	0.296

จากการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้าย กับ อายุ รายได้ สัมพันธภาพในชีวิตคู่ และความทุกข์ระทมทางใจ โดยใช้สถิติ Spearman's rho พบว่าสัมพันธภาพในชีวิตคู่มีความสัมพันธ์ทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กับ แบบแผนการเผชิญปัญหาที่2: การป้องกันและจัดการกับการบาดเจ็บ แบบแผนที่ 5:การแสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาถูกทำร้าย และแบบแผนที่ 6: การทำร้ายตนเอง ($p<.001$) แต่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับแบบแผนที่3: การพยายามคงสถานภาพชีวิตคู่ ($p<.001$) สำหรับความทุกข์ระทมทางใจมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กับ แบบแผนการเผชิญปัญหาที่ 2: การป้องกันและจัดการกับการบาดเจ็บ แบบแผนการเผชิญปัญหาที่6: การทำร้ายตนเอง ($p<.001$) และแบบแผนการเผชิญปัญหาที่ 5: การแสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาถูกทำร้าย ($p<.01$) ดังแสดงในตารางที่ 2.

ตารางที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้าย กับ อายุ รายได้ สัมพันธภาพในชีวิตคู่ และความทุกข์ระทมทางใจ ของสตรี (N=142)

แบบแผนการเผชิญปัญหา	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์			
	อายุ	รายได้	สัมพันธภาพในชีวิตคู่	ความทุกข์ระทม
CP1 ฝ่าฟันให้หลุดพ้นจากชีวิตคู่ที่ถูกทำร้าย	.103	-.069	.036	-.044
CP2 ป้องกันและจัดการกับการบาดเจ็บ	.051	-.116	-.220**	.249**
CP3 พยายามคงสถานภาพชีวิตคู่	-.052	-.047	.239**	-.217
CP4 ลดความทุกข์ระทม	.106	-.072	-.136	.079
CP5 แสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาถูกทำร้าย	.104	-.006	-.227**	.215*
CP6 ทำร้ายตนเอง	-.002	-.160	-.273**	.313**
CP7 แสวงหาทางทำอันตรายคู่ครองและบุคคลใกล้ชิด	-.014	.160	.046	.057
CP8 จัดการกับสถานการณ์เมื่อถูกทำร้ายทางเพศ	-.024	-.022	-.103	-.087

** $p < .001$, * $p < .01$

เมื่อทดสอบความแตกต่างของการใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้าย ในสตรีที่มีระดับการศึกษา สถานภาพการใช้ชีวิตคู่ และรูปแบบการถูกทำร้ายที่แตกต่างกัน โดยใช้สถิติ Kruskal Wallis Test พบว่า ในสตรีที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและต่ำกว่ามีการใช้การเผชิญปัญหา “แบบแผนที่3: ความพยายามคงสถานภาพชีวิตคู่ภายหลังถูกทำร้าย” มากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาระดับอาชีวศึกษาและสูงกว่า ($p<.05$) และสตรีที่เป็นหม้าย หย่า หรือแยกทางจากสามี ใช้การเผชิญปัญหา “แบบแผนที่3: การพยายามคงสถานภาพชีวิตคู่ภายหลังถูกทำร้าย” น้อย แต่ใช้ “แบบแผนที่5: การแสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการปัญหาถูกทำร้าย” มากกว่ากลุ่มที่อยู่ใช้ชีวิตอยู่กับสามี ($p<.01$) รวมทั้งมีการใช้การเผชิญปัญหาที่หลากหลายวิธีมากกว่า($p<.05$) ทั้งนี้ในสตรีที่ถูกทำร้ายด้านร่างกายร่วมกับจิตใจมีการใช้ “แบบแผนที่1: การฝ่าฟันให้หลุดพ้นจากชีวิตคู่ที่ถูกทำร้าย” สูงกว่ากลุ่มอื่นๆ ($p<.05$) สตรีที่ถูกทำร้ายด้านร่างกายเพียงอย่างเดียวใช้การเผชิญปัญหา “แบบแผนที่3: พยายามคงสถานภาพชีวิตคู่” สูงกว่าสตรีที่ถูกทำร้ายด้านอื่นๆ และกลุ่มที่ถูกทำร้ายทางเพศร่วมด้วยมีการใช้การเผชิญปัญหาแบบแผนที่8: จัดการกับสถานการณ์เมื่อถูกทำร้ายทางเพศสูงกว่าการถูกทำร้ายด้านอื่นๆอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<.01$) ดังแสดงในตารางที่ 3.

ตารางที่ 3 ความแตกต่างของการใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาเมื่อถูกสามีทำร้าย ในสตรีที่มีระดับการศึกษา สถานภาพการใช้ชีวิตคู่ และรูปแบบการถูกทำร้ายที่แตกต่างกัน (N=142)

ตัวแปร (N)	mean rank **chi-square**								
	CP1	CP2	CP3	CP4	CP5	CP6	CP7	CP8	CP
การศึกษา									
มัธยมศึกษาและต่ำกว่า (95)	70.93	74.04	76.38	73.51	68.13	71.42	69.98	68.68	72.77
สูงกว่ามัธยมศึกษา (47)	72.66	66.37	61.63	67.44	78.31	71.66	74.56	77.20	68.94
	.056	**1.092**	**4.046***	**.686**	**2.344**	**.001**	**.599**	**1.408**	**.273**
สถานภาพการใช้ชีวิตคู่									
ใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน (111)	69.09	71.22	76.49	71.09	66.88	70.00	70.55	69.49	67.42
หม้าย /หย่า/ แยก (31)	80.13	72.52	53.65	72.97	88.03	76.87	74.90	78.71	86.10
	1.745	**.024**	**7.471****	**.051**	**7.800****	**.728**	**.417**	**1.270**	**4.996***
รูปแบบการถูกทำร้าย									
ร่างกาย (5)	41.20	77.60	93.80	111.20	73.10	45.60	67.00	62.60	56.80
จิตใจ (58)	73.24	65.62	57.09	69.36	70.75	67.54	72.14	76.99	65.47
ร่างกายและจิตใจ (62)	79.42	73.55	84.73	72.00	69.63	74.60	70.28	59.79	73.52
จิตใจและเพศ (2)	27.00	72.00	61.00	59.00	83.25	92.75	89.75	101.50	72.00
ร่างกาย จิตใจและเพศ (15)	48.07	83.67	66.53	66.13	80.03	79.77	73.13	97.63	91.27
	12.323*	**2.762**	**15.349****	**5.264**	**1.174**	**4.321**	**.838**	**13.984****	**5.497**

**p< .01, *p < .05

อภิปรายและข้อเสนอแนะ

สตรีที่ประสบปัญหาการถูกสามีทำร้ายนั้นเสมือนอยู่ในกับดักของความรักและความรุนแรง เป็นห่วงโซ่ของปัญหา จึงต้องใช้วิธีการเผชิญปัญหาที่หลากหลาย การแยกทางจากสามีเพื่อยุติการถูกทำร้ายนั้นบ่อยครั้งที่สตรีมักกลับไปคืนดีและคงชีวิตคู่กลับไปมาอยู่เช่นนี้[25,26] อย่างไรก็ตามจากการศึกษาครั้งนี้ค้นพบว่า การใช้การเผชิญปัญหาแต่ละวิธีมีความมากน้อยแตกต่างกัน เนื่องจากมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ทั้งนี้สตรีผู้เข้าร่วมวิจัยใช้การเผชิญปัญหาแบบแผนที่ 3 (ความพยายามคงไว้ซึ่งสถานภาพชีวิตคู่ภายหลังการถูกทำร้าย)มากที่สุด และใช้แบบแผนที่5 (การแสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการกับปัญหาการถูกทำร้าย) น้อยที่สุด โดยใช้วิธีการ “อดทนอยู่กับสามีโดยมองถึงผลดีที่ตามมา” มากที่สุด และ “ปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากองค์กรทำงานด้านสตรี/ฮอท์ไลน์” น้อยที่สุด สอดคล้องกับการศึกษาของกฤติยา

สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้แบบแผนการเผชิญปัญหา ได้แก่ ระดับการศึกษา สัมพันธภาพในชีวิตคู่ ความทุกข์ระทมทางใจ และรูปแบบการถูกทำร้าย โดยกลุ่มสตรีที่มีสัมพันธภาพในชีวิตคู่น้อย และกลุ่มสตรีที่มีความทุกข์ระทมใจมาก จะใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาที่2, 5 และ6 มากได้แก่ “การป้องกันและจัดการกับการบาดเจ็บ” “การแสวงหาการช่วยเหลือเพื่อจัดการกับปัญหาการถูกทำร้าย” และ “การทำร้ายตนเอง” นอกจากนี้สตรีกลุ่มที่มีสัมพันธภาพในชีวิตคู่น้อย และกลุ่มที่มีระดับการศึกษาสูง จะใช้การเผชิญปัญหาในรูปแบบที่ “พยายามคงสถานภาพในชีวิตคู่” น้อยร่วมด้วย ทั้งนี้ความแตกต่างของรูปแบบการถูกทำร้ายมีผลต่อการใช้แบบแผนการเผชิญปัญหาที่1, 3 และ 8 ข้อค้นพบที่น่าสนใจอีกข้อหนึ่งคือ สตรีที่ถูกทำร้ายด้านจิตใจจะใช้การเผชิญปัญหาที่พยายามคงสถานภาพของชีวิตคู่น้อยกว่ากลุ่มที่ถูกทำร้ายทางด้านร่างกายและพยายามที่จะหลุดพ้นจากการถูกทำร้ายร่วมด้วย ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการให้ความหมายความรุนแรงของการถูกทำร้ายที่อาจแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของลาซาลัสที่ให้ความสำคัญกับการประเมินซึ่งเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อการให้ความหมายและการเผชิญปัญหาของบุคคล [21] อย่างไรก็ตามสตรีที่ถูกทำร้ายร่างกายรุนแรงมากหรืออาจถูกฆ่าตายมีแนวโน้มที่จะหนีจากไปชั่วคราวหรือถาวรมากขึ้น[28]

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงหลักฐานสนับสนุนให้เห็นว่า สตรีกลุ่มที่สามารถแยกทางจากสามีจะมีการใช้การเผชิญปัญหาที่หลากหลายวิธีมากกว่า โดยมี “การแสวงหาการช่วยเหลือฯ” สูงกว่า และใช้ “ความพยายามในการคงสถานภาพในชีวิตคู่” ต่ำกว่ากลุ่มที่ยังคงใช้ชีวิตคู่ร่วมกับสามี สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพที่ผ่านมาเกี่ยวกับการหลุดพ้นจากการถูกสามีทำร้ายนั้น สตรีจะขอความช่วยเหลือจากครอบครัวและบุคคลภายนอก ในกลุ่มสตรีที่ยังใช้ชีวิตคู่ร่วมกับสามีต่อไปจะพยายามใช้วิธีการต่างๆเพื่อลดความรุนแรง [15,22,26]

แม้ว่าการศึกษาครั้งนี้จะให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการเผชิญปัญหาในสตรีที่ถูกทำร้ายเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อยืนยันซ้ำถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเผชิญปัญหา ทั้งนี้ควรมี

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

1.ศิริเพชร ศิริวัฒนา. 2538. **ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว : ศึกษาเฉพาะกรณีผลกระทบทางด้านสุขภาพจิตในหญิงที่ถูกสามีทุบตีทำร้ายร่างกาย**.วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาคลินิก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

2.ดลนภา หงษ์ทอง. 2542. **ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับสตรีในครอบครัวและผลสืบเนื่องทางสุขภาพ : กรณีศึกษาสตรีที่สมรสแล้วในเขตจังหวัดพะเยา**.วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) สาขาวิชาพยาบาลสาธารณสุข, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

3.กมลพร แพทย์ชีพ.2542. **ความรุนแรงในคู่ครอง/ความวิตกกังวล/ความซึมเศร้า/ความก้าวร้าว.** วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) พยาบาลสาธารณสุข, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

4.พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ.2539. **การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความรุนแรงในครอบครัวและความก้าวร้าวของเยาวชนไทย**. กรุงเทพฯ: เอส แอนด์ จี กราฟฟิ.

5.ศิระชัย โชติรัตน์. 2537. **ความรุนแรงในครอบครัว : กรณีสามีทำร้ายร่างกายภรรยาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

6.อัจฉรา สกุนตนิยม.2541. **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการทำร้ายคู่สมรส.** วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลอนามัยชุมชน, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

7.ดนยา ธนะอุดม.2539. **ความรุนแรงในครอบครัว: ศึกษาในหญิงตั้งครรภ์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต(สาธารณสุขศาสตร์)สาขาวิชาเอกอนามัยครอบครัว,บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล

8.วิรีภรณ์ ชัยเศรษฐสัมพันธ์. 2543. **ประสบการณ์การถูกทำร้ายและความต้องการการช่วยเหลือของภรรยาที่ถูกสามีทำร้าย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลสตรี, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

9.ปสาธนีย์ สิทธิสรเดช. 2542. **ปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันให้ภรรยาฆ่าสามี.** วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา) สาขาวิชาสังคมวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

10.บุศรินทร์ คล่องพยาบาล. 2542. **ความรุนแรงในครอบครัว: ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการถูกทำร้ายร่างกายของภรรยาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว.** วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) สาขาวิชาเอกอนามัยครอบครัว, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

11.พรทิพย์ วงศ์วิเศษสิริกุล. 2540.**สัมพันธภาพระหว่างคู่สมรส/การปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นมารดา/อาการวิตกกังวลและซึมเศร้าภายหลังคลอด.** วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล,

12.ธนา นิลชัยโกวิทย์, จักรกฤษณ์ สุขยิ่ง และ ชัชวาล ศิลปกิจ. ความเชื่อถือได้และความแม่นตรงของ General Health Questionnaire ฉบับภาษาไทย. **วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย.** 2539; 41(1): 2-17.

13.โชติมา กาญจนกุล. 2540. ***ความรุนแรงในครอบครัว : การศึกษาการทำร้ายร่างกายภรรยา.*** วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,

ภาษาอังกฤษ

World Health Organization. **Coping and responding to intimate partner violence**. [cited 2007 Sep 21]; Available from:URL:https://www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/ summary_report/ chapter5/en/index.html, 2007.

World Health Organization. **Women of South-East Asia: A health profile**. New Delhi: Reional publication, 2000.

Constantino RE, Sutton LB, Rohay J. Assessing abuse in female suicide survivors. **Holistic Nursing Practice** .*1997*; 11(2): 60-8. [cited 2007 Aug 21]; Available from: MEDLINE (PMID: 9035622).

Roberts GL, William GM, Lawrence JM, Raphael B. How does domestic violence affect women's mental health? **Woman and Health**. 1998; 28(1): 117-129.

Kolander C, Ballard DJ, Chandler C. **Contemporary women's health: Issues for today and the future.** Dubuque, IA: WCB McGraw-Hill, 1999.

Archavanitkul K, Kanchanachitra C, Im-em W, Lertsrisontud U. **Intimate partner violence and women's health in Thailand (1st ed.)**. Nakorn Pathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University, 2003.

Sripichyakan K. **Dealing with wife abuse: A study from the women's perspectives in Thailand.** Unpublished PhD dissertation, School of Nursing, University of Washington, 1999.

Srisorrachart S. **Domestic violence: Socio-cultural perspective and social intervention in a Thai community.** Unpublished PhD dissertation, Medical and Health Social Science, Mahidol University, 2001.

Suwannarong S. **Meaning of violence: Learning from women with traumatic experiences.** Unpublished Thesis, Master of Nursing Science, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University, 2002.

Thepthongkam D. **The health care needs of battered women in Thailand**. Unpublished Thesis, Master of Nursing Science, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University, 2002.

Rice VH, editor. **Handbook of stress, coping, and health: Implications for nursing, theory, and practice.** Thousand Oaks: SAGE Publications, 2000.

Lazarus RS. Evolution of a model of stress, coping, and discrete emotions. In Rice VH, editor. **Handbook of stress, coping, and health: Implications for nursing, theory, and practice**. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2000. pp. 483-515.

Tanopas B. **Development and psychometric testing of the abused wife coping scale.** Unpublished DNS dissertation, Faculty of Nursing, Mahidol University, 2005.

Anderson DK, Saunders DG. **Leaving an abusive partner: an empirical review of predictors, the process of leaving, and psychological well-being . Trauma Violence Abuse.** 2003; 4(2): 163-191 [cited 2007 Aug 21]; Available from: MEDLINE (PMID: 14697121).

Landenburger KM. A process of entrapment in and recovery from an abusive relationship. Issues in **Mental Health Nursing**. 1989; 10: 209-227.

เมื่อความอบอุ่นเลือนราง: ผู้หญิงคนหนึ่งกับเส้นทางความรุนแรงทางเพสและการเยียวยา

When the Blurred Warm : A Woman with the Route of Sexual Violence and Supports

มนตรา พงษ์นิล

บทคัดย่อ

โครงสร้างของระบบความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่เท่าเทียมกันของสังคมไทย ทำให้ชีวิตของ ‘พิม’ ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงภัย การถูกล่วงละเมิดทางเพศและถูกเผยแพร่ภาพทางอินเตอร์เน็ต เป็นบทสะท้อนอันหนึ่งที่งานวิจัยนี้กำลังทบทวนตรวจสอบเส้นทางชีวิตและรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศของเธอ ผ่านกรอบคิดเรื่องมาตรฐานซ้อนเรื่องเพศ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม และการล่วงละเมิดทางเพศ มีระยะเวลาการศึกษาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2550-มิถุนายน 2551 โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เจาะลึกผ่านเรื่องเล่าของกรณีศึกษา 1 ตัวอย่าง ที่ใช้ชื่อและสถานที่สมมติ บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ประวัติชีวิต รูปแบบและปฏิกิริยาของความรุนแรงทางเพศจากครอบครัว เพื่อน ผู้ชายและสังคมที่มีต่อเธอ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า มาตรฐานซ้อนเรื่องเพศเป็นผลให้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมในสังคมปรากฏแก่เธอบนเส้นทางชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นระยะ ๆ จนเป็นเหตุให้ความรุนแรงทางเพศค่อย ๆ เผยภาพชัดบนเส้นทางชีวิตของเธอ แต่ในขณะเดียวกัน กลุ่มปฐมภูมิเป็นฐานที่สามารถช่วยเยียวยาให้เธอเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่ได้ต่อไป บทความนี้พยายามสะท้อนให้เห็นว่า ความรุนแรงทางเพศสามารถพบเห็นได้ในวิถีชีวิตของสตรีทุกคนตราบใดที่ยังมีมาตรฐานเชิงซ้อนเรื่องเพศอยู่

คำสำคัญ: สตรี เพศวิถี การล่วงละเมิดทางเพศ ความรุนแรงทางเพศ

Abstract

Non-equal structure of sexual relation in Thai society made ‘Pim’s life be in the risk. The sexual harassment and the spread of picture through the internet is main topic that was examined in this research .This research studied Pim`s life route and sexual relation through analytical concept of double standard of, structural and cultural violence, and sexual harassment. The study started from November 2007 to June 2008 , applied the qualitative methodology by in-dept interview from one case study and used supposed name and place. This research focuses on biography, patterns and reaction of force the sexual violence from family, friends, man, and social. The study of Pim case pointed us double standard of sexual causes structural and cultural violence. It is important to note that this sexual violence became

serious; however, the primary groups have function to supports and heal Pim. This article try to perform that sexual violence can found in women's life; whenever had double standard of sexual has.

Keywords*:* women, gender, sexual harassment, sexual violence

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

"หนูถูกข่มขืนกระทำชำเราและรุมโทรมค่ะ"

เสียงตอบทำนองหม่นหมองของนักศึกษาหญิงดวงตาโศกกลมโต หน้าคมคาย รูปร่างเล็กกะทัดรัดนั้น ทำให้ผู้เขียนอึ้งอยู่พักหนึ่ง หลังถามว่า ทำไมถึงต้องมาขออนุญาตพักการเรียนเสียกลางคันอย่างนี้ จากนั้น เรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่เกิด จำความได้และเติบโตมาจนปัจจุบัน ก็เริ่มหลั่งไหลถ่ายเทจากการพูดคุยกันอย่างเห็นอกเห็นใจ เหมือนกับว่า ชีวิตและเรื่องราวเหล่านี้ เธอและผู้วิจัยเริ่มรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดที่สมควรได้รับการบอกเล่าเป็นอุทาหรณ์แก่คนทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะ สตรี

เหตุการณ์การกระทำรุนแรงและล่วงละเมิดทางเพศต่อสตรีในสังคมไทย สะท้อนปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเรื่องเพศที่ไม่เท่ากันของหญิงและชาย และนับวันจะเพิ่มมากขึ้น (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มปป. แผ่นพับ) ในรอบ 8 ปีที่ผ่านมาอัตราคดีข่มขืนสูงขึ้น 35% (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2549 : 7) ซึ่งรวมไปถึงการกระทำรุนแรงและล่วงละเมิดทางเพศประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับเบา เช่น การละเมิดทางเพศทางวาจาจนถึงระดับที่รุนแรง คือ การข่มขืนและฆ่า ซึ่งผู้หญิงมักจะถูกละเมิดและกระทำความรุนแรงทางเพศจากคนใกล้ตัวเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ จากคนรัก เพื่อนและคนในครอบครัว

กรณีของ 'พิม' เด็กสาวในบทความนี้ เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงและการถูกละเมิดทางเพศที่เห็นได้ชัดจากเรื่องเล่าของเธอ แต่นอกเหนือจากรูปแบบความรุนแรงและการถูกล่วงละเมิดทางเพศที่เห็นได้ชัดดังกล่าวแล้ว ในบทความนี้พยายามสะท้อนให้เห็นว่า การปรากฏตัวของการล่วงละเมิดทางเพศที่เธอได้รับจักต้องมาทำความเข้าใจกับบริบทในประวัติ ประสบการณ์ของชีวิตและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเธอ ซึ่งจะสามารถทำความเข้าใจได้ด้วยปมเงื่อนทางสังคมที่ทำให้ความรุนแรงทางเพศก่อตัวขึ้นเป็นระยะ ๆ และปรากฏภาพชัดเป็นการล่วงละเมิดทางเพศในที่สุด ดังเช่นกรณีการถูกรุมโทรมและการถูกเผยแพร่ภาพทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเส้นทางความรุนแรงทางเพศผ่านประสบการณ์ชีวิตและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกรณีศึกษาที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ

กรอบความคิดในการวิจัย

ยศ สันตสมบัติ (อ้างใน อมรา พงศาพิชญ์ บก.,2548:10-28) ได้ชี้ให้เห็นว่า การทำความเข้าใจเรื่องเพศสภาพและเพศวิถีในสังคมไทย เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกสร้างและผลิตใหม่ที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์ เรื่องเพศสถานะและเพศวิถีก่อรูปขึ้นในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและอาจทำความเข้าใจได้ในบริบททางประวัติศาสตร์ชุดหนึ่งและในความหมายที่วัฒนธรรมกำหนดนิยามขึ้น รวมถึงในความหมายที่ปัจเจกบุคคลได้ถูกหล่อหลอมผ่านกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์ทางสังคมชุดหนึ่ง ดังนั้น ในมุมมองเหล่านี้เป็นการให้ความสำคัญกับพลังต่าง ๆ ที่กำหนดนิยามและสร้างความเข้าใจเพศสถานะทั้งในระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองด้วย เช่น พลังและการเปลี่ยนแปลงของระบบเครือญาติและสถานะของผู้หญิง การเปลี่ยนแปลงทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการควบคุมพฤติกรรมทางเพศ รวมถึงเพศวิถีและการเพิ่มขึ้นของเพศพาณิชย์ในสังคมไทย

ความรุนแรงทางเพศเป็นมิติหนึ่งของการศึกษาเรื่องเพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย แต่ถึงแม้ว่าสังคมจะเริ่มหันมาให้ความสนใจ แต่เรื่องความรุนแรงทางเพศก็ยังคงเป็นปัญหาเฉพาะปัจเจกบุคคลที่คนส่วนใหญ่ยังคิดว่าไม่ใช่ปัญหาระดับที่สังคมมวลชนจะต้องเข้าไปจัดการกับปัญหานี้ กฤตยา อาชวนิจกุลและกนกวรรณ ธาราวรรณ (อ้างใน อมรา พงศาพิชญ์ บก., 2548: 269-316) ได้แสดงภาพว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่งผลต่อสถานภาพของผู้หญิงมักเกิดจากนโยบายรัฐเป็นหลัก โดยเฉพาะเมื่อสังคมเคลื่อนเข้าสู่ความทันสมัย ก็ได้ทำให้เป็นสังคมที่มีมาตรฐานซ้อน (double standard) ในเรื่องเพศ ซึ่งส่งผลให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ในภาวะเสียเปรียบในบริบทความสัมพันธ์ทางเพศในมาตรฐานดังกล่าว ถึงแม้ว่าผู้หญิงไทยจะมีสิทธิเสรีภาพและโอกาสในชีวิตมากกว่าเมื่อก่อน แต่การเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงก็ยังคงมีอยู่เช่นกัน เช่น ผู้หญิงในสังคมภาคเหนือยังถูกคาดหวังจากครอบครัวต่อภาระหน้าที่และความรับผิดชอบทั้งในบ้านและนอกบ้าน ถึงแม้ว่าสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเข้าสู่ความทันสมัยใหม่ (วันทนีย์ วาสิกะสินและสุนีย์ เหมะประสิทธิ์, 2545; Pasuk, 1982)

มาตรฐานซ้อนนี้จึงเป็นรากเพาะเชื้อความรุนแรงทางเพศที่ผู้หญิงจำนวนมากต้องประสบ และถึงแม้จะมีการเคลื่อนไหวเพื่อยุติความรุนแรงทางเพศจากกลุ่มต่าง ๆ แต่ก็ยังมีระเบียบที่ล้าสมัยและไม่ได้อำนวยความยุติธรรมต่อผู้หญิง โดยเฉพาะการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน เช่น การเน้นการเจรจาไกล่เกลี่ย

กฤตยาและกนกวรรณได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า ถึงแม้จะเหมือนเป็นปัญหาในเชิงปัจเจกแต่เมื่อพิจารณาวิธีคิดของสังคมไทยที่อยู่บนมาตรฐานซ้อนในเรื่องเพศแล้ว กลายเป็นว่าปัญหาความรุนแรงทางเพศเป็นความรุนแรงทางตรงเชิงประจักษ์ (direct violence) และเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) ที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายถูกกระทำ ซึ่งชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2539: 161-168) ก็เห็นว่า การข่มขืนในแง่มุมของวัฒนธรรมภายใต้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างนั้น จะถูกทำให้เป็นเรื่องธรรมดาหรือยอมรับได้ในสังคมจนกลายเป็นความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence) ที่เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการควบคุมเรื่องเพศให้ผู้หญิงอยู่ในร่องในรอย ซึ่งเป็นการกระทำอันรุนแรง (violent act) โดยผู้ชายที่จะทำให้ผู้หญิงรู้สึกหวาดกลัวต่อการข่มขืนนั่นเอง ดังนั้น อิทธิพลของปัจจัยทางวัฒนธรรมทำให้คนในสังคมมองไม่เห็นว่าปรากฏการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

ในการศึกษานี้ พยายามชี้ให้เห็นว่า ‘พิม’ ในฐานะเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคม ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของปฏิสัมพันธ์และพลวัตรการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ซับซ้อนหลากหลาย ที่โครงสร้างของสังคมไทยที่มีมาตรฐานซ้อนในเรื่องเพศผ่านสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่าความรุนแรงทางเพศที่เธอได้รับอย่างไม่เต็มใจ ได้ทำงานผ่านความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมในประสบการณ์ชีวิตและปฏิสัมพันธ์ของเธอกับคนอื่น ๆ เป็นระยะ ๆ จนก่อให้เห็นภาพความรุนแรงทางเพศในทางตรงขึ้นในที่สุด

แต่ในขณะเดียวกัน ผู้เขียนก็พยายามทำความเข้าใจกับปฏิสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงและหลากหลายซับซ้อนของสังคมที่แวดล้อมตัวพิมอยู่ ว่ามันได้นำมาสู่การเยียวยาและรักษาปฏิสัมพันธ์ของเธอกับคนอื่น ๆ เพื่อดำรงชีวิตอยู่ให้ได้ แม้จะถูกกระทำจากเวทีทางสังคมที่มีมายาคติของมาตรฐานซ้อนในเรื่องเพศและความรุนแรงทางเพศอย่างไร

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเจาะจงกรณีศึกษา เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ที่กรณีศึกษาถูกล่วงละเมิดทางเพศ และผู้เขียนได้เข้าร่วมรับรู้และให้คำปรึกษาแก่เธอ กลุ่มตัวอย่างจึงเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึกกรณีศึกษา 1 คนที่ประสบกับการถูกล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งใช้ชื่อสมมติและขออนุญาตเผยแพร่เรื่องราวนี้จากตัวอย่างแล้ว โดยผู้เขียนอยู่ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษาของกรณีศึกษา และให้ผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นเพื่อนสนิทเข้าร่วมพูดคุยและป้อนคำถามเพื่อให้กรณีศึกษา “เล่าเรื่อง” ต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์การถูกล่วงละเมิดทางเพศ เป็นเหตุการณ์ที่สะเทือนอารมณ์และความรู้สึกของผู้เล่าเรื่องมาก หากสัมภาษณ์เพื่อสอบถามถึงเหตุการณ์และความรู้สึกดังกล่าว ก็เท่ากับเป็นการซ้ำเติมกรณีศึกษาครั้งที่สอง จึงอาศัยจากหนังสือร้องทุกข์กล่าวโทษที่กรณีศึกษาร่างถึงพนักงานสอบสวนสถานีตำรวจเป็นเอกสารหลักประกอบการสัมภาษณ์ด้วย

ผลการวิจัย

ชีวิตของ ‘พิม’ : ครอบครัวและญาติพี่น้อง

‘พิม’ ปัจจุบันในวัย 22 ปีนั้น มีพื้นเพ เกิดและเติบโตในอำเภอห่างไกลของจังหวัดแห่งหนึ่งในภาคเหนือตอนล่าง เธอเป็นลูกสาวคนเดียวของมารดาที่เป็นภรรยาคนที่สอง บิดาของเธอมีลูกชายที่เกิดกับภรรยาคนแรก แต่ได้เกี้ยวพาราสีมารดาของพิมและหนีไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมเป็นสามีภรรยาอย่างออกหน้าออกตามากกว่าภรรยาคนที่หนึ่ง จนมี ‘พิม’ เป็นพยานรัก

แต่แล้ว บิดาของเธอต้องเสียชีวิตตั้งแต่เธอยังไม่เข้าเรียนในชั้นอนุบาล มารดาจึงพาพิมมาฝากไว้กับยายและป้าเพื่อให้ช่วยเลี้ยงดู ในขณะที่เธอไปทำงานรับจ้างเย็บผ้าที่กรุงเทพมหานคร และเมื่อพิมอายุได้ 15 ปี มารดาของเธอก็เสียชีวิตลงอย่างสงบ การปกครองและชีวิตทั้งหมดของพิมจึงอยู่ในความดูแลของยายที่มีอิทธิพลต่อจิตใจและการกระทำต่อ ๆ มาของเธอมาก

ตั้งแต่จำความได้ ภาพของยายและป้า เป็นข้าราชการบำนาญ และทั้งสองคนเคร่งครัดในระเบียบวินัย แต่เป็นคนมีหน้ามีตาในสังคม เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงทำกิจกรรมในชุมชน และกลับบ้านดึกดื่น ปัจจุบันยายอายุ 86 ปีแล้วแต่ยังแข็งแรง พิมอาศัยอยู่ในบ้านกับยายสองคน ในขณะที่ละแวกบ้านนั้นก็เป็นญาติพี่น้องฝ่ายมารดาของพิม ยายส่งเสียให้พิมได้เรียนหนังสือในชุมชนจนเข้าศึกษาในชั้นมัธยมของโรงเรียนประจำอำเภอ

พอเข้าเรียนในชั้นประถมถึงมัธยมในโรงเรียนสห ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำอำเภอ ด้วยความที่พิมเป็นคนหน้าตาดี จึงได้รับมอบหมายให้เป็นเชียร์ลีดเดอร์ประจำโรงเรียน และมีกิจกรรมในโรงเรียนบ่อยมาก ได้พบเพื่อนต่างเพศ แต่ยายก็ยังเคี่ยวเข็ญและเข้มงวดเรื่องกิริยามารยาท การพบปะกับเพื่อนต่างเพศ และการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมาก และมักจะดุด่าว่ากล่าวพิมเมื่อทำอะไรขัดใจ จนบางครั้งพิมก็เถียงไปบ้าง แต่ก็ถูกยายตีบ่อยมาก

ถึงอย่างไรก็ตาม พิมก็แอบคบและชอบพอกับผู้ชายในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนเดียวกัน จำนวน 2 คน โดยที่ไม่ให้ยายรู้ แต่ก็เลิกรากันไป จนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เธอก็คบและชอบพอกับรุ่นพี่ผู้ชายในโรงเรียน ซึ่งเธอรู้สึกดีกับเขามาก แต่ยายมาเห็นเธอนั่งคุยกับแฟนอยู่ ยายโกรธมาก จึงพาพิมเข้าบ้าน และดุด่าว่ากล่าวพิมว่าทำตัวไม่ดี แต่ไม่ได้ว่ากล่าวผู้ชายคนนั้น แต่ให้เลิกคบกัน จนสุดท้ายพิมกับแฟนของเธอก็เลิกกัน

เธอรู้สึกตัวว่า มีความผูกพันกับยายมากกว่าแม่ แต่อย่างไรก็ตาม เธอก็เป็นคนดื้อเงียบ ถึงแม้จะอาศัยอยู่กับยาย ก็รู้สึกอึดอัด จึงทำให้พิมเป็นคนชอบเก็บตัวอยู่ในห้องคนเดียว ไม่ค่อยพูดจากับใคร จะมีพูดคุยกันบ้างก็กับน้าสะใภ้ของพิมที่ย้ายเข้ามาอยู่พร้อมกับลูกชายของยายที่สำเร็จการศึกษาและกลับมาทำงานที่บ้านเกิดของตัวเอง

“ตอนเด็ก พิมรู้สึกว่าตัวเองไม่ค่อยมีความสุขเลย เพราะยายบังคับทุกอย่าง ไปค้างบ้านเพื่อน, นั่งคุยกับผู้ชายหรือซ้อนรถกับเพื่อนผู้ชายก็ไม่ได้ ยายเป็นคนหัวโบราณมาก แต่พอโตมาก็เข้าใจว่า ที่ยายบังคับเราให้อยู่ในกรอบแบบนี้ ก็เพราะยายเกลียดพ่อของพิมมาก และพาลเกลียดแม่ของพิมด้วย เพราะหนีตามกันไป ผลก็เลยตกมาที่พิม โดยยายพยายามควบคุมพฤติกรรมให้อยู่ในกรอบและความเป็นผู้หญิงที่ดี ยายดุและปากจัด เท่าที่จำได้ ยายเคยกอดพิมแค่ครั้งเดียวในชีวิต แต่ดูเหมือนกอดเล่น ๆ ไม่จริงจังอะไร แต่ที่ยายเข้มงวดกับพิม ก็คง เพราะเป็นห่วงและหวังให้พิมเรียนหนังสือจนจบชั้นปริญญาตรี พวกป้า ๆ น้าอาที่อยู่บ้านใกล้ ๆ กันก็มักจะมาคอยดูถูกและเปรียบเทียบพิมกับลูกหลานของเขาที่ได้ดีเสมอ ”

สถาบันครอบครัวและญาติพี่น้องส่งอิทธิพลต่อชีวิตและภูมิหลังทางสังคมของพิม ค่านิยมของสถาบันครอบครัวต่อความเป็นผู้หญิง เป็นสิ่งที่ตรึงความรู้สึกของเธอให้ต้องทำตามความคาดหวังของผู้ที่อยู่ข้างหลัง ได้แก่ การเป็นผู้หญิงที่ดี อนาคตทางการศึกษา และการพยายามควบคุมพฤติกรรมทางเพศและความสัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ ถึงแม้ว่าเธอจะไม่เข้าใจและตั้งคำถามถึงอิทธิพลดังกล่าว แต่เธอก็พยายามรักษาความสัมพันธ์กับฐานชีวิตทางสังคมเพื่อเชื่อมโยงกับตัวตนของตัวเองเอาไว้ และเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ถูกหว่านลงในบุคลิกภาพและพฤติกรรมของเธอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโหยหาความอบอุ่นจากคนที่รักและเข้าใจเธอ และความสมบูรณ์ในชีวิตครอบครัว

เพื่อน ผู้ชายและคนรักในเส้นทางที่โหยหาความอบอุ่นของพิม

พิมสามารถเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่งในภาคเหนือตอนบนได้ โดยที่ยายไม่ค่อยเชื่อว่าพิมจะสามารถเข้าศึกษามหาวิทยาลัยของรัฐได้ แต่สิ่งนี้ก็ทำให้ยายเป็นห่วงมากขึ้น เมื่อหลานสาวของตัวเอง ต้องมาเรียนไกลบ้านและห่างจากสายตาของยาย ยายกลัวว่าพิมจะทำตัวไม่เหมาะสม เช่น ไปเที่ยว

ในมหาวิทยาลัย เปรียบเสมือนกับโลกใบใหม่ที่แสนกว้างของพิม เธอได้พบเจอเพื่อนและสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ ในขณะที่เพื่อน ๆ ของเธอคิดถึงบ้านกัน แต่เธอกลับไม่เป็นเช่นนั้นและไม่ค่อยโทรศัพท์ติดต่อหายาย แต่ส่วนใหญ่โทรศัพท์ติดต่อกับคนรักของเธอที่ศึกษาอยู่อีกสถาบันการศึกษาอีกจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือตอนบน วิถีชีวิตในสถานศึกษาของพิม นอกจากในชั้นเรียนแล้ว เธอมักจะเก็บตัวอยู่ในหอพักคนเดียว เพื่อน ๆ ชวนไปไหนจะไม่ค่อยไป จะมีเพื่อนหญิงที่สนิทด้วยคนหนึ่งที่เข้าใจในตัวของพิม และพิมก็สามารถพูดคุยกับเพื่อนคนนี้ได้ทุกเรื่อง เนื่องจากไม่ค่อยชอบเที่ยวเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาในระดับชั้นที่สูงขึ้น ภายใต้ชีวิตในมหาวิทยาลัย เพื่อนผู้หญิงคนหนึ่งเริ่มเข้ามามีบทบาทในชีวิตของพิมมากขึ้นจนกลายเป็นเพื่อนสนิทแทนคนเดิม เพื่อนคนนี้มักชวนไปเที่ยวสถานบันเทิงและเริ่มหัดดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พิมเที่ยวกับเพื่อนคนนี้บ่อยมากเฉลี่ยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ในสถานบันเทิงต่าง ๆ ที่เธอกับเพื่อนไปด้วยกันนั้น เปิดโอกาสให้มีผู้ชายเข้ามาเกี้ยวพาราสี แต่พิมมักปฏิเสธและแสดงตัวว่ามีคนรักอยู่แล้ว แต่ในท้ายที่สุด เธอก็เปิดใจยอมรับความสัมพันธ์ฉันท์ชู้สาวกับผู้ชายคนหนึ่งที่มีหน้าที่การงานอยู่ในจังหวัดที่พิมกำลังศึกษาอยู่

> *“กิ๊กคนนี้ของหนู คบกันก็เพราะเพื่อน ๆ ที่ไปเที่ยวผับด้วยกันยุให้คบกัน ที่หนูตัดสินใจคบกับเขาทั้งที่ไม่ใช่แฟนของเรา ก็เพราะหนูรู้สึกว่าขาดความอบอุ่น แฟนถึงแม้คิดจะจริงจังกับเรา แต่ก็อยู่ไกลและไม่ค่อยมีเวลามาหาเรา อีกอย่าง แฟนเราก็เป็นคนที่หวงและขี้หึงเรามาก เจ้าระเบียบ ห้ามเราไปหมด แต่งตัวโป๊นิดโปหน่อยก็ไม่ได้ ใส่ตุ้มหูก็ไม่ได้ หนูเลยรู้สึกอัดอัดกับแฟนมาก แต่มันก็เหงานะ พอเจอกับคนนี้ (ที่สถานบันเทิง-ผู้เขียน) เขาเป็นคนที่คุยด้วยได้ทุกอย่าง รู้สึกดีเวลาอยู่กับเขา ไม่ได้บังคับเรา ให้อิสระกับเราที่จะทำอะไรก็ได้ เลยทำให้เรารู้สึกสบายใจที่จะคบ จนเผลอใจมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง แต่ไม่ได้มีพันธะอะไรต่อกัน หากเราต้องการเจอเขาเมื่อไหร่ และเขาว่างเขาก็มาหาเรา แต่เขาไม่เคยบังคับให้เราไปหาเขาเลย หากเราไม่ว่างและไม่อยากไปหาเขา”*

ความสัมพันธ์ของพิมกับผู้ชายคนนี้ อาจดำเนินไปเรียบ ๆ หากเรื่องนี้ ไม่ถูกเพื่อนสนิทคนที่สองของพิม เอาเรื่องนี้ไปบอกกับคนรักของพิม ซึ่งเขาโกรธมาก เธอจึงรู้สึกว่าเพื่อนสนิทคนนี้อิจฉาและก้าวล่วงชีวิตส่วนตัวของเธอมากเกินไป แต่เธอก็ยังรักแฟนของเธออยู่ จึงเลิกคบกับเพื่อนสนิทคนนี้ และผู้ชายที่เธอมีความสัมพันธ์ด้วยซึ่งก็เลิกกันด้วยดี หลังจากนั้นพิมจึงกลับไปคบกับเพื่อนสนิทคนเดิม

แต่ปัญหาต่าง ๆ ก็ตามมาจากเหตุการณ์ดังกล่าว เมื่อเธอระแคะระคายว่าคนรักของเธอมีผู้หญิงคนใหม่ ซึ่งเป็นคนที่อยู่ใกล้ชิดกับคนรัก เธอโทษตัวเองว่า ที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะคนรักของเธอรู้สึกว่าเธอมี “กิ๊ก” แล้ว จึงเหมือนต้องการจะประชดเธอบ้าง เธอจึงให้เขาเลือกระหว่างเธอกับผู้หญิงคนนั้น ซึ่งเขาก็เลือกเธอ แต่ก็ยังปกปิดการคบกับผู้หญิงคนนั้นอยู่ ซึ่งเธอก็ทราบและพยายามเตือน จนในที่สุด ความสัมพันธ์ของเขากับผู้หญิงคนนั้นก็เริ่มห่างเหินและเลิกกันไปในที่สุด

อย่างไรก็ตาม จากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพิมกับคนรัก เริ่มเกิดความไม่ไว้เนื้อเชื่อใจกันเหมือนดังก่อน แต่พิมก็ตระหนักว่า เราเป็นฝ่ายเริ่มต้นทำผิดก่อน จึงพยายามสร้างความสัมพันธ์กับคนรักให้ทุกอย่างเหมือนเดิม แต่ก็เป็นเรื่องที่ลำบากมากอย่างยิ่ง เมื่อเกิดรอยร้าวลึก ๆ แล้ว ความสัมพันธ์กับคนรักของเธอจึงเป็นเหมือนการพยายามรักษาความรักที่ไม่ให้ห่างเหินไปมากกว่านี้เท่านั้น

> *“ผู้หญิงคนนั้น เข้ามาตอนที่ความสัมพันธ์ของเราเปราะบางและจิตใจว้าวุ่นที่ผ่านมา รู้สึกว่าเราเป็นตัวเลือก อยู่ที่ว่าเขาจะเลือกใคร ถึงแม้ว่าผู้หญิงคนนั้นจะถอดใจเลิกคบกับแฟนของเราไปก่อน แต่ก็เพราะว่าเราไปทำกับเขาก่อน นอกใจเขาก่อน เรายังทำตัวเป็นเด็กกับเขามาก ก็เลยรู้สึกว่าเราร้ายต่อความจริงใจของเขา ทำผิดกับเขาก่อน แต่เราก็พยายามทำให้ความสัมพันธ์ของเรากับแฟนเหมือนเดิม แต่พอทำไปแล้ว ก็ยังรู้สึกว่าไม่เหมือนเดิม เคยทำร้ายตัวเองตอนอยู่กับแฟน โดยเอาศีรษะของเราโขกผนัง เอากำปั้นทุบพื้นแรง ๆ หลายที ก็เพราะเรื่องความรู้สึกและความสัมพันธ์ที่ไม่เหมือนเดิมนี่แหละ แฟนสงสารเรามาก จึงพยายามรักษาความสัมพันธ์ให้คงเดิม แต่ในใจของทั้งสองฝ่าย ก็รู้สึกลึก ๆ ว่ามันไม่ค่อยเหมือนเดิมน่ะ”*

สังคมใหม่ของพิมเปรียบเสมือนโลกกว้างที่เธอต้องเผชิญหน้ากับมัน นัยหนึ่ง การมาศึกษาในสถาบันการศึกษาแห่งนี้ มันหมายถึงการพ้นไปจากกรอบทางประเพณีและการควบคุมของญาติพี่น้อง ในขณะเดียวกัน อิทธิพลของแบบแผนและการควบคุมพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางเพศจากสังคมที่เธอจากมาก็ยังคงส่งผลต่อพฤติกรรมในช่วงแรกของชีวิตในที่แห่งนี้ แต่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและความ

การถูกล่วงละเมิดทางเพศ : การปรากฏตัวของความรุนแรงทางตรง

การไปทำงานที่ร้านขายขนมหน้าสถาบันการศึกษาของพิม ก็เป็นไปเพื่อไม่ให้จิตใจว้าวุ่น และจะได้ห่างจากความเหงาและการคิดถึงความสนุกจากการไปเที่ยวสถานบันเทิง รุ่นพี่ผู้ชายที่เรียนต่างสาขาในสถาบันการศึกษานี้ ซึ่งเป็นเจ้าของร้านขายขนม เป็นคนชวนให้ไปช่วยงาน ซึ่งก็ทำให้พิมรู้จักกับเพื่อนรุ่นพี่และเพื่อนต่างสาขาหลายคนมากขึ้น ซึ่งเธอก็ใช้ชีวิตและการทำงานพิเศษในร้านดังกล่าวได้อย่างดีและสงบสุข หากไม่เกิดเหตุการณ์ที่นำความรู้สึกปวดร้าวและวิกฤตในชีวิตของเธอ

ความไว้เนื้อเชื่อใจที่มีต่อรุ่นพี่และเพื่อนผู้ชายต่างสาขาในร้านขายขนมแห่งนี้ นำมาซึ่งการถูกล่อลวงและหว่านล้อมให้เธอดื่มสุราในระหว่างที่เธอกำลังเดินไปที่หอพักของเพื่อนในเวลาค่ำของต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550 แล้วพบกับรุ่นพี่และเพื่อนต่างสาขาที่เธอรู้จักในร้านที่เธอทำงานพิเศษอยู่ ซึ่งได้ชวนเธอไปร่วมดื่มสุราที่ห้องพักของกลุ่มผู้ชาย ทั้งที่เธอไม่เต็มใจ แต่เพราะความรู้จักกัน ประกอบกับถูกท้าทายจากกลุ่มดังกล่าว รวมถึงมีเพื่อนผู้หญิงที่เธอรู้จักก็นั่งอยู่ที่ตรงนั้น เธอจึงได้เข้าร่วมดื่มสุรากับกลุ่มนี้จนเวลานานมากในหอพักของผู้ชายหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มนี้

พิมรู้สึกตัวอีกที เธอก็มึนเมามากแล้ว ประกอบกับถูกคะยั้นคะยอให้ดื่มสุราที่ไม่ผสมอะไรเลย ในขณะที่กลุ่มดื่มสุราซึ่งมีทั้งผู้ชายและเพื่อนผู้หญิงของเธอก็ยังคงดื่มกินไปเรื่อย ๆ แต่พิมรู้สึกปวดหัว จึงขอนอนพักที่ห้องดังกล่าวเพื่อรอให้เพื่อน ๆ ดื่มกินกันเรียบร้อย แล้วค่อยกลับพร้อมกับเพื่อนผู้หญิงที่ยังดื่มกันอยู่ แต่เมื่อหลับไปนานเท่าใดไม่รู้ พิมรู้สึกตัวอีกที ปรากฏว่า

> *“หนูรู้สึกตัวอีกที ก็ตอนมีผู้ชายคนหนึ่งเข้ามานั่งอยู่บนเตียง สังเกตไปรอบ ๆ ภายในห้องนั้นไม่มีใครอยู่แล้ว ผู้ชายคนนั้นมาพูดข้างหูว่า ‘ขอนอนด้วยคนนะ’ แต่หนูไม่ยินยอมและให้เขาออกไป แต่เป็นเพราะว่าฤทธิ์เหล้ายังคงอยู่และหนูปวดหัวมาก จึงได้อาเจียนออกมาในขณะที่พยายามจะลุกขึ้น ผู้ชายคนนั้นพยายามเดินตามมาเพื่อลูบหลังในห้องน้ำ หลังจากนั้นหนูก็กลับไปนอนที่เตียงเพราะยังรู้สึกเมาและปวดหัวอยู่มาก ผู้ชายคนนั้นก็ยังตามมาที่เตียงและเข้ามานอนทับหนู พยายามถอดกางเกงทั้งที่หนูไม่ยอม*

หลังจากคืนอันโหดร้ายผ่านพ้นไป พิมพบกับผู้ชายคนหนึ่งโดยบังเอิญ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ชายที่กระทำต่อเธอ พิมจึงพยายามถามหาความรับผิดชอบและแสดงความกังวลต่อเหตุการณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะการถ่ายรูปเธอในคืนนั้น แต่ก็ได้รับการตอบสนองในท่าทีที่นิ่งเฉยเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้นจากผู้ชายคนนี้ ต่อมาจากนั้น พิมก็ได้รับการบอกเล่าจากเพื่อน ๆ ว่าได้รับรูปภาพของพิมที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศทางจดหมายอีเล็กทรอนิกส์ (e-mail) ในขณะที่คนรักของเธอก็ได้รับภาพนั้นเช่นกัน พิมเสียใจมากและปรึกษากับเพื่อน ๆ ที่ได้รับภาพ จึงตกลงที่จะไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาและนิติกรของมหาวิทยาลัย ซึ่งก็แนะนำให้ไปแจ้งความกับสถานีตำรวจไว้แล้ว เพื่อให้หยุดการเผยแพร่ ตลอดจนรับผิดชอบต่อการกระทำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เรื่องดังกล่าวกำลังอยู่ในชั้นสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

พื้นที่ที่กำลังก้าวเข้าสู่ความทันสมัยของสังคมไทย ปรากฏกลุ่มผู้คนที่แตกต่างหลากหลาย สังคมบริเวณที่มหาวิทยาลัยตั้งอยู่ก็ประกอบไปด้วยอิทธิพลของความทันสมัยต่าง ๆ เข้ามารุกเร้าเช่นเดียวกัน การพบเจอผู้คนใหม่ ๆ ของพิม ตลอดจนพื้นที่ที่ล่อแหลมเช่น หอพัก ตลอดจนความเชื่อใจต่อคนรู้จักที่ศึกษาอยู่ในสถานที่เดียวกัน ชักนำให้เธอพลัดเข้าไปอยู่ในบ่อของการถูกล่วงละเมิดทางเพศอย่างร้ายแรงถึงสองครั้งสองครา โดยเฉพาะสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นแหล่งที่ถูกใช้เผยแพร่ภาพของเธอในเหตุการณ์นั้นไปสู่

สังคมและผู้คนรอบข้าง : บทสะท้อนของความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม

ผลจากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้พิมตกใจมากและจิตใจไม่เป็นปกติ เก็บตัวและซึมเศร้าอยู่ในห้องพัก ถึงแม้เพื่อน ๆ บางคนจะพยายามมาช่วยปลอบโยน แต่ก็ไม่ได้ทำให้จิตใจของเธอดีขึ้น จนในที่สุดพิมตัดสินใจเดินทางไปนอนพักรักษาตัวและกินยาคลายความเครียดที่โรงพยาบาลสวนดอก ซึ่งพิมปกปิดความจริงในเหตุการณ์นี้กับยายและญาติพี่น้อง เพียงแต่แจ้งว่าเธอไม่สบายและเครียดจากการเรียน จึงต้องมานอนรักษาตัวที่โรงพยาบาล คนรักของเธอก็มาเยี่ยมในวันสุดท้ายก่อนออกจากโรงพยาบาลด้วยท่าทางหมางเมินและโกรธแค้นต่อความเลวร้ายที่เกิดขึ้นกับพิม

> *“ยายหวังไว้กับพิมมาก และตอนนี้ยายก็ป่วยอยู่ด้วย หากยายรู้เรื่องนี้ คงไม่ดีแน่ อาจทำให้ยายเสียใจผิดหวังในตัวของพิม และอาการป่วยของยายคงทรุดหนักลงไปอีกแน่นอน ไม่อยากให้ทางบ้านรู้เรื่องนี้ เพราะเท่ากับซ้ำเติมสิ่งที่เขาเคยดูถูกเราไว้ให้มันกลายเป็นความจริง กับแฟนถึงแม้จะเป็นเรื่องสุดวิสัยที่พิมจะป้องกันตัวเองได้ แต่รู้ว่าเขาโกรธมาก และทำให้เรื่องระหว่างเรามันยิ่งเลวร้ายเข้าไปใหญ่ หนูรู้สึกเหมือนว่าเขากำลังข่มใจระงับความโกรธและพยายามเข้าใจและปลอบใจเรา แต่บางทีเขาก็ระงับอารมณ์ไม่อยู่ ก็เอาอารมณ์มาลงกับเราเหมือนกัน สิ่งนี้ยิ่งทำให้หนูเสียใจและเครียดเข้าไปใหญ่”*

หลังออกจากโรงพยาบาล ก็เป็นเวลาเปิดภาคการศึกษาใหม่พอดี พิมมาเรียนหนังสือในมหาวิทยาลัยด้วยจิตใจที่ยังไม่เป็นปกติและเกิดความระแวงว่าคนอื่นจะรู้เรื่องของเธอและรู้สึกว่ามีคนประณามเธออยู่ตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่เรื่องนี้พยายามเก็บเป็นความลับ และมีเพื่อนฝูงที่รู้และคนที่เกี่ยวข้องเพียงไม่กี่คน จนเกิดความเครียดและวิตกกังวลเป็นอย่างมาก เธอจึงขอลาพักการศึกษาหนึ่งภาคการศึกษาเพื่อไปพักและเก็บตัวอยู่กับคนรักเพื่อหนีภาพชินตา สภาวการณ์และสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยที่กดดันความรู้สึกของเธออย่างมาก

> *“เดินไปที่ไหนในมหาวิทยาลัย ก็รู้สึกเหมือนมีคนมองด้วยสายตาไม่ปกติ ในหัวเหมือนมีคนเรียกชื่อของหนูหรือด่าว่าหนูว่า ‘ไปแต่งตัวโป๊หรือยั่วผู้ชายหรือเปล่าเลยโดนอย่างนี้’ อยู่ตลอดเวลา หนูไม่รู้ว่าเรื่องนี้ มันถูกเผยแพร่และมีใครรู้ไปมากน้อยเท่าไหน จนวางตัววางหน้าไม่ถูก เห็น*

เหตุการณ์ครั้งนั้น ทำให้เธอได้สัมผัสถึงความไม่จริงใจของเพื่อนสนิทคนที่สองของเธอที่นำเหตุการณ์ที่เธอไม่อยากให้เกิดขึ้นไปแจ้งกับแฟน และเผยแพร่เรื่องราวนี้ไปสู่บุคคลรอบข้างที่รู้จักเธอ เธอจึงตัดสินใจสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนสนิทคนที่หนึ่งที่เข้าใจในตัวของพิมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ประกอบกับหลังเกิดเหตุการณ์ขึ้น เพื่อนสนิทคนที่หนึ่งเป็นผู้ที่เข้ามาปลอบประโลมจิตใจของพิมให้เริ่มกลับเข้าสู่ภาวะปกติอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่คนรักของเธอก็พยายามเข้าใจกับวิกฤตและความรู้สึกของพิมมากขึ้น จนเธอมองเห็นความผูกพันที่ยังคงมีให้ต่อกัน

เพื่อนและคนรักของพิม มีส่วนสำคัญอย่างมากที่ทำให้เธอต้องการมีชีวิตอยู่ต่อไป นอกเหนือจากได้รับการช่วยเหลือด้านคดีความจากมูลนิธิเพื่อนหญิงในจังหวัดเชียงใหม่ ความคิดที่จะฆ่าตัวตาย ถูกชดเชยด้วยความรักและความเข้าใจจากเพื่อนและคนรัก เป็นสิ่งที่เยียวยาพิมให้เธอมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนุกสนานและไม่ต้องกังวลเรื่องคดีความและให้เรื่องเลวร้ายเลือนหายไป และเห็นความสำคัญของการมีชีวิตอยู่เพื่อคนอื่น อย่างน้อยที่สุด พิมยังมีความรู้สึกรักยาย และนึกถึงญาติพี่น้องที่บ้านเกิด ซึ่งคาดหวังในตัวเธอเอาไว้ พิมจึงต้องการให้เขาทั้งหลายเห็นความสำเร็จของเธอ ซึ่งอนาคตทางการศึกษาคือใบเบิกทางที่จะทำให้เธอคิดว่าจะได้รับการยอมรับจากญาติพี่น้องมากขึ้น

> *“ตอนแรกก็คิดว่า หากฆ่าตัวตาย เราตายไป ก็คงไม่มีความสำคัญอะไรกับใคร ทุกคนคงไม่เสียใจกับการตายของเรา แต่เลิกล้มความคิดนี้ไป เพราะเรารู้สึกว่ามีคนที่รักเรา มีเพื่อนและแฟนที่เข้าใจและเป็นห่วง ที่บ้านมียาย*

ความหวังของยายที่มีต่อพิมเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เธอมีความต้องการประสบความสำเร็จในการศึกษาให้ยายได้เห็น ในขณะที่คนรัก กลุ่มเพื่อนและการช่วยเหลือทางกฎหมายจากองค์กรเอกชน เป็นแรงขับดันให้เธอมีชีวิตอยู่ต่อไป

อภิปรายผล

การเล่าเรื่องของคน ๆ หนึ่งที่ถูกถ่ายทอดในการศึกษาครั้งนี้ เผยให้เห็นประสบการณ์ชีวิตและอารมณ์ความรู้สึกของตัวอย่างที่เข้าไปเกี่ยวข้องผูกพันกับผู้คนและสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม การศึกษาครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า ชีวิตของ'พิม'นั้น อยู่ระหว่างกลางที่ต้องวิ่งไปวิ่งมาระหว่างปฏิสัมพันธ์ของค่านิยมเก่าที่คาดหวังในพฤติกรรมทางเพศและค่านิยมใหม่ในการเป็นผู้หญิงที่ต้องทำงานนอกบ้าน (วันทนีย์ วาสิกะสิน และสุนีย์ เหมะประสิทธิ์, อ้างแล้ว; Pasuk, ibid.) กล่าวคือ พิมถูกคาดหวังให้เป็น "ผู้หญิงที่ดี" พร้อม ๆ กับต้องทำงานรับภาระ "นอกบ้าน" หลังจบการศึกษาจากครอบครัว ภายใต้พลวัตรและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่มาตรฐานซ้อนในเรื่องเพศยังคงดำรงอยู่ในความคาดหวังนั้น

ประสบการณ์ชีวิตของพิมถูกกระทำจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างของมาตรฐานซ้อนของค่านิยมความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่เท่าเทียมกันตั้งแต่ระดับสถาบันครอบครัวและความคาดหวังของสังคมต่อผู้หญิงเกี่ยวกับบทบาททางเพศ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและการศึกษา และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่น ๆ ที่ปรากฏวนเวียนอยู่ในหัวของพิม จนปรากฏความรุนแรงทางตรงจากกรณีถูกล่วงละเมิดทางเพศและการถูกล่วงละเมิดทางเพศซ้ำทางสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ มาตรฐานเชิงซ้อนทางเพศในสังคมไทยจึงเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (กฤตยา อาชวนิจกุลและกนกวรรณ ธราวรรณ ใน อมรา พงศาพิชญ์, อ้างแล้ว) ต่อผู้หญิงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งยังดำรงอยู่และแฝงตัวในบริบทและสถานการณ์ที่สังคมไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ความทันสมัย (ยศ สันตสมบัติ ใน อมรา พงศา

ผลจากความรุนแรงทางเพศดังกล่าว ยังมิได้สิ้นสุดในขณะกระทำการ แต่จากความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ผลการศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นต่อไปว่า เกิดผลกระทบทางชีวิตและจิตใจของผู้หญิงที่ถูกกระทำต่อมาอีกจากความรู้สึกถูกตีตราว่าเป็น"ผู้หญิงไม่ดี" ในห้วงคิดของพิมเมื่อยังอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม ๆ ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า อิทธิพลและปัจจัยของความรุนแรงทางวัฒนธรรม (ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, อ้างแล้ว) ไม่ได้กระทำผ่านการประณามตัวเธออย่างเห็นได้ชัด แต่หนักยิ่งไปกว่านั้นคือ มันกลับเข้าตอกย้ำและกระทำผ่านการมองปัญหาการถูกล่วงละเมิดทางเพศว่าเป็นเพียงปัญหาเชิงปัจเจกบุคคลและไม่ตระหนักว่าเป็นปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (กฤตยา อาชวนิจกุลและกนกวรรณ ธาราวรรณ ใน อมรา พงศาพิชญ์ บก., อ้างแล้ว) อยู่จิตใจของเธอแล้วนั่นเอง

การทำงานของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว และมูลนิธิเพื่อนหญิง (เว็บไซต์, ออนไลน์) เป็นองค์กรในหลายองค์กรที่อาจมีอยู่สำหรับให้สตรีเช่นพิมได้รับการช่วยเหลือ เยียวยาและเป็นที่พึ่งพิงทางด้านกฎหมายและการแนะนำในการใช้ชีวิตหลังจากนี้ แต่สิ่งที่สำคัญสำหรับชีวิตของพิมคือ กลุ่มปฐมภูมิต่าง ๆ (primary groups) ได้แก่ สถาบันครอบครัวและเพื่อนสนิท (peer groups) ถึงแม้จะเป็นสถาบันและกลุ่มที่อยู่ภายใต้มาตรฐานซ้อนเรื่องเพศ แต่หากสามารถสร้างความพันผูกกับเธอได้ ก็จะกลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวและแรงเหวี่ยงกลับให้ผู้หญิงได้มีกำลังใจฝ่าฟันอุปสรรคและเรียนรู้ที่จะจัดวางความสัมพันธ์ของชีวิตเธอกับความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมที่ยังคงดำรงอยู่ให้เท่าทันมากขึ้นต่อไป

สรุปผล

คงมีผู้หญิงน้อยรายในสังคมไทย ที่จะมีโชคดีซ่อนอยู่ภายใต้ความโชคร้ายเหมือนพิมที่สามารถพลิกฟื้นความคิดจิตใจและร่างกายกลับมาดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข หลายรายประสบกับผลกระทบที่ยวดยิ่งกว่านี้เป็นหลายเท่าทบทวี เช่น การตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ การทำแท้ง เด็กกำพร้า โรคเอดส์ การทำร้ายร่างกายและฆ่าตัวตาย รวมถึงผลกระทบต่าง ๆ ในชีวิต คุณภาพชีวิต เศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากความรุนแรงทางเพศที่ผู้หญิงได้รับเพียงครั้งเดียว เป็นผลกระทบที่ตามมาอย่างมหาศาล โดยเฉพาะผลกระทบทางจิตใจที่ผู้หญิงยากจะลืมเลือนได้

เส้นทางชีวิตของพิมที่ผ่านความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมในมาตรฐานซ้อนเรื่องเพศระยะต่าง ๆ นั้น เป็นบทสะท้อนว่า การเรียนรู้ที่จะอยู่อย่างเท่าทันและมีศักดิ์ศรีภายใต้โลกทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปกับความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่เท่าเทียมกันนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้หญิงทุกคนควรต้องตระหนัก

คำถามที่ชวนพิจารณาคือ จะมีสตรีสักกี่รายที่ตระหนักและมีโอกาสพบเจอกับฐานชีวิตที่หนุนเนื่องให้เธอเห็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ต่อไปอย่างมีความสุขเมื่อถูกกระทำจากโครงสร้างของความรุนแรงทางเพศที่ยังปฏิบัติการอยู่ในสังคมไทย แม้จะมีครอบครัวที่มั่งคั่งและบริโภคความทันสมัยเพียงใด แต่หากเส้นทางชีวิตของสตรีเพศแต่ละคนนั้นไม่ตระหนักรู้และ/หรือเข้าไปตอกย้ำซ้ำเติมมายาคติดังกล่าว ก็เท่ากับว่าได้ผลิตซ้ำมาตรฐานซ้อนทางเพศและถูกกลืนกินเข้าไปอยู่ในโครงสร้างความรุนแรงทางเพศซึ่งมีทั้งทางตรงและทางอ้อมผ่านประสบการณ์ชีวิตในระยะต่าง ๆ โดยไร้กลุ่มปฐมภูมิคอยช่วยเหลือและเป็นฐานในชีวิตให้เธอ ซึ่งก็คงจะเป็นเรื่องที่ชวนให้วิตกต่อสถานะของสตรีด้วยกันเองเป็นอย่างยิ่ง

ที่สำคัญยิ่งไปสตรีนั้นคือ คนทั่วไปและสังคมไม่ควรมองการล่วงละเมิดทางเพศทุกระดับเป็นเพียงปัญหาเชิงปัจเจกหรือได้รับความสนใจจากสังคมเพียงเพราะปรากฏในสื่อต่าง ๆ เท่านั้น แต่ควรตระหนักว่าทุกคนในสังคมล้วนอยู่ในเส้นทางชีวิตและสร้างมายาคติของมาตรฐานเชิงซ้อนเรื่องเพศซึ่งทำให้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมนี้ดำรงอยู่ ดังนั้นทุกคนในสังคมมีส่วนร่วมที่จะทลายมายาคติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทางเพศให้ลดน้อยลง และเป็นสังคมแห่งการปกป้อง ช่วยเหลือและส่งเสริมสถานภาพของสตรีในสังคมไทยให้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขขึ้น

การสนับสนุนองค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานด้านสตรีและการผลักดันมาตรการและการบังคับใช้กฎหมายให้มีการควบคุมและบทลงโทษที่รุนแรงเทียบเท่ากับความผิดทางอาญา คงเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุที่ยังจำเป็นและอาจทำให้ผู้คนตระหนักถึงความรุนแรงดังกล่าวได้ หากแต่การยกระดับปัญหาให้กลายเป็นประเด็นสาธารณะโดยการขยายความรู้ไปสู่สังคมเพื่อให้เห็นความเจ็บปวดของสตรีผ่านเส้นทางชีวิตของเธอในบริบทของความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่า เพราะความเป็นจริงนั้น สตรีคนหนึ่งก็พบกับความรุนแรงทางเพศได้ ถึงแม้ว่าในเส้นทางชีวิตของเธอจะไม่เคยถูกละเมิดหรือคุกคามทางเพศในทางตรง.

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. 2539. “ข่มขืน : ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย” ใน **รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 19**, ฉบับที่ 3: 161-168.

มูลนิธิเพื่อนหญิง. http://friendofwomen.or.th. (online). 1 กันยายน 2551.

วันทนีย์ วาสิกะสินและสุนีย์ เหมะประสิทธิ์. 2545. **สังคมไทยคาดหวังอย่างไรกับผู้หญิง.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. แผ่นพับ .**ความรุนแรงต่อสตรี.** กรุงเทพฯ; กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. 2549. **ระวัง...ล่วงละเมิดทางเพศ ภัยร้ายใกล้ตัว.** กรุงเทพฯ; กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. **http://gender.go.th. (online).** 1 กันยายน 2551.

อมรา พงศาพิชญ์ (บก.). 2548. **เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Pasuk Pongpaichit. 1982. **From the Peasant Girls to Bangkok Masseses**. Geneva, Switzerland; International Labour Office.

กลุ่มย่อยที่ 3

สิทธิการเจริญพันธุ์และสุขภาพของผู้หญิง

1. ภาวะเสี่ยงและปัญหาสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ของแรงงานข้ามชาติสตรีไทใหญ่

♀ รศ. ดร. สุสัณหา ยิ้มแย้ม

2. มองปัญหาการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในพื้นที่การผลิตซ้ำทั้งการทำหน้าที่แม่และเมีย ในผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ ผ่านมุมมองการเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่ในบริบทความเป็นสมัยใหม่ : กรณีศึกษาจากจังหวัดเชียงใหม่

♀ นางสาวจารุกัญญา เรือนคำ

3. ความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาหญิง : ความเครียดของผู้บำบัดความเครียด

♀ นางสาวสุธีลักษณ์ ลาดปาละ

4. การดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ (ตุลาคม 2549-กันยายน 2551)

♀ นางสาวณัฐยา บุญภักดี

5. ประสบการณ์ความทุกข์ของผู้หญิงที่ป่วยเป็นมะเร็งและถูกตัดเต้านม : แนวคิดสตรีนิยมสายสังคมนิยม

♀ นางสาวสิริณัฐ สินวรรณกุล

6. ระบบชายเป็นใหญ่และทุนนิยมกับประสบการณ์มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของวัยรุ่นหญิง

♀ นางสาวพรพรหม วิศิษฎ์วณิชย์

ภาวะเสี่ยงและปัญหาสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ของแรงงานข้ามชาติสตรีไทยใหญ่

Health Risk and Problems of Reproductive Health Among Femal Shan Migrrant Workers

สุสัณหา ยิ้มแย้ม ชลลิสา จริยาเลิศศักดิ์ และสุจิตรา เทียนสวัสดิ์

บทคัดย่อ

การเพิ่มของแรงงานข้ามชาติสตรีจำนวนมากที่เข้ามาทำงานในจังหวัดเชียงใหม่ปัจจุบันโดยส่วนใหญ่มาจากรัฐฉานประเทศพม่า และเข้ามาทำงานในงานที่ไม่ต้องอาศัยทักษะ เช่น งานก่อสร้าง งานบ้าน งานบริการในร้านอาหารและ/หรือเครื่องดื่ม งานบริการทางเพศ และงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่ดี จึงมีโอกาสเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ การวิจัยเชิงพรรณนาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึงภาวะเสี่ยงและปัญหาสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ในแรงงานข้ามชาติสตรีไทใหญ่ โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ รวบรวมข้อมูลหลักจากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติสตรีไทใหญ่ 314 คนที่ทำงานหลากหลายอาชีพ ทั้งเขตเมือง ชานเมือง และชนบทในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมได้แก่ ผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหาร บุคลากรสุขภาพที่เกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน เจ้าของสถานประกอบการ ผู้นำชุมชน และแกนนำแรงงานไทใหญ่ โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมกลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า สตรีประมาณหนึ่งในห้าระบุว่าไม่สามารถปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์ แม้ตนเองเมื่อไม่ต้องการ และสามในสี่ไม่เคยบอกสามี/คู่รักถึงความต้องการทางเพศของตน และส่วนใหญ่ไม่เคยคุยกับสามี/คู่รักถึงการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ทั้งนี้เพราะคิดว่าไม่ใช่เรื่องที่สตรีจะพูดได้ หากสตรีพูดถึงเรื่องนี้ สังคมมักมองว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี สตรีส่วนใหญ่ไม่ใช้วิธีป้องกันการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ ด้วยเหตุผลหลักที่ไม่ป้องกันนั้นคือไว้ใจสามี สตรีไทใหญ่มากกว่าครึ่งหนึ่งเห็นว่าการใช้ถุงยางอนามัยไม่เหมาะสมสำหรับสามีภรรยา ขณะที่สตรีหนึ่งในสิบมีความคิดเห็นว่า ใช้ถุงยางอนามัยเป็นการป้องกันไว้ปลอดภัยดี ดังนั้นในกลุ่มผู้ที่ใช้วิธีป้องกัน ถุงยางอนามัยจึงเป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุด

การวิจัยนี้ข้อเสนอแนะควรมีการเสริมพลังอำนาจแรงงานข้ามชาติสตรีไทใหญ่ในการสื่อสารและการต่อรองในการมีเพศสัมพันธ์ เพื่อลดภาวะเสี่ยงและปัญหาสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์

Abstract

At present, there are an increasing number of female migrants working in Chiang Mai province. They predominately come from Shan state in Myanmar and work as unskilled labors in poor working conditions including construction work, domestic work, waiting tables, sex work, or factory work. Working in such places put them to be at risk of abuse and exploitation especially if the workers are undocumented or the work is unregulated. The objective of this descriptive research was to investigate reproductive health risks and problems among female Shan migrant workers by using a combined qualitative and quantitative approach. Data were collected by interview with a structured questionnaire, from 314 female Shan migrant workers in a variety of occupations in urban, semi-urban, rural areas. In addition data were collected from policy makers, administrators, health care providers, non-governmental organization workers, employers, community leaders and migrant leaders by interviews, focus group discussions, and group meetings.

The results found that one-fifth of these women cannot refuse sexual intercourse even they did not want to. One-third never told their husbands/ partner about their sexual need and most never discussed the prevention of sexual transmission diseases (STD). They thought these issues should not be brought up by women as, if they talked about them, they were viewed as bad women. The major reason for not use any STD preventive methods was that they trusted their husbands. Over half thought that condom use are inappropriate for the husband-wife relationship. However, some thought condom use was safe method for preventing STD.

The recommendations of this study that the empowerment female Shan migrant workers for sexual communication and negotiation is important to decrease reproductive health risk and problems.

บทนำ

*แรงงานข้ามชาติ*หรือที่เรียกตามภาษาราชการว่า *แรงงานต่างด้าว* เป็นปรากฏการณ์ของ *ทุนนิยมโลกภิวัฒน์* ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศหนึ่งไปอีกประเทศหนึ่ง โดยผ่านการว่าจ้างแรงงาน (บัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ, 2550) ปัจจัยที่ทำให้มีการเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติมีทั้งปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด ปัจจัยผลักดันจากประเทศต้นทางที่สำคัญได้แก่ การหนีภัยสงครามและภัยจากการถูกเกณฑ์ให้ทำงานหนักโดยไม่มีค่าตอบแทน โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติที่มาจากประเทศพม่าซึ่งเป็น

แรงงานข้ามชาติที่เข้ามาในภาคเหนือของประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นแรงงานชนกลุ่มน้อยจากประเทศพม่า โดยทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นไทใหญ่มาจากรัฐฉานประเทศพม่า ขณะที่ทางภาคเหนือตอนล่างส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยง ซึ่งแรงงานไทใหญ่ที่เลือกมาทำงานในจังหวัดเชียงใหม่ให้เหตุผลว่ามีความรู้สึกใกล้บ้าน มีวัฒนธรรม ภาษาพูด อาหารการกิน และวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกัน บางคนสามารถอ่านภาษาล้านนาไทยได้ มีความสะดวกในการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้าน ลดความเสี่ยงต่อการถูกจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจระหว่างการเดินทางกลับบ้าน ส่วนใหญ่เดินทางเข้ามาทางอำเภอแม่อายและอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เป้าหมายในการเดินทางเข้ามาในประเทศของแรงงานข้ามชาติมีทั้งแบบชั่วคราวเพื่อหาเงินส่งกลับบ้านให้ครอบครัวและให้ลูกเรียน และแบบอยู่ถาวรอันเนื่องมาจากปัญหาความมั่นคงภายในประเทศพม่า (องค์การ PATH ร่วมกับ มูลนิธิ MAP และ Empower, 2547; สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, 2548).) แรงงานสตรีไทใหญ่ที่เข้ามาทำงานในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่มักทำงานที่ไม่ใช้ทักษะ เช่น งานก่อสร้าง งานบ้าน งานเสริฟในร้านอาหาร งานบริการทางเพศหรือโรงงาน ซึ่งมีสภาพการทำงานที่ไม่ดี จึงมีโอกาสเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ (องค์การ PATH ร่วมกับ มูลนิธิ MAP และ Empower, 2547; สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข, 2546, 2548; MAP Foundation, 2006)

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

โครงการวิจัยนี้จะใช้กรอบแนวคิดที่พัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกล่าวได้ว่าจากสถานภาพและสิทธิของแรงงานข้ามชาติทั้งในกลุ่มที่มีบัตรและกลุ่มที่ไม่มีบัตรที่อยู่ในฐานะที่ด้อยโอกาสกว่าประชากรไทยทั่วไป สภาพความเป็นอยู่ที่แออัดและคับแคบ ลักษณะการทำงานที่มีข้อจำกัดของอาชีพ ได้ทำงานที่เรียกว่า 3 ส (สกปรก เสี่ยงอันตราย และแสนหนัก) วิถีชีวิตที่มีความแตกต่างไปตามลักษณะเชื้อชาติ การสื่อสาร และการเข้าถึงแหล่งผลประโยชน์และบริการต่างๆ อาจทำให้มีภาวะเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ ทั้งนี้ภาวะเสี่ยงบางอย่างขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของแรงงานข้ามชาติด้วย หากแรงงานมีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพที่ดีจะส่งผลให้มีภาวะเสี่ยงและปัญหาลดลง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ (an combined qualitative and quantitative approach) ได้รับการรับรองโดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และตลอดการดำเนินการวิจัยและการนำเสนอผลการวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้ยึดหลักพิทักษ์สิทธิ์ของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

1) ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้มีผู้เข้าร่วมการวิจัยหลักคือ แรงงานข้ามชาติสตรีไทใหญ่และอาสาสมัครแรงงานต่างด้าว การเลือกกลุ่มตัวอย่างแรงงานข้ามชาติสตรีเพื่อสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลจำนวน 314 คน โดยแบ่งสัดส่วนตามพื้นที่และประเภทของการทำงานของแรงงานข้ามชาติสตรี และแรงงานข้ามชาติสตรีไทใหญ่จำนวน 25 คน สำหรับสนทนากลุ่ม 3 กลุ่ม โดยแบ่งกลุ่มในเขตเมือง กลุ่มชานเมือง และกลุ่มชนบท นอกจากนี้ผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ในโครงการนี้ประกอบด้วย ผู้กำหนดนโยบายและผู้ให้บริการสุขภาพแก่แรงงานข้ามชาติสตรีในเครือข่ายสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรในหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชน เครือข่ายที่ทำงานด้านสุขภาพกับแรงงานข้ามชาติ รวมทั้งผู้นำชุมชนและเจ้าของสถานประกอบ การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเพื่อสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เจาะลึก และสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสอบถามสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ของแรงงานข้ามชาติสตรี ที่คณะผู้วิจัยพัฒนามาจากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึก และการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ข้อมูลส่วนบุคคล การทำงาน และภาวะเสี่ยง ปัญหาสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ โดยจัดทำทั้งฉบับภาษาไทย และภาษาไทใหญ่

2. แนวคำถามในการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่ม มีประเด็นหลักประกอบด้วย วิถีชีวิต ปัญหาสุขภาพ และพฤติกรรมสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ การรับรู้สิทธิประโยชน์ในการใช้บริการและการเข้าถึงบริการสุขภาพ รวมทั้งปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องในระบบบริการด้านอนามัยเจริญพันธุ์สำหรับแรงงานข้ามชาติสตรี

3. แบบบันทึกภาคสนาม ในการลงพื้นที่แต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะบันทึกวัน เวลา สถานที่ และสถานการณ์ รวมทั้งบริบทต่างๆ และข้อสังเกตที่พบในชุมชน

แบบสอบถามสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ของแรงงานข้ามชาติสตรี และแนวคำถามในการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่ม ได้รับการตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (content validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน หลังจากนั้นนำเครื่องมาปรับปรุงและแก้ไขตามข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วจึงนำไปทดลองใช้กับแรงงานสตรีไทใหญ่ที่มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 ราย เพื่อดูความเป็นไปได้ ความชัดเจน และการเรียงลำดับก่อนหลังของข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ ในการแปลเป็นภาษาไทใหญ่ใช้วิธีการ back translation โดยเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่เป็นไทใหญ่ที่มีประสบการณ์การในแปลระหว่างภาษาไทยกับภาษาไทใหญ่ และทำด้านนี้เกี่ยวกับไทใหญ่มามากกว่า 5 ปี หลังจากนั้นไปทดลองใช้กับกลุ่มไทใหญ่ที่มีความสามารถในการใช้สองภาษาเป็นอย่างดี จำนวน 5 ราย จนได้แบบสอบถามที่มีสาระเนื้อหาเข้าใจตรงกัน

การรวบรวมข้อมูลใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ ดังนี้

1) การทบทวนเอกสาร (documentary review) เกี่ยวกับ สิทธิแรงงานข้ามชาติ การตรวจสุขภาพ การประกันสุขภาพ แผนการดำเนินงานระบบบริการสาธารณสุขโดยเฉพาะด้านอนามัยเจริญพันธุ์สำหรับแรงงานข้ามชาติสตรีและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) การสนทนาแบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured discussion) กับผู้บริหารงานและ/หรือผู้กำหนดนโยบายและแผนดำเนินงานด้านอนามัยเจริญพันธุ์สำหรับแรงงานข้ามชาติสตรี บุคลากรในสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานจัดหางานจังหวัดเชียงใหม่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3) การร่วมประชุม (meeting) ร่วมกับเครือข่าย/องค์กรภาคีภาครัฐและเอกชน และบุคลากรสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติสตรี โดยเฉพาะสถานการณ์ปัญหา ระบบบริการสุขภาพและการเข้าถึงบริการสุขภาพ รวมทั้งปัญหาและพฤติกรรมด้านอนามัยเจริญพันธุ์สำหรับแรงงานข้ามชาติสตรี

4) การสังเกต (observation) สภาพชุมชนและวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติสตรีในชุมชน ทั้งในสถานที่ทำงานและที่พักอาศัยของแรงงานข้ามชาติสตรี

5) การสนทนากลุ่ม (focus group) การสนทนากลุ่มกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติสตรี กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มอาสาสมัครแรงงานต่างด้าว ในประเด็นเกี่ยวกับวิถีชีวิต ปัญหาและพฤติกรรมสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์ การรับรู้สิทธิและการใช้บริการสุขภาพ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรค

6) การสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติสตรี จำนวน 314 คน โดยให้ผู้ช่วยวิจัยที่ผ่านการอบรมมาแล้วเป็นผู้สัมภาษณ์ตามแบบสอบถามภายใต้การนิเทศอย่างใกล้ชิดของผู้วิจัย ซึ่งผู้ช่วยวิจัยประกอบด้วยแรงงานสตรีไทใหญ่ ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับแรงงานสตรีไทใหญ่ และนักศึกษาปริญญาโท คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภายหลังที่ผู้ช่วยวิจัยส่งแบบสัมภาษณ์คืนทุกครั้ง ผู้วิจัยจะตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลทุกครั้ง

7) การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) กับแรงงานข้ามชาติสตรีที่มารับบริการด้านอนามัยเจริญพันธุ์ในสถานบริการสุขภาพจำนวนณ 10 ราย และในชุมชน จำนวน 10 รายเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่ข้อมูลที่ได้จากการสอบถามยังไม่ชัดเจนหรือไม่มีรายละเอียดที่เพียงพอ และการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) กับผู้นำชุมชนและเจ้าของประกอบการ ในประเด็นเกี่ยวกับวิถีชีวิต การจ้างงาน สวัสดิการที่จัดให้ ปัญหาสุขภาพและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

8) การจัดเวทีนำเสนอข้อมูลเพื่อยืนยันความถูกต้องและขอข้อมูลเพิ่มเติม และข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาระบบบริการสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสังเกต การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่มจะถูกบันทึกลงในแบบบันทึกภาคสนาม หรือสรุปในรูปแบบรายงานการประชุม แล้วนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสัมภาษณ์ จะนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า สตรีไทใหญ่ส่วนใหญ่ มีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่อายุยังน้อย (65.9%) โดยอายุน้อยที่สุดที่พบคือ 10 ปี และช่วงอายุที่พบมากที่สุดคือ ระหว่าง 16 ปี ถึง 20 ปี (55.4%) โดยส่วนใหญ่มีเพศสัมพันธ์กับสามีและเป็นไปโดยการยินยอมพร้อมใจ แต่ยังพบว่าสตรีไทใหญ่วัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน (*ตารางที่ 1*)

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของการแต่งงานและเพศสัมพันธ์แรงงานข้ามชาติสตรี

การแต่งงานและเพศสัมพันธ์	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนครั้งที่แต่งงาน		
1	194	77.3
2	35	13.9
3	2	0.8
ไม่ระบุ	20	8.0
อายุที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก (ปี)		
10 -15	27	10.5
16-20	143	55.4
> 20	88	34.1
ผู้ที่มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก		
สามี	224	86.9
คู่รัก	31	12.0
เพื่อน (ไม่ใช่คู่รัก)	3	1.1
การยินยอมในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก		
ยินยอม	213	96.1
ไม่ตั้งใจ	9	3.5
ถูกข่มขืน	1	0.4

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมร่วมกับแรงงานสตรีไทใหญ่ได้ข้อมูลสนับสนุนและเพิ่มเติมว่า สตรีบางรายแต่งงานเพื่อจะย้ายถิ่นฐานมาอยู่ประเทศไทย โดยสามีอาจเข้ามาอยู่ในไทยก่อนแล้ว กลับไปชักชวนสตรีไทใหญ่ในพม่ามาอยู่เมืองไทยด้วย และสตรีบางรายก็อาศัยสามีที่แต่งงานเพื่อพาตนเองเดินทางมาอยู่เมืองไทยอย่างปลอดภัย บางคู่เมื่อมาถึงเมืองไทยแล้วอยู่ด้วยกันไม่ถึงหนึ่งเดือนก็เลยลากันไป และเมื่อย้ายมาทำงานในตัวเมืองเชียงใหม่ได้รู้จักสามีคนปัจจุบัน จึงย้ายมาอยู่แคมป์ก่อสร้างด้วยกันจนปัจจุบันนี้มีลูกด้วยกันสองคน ดังเช่นสตรีรายหนึ่งเล่าว่า

"แต่งงานกับสามีคนแรกเมื่ออายุได้ 15 ปี ขณะที่แฟนคนแรกซึ่งเคยมีเมียแล้วเลิกกัน ตอนที่แฟนกลับไปพม่าแล้วชวนมาอยู่เมืองไทย พ่อก็ให้แต่งงานกันตอนเช้า ตอนเย็นก็เริ่มเดินทางออกมากันเลย แฟนมาอยู่ที่บ้านญาติ แต่ทุกคนทำท่ารังเกียจตัวเอง แฟนก็พามาทำงานอยู่ในสวนส้มได้สองวัน

สตรีจำนวนมากมักแต่งงาน[18] หลายครั้ง เท่าที่สังเกตจะเห็นว่าส่วนใหญ่ใช้เวลาในการคบหากันไม่นาน เมื่อถูกใจก็อยู่กินฉันท์สามีภรรยา บางครั้งก็คบกันแบบเพื่อนแล้วมาเช่าห้องอยู่ด้วยกัน เลยมีความสัมพันธ์ทางเพศโดยไม่ตั้งใจ สตรีบางรายที่แต่งงานแล้ว เมื่อสามีกลับไปอยู่ที่พม่า แต่ตนเองไม่อยากกลับ จึงอยู่ต่อและแต่งงานกับสามีคนปัจจุบันนี้ นอกจากนี้สตรีส่วนหนึ่งบอกว่าต้องเลิกรากับสามีคนเดิมแล้วมีคนใหม่ เพราะทนต่อถูกสามีเดิมตบตีไม่ได้ จึงแยกกันอยู่ จนมาแต่งงานใหม่ ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ เมื่อสตรีเลิกกลับสามีเดิม แล้วแยกอยู่ก็ไม่ถูกรุกรานหรือกลับมาทำร้ายอีกเลย บางรายจะกล่าวว่าสามีคนไทยดีกว่าไม่ค่อยตบตีภรรยา หากสตรีบางรายกลับให้ข้อมูลว่า เคยแต่งงานกับสามีคนไทยได้ 13 ปีแล้ว สามีไปทำงานต่างจังหวัดขณะตั้งครรภ์ได้ 2 เดือนแล้วไม่กลับมาหาเลย พนักงานสาธารณสุขสตรีไทใหญ่รายหนึ่งกล่าวว่าว่า *"สตรีไทใหญ่พอเริ่มเป็นสาว พ่อแม่ก็มักให้มีแฟนหรือหาสามีให้ จะได้เป็นฝั่งเป็นฝา ไม่ต้องห่วง"* ดังนั้นสตรีส่วนใหญ่จึงมีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่อายุยังน้อย อายุประมาณ 14-15 ปี ไม่เกิน 20 ปีก็มีเพศสัมพันธ์ และมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกกับสามีตามความเชื่อดั้งเดิมว่า จะต้องสงวนความบริสุทธิ์ให้สามี แต่ในปัจจุบันนี้สตรีบางรายโดยเฉพาะวัยรุ่นที่พักอยู่ในห้องเช่าหรือห้องพักเห็นคนอื่นอยู่กับคู่รัก ก็เลียนแบบ และยังมีความคิดว่า *"มากินอยู่ด้วยกันก็ดี ไม่ต้องสิ้นเปลืองค่าที่พัก"* สำหรับสตรีที่เพศสัมพันธ์กับเพื่อนกล่าวว่า *"ถูกข่มขืนโดยเพื่อนชาย"*

สตรีประมาณหนึ่งในห้า (19.4%) ระบุว่าไม่สามารถปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์ แม้ตนเองเมื่อไม่ต้องการ และสามในสี่ (72.4%) ไม่เคยบอกสามี/คู่รักถึงความต้องการทางเพศของตน และไม่เคยคุยกับสามี/คู่รักถึงการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (71.7%)

สตรีไทใหญ่ส่วนใหญ่ (84.5%) ไม่ใช้วิธีป้องกันการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ ด้วยเหตุผลหลักที่ไม่ป้องกันนั้นคือไว้ใจสามีหรือคู่รัก และไม่จำเป็น (82.6%) สตรีไทใหญ่มากกว่าครึ่งหนึ่ง (55%) เห็นว่าการใช้ถุงยางอนามัยไม่เหมาะสมสำหรับสามีภรรยา ขณะที่สตรีหนึ่งในสิบมีความคิดเห็นว่าใช้ถุงยางอนามัยเป็นการป้องกัน ปลอดภัยดี (10%) ดังนั้น ถุงยางอนามัยจึงเป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุดในกลุ่มผู้ที่ใช้วิธีป้องกัน (*ตารางที่* 2)

18 การแต่งงานในที่นี้หมายถึงการอยู่กินฉันท์สามีภรรยา ซึ่งไม่จำเป็นต้องผ่านพิธีกรรมและไม่มีทะเบียนสมรส ซึ่งเป็นไม่ได้สำหรับแรงงานข้ามชาติ

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของสตรีไทใหญ่เกี่ยวกับการสื่อสารและต่อรองทางเพศและการป้องกันจากการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์

การสื่อสารและต่อรองทางเพศและ การป้องกันจากการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์	จำนวน (n = 258 คน)	ร้อยละ
ปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์เมื่อไม่ต้องการ		
ไม่ได้เลย	50	19.4
บางครั้ง	100	38.8
เกือบครั้ง	21	8.1
ทุกครั้ง	87	33.7
เคยบอกสามี/คู่รักถึงความต้องการทางเพศ		
ไม่ได้เคย	187	72.5
บางครั้ง	53	20.5
บ่อยครั้ง	18	7.0
เคยคุยกับสามี/คู่รักถึงการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์		
ไม่ได้เคย	185	71.7
บางครั้ง	50	19.4
บ่อยครั้ง	23	8.9
ป้องกันจากการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์		
ป้องกัน	40	15.5
บางครั้ง	*15*	*37.5*
ทุกครั้ง	*25*	*62.5*
ไม่ป้องกัน	218	84.5
สาเหตุที่ไม่ใช้วิธีป้องกันจากการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ (n = 218)		
ไว้ใจสามี ไม่จำเป็น	180	82.6
ไม่ได้อยู่กับสามี/คู่รัก (เลิกกันหรือแยกกันอยู่ต่างจังหวัด) และสามีตาย	35	16.0
สามีไม่ชอบ	2	0.9
ไม่ทราบวิธีการป้องกัน	1	0.5
ความคิดเห็นในกรณีถ้าสามีใช้ถุงยางอนามัย*		
ไม่เหมาะสม สำหรับสามีภรรยา	142	55.0
ป้องกันไว้ ปลอดภัยดี	26	10.1
สามีคงไปมีเพศสัมพันธ์กับคนอื่น	21	8.1
ตามใจสามี	1	0.3

* สตรีบางรายใช้มากกว่า 1 วิธี

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมร่วมกับแรงงานสตรีไทใหญ่ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า สตรีไทใหญ่มักไม่ค่อยพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ แต่เมื่อสามีอยากมีเพศสัมพันธ์ด้วย ก็ควรตอบสนองให้ ดังสตรีรายหนึ่งกล่าวว่า *"เรื่องพรรค์นี้ผู้หญิงไม่ควรพูด เดี๋ยวผู้ชายจะว่าไม่ดี เป็นแม่หญิงแรด แต่ถ้าแฟนจะยุ่งด้วย ก็ต้องยอม ถึงไม่มีอารมณ์ ไม่งั้นเค้าจะไปยุ่งกับแม่หญิงคนอื่น แล้วจะต้องมาเสียใจทีหลัง . . . เรื่องจะบอกให้แฟนใส่ถุงยาง ไม่ทำหรอก เป็นเรื่องของเค้า จะไปบอกให้ทำนั่นทำนี่ได้อย่างไร"*

สตรีไทใหญ่มากกว่าครึ่งหนึ่ง (56.7%) มีความผิดปกติของอวัยวะในระบบสืบพันธุ์ โดยเกือบครึ่งหนึ่ง (45.2%) มีอาการปวดท้องน้อยเป็นอันดับแรก รองลงมาคือตกขาวหรือสิ่งที่ขับออกทางช่องคลอดมีสีหรือกลิ่นผิดปกติ (26.8%) เมื่อมีอาการมักไม่ทำอะไร ปล่อยให้หายเอง (56.7%) หรือซื้อยามารักษาเอง (54.5%) ทั้งนี้สตรีส่วนใหญ่คิดว่าไม่เป็นอะไรมาก (46.6%) (*ตารางที่ 3*)

ตารางที่ 3 *จำนวนและร้อยละของสตรีไทใหญ่ที่มีความผิดปกติของอวัยวะในระบบสืบพันธุ์*

ความผิดปกติของอวัยวะในระบบสืบพันธุ์	จำนวน (n = 314)	ร้อยละ
ความผิดปกติของอวัยวะในระบบสืบพันธุ์*	**178**	**56.7**
ปวดท้องน้อย	142	45.2
ตกขาวหรือสิ่งที่ขับออกทางช่องคลอดมีสีหรือกลิ่นผิดปกติ	84	26.8
คันบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ภายนอกหรือในช่องคลอด	45	14.3
เป็นตุ่มหรือแผลบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์	22	7.0
การปฏิบัติเมื่อมีความผิดปกติของอวัยวะในระบบสืบพันธุ์**		
ไม่ทำอะไร ปล่อยให้หายเอง	101	56.7
ซื้อยามารักษาเอง	97	54.5
ไปรับการตรวจรักษาจากเจ้าหน้าที่สุขภาพ	33	18.5
เหตุผลในการปฏิบัติ ***		
คิดว่าไม่เป็นอะไรมาก	83	46.6
สะดวก	33	18.5
ไม่มีเวลาไปตรวจ	18	10.1
อายไม่กล้าไปตรวจ	8	4.5
ไม่มีเงิน	3	1.7

* สตรีบางรายมีความผิดปกติหลายอย่าง

** สตรีบางรายมีการปฏิบัติหลายอย่าง

*** สตรีบางรายมีเหตุผลหลายอย่าง

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมร่วมกับแรงงานสตรีไทใหญ่ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ส่วนใหญ่บอกว่าเป็นปัญหาเล็กน้อย ดังสตรีในกลุ่มสนทนาบอกว่า *"ไม่น่าจะเป็นไรมากนัก เช่น ปวดท้องน้อย พักชั่วครู่ก็หาย ไม่จำเป็นต้องไปทำอะไร ตกขาวก็ต้องดูแลความสะอาดให้มากขึ้น ถ้ายังมีอาการจะไปเล่าอาการให้หมอในร้านขายยาฟัง เค้าจัดยาให้ก็ (อาการ) หายทุกที"*

สตรีมากกว่าครึ่งหนึ่ง (56.9%) มีปัญหาเกี่ยวกับประจำเดือน โดยปัญหาอันดับแรกคือปวดประจำเดือน (40.8%) รองลงมาได้แก่ ประจำเดือนกะปริดกะปรอย (11.7%) และประจำเดือนไม่สม่ำเสมอ (10.2%) ส่วนใหญ่อาการไม่รุนแรง (60.9%) ซึ่งสตรีมักใช้วิธีนอนพัก (34.5%) ไม่ทำอะไร รอให้หายเอง (33.3%) สำหรับสตรีที่มีอาการมากมักใช้ยาบรรเทาอาการปวด (23.6%) และยาปรับประจำเดือน (8.6%) มีเพียงร้อยละ 1.7 ที่ได้รับการตรวจรักษาจากบุคลากรสุขภาพ (*ตารางที่ 4*)

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของปัญหาความไม่สุขสบายเกี่ยวกับประจำเดือนของสตรีไทใหญ่

ปัญหาเกี่ยวกับประจำเดือนและการปฏิบัติ	จำนวน (n = 314)	ร้อยละ
ปัญหาเกี่ยวกับประจำเดือน	**174**	**56.9**
ปวดประจำเดือน	128	40.8
ประจำเดือนกะปริดกะปรอย	37	11.7
ประจำเดือนไม่สม่ำเสมอ	32	10.2
ประจำเดือนออกมาก	28	8.9
ประจำเดือนแต่ละครั้งนานกว่า 7 วัน	23	7.3
ความรุนแรง (n = 174)		
ไม่รุนแรง	106	60.9
รุนแรงปานกลาง	47	27.0
รุนแรงมาก	21	12.1
การปฏิบัติเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับประจำเดือน* (n = 174 คน)		
วิธีปฏิบัติโดยไม่ใช้ยา		
นอนพัก	60	34.5
ไม่ทำอะไร รอให้หายเอง	58	33.3
ใช้กระเป๋าน้ำร้อนประคบ	1	0.6
วิธีปฏิบัติโดยใช้ยา		
รับประทานยาบรรเทาอาการปวด	41	23.6
รับประทานยาปรับประจำเดือน	15	8.6
ใช้ยาพื้นบ้าน	2	1.1
การรับการตรวจรักษาจากบุคลากรสุขภาพ	***3***	***1.7***

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยที่พบว่า สตรีไทใหญ่ส่วนใหญ่ มีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่อายุยังน้อย วัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน ไม่สามารถปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์ แม้ตนเองเมื่อไม่ต้องการ และไม่เคยคุยกับสามี/คู่รักถึงการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ สตรีไทใหญ่ส่วนใหญ่ไม่ใช้วิธีป้องกันการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ด้วยเหตุผลหลักที่ไม่ป้องกันนั้นคือไว้ใจสามีหรือคู่รัก สตรีไทใหญ่มากกว่าครึ่งหนึ่งเห็นว่าการใช้ถุงยางอนามัยไม่เหมาะสมสำหรับสามีภรรยา ขณะที่สตรีหนึ่งในสิบมีความคิดเห็นว่า ใช้ถุงยางอนามัยเป็นการป้องกันไว้ ปลอดภัยดี ดังนั้นในกลุ่มผู้ที่ใช้วิธีป้องกัน ถุงยางอนามัยจึงเป็นวิธีที่นิยมใช้มากที่สุดสตรีไทใหญ่มากกว่าครึ่งหนึ่งระบุมีความผิดปกติของอวัยวะในระบบสืบพันธุ์ โดยเกือบครึ่งหนึ่งมีอาการปวดท้องน้อยที่

ผลการศึกษานี้สนับสนุนกับการทบทวนสถานการณ์และพัฒนาผังพิสัยงานวิจัยแรงงานข้ามชาติที่พบว่า แรงงานข้ามชาติมีพฤติกรรมเสี่ยงการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานในกลุ่มแรงงานด้วยกันเอง การดื่มสุราและเที่ยวหญิงบริการ (ธนพรรณ จรรยาศิริ และคณะ, 2550; Thu, M. & Kyu, H.H., 2006) ดังนั้นไม่เพียงแรงงานไทใหญ่ที่ทำงานในร้านอาหารและเครื่องดื่ม เพื่อนแรงงานสตรีที่อยู่ในที่พักเดียวกันย่อมเสี่ยงต่อการมีเพศสัมพันธ์ด้วย และจากการติดตามผลการทำงานของบุคลากรสุขภาพกับแรงงานข้ามชาติสตรีในโครงการ SHIELD (การประชุมสรุปผลงานในรอบปีในวันที่ 17 มิถุนายน 2551) และจากการศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของแรงงานข้ามชาติสตรีที่สุมทรปราการ (Thu, M. & Kyu, H.H., 2006) และในสตรีวัยทำงานในภาคเหนือ (สุสัณหา ยิ้มแย้ม, สุจิตรา เทียนสวัสดิ์ และอำไพ จารุวัชรพาณิชกุล, 2548) ที่พบว่า สตรีไทยในภาคเหนือประมาณหนึ่งในห้ามีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน และประมาณหนึ่งในสี่ที่สตรีไม่ใช้วิธีป้องกันการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ขณะมีเพศสัมพันธ์ ทั้งนี้อธิบายได้ว่า สตรีส่วนใหญ่ยังมีทัศนะว่าหน้าที่ของสตรีต้องตอบสนองความต้องการทางเพศต่อสามีหรือคู่รัก ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่สตรีจะปกป้องตนเองการมีเพศสัมพันธ์ที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อในระบบเจริญพันธุ์ เพราะกลัวว่าการขอร้องให้สามีใช้ถุงยางอนามัยหรือปฏิเสธเพศสัมพันธ์จะนำไปสู่การปฏิเสธจากสามีหรือคู่รัก การถูกข่มขู่ คุกคามและการทำร้ายร่างกาย ขณะที่บุรุษส่วนใหญ่เป็นผู้กำหนดว่าจะเพศสัมพันธ์เมื่อใดและทำอย่างไร และมักไม่มีความรับผิดชอบในการป้องกันการติดเชื้อของสตรี ไม่สนใจความต้องการของภรรยา และเทคโนโลยีในการป้องกันเพื่อเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยที่สตรีสามารถใช้ได้เองมีเพียงถุงยางอนามัยสตรี ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักและมีจำหน่ายยังไม่แพร่หลาย คนในสังคมจำนวนมากที่มี ค่านิยมทางลบต่อถุงยางอนามัย มักถือว่าถุงยางอนามัยเป็นตัวแทนของความชั่วร้าย (เอื้อให้คนสำส่อนทางเพศ) นอกจากนี้ยังมีความยุ่งยากในการใช้ ซึ่งสตรีส่วนใหญ่จะประสบปัญหาที่บุรุษปฏิเสธที่จะใช้ ในการผลิตถุงยางนี้ยังต้องปรับขนาดให้เหมาะสมกับสตรี (พิมพวัลย์ บุญมงคล, 2543)

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับประจำเดือน อันดับแรกคือ ปวดประจำเดือน โดยทั่วไปอาการไม่รุนแรง ซึ่งสตรีมักไม่ใช้ยาในการบรรเทาอาการ แต่ใช้วิธีปฏิบัติโดยการนอนพัก ไม่ทำอะไรรอให้หายเอง สำหรับสตรีมีอาการปวดมากมักใช้ยาบรรเทาอาการปวด ในสตรีที่มีประจำเดือนไม่ปกติมักใช้ยาปรับประจำเดือนและ ยาพื้นบ้าน ซึ่งปัญหานี้คล้ายกับการศึกษาในสตรีกลุ่มอื่นๆ รวมทั้งสตรีไทยที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ทั่วไป ดังการศึกษาในสตรีวัยทำงานภาคเหนือ (สุสัณหา ยิ้มแย้ม และคณะ, 2548) พบว่าการปวดประจำเดือนเป็นปัญหาอันดับแรก และส่วนใหญ่คิดว่าเป็นเรื่องปกติ เพียงแต่นอนพัก ไม่ต้องทำอะไร ปล่อยให้อาการทุเลาลงเอง

การที่แรงงานสตรีไทใหญ่ที่มีปัญหาสุขภาพมักเลือกใช้วิธีการดูแลตนเอง หรือหมอพื้นบ้านนั้น อาจจะสะท้อนถึงปัญหาในการเข้าถึงบริการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความเป็นแรงงานข้ามชาติที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษา สถานภาพทางกฎหมาย ทำให้แรงงานข้ามชาติเหล่านี้ไม่กล้าที่จะปรากฏตัวให้เราได้เห็น ได้พูดคุย ได้ไต่ถาม หรือแม้กระทั่งได้ตรวจรักษาดูแลสุขภาพ ความหวาดกลัวที่จะถูกจับกุม การไม่สามารถสื่อสารกับเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรไทยให้เข้าใจสิ่งที่ตนเองต้องการสื่อสาร ความกลัวที่จะถูกมองว่าเป็นภาระ การได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม สิ่งเหล่านี้ได้กีดกันแรงงานเหล่านี้ไปจากกระบวนการในการดูแลรักษาและป้องกันโรคติดต่อ (ธนพรรณ จรรยาศิริ และคณะ, 2550: อดิศร เกิดมงคล, 2551)

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยนี้

การวิจัยนี้ข้อเสนอแนะดังนี้

- ควรมีการวิจัยเจาะลึกในประเด็นปัญหาเฉพาะเกี่ยวกับการสื่อสารทางเพศและการต่อรองทางเพศโดยเฉพาะประเด็นที่อาจจะเกี่ยวเนื่องจากสังคมวัฒนธรรม ความเชื่อ เพื่อค้นหาแนวทางในการเสริมพลังอำนาจแรงงานข้ามชาติสตรีไทใหญ่ในการสื่อสารและการต่อรองในการมีเพศสัมพันธ์ เพื่อลดภาวะเสี่ยงและปัญหาสุขภาพด้านอนามัยเจริญพันธุ์

- ควรมีการพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพด้านอนามัยสำหรับแรงงานข้ามชาติสตรีที่มีประสิทธิภาพ บุคลากรสุขภาพควรดูแลแรงงานข้ามชาติสตรีที่เน้นรูปแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ โดยการออกหน่วยให้บริการเคลื่อนที่และออกเยี่ยมตามที่พักหรือที่ทำงานที่มีแรงงานสตรีอยู่จำนวนมาก ทั้งนี้แรงงานข้ามชาติสตรีมักไม่กล้ามาขอใช้บริการสุขภาพ ไม่สะดวกในการเดินทาง และไม่สามารถจัดสรรเวลามาใช้บริการสุขภาพได้ นอกจากนี้บุคลากรสุขภาพควรมีความไวในประเด็นทางเพศและความแตกต่างทางวัฒนธรรม คำนึงถึงความรู้สึก ความเชื่อ ข้อปฏิบัติและวัฒนธรรมทางเพศที่อาจจะเป็นอุปสรรคในการใช้บริการสุขภาพ จัดให้มีบุคลากรสุขภาพสตรีที่มีจำนวนเพียงพอในการดูแลแรงงานข้ามชาติสตรีและให้สตรีมีส่วนร่วมในการดูแลตนเองและรักษาพยาบาล โดยการคัดเลือกอาสาสมัครสาธารณสุขต่างด้าว (อสต.)

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ขวัญชีวัน บัวแดง และคณะ. 2549. **รายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาและการพัฒนาการสื่อสารสุขภาพในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ: กรณีศึกษากลุ่มแรงงานไทใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธนพรรณ จรรยาศิริ และ ศิวพร อึ้งวัฒนา.2550. **การทบทวนสถานการณ์และพัฒนาผังพิสัยงานวิจัยแรงงานข้ามชาติ.** เชียงใหม่: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ. 2550 . **สิทธิแรงงานคือสิทธิมนุษยชน.** กรุงเทพฯ: โปรโตไทป์

พิมพวัลย์ บุญมงคล นิภรณ์ สัณหจริยา ศันสนีย์ เรืองสอน. (บรรณาธิการ).2543. **รื้อสร้างองค์ความคิดผู้หญิงกับสุขภาพ.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจนเดอร์เพรส.

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข. 2546. **สถานการณ์ด้านสาธารณสุขในในแรงงานต่างด้าว ปีงบประมาณ 2545** (ตุลาคม 2544 - กันยายน 2545). กรุงเทพฯ สามเจริญพาณิชย์.

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข. 2548. **รายงานการศึกษาความร่วมมือในการพัฒนางานสาธารณสุขชายแดน ไทย-พม่า ระหว่างหน่วยงานสาธารณสุขภาครัฐและองค์กรเอกชน.** กรุงเทพฯ สามเจริญพาณิชย์.

สุสัณหา ยิ้มแย้ม, สุจิตรา เทียนสวัสดิ์ และอำไพ จารุวัชรพาณิชกุล. 2548. **ปัจจัยทางด้านสังคมเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเข้าถึงการดูแลสุขภาพที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพสตรีไทยที่ทำงานในภาคเหนือ**. เชียงใหม่: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

องค์การ PATH. 2547. **รายงานการศึกษาระบบสุขภาพแรงงานข้ามชาติ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ภายใต้โครงการฟ้ามิตร**. เชียงใหม่:

อดิศร เกิดมงคล. 2551. **มายาคติชาติพันธุ์: ปัญหาแรงงานข้ามชาติ ข้ามมาทำไม? ในการสัมมนาเรื่อง ชีวิตสุขภาพ แรงงาน ของคนข้ามแดน: ช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติ** จัดโดย ร่วมกับ ศูนย์ภูมิภาคด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (RCSD) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์ชาติพันธุ์เพื่อการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หลักสูตรสังคมศาสตร์สุขภาพ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์

ภาษาอังกฤษ

MAP Foundation. 2006. **No-Human Being is Illegal, No-Migrant Worker is Illegal: 1996-2006**. Chiang Mai: Nuntapun.

Thu, M. & Kyu, H.H. 2006. **Social Network Influences on Reproductive Health Behavior of Myanmar Migrants in Maha Chai, Samut Sakhon, Thailand**. Assumption University Journal, 9(4): 222-228

มองปัญหาการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในพื้นที่การผลิตซ้ำทั้งการทำหน้าที่แม่และเมียในผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ ผ่านมุมมอง การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่ในบริบทความเป็นสมัยใหม่ : กรณีศึกษาจากจังหวัดเชียงใหม่

Regarding the Problem of Non-Anti-Retroviral Treatment Adherence (Non-ART Adherence) in the Sphere of Reproduction of Being Mother and Wife of Women Living with HIV/AIDS (WLHA) through Time-Space Distanciation in the Context of Modernity: A Case Study from Chiang Mai

จารุกัญญา เรือนคำ

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการอธิบายการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส ของผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีในพื้นที่การผลิตซ้ำทั้งการทำหน้าที่แม่และเมีย ซึ่งเป็นกรณีศึกษาจากจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ของแอนโทนี่ กิดเด้น (Anthony Giddens) ในเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่” ของแนวคิดความเป็นสมัยใหม่ มาอธิบายสาเหตุการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในกลุ่มผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวี

การขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส หมายถึง การทานยาไม่ตรงเวลา ลืมทานยา หยุดทานยา รวมถึงการไม่ใช้ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์กับคู่ เป็นเหตุให้ยาต้านไวรัสไม่สามารถกดเชื้อเอชไอวีที่อยู่ในร่างกายได้

ในมุมของ “การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่” ในบริบทความเป็นสมัยใหม่สะท้อนให้เห็นสาเหตุการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงเรื่องเวลาและพื้นที่ในครอบครัวแบบเดิมเปลี่ยนไปเนื่องจากการติดเชื้อของผู้หญิง ความพยายามในการรักษาสถานะทั้งความเป็นแม่และเมียและบทบาทของผู้ป่วยที่มีวินัยในการทานยาต้านไวสรัสทำให้ผู้หญิงไม่สามารถรักษาสถานะใดสถานะหนึ่งได้ตลอดเวลา โดยผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ยอมที่จะรักษาความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวมากกว่าสุขภาพของตนเอง จึงทำให้ผู้หญิงเลือกที่จะขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส เช่น การที่ผู้หญิงทำหน้าที่เป็นแม่ต้องทำงานบ้านและดูแลลูกทำให้ผู้หญิงทานยาไม่ตรงเวลา บางรายหยุดยาเพราะปัญหาครอบครัว อีกทั้งยังพบว่าผู้หญิงบางคนไม่สามารถต่อรองการใช้ถุงยางอนามัยกับสามี จึงไม่ได้ป้องกันเชื้อดื้อยา การศึกษายังพบว่ามีผู้หญิงรายหนึ่งที่ตัดสินใจทำแท้งเพราะท้องระหว่างการรักษาด้วยยาต้านไวรัส

การขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในพื้นที่ผลิตซ้ำทั้งการทำหน้าที่แม่และเมีย เป็นระดับการขาดวินัยในรักษายาต้านไวรัสระดับวิกฤต เพราะส่งผลให้ผู้หญิงเสี่ยงต่อการติดเชื้อซ้ำ และเผชิญกับปัญหาการดื้อยาต้านไวรัส หมายความว่าผู้หญิงจะไม่สามารถใช้ยาต้านไวรัสสูตรเดิมและยากลุ่มเดิมได้ จึงต้องเปลี่ยนยาสูตรใหม่ ซึ่งมีจำนวนยาต้านไวรัสที่ต้องทานต่อมื้อมากขึ้นกว่าเดิม ที่สำคัญคือผู้หญิงมีโอกาสเสี่ยงต่อการขาดวินัยในการทานยาสูตรใหม่ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: การขาดวินัยในการรักษายาต้านไวรัส การผลิตซ้ำทั้งการทำหน้าที่แม่และเมีย ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่ ความเป็นสมัยใหม่

Abstract

This article aims to explain non-ART adherence of Women Living with HIV/AIDS who are the mother and wife in the sphere of reproduction. It is a case study of Chiang Mai and used Anthony Giddens's social theory, namely, time-space distanciation in modernity to explain causes of non-ART adherence of WLHA.

Non-ART adherence refers to not taking ARVs (Anti-Retroviral Drugs) on time, forgetting to take it, ceasing it, including not using 100% condoms when they have sex with their partners. Then, it decreases the effectiveness of ARVs to suppress the HIV virus in their body.

Time and space distanciation in the context of modernity reflects causes of non-ART adherence because time and space were changed within the family due to HIV infection of WLHA. The effort to maintain women's status on being the mother and the wife, including the sick roles of WLHA having good ART adherence makes WLHA fail to hold either mother and wife status or sick role all the time. WLHA surrender to their health and choose to preserve their social status in relations to other family members. Thus, they fail on ART adherence. For example, WLHA had to do household works and nurtured their children that caused them not to take ARV on time. WLHA ceased ARV because of family problems. Moreover, WLHA could not negotiate their husband to use condoms that led to re-infection and non-ART adherence. The study found one woman made a decision to have abortion because of unwanted pregnancy during ART.

Non-ART adherence in the sphere of reproduction of being mother and wife is the severe pattern of non-ART adherence because it causes WLHA to have the HIV re-infection and drug resistance. It

means that WLHA cannot take the same group of ARV. Changing to the new regimen is always complicated due to more numbers of medicines. The important issue is that WLHA will risk to be non-ART adherents in near future.

Key words: Non-Anti-Retroviral Treatment Adherence (Non-ART adherence), reproduction of being the mother and the wife, Women Living with HIV/AIDS (WLHA), time-space distanciation, and modernity

บทนำ

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 เมื่อนักวิทยาศาสตร์ได้พัฒนายาต้านไวรัสเอดส์เพื่อกดเชื้อเอชไอวีในร่างกายของผู้ป่วย ยาต้านไวรัสกลายเป็นความหวังของผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีที่จะมีชีวิตยืนนานมากขึ้น ในทางทฤษฎีพบว่าการพัฒนายาต้านไวรัสเปรียบเหมือนมนต์วิเศษในการช่วยยืดชีวิตของผู้ป่วย เพราะยาต้านไวรัสจะทำหน้าที่กดเชื้อเอชไอวีในร่างกาย ทำให้ร่างกายของผู้ป่วยสามารถสร้างภูมิต้านทานเพิ่มขึ้น และมีผลทำให้ผู้ป่วยแข็งแรงและทำงานได้ตามปกติ แต่ในทางปฏิบัติกลับกลายเป็นว่าการรักษาด้วยยาต้านไวรัสนั้นมิใช่เรื่องง่ายเพราะเมื่อเริ่มรักษาแล้ว ผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีต้องทานยาต้านไวรัสตลอดชีวิต โดยต้องทานตรงเวลา ต้องทานให้ครบทุกมื้อ อีกทั้งต้องป้องกันการติดเชื้อซ้ำจากการมีเพศสัมพันธ์กับสามีโดยการใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์ เงื่อนไขต่างๆ เหล่านี้คือการมีวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส

ความหมายของวินัยในการรักษาด้วยยา (adherence) ถูกพูดถึงโดยบาลอฟสกี้ (Barofsky) (2521) ที่นำมาอธิบายเรื่องความต่อเนื่องในการการดูแลสุขภาพด้วยตนเองใน 3 ระดับ ระดับแรกคือ การยินยอมด้วยการถูกบังคับ (compliance) ระดับที่สองคือการมีวินัยในการทานยาโดยการให้ความร่วมมือ (adherence) และระดับที่สามคือ การเป็นพันธมิตรระหว่างผู้ให้การรักษากับผู้ถูกรักษา (therapeutic alliance) (อ้างไว้ใน Lubkin et al., 2545, หน้า 204) วินัยในการทานรักษาด้วยยา ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางในการรักษาผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวี ทั้งนี้เพราะกลไกการทำงานของยาที่มีประสิทธิผลต่อการควบคุมโรคมีความซับซ้อน ผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีส่วนใหญ่ต้องทานยาวันละ 2 ครั้ง ครั้งแรกและครั้งที่สองต้องมีช่วงเวลาห่างกัน 12 ชั่วโมงตรง และต้องทานยาตรงเวลา เช่น มื้อแรกทานเวลา 8.00 น. ตรงเวลา และมื้อที่สองต้องทานยาตอน 20.00 น. ตรงเวลา เป็นต้น ดังนั้นการมีวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสที่ดีนั้น ผู้ป่วยต้องให้ความร่วมมือในการสร้างวินัยด้านการรักษาให้กลายเป็นชีวิตประจำวันของผู้ป่วยให้ได้ หากผู้ป่วยไม่ได้ทำตามเงื่อนไขดังกล่าวแล้ว การขาดวินัยการทานยาเพียงเล็กน้อยสามารถทำให้เชื้อเอชไอวีมีการสร้างตัวเองขึ้นมาและเกิดการกลายพันธุ์ของเชื้อ ทำให้เกิดสายพันธุ์เชื้อดื้อยาได้ (Kremer & Ironson, 2549, หน้า.520) ซึ่งจะมีผลทำให้การรักษามีความยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น

ปัญหาการขาดวินัยในการรักษายาต้านไวรัสเป็นปัญหาด้านการดูแลและการรักษาของสาธารณสุขไทย ปัจจุบันนี้มีผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ที่เผชิญกับปัญหาเชื้อเอชไอวีดื้อยาจำนวนประมาณร้อยละ 10 ต่อปี หนึ่งในสาเหตุของการเกิดเชื้อเอชไอวีดื้อยาคือการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส ปัญหานี้น่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเพราะจำนวนผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีมีจำนวนมาก และปัจจุบันนี้ผู้อยู่ร่วมกับเอชไอวีเลือกการดูแลรักษาด้วยยาต้านไวรัสเป็นหลัก จากการรายงานของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนผู้ป่วยเอดส์สะสมตั้งแต่ 2531 ถึง 31 มีนาคม 2550 จำนวน 21,202 คน ในจำนวนนี้เป็นเพศชาย 14,710 และเพศหญิง 6,492 คน จำนวนผู้เสียชีวิตสะสมมีจำนวน 5,083 คน สำหรับตัวเลขของผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ในกรณีที่เปิดเผยตัวเองต่อสาธารณะและเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มและเครือข่ายผู้ติดเชื้อในจังหวัดเชียงใหม่ ที่ถูกรวบรวมโดยเครือข่ายผู้ติดเชื้อจังหวัดเชียงใหม่มีจำนวน 3,650 คน ในจำนวนนี้แบ่งเป็นเพศชาย 1,544 และเพศหญิง 2,106 คน ในกลุ่มดังกล่าวมีผู้ชายที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีและรักษาด้วยยาต้านไวรัสจำนวน 1,367 คนหรือร้อยละ 88.53 และผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีและรักษาด้วยยาต้านไวรัสจำนวน 1,752 คนหรือร้อยละ 83.19 คน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ประภัสสร แก่นสาร, 14 สิงหาคม 2550)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าการศึกษาเรื่องการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสมักจะเป็นประเด็นการศึกษาโดยใช้มุมมองทางจิตวิทยาในการหาสาเหตุของพฤติกรรมนี้ ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับความคิดความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการทานยาของคนไข้ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการทางการแพทย์กับคนไข้ ซึ่งการศึกษายังเน้นระดับบุคคล หรือระดับจุลภาคค่อนข้างมาก (micro level) การศึกษาบริบททางสังคมที่เป็นสาเหตุของการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในระดับโครงสร้างทางสังคม หรือระดับมหภาค (macro level) ยังไม่ได้ถูกพูดถึงมากนัก ดังนั้นการศึกษาโดยใช้แนวคิด “การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่” ในบริบทความเป็นสมัยใหม่ ของแอนโทนี่ กิดเด้น มาอธิบายสาเหตุการขาดวินัยในการทานยาต้านไวรัสของผู้หญิงที่มีชีวิตร่วมกับเอชไอวี ทำให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างโดยเฉพาะในพื้นที่ครอบครัว ที่ผู้หญิงทำหน้าที่ผลิตซ้ำทั้งการทำหน้าที่แม่ เมีย และผู้มีวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส

วิธีวิทยาในงานวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการทบทวนวรรณกรรม และทฤษฎีทางสังคมศาสตร์เพื่อตอบคำถามงานวิจัย งานวิจัยดำเนินการในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ด้วยเหตุผลหลัก 2 ประการ คือ จังหวัดเชียงใหม่เป็นพื้นที่นำร่องของโครงการการเข้าถึงการรักษาด้วยยาต้านไวรัส ในปี พ.ศ. 2543 ซึ่งโครงการดังกล่าวพัฒนาเป็นโครงการการเข้าถึงการดูแลรักษาด้วยยาต้านไวรัสในระดับชาติ หรือโครงการ

การวิจัยมีการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป็นเวลา 3 เดือนตั้งแต่เดือนสิงหาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2550 การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมกับผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีจำนวน 10 คนโดยการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายใช้เกณฑ์การคัดเลือกตามหลักเกณฑ์วินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสทั้งทางการแพทย์และพฤติกรรม กล่าวคือ การมีวินัยในการทานยาต้องมีความสม่ำเสมอร้อยละ 95 ซึ่งจะทำให้ยามีประสิทธิภาพมากพอที่จะกดเชื้อเอชไอวีในร่างกายมนุษย์ (cited in Hosek, Harper & Dominico, 2548, หน้า 167) หมายความว่า การขาดความสม่ำเสมอมากกว่าร้อยละ 5 คือการขาดวินัยในการทานยา ผู้วิจัยประยุกต์หลักการเข้ากับพฤติกรรมการทานยาของผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีที่มีข้อผิดพลาดเรื่องการทานยาได้เพียง 3 ครั้งต่อเดือน โดยคำนวณจากการทานยาของผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีที่ทานยาวันละ 2 มื้อ เดือนละ 60 ครั้ง ถ้าคิด 60 เท่ากับร้อยละ 100 ร้อยละ 95 คือ 57 ครั้ง ผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีสามารถผิดพลาดได้ 3 ครั้งต่อเดือน นอกจากนี้เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion criteria) ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีสมัครใจที่จะเปิดเผยกับผู้วิจัยว่าเป็นผู้ขาดวินัยการทานยาต้านไวรัส (Self-report) นอกจากนี้ยังพิจารณาจากประสบการณ์การรักษาที่เคยทานยาต้านไวรัสมากกว่า 1 ครั้งในชีวิต หยุดยาเนื่องจากไม่สามารถทนอาการข้างเคียงของยาได้ เคยเข้าร่วมโครงการวิจัยเรื่องยาต้านไวรัสแล้วต้องหยุดยาเมื่อโครงการสิ้นสุดลง และเคยทานยาต้านไวรัสแต่หยุดยาเพราะรู้สึกว่าอาการป่วยดีขึ้นแล้ว เป็นต้น

นอกจากนี้เกณฑ์การคัดเลือกเข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้พิจารณาจากผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ที่มีอายุตั้งแต่ 15-49 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยแรงงานและอนามัยเจริญพันธุ์ ตามการเก็บข้อมูลเชิงระบาดวิทยาของสาธารณสุขไทย และผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีต้องอยู่ใกล้กับเมืองโดยพิจารณาจากที่อยู่อาศัยอยู่ในรัศมี 10-60 กิโลเมตรรอบเขตเมืองเชียงใหม่

ข้อค้นพบ

1. เชียงใหม่มีลักษณะของความเป็นสมัยใหม่ (Modernity)

ความเป็นสมัยใหม่ หมายถึง วาทกรรมต่างๆที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสถาบันทางสังคมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกตะวันตกก่อนเป็นลำดับแรก แล้วเกิดความแพร่หลายไปสู่ที่ต่างๆ ทั่วทุกมุมโลก ซึ่งยังก่อให้เกิดความไม่ต่อเนื่องของระบบสังคมดั้งเดิมทุกประเภท (Tanabe & Keyes, 2002, หน้า.6) จากนิยามเบื้องต้นจะเห็นว่าความเป็นสมัยใหม่พูดถึงเรื่องของการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมแบบดั้งเดิม เข้าสู่ระบบ

สำหรับประเทศไทยได้เข้าสู่การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้มากกว่าศตวรรษหนึ่งแล้ว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากระบบกสิกรรมสู่ระบบอุตสาหกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากระบบเศรษฐกิจของโลก (Tanabe & Keyes, 2002) สำหรับเชียงใหม่ที่เป็นเมืองอันดับสองรองจากกรุงเทพฯ ได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบดั้งเดิมสู่บริบทความเป็นสมัยใหม่ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญของความเป็นสมัยใหม่เพราะเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่มีดัชนีตัวชี้วัดการเติบโต ด้วยมูลค่าของรายได้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในจังหวัดเชียงใหม่ (Gross Domestic Product-GDP) ในปี 2543 มูลค่าของรายได้ผลิตภัณฑ์มวลรวมของเชียงใหม่คือ 81,423 ล้านบาท รายได้ผลิตภัณฑ์มวลรวม 3 อันดับแรกของจังหวัดเชียงใหม่มาจากภาคบริการจำนวน 23,464 ล้านบาทหรือร้อยละ 28.82 อันดับที่สองมาจากภาคอุตสาหกรรมจำนวน 15,359 ล้านบาทหรือร้อยละ18.86 ส่วนลำดับสามมาจากภาคการเกษตร 9,258 ล้านบาทหรือร้อยละ 11.37

เมื่อระบบการผลิตแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงและถูกแทนที่ด้วยระบบการผลิตใหม่ ทำให้จังหวัดเชียงใหม่มีลักษณะความเป็นสมัยใหม่ ที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม และทางสถาบันทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2. สาเหตุของการขาดวินัยในการทานยาต้านไวรัสในพื้นที่ของการผลิตซ้ำทั้งการทำหน้าที่แม่และเมีย ที่มองผ่านมุม "การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่"

แนวคิดเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่" ในบริบทความเป็นสมัยใหม่ของแอนโทนี่ กิดเด้น ได้กล่าวถึงเวลาและพื้นที่ในบริบทความเป็นสมัยใหม่ที่แตกต่างจากเวลาและพื้นที่ในสมัยดั้งเดิม เวลาในบริบทความเป็นสมัยใหม่ถูกทำให้เป็นมาตรฐาน และเชื่อมเข้าสู่พื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อระบบและความคิดเชิงนามธรรม ความคิดนามธรรมที่กิดเด้นพูดถึงคือ เงินตรา และระบบที่กำหนดโดยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ทางเทคโนโลยี ซึ่งเราอาจจะตีความระบบและความคิดเชิงนามธรรมของเขาเป็น ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมแทนการผลิตแบบใช้แรงงานคนซึ่งเป็นการผลิตดั้งเดิม หรือ การแพทย์สมัยใหม่ที่พึ่งพิงระบบเทคโนโลยีทางการแพทย์โดยมีแพทย์เป็นผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ควบคุมระบบนามธรรมเหล่านั้น เป็นต้น

หากนำแนวคิดเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่" มาอธิบายปัญหาการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในพื้นที่ผลิตซ้ำ ซึ่งหมายถึงการทำหน้าที่ของผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีในฐานะแม่และเมียที่ดีในครอบครัว สามารถพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงของเวลาและพื้นที่ในบ้านที่เปลี่ยนจากพื้นที่เดิมสู่พื้นที่ใหม่ เพราะการแพร่ระบาดของเอชไอวีเอดส์ที่เข้าสู่พื้นที่ในบ้าน อย่างไรก็ตามอุดมการณ์ของผู้หญิงที่ต้องเป็นแม่และเมียที่ดีตามแบบอย่างของผู้หญิงในเวลาและพื้นที่เดิม ยังถูกคาดหวังจากสังคมเหมือนเดิม

แนวคิด “การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่” ในพื้นที่ผลิตซ้ำในการทำหน้าที่แม่และเมีย ที่เชื่อมโยงกับปัญหาเอดส์สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์แบบใหม่ภายใต้เงื่อนไขการติดเชื้อของผู้หญิงและสามี ที่ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีอยู่นั้นเปราะบาง และผลักดันให้ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ต้องกลายเป็นผู้ขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในท้ายที่สุด นอกจากนี้แนวคิดเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่” นำมาอธิบายสาเหตุของการขาดวินัยในการทานยาในพื้นที่ผลิตซ้ำใน 3 ประเด็นคือ การเป็นแม่ทำให้มีภาระงานบ้านจึงทำให้ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส การเป็นเมียทำให้ไม่สามารถต่อรองเรื่องการใช้ถุงยางอนามัยกับสามีมีผลทำให้เกิดเชื้อดื้อยาต้านไวรัส และการเป็นเมียที่ต้องมีบุตรทำให้ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีตั้งครรภ์ในระหว่างทานยาต้านไวรัส ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการขาดวินัยในช่วงการรักษาด้วยยาต้านไวรัส

<u>การเป็นแม่ทำให้มีภาระงานบ้านจึงทำให้ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส</u>

การเป็นแม่ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ เป็นภาวะที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของผู้หญิงกับสมาชิกในครอบครัวในหลายรูปแบบ แต่ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ความสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส

การเป็นแม่ที่ทำให้เห็นความสัมพันธ์ที่เป็นภาระ และนำไปสู่การขาดวินัยในการทานยา เช่น ประสบการณ์ของ *หญิงวัยรุ่นกับการเปลี่ยนผ่าน* สะท้อนสาเหตุการทานยาต้านไวรัสไม่ตรงเวลาว่า*“แฟนและครอบครัวน่าจะช่วยเราบ้าง เราต้องทำงานบ้าน เวลาที่เราต้องทานยาก็เรียกใช้เรา มันน่าเบื่อ”* การที่ผู้หญิงมีงานบ้านต้องทำ และดูแลลูกๆ และสามี เป็นภาระที่ไม่เอื้อให้เธอมีเวลาในการทานยาต้านไวรัส

[19] การติดเชื้อซ้ำ หมายถึง การที่ผู้ติดเชื้อเอชไอวีหนึ่งในสองคน หรือทั้งสองคนเป็นผู้ติดเชื้อมีเพศสัมพันธ์โดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย ทั้งสองคนสามารถติดเชื้อซ้ำเป็นครั้งที่สอง การติดเชื้อซ้ำในกรณีของคู่ที่รักษาด้วยยาต้านไวรัสจะส่งผลให้ยาต้านไวรัสไม่สามารถกดเชื้อกลายพันธุ์ได้

การเป็นแม่ที่ต้องมอบความรักให้กับลูกอย่างอบอุ่นทำให้ *ผู้หญิงชาติพันธ์* ขาดวินัยในการทานยาต้านไวรัส *ผู้หญิงชาติพันธุ์เล่าชีวิต*ประจำวันของเธอให้ฟังว่า เธอเลือกทานยามื้อเช้าตอน 9.00 น. และมื้อเย็นเวลา 21.00 น. การทานยาของเธอมักจะทานยาเกินเวลาที่กำหนด เธอทานยาเกินเวลาที่กำหนดโดยเฉลี่ยประมาณ 1 ครั้งต่อเดือน แต่ละครั้งจะเกินเวลาที่กำหนดไปประมาณ 10-20 นาที และส่วนใหญ่จะทานยาเกินเวลาในมื้อเย็น ทั้งนี้เพราะเธอใช้เวลาอย่างอบอุ่นกับลูกสาวของเธอ เธอเล่าให้ฟังว่า

> *ส่วนใหญ่ก็จะทำกับข้าว ทำกับข้าวประมาณ 2 อย่าง อาบน้ำตอน 2 ทุ่มครึ่ง ก็เลยลืม(ทานยา)ไป บางครั้งก็คุยกับลูกสาวก็เลยลืม (ทานยา) ไปเลย เวลาที่คุยกับลูกสาวจะเป็นเวลาตอนเย็น คุยเล่นๆ คุยสัพเพเหระ ตลกๆ ตอนนี้ลูกสาวอายุ 15 ปีแล้ว บางครั้งก็ร้องเพลง อ่านหนังสือให้แม่ฟัง เป็นหนังสือเกี่ยวกับละคร บางทีก็ดูทีวีด้วยกันตอนเย็น*
>
> (ประสบการณ์จาก *ผู้หญิงชาติพันธุ์* อายุ 34 ปี กรณีตัวอย่างการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในขั้นเริ่มต้น)

การเป็นแม่ได้ดีเพียงใดนั้นอาจไม่ได้อยู่ที่การให้ความเป็นแม่แต่เพียงฝ่ายเดียว ลูกก็มีส่วนสำคัญที่จะสร้างหรือจะบั่นทอนชีวิตของผู้เป็นแม่ได้ อย่างไรก็ตามการเป็นแม่ที่ควรดูแลและให้ความรักแก่ลูกอย่างไม่มีเงื่อนไข เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชีวิตของ *แม่ผู้เสียสละ* ต้องขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส ทั้งนี้เพราะลูกชายสร้างปัญหาให้กับเธอ จนทำให้เธอหมดกำลังใจในการรักษาวินัยในการใช้ถุงยางอนามัยกับสามี ซึ่งถือว่าเป็นการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส ในท้ายที่สุดการเป็นแม่จึงเป็นการทำร้ายสุขภาพของเธอ เธอเล่าให้ฟังว่า

> *ช่วงที่ลูกชายคบเพื่อนอยู่นั้น บางทีก็มาขอยืมเงินแม่เป็นหมื่นเพื่อจะเอาไปให้เพื่อน ก็เอาเงินที่เตรียมไว้จะทำสวนหอมหัวใหญ่ให้ลูกไป ในที่สุดก็ต้องกู้เงินธกส.ใหม่ (กู้เงินในนามผู้อื่น) เพราะลูกไม่เอามาคืน กู้เงินมาก็เป็นเงินหมุนเวียนไปเรื่อยๆ ได้มาก็เอามาใช้หนี้บ้าง...แต่ช่วงหลังที่มีปัญหาเรื่องลูก บางครั้งก็ประชดไม่ใช้ถุงยางอนามัย ตายก็ตาย บอกแฟนว่าถ้าไม่อยากป้องกันก็แล้วแต่ มีเป็นบางช่วงที่ไม่ได้ใช้ถุงยางอนามัยกับสามีเลย*
>
> (ประสบการณ์จาก *แม่ผู้เสียสละ* อายุ 49 ปี กรณีตัวอย่างการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในขั้นวิกฤต)

ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเช่น *แม่ผู้เสียสละ* ต้องทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหลังจากการเสียชีวิตของหัวหน้าครอบครัวหรือสามีคนแรก ผู้หญิงต้องทำทั้งงานบ้านและรับภาระเศรษฐกิจของครอบครัว ทำให้เกิดภาวะตึงเครียดในครอบครัว เหตุนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ *แม่ผู้เสียสละ* หยุดยาต้านไวรัสเพื่อประชดคนในครอบครัวให้หันมาสนใจสิ่งที่เธอทุ่มเททำให้ทุกคน ซึ่งมีค่าเทียบเท่ากับชีวิตของเธอเอง ในกรณีนี้ยาต้านไวรัสกลายเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความสนใจของคนในครอบครัว

> *(ฉัน) เป็นคนกินยาสม่ำเสมอมาก ปลุกนาฬิกาตลอดเวลา จนชาวบ้านทราบว่าปลุกนาฬิกา ก็จะถามว่าปลุกนาฬิกาทำไม ก็บอกว่าจะทานยาต้านไวรัส ไม่เคยลืมเลย แต่ตอนที่ท้อก็หยุดเลย ตอนหยุดยานั้นปี พ.ศ 2547 เป็นเพราะอารมณ์ชั่ววูบ ครั้งสุดท้ายตอนเลิกยามันมีปัญหากับน้า ไม่เข้าใจกัน เราอยู่กันมาตั้งสิบกว่าปี ทำอะไร ไม่มาปรึกษา เราก็เลยคิดว่าเราจะอยู่กันไปทำไม ไม่มีประโยชน์แล้ว เราอยู่ด้วยกันเหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน เครียดสุดๆ ก็เลยหยุดยา ตายก็ปล่อยให้มันตายไป เราเหมือนอยู่ตัวคนเดียว เราก็ดูแลน้าแต่ทำไมน้าไม่รักเราเลย ทำอะไร ไม่เคยมาปรึกษาเราเลย เห็นว่าเราเป็นอะไร เราคิดหนักเลยว่าเขาคงไม่เห็นเราเป็นลูกเป็นหลาน*
>
> (ประสบการณ์จาก *แม่ผู้เสียสละ* อายุ 49 ปี กรณีตัวอย่างการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในขั้นวิกฤต)

การเป็นแม่ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ เป็นภาวะที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของผู้หญิงกับสมาชิกในครอบครัวในหลายรูปแบบ ทั้งความสัมพันธ์ที่เป็นภาระ ความสัมพันธ์ที่มอบให้กันอย่างอบอุ่น และความสัมพันธ์ที่กลายเป็นการทำร้ายตนเองได้ด้วยเช่นกัน

<u>การเป็นเมียทำให้ไม่สามารถต่อรองเรื่องการใช้ถุงยางอนามัยกับสามีมีผลทำให้เกิดเชื้อดื้อยาต้านไวรัส</u>

การเป็นเมีย เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ ต้องประคับประคองเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับสามีของเธอ การติดเชื้อเอชไอวีเป็นเงื่อนไขที่ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีต้องคำนึงถึงการใช้ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์กับสามี เพื่อทำให้สามีไม่ติดเชื้อจากเธอ เธอเองก็ไม่ติดเชื้อซ้ำ และทำให้ยาต้านไวรัสสามารถจัดการกับเอชไอวีในร่างกายได้

การสื่อสารให้สามีใช้ถุงยางอนามัยนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายนัก จากประสบการณ์ของ *แม่ผู้เสียสละ* ต้องใช้ข้ออ้างทั้งเรื่องสุขภาพและการไม่มีอารมณ์ทางเพศเป็นทางออกสำหรับการตัดบทการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับสามี เธอเล่าว่า *"เพราะเรามีเชื้อ เรา ก็บอกว่าถ้าเวลาจะมีความสัมพันธ์กันก็ต้องใช้ถุงยางอนามัย ถ้า*

แต่สำหรับครอบครัวของ *หญิงวัยรุ่นกับการเปลี่ยนผ่าน* อำนาจและการตัดสินใจในการมีความสัมพันธ์ทางเพศแบบปลอดภัยอยู่ในมือของผู้ชาย หรือ สามีของเธอ ทำให้เธอไม่สามารถต่อรองเรื่องการใช้ถุงยางอนามัยกับคู่ของเธอได้ เช่นเดียวกับกรณีของ *แม่ผู้สง่างาม* เธอเล่าให้ฟังว่า

> *อีกอย่างหนึ่งเวลาอยู่กับแฟน บอกให้ใส่ถุงยางอนามัย แกก็ไม่ใส่ แกเป็นผู้ชาย เราไม่รู้จะห้ามอย่างไร แกไม่ยอมทั้งๆ ที่แกก็ทราบว่าติดเชื้อต้องใส่ถุงยางอนามัย แต่เดี๋ยวนี้ก็ยอมแล้ว เราให้แกใส่ตลอด ยิ่งตอนที่จะโดนเปลี่ยนยาก็บอกสามีไปว่า นี่แหละเป็นผลของการไม่ใส่ถุงยางอนามัย เราเองก็จะตาย จะอยู่กับลูกได้ไม่นานแล้ว*
>
> (ประสบการณ์จาก *แม่ผู้สง่างาม* อายุ 32 ปี กรณีตัวอย่างการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในขั้นวิกฤต)

การที่ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีขาดความสามารถในการต่อรองให้ผู้ชายใช้ถุงยางอนามัย ส่วนหนึ่งเกิดมาจากความเชื่อที่ว่าบทบาทเรื่องเพศเป็นของผู้ชายเท่านั้น ส่วนผู้หญิงต้องยินยอมและทำตามสิ่งที่สามีร้องขอ ความเชื่อเช่นนี้เป็นเหตุให้เธอมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย และเป็นผลให้เธอต้องเปลี่ยนสูตรยาต้านไวรัสเพราะเกิดเชื้อดื้อยา ปัจจุบัน *แม่ผู้สง่างาม* ต้องทานยาต้านไวรัสสูตรดื้อยา จากเดิมวันละ 2 เม็ด โดยแบ่งเป็นมื้อเช้า 1 เม็ด และมื้อเย็น 1 เม็ด กลายเป็นวันละ 9 เม็ด แบ่งเป็นมื้อเช้า 4 เม็ด มื้อเย็น 4 เม็ด และทานเวลา 21.00 น. อีก 1 เม็ด

ความสัมพันธ์ทางเพศในชีวิตคู่ของผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเป็นเรื่องซับซ้อน จึงต้องการการสื่อสารที่เห็นถึงผลของปัญหาที่จะตามมาอย่างชัดเจน เพื่อสร้างความตระหนักและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางเพศของผู้ชายให้ป้องกันการติดเชื้อซ้ำ การขาดการสื่อสารที่สามารถทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเช่นนี้มีผลทำให้ผู้หญิงขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส และสุ่มเสี่ยงที่จะเผชิญกับการรักษาด้วยยาต้านไวรัสที่ซับซ้อนมากขึ้นและต้องมีวินัยในการรักษาที่สูงกว่าเดิม

<u>การเป็นเมียที่ต้องมีบุตรทำให้ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีตั้งครรภ์ในระหว่างทานยาต้านไวรัส ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการขาดวินัยในช่วงการรักษาด้วยยาต้านไวรัส</u>

การเป็นเมีย ยังรวมถึงความคาดหวังในเรื่องการมีบุตร ตามแบบครอบครัวชายเป็นใหญ่ที่ต้องการมีสายเลือดของตนเป็นผู้สืบตระกูล จากประสบการณ์ของ *ช่างเสริมสวยผู้ซ่อนเร้น* ซึ่งเป็นกรณีของผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ที่ยังไม่เปิดเผยสถานะในการติดเชื้อกับพื้นที่สาธารณะ เธอทราบว่าเธอติดเชื้อจากสามีคนแรกหลังจากที่เลิกลากับเขาถึง 2 ปี เธอปกปิดสถานะในการติดเชื้อเนื่องจากต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวด้วยอาชีพช่างเสริมสวย เมื่อมกราคม ปี พ.ศ. 2550 เธอตัดสินใจแต่งงานกับเพื่อนของพี่สาว เขาไม่ติดเชื้อแต่ทราบสถานการณ์ติดเชื้อของเธอ แต่ด้วยความรักจึงตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ด้วยกัน ในช่วงที่ทั้งคู่ตัดสินใจอยู่ด้วยกัน ทั้งคู่ได้วางแผนชีวิตร่วมกัน ฝ่ายชายบอกว่าอยากมีลูกกับเธอ เธอเล่าว่า *"สามีเคยคิดที่จะมีลูกใหม่ เนื่องจากเห็นว่าแต่งงานกันเพราะรัก ก็อยากมีลูกด้วยกัน แต่ฉันไม่อยากจะมีลูก ก็ให้เหตุผลว่าเราก็เคยมีลูกกันมาฟากละคนอยู่แล้ว ยอมรับว่าฉันเองไม่อยากมีลูก"* ในที่สุดทั้งสองคนได้วางแผนด้วยการใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้งที่มีความสัมพันธ์ทางเพศด้วยกัน

แต่ในกรณีของ *หญิงวัยรุ่นกับการเปลี่ยนผ่าน* ที่ทราบว่าตนติดเชื้อเอชไอวีครั้งแรกเมื่อเธอตั้งครรภ์ได้ 5 เดือน สะท้อนให้เห็นว่าเธอและสามีไม่ได้วางแผนครอบครัวร่วมกัน รวมถึงการตรวจเลือดก่อนการมีบุตร ทำให้เธอต้องทานยาต้านไวรัสเพื่อป้องกันการถ่ายทอดเชื้อจากแม่สู่ลูกในครั้งแรก หลังจากคลอดลูกเป็นเวลา 2 ปี เธอป่วยหนักและเริ่มยาต้านไวรัสในครั้งที่ 2 การรักษาด้วยยาต้านไวรัสในครั้งนี้ เธอก็ไม่ได้วางแผนครอบครัวรวมถึงการใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์กัน จึงทำให้เธอตั้งท้องอีกครั้งหนึ่ง เธอเล่าว่า

> *ไม่เคยใช้ถุงยางอนามัยอนามัยผู้หญิง ไม่ใช้การคุมกำเนิดใดๆ เลย แต่ตอนนี้ใช้ถุงยางอนามัย 100% เชื่อมั่นค่ะว่าป้องกันได้ แต่ไม่ได้เป็นอย่างนี้ตั้งแต่ต้นเดิมนั้นก็ไม่ค่อยได้ใช้ก็เลยท้อง(หลังจากมีลูกชายคนเล็กแล้ว) ตอนนั้นทานยาต้านไวรัสด้วยก็เลยไปทำแท้งหลังจากนั้นมาก็ใส่ถุงยางอนามัยตลอด ไม่อยากพลาดอีกแล้ว*
>
> (ประสบการณ์จาก *หญิงวัยรุ่นกับการเปลี่ยนผ่าน* อายุ 27 ปี กรณีตัวอย่างของการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในขั้นวิกฤต)

แม้ความเห็นระหว่างเธอกับสามีจะมีความเห็นเรื่องการมีลูกไม่เหมือนกัน เธอเล่าว่าสามีอยากให้เก็บลูกคนนี้ไว้ แต่เธอก็ต่อรองและเลือกที่จะทำแท้งซึ่งในขณะนั้นเธอมีอายุครรภ์มีอายุ 2 เดือน เธออ้างกับสามีว่าการทานยาต้านไวรัสอาจจะทำให้ลูกมีเกิดมาพิการ ทั้งๆ ที่เธอเองก็ทราบว่าการทานยาต้านไวรัสเพิ่มโอกาสให้เด็กปลอดจากเอชไอวีเอดส์ แต่การที่เธอบอกเช่นนั้นเพราะเธอไม่อยากมีภาระในการดูแลลูก ในความคิดเห็นของเธอสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหญิงชายในครอบครัว ที่คาดหวังให้ผู้หญิงต้องเป็น

เป็นคนตัดสินใจที่จะไม่เก็บเด็กไว้เอง แต่แฟนอยากได้ลูก ก็เลยคุยกับแฟนไว้ว่าสงสารเด็ก เวลาแม่ทานยาต้านไวรัส กลัวลูกจะพิการ สามีก็ยอมฟัง... ไม่เอาแล้ว เหนื่อยมาก ไม่ใช่ว่าพ่อจะดูแล แม่ต่างหากที่จะต้องดูแล คิดว่าถ้าเป็นแม่อีกทีต้องไม่มีความสุขแน่เลย ปวดหัว(ย้ำคำว่าปวดเป็นการยืดเสียงยาวๆ) เวลาที่ลูกสองคนมาอยู่ด้วยกัน เหนื่อยเหมือนจะขาดใจตาย ชอบแย่งของเล่นกัน ปวดหัว

(ประสบการณ์จาก *หญิงวัยรุ่นกับการเปลี่ยนผ่าน* อายุ 27 ปี กรณีตัวอย่างของการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในขั้นวิกฤต)

การไม่ใช้ถุงยางอนามัยในช่วงการรักษาด้วยยาต้านไวรัสถือว่าเป็นการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสเพราะส่งผลถึงการรับเชื้อดื้อยาและการเปลี่ยนสูตรยาที่มีจำนวนปริมาณยามากขึ้น ในกรณีของ *หญิงวัยรุ่นกับการเปลี่ยนผ่าน* ยังส่งผลโดยตรงต่อปัญหาสุขภาพและอนามัยเจริญพันธุ์ของผู้หญิง เธอเล่าว่า

"กว่าจะฟื้นตัวก็นาน ทำไปแล้วเกือบ 2 ปี ตอนนี้ก็ยังรู้สึกร่างกายไม่ค่อยฟื้น(จากการทำแท้ง) เลย" การเป็นผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ยังทำให้โรงพยาบาลคิดอัตราการให้บริการทางการแพทย์ที่ค่อนข้างสูง ปกติแล้วอัตราในการทำแท้งสำหรับผู้หญิงโดยทั่วไปที่มีอายุครรภ์ 12-15 สัปดาห์ ทางโรงพยาบาลแห่งนี้จะคิดค่าใช้จ่ายประมาณ 6,500 บาท [ข้อมูลจากการสัมภาษณ์อดีตพยาบาลประจำโรงพยาบาลดังกล่าว] แต่สำหรับเธอทางโรงพยาบาลคิดราคา 8,000 บาทและใช้วิธีที่เสี่ยงต่อสุขภาพของผู้หญิงด้วยการใช้ยาสลบซึ่งมักจะไม่ทำเช่นนี้ในคนไข้ปกติ ทั้งนี้เพราะลักษณะของการให้บริการเช่นนี้แก่ผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์มีอยู่น้อยมาก การเป็นผู้ที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์และตั้งท้องจึงเป็นกรณีพิเศษซึ่งทำให้ผู้ให้บริการสามารถคิดราคาในอัตราพิเศษได้ (Supply induces demand) และผู้รับบริการก็เต็มใจที่จะจ่ายแพงเพราะต้องการจัดการกับปัญหาของตนเอง ในกรณีนี้ได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับคนไข้ในระบบการแพทย์เชิงพาณิชย์ ที่มีฐานคิดของการให้บริการอยู่ที่กำไร และความพึงพอใจของลูกค้าที่มองว่าวิธีนี้เป็นการให้บริการในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยที่สุดให้กับตนเอง

ปัญหาการท้องของผู้หญิงในระหว่างการทานยาต้านไวรัสถือว่าเป็นปัญหาการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส และผู้หญิงส่วนหนึ่งก็เลือกที่จะทำแท้ง แต่ปัญหาดังกล่าวยังไม่ถูกศึกษามากนัก ทั้งนี้เพราะปัญหาการท้องและการทำแท้งเชื่อมโยงกับจริยธรรม และอุดมการณ์ของความเป็นแม่ รวมถึง

สาเหตุของการขาดวินัยในการทานยาในพื้นที่ผลิตซ้ำใน 3 ประเด็นข้างต้นส่งผลให้ผู้หญิงขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส ทั้งนี้เพราะผู้หญิงมีภาระในการดูแลงานบ้านและลูกๆ รวมถึงสมาชิกในครอบครัว มีผลทำให้ผู้หญิงทานยาไม่ตรงเวลา บางรายเกิดความเครียดเรื่องความสัมพันธ์กับคนในบ้านจนทำให้ตนต้องหยุดยา การมีวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสที่ครอบคลุมถึงเรื่องการใช้ถุงยางอนามัยยังเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก หากอำนาจในการตัดสินใจที่จะมีหรือไม่มีความสัมพันธ์ทางเพศอยู่ในมือของผู้ชาย รวมถึงการขาดการสื่อสารที่ชัดเจนและเพิ่มความปลอดภัยให้กับผู้หญิงมากขึ้น การนอกจากนี้การขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสยังส่งผลถึงปัญหาอนามัยเจริญพันธุ์ในเรื่องการท้องและการแท้งของผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีอีกด้วย

บทสรุป

"เวลา" และ "พื้นที่" ภายในบ้านของผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวี ซึ่งต้องทำหน้าที่ผลิตซ้ำทั้งการเป็นแม่และเมียตามแบบอุดมการณ์ มีผลทำให้ผู้หญิงขาดวินัยในการดูแลรักษาด้วยยาต้านไวรัสระดับวิกฤต การที่ผู้หญิงมุ่งรักษาความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวแบบชายเป็นใหญ่ ทำให้เธอไม่สามารถรักษาความตรงเวลาในการทานยา และความสม่ำเสมอในการใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้ง โดยปัญหาดังกล่าวเกิดจากบทบาทที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งยังเป็นบทบาทที่ขัดแย้งกันระหว่างการทำหน้าที่แม่ เมีย และการเป็นผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่ต้องมีวินัยการรักษาอย่างสูง ปัญหาดังกล่าวมีผลทำให้ผู้หญิงไม่สามารถที่จะรักษาสถานะอย่างหนึ่งอย่างใดไว้ได้ในเวลาเดียวกัน สิ่งที่ผู้หญิงเลือกก็ยังเป็นความสัมพันธ์ของตนกับสมาชิกในครอบครัวมากกว่าชีวิตของตัวเอง

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการขาดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสในพื้นที่ผลิตซ้ำทั้งการทำหน้าที่แม่และเมียผ่านมุมของ "การเปลี่ยนแปลงเวลาและพื้นที่" ในบริบทความเป็นสมัยใหม่ ทำให้เห็นว่าผู้หญิงเลือกที่จะรักษาความสัมพันธ์ของตนกับสมาชิกในครอบครัว ดังนั้นควรจะสร้างอำนาจของผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ให้มีอำนาจที่ใกล้เคียงกับผู้ชายในครอบครัว ทั้งการปรับความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว และการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยและการป้องกันการติดเชื้อซ้ำ ดังรายละเอียดดังนี้

การปรับความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว เพื่อส่งเสริมให้เกิดวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส ดำเนินการโดย

ประการแรก เพิ่มการสื่อสารเรื่องวินัยการรักษาด้วยยาต้านไวรัสกับสมาชิกในครอบครัว ทั้งสามีและลูก เพื่อให้เข้าใจเหตุผลและความจำเป็นของการรักษาด้วยยาต้านไวรัส

ประการที่สอง ใช้ความสัมพันธ์ด้านบวกกับสมาชิกในครอบครัวทั้งสามีและลูกในการช่วยลดภาระงานบ้านของผู้หญิง รวมถึงให้สามีและลูกเตือนให้ทานยาต้านไวรัสให้ตรงเวลา

ประการที่สาม เพิ่มความท้าทายในการรักษาด้วยยาต้านไวรัสด้วยการวางแผนการรักษาของผู้หญิงร่วมกับการวางแผนชีวิตของสมาชิกในครอบครัว เพื่อให้ผู้หญิงมีแรงจูงใจในการใช้เวลากับคนที่รักให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ประการที่สี่ เพิ่มวิธีการช่วยเตือนเพื่อสร้างวินัยในการรักษาด้วยยาต้านไวรัส เช่น การใช้มือถือปลุกเวลาทานยา และการจัดยาสำรองไว้ในกระเป๋าเงินที่พกติดตัวเป็นประจำ เพื่อป้องกันการกลับบ้านไม่ทันเวลาทานยา เป็นต้น

การมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยและการป้องกันการติดเชื้อซ้ำ มุ่งให้ผู้หญิงสามารถรักษาความสัมพันธ์ของตนกับสมาชิกในครอบครัวของเธอ โดยอาจจะพิจารณาเป็นแผนปฏิบัติงานเพื่อสร้างอำนาจให้ผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับเอชไอวีเอดส์ในพื้นที่ผลิตซ้ำทั้งการทำหน้าที่แม่และเมียได้มากขึ้น อย่างเช่น

ประการแรก การรณรงค์การใช้ถุงยางอนามัยควรจะรณรงค์ทั้งถุงยางอนามัยชายและหญิงเพื่อให้ผู้หญิงมีทางเลือกในการป้องกันตัวเองมากขึ้น

ประการที่สอง ภาครัฐควรส่งเสริมการใช้ถุงยางอนามัยสตรีให้มากขึ้น เช่น ภาครัฐอาจใช้กลยุทธการตลาดเพื่อสังคม (Social marketing) ในการผลิตถุงยางอนามัยที่ถูกลง และสนับสนุนต้นทุนการผลิตส่วนหนึ่งเพื่อให้มีถุงยางอนามัยสตรีราคาถูก เพื่อให้ผู้หญิงมีโอกาสเข้าถึงการป้องกันตัวเองได้มากขึ้น

ประการที่สาม เมื่อดำเนินการไประยะหนึ่ง ภาครัฐอาจจะลดสัดส่วนของการแจกถุงยางชาย แล้วเพิ่มการแจกถุงยางอนามัยสตรีให้มากขึ้น ทั้งนี้อาจจะต้องศึกษาแนวทางดังกล่าวอย่างรอบด้านก่อนดำเนินการ

ประการที่สี่ องค์กรที่ทำงานส่งเสริมความปลอดภัยด้านสุขภาพของผู้หญิงควรจะให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการป้องกันตนเองอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

จังหวัดเชียงใหม่. วิกิพิเดีย สารานุกรมเสรี. เข้าถึง 28 กรกฎาคม 2550 จากเว็บไซต์: http://th.wikipedia.org/wikiจังหวัดเชียงใหม่

ทานาเบ, ช. 2551. **ชุมชนกับการปกครองชีวญาณ: กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวีในภาคเหนือของไทย.** กรุงเทพ: เคล็ดไทย.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่. 2550. **สถานการณ์โรคเอดส์จังหวัดเชียงใหม่: กลุ่มงานควบคุมโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์** (มีนาคม 2550).

ภาษาอังกฤษ

Giddens, A. (1989). **Sociology 'The Textbook of the Nineties'**. Cambridge: Polity Press.

Giddens, A. (1991). **Modernity and Self-Identify: Self and Society in the Late Modern Age**. Cambridge: Polity.

Hosek, S. G., Harper, Gary.W., and Domanico, Rocco. (2005). Preditors of medication adherence among HIV-infected youth. **Psychology, Health & Medicine***, 10* (2), 166-179.

Kremer H., I. G. (2006). To tell or not tell: Why people with HIV share or don't share with their physicians whether they are taking their medication as prescribed. **AIDS Care**, 18, 520-528.

Lubkin, I., Laren, P. (Eds.). (2002). **Chronic Illness: Impact and Intervention**. Boston: Jones and Bartlett Publishers.

Revenga, A., Over, M., Masaki, E., Peerapatanapokin, W. (2006). **The Economics of Effective AIDS Treatment: Evaluating Policy Options for Thailand**. Washington: World Bank.

Ritzer, G. (2000). **Modern Sociological Theory**. Bosten: McGraw-Hill Higher Education.

Tanabe, S., Keyes, C. (2002). **Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos.** Honolulu: University of Hawaii

ความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาหญิง : ความเครียดของผู้บำบัดความเครียด

Work Alienation among Female SPA therapirsts : Stress of Stress Relievers

สุธีลักษณ์ ลาดปาละ

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้คือ การศึกษาสาเหตุของความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาและลักษณะของความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาหญิงโดยใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง ทำการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพกับพนักงานนวดสปาหญิงที่มีความเครียดจากการทำงานสูงจำนวน 10 คนที่ทำงานอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่

การศึกษานี้พบว่า พนักงานนวดสปามีความเครียดสูง เนื่องจากพนักงานนวดสปาหญิงถูกครอบงำขัดเกลาให้ยอมรับวิธีการทำงานของระบบทุนนิยมทั้งจากในบ้านและในที่ทำงาน พนักงานเหล่านี้ต้องถูกแยกออกจากครอบครัวและชุมชนของเธอมาทำงานที่ขัดกับจารีตชุมชน พนักงานนวดสปาหญิงเหล่านี้ถูกกดขี่จากทั้งระบอบนายทุนในการประกอบอาชีพทั้งในเรื่องค่าแรง กำลังแรงงานและกระบวนการแรงงาน การลดคุณค่าของงานบริการ ทั้งยังโดนเอาเปรียบจากระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่ที่นอกเหนือจากการประกอบอาชีพแล้ว พวกเธอยังต้องมีหน้าที่ในการดูแลครอบครัว พ่อแม่ สามีและลูกอีกด้วย การถูกกดทับกระทำซ้ำดังกล่าวนี้เอง ที่เป็นสาเหตุสำคัญในการเกิดความเครียดของพนักงานนวดสปา

Abstract

Objective of this study is to explore the capitalist working context of female SPA therapists and their alienation. Qualitative method has been applied to 10 women spa therapists who have high job stress in Chiangmai province.

It is found that the women spa therapists have high level of alieanation. The female spa therapists have been socialized to accept social and cultural norms that are related to patriarchy. They have been separated from their communities and have to do job that contradicts to their norms. In addition they have been exploited by capitalist system in terms of wage, working conditions and welfare. According to the patriarchal norms, they also have been harassed by society especially their patriarchal customers and her husbands or partners.

บทนำ

พนักงานนวดสปาเป็นอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคมไทย และมีอัตราการเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆอันเนื่องจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของธุรกิจนี้ ทำให้มีความต้องการแรงงานกลุ่มดังกล่าวสูงทั้งในประเทศและนอกประเทศ สำหรับเรื่องความเครียดจากการทำงาน แม้ว่าจะไม่มีการสำรวจอย่างจริงจังในเรื่องความเครียดของพนักงานนวดสปาเพราะเป็นอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ก็ตาม แต่จากการเทียบเคียงกับการศึกษาเรื่องความเครียดจากการทำงานในอาชีพที่มีลักษณะงานคล้ายคลึงกันคือพนักงานบำบัดความงาม จากประสบการณ์การทำงานร่วมกับพนักงานนวดสปาและการสำรวจเบื้องต้นของผู้วิจัยพบว่าพนักงานนวดสปามีความเครียดจากการทำงานสูงจริง

ความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาที่เกิดขึ้นนี้ ส่งผลกระทบในหลายๆด้าน มีผลต่อสุขภาพของตนเองและหากจัดการลดความเครียดไม่ได้ก็อาจเกิดผลกระทบรุนแรงไปจนถึงการฆ่าตัวตายได้ นอกจากนี้ยังส่งผลเสียต่อคนรอบข้าง ครอบครัว องค์การและสังคม

จากการทบทวนงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปา พบว่า ในประเทศไทยยังไม่มีผู้ทำการศึกษาในเรื่องดังกล่าวเลย รวมทั้งยังขาดการนำความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์อื่นๆนอกเหนือจากความรู้ด้านจิตวิทยาไปใช้ในการศึกษาวิจัย ขาดการเชื่อมโยงปัญหาความเครียดจากการทำงานกับบริบทของกระบวนการแรงงานและการจัดการองค์กร จึงควรทำการศึกษาในเรื่องความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาในบริบทของกระบวนการแรงงานและการจัดการองค์การเป็นอย่างยิ่ง

โดยในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีคำถามหลักของการวิจัยว่าทำไมพนักงานนวดสปาจึงเกิดความเครียดจากการทำงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปา ลักษณะของกระบวนการแรงงานในเรื่องกำลังแรงงาน การจัดการทางอารมณ์ วิธีการบริการ วัตถุปัจจัยในการบริการของพนักงานนวดสปาและการจัดการองค์การในระบบบริหารแบบราชการและการจัดการแบบเป็นวิทยาศาสตร์ของงานในสถานประกอบการสปา รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปากับในเรื่องกำลังแรงงาน การจัดการทางอารมณ์ วิธีการบริการ วัตถุปัจจัยในการบริการของพนักงานนวดสปาและการจัดการองค์การในระบบบริหารแบบราชการและการจัดการแบบเป็นวิทยาศาสตร์ของงานในสถานประกอบการสปา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองในเรื่องกระบวนการแรงงานและการจัดการ

วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาสาเหตุของความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปา รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการแรงงาน การจัดการองค์การกับความเครียดของพนักงานนวดสปา ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกพนักงานนวดสปาที่มีความเครียดจากการทำงานสูง จำนวน 10 คน ใช้แบบวัดความเครียดสวนปรุงเพื่อคัดกรองพนักงานนวดสปาที่มีความเครียดจากการทำงานสูง ร่วมกับการประเมินตนเองของพนักงานนวดสปา การประเมินของเพื่อนร่วมงาน ประกอบกับข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงความเครียดจากการทำงาน พนักงานนวดสปาที่เป็นกรณีศึกษาต้องประกอบอาชีพพนักงานนวดสปามาไม่ต่ำกว่า 1 ปี ทำงานในสถานประกอบการสปาที่ศึกษามาแล้วไม่ต่ำกว่า 6 เดือนและหากออกจากสถานประกอบการสปาที่ศึกษาไปแล้วต้องออกไปไม่เกิน 1 ปี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ พนักงานนวดสปาที่เป็นกรณีศึกษาทำงานอยู่ในสปาแบบไม่มีที่พักค้างคืนจำนวน 3 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่

นอกเหนือจากการสัมภาษณ์พนักงานนวดสปา ผู้วิจัยใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยการเข้าไปเยี่ยมชมสถานประกอบการสปาที่เป็นกรณีศึกษาและเข้าไปใช้บริการในฐานะลูกค้า เพื่อศึกษาบริบทด้านกระบวนการแรงงานและการจัดการองค์การของสปาที่ทำการศึกษา ใช้ระยะเวลาในการศึกษานาน 5 เดือน โดยผู้วิจัยได้แจ้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยให้แก่พนักงานนวดสปาและเจ้าของสถานประกอบการทุกแห่งทราบ รวมทั้งใช้ชื่อสมมติในการเผยแพร่ เพื่อป้องกันความเสียหายต่อผู้ให้ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพนักงานนวดสปา การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเจ้าของกิจการสปา ผู้บริหารสปา หัวหน้าพนักงานนวดสปา และพนักงานต้อนรับและการสังเกตบริบทของสถานประกอบการรวมทั้งการเข้าไปใช้บริการในฐานะลูกค้า นำมาขยายความเป็นแบบบันทึกงานสนาม โดยผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลไปในคราวเดียวกันตลอดระยะเวลาของการศึกษา โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองในเรื่องของกระบวนการแรงงานและการจัดการองค์การในการวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยนำเสนอการศึกษาครั้งนี้ในลักษณะเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

พนักงานนวดสปา : ผู้หญิงกับงานของผู้หญิง

พนักงานนวดสปาที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 10 คนเป็นเพศหญิง มีทั้งผู้หญิงที่โสด สมรส และเป็นหม้าย แต่พวกเธอมีสิ่งที่เหมือนกันก็คือพวกเธอเป็นกำลังหลักในการหารายได้เลี้ยงครอบครัว แต่แม้ว่าจะต้องทำงานนอกบ้านหนักแค่ไหนภาระงานในบ้านก็ยังเป็นของพวกเธอ การเป็นผู้ทำงานหาเลี้ยงครอบครัวไม่ได้รับข้อยกเว้นไม่ให้ทำงานบ้านซึ่งต่างกับกรณีที่ฝ่ายชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว พวกเขาจะได้รับการยกเว้นมิให้ต้องทำงานในบ้านไปโดยปริยาย

"ตื่นเช้าประมาณตี 5 ป้าก็ทำกับข้าว เรียกลูกตื่น ก็ให้ลูกบ่าวกินข้าว ป้าก็มาส่งลูกมาโรงเรียน ไปส่งลุงซื้อกับข้าว เพราะรถเครื่องมันมีคันเดียว ซื้อกับข้าวเสร็จก็กลับบ้าน ถ้ามีผ้า ป้าก็ซักผ้า ทำงานบ้านจนเสร็จแล้วก็มาทำงาน เลิกก็ 3-4 ทุ่ม กลับถึงบ้านหลับเป็นตาย"

(อี๊ด : อินเซนส์ สปา)

การที่ต้องเป็นกำลังหลักในการหารายได้เลี้ยงครอบครัวก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พนักงานนวดสปาหญิงต้องออกจากบ้านมาเป็นพนักงานนวดสปา เนื่องจากงานที่มีรายได้ในชุมชนหาได้ยากและความต้องการใช้เงินของสังคมทุนนิยมมีมากขึ้นทำให้พนักงานนวดสปาหญิงและครอบครัวไม่มีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัวของเธอได้

พนักงานวดสปาถูกแยกออกจากครอบครัวและชุมชน พนักงานนวดสปาส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดทางภาคเหนือ ย้ายถิ่นมาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่เพื่อประกอบอาชีพ หรือหากมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ก็ไม่ได้อยู่ในอำเภอเมืองมีภูมิลำเนาอยู่ในชนบท พนักงานนวดสปาจึงต้องอาศัยอยู่ในห้องเช่าหรือหอพัก กลับบ้านได้เฉพาะในวันหยุดสัปดาห์ละ 1 วัน ซึ่งอาจไม่ได้หยุดเลยในช่วงฤดูท่องเที่ยวทำให้ต้องแยกตัวออกมาจากครอบครัวเพราะสถานประกอบการสปาส่วนใหญ่อยู่ในเขตเมือง ทำให้แรงงานแปลกแยกจากครอบครัว ชุมชนและสังคม

"พี่ก็มีภาระต้องดูแล แฟนพี่พูดไปแล้วเนาะก็เป็นคนที่ไม่ค่อยมีความรับผิดชอบน่ะค่ะ เขาก็ไม่สามารถ support เราได้ พี่ก็มีลูกคนนึงอายุ 6 ขวบแล้ว ก็อยู่กับยาย กับแฟนพี่ที่พร้าว...พี่ก็คิดถึงลูกนะ แต่ทำไงได้ อยู่บ้านก็ไม่มีอะไรทำ บางทีก็น้อยใจนะกลับบ้านอยากกอดลูก ลูกก็ไม่มาหา ติดยายมากกว่า แต่เราก็รู้เราไม่ได้เลี้ยงเค้ามา" (หล้า: พาราไดส์ สปา)

แรงงานเหล่านี้เป็นบุคคลที่ด้อยโอกาสในสังคม จึงไร้โอกาสในการเลือกอาชีพถูกเหนี่ยวนำให้เข้าสู่การเป็นกรรมกรได้ง่ายตามความต้องการของนายทุนภายใต้การส่งเสริมของรัฐ แรงงานมีวิธีการเข้าสู่อาชีพได้ดังนี้ คือ เข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่ทางราชการจัดอบรม สมัครเรียนหลักสูตรการ

พนักงานนวดสปาประกอบอาชีพอื่นๆหลากหลายก่อนหน้าที่จะมาประกอบอาชีพพนักงานนวดสปา แต่การเข้าสู่อาชีพนี้ มีสาเหตุสำคัญคือ ถูกบีบออกมาจากการผลิตภาคการเกษตรที่รายได้ต่ำ ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ทำให้แรงงานสตรีทั้งหลายต้องก้าวเข้าสู่อาชีพพนักงานนวดสปา เนื่องจากธุรกิจสปามีอัตราการเจริญเติบโตมาก จึงมีความต้องการแรงงานมาก พนักงานนวดสปาไม่เพียงพอกับความต้องการของตลาด ทำให้รายได้ของพนักงานนวดสปาสูงกว่างานอื่นๆในลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น พนักงานนวดแผนโบราณ พนักงานเสริมสวย เป็นต้น ยิ่งพนักงานนวดสปาส่วนใหญ่อยู่ในชนชั้นทางสังคมที่ต่ำ เศรษฐฐานะไม่ดี ก็ยิ่งถูกบีบให้ต้องจำนนให้ทำงานในระบบทุนนิยมนี้ต่อไปอย่างไม่มีสิทธิเลือก

ผู้หญิงกับงานบริการ

เหตุที่พนักงานนวดสปาส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงก็เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่างานบริการเป็นงานของผู้หญิง ผู้หญิงให้การบริการ การดูแลผู้อื่นได้ดีกว่าผู้ชาย นายทุนเป็นผู้คัดเลือกแรงงานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยการผลิตของตน พนักงานนวดสปาเป็นอาชีพที่มีพนักงานเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายในสัดส่วนที่ต่างกันมาก เนื่องจากนายทุนยินดีรับพนักงานเพศหญิงมากกว่า เพราะสามารถให้บริการได้ทั้งเพศชายและหญิง อีกทั้งมีลักษณะที่เหมาะสมกับงานบริการมากกว่าเพศชาย คือ สุภาพ อ่อนโยน ใจเย็น รวมถึงงานที่เกี่ยวกับการนวดและสุขภาพ เช่น การนวดไทยหรือการนวดเพื่อเสริมสวยก็มักจะมีแต่พนักงานเพศหญิง อีกทั้งยังปกครองได้ง่ายกว่าแรงงานชายด้วย

นายทุนยังแสวงหากำไรจากความเป็นผู้หญิงของพวกเธอ แม้ว่าสถานประกอบการสปาจะถูกทำให้มีภาพพจน์ที่ชัดเจนในเรื่องของการให้บริการด้านสุขภาพไม่ใช่การขายบริการทางเพศ แต่ขณะเดียวกันนายทุนก็นำเอาความน่าดึงดูดใจต่อเพศตรงข้ามของผู้หญิงมาขายด้วย เริ่มจากการคัดเลือกพนักงานที่รูปร่างหน้าตาดี การแต่งหน้าและแต่งกายที่ดึงดูดใจเพศตรงข้าม เป็นแสวงหาผลประโยชน์บนความเป็นหญิงของพวกเธอ ร่างกายของพนักงานนวดสปาถูกจัดการจากขัดเกลาจากนายทุนให้แสดงความเป็นผู้หญิงที่มีร่างกายสวยงามน่าชื่นชมสร้างความรื่นรมย์กับลูกค้าซึ่งเธอเองก็มีความสุขกับความสวยงามนั้น แต่ความสวยงามนั้นก็ทำให้เธอเครียดกับการถูกล่วงละเมิดทางเพศด้วย

“เราก็ชอบนะ แต่งตัวสวยๆใครบ้างจะไม่ชอบ แต่ก็อย่างว่าเราต้องแต่งตัวสวยแบบนี้ มันก็ล่อตาล่อใจเขาเหมือนกัน ก็นึกถึงใจเค้าใจเรา แล้วยิ่งต้องมาใกล้ชิดถูกเนื้อต้องตัวกัน มันก็เลยเป็นเรื่อง เราก็เลย

ลักษณะการทำงานของพนักงานนวดสปามีดังต่อไปนี้คือ พนักงานนวดสปามีหน้าที่ให้บริการลูกค้าตามที่สถานประกอบการแต่ละแห่งกำหนด บริการส่วนใหญ่ได้แก่ การนวดประเภทต่างๆ และการเสริมความงาม นอกจากนี้สถานประกอบการแต่ละแห่งยังจัดหาบริการที่แตกต่างจากที่อื่นๆเพื่อเป็นจุดขายของสถานประกอบการของตนเองด้วย นอกจากนี้พนักงานนวดสปาต้องทำงานอื่นๆตามแต่ที่นายทุนจะกำหนดด้วย อาทิ การทำความสะอาดห้อง การตรวจสอบคลังสินค้าหรือขายผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

การทำงานที่ต้องมีการสัมผัสเนื้อตัวร่างกายของลูกค้าอย่างใกล้ชิดนี้เป็นการปฏิสัมพันธ์กันทั้งทางกาย ใจและอารมณ์ของทั้งผู้ให้บริการและผู้รับบริการ โดยที่พนักงานนวดสปาถูกกำหนดมาให้สร้างความพึงพอใจให้แก่ลูกค้าอย่างสูงสุดผ่านการแสดงออกทางกายคือการให้บริการ ในขณะเดียวกันพนักงานนวดสปาก็ยังถูกกำหนดท่าที การพูดจาและอารมณ์ที่เหมาะสมในการแสดงออกขณะให้บริการลูกค้าอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าการทำงานพนักงานนวดสปาเป็นตัวแทนให้เห็นถึงการกดขี่ทางชนชั้นที่ชัดเจน ชนชั้นนายทุนมีสิทธิเหนือร่างกาย จิตใจและอารมณ์ของผู้ใช้แรงงานหญิงอย่างแท้จริง

“เค้าก็มีคนสอนแหละ ว่าต้องทำยังไง นวดยังไง พูดกับลูกค้ายังไง ก็ทำตามที่เค้าสอน อย่านอก standard เดี๋ยวก็มีปัญหากันอีก เราเรียนมาไม่เหมือนกับที่เค้าสอน ก็เคยเถียงนะ ก็โดนว่าอีก”

(จุ๋ม: พาราไดส์ สปา)

อำนาจของทุนนิยมอยู่เหนือความเชื่อและจารีตประเพณี ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าพนักงานส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคเหนือ ซึ่งมีจารีตประเพณีที่ขัดกับการประกอบอาชีพพนักงานนวดสปา ที่ต้องถูกเนื้อต้องตัวสัมผัสอย่างใกล้ชิดกับผู้คนมากมาย อาทิเช่น ความเชื่อเรื่องการผิดผี หญิงชายไม่ควรถูกเนื้อต้องตัวกันหากไม่ใช่คนในครอบครัวหรือสามีภรรยา อีกทั้งภาพของงานนวด เช่น การนวดไทยก็ถูกนำไปโยงกับการขายบริการ หมอนวดในอาบ อบ นวด ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับอาชีพพนักงานนวดสปา รวมทั้งคนในครอบครัวของพนักงานนวดสปาเองด้วย ทำให้พนักงานสปาหญิงเหล่านี้มีความเครียดนอกงานเพิ่มขึ้น แต่เนื่องจากอาชีพพนักงานนวดสปาเป็นอาชีพที่มีรายได้ดีกว่าการขายแรงงานอื่นๆทำให้คนจำนวนมากตัดสินใจประกอบอาชีพนี้แม้ว่าจะมีความไม่เห็นด้วยจากคนในครอบครัวก็ตาม อุดมการณ์หรือวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำสั่งสอนมาตลอดชีวิตให้รักนวลสงวนตัวประพฤติตัวอยู่ในกรอบก็ทำให้พนักงานนวดสปาเพียงแต่คิดก็เครียดแล้วเมื่อต้องทำประกอบอาชีพที่ขัดกับความเชื่อเหล่านั้น แต่ครอบครัวและสามีของเธอก็ลงโทษเธอด้วยการบอกกับเธอว่า ไม่ให้ประกอบอาชีพที่ขัดกับจารีตเหล่านี้หรือหากอนุญาตให้ประกอบอาชีพก็เป็นไปอย่างไม่เต็มใจนักแต่เพราะไม่มีทางอื่นที่ดีกว่าในการหารายได้มาใช้จ่าย

“อาชีพนี้ชาวบ้านไม่ค่อยยอมรับ เหมือนกับอาชีพที่โดนดูถูกดูแคลน แฟนก็ไม่ค่อยเข้าใจ”

(จันทรา : พาราไดส์ สปา)

“เวลาเครียด ป้าก็ไม่ได้เล่าให้ใครฟังหรอก ลุงก็ไม่รู้ว่าป้ามาทำงานแบบนี้ ..... มันก็ไม่ดีอยู่แล้วใช่มั้ยล่ะที่เรามาทำงานแบบนี้” (อี๊ด : อินเซนส์ สปา)

การล่วงละเมิดทางเพศในที่ทำงานจากลูกค้าชายที่ทำให้เธอเครียดมาก ลูกค้าชายมักที่จะจ้องมองส่วนต่างๆของร่างกายของเธอ หาโอกาสที่จะล่วงเกินร่างกายของเธอ ชวนสนทนาในเรื่องที่ลามก ขอให้เธอทำบำบัดความใคร่ด้วยวิธีต่างๆให้ตั้งแต่สำเร็จความใคร่ให้จนถึงการขอร่วมเพศจริงๆ โดยคิดว่าเธอเหมือนกับพนักงานอาบอบนวดที่สามารถซื้อได้ด้วยเงินและเกรงกลัวเจ้าของกิจการที่เข้าข้างลูกค้าเสมอ ซึ่งการร้องเรียนเรื่องของการล่วงละเมิดทางเพศที่พนักงานนวดสปาหญิงเหล่านี้ต้องเผชิญนั้นก็คล้ายคลึงกับสิ่งที่ผู้หญิงอื่นๆในสังคมต้องเผชิญก็คือการเรียกร้องหาหลักฐาน ซึ่งบ่อยครั้งการกระทำของลูกค้าก็ยากที่จะหาหลักฐาน ทำให้พวกเธอต้องยอมจำนนต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศต่อไป

“พอเริ่มนวดก็เอาละ เริ่มลวนลามละ จับนู่นจับนี่ละ เราก็ต้องกดมือเค้าลง พยายามป้องกันตัวเราแต่ก็ต้องแบบสุภาพๆ จะได้ไม่มีปัญหา ทั้งที่มันก็ไม่ได้สุภาพกับเราเลยนะ แต่เราก็ต้องทำแบบนั้น”

(แอน : พาราไดส์ สปา)

“บางทีมันก็เปิดให้เรา เราก็ถามเจ้านายนะคือ มันก็ไม่ใช่ความผิดของเขา เขาจะซักว่าวอยู่ตรงนั้นเราก็ไม่สามารถทำอะไรได้คือเขาไม่ได้ทำอะไรเรา ถ้าถามว่าเจอแบบนี้แล้วจะทำยังไง เราก็ต้องทำตามหน้าที่ของเราไปถ้าเขาไม่ทำร้ายเรา ไม่ลวนลามเรา แต่มันก็เหมือนข่มขืนเราทางสายตา เคยถามเจ้านายแล้วว่าเราไม่บริการเค้า แล้วมันก็จะบอกว่าฉันยังไม่ได้ทำอะไรเธอเลย แล้วเธอนวดไม่ถึงชั่วโมงแล้วเธอออกเราก็จะโดนคอมเพลน” (เพ็ญ : พาราไดส์ สปา)

ค่าแรงของพนักงานนวดสปามีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการกำหนดของนายทุนสถานประกอบการบางแห่งจ่ายค่าแรงเป็นเงินเดือน มีค่าล่วงเวลา นอกจากนี้ยังจ่ายค่าคอมมิชชั่นให้แก่พนักงานนวดสปาด้วย นอกจากนี้ยังมีวิธีการจ่ายค่าแรงแบบอื่นๆ เช่น การจ่ายค่าแรงตามรายชั่วโมงหรือการบริการที่ให้บริการแก่ลูกค้า การจ่ายค่าแรงเป็นรายวัน เป็นต้น ความแตกต่างของค่าแรงนี้นายทุนเป็นผู้กำหนดว่าพนักงานนวดสปาคนใดควรจะได้รับเท่าไหร่โดยที่พนักงานนวดสปาไม่มีสิทธิ์เรียกร้องใดๆ พนักงานนวดสปาหญิงเหล่านี้มีรายได้ต่อเดือนไม่ต่ำกว่า 7,000 บาท และในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวพวกเธออาจมีรายได้กว่า 15,000 บาทต่อเดือน ซึ่งมากกว่างานอื่นๆที่พวกเธอเคยประกอบอาชีพมาก่อน

เนื่องจากการทำงานนวดสปามีโอกาสใกล้ชิดกับลูกค้าผู้ชายสูง ดังนั้นเธอจึงเครียดกับความหึงหวงของสามีอยู่เสมอ ความเครียดที่สัมพันธ์กับงานเช่นนี้นับเป็นภาระกับเธออย่างมากในการที่จะต้องกลับ

นายทุนเป็นผู้กำหนดกระบวนการแรงงาน พนักงานนวดสปาหญิงเหล่านี้ถูกกำหนดระยะเวลาในการทำงาน วิธีการทำงาน รวมทั้งค่าตอบแทนจากนายทุน พนักงานนวดสปาไม่มีสิทธิในการต่อรองหรือเรียกร้องใดๆ การตัดสินใจต่างๆในสถานประกอบการถือเป็นสิทธิขาดของนายทุน

ความเป็นผู้หญิงของพนักงานนวดสปาทำให้ความเครียดจากการทำงานสูงมากขึ้น ความเป็นผู้หญิงที่ถูกคาดหวังให้รับภาระความเป็นแม่ เมียและลูกที่ดีที่บังคับส่งให้เธอต้องออกจากบ้านมาเป็นพนักงานนวดสปาในเมืองนั้นยิ่งกดทับพวกเธอให้ทุกข์มากขึ้น ส่งผลต่อการทำงาน ทำให้ความเครียดจากการทำงานสูงตามไปด้วย

พนักงานนวดสปาจึงเป็นเหยื่อของสังคมแบบทุนนิยมที่นายทุนและรัฐร่วมมือกันลากออกมาจากวิถีชีวิตของชาวนาเข้าสู่การเป็นกรรมกรรับจ้างในภาคบริการ มีชีวิตอยู่เพื่อรับใช้ชนชั้นนายทุน ยิ่งไปกว่านั้นพวกเธอยังต้องอยู่เพื่อรับใช้สังคมระบบชายเป็นใหญ่ที่คาดหวังให้พวกเธอปฏิบัติตามความคาดหวังในหน้าที่ของผู้หญิงที่ดีอีกด้วย

ลักษณะความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปา ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่าพนักงานนวดสปามีความเครียดจากการทำงานแบ่งออกเป็น 5 มิติคือ ความเครียดในมิติที่ไม่มีอิสระในการทำงาน ความเครียดในมิติที่ต้องขัดแย้งแข่งขันกับเพื่อนร่วมงาน ความเครียดในมิติที่รู้สึกว่าตนเองด้อยคุณค่า ความเครียดในมิติที่เจ็บปวดเมื่อยล้าทั้งกายและใจจากการทำงาน และความเครียดในมิติที่ต้องระงับอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมกับการให้บริการ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความเครียดในมิติที่ไม่มีอิสระในการทำงาน เป็นความแปลกแยกจากกระบวนการแรงงาน ที่พนักงานนวดสปาไม่ได้เป็นผู้ควบคุมการผลิตด้วยตนเอง ไม่สามารถทำงานตามความพึงพอใจหรือความต้องการของตนเอง ไม่มีอิสระในการทำงาน ต้องทำงานไปตามที่นายทุนกำหนด เช่น การถูกบังคับให้ขายสินค้าซึ่งเป็นงานที่นอกเหนือจากการให้บริการสปา การไม่มีอำนาจในการพิจารณาการทำงานของตนเองต้องรับการตรวจสอบมาตรฐานอยู่เสมอ นอกจากนี้พนักงานนวดสปายังไม่มีอิสระในการกำหนดเวลาพักของตนเอง ตามที่ร่างกายหรือจิตใจอันเมื่อยล้าต้องการ เป็นความเครียดแบบไม่มีอิสระในการทำงานอีกรูปแบบหนึ่ง

“พี่ก็ไม่เคยทำมาก่อนนะ เคยแต่นวดอย่างเดียว ไม่คิดว่าเค้าจะบังคับให้ขายคอร์สด้วย ขายไม่ได้เค้าก็ว่า.... พี่ก็เครียดนะ ปวดหัว ไม่รู้จะทำยังไง”

(สาว : ฟลอร่า สปา)

2. ความเครียดในมิติที่ต้องขัดแย้งแข่งขันกับเพื่อนร่วมงาน เป็นความแปลกแยกจากเพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมงานกลายเป็นคนแปลกหน้าต่อกัน ต้องแข่งขันกัน เพื่อทำให้ได้ผลผลิตและกำไรสูงสุด ขัดกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่ต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ความเครียดในมิตินี้เป็นความเครียดแบบที่ไม่สามารถมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน เป็นที่ยอมรับจากกลุ่มหรือทำงานได้อย่างราบรื่นโดยไม่มีปัญหาขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงาน ได้แก่ การแข่งขันกันให้มีรายได้มากที่สุดและการถูกเลือกปฏิบัติ

"มันก็มีนะน้อง เรื่องเลือกคนให้กันเนี่ย แต่ละคนก็ชั่วโมงไม่เท่ากัน ได้เงินก็ไม่เท่ากัน รี (พนักงานต้อนรับ) เขาก็ซิกแซกเอาให้กัน พี่นี่เคยผิดกัน(ทะเลาะกัน)บ่อยมากๆ" (กัญญา : พาราไดส์ สปา)

3. ความเครียดในมิติที่รู้สึกว่าตนเองด้อยคุณค่า ความเครียดจากการทำงานในมิตินี้ พนักงานนวดสปารู้สึกว่าตนเองด้อยคุณค่า ไม่ได้แสดงศักยภาพที่แท้จริงตามความต้องการของตน ศักยภาพความเป็นมนุษย์ของตนลดลง ได้แก่ การไม่สามารถทำความต้องการของตนเองได้ ต้องมาทำงานที่ตนเองไม่ชอบ อยู่ในกฎ ระเบียบที่ฝืนใจ แต่ก็ต้องทนทำงานต่อไปเพื่อแลกกับค่าแรง หรือแม้จะเป็นงานที่ชอบแต่ก็ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นใดๆได้ ต้องอยู่ในกฎ ระเบียบที่ตนเองไม่เห็นด้วย รวมทั้งการถูกเหยียดหยามจากลูกค้าโดนการล่วงละเมิดทางเพศด้วยวาจาและการกระทำของลูกค้าซึ่งสวมวิญญาณของผู้ชาย แต่ไม่สามารถตอบโต้ได้ ต้องให้บริการต่อไป

"บางทีก็น้อยใจเหลือเกินนะ เราก็คน เขาก็คน เรามาทำงานแบบนี้ เราไม่มีค่าอะไรเลยใช่มั้ย เขาจะพูด จะดูถูกเรายังไงก็ได้ใช่มั้ย" (หล้า : พาราไดส์ สปา)

4. ความเครียดในมิติที่เจ็บปวดเมื่อยล้าทั้งกายและใจจากการทำงาน ความเจ็บป่วยจากการทำงานกระบวนการแรงงานและการจัดการองค์กรที่ถูกกำหนดโดยนายทุน ส่งผลต่อสุขภาพของแรงงาน ทำให้เกิดความเจ็บป่วยขึ้นทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ อาการแสดงทางกายได้แก่ อาการปวดศีรษะ ปวดกล้ามเนื้อ วิงเวียนศีรษะ อ่อนเพลีย และอาการทางจิตได้แก่ หงุดหงิด ฉุนเฉียว คิดมาก ไม่อยากมาทำงาน ทำให้เกิดผลกระทบต่องาน เพื่อนร่วมงานและคนในครอบครัว พนักงานนวดสปาหลายคนเมื่อเกิดความเครียดจากการทำงานแล้วจะรู้สึกไม่อยากไปทำงาน แต่ก็จำเป็นที่จะต้องไปทำงานเนื่องจากความรับผิดชอบและเหตุผลทางด้านรายได้ ทำให้เกิดความเครียดสะสมมากขึ้นไปอีก

"พี่นี่จะปวดหัวบ่อยนะ ถ้ามีปัญหาที่ทำงาน มีเรื่องคิดมากนี่จะนอนไม่หลับด้วย ความจริงเงินเยอะก็จริง แต่มันไม่มีความสุข ไม่อยากไป ไม่อยากอยู่" (นาง : พาราไดส์ สปา)

"บางวันก็ตื่นมา ก็ไม่ค่อยอยากมาทำงาน แต่ก็ทำไม่ได้ ตอนเช้ายังไงก็ต้องลุกขึ้นมา ทำงาน ดูลูก แต่ไม่อยากแต่งตัว ไม่อยากมาทำงาน" (อี๊ด : อินเซนส์ สปา)

5. ความเครียดในมิติที่ต้องระงับอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมกับการให้บริการ การใช้แรงงานทางอารมณ์เพื่อผลิตการบริการออกมา มีผลต่ออารมณ์ของพนักงานนวดสปา ทำให้เกิดความผิดปกติของภาวะอารมณ์ ไม่สามารถแสดงอารมณ์ได้ตามปกติเหมือนคนทั่วไป อีกทั้งพนักงานนวดสปายังอยู่ในสถานภาพที่ไม่สามารถต่อรองกับนายทุนหรือลูกค้าได้ ทำให้ต้องบีบเค้นแรงงานทางอารมณ์ออกมามากยิ่งขึ้น และแม้ว่าในบางครั้งพนักงานนวดสปาจะไม่อยู่ในอารมณ์ที่จะให้บริการก็จำเป็นต้องปรับอารมณ์ของตนเองอย่างมากให้ทำงานได้ ก็ยิ่งทำให้เกิดความเครียดมากขึ้น พนักงานนวดสปาต้องเตรียมพร้อมให้อยู่ในอารมณ์ที่ยินดีให้บริการอยู่เสมอต้องทำงานแข่งกับเวลา ในกรณีที่ไม่อยากให้บริการลูกค้าที่ตนเองไม่ต้องการ เช่น ลูกค้าที่เรื่องมากหรือถูกล่วงละเมิดทางเพศจากลูกค้าชาย พนักงานนวดสปาก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ เกิดเป็นความเครียดจากการทำงานในมิติที่ต้องระงับอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมกับการให้บริการขึ้น

“เรานี่ต้องเตรียมพร้อมอยู่เสมอเลยนะ ยิ่งพี่อยู่กัน 2-3 คนเนี่ย ต้องเตรียมตัวตลอด... พี่ต้องเตรียมของเตรียมห้องเองหมดเลย ก็ต้องตื่นตัวตลอด ไม่ได้ผ่อนคลายหรอกถึงไม่มีลูกค้าก็เถอะ... เวลาลูกค้ามาเราก็ต้องรีบๆทำอะไรแข่งกับเวลา ช้าเดี๋ยวลูกค้าไม่พอใจ มีปัญหาอีก” (จันทรา : พาราไดส์ สปา)

“บางคนนะขนาดมากับแฟนนะ ก็ยังจับมือ จับอะไรเลยเนี่ย ทำนองลวนลามๆ เราก็เครียดเนาะ กลัวแฟนเขาเห็นนะ เอามือออกมา มาจับ มาซวาม(ลูบคลำ) เราเงี้ย เราจะพูดก็ไม่ได้เนาะ เราก็ต้องกดมือลง พูดไป เกิดเขาบอกแฟนว่าเราไปให้ท่าเค้าก่อน เราก็ตายน่ะสิ ถ้ามาคนเดียวเรายังพูดออกไปได้เลย เราก็พูดไม่ได้ ได้แต่กดมือลง บางทีปากก็พูดกับแฟนว่านวดเป็นไง สบายดีมั้ย ที่ไหนได้มือนี่ก็หวัน(เกาะแกะ)เรา” (หล้า : พาราไดส์ สปา)

รูปแบบของความเครียดจากการทำงานแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบหลักๆคือ ความเครียดจากการทำงานที่มีครบทุกมิติ ความเครียดจากการทำงานในรูปแบบนี้เกิดขึ้นในพนักงานนวดสปาที่ทำงานมานาน มีการควบคุมโดยนายทุนแบบสุดขั้วคือเคร่งครัดเกินไปหรือไม่ก็หย่อนยานเกินไป ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานไม่ได้รับการแก้ไข เกิดเป็นปัญหาเรื้อรังทำให้เกิดความเครียดจากการทำงานทั้ง 5 มิติที่ได้กล่าวมาข้างต้น และ ความเครียดจากการทำงานแบบที่มีความเครียดจากการทำงานไม่ครบทุกมิติ ความเครียดจากการทำงานในรูปแบบนี้ไม่มีความเครียดจากการทำงานในมิติที่รู้สึกว่าตนเองด้อยคุณค่า ความเครียดจากการทำงานในมิติที่รู้สึกว่าตนเองด้อยคุณค่า เป็นมิติที่อาศัยความสัมพันธ์ของความเครียดในมิติอื่นๆเป็นเวลานาน รวมทั้งความเครียดจากความเมื่อยล้าทางกายและใจก็ต้องใช้เวลาเช่นกัน

ความเครียดของพนักงานนวดสปามีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทของสถานประกอบการสปาที่พนักงานนวดสปาทำงานอยู่ ทั้งระดับความเข้มข้นในการขูดรีดแรงงานและระยะเวลาในการทำงาน ล้วนส่งผลต่อรูปแบบความเครียดของพนักงานนวดสปาแต่ละคน

ลักษณะของกระบวนการแรงงานแบบทุนนิยมในสถานประกอบการสปาที่ศึกษาและความสัมพันธ์กับความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปา

กระบวนการแรงงานแบบทุนนิยมขององค์กรที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะดังนี้คือ สถานประกอบการสปาทั้ง 3 แห่งมีกระบวนการแรงงานที่เป็นลักษณะของทุนนิยมเช่นเดียวกัน แต่มีความแตกต่างกันในรายละเอียด กล่าวคือ นายทุนเจ้าของกิจการล้วนแล้วแต่ขูดรีดและแสวงหากำไรส่วนเกินจากพนักงานนวดสปา ผ่านการกำหนดกระบวนการแรงงานให้นายทุนได้ผลกำไรสูงสุด คือ การกำหนดเวลาในการทำงานในรูปแบบที่นายทุนสามารถรองรับลูกค้าได้ตลอดโดยไม่ได้คำนึงถึงความยากลำบากของแรงงาน การจ่ายค่าแรงที่ในอัตราต่ำกว่าที่ควรจะได้รับ การกำหนดวิธีการบริการและวัตถุปัจจัยในการบริการในแบบที่นายทุนลงทุนน้อยแต่ได้ผลกำไรมาก

สิ่งที่แตกต่างกันในแต่ละสปาคือความเข้มงวดในการควบคุมแรงงาน นายทุนใช้การจัดการอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ของงานและระบบบริหารแบบราชการมาควบคุมแรงงาน ในพาราไดส์ สปาซึ่งเป็นสปาขนาดใหญ่มีความเข้มข้นของการนำระบบบริหารแบบราชการมาใช้สูงกว่าที่อื่นๆ มีระบบบังคับบัญชาที่มีลำดับขั้นสูง ทำให้การควบคุมแรงงานเป็นไปอย่างเคร่งครัด มีการกำหนดเวลาการทำงานที่มีความไม่แน่นอน เงินเดือนอยู่ในอัตราที่ต่ำและไม่มีการขึ้นเงินเดือนพนักงานนวดสปาต้องทำงานอย่างหนักแลกกับค่าชั่วโมง ค่าทิปและโบนัสที่ไม่แน่นอน มีจำนวนชนิดของการบริการมาก มีความหลากหลายของการให้บริการมาก พนักงานต้องทำงานหนักมากขึ้น สถานประกอบสปาแห่งนี้มีลูกค้าจำนวนมากเสมอโดยเฉพาะในฤดูท่องเที่ยว ทำให้พนักงานนวดสปาต้องทำงานติดต่อกันอย่างยาวนานเกิดความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าในการทำงานขึ้น มีการถูกหักเงินเดือนหรือวางเงินเพื่อทำสัญญาในการเข้าทำงานเป็นเงินประกันในจำนวนที่สูงเป็นการบีบให้พนักงานนวดสปาต้องทนทำงาน ทนการถูกขูดรีดในสถานประกอบการสปาแห่งนี้ต่อไป จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาในสปาแห่งนี้สูง

ฟลอร่า สปา ซึ่งเป็นสปาขนาดกลางนั้นมีการนำระบบบริหารแบบราชการมาใช้เช่นกัน แต่การควบคุมค่อนข้างหละหลวมไม่ได้มีความเคร่งครัดมากนัก พนักงานนวดสปาในสถานประกอบการแห่งนี้ได้รับเงินเดือนสูงกว่าสถานประกอบการอื่นๆ ได้ค่าส่วนแบ่ง 10% ของค่าบริการในการทำงานแต่ละครั้ง และยังไม่ต้องจ่ายค่าประกันการทำงานด้วย แต่ก็จะต้องทำงานหนัก มีเวลาในการทำงานที่ไม่แน่นอนไม่แตกต่างจากสถานประกอบการสปาอื่นๆ แต่รายได้ที่มากกว่าและการถูกควบคุมจากนายทุนที่ไม่เคร่งครัดทำให้พนักงานนวดสปาในสถานประกอบการแห่งนี้มีความเครียดจากการทำงานน้อยกว่าสถานประกอบการแห่งอื่นๆ

อินเซนส์ สปา ซึ่งเป็นสปาขนาดเล็กนั้นเป็นการบริหารงานแบบกิจการเจ้าของคนเดียว ที่นายทุนมีการควบคุมแรงงานอย่างใกล้ชิด มีการนำระบบบริหารแบบราชการมาใช้เช่นกัน แต่ในทางปฏิบัติแล้ว เป็นการควบคุมแรงงานโดยตรงจากนายทุนมากกว่า การตัดสินใจทั้งหมดในกระบวนการแรงงานนั้นขึ้นอยู่กับนายทุน โดยที่พนักงานนวดสปาไม่มีส่วนร่วมและไม่มีสิทธิเรียกร้องใดๆ นายทุนสามารถมีคำสั่งหรือลงโทษพนักงานนวดสปาได้โดยตรง พนักงานนวดสปาถูกควบคุมอย่างเคร่งครัด สถานประกอบการแห่งนี้มีค่าตอบแทนให้กับพนักงานต่ำ ค่าตอบแทนที่ได้รับไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับจำนวนลูกค้าที่ให้บริการในแต่ละวัน พนักงานนวดสปาได้ค่าตอบแทนเป็นรายวัน หากไม่มาทำงานก็จะขาดรายได้ ทำให้พนักงานนวดสปาต้องทำงานติดต่อกันไปโดยไม่มีวันหยุด อีกทั้งยังมีค่าประกันการทำงานที่นายทุนหักจากรายได้ในแต่ละเดือนของพนักงานนวดสปา ทำให้พนักงานนวดสปาต้องทำงานอย่างหนักเพื่อให้มีรายได้มากขึ้น ชั่วโมงการทำงานก็ยาวนานกว่าที่กฎหมายกำหนดคือทำงานมากกว่าวันละ 10 ชั่วโมง พนักงานนวดสปาในสถานประกอบการดังกล่าวจึงมีความเครียดจากการทำงานสูง

สาเหตุของความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปา ความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปานั้นมีสาเหตุมาจากกระบวนการแรงงานและการจัดการองค์การแบบทุนนิยม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การจัดการองค์การในสปาแบ่งออกได้เป็น 2 แบบคือ การจัดการองค์การโดยใช้การจัดการอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ของงานและการบริหารแบบราชการ ซึ่งล้วนแต่เป็นสาเหตุของความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปา การจัดการองค์การโดยใช้การจัดการอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ของงานโดยการปรับเปลี่ยนหรือลบทักษะเดิมของพนักงานนวดสปา นำเอางานคือวิธีการบริการมาผูกติดกับเวลาก่อให้เกิดความเครียดให้แก่พนักงานนวดสปาจากการที่ต้องทำงานโดยมีข้อจำกัดเรื่องเวลามาบังคับ พนักงานนวดสปาไม่ได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน ต้องอาศัยความรู้ วิธีการทำงานจากสถานประกอบการ พนักงานนวดสปายิ่งตกอยู่ภายใต้การควบคุมของนายทุนมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการออกกฎหมายควบคุมการให้บริการสปา โดยอ้างว่าเป็นการควบคุมมาตรฐานของสปา เพิ่มความรู้ให้แก่พนักงาน ทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันในกลุ่มนายทุนยิ่งทำให้แรงงานดิ้นรนออกจากการควบคุมของนายทุนได้ยากขึ้น เกิดความเครียดจากการทำงานโดยเฉพาะความไม่มีอิสระในการทำงานและความรู้สึกว่าตนเองด้อยคุณค่า

นายทุนนำเอาระบบการบริหารงานแบบราชการมาใช้ในการควบคุมแรงงานให้ทำตามที่นายทุนต้องการ ระบบบริหารงานแบบราชการควบคุมแรงงานอย่างเข้มข้นมาก กฎ ระเบียบในการทำงานที่มีการควบคุมผ่านระบบการบังคับบัญชาแบบเป็นลำดับขั้น ทำให้พนักงานนวดสปาตกอยู่ภายใต้การควบคุมของ

กระบวนการแรงงานของพนักงานนวดสปาเป็นกระบวนการแรงงานที่ถูกกำหนดมาจากนายทุน โดยผ่านการบริหารจัดการองค์การ เป็นกระบวนการแรงงานที่คำนึงถึงผลผลิตเป็นหลัก ไม่ได้คำนึงถึงมนุษย์ คือพนักงานนวดสปา ลักษณะของกระบวนการแรงงาน ทั้งในเรื่องกำลังแรงงาน คือ การกำหนดหน้าที่รับผิดชอบที่หนักเกินไป เวลาในการทำงานที่ยาวนานและไม่แน่นอน ค่าแรงต่ำ หรือในเรื่องของวิธีการบริการก็ไม่เหมาะสม วัตถุปัจจัยในการบริการที่ไม่เหมาะสม ล้วนแล้วแต่ถูกกำหนดมาเพื่ออำนวยประโยชน์ให้แก่นายทุน เพื่อลดต้นทุนการผลิต แต่กลับทำให้พนักงานนวดสปาถูกเอาเปรียบและขูดรีดจากนายทุนมากขึ้น พนักงานนวดสปาต้องทำงานหนัก ได้ค่าแรงต่ำ ได้รับการดูถูกจากลูกค้า ต้องให้บริการลูกค้าไม่ว่าจะอยู่ในภาวะอารมณ์แบบใด พนักงานนวดสปาจึงมีความเครียดจากการทำงานเกิดขึ้น

นอกจากนี้พนักงานนวดสปาซึ่งเป็นชนชั้นกรรมกรยังไม่สามารถต่อสู้กับชนชั้นนายทุน ไม่สามารถหนีออกไปจากวงจรการทำงานที่ขูดรีดแรงงานตนได้ เนื่องจากจำเป็นต้องหาเงินเพื่อมาใช้ในการดำรงชีพ รวมทั้งกลุ่มนายทุนเองก็ร่วมมือกับรัฐบีบให้แรงงานต้องทนทำงานต่อไป โดยอาศัยกลไกของรัฐ เช่น การออกกฎหมาย ออกพระราชบัญญัติต่างๆเพื่อควบคุมแรงงาน เป็นต้น แรงงานจึงต้องตกอยู่ในสภาวะจำยอมทำงานต่อไป แม้ว่าจะถูกเอาเปรียบ ขูดรีด ถูกทำลายศักยภาพความเป็นมนุษย์ก็ตาม ทำให้แรงงานยิ่งเกิดความแปลกแยกกับงาน แปลกแยกกับศักยภาพความเป็นมนุษย์ของตนมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่าความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปามีทั้งหมด 5 มิติ แบ่งออกได้ 2 รูปแบบ ซึ่งไม่เป็นไปตามทฤษฎีความแปลกแยกของ คาร์ล มาร์กซ์ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ไม่พบว่าแรงงานมีความแปลกแยกจากผลผลิตของตน เนื่องจากพนักงานนวดสปาเป็นผู้ให้บริการจึงได้เห็นผลผลิตที่ตนลงแรงทำไป คือความรู้สึกของลูกค้า ต่างจากงานของคาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งศึกษาในโรงงานอุตสาหกรรม ระบบการผลิตแบบสายพาน ทำให้แรงงานไม่เห็นผลผลิตของตน จึงแปลกแยกต่อผลผลิต

นอกจากนี้ความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาส่งผลออกมาในรูปของความเจ็บป่วยจากการทำงานทั้งปัญหาทางกายและจิต ซึ่งคล้ายคลึงกับแนวคิดของ นาวาโร ที่แสดงให้เห็นว่าการทำงานในระบบทุนนิยมนั้นมีผลกระทบต่อสุขภาพ แต่ความล้าที่เกิดจากถูกขูดรีดแรงงานส่งผลออกมาในรูปแบบของความเครียด ความไม่สบายทางอารมณ์และความเจ็บป่วยทางกาย

ทั้งนี้งานนวดสปาเป็นงานบริการที่พนักงานนวดสปาต้องใช้แรงงานทางอารมณ์ในการให้บริการ ทำให้เกิดความเครียดจากการทำงานได้เหมือนกับการศึกษาของ ฮอคไชลด์ ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่าลักษณะของลูกค้ามีผลมากกว่าปัจจัยอื่นๆ เพราะงานของพนักงานนวดสปาต้องมีการติดต่อสัมผัสกับลูกค้า มีความใกล้ชิดกันยิ่งกว่างานบริการใดๆ ลักษณะของลูกค้าจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการใช้แรงงานทางอารมณ์

2. ความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาซึ่งใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองในเรื่องของกระบวนการแรงงานและการจัดการองค์กรในการศึกษาครั้งนี้มีความแตกต่างจากความเครียดในทฤษฎีอื่นๆ โดยไม่ได้มีแต่มิติของความเจ็บป่วยอย่างเดียว แต่ยังมีมิติอื่นๆร่วมด้วย ทำให้เห็นถึงความแปลกแยกของคนกับงานในระบบทุนนิยมได้อย่างชัดเจนมากขึ้น จะเห็นได้ว่าที่จริงแล้วการจัดการองค์การและกระบวนการแรงงานในสปาเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้เห็นภาพของความแตกต่างกันของสาเหตุที่ทำให้เกิดความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปา ความเข้มข้นของการขูดรีดแรงงานยิ่งมีมากเท่าไหร่ก็ยิ่งทำให้พนักงานนวดสปาเกิดความเครียดจากการทำงานได้ในหลายมิติมากขึ้นเท่านั้น

3. การจัดการองค์การสปาโดยการใช้การจัดการอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ของงานไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับงานนวดสปาเพราะงานนวดสปามีความไม่คงที่สูง ลูกค้าที่มารับบริการมีความหลากหลาย ทำให้พนักงานนวดสปาทำงานอย่างลำบากมากกว่าที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และทำให้พนักงานนวดสปาเกิดความขัดแย้งในตนเองเมื่อถูกเปลี่ยนหรือลบทักษะเดิม และแม้ว่าการจัดการองค์การโดยใช้ระบบการบริหารแบบราชการในสปา ช่วยควบคุมพนักงานนวดสปาให้ทำงานไปตามที่นายทุนกำหนดได้อย่างเคร่งครัด การควบคุมแรงงานโดยตรงจากเจ้าของกิจการก็สามารถควบคุมแรงงานได้อย่างเคร่งครัด และสร้างความเครียดจากการทำงานได้สูงไม่ต่างกัน

4. พนักงานนวดสปาถูกขูดรีดแรงงานเหมือนกับงานในระบบอุตสาหกรรม แต่ถูกขูดรีดแรงงานทางอารมณ์เพิ่มขึ้นมาอีกมิติหนึ่ง โดยการอบรมหรือสอนให้พวกเธอมีมารยาทกับลูกค้าโดยที่เป็นมารยาทที่ทำให้ลูกค้าพอใจมาใช้บริการในฐานะเจ้าของเงินอย่างมีความสุข ท่ามกลางความทุกข์ของเธอ พร้อมกับสร้างระบบควบคุมอารมณ์และการแสดงออกของเธอด้วยการเปิดกว้างกับการรับคำร้องเรียนจากลูกค้าและการลงโทษเธอด้วยวิธีการต่างๆรวมทั้งการหักเงินของเธอ

5. ความเป็นผู้หญิงของพนักงานนวดสปาทำให้พวกเธอถูกกดทับกระทำซ้ำ จากระบบทุนนิยมและชายเป็นใหญ่ ซึ่งในงานบริการที่มีการสัมผัสใกล้ชิดกับผู้รับบริการมากอย่างงานของพนักงานนวดสปาทำให้พวกเธอถูกแสวงหาประโยชน์จากความเป็นผู้หญิงทั้งจากนายทุนและลูกค้า ซึ่งแตกต่างกันกับงานบริการอื่นๆ คือ งานบริการที่มีลักษณะของความเป็นวิชาชีพ เช่น อาชีพพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน หรือ

ข้อเสนอแนะ

1. พนักงานนวดสปาควรมีการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองและเรียกร้องสิทธิของตนทั้งสิทธิของแรงงานและสิทธิของสตรี รวมทั้งร่วมแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในการกำหนดกระบวนการแรงงาน เช่น มีการจัดตั้งชมรมหรือกลุ่มพนักงานนวดสปาในจังหวัดเชียงใหม่เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เรียกร้องหรือยื่นข้อเสนอที่เป็นประโยชน์ต่อพนักงานนวดสปาต่อเจ้าของสถานประกอบการและรัฐ

2. เจ้าของกิจการควรให้ความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของแรงงาน ควรมีผู้รับผิดชอบในการดูแลปัญหาของแรงงานที่มีประสิทธิภาพ และควรส่งเสริมให้แรงงานได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการทำงาน มีส่วนร่วมในการออกกฎ ระเบียบต่างๆ อีกทั้งแรงงานควรมีส่วนในการกำหนดอัตราค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา เวลาในการทำงาน วันหยุด วันลา ตลอดจนการปฏิบัติกับร่างกายอารมณ์ของความเป็นผู้หญิงของพวกพวกเธอ อีกด้วย

3. รัฐควรเป็นผู้ปกป้องผลประโยชน์ของแรงงาน ออกกฎ ระเบียบที่อยู่บนพื้นฐานของสิทธิสตรีที่เป็นประโยชน์ต่อแรงงานหญิง และส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของพนักงานนวดสปาหญิงเพื่อให้สามารถต่อรองกับชนชั้นนายทุนที่มักเป็นชายที่หาประโยชน์จากร่างกายของพนักงานผู้หญิงได้ อีกทั้งเพื่อเป็นการสร้างเครือข่าย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รัฐควรมีบทบาทในการให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่แรงงาน เพื่อให้แรงงานทราบถึงสิทธิที่ตนเองพึงมีพึงได้

4. ในการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดคือไม่สามารถเป็นตัวแทนในเรื่องความเครียดจากการทำงานของพนักงานนวดสปาทั้งหมดได้ การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณจะทำให้ทราบถึงภาพรวมและได้ข้อมูลในวงกว้างเหมาะสำหรับการวางนโยบายสำหรับผู้เกี่ยวข้อง

5. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบในพนักงานนวดสปาที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการรูปแบบอื่นๆ เช่น สปาในโรงแรมหรือที่พักตากอากาศ สปาที่ตั้งขึ้นเพื่อการดูแลสุขภาพเป็นหลักหรือ สปาทางการแพทย์ เพื่อจะได้ทราบปัญหาความเครียดของพนักงานนวดสปาที่มีบริบทต่างกัน

การดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ (ตุลาคม 2549 – กันยายน 2551)

Implementation of Healthy Sexuality Program

ณัฐยา บุญภักดี

บทคัดย่อ

ผลการศึกษาภาระโรค (burden of disease) ของประชาชนไทยปี พ.ศ. 2542 โดยกระทรวงสาธารณสุข พบว่า “การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย” เป็นปัจจัยเสี่ยงอันดับหนึ่งที่ทำให้ประชาชนไทยตายก่อนวัยอันควร โดยการติดเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์เป็นสาเหตุอันดับหนึ่งของการตายของประชากรทั้งเพศชายและหญิง ยิ่งกว่านั้น ยังมีปัญหาที่เชื่อมโยงกับการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย ได้แก่กามโรค ภาวะมีบุตรยาก มะเร็งปากมดลูก ปัญหาการท้องที่ไม่พร้อม และความรุนแรงทางเพศ จากการวิเคราะห์สาเหตุรากเหง้าที่นำไปสู่ชีวิตทางเพศที่ไม่ปลอดภัย พบว่าฐานคิดเรื่องเพศของสังคมไทยส่งผลให้สังคมไทยโดยรวมยังคงมีสภาวะที่ไม่เอื้อต่อสุขภาวะทางเพศ ดังนั้น การขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดพฤติกรรมทางเพศที่ปลอดภัยขึ้น จำเป็นต้องมีการดำเนินงานทั้งในระดับบุคคลและสภาพแวดล้อมทางสังคม อันได้แก่ สภาพแวดล้อมเชิงกายภาพ เชิงวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานของสังคม นโยบายสาธารณะ การบริการสุขภาพ การสื่อสารสาธารณะ และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างไรก็ดี แม้ว่ากระบวนการทำกลุ่มสนทนาและวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมทางเพศของตนเอง อย่างเชื่อมโยงกับค่านิยม บรรทัดฐานเรื่องเพศและความเป็นหญิง-ชาย จะสามารถการปรับเปลี่ยนมุมมองและฐานความเข้าใจเรื่องเพศของภาคีผู้ปฏิบัติงานด้านเอดส์และเพศศึกษา แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะรื้อถอนระบบคิดเรื่องเพศแบบเดิมที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรมและการปฏิบัติได้ แผนงานฯ จึงได้ทดลองจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) ผสมผสานกับแนวทางการเรียนรู้บนฐานของประสบการณ์ของผู้เรียน (experiential-based learning) และกระบวนการเรียนรู้ด้วยจิตใจ (mind-based learning) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเอง (self-transformation) และเชื่อมโยงสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม พบว่า ผู้ผ่านการอบรมด้วยกระบวนการดังกล่าว เกิดความเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงค่านิยม และวัฒนธรรมที่หล่อหลอมตัวตน ความเป็นหญิง ความเป็นชาย ความเข้าใจเรื่องเพศ ตลอดจนพฤติกรรมในเรื่องเพศได้ และสามารถปรับเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะนำไปสู่การใช้ชีวิตทางเพศปลอดภัยและเป็นสุขได้มากขึ้น

Abstract

The study of *Burden of Disease and Injuries in Thailand* in 1999 by the Ministry of Public Health reveals that "unsafe sex" is the largest risk factor causing premature mortality among Thai people, of which HIV/AIDS is the largest cause of death among both men and women. Additionally, the problems relating to unsafe sex such as cervical cancer, STD., infertility, unplanned pregnancy, and gender-based violence can ensue.

Analysing the root cause of living unsafe sex life, Healthy Sexuality Program found that the entrenched notions of gender and sexuality in Thai society is not conducive to living healthy sexual life. Thus, to mobilize society toward safer sex culture, it needs to address implementation both at individual and social levels including cutural context, norms, values, public policies, health services, public communication, and respect of human dignity and rights. Though adjusting gender and sexuality perspectives of individual partners working in the areas of HIV/AIDS and sex education through group discussion and self-analysis of their own sexual behavior in the context of sexual norms and values would bring about deeper understanding of the issue, it could not deconstruct the entrenched traditional perspectives regarding gender and sexuality. The Program has then conducted a pilot training integrating participatory, experientialbased, and mind-based learning to facilitate self-transformation which at the end would be connected with and entail social transformation. The assessment result shows that the learning process introduced could assist the participants to perceieve the connection between social norm, culture and the formation of their gendered and sexual self in terms of femininity and masculinity, and sexual behaviors. The mentioned cognitive transformation would finally lead to deconstruction of traditional sexual norms and perspectives, which would transform individuals to live safer sex life with pleasure.

1. สถานการณ์และแนวโน้มของปัญหา

รายงานการศึกษาภาระโรค (burden of disease) ของประชาชนไทยปี พ.ศ.2542 โดยกระทรวงสาธารณสุข ระบุว่า **การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย (unsafe/unprotected sex) เป็นปัจจัยเสี่ยงที่ก่อภาระโรคสูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ และส่งผลให้คนไทยมีความสูญเสียปีสุขภาวะทั้งสิ้น 1.2 ล้าน DALYs** [1] โดยเพศชายมีความสูญเสียปีสุขภาวะสูงกว่าเพศหญิงเกือบ 2 เท่า ผลของการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยทำให้การติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ เป็นปัญหาสำคัญอันดับต้นๆ ของประเทศ โดยวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ตอนต้นเผชิญกับภาระโรคในระดับสูงกว่าช่วงวัยอื่น และใน พ.ศ. 2548 พบว่าคนไทยวัย 25-44 ปีเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์เป็นอันดับหนึ่ง [2]

ประเด็นห่วงใยในขณะนี้คือข้อเท็จจริงที่ว่าโรคเอดส์กำลังเป็นปัญหาคุกคามสุขภาพวัยรุ่น โดยใน พ.ศ. 2548 พบว่าในจำนวนผู้ติดเชื้อรายใหม่ 18,000 รายนั้น ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นอายุระหว่าง 15-24 ปี และจนถึงสิ้นปี พ.ศ. 2548 สังคมไทยมีวัยรุ่นติดเชื้อแล้วมากกว่า 30,000 คน โดยร้อยละ 84 ได้รับเชื้อจากการมีเพศสัมพันธ์[3] และในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาพบว่าวัยรุ่นหญิงมีอัตราป่วยด้วยโรคเอดส์สูงกว่าหรือเทียบเท่าวัยรุ่นชาย[4] เมื่อพิจารณาชีวิตด้านเพศของวัยรุ่นไทย พบว่าอายุเฉลี่ยของการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกลดน้อยลงคือเริ่มต้นที่อายุ 13 ปี ส่วนใหญ่ไม่ใช้ถุงยางอนามัย ขณะที่เริ่มต้นเรียนเพศศึกษาเมื่ออายุ 13.5 ปีโดยเฉลี่ย[5] สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า วันนี้**วัยรุ่นไทยกำลังตกอยู่ในสถานการณ์เปราะบางเรื่องเพศอย่างยิ่ง** อย่างไรก็ดี ปัญหาที่ตามมาจากการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยไม่ได้มีเพียงการแพร่ระบาดของเชื้อเอช ไอวี/เอดส์เท่านั้น แต่ยังรวมถึง **กามโรค ภาวะมีบุตรยาก มะเร็งปากมดลูก** และ**ปัญหาการท้องที่ไม่พร้อม** หรือการท้องที่ไม่ได้ตั้งใจด้วย ในแต่ละปีมีผู้หญิงประมาณ 300,000 คนตั้งท้องขณะที่ไม่พร้อม หรือคิดเป็นร้อยละ 33 ของการตั้งท้องทั้งหมด **ผู้หญิงที่ตั้งท้องโดยไม่พร้อมมีอัตราการทำแท้งสูงกว่าผู้หญิงที่ท้องเมื่อพร้อมถึง 16 เท่าตัว**[6] และยังส่งผลต่อไปถึงความเจ็บป่วยและการเสียชีวิตเพราะ**ภาวะแทรกซ้อนจากการทำแท้งที่ไม่ได้**

---

1 DALYs – Disability-adjusted life years เป็นดัชนีวัดสุขภาพแบบองค์รวม ได้แก่ การพิจารณาความสูญเสียที่เกิดจากการตายก่อนวัยอันควรและความสูญเสียจากการป่วยหรือพิการ

2 ชื่นฤทัย กาญจนจิตราและคนอื่นๆ. รายงานสุขภาพคนไทย 2549. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). 2549.

3 ชื่นฤทัย กาญจนจิตราและคนอื่นๆ. เพิ่งอ้าง.

4 กลุ่มโรคเอดส์ สำนักโรคเอดส์ วัณโรคและโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, สิงหาคม 2548.

5 ชื่นฤทัย กาญจนจิตราและคนอื่นๆ. อ้างแล้ว.

6 ชื่นฤทัย กาญจนจิตราและคนอื่นๆ. เพิ่งอ้าง.

มาตรฐานทางการแพทย์ โดยในปี พ.ศ.2542 มีผู้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลรัฐด้วยภาวะแทรกซ้อนจากการทำแท้งเป็นจำนวนสูงถึง 13,090 คน เสียค่าใช้จ่ายในการจัดการดูแลรักษาผู้ป่วยประมาณ 21,024 บาทต่อการทำแท้งไม่ได้มาตรฐาน 1 ครั้ง หรือคิดเป็นความสูญเสียทางเศรษฐกิจถึงเกือบ 300 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2542 เพียงปีเดียว[7]

นอกจากนี้ มีผลการศึกษาจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ที่พบว่าปัญหาความรุนแรงทางเพศมีความเชื่อมโยงกับปัญหาเอชไอวี/เอดส์ โดยมีความเป็นไปได้ทั้งสองทางว่าความรุนแรงทางเพศส่งผลให้มีการแพร่ระบาดของเอชไอวีเพิ่มขึ้น และการติดเชื้อเอชไอวีส่งผลให้ผู้ติดเชื้อมีแนวโน้มได้รับความรุนแรงทางเพศเพิ่มขึ้น[8]

จนถึงปัจจุบัน**สถานการณ์ปัญหาความรุนแรงทางเพศของสังคมไทยยังคงมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องและส่งผลต่อปัญหาท้องไม่พร้อมและปัญหาสุขภาพอื่น** ข้อมูลจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติระบุว่ามีจำนวนคดีทางเพศเพิ่มขึ้นทุกปี[9] และในปี พ.ศ. 2548 มีเด็กและผู้หญิงถูกทำร้ายเฉลี่ยถึงวันละ 32 คน หรือตลอดทั้งปีมีจำนวน รวม 11,680 คน[10] และร้อยละ 44 ของผู้หญิงที่มีชีวิตคู่รายงานว่าได้รับความรุนแรงทางกายหรือทางเพศจากคู่โดยได้ส่งผลต่อสุขภาพของผู้หญิง อาทิ ติดเชื้อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ประณามตนเอง เป็นต้น[11] และยังพบด้วยว่าผู้หญิงในกลุ่มนี้มีอัตราการท้องที่ไม่พร้อมสูงกว่ากลุ่มที่ไม่เคยได้รับความรุนแรงจากคู่ถึง 2.3 เท่า[12]

2. การวิเคราะห์ปัญหาและกรอบแนวคิดของแผนงาน

2.1 การวิเคราะห์ปัญหา

องค์การอนามัยโลกศึกษาทบทวนการทำงานเพื่อป้องกันและลดการแพร่ระบาดของเอชไอวี/เอดส์ใน 57 ประเทศทั่วโลกและได้ข้อสรุปว่า การมุ่งส่งเสริมการใช้ถุงยางอนามัยเป็นยุทธศาสตร์ที่ไม่เพียงพอต่อการหยุดยั้งการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในระยะยาว[13] นอกจากนี้ ผลการศึกษาจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในประเทศไทย และหลายประเทศทั่วโลกพบว่า ประชาชนทั่วไปให้ความหมายแก่การมี

---

7 นงลักษณ์ บุญไทย และสุวรรณา วรคามิน. สถานการณ์การแท้งในประเทศไทยปี 2542. วารสารกรมอนามัย ปีที่ 7 ฉบับที่ 5 พ.ศ.2545.

8 AmFar AIDs Research. Gender-Based Violence and HIV Among Women: Assessing the Evidence. Issue Brief No.3, June 2005.

9 จากสถิติของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ปี 2548

10 จากรายงานผลการดำเนินงานของศูนย์พึ่งได้จำนวน 109 แห่งในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ปี 2548

11 กฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ. 2546. ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

12 Rahman, Moshiur. 2004. An Association between Intimate Partner Violence and Unintended Pregnancy: Evidence from Thailand. Thesis for Master in Population and Reproductive Health Research (International). Institute for Population and Social Research. Mahidol University.

13 Emma Slaymaker et al., "Chapter 14: Unsafe Sex" in WHO. Comparative Quantification of Health Risks: Global and Regional Burden of Disease Attributable to Selected Major Risk Factors, 2004

เพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยแตกต่างจากความหมายทางสาธารณสุข และไม่ได้มองเห็นว่าการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยเป็นเรื่องเดียวกับการใช้ถุงยางอนามัย แต่การตัดสินใจและทางเลือกของบุคคลในเรื่องเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่สลับซับซ้อนทั้งปัจจัยส่วนบุคคล สังคม การเมือง กฎหมาย และเศรษฐกิจ งานวิจัยเหล่านี้เรียกร้องให้มีการศึกษาการรับรู้เรื่องเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยทั้งในมิติของปัจเจกบุคคลและมิติของสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบริบทต่างๆ[14]

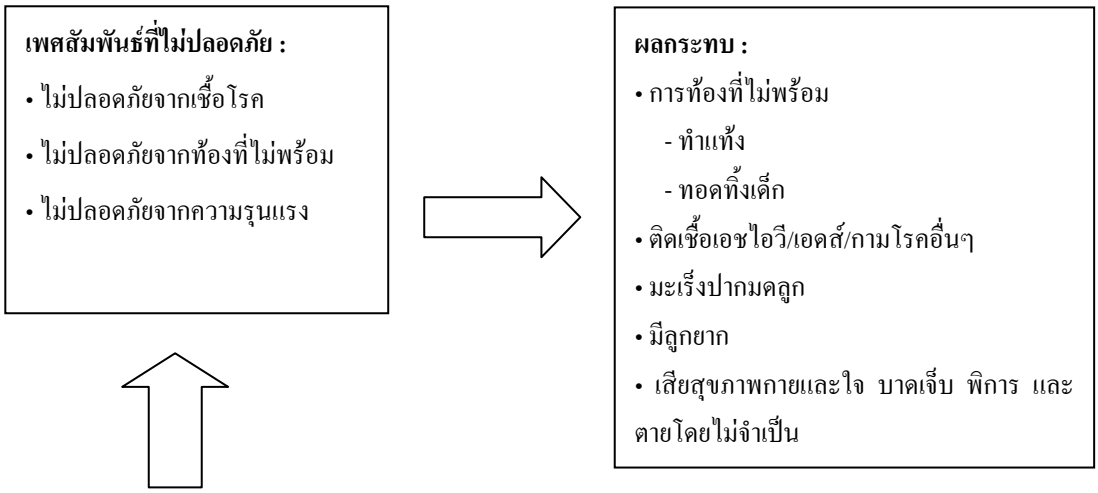
ข้อค้นพบจากงานวิจัยเหล่านี้ได้รับการตอกย้ำให้เด่นชัดเมื่อเลขาธิการสหประชาชาติ นายโคฟี อันนันกล่าวถึงความสำคัญของการปรับเปลี่ยนฐานวิธีคิดเรื่องเพศ ในงานประชุมนานาชาติว่าด้วยเรื่องโรคเอดส์ ครั้งที่ 15 ซึ่งจัดขึ้นที่กรุงเทพมหานครเมื่อปี 2547 ว่า *"ความไม่เสมอภาคในสังคม ความยากจน ความรุนแรง การขาด ข้อมูล การถูกบังคับโดยผู้ชายที่อายุมากกว่า และการที่ผู้ชายมีเพศสัมพันธ์กับหญิงหลายคนในเวลาเดียวกัน (polygamy) เป็นการผลักผู้หญิงไปสู่ความเสี่ยงของการติดเชื้อเอชไอวี ปัจจัยเหล่านี้นำไปสู่ความเสี่ยงที่ไร้ความยุติธรรมและไร้เหตุผล สิ่งที่ต้องทำคือสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่จะช่วยเสริมสร้างอำนาจและความมั่นใจ ให้แก่ผู้หญิงและเด็กหญิง ขณะเดียวกันต้องปลดปล่อยผู้ชายจากภาพเหมารวม (gender stereotype) และความคาดหวังของสังคมว่าผู้ชายต้องแสดงอำนาจเพื่อสะท้อนภาวะผู้นำ หรือการจะเป็นผู้ชายเต็มตัวได้ต้องมี ประสบการณ์ทางเพศกับผู้หญิงหลายคน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกนี้ต้องนำไปสู่การแปรเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในทุกระดับของสังคม"*

แผนงานได้วิเคราะห์สาเหตุรากเหง้าที่นำไปสู่ชีวิตทางเพศที่ไม่ปลอดภัยและพบว่าสาเหตุเหล่านี้มีลักษณะเป็นปัจจัยหลายมิติที่มีความซ้อนทับและสอดประสานซึ่งกันและกันกลายเป็น**ฐานคิดเรื่องเพศของสังคมไทยซึ่งไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดๆ แต่อยู่ท่ามกลางบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งในที่สุดแล้วได้ส่งผลให้สังคมไทยโดยรวมยังคงมีสภาวะที่ไม่เอื้อต่อสุขภาวะทางเพศ** ดังแผนภูมิต่อไปนี้

---

[14] กฤตยา อาชวนิจกุล และ กนกวรรณ ธราวรรณ. 2548. วิเคราะห์วิธีคิดวิทยาในงานวิจัยเรื่องเพศภาวะและเพศวิถีกับเอดส์ศึกษา. เอกสารอัดสำเนา. สำนักโรคเอดส์ วัณโรคและโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ; Savage J. "Safe sex: does it exist?" Australian Family Physician. 1996 Apr; 25(4):483-5; Rosenthal D, Gifford S, Moore S. "Safe sex or safe love: competing discourses?" AIDS Care. 1998 Feb;10(1):35-47.

แผนภูมิ 1 ปัจจัยที่มีผลต่อเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยและผลกระทบที่เกิดจากเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย

ปัจจัยหลายมิติ :

• บุคคล มีทัศนคติเชิงลบต่อเรื่องเพศและการเรียนรู้เรื่องเพศจึงไม่เกิดการเรียนรู้สู่สุขภาวะทางเพศ มีค่านิยมความเชื่อบางประการที่นำไปสู่ความไม่ปลอดภัย มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องเพศ ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลสุขภาพทางเพศและเครื่องมือ/อุปกรณ์ เช่น ถุงยางอนามัย (หญิง/ชาย) เข้าไม่ถึงบริการสุขภาพเพราะความยากจนหรือความอายที่จะรับการตรวจหรือซักถามเรื่องเพศ ฯลฯ

• สังคมวัฒนธรรม บรรทัดฐานของสังคมบางส่วนที่มองเรื่องเพศติดลบจึงปิดกั้นการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ค่านิยมสองมาตรฐาน (double standard) ในเรื่องเพศที่ทำให้ผู้ชายและผู้หญิงต่างเผชิญความเสี่ยงเรื่องเพศ ผู้หญิงเสี่ยงเพราะความไม่รู้ ขณะที่ผู้ชายเสี่ยงเพราะความรู้ที่ไม่ถูกต้อง ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่ตั้งอยู่บนฐานของการควบคุมนำไปสู่ปัญหาความรุนแรงทางเพศ ตลอดจนการไม่ตระหนักและเคารพสิทธิทางเพศและสิทธิมนุษยชนของบุคคล เช่น คนที่รักเพศเดียวกัน คนที่รักทั้งสองเพศ

• โครงสร้างทางสังคม ขาดนโยบายสาธารณะที่ใส่ใจสุขภาพทางเพศ ขาดระบบบริการสุขภาพทางเพศที่มีความละเอียดอ่อนต่อผู้รับบริการ มีกฎหมาย/นโยบายที่เอื้อให้ปัญหาเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยดำเนินต่อไป มีการสื่อสารเรื่องเพศต่อสังคมที่ไม่ละเอียดอ่อนและไม่นำไปสู่สุขภาวะทางเพศ ฯลฯ

จากแผนภูมิดังกล่าว จะเห็นว่า**การสร้างเงื่อนไขให้เกิดความปลอดภัยจำเป็นต้องมีหลายปัจจัยมาประกอบเข้าด้วยกัน นับตั้งแต่ตัวบุคคล ผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องในความสัมพันธ์ และการมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความปลอดภัยซึ่งครอบคลุมทั้งสภาพแวดล้อมเชิงกายภาพ เชิงวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานของสังคม นโยบายสาธารณะ การบริการสุขภาพ การสื่อสารสาธารณะ และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์** การดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศตามกรอบการวิเคราะห์นี้จึงไม่เพียงแต่จะลดภาวะเปราะบาง (vulnerability) ที่นำไปสู่ “เพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย” เท่านั้น แต่จะช่วยสร้างเสริมปัจจัย

เชิงบวกเพื่อนำสู่สุขภาวะทางเพศ ซึ่งในท้ายที่สุดจะสามารถป้องกันและลด “เพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย” ตลอดจนผลกระทบอื่นที่เกิดจาก “เพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย” ไปพร้อมกันด้วย

2.2 กรอบแนวคิดสุขภาวะทางเพศ

“สุขภาวะทางเพศ” (sexual wellbeing) เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลและขณะเดียวกันเป็นเรื่องของสังคมโดยรวมด้วย คำนิยามเบื้องต้น (working definition) ของ “สุขภาวะทางเพศ” ในแผนงานนี้ จึงแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ สุขภาวะทางเพศระดับบุคคล และสุขภาวะทางเพศระดับสังคม โดยคำนิยามเบื้องต้นนี้อาจปรับเปลี่ยนได้อีก ในอนาคตเมื่อภาคีของแผนงานผ่านการเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่

สุขภาวะทางเพศระดับบุคคล หมายถึง การที่บุคคลสามารถแสดงออกทางเพศและตัดสินใจด้วยตนเองโดยอิสระ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความเคารพต่อวิถีทางเพศที่แตกต่างจากตน มีสัมพันธภาพทางเพศที่ปลอดภัยและมีความพึงพอใจ โดยปราศจากการบังคับ การเลือกปฏิบัติ และความรุนแรง[15] โดยมีความคิดเชิงบวกต่อเรื่องเพศและสัมพันธภาพทางเพศ

สุขภาวะทางเพศระดับสังคม หมายถึง การที่สังคมมีองค์ประกอบที่สร้างเสริมสุขภาวะทางเพศของคนในสังคมนั้น ประกอบด้วย การมีรัฐบาลที่ตระหนักว่าสุขภาวะทางเพศเป็นสิทธิพื้นฐานของบุคคลและแสดงความรับผิดชอบที่จะสนับสนุนสุขภาวะทางเพศ โดยกำหนดนโยบายและกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิทางเพศของพลเมืองอย่างชัดเจน การให้การศึกษาเรื่องเพศที่เหมาะสมกับวัยและเพศตลอดช่วงอายุ การมีโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอต่อการให้บริการทางสังคมและสุขภาพ การศึกษาวิจัยและระบบเฝ้าระวังที่รอบด้านและเพียงพอให้เกิดการป้องกันปัญหาสุขภาพอย่างเหมาะสม และเป็นสังคมที่เปิดกว้างและให้ความสำคัญแก่สุขภาวะทางเพศของสมาชิกในสังคม[16]

คำนิยาม “สุขภาวะทางเพศ” ทั้งสองระดับสะท้อนความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันของแนวคิดเพศภาวะ เพศวิถี และสิทธิ (genders, sexualities, rights based approach – ดูคำนิยามได้ที่ภาคผนวก 1) ซึ่งมีนัยยะว่า การสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศต้องคำนึงถึง***ความหลากหลายของวิถีทางเพศ***ของคนในสังคม

---

15 มีความสอดคล้องกับคำนิยามของแนวคิดเรื่อง sexual health ขององค์การอนามัยโลก (WHO. 2004. “Sexual Health: A New Focus for WHO”, in Progress in Reproductive Health Research, No. 67, 2004)

16 WHO. 2001. Promotion of Sexual Health: Recommendations for Action. Proceedings of a regional Consultation convened by Pan American Health Organization (PAHO), World Health Organization (WHO), and World Association for Sexology (WAS) in Antigua Guatemala, Guatemala, May 19-22, 2000.

ต้องคำนึงว่าชีวิตทางเพศของคนในสังคมเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากระบบความเชื่อและคุณค่าหลายระบบ และที่มีอิทธิพลมากคือระบบความเชื่อและคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับ***ภาวะความเป็นผู้หญิง/ความเป็นผู้ชาย*** ต้องคำนึงว่าความแตกต่างหลากหลายเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งผิดปกติ และเป็นสิ่งที่สามารถแปรเปลี่ยนตามกาลเวลาและประสบการณ์ในชีวิต และต้องคำนึงว่า “เพศ” เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการใช้ชีวิต การเคารพ***สิทธิทางเพศ***ของตนเองและผู้อื่นเป็นส่วนหนึ่งของการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเป็นความจำเป็นสำหรับคนทุกเพศทุกวัยที่จะทำให้สามารถใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและมีสุขภาพดี

กรอบแนวคิดที่ใช้เป็นฐานของการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศนี้ เป็นผลมาจากการถอดบทเรียนการทำงานป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงและการระบาดของเอชไอวี/เอดส์ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก และเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงานของแผนงานที่ภาคีเครือข่ายผู้ร่วมพัฒนาแผนงานมีความเชื่อมั่นว่าจะนำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศของคนในสังคมได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้องค์การอนามัยโลกยังเสนอไว้ด้วยว่า การดำเนินงานเพื่อให้เกิดสุขภาพทางเพศ ที่ดีควรวางรากฐานไว้บนหลัก 6 ประการ ได้แก่

1. ความตระหนักว่าเพศภาวะหรือวัฒนธรรมความเป็นเพศ (gender) เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพทางเพศ
2. ความตระหนักและเคารพในความหลากหลาย
3. การสนับสนุนให้เกิดความเคารพในสิทธิของบุคคล
4. การมีส่วนร่วมของทุกคนและโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่มีความเปราะบางและอยู่ชายขอบมากที่สุด
5. ความตระหนักว่าการดำเนินงานเรื่องนี้ต้องละเอียดอ่อนต่อความเปราะบางและความเสี่ยงของบุคคล
6. การดำเนินการปรับเปลี่ยนบรรทัดฐานทางสังคมเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บุคคลมีสุขภาพทางเพศที่ดี

3. เป้าหมายและยุทธศาสตร์หลัก

เป้าหมายของแผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ คือ **การขับเคลื่อนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สนับสนุนให้บุคคลมีสุขภาพทางเพศที่ดีทั้งทางกาย จิต ปัญญาและสังคม (sexual wellbeing)** โดยวางยุทธศาสตร์หลัก 5 ประการ ได้แก่

1. สร้างและจัดการองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้บุคคลสามารถดูแลสุขภาวะทางเพศของตนเองได้
2. สื่อสารสังคมเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนสุขภาวะทางเพศ

3. มีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะ[17]การบริการสุขภาพ และการบริการสังคม ที่สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ คุ้มครองบุคคลจากความเสี่ยงต่อสุขภาวะทางเพศ

4. หนุนเสริมศักยภาพในการสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศของภาคีภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคธุรกิจ/อุตสาหกรรม/บริการ และสร้างเสริมการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการเรียนรู้และขับเคลื่อนสู่การเปลี่ยนแปลง

5. เชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการทำงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศของนานาประเทศ และร่วมผลักดันประเด็นสุขภาวะทางเพศในระดับนานาชาติ

4. กลุ่มเป้าหมาย

แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศมุ่งหวังการสร้างผลกระทบต่อสังคมโดยรวม จึงวางยุทธศาสตร์ของกลุ่มเป้าหมายว่าต้องเป็นระดับประชากร (population-based strategy) อันได้แก่ “คนทุกเพศทุกวัยที่เผชิญกับสถานการณ์เปราะบางต่อการเสียสุขภาวะทางเพศ (vulnerable to unhealthy sexual wellbeing) หรือมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับสถานการณ์ของเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มคู่ผลเลือดต่าง กลุ่มชายรักชาย กลุ่มผู้ขายบริการทางเพศ กลุ่มเยาวชน เป็นต้น และหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และธุรกิจเอกชน ที่มีการดำเนินงานเกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางเพศ โดยสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานเหล่านี้ในฐานะที่เป็นภาคีเชิงยุทธศาสตร์ (strategic partners) ที่ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมตามกรอบการดำเนินงานเพื่อไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

---

[17] “นโยบายสาธารณะ” ในแผนนี้ หมายรวมถึง มาตรการทางกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ นโยบาย แผนงาน และแนวทางปฏิบัติ

5. ยุทธศาสตร์ และกรอบการดำเนินงาน

แผนภูมิที่ 2 ทิศทางการดำเนินงานของแผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ

6. ภาคีแผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ

แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ (ตุลาคม 2549 – กันยายน 2551) เกิดขึ้นจาก การประชุมหารือหลายครั้ง ระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และองค์กรพัฒนาภาคเอกชนรวม 48 หน่วยงาน รวมทั้งได้ศึกษาทบทวนงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง จนกระทั่งได้ข้อสรุปว่า การป้องกันและแก้ไขปัญหาอันเกี่ยวเนื่องกับเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัยให้ได้ผลนั้น จำเป็นต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับแนวความคิด/ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเพศทั้งของปัจเจกและสังคมซึ่งเป็นปัจจัยรากเหง้า (root causes) ของเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย เพื่อให้ส่งผลกระทบต่อการมีพฤติกรรมป้องกันสุขภาพในระยะยาวแผนงานบริหารจัดการโดยมูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง มีการดำเนินงานในลักษณะเครือข่าย ซึ่งเครือข่ายที่ร่วมพัฒนาแผนงานส่วนหนึ่งมีความสนใจพัฒนาโครงการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของแผนงานเพื่อขอรับทุนสนับสนุนการดำเนินโครงการ โดยทีมแผนงานเน้นความสัมพันธ์แนวราบในลักษณะภาคีร่วมงาน โดยแผนงานได้ให้การสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ สื่อการเรียนรู้ และการเชื่อมต่อเครือข่ายระดับต่างๆ ภาคีและเครือข่ายแผนงานประกอบด้วย

1. สถาบันวิชาการ ได้แก่ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล โครงการจัดตั้งสำนักงานศึกษานโยบายสาธารณสุข สวัสดิการและสังคม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา ม.ธรรมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์ และโครงการจัดตั้งสำนักงานสิทธิมนุษยชนและพัฒนาสังคม ม.มหิดล

2. หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กองอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี คณะกรรมาธิการการสาธารณสุข ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โรงพยาบาลวชิระ และโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ์ เป็นต้น

3. องค์กรพัฒนาภาคเอกชน ได้แก่ คณะกรรมการองค์การพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ประเทศไทย มูลนิธิเพื่อนหญิง มูลนิธิเพื่อสุขภาพชุมชน จ.ร้อยเอ็ด มูลนิธิรักษ์ไทย มูลนิธิศักยภาพเยาวชน จ.เชียงใหม่ มูลนิธิพีเอสไอ ประเทศไทย มูลนิธิส่งเสริมโอกาสผู้หญิง สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ บ้านพักฉุกเฉิน สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน องค์กรขวัญชุมชน สุรินทร์ สมาคมคนหูหนวกแห่งประเทศไทย องค์การแพธ เครือข่ายเยาวชนด้านเอดส์แห่งประเทศไทย เครือข่ายเยาวชนภาคเหนือตอนบน เครือข่ายความหลากหลายทางเพศ และเครือข่ายผู้หญิงติดเชื้อเอชไอวี เป็นต้น

7. ผลการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ

ผลการสำเร็จของการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์หลักของแผนงาน มีดังตารางต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์	ตัวชี้วัด	ผลลัพธ์
1. การสร้างและจัดการองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้บุคคลสามารถดูแลสุขภาวะทางเพศของตนเองได้	- มีฐานข้อมูลเรื่องสุขภาวะทางเพศที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์โดยภาคีเครือข่ายและผู้สนใจทางเพศของตนเองได้ - มีรูปธรรมของการเรียนรู้ทักษะเพื่อสร้างสุขภาวะทางเพศและสัมพันธภาพทางเพศเชิงบวกระดับบุคคล - มีชุดข้อมูลเรื่องปัจจัยเสริมสร้างสุขภาวะทางเพศที่ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง - มีแนวทางการสร้างระบบเฝ้าระวังปัจจัยเสี่ยงที่เป็นรูปธรรมและเป็นจริงได้	1. มีการนำฐานข้อมูลสุขภาวะทางเพศไปใช้ในการจัดทำรายงานสุขภาพคนไทย 2551 2. มีการนำฐานข้อมูลไปใช้ในการสื่อสารแนวคิดสุขภาวะทางเพศผ่านสื่อมวลชน เช่น บทความในคอลัมน์เสียงสตรี หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ 3. มีการผลิตชุดข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ คลิปวิดีโอ 3 คลิป เว็บไซต์แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ และเว็บไซต์ความรุนแรง สิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ โปสเตอร์ แผ่นพับ และชุดนิทรรศการเคลื่อนที่เกี่ยวกับ สุขภาวะทางเพศ สิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ และความหมายของเพศวิถี ซึ่งเครือข่ายแผนงานสุขภาวะทางเพศ และองค์กรภาคีต่างๆ ได้สนใจติดต่อขอรับสื่อประเภทต่างๆ ไปเผยแพร่ในกลุ่ม เป้าหมายของตน เช่น มูลนิธิรักษ์ไทย มูลนิธิเอดส์ประเทศไทย กรมอนามัย สำนักงานสาธารณสุขอุบลราชธานี 4. แผนงานร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานีจัดพิมพ์และเผยแพร่คู่มือการทำงานเอดส์ชายแดนเชิงบูรณาการให้แก่หน่วยงานรัฐและเอกชนในพื้นที่ชายแดนและผู้สนใจ
2. สื่อสารสังคมเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนสุขภาวะทางเพศ	- ภาคีแผนงานเป็นนักสื่อสารสุขภาวะทางเพศที่มีศักยภาพในการสร้างการเปลี่ยนแปลง - แนวคิดสุขภาวะทางเพศได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญ และได้รับการบรรจุไว้ในแผนงานของภาคีเครือข่าย - เกิดกระแสรับรู้เรื่องปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศกลุ่มเยาวชน	1. เกิดนักสื่อสารสุขภาวะทางเพศในกลุ่มต่างๆ เช่น ผู้หญิงมุสลิมในจังหวัดปัตตานีและยะลา กลุ่มหญิงติดเชื้อเอชไอวีในจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มแม่บ้านในค่ายทหารวีรวัฒน์โยธินแกนนำเยาวชนในจังหวัดอุบลราชธานี 2. เกิดวิทยากรกระบวนการที่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ประเด็นสุขภาวะทางเพศในกลุ่มเยาวชน 3. มีการนำแนวคิด “สุขภาวะทางเพศ” ไปใช้ปรับการให้บริการในหน่วยบริการผู้ติดเชื้อในโรงพยาบาล จังหวัดสุรินทร์ 4. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์เห็นความสำคัญโดยจัดการสัมมนาเรื่องผ่าทางตันการทำงานเอดส์ด้วยแนวคิดสุขภาวะทางเพศ 5. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานีนำแนวคิดสุขภาวะทางเพศไปใช้ในการทำงานแก้ไขปัญหาเอดส์ และการตั้งท้องไม่พร้อมในกลุ่มเยาวชน จ.อุบลราชธานี

ยุทธศาสตร์	ตัวชี้วัด	ผลลัพธ์
		6. มูลนิธิรักษ์ไทย ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดใหญ่ มีการดำเนินงานในหลายพื้นที่และหลากหลายกลุ่มเป้าหมายได้นำแนวคิดสุขภาวะทางเพศไปบูรณาการในโครงการต่างๆ ขององค์กร เช่น โครงการเยาวชน ความรุนแรง และผู้ติดเชื้อ ในจังหวัดตราดพัทลุง ลำพูน 7. แกนนำเยาวชนใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ พะเยา เชียงใหม่ เชียงรายอุตรดิตถ์ แพร่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน ลำปาง น่านซึ่งเป็นแกนนำทำกิจกรรมในประเด็นต่างๆ เช่น วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ เอดส์ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น นำแนวคิดสุขภาวะทางเพศไปใช้ผสมผสานในการทำกิจกรรมของตน 8. ชุมชนน้ำอ้อม อ.เกษตรวิสัย จ. ร้อยเอ็ด ให้ความใส่ใจประเด็นสุขภาวะทางเพศว่าเป็นวาระของชุมชน โดยมีการสื่อสารรูปแบบต่างๆ ผ่านทางกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน ผู้นำชุมชน 9. แกนนำเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานีนำแนวคิดสุขภาวะทางเพศไปปรับหลักสูตรอบรมเยาวชนของตน โดยเปลี่ยนจากหลักสูตรที่เน้นให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์เพียงอย่างเดียว มาเป็นหลักสูตรที่เน้นบริบทเรื่องเพศและปัจจัยแวดล้อมทางสังคมของเยาวชน 10. กลุ่มคนที่สนใจการผลิตสื่อใหม่ (new media) เรียนรู้แนวคิดสุขภาวะทางเพศและ ร่วมผลิตสื่อต่างๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องปัจจัยเสี่ยงและปัจจัยเสริมต่อการเสียสุขภาวะผ่านการผลิตหนังสั้นเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ ซึ่งเป็นสาเหตุของการเสียสุขภาวะทางเพศ เช่น นิตยสารไบโอสโคป กลุ่ม duocore ซึ่งผลิตรายการเผยแพร่ทางอินเตอร์เน็ต และผลิตคลิปวิดีโอ เป็นต้น 11. สโลแกนของแผนงานที่ว่า “สุขภาวะทางเพศคือชีวิตทางเพศที่เป็นสุขและปลอดภัย" ถูกนำไปใช้ในการทำงานเอดส์ในวงกว้างมากขึ้น เช่น เครือข่ายเยาวชนด้านเอดส์ประเทศไทยนำสโลแกนนี้มาเป็นหัวข้อหลักในการทำงาน
3. มีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะและระบบบริการสุขภาพและสังคม	- แนวคิดสุขภาวะทางเพศได้รับการผสมผสานใ นร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้ อง เช่ นร่าง พ.ร.บ. คุ้มครองอนามัยการเจริญพันธุ์ - แนวคิดสุขภาวะทางเพศได้รับการระบุไว้ในแผนพัฒนาสำคัญๆของประเทศ เช่น แผนเอดส์ชาติ แผนพัฒนา สุขภาพ	1. ประเด็นสุขภาวะทางเพศ ได้รับการบรรจุไว้ในวาระการประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติในเดือนธันวาคม 2551 2. แนวคิดสุขภาวะทางเพศได้รับการผสมผสานในร่าง พรบ.คุ้มครองอนามัยการเจริญพันธุ์ 3. อบต. น้ำอ้อม จ.ร้อยเอ็ด กำหนดนโยบายสุขภาวะทางเพศไว้ในแผนของชุมชน 4. เกิดความตื่นตัวในกลุ่มนักวิชาการที่จะปรับนโยบายการทำงานให้เชื่อมต่อภาควิชาการ และภาคปฏิบัติการในสังคม เพื่อนำไปสู่การ

ยุทธศาสตร์	ตัวชี้วัด	ผลลัพธ์
		5. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับสาวประเภทสอง และชุดข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดบริการสุขภาพทางเพศให้แก่สาวประเภทสอง 6. เกิดเครือข่ายความร่วมมือของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชนที่ให้คำปรึกษาแก่ผู้ได้รับความรุนแรงทางเพศ 7. กระทรวงสาธารณสุขเริ่มเห็นความสำคัญของการผลักดันให้รวมเรื่องถุงอนามัย (female condom) ไว้ในระบบบริการสุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ โดยมีดำริจะจัดทำเป็นแผนงาระดับชาติร่วมกับภาคีแผนงานต่อไป
4. หนุนเสริมศักยภาพในการสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศของภาคีและเครือข่าย	- เกิดเครือข่ายสุขภาวะทางเพศที่มีเป้าหมายและฐานความเข้าใจร่วมกันมีระบบการทำงานที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ	1. เครือข่ายสุขภาวะทางเพศมีเป้าหมายและฐานความเข้าใจร่วมกัน เนื่องจากแผนงานได้จัดประชุมทำความเข้าใจก่อนเริ่มโครงการเพื่อให้ภาคีโครงการย่อยทั้งหมดเข้าใจภาพรวมของแผนงานและรู้ว่าแต่ละโครงการไม่ได้ทำงานแยกขาดจากกัน นอกจากนั้นแผนงานฯ ยังจัดเวทีเสริมศักยภาพให้แก่โครงการในภูมิภาคต่างๆ ภาคละ 2 ครั้ง และสนับสนุนการเข้าร่วมสัมมนาวิชาการและการรณรงค์ต่างๆ อย่างสม่ำเสมอตลอดระยะเวลา 2 ปี 2. เกิดการเชื่อมต่องานระดับภูมิภาคระหว่างโครงการย่อยต่างๆ โดยเฉพาะโครงการย่อยในภาคเหนือ ซึ่งได้ประกาศตัวว่าจะทำงานสุขภาวะทางเพศร่วมกันต่อไป แม้จะหมดระยะเวลาโครงการกับแผนงานสุขภาวะทางเพศแล้ว 3. ได้รูปแบบการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมแนวใหม่ที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้จริง และนำมาเป็นแนวทางในการทำงานของแผนงานระยะ 2 ซึ่งเป็นผลมาจากการนำเทคนิคการอบรมแนวใหม่ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และ การพัฒนาทางจิตปัญญามาใช้กับผู้รับผิดชอบโครงการย่อย และได้รับเสียงสะท้อนกลับว่าเป็นการอบรมแนวใหม่ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับวิธีคิดและพฤติกรรมได้จริง

8. ข้อค้นพบและสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ

กระบวนการฝึกอบรมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเองจากภายในและเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงสังคม (training for self-transformation and socialchange)

จากการดำเนินงานด้านฐานข้อมูลของแผนงานฯ พบว่าการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ที่เน้นการให้ข้อมูลความรู้เรื่องอันตรายของโรคและการป้องกันด้วยการใช้ถุงยางอนามัย ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงมาสู่พฤติกรรมทางเพศที่ปลอดภัย แต่พบว่า **ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการใช้หรือไม่**ใช้ถุงยางอนามัยเป็นเรื่องของความคิดความเชื่อเรื่องความเป็นผู้หญิง/ความเป็นผู้ชาย ตลอดจนความเข้าใจและค่านิยมเรื่องเพศที่ฝังอยู่ในระบบคิดและความรู้ของคนในสังคม เราจึงพบอยู่เสมอว่า แม้คู่สามีภรรยามีความรู้เรื่องการใช้ถุงยางอนามัยและมีถุงยางอนามัยอยู่ใกล้ตัว แต่กลับไม่ใช้เมื่อมีเพศสัมพันธ์ โดยฝ่ายหญิงบอกว่าไม่กล้าพูดเรื่องนี้ ในขณะที่ฝ่ายชายมักบอกว่าการใช้ถุงยางอนามัยทำให้ความสุขทางเพศลดลง ดังนั้น หากผู้ปฏิบัติงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์มีความเข้าใจและละเอียดอ่อนต่อมิติความเป็นหญิง-ชาย (gender) รวมทั้งเข้าใจโลกทัศน์เรื่องเพศ(sexuality) ที่มีอยู่ในระบบคิดของกลุ่มเป้าหมาย โดยไม่มุ่งเน้นเฉพาะการให้ข้อมูลเรื่องโรคและสุขภาพแต่เพียงมิติเดียว น่าจะส่งผลต่อการดำเนินงานเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางเพศไปสู่เพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยได้อย่างมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากกว่า ซึ่งในขณะเดียวกันจะส่งผลต่อการลดลงของโรคติดต่อของระบบอวัยวะสืบพันธุ์อื่นๆ ภาวะการมีบุตรยาก การตั้งท้องโดยไม่พร้อม การทำแท้งที่ไม่ปลอดภัย การทอดทิ้งและทำร้ายทารกตลอดจนความรุนแรงทางเพศ

การดำเนินงานของแผนมียุทธศาสตร์หลัก คือ การปรับเปลี่ยนมุมมองและปรับฐานความเข้าใจเรื่องเพศของภาคีที่เป็นผู้ปฏิบัติงานด้านเอดส์และเพศศึกษาให้อยู่ในระดับที่ลึกซึ้งขึ้น โดยใช้กระบวนการชวนกลุ่มเป้าหมายสนทนาและวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมทางเพศ ของตนเอง อย่างเชื่อมโยงกับค่านิยม บรรทัดฐานเรื่องเพศและ ความหญิง-ชาย พบว่าสามารถทำให้ กลุ่มเป้าหมายเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้น แต่ยังไม่เพียงพอที่จะส่งผลให้เกิดการรื้อถอนระบบคิดเรื่อง เพศแบบเดิมที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรมและการปฏิบัติได้ แผนงานฯ จึงได้ ทดลองจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงลึกเป็นเวลา 10 วัน ให้แก่ภาคีหลักจำนวน 20 คน ในช่วงท้ายของการดำเนินงาน โดยใช้กระบวนเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) ผสมผสานกับแนวทางการเรียนรู้บนฐานของประสบการณ์ของผู้เรียน (experiential-based learning) และกระบวนการเรียนรู้ด้วยจิตใจ (mindbased learning) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเอง (self-transformation) และเชื่อมโยงสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม พบว่า ผู้ผ่านการอบรมด้วยกระบวนการดังกล่าว เกิดความเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงค่านิยมและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมตัวตน ความเป็นหญิง

คำอธิบายศัพท์ที่ใช้ในแผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ

เพศสรีระ (Sex) หมายถึง เพศที่จำแนกตามระบบชีววิทยา (biological sex) โดยใช้อวัยวะเพศภายนอกเป็นเกณฑ์ในการแยกแยะเพศของมนุษย์ เช่น “เพศหญิง” และ “เพศชาย” รวมทั้งเพศที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบเพศตามชีววิทยาด้วย เช่น ผู้ที่แปลงเพศ (transgender)

เพศภาวะ (Gender) หมายถึง ภาวะความเป็นหญิง เป็นชาย ที่ไม่ได้ถูกกำหนดโดยระบบชีววิทยา แต่ถูกกำหนดโดยปัจจัยทางวัฒนธรรม สังคม และอื่นๆ ทำให้สังคมเกิดความคาดหวังต่อความเป็นหญิงและชายในแง่มุมเฉพาะต่างๆ และมีส่วนกำหนดความเชื่อ ทัศนคติ มายาคติ (myth) รวมทั้งประเพณีปฏิบัติต่างๆ ที่ถูกทำให้กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคมในเรื่องของความเป็นหญิงเป็นชาย เพศภาวะเป็นสิ่งที่แตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เช่น ผู้หญิงไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นนิยมแต่งกายโดยนุ่งโจงกระเบนและไว้ผมสั้นเหมือนกับผู้ชาย จนชาวต่างชาติไม่สามารถแยกแยะคนไทยเพศหญิงและชายออกจากกันได้ ปัญหาของการทำความเข้าใจเพศภาวะ คือ ความเข้าใจผิดที่ว่า เพศสรีระเป็นตัวกำหนดเพศภาวะของบุคคล

เพศวิถี (Sexuality) หมายถึง ค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบวิธีคิด วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความปรารถนาและการแสดงออกทางเพศ ความคิดเกี่ยวกับคู่รัก คู่ชีวิตในอุดมคติ ซึ่งไม่ใช่พฤติกรรมตามธรรมชาติ แต่เป็นการสร้างความหมายทางสังคม เพศวิถีจึงสัมพันธ์กับมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่กำหนดและสร้างความหมายให้แก่เรื่องเพศในทุกแง่มุม เช่น “ความปกติ” ของการเป็นคนรักต่างเพศ “ความผิดปกติ” ของคนรักเพศเดียวกัน หรือ “ผู้หญิงดี” คือผู้ที่อ่อนประสบการณ์ หรือเป็นฝ่ายรับในเรื่องเพศ (passive) เพศสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การมีเพศสัมพันธ์กับคนเพียงคนเดียว หรือหลายคน การมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย/ไม่ปลอดภัย รักต่างวัย รักนอกสมรส ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างของเพศวิถี ซึ่งมีความหลากหลาย เพศวิถีเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละวัฒนธรรม ชนชั้น และกาลเวลา เช่น เพศวิถีในสมัยต้นรัตนโกสินทร์มองว่าการที่ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น ห่มสไบผืนเล็กปกปิดร่างกายส่วนบน ไม่ถือว่าโป๊ หรือเป็นผู้หญิงใจแตก ใจง่ายแต่อย่างใด

สุขภาพ (Health) หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญาและทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล แต่คำว่าสุขภาพเคยใช้กันมานานในความหมายที่แคบกว่านี้ ทำให้คำว่าสุขภาวะ(Wellbeing) ถูกใช้บ่อยขึ้นในระยะหลัง เพื่อสะท้อนถึงความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วจากของเดิม

เพศที่ปลอดภัย (Safe Sex) เพศที่ปลอดภัยในความหมายของผู้ปฏิบัติงานด้านสุขภาวะทางเพศ มีความหมายค่อนข้างกว้าง โดยรวมถึงการมีความรู้ในเรื่องเนื้อตัวร่างกาย สุขภาพที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ รวมทั้งสามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ และดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทัน การปลอดจากการติดเชื้อโรค ไม่ถูกบังคับ ไม่ถูกละเมิดและทำร้ายการมีความรับผิดชอบในตนเองและคู่ของตน การตั้งท้องโดยมีการวางแผนและมีความพร้อม เพศที่ปลอดภัยมีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และวิถีชีวิตของแต่ละคน ถุงยางอนามัยจึงเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งของเพศที่ปลอดภัย การกำหนดความหมายของ “เพศที่ปลอดภัย” ไว้กว้างเช่นนี้สะท้อนให้เห็นความเข้าใจของผู้ปฏิบัติงาน ที่มองว่ามีเงื่อนไขปัจจัยหลายประการที่นำไปสู่เพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยหรือไม่ปลอดภัย เช่น ปัจจัยด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคู่ ความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องเพศ เป็นต้น

ประสบการณ์ความทุกข์ของผู้หญิงที่ป่วยเป็นมะเร็งและถูกตัดเต้านม : แนวคิดสตรีนิยมสายสังคมนิยม

The Suffering Experiences of Breast Cancer and Mastectomy

สิริณัฐ สินวรรณกุล

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและอธิบายประสบการณ์ความทุกข์ของผู้หญิงที่สูญเสียเต้านมจากการผ่าตัดตามแนวคิดสตรีนิยมสายสังคมนิยมโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นหญิงที่ป่วยด้วยโรคมะเร็งเต้านมและถูกตัดเต้านมจำนวน10 ราย ผลการวิจัยพบว่าความทุกข์ของผู้หญิงประกอบด้วยกระบวนการตั้งแต่การค้น พบโรค การตัดสินใจตัดเต้านม วันถูกตัดเต้านม และการดำรงชีวิตหลังผ่าตัดขณะพักฟื้นอยู่ในโรงพยาบาลและที่บ้าน กล่าวคือผู้หญิงทั้งสิบรายค้นพบโรคด้วยความบังเอิญ ความทุกข์ทรมานใจมีประเด็นหลักที่คล้ายกัน คือ ความอาย ความสงสัย ความไม่สบายใจและความหวาดกลัว อำนาจและตัวตนอันเกิดจากการครอบงำของทุนนิยมชายเป็นใหญ่มีผลต่อการตัดสินใจไปตรวจของผู้หญิง ผู้หญิงที่มีอำนาจและตัวตนสูงจะตัดสินใจไปตรวจได้รวดเร็ว ส่วนผู้หญิงที่มีอำนาจและตัวตนต่ำจะรีรอและตัดสินใจไปตรวจล่าช้าจึงจมอยู่กับความทุกข์ที่ยาวนานกว่า อำนาจและตัวตนทั้งสองแบบเมื่อถูกเสริมด้วยอำนาจของทุนนิยมจากโรงพยาบาลเอกชน ผู้หญิงทุกคนก็ต้องเข้าสู่โรงพยาบาลเพื่อตรวจเต้านมนำไปสู่การตัดสินใจยินยอมตัดเต้านมทั้งๆที่ไม่เต็มใจในที่สุด ด้วยอุดมการณ์ที่ทุนนิยมชายเป็นใหญ่และอำนาจวิชาชีพได้เข้ามาครอบงำชีวิตของผู้ที่เกิดเป็นหญิงเช่น อุดมการณ์ความเป็นแม่ อุดมการณ์ความเป็นเมีย ส่วนความทุกข์ของผู้หญิงในวันผ่าตัด เกิดจากการถูกทำให้ยึดติดอยู่กับอุดมการณ์ต่างๆที่ทุนนิยมและชายเป็นใหญ่ได้เข้ามาครอบงำ เช่น กลัวไม่สามารถดูแลครอบครัวได้ ทำให้ผู้หญิงแสดงออกทางพฤติกรรมและความคิดในลักษณะของความวิตกกังวล จนถึงเวลาที่ถูกมารับตัวไปเข้าห้องผ่าตัด ส่วนความทุกข์หลังผ่าตัดเป็นความทุกข์ที่ผู้หญิงรู้สึกได้รวดเร็วต่ออำนาจที่ค่อยๆหมดลงและตัวตนที่ล่มสลายไป เมื่อเริ่มรู้สึกตัวหลังผ่าตัดโดยเริ่มจากสูญเสียสัญลักษณ์ความเป็นหญิง ไปจนถึงอำนาจที่เคยมีจากภาระหน้าที่เดิมซึ่งเสมือนเป็นอำนาจในการดำรงอยู่ของความเป็นผู้หญิงที่ได้มาด้วยการถูกครอบงำของทุนนิยมชายเป็นใหญ่ และอำนาจเหล่านี้เองก็นำมาซึ่งความทุกข์อันเกิดจากการครอบงำของทุนนิยมชายเป็นใหญ่เช่นกัน เพราะผู้หญิงไม่สามารถมีอำนาจอย่างสมบูรณ์อีก ในขณะที่อำนาจเหล่านี้ถูกดึงไปเป็นอำนาจของบุคคลอื่นจนค่อยๆหมดไปในที่สุดเมื่อกลับไปพักฟื้นที่บ้าน

ข้อเสนอแนะจากการศึกษานี้คือ ควรสร้างเสริมให้ผู้หญิงมีอำนาจโดยส่งเสริมให้มีนโยบายเพื่อเพิ่มเสถียรภาพและโอกาสแก่ผู้หญิงด้านการศึกษา อาชีพ รายได้ และสวัสดิการที่มั่นคง ตลอดจนการรับรู้

Abstract

This study aimed to examine and explain the suffering experienced by women with breast cancer post-mastectomy from the Socialist Feminist perspective .The study used qualitative methodology and 10 women participated .The results of this study indicated that women's suffering included the beginning of finding out about the disease process, the decision-making period concerning surgery, the surgery day, and the lived experiences during recovery in the hospital and at their home. All of these participants had the accidental experience of discovering the lump or breast disease. All of them had similar significant experiences of suffering such as embarrassment, suspicious, anxiety and fear. A sense of power and self, which were caused by patriarchal capitalist constructions, affected on the decision-making process concerning health care professional. Women who have both more power and a higher self often make the decision quickly. Women who have less power and a lower self frequently hesitate and delay to visiting a health care professional .The women who delay often suffer for a long period of time . Moreover, if a sense of power and self add up with capitalism in the context of private hospital, the total of these subjects have to go to the hospital for investigating their breasts, and end up with the mastectomy surgery by patriarchal capitalism(example maternal or wife's ideology) and power of health care professional, which constructed to them .On the surgery day, women's suffering resulted in the patriarchal capitalism constructions such as a fear that they could not care of their family etc. This brought about anxiety behavior until the time they enter the operation room. Concerning post-operative suffering, women suffer rapidly and this reduces their sense of power and self, which started even they were not full consciousness by means of the absence of femininity throughout their power. Women cannot continue or may not have their power completely. This means their power were distracted to the other. Therefore, their role and authority have change including their responsibility and power will decrease gradually. Ultimately, women's power deplete.

It is recommended that women's suffer from power and self that construct by patriarchal capitalism. Women should have been empowered in terms of establishing policy to enhance secure education, career, income and welfare including the accurate health information. Health care professional should to keep in mind that do not violate the right and idea of women.

บทนำ

มะเร็งเต้านมเป็นสาเหตุการตายอันดับหนึ่งของสตรีที่ป่วยเป็นมะเร็งทั่วโลก ในประเทศไทยมะเร็งเต้านมได้กลายเป็นโรคที่พบมากเป็นอันดับหนึ่งภายในระยะเวลา 5 ปี จากเดิมที่เคยเป็นอันดับสองรองจากมะเร็งปากมดลูกในปี พ.ศ. 2539 อัตราการเกิดโรคที่มีประมาณ 17.2 ในปี พ.ศ.2539 นั้นได้เพิ่มขึ้นเป็น 33.5 ต่อประชากร 100,000 คน ในปี พ.ศ. 2544 และมีประมาณว่าหนึ่งในสิบของหญิง ไทยมีโอกาสเกิดมะเร็งเต้านมในช่วงหนึ่งของชีวิต (สถิติโรคมะเร็งสถาบันมะเร็งแห่งชาติ, 2544)โดยผู้หญิงที่ป่วยเป็นมะเร็งเต้านมนั้นมีอายุ40-50ปี (ธนิต วัชรพุกต์, 2542) สอดคล้องกับสถิติของโรงพยาบาล(ร.พ.)เอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพ ที่พบว่าในปี พ.ศ. 2546-2548 จำนวนผู้หญิงที่มารับการผ่าตัดแบบตัดเต้านมออกจากการป่วยเป็นมะเร็งเต้านม ส่วนใหญ่อายุ 41-50ปี ซึ่งสูงขึ้นจากร้อยละ26.6 ในปี พ.ศ.2546 เป็นร้อยละ 41.4 ในปี พ.ศ. 2548 (เวชสถิติโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่ง, 2549)

ปัจจุบันการตรวจพบมะเร็งเต้านมระยะเริ่มแรกในผู้หญิงมีมากขึ้น การผ่าตัดเป็นการรักษาที่เป็นหลักใหญ่ในผู้ป่วยมะเร็งเต้านมเกือบทุกราย (ปรมาภรณ์ ปราสาททองโอสถ, 2545) ผู้ป่วยส่วนใหญ่ร้อยละ 70-80ได้รับการผ่าตัดด้วยวิธีตัดเต้านมออกทั้งหมด(Modified Radical Mastectomy, MRM) (ประทิน คังสุวรรณ, 2542) สถิติผู้หญิงที่มารับการผ่าตัดเต้านมเนื่องจากป่วยเป็นมะเร็งเต้านมมีแนวโน้มสูงขึ้น วิธีผ่าตัดที่ใช้มากกว่าร้อยละ50คือการผ่าตัดเต้านมออกทั้งหมด (MRM) เป็นวัยทำงานและเป็นวัยที่ต้องดูแลครอบครัวโดยมีอายุระหว่าง31-60ปี ซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 67.1ในพ.ศ.2546 เป็นร้อยละ74 ในพ.ศ. 2548 (เวชสถิติโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่ง, 2549) ผลของการผ่าตัดเต้านมทิ้งทั้งหมดทำให้ผู้ป่วยบางรายมีคุณภาพชีวิตที่เสื่อมลงแม้ว่าจะหายขาดจากโรค แต่ต้องสูญเสียภาพลักษณ์ทางเพศ ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มีปัญหาในการเลือกใช้เสื้อผ้าและชีวิตครอบครัวเป็นต้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้ป่วยวัยสาวและวัยกลางคน (ประทิน คังสุวรรณ, 2542)

ในประเทศไทยผู้หญิงเป็นประชากรที่มีจำนวนมากเกินครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมด(สารประชากรมหาวิทยาลัยมหิดล, กรกฎาคม, 2548) แต่ได้รับความสำคัญน้อยมากกับการทำความเข้าใจหรืออธิบายปัญหาของผู้หญิงอย่างเป็นระบบ ความเหลื่อมล้ำทางเพศ การปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ เกี่ยวกับ

การบริการ สุขภาพที่ผู้หญิงได้รับในปัจจุบันเน้นการเยียวยารักษาอวัยวะ หรือ การเจ็บป่วยโดยขาดความอ่อนไหวต่อความเป็นผู้หญิง ขาดการคำนึงถึงเงื่อนไขและการวิเคราะห์ชีวิตที่เจ็บป่วยในบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ซึ่งนับเป็นปัญหาสำคัญในผู้ป่วยเรื้อรังที่เป็นหญิง

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญและศึกษาประสบการณ์ความทุกข์ทรมานในชีวิตของผู้หญิงที่สูญเสียเต้านมจากการผ่าตัด ด้วยการรวบรวมจากประสบการณ์ของผู้หญิงเองอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มมีอาการจนกระทั่งถึงชีวิตหลังการรักษาตามแนวคิดของมอร์สและจอนห์สัน แล้ววิเคราะห์โดยใช้มุมมองและแนวคิดสตรีนิยมสายสังคมนิยมของจูเลียต มิตเชล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมได้รับรู้และเข้าใจถึงระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ในโครงสร้างชีวิตของผู้หญิงกับประสบการณ์ ความทุกข์ทรมานจากการป่วยเป็นมะเร็งและถูกตัดเต้านมของผู้หญิงเอง

แนวคิดในการศึกษา

แนวคิดสตรีนิยมสายสังคมนิยม

มิตเชลวิเคราะห์ สภาพที่เป็นรองของผู้หญิงว่าไม่ได้เกิดจากเศรษฐกิจหรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังประกอบด้วยโครงสร้างทั้งสี่ อันเป็นส่วนประกอบสำคัญในการกำหนด

แนวคิดเกี่ยวกับการอธิบายรูปแบบของประสบการณ์การเจ็บป่วย

มอร์สและจอนห์สันได้อธิบายถึงแนวคิดเกี่ยวกับการอธิบายรูปแบบของประสบการณ์การเจ็บป่วยที่ควรจะเป็นไว้ดังนี้คือ รวบรวมประสบการณ์การเจ็บป่วยอย่างต่อเนื่องโดยเริ่มตั้งแต่การมีอาการ พิจารณาถึงธรรมชาติของความเจ็บป่วยที่แสดงออกมาอย่างเป็นพลวัต มีจุดเริ่มมาจากทรรศนะของผู้ป่วยเอง ชี้ให้เห็นถึงความคล้ายคลึงที่เกิดขึ้นจากความเจ็บป่วยมากกว่าการทำความเข้าใจโรค รวบรวมบริบทของความเจ็บป่วยทั้งหมดไปเป็นรูปแบบ และพัฒนารูปแบบโดยใช้การอุปนัย (Morse &Johnson, 1991)

วิธีการและประชากรที่ศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) คือเป็นผู้ป่วยมะเร็งเต้านมและได้รับการผ่าตัดเต้านมแบบตัดออกทั้งข้างที่มารับการรักษาในร.พ.เอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพจำนวน10ราย โดยกำหนดระยะ เวลาหลังผ่าตัดจนถึงวันสัมภาษณ์ไม่เกิน6เดือน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลไปในคราวเดียวกันตลอดระยะเวลาการศึกษาแล้วนำเสนอในลักษณะเชิงพรรณนา (Descriptive)

ผลการศึกษาวิจัย

ในการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยจะนำเสนอประสบการณ์ความทุกข์ของผู้หญิงที่ป่วยเป็นมะเร็งและถูกตัดเต้านมผ่านการตีความให้เห็นว่าระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ได้เข้าไปกระทำ และสร้างความทุกข์แก่ผู้หญิงอย่างไร โดยนำเสนอในลักษณะของกระบวนการหรือขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การค้นพบโรค การตัดสินใจผ่าตัดเต้านม เหตุการณ์วันผ่าตัดและเหตุการณ์หลังการผ่าตัดดังนี้

1. การค้นพบโรค

ในขั้นตอนนี้เป็นการอธิบายถึงกระบวนการการพบความผิดปกติหรือพบโรคของผู้หญิงว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ผู้หญิงรู้สึกและจัดการอย่างไรเมื่อพบโรค ไปจนถึงอำนาจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกับการพบโรคและอำนาจของระบบทุนนิยมในร.พ.เอกชนกับการตัดสินใจเข้ารับการตรวจ

1.1. ผู้หญิงพบความผิดปกติที่เต้านมหรือพบโรคได้อย่างไร

ผู้หญิงส่วนใหญ่ได้รับคำสั่งสอน ถูกหล่อหลอมทั้งจากครอบครัวและสังคมรอบข้างให้เชื่อว่า เต้านมเป็นสิ่งที่ต้องปกปิดเช่น การใส่เสื้อชั้นในเมื่อเข้าสู่วัยสาว การสำรวจและเปิดเผยร่างกายเป็นเรื่องน่าอาย

พบในขณะกำลังปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน

เป็นการพบเพราะผู้หญิงรู้สึกเจ็บ รู้สึกแปลๆในขณะที่อาบน้ำ หรือนั่งทำงานแล้วจึงคลำเต้านม หรือ คลำได้ก้อนขณะทาแป้งโดยไม่รู้สึกผิดปกติใดๆมาก่อนเช่น *"อาบน้ำอยู่ แล้วรู้สึกเจ็บที่หน้าอกเลยคลำดูเป็นไตแข็ง" "นั่งทำงานอยู่ อยู่ๆก็เจ็บแปลๆที่แถวๆนี้ คลำดูก็เจอเป็นไตเล็กๆ"*

พบภายหลังเกิดอุบัติเหตุ

เป็นการพบจากการที่ผู้หญิงคลำหน้าอกของตนเองเพราะรู้สึกเจ็บเคืองบริเวณที่เต้านมของเธอภายหลังถูกกระแทกกับของแข็ง เช่น *"สีข้างแถวนี้ชนกับขอบรั้วในสวน เก็บกล้วยไม้อยู่ เจ็บ เลยจับดูก็ เจอก้อน" "ตกบ่อปลา เอาอกไปกระแทกหลักที่บ่อปลา ฝนตกแรงมันลื่นน่ะ รู้สึกเคืองเหมือนเลือดจะไปลมจะมาเวลามีประจำเดือน จับมันก็เคืองเฉยๆ "*

พบขณะมีเพศสัมพันธ์

เป็นการพบโดยสามีใช้มือลูบคลำหรือสัมผัสโดนก้อนที่เต้านมของผู้หญิงขณะกำลังมีเพศสัมพันธ์แล้วบอกให้ผู้หญิงรู้ เธอจึงสำรวจเต้านมของตนเองต่อ เช่น*"อาบน้ำเสร็จจะเข้านอน คลำได้ก้อน แฟนเป็นคนคลำ(แสดงท่าทีอึกอัก) เขาบอกว่าคลำได้ก้อน ทีนี้ก็เลยคลำเองดูบ้าง ก็เป็นก้อนจริงๆขนาดนี้"*

คลำตามเพื่อน

เกิดจากการที่ผู้หญิงได้ยินเพื่อนที่ทำงานคุยกันและพูดถึงเรื่องตรวจหามะเร็งด้วยตนเองโดยการคลำเต้านม เธอจึงลองคลำเต้านมตนเองดูบ้างโดยไม่คิดว่าจะเจอก้อนหรือความผิดปกติ เช่น

"ได้ยินเพื่อนที่ทำงานเขาพูดกันเรื่องคลำเต้านมหามะเร็ง กลับบ้านเลยลองลูบเล่นๆ มันเจอเองไม่เจ็บนะ"

1.2. ผู้หญิงรู้สึกและจัดการอย่างไรเมื่อพบความผิดปกติที่เต้านม ?

เธอทั้งสิบรายต่างรู้สึกทุกข์ทรมานใจ วิตกกังวลกับการค้นพบโรค ซึ่งมีประเด็นหลักที่คล้ายกัน คือ ความอาย ความสงสัย ความไม่สบายใจ และความหวาดกลัว

ความอาย ทำให้ผู้หญิงไม่กล้าบอกใคร และ จะสังเกตความผิดปกตินั้นด้วยการคลำเองเป็นระยะเวลาหลายเดือนจนถึงหลายปีจึงไปตรวจสุขภาพเช่น *"คลำได้ประมาณ 3 ปีแล้วไม่ได้บอกใคร ไม่ได้ไปตรวจ คิดว่าเป็นก้อนเนื้อธรรมดา อาย เป็นโสดด้วย เลยคลำเองมาเรื่อยๆ"*

ความสงสัย ความไม่สบายใจ ทำให้ผู้หญิงรีบถามคนใกล้ชิดที่เคยเป็นทันทีซึ่งทำให้ความทุกข์ผ่อนคลายลงได้ในระดับหนึ่ง เช่น *" คลำเจอปุ๊บก็เดินไปถามเลย เขาก็ทำสวนอยู่ข้างๆ บอกเขาว่าเราคลำได้ก้อน น้องสาวเขาเคยเป็นซิสที่เต้านมซ้าย ตัดซิสออกไปแล้ว เขาบอกเราว่าเป็นซิส เราก็คิดว่าเป็นซิส"*

แต่ในขณะเดียวกันผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งพบโรคในยามวิกาลจะวิตกกังวล ครุ่นคิดและสงสัยอยู่ตามลำพังเพราะเธอเกรงใจไม่กล้าบอกคนใกล้ชิดแม้ว่าเขานั้นคือสามี ผู้มีหน้าที่ในการหารายได้มาสู่ครอบครัวซึ่งสำคัญมากกว่าความเจ็บป่วยของตนเอง ผู้หญิงจะรอปรึกษาผู้รู้ หรือคนที่เคยเป็นในวันรุ่งขึ้น เช่น *"ตอนนั้นก็คิดว่าเป็นอะไรอย่าให้เป็นเนื้อร้ายเลย คืนนั้นก็นอนไม่หลับ คิดอยู่อย่างงั้น แฟนเขาหลับแล้วไม่อยากกวนเขา เขายังต้องไปเปิดร้านขายของแต่เช้าอีก"*

ความหวาดกลัว ผู้หญิงจะกลัวเป็นมะเร็ง กลัวตาย กลัวเป็นโรคร้ายแรงหรือกลัวเป็นสิ่งผิดปกติซึ่งจะมีผล กระทบต่อชีวิตของเธอจนต้องรีบเล่าให้คนใกล้ชิดฟังหรือไม่รอช้าที่จะปรึกษาผู้รู้เช่น *"คิดไปว่าจะเป็นมะเร็งรึเปล่า เรายังไม่อยากเป็นอะไรตอนนี้ ห่วงลูก" "มันเคืองเหมือนเลือดจะไปลมจะมา จับมันก็เคืองเฉยๆ พอลุง(สามี)เข้ามาก็รีบบอกลุง"*

1.3. อำนาจและตัวตนกับการจัดการกับการพบโรค

ผู้หญิงจะหาทางออกหรือหาทางแก้ไขภายหลังจากคลำได้ก้อนหรือพบกับความผิดปกติที่เต้านม โดยบางคนมีการจัดการ ตอบสนองในลักษณะรีรอ ไม่กล้าตัดสินใจ จมอยู่กับความทุกข์ตามลำพัง ไม่มีทางออก จึงมีความทุกข์ทรมานมากเป็นเวลายาวนาน แต่บางคนสามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว จึงมีความทุกข์ทรมานน้อยและไม่นานนัก อันมาจากอำนาจและตัวตนที่แตกต่างกันของผู้หญิง ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองกลุ่มคือ

1.3.1. ผู้หญิงที่มีอำนาจและตัวตนสูง

เธอเหล่านี้มีโอกาสและอำนาจในการควบคุมทรัพยากรสูง ส่วนใหญ่มีการศึกษาสูง ไม่มีภาระงานบ้านมาก เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับภาวะสุขภาพ มีงานทำซึ่งทำให้อำนาจทางเศรษฐกิจเป็นของตนเองอย่างชัดเจน หาคนอื่นทำแทนได้ ได้รับแรงสนับสนุนในครอบครัว มีคนช่วยเหลือ ความทุกข์ของเธอเหล่านี้

อำนาจในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะสุขภาพ เป็นอำนาจจากความสามารถในการเข้าถึงสถานพยาบาล ด้วยการให้ความสำคัญต่อสุขภาพ เคยไปตรวจสุขภาพประจำปีที่ร.พ.ทำให้ผู้หญิงมีความคุ้นเคย และรู้ช่องทางการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ในร.พ.หรือบุคลากรทางการแพทย์ในการปรึกษาเรื่องการดูแลหรือปัญหาสุขภาพ ทำให้ผู้หญิงตัดสินใจไปตรวจได้รวดเร็วด้วยตนเอง เช่น *"จับได้เป็นไตที่เต้านม...ไม่ค่อยสบายใจอีกวันเลยไปตรวจที่...ปกติก็จะตรวจสุขภาพประจำปีที่นี่อยู่แล้ว"*

อำนาจทางเศรษฐกิจ เป็นอำนาจจากการมีฐานะ มีกิจการเป็นของตนเองอย่างชัดเจนหรือเป็นกิจการของครอบครัว เป็นผู้บริหารดูแลกิจการด้วยตนเอง ไม่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจสั่งการของเจ้าของกิจการที่เป็นคนอื่น มีงานทำ ทำให้มีรายได้เป็นของตนเองไม่ต้องรอขอเงินจากใคร มีความสามารถในการใช้จ่ายสูง ทำให้ผู้หญิงตัดสินใจไปตรวจได้รวดเร็ว เช่น *"เช้าอีกวันก็โทรมาโรงพยาบาลนี้ว่าจะมาตรวจ...เช้าก็ไปทำงานก่อน เย็นก็มาตรวจเลย"(อำภา มีรายได้จากการทำงานในบริษัทเอกชนและรับทำบัญชีนอกเวลาโดยเฉลี่ยแล้วเป็นจำนวนถึงเกือบหกหมื่นบาทต่อเดือนจึงไม่ยากที่อำภาจะตัดสินใจมาตรวจ)*

อำนาจจากแรงสนับสนุนในครอบครัว เป็นอำนาจที่มาจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดของผู้หญิงกับสมาชิกครอบครัวทำให้เธอไว้วางใจ และกล้าปรึกษาเมื่อยามมีปัญหาสุขภาพ และ ด้วยความห่วงใยของคนใกล้ชิดในครอบครัวจึงเป็นแรงสนับสนุนทำให้ผู้หญิงตัดสินใจไปตรวจได้รวดเร็ว เมื่อพวกเขาบอกให้เธอไปตรวจและส่งเสริมให้ผู้หญิงไปตรวจด้วยการพาไปเองเช่น *"บอกลุงพอลุงรู้ก็บอกว่าก็ต้องไปตรวจนะยายก็เลยพากันมาตรวจศูนย์ถันยรักษ์" "ปรึกษาแม่ พี่สาว กับน้องสาวก่อน พวกเค้าก็บอกให้ไปหาหมอ จะได้สบายใจ เป็นอะไรจะได้รีบรักษา อีกวันน้องสาวเลยพาไปหาหมอที่..."*

1.3.2 ผู้หญิงที่มีอำนาจและตัวตนต่ำ

ผู้หญิงกลุ่มนี้ก้าวข้ามความอายได้ยาก รีรอ ไม่กล้าตัดสินใจหรือตัดสินใจไม่ได้ จึงจมอยู่กับความทุกข์นาน เธอเหล่านี้ไม่ได้รับการส่งเสริมเรื่องการศึกษา ขาดอำนาจในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะสุขภาพ แม้ว่าจะมีเงินแต่ไม่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ มีภาระรับผิดชอบในครอบครัวสูง มีภาระงานบ้านมาก ต้องช่วยงานสามีตามที่เขาบอก ต้องลงแรงทำงานเอง ไม่มีใครทำแทน ไม่กล้าพูดหรือปรึกษา มีความเป็นรองสูง ได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่เข้มงวดจากการอยู่ในครอบครัวที่เป็นคนจีนซึ่ง

ไม่ได้รับการส่งเสริมเรื่องการศึกษา การศึกษาทำให้คนในสังคมอ่านออกเขียนได้ สร้างนิสัยในการใฝ่รู้และขวนขวายหาความรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงตามยุคตามสมัย แต่การถูกครอบงำด้วยอุดมการณ์ความเป็นหญิงที่ต้องใส่ใจดูแลสมาชิกครอบครัวและผู้ชายซึ่งสำคัญกว่าการพัฒนาให้ตนเองมีความรู้ ทำให้ผู้หญิงไม่ได้รับการส่งเสริมจากครอบครัวให้เรียน จึงขาดการปลูกฝังให้มีความกระตือรือร้นในการใฝ่หาความรู้หรือสนใจข้อมูลทางสุขภาพ อันเป็นที่มาของการรีรอ และไปตรวจล่าช้า เช่น *"เราเรียนจบป.4เป็นคนขี้เกียจ ไม่ชอบอ่านหนังสือน่ะ พ่อแม่ก็ไม่ได้ว่าอะไร ผู้หญิงสมัยนั้นเขาก็ไม่ได้ว่าจะต้องให้เรียนสูงๆ เน้นให้ช่วยงานบ้านมากกว่า เราก็เลยไม่เรียนต่อ "* *"เราไม่ได้เรียนหนังสือ เรียนภาคค่ำศึกษาผู้ใหญ่ เรียนไม่จบ ไม่นับว่าเรียนหรอกสมัย ก่อน ต้องช่วยงานบ้าน เราเป็นลูกสาว พ่อแม่บอกว่าไม่ต้องเรียนหรอก พ่อแม่เป็นคนจีน แต่ลูกชายเค้าให้เรียนนะ พี่สาวอีกคนไม่ได้เรียน ส่วนพี่ชายกับน้องชายเรียน"*

ไม่ได้รับการแจ้งเกิด การแจ้งเกิดเป็นการแจ้งหรือบอกให้สังคมรับรู้ถึงการมีตัวตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่กำเนิดจากสามีภรรยาคู่หนึ่งในฐานะบุตรของสามีและภรรยาคู่นั้น และ บุตรนั้นได้เป็นสมาชิกของครอบครัวนั้นๆแล้ว ทุนนิยมชายเป็นใหญ่โดยเฉพาะในครอบครัวที่เป็นคนจีนทำให้ผู้หญิงถูกเพิก

เฉย ไม่ได้รับคุณค่าว่าเป็นคนหรือเป็นบุตร เสมือนเธอไม่มีตัวตนในครอบครัวด้วยการไม่ไปแจ้งเกิดทำให้ผู้หญิงมีอำนาจและตัวตนต่ำ จึงไปตรวจล่าช้า เช่น *"พ่อแม่เป็นคนจีน ไม่ยอมไปแจ้งเกิด...ตัวเองต้องไปแจ้งเกิดเองเมื่อโตแล้ว...ก็คนจีนน่ะนะ ถ้าเป็นลูกสาวเขาไม่ไปแจ้ง พอคนที่2เกิดเป็นผู้ชาย เขาก็ไปแจ้ง"*

ไม่มีคนทำงานแทน ความสามารถในการหาคนทำงานแทนได้ ทำให้ผู้หญิงมีอำนาจในการตัดสินใจไปตรวจสูงขึ้น โดยสามารถเว้นช่วงในการบริหารกิจการหรือทำงานในความรับผิดชอบได้ชั่วคราว แต่การครอบงำของทุนนิยมและชายเป็นใหญ่ทำให้ทั้งภาระงานบ้านและงานนอกบ้านกลายเป็นของผู้หญิงโดยไม่สามารถหาใครมาทำแทนได้ และยังต้องรอทำงานตามที่สามีบอกโดยไม่รู้เวลาแน่นอน จึงเป็นที่มาของการมีอำนาจและตัวตนต่ำ ทำให้ตัดสินใจไปตรวจล่าช้า โดยจะไปตรวจเมื่ออาการผิดปกตินั้นเปลี่ยนแปลงไป มีเวลาว่าง หาคนทำงานแทนได้หรือรอให้ถึงวันนัดตรวจสุขภาพเสียก่อนเช่น *"...คลำเองอยู่ทุกวันเรื่อยๆ ตามที่หมอเคยสอน เราเป็นแม่บ้าน ดูแลงานในบ้านช่วยกันกับลูกสาว บางทีก็ต้องไปแบงค์ถ้าแฟนโทรมาบอกถ้าเราไปตรวจใครจะทำ"*

1.4.อำนาจของระบบทุนนิยมในโรงพยาบาลเอกชนกับการตัดสินใจเข้ารับการตรวจ

การสนับสนุนของระบบทุนนิยมโดยเจ้าหน้าที่ของร.พ.ที่ให้คำแนะนำเพื่อให้ผู้หญิงมาใช้บริการที่อำนวยความสะดวกรวดเร็วในร.พ.เอกชนแห่งนั้น ด้วยการอาศัยความห่วงใยสุขภาพของผู้หญิงเป็นเครื่องมือทำให้ผู้หญิงมาใช้บริการร.พ.เอกชนดังกล่าว ซึ่งการเลือกปรึกษาหรือไปตรวจที่ร.พ.เอกชนได้สร้างประโยชน์ และ เปิดโอกาสให้นายทุนผู้เป็นเจ้าของร.พ.ที่รอรับเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการตรวจความผิดปกติที่เต้านมของผู้หญิงด้วยขั้นตอนและเครื่องมือต่างๆอย่างครบวงจร เช่น *"ปี47จับได้เป็นไตที่เต้านม เลยไปตรวจสุขภาพประจำปีที่...(ชื่อร.พ.เอกชนแห่งหนึ่ง) เค้าทำอุลตราซาวด์ กับแมมโมแกรม หมอบอกว่าไม่มีอะไร เป็นไตที่เต้านม ตอนมีประจำเดือนก็เป็นได้ พอปี48 ก็มีจดหมายให้ไปตรวจสุขภาพอีก" "เขาทำแมมโมแกรม หมอว่ามีก้อนเนื้อก็เลยส่งไปหาหมอศัลยกรรมต่อ หมอศัลยกรรมบอกว่ามีก้อนเนื้อต้องเจาะ ไม่คิดเลยว่าจะเป็นขนาดนี้ เพราะเราไม่เจ็บ เจาะก็เจาะ วันนั้นเลย"*

2. การตัดสินใจผ่าตัดเต้านม

ในการวินิจฉัยโรคที่ผู้หญิงได้รับรู้จากสถานพยาบาลนั้นล้วนต่างกัน อาทิ มะเร็ง ก้อนเนื้อไม่ดี เป็นก้อนเนื้อที่โตเร็วมาก เป็นเนื้อร้าย เป็นมะเร็งขั้นแรก แต่ทุกรายล้วนได้รับการวินิจฉัยว่าควรต้องรักษาด้วยการผ่าตัดเต้านมออก ซึ่งอำนาจทุนนิยมชายเป็นใหญ่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการตัดสินใจของพวกเธอ ในลักษณะต่างๆอย่างไร อธิบายได้ดังนี้

อุดมการณ์ อำนาจ และระบบ กับการตัดสินใจตัดเต้านม

ทุนนิยมและอำนาจวิชาชีพกับการยินยอมตัดเต้านม

แม้ว่าผู้หญิงยังเกิดความข้องใจ กลัว เสียดายหรือไม่แน่ใจ แต่ด้วยอำนาจวิชาชีพแพทย์ร่วมกับทุนนิยมชายเป็นใหญ่ที่ได้รับผลประโยชน์ร่วมกันหากผู้หญิงยินยอมตัดเต้านม ทำให้ผู้หญิงที่มีตัวตนต่ำถูกโน้มน้าวให้ตัดเต้านมได้ง่าย ด้วยวิธีการบอกผลที่หลบเลี่ยงความรุนแรงและถูกอธิบายให้เชื่อถึงความจำเป็นที่ต้องรักษาด้วยการตัดเต้านมอันนำมาสู่รายได้แก่นายทุนผู้เป็นเจ้าของร.พ.และแพทย์จากการรักษาด้วยการตัดเต้านมของผู้หญิง เช่น*"หมอบอกแค่ว่าก้อนมันโตเร็วมาก ผ่านไปหนึ่งอาทิตย์โตขึ้นจากเดิม2เซ็นต์เป็น-3เซ็นต์ หมอว่ามี3ทางให้เลือก อะไรนะ 1. ตัด 2.คว้าน3.เจาะ ถ้าคว้านหรือเจาะ มันก็อาจจะกลับมาเป็นอีก เราก็เลยเลือกตัดเลย"*

กรณีที่ผู้หญิงไม่ยอมทำตามแพทย์แนะนำก็จะถูกตอบโต้ โดยอาศัยอำนาจของวิชาชีพที่ครอบงำข้อมูลการตัดสินใจและไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเลือก แม้บอกทางเลือกแต่ก็เสมือนบีบบังคับทางอ้อม ในที่สุดผู้หญิงก็ต้องยอมถูกตัดเต้านมอันเป็นผลประโยชน์ที่แพทย์และนายทุนได้รับร่วมกันจากการบีบคั้นให้ผู้หญิงยอมรับการตัดเต้านม แม้ว่าเธอเหล่านี้จะผิดหวังจากการรักษาและได้ขอต่อรองหรือขอไปแสวงหาการรักษาด้วยวิธีอื่น แต่กลับถูกแสดงอำนาจเสมือนท้าทาย ไม่เห็นใจหากพวกเธอไม่ยอมรับคำวินิจฉัยของ

ความเป็นแม่และความเป็นเมียกับการยินยอมตัดเต้านม

ชายเป็นใหญ่ที่ทำให้ผู้หญิงมีความเชื่อว่าการเป็นภรรยาที่ดีคือต้องเป็นฝ่ายช่วยสนับสนุน งานของสามี การเป็นแม่ที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูบุตรและส่งเสียบุตรเรียนหนังสือจนตลอดรอดฝั่ง ผู้หญิงจึงกลัวว่าจะไม่มีใครช่วยสามีทำมาหากิน กลัวมีผลกระทบต่อรายได้ของครอบครัว กลัวสามีเหนื่อยที่ต้องไปขายของและเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ทำให้เธอตัดสินใจยอมถูกตัดเต้านมได้ทันทีเช่น

“เราอยากหาย ถามอาจารย์ว่าต้องทำยังไงต่อ ผ่าแล้วจะหายมั๊ย อาจารย์บอกว่าต้องให้เคมีบำบัดต่อ ก็สู้ค่ะ ความกลัวมันน้อยกว่าอยากหาย อยากหายค่ะ ไม่อยากเป็นไร รู้แต่ว่าทำยังไงให้หาย ห่วงน้องป๊อปเค้า ตอนนั้นเค้ายัง เรียนไม่จบ ยังไงต้องให้เค้าเรียนให้จบก่อน อาจารย์นัดวันผ่าก็มาผ่าเลยแต่ขอเวลาไปลางานอีก3วัน (สีหน้าเครง่ เครียดและดูเศร้าหมอง) ” “เราเลือกตัดเลย ...มีกันสองคนถ้าเราป่วยใครจะช่วย ทั้งขายของทั้งดูลูก ทุกทีเราเป็นคนดูลูก เขาแค่ไปรับไปส่งโรงเรียน”

อุดมการณ์การเป็นลูกสาวกับการยินยอมตัดเต้านม

ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ได้ดึงผู้หญิงออกจากบ้านมาทำมาหากินเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ปลูกฝังให้ผู้หญิงต้องเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนดูแลครอบครัวและผู้ชายทั้งเรื่องเรียนและเรื่องงาน อันเป็นภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่ผู้หญิงถูกทำให้เชื่อว่าเป็นหน้าที่สำคัญของพวกเธอ โดยเฉพาะการเป็นลูกสาวคนโต ผู้หญิงจำต้องรีบรักษาตัวให้เร็วที่สุดด้วยการตัดสินใจเข้านอนร.พ.ทันทีเพื่อเข้ารับการผ่าตัดเต้านมตามที่หมอแนะนำเช่น *“ก็ตัดสินใจแล้วไม่ได้กลับบ้านนะ...ผ่าตัดต่อเลย จะได้รีบกลับมาทำงาน ไม่อยากทิ้งนานน้องๆยังต้องปรึกษาเรา พวกเขายังไม่เก่ง...เราเป็นคนโต ก็ต้องส่งน้องเรียน ตอนนี้ไปเรียนต่างประเทศอยู่...ก็ส่งมาตลอด”*

เต้านมและความเป็นหญิงกับการไม่ยอมตัดเต้านม

การครอบงำของอุดมการณ์ให้เกิดคุณค่าแก่ผู้หญิงที่มีเต้านมสมบูรณ์แบบ มีร่างกายที่สมส่วนในสังคมทุนนิยมชายเป็นใหญ่ได้นำไปสู่ทัศนคติ ค่านิยมและความเชื่อของเต้านมที่ได้กลาย เป็นสัญลักษณ์สำคัญทางเพศอันเชิดชูความงามของผู้หญิง ซึ่งแข็งแกร่งขึ้นด้วยสื่อและโฆษณาต่างๆที่ได้รับการส่งเสริมกันของทุนนิยมและชายเป็นใหญ่ ทำให้ยากที่ผู้หญิงจะยอมรับได้หากต้องสูญเสียเต้านม เช่น*“ หมอบอกว่าเป็น*

ภาระงานที่หลากหลายกับการไม่ยอมตัดเต้านม

ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ที่ขูดรีดแรงงานจากผู้หญิงด้วยการให้คุณค่าแก่ผู้หญิงที่ทำงานบ้าน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ชายและสมาชิกครอบครัว คุณค่าสูงที่ให้ต่อผู้ชายซึ่งเป็นผู้หารายได้มาสู่ครอบครัวด้วยการออกไปทำงานนอกบ้าน ทำให้ผู้หญิงรู้สึกถึงคุณค่าของตนเองมากขึ้นที่ได้รับผิดชอบทำทั้งงานนอกบ้านและงานบ้าน จึงไม่อยากเสียเวลาหากต้องผ่าตัดซึ่งต้องใช้เวลาพักรักษาตัวและพักฟื้นนาน อันจะส่งผลกระทบต่องานที่มีคุณค่าเหล่านั้นของเธอ เช่น *"หมอบอกว่าเป็นมะเร็ง ต้องให้ยาแล้วผ่าตัด เราก็บอกเลยว่าไม่เอ๊า(เน้นเสียง)...งานฉันมีตั้งหลายอย่าง"*

เต้านม เพศสัมพันธ์กับการไม่ยอมตัดเต้านม

เต้านมเป็นสิ่งที่ผู้หญิงรู้สึกหวงแหน เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นหญิง และ มีไว้เพื่อสนองอารมณ์ทางเพศของสามีโดยเฉพาะในคู่สมรสที่อยู่กินกันไม่นานนัก อันเป็นบทบาทสำคัญของการเป็นภรรยาในสังคมชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงจึงยังไม่ยอมรับการผ่าตัดเต้านมง่ายๆ ด้วยการแสวงหาแหล่งรักษาที่เธอมั่นใจที่สุดโดยได้รับความเห็นชอบจากสามี เช่น *"หมอว่าเป็นเนื้อร้าย จะต้องตัดเต้านม ต้องตัดวันรุ่งขึ้น พอหมอว่างี้เรากับแฟนก็เลยขอประวัติเพื่อเอาไปศูนย์มะเร็ง เพราะอยากให้แน่ใจก่อน ปรึกษากันกับแฟน คิดว่าที่ศูนย์อาจมีวิธีดีกว่านี้ พอได้ประวัติก็เอามาศูนย์มะเร็งเลยวันนั้นเลย"*

3. เหตุการณ์วันผ่าตัด

ในส่วนนี้ได้อธิบายถึงการนัดหมายและการเตรียมตัวเข้ารับการผ่าตัด ความคิดและการแสดงออกของผู้หญิงขณะรอคอยเข้าห้องผ่าตัด ซึ่งอยู่ภายใต้การครอบงำของทุนนิยมชายเป็นใหญ่

3.1. การนัดหมายและการเตรียมตัวเข้ารับการผ่าตัด

ภายหลังจากที่ผู้หญิงถูกบีบคั้นกดดันให้ยอมจำนนต่อการรักษาด้วยวิธีตัดเต้านม เธอเหล่านี้จะได้รับการนัดหมายเพื่อเตรียมตัวเข้านอนในร.พ.และให้งดน้ำงดอาหารก่อนถึงเวลาผ่าตัดอย่างน้อย 6-8ช.ม.โดยมีทั้งผู้หญิงที่เข้านอนในร.พ.ในวันที่ตัดสินใจยอมรับการผ่าตัดภายหลังจากที่แพทย์ บอกผลวินิจฉัยและการรักษานั้นเลยหรือมาตามนัดหมายในวันใหม่ หากยังไม่มีเตียงหรือต้องไปสะสางงานก่อนโดยนัดห่างต่อไปอีก1-2วัน เมื่อเข้านอนในร.พ.แล้วผู้หญิงจะได้รับยานอนหลับก่อนนอนในคืนก่อนผ่าตัด

3.2. ผู้หญิงคิดและแสดงออกอย่างไรขณะรอคอยเข้าห้องผ่าตัด ?

ผู้หญิงที่ไม่ได้เข้ารับการผ่าตัดในวันเดียวกับที่รับรู้ผล จะมีความทุกข์ยาวนานกว่าผู้หญิงที่เข้ารับการผ่าตัดในวันเดียวกับที่รับรู้ผล อย่างไรก็ตามแม้ผู้หญิงจะได้ทำใจยอมรับการผ่าตัดเต้านมก่อนเข้านอนในร.พ.มาแล้ว แต่ความทุกข์ของพวกเธอก็ยังคงไม่ได้หมดไป การถูกทำให้ยึดติดอยู่กับอุดมการณ์ต่างๆของความเป็นหญิงนั้น ได้นำไปสู่ความคิดซึ่งส่งผลให้พวกเธอแสดงออกในลักษณะของความวิตกกังวล จนกระทั่งถึงเวลาที่ถูกส่งตัวไปห้องผ่าตัด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาวนา-สวดมนต์* : *ที่พึ่งทางใจ

อุดมการณ์ความเป็นแม่ที่ผู้หญิงถูกครอบงำด้วยทุนนิยมชายเป็นใหญ่ให้พวกเธอเป็นผู้รับ ผิดชอบและเป็นผู้เลี้ยงดูขัดเกลาบุตร ทำให้ผู้หญิงยึดติดกับภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในตัวบุตร จนต้องหาที่พึ่งทางใจด้วยการภาวนา สวดมนต์ ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองให้เธอสามารถมีชีวิตเพื่ออยู่ดูแลบุตรต่อไปได้ เช่น *"เราสวดมนต์ไหว้พระ ขอให้พระคุ้มครอง เรายังต้องอยู่ดูแลลูก เขามีเราคนเดียว"*

"คิดกลัวนู่นกลัวนี่ กลัวสารพัด แล้วลูกล่ะ แฟนล่ะ... ก็ได้แต่ภาวนาขออย่าให้เป็นอะไรมากกว่านี้เลย ลูกเรายังเล็กแฟนก็ต้องไปขายของ ถ้าเราเป็นไรไป ใครจะช่วยแฟนดูแลเขา เขาพึ่งsขวบ ซน"

ส่องกระจกดูเต้านมด้วยความเศร้าโศก เสียใจ และเสียดาย

ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำทำให้เกิดเป็นอุดมการณ์ของความเป็นผู้หญิง ทำให้คนในสังคมมีความคิดเกี่ยวกับบทบาทของเต้านม และความเป็นผู้หญิงในสังคม ชื่นชมกับลักษณะของความเป็นหญิงที่เป็นผู้เชื่อฟัง ยอมตามและว่าง่าย ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้หญิงเพียงส่วนน้อย ตลอดจนการให้คุณค่าต่อการมีเต้านมอันเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นผู้หญิงโดยเฉพาะเต้านมที่สมส่วน และการมีเต้านมเพื่อผู้ชาย เช่น *"ผู้หญิงถ้าไม่มีเต้านม ก็ไม่เหมือนผู้หญิง เป็นใครถ้าต้องตัดออกก็เสียใจทั้งนั้นแหล่ะ ถ้าคนโสดสาวๆ เค้าก็ต้องอยากมีหน้าอกสวยๆ ก็ตึงๆ มีมากๆหน่อย เพราะผู้ชายชอบแบบนั้นหรือว่าแต่งงานยิ่งสำคัญ ถ้าไม่มี แล้วแฟนจะคิดยังไง ..." "เต้านมให้ดีถ้ามีก็ต้องมีให้เท่ากัน มีข้างเดียวมันก็ยังงัยล่ะ ก็มีมาแต่ไหนแต่ไร มันก็แปลกๆ ยิ่งเรามีมากกว่าคนอื่น ถ้าหายไปข้างก็เห็นชัด"*

อุดมการณ์และค่านิยมต่างๆเหล่านี้ร่วมกับพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับความเป็นหญิงตามอุดมการณ์ได้กลายเป็นสิ่งตอกย้ำความรู้สึกอันนำมาซึ่งความทุกข์ทรมานความเศร้าโศก และเสียใจในวันที่ผู้หญิงนอน

จรรยา เธอได้แต่ร้องไห้และส่องกระจกอาลัยอาวรณ์กับเต้านมที่กำลังจะเสียไป แม้ได้ตัดสินใจเข้ารับการผ่าตัดแล้วจนนอนไม่หลับถึงกับต้องขอยานอนหลับก่อนเวลา เธอคิดว่าเป็นความผิดของหมอโกรธหมอที่ไม่ผ่าตัดให้เธอตั้งแต่แรกทั้งๆที่เธอมาพบหมอตั้งแต่เริ่มพบความผิดปกติ และปฏิบัติตามที่เขาแนะนำมาตลอด แต่ก็ไม่สามารถตำหนิเขาได้ เธอหยุดเล่าในขณะที่มีน้ำตาคลอเป็นระยะ

"คืนก่อนผ่าเราก็ส่องกระจกดู เห็นแล้วก็น้ำตาไหล แต่ไม่ได้จับอะไร ก็ดูเฉยๆ เสียดายเหมือนกันก็อยู่กับเรามาตั้งนาน อยู่ๆต้องมาตัดทิ้ง ก็ดูแค่นั้น ตอนนอนรอจะผ่าตัด ก็พยายามไม่คิดอะไรแล้ว ไม่อยากคิด คิดก็เสียใจ นึกถึงแต่ละครั้งที่มาตรวจตามนัด... คงหลับไม่ได้ เลยบอกน้องสาวขอยานอนหลับมาทานน่าจะดี เค้าเลยออกไปขอยานอนหลับมาให้ นานกว่าจะหลับ เช้าเค้าก็ให้ยามาทานอีกก่อนมารับไปห้องผ่าตัด เราไม่อยากนึกถึงอะไรอีก"

จรรยายังไม่ลืมคำพูดของหมอเมื่อคราวที่เธอต่อรองขอใช้สมุนไพรร่วมกับการรักษาแผนปัจจุบัน เธอถูกเขาตำหนิกับความคิดของเธอที่เพียงอยากเก็บถนอมเต้านมไว้กับตัวเองให้นานที่สุด

นอกจากนี้ในสังคมทุนนิยมชายเป็นใหญ่ยังได้ครอบงำให้การตอบสนองอารมณ์ทางเพศแก่สามีเป็นอีกภาระหน้าที่หนึ่งของการเป็นภรรยาที่ดี ผู้หญิงจึงรู้สึกถึงคุณค่าของการเป็นหญิงและการเป็นภรรยาของเธอลดน้อยลง กลับยิ่งทำให้เธออาลัยอาวรณ์ต่อเต้านมมากยิ่งขึ้นเมื่อเวลาที่เข้ารับการตัดเต้านมใกล้เข้ามาทุกขณะ โดยเฉพาะผู้หญิงที่สามีมักพูดเสมอถึงการมีเพศสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของคู่ชีวิตสำหรับเขาและเธอ เช่น *"ยังไงก็ต้องตัด แต่ก็ส่องกระจกเหมือนกันหลังอาบน้ำ คิดในใจก็นึกถึงถ้าไม่มีจะเป็นยังไง มันคงแปลกๆ เพราะเห็นแบบนี้มาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว เขาก็บอกอยู่เพราะรักกัน ไม่ใช่เรื่องแบบนั้น มันอยู่ที่จิตใจ แต่เราไม่รู้ว่าเขาคิดยังไง เขาพูดงี้เรื่อย "*

การกลบเกลื่อนความกังวลโดยโทรศัพท์คุยเรื่องงาน

ภาระหน้าที่ของผู้หญิงซึ่งถูกครอบงำด้วยอุดมการณ์อันเกิดจากทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ทำให้เธอในฐานะลูกสาวโดยเฉพาะการเป็นลูกสาวคนโตในครอบครัวของคนจีนที่ถูกมอบหมายมาตั้งแต่วัยเยาว์จนกลายเป็นภาระหน้าที่ที่ผู้หญิงต้องเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวและน้องๆ ผู้หญิงจึงแสดงออกในลักษณะของการกลบเกลื่อนเพราะกลัวบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลหรือรับคำปรึกษาจากเธอจะวิตกกังวลไปกับการเจ็บป่วยของเธอ จึงแสร้งทำเป็นโทรศัพท์คุยเรื่องงานที่ตนเองเคยรับผิดชอบในยามปกติ แทนที่จะพร่ำพรรณนาถึงการรักษา และ ภาวะสุขภาพของตนเอง เช่น *"ไม่ให้ใครมา น้องๆต้อง*

4. เหตุการณ์หลังการผ่าตัด

ในส่วนนี้เป็นการอธิบายถึงประสบการณ์ความทุกข์เมื่อผู้หญิงเผชิญกับร่างกายที่เปลี่ยนแปลง อำนาจและการดำรงอยู่ของผู้หญิงที่เปลี่ยนไปภายหลังได้รับการผ่าตัดเต้านม แบ่งเป็นระยะพักฟื้นในร.พ.ซึ่งเป็นการเริ่มเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง และระยะพักฟื้นที่บ้านหลังผ่าตัดซึ่งเป็นสภาพที่เปลี่ยนไปกับการเผชิญหน้ากับสังคมอันอยู่ภายใต้การครอบงำของทุนนิยมชายเป็นใหญ่

ร่างกายที่เปลี่ยนแปลงกับอำนาจ และการดำรงอยู่ที่เปลี่ยนไป

ภายหลังจากการเผชิญกับกระบวนการของการกำจัดเนื้อร้ายหรือมะเร็งออกไปพร้อมเต้านม ซึ่งเกิดขึ้นในขณะที่ผู้หญิงไม่รู้สึกตัวจากการดมยาสลบ เธอเหล่านี้จะตื่นและรู้สึกตัวมาพร้อมกับสภาพร่างกายที่แตกต่างจากเดิมและเริ่มเข้าสู่การดำรงชีวิตที่ต้องปรับเปลี่ยน นำมาซึ่งความทุกข์ แบ่งได้เป็น 2 ระยะดังนี้

4.1. ระยะพักฟื้นในโรงพยาบาล : การเริ่มเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง

ตัวตนและอำนาจของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปในระยะหลังผ่าตัดที่ยังพักฟื้นอยู่ในร.พ.อันถูกครอบงำด้วยอุดมการณ์ต่างๆที่เกิดจากทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ได้นำมาซึ่งความทุกข์ทรมานของผู้หญิงในกรณีศึกษาทั้งสิบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อำนาจในการดูแลและจัดการตนเอง

ความรู้สึกเจ็บ ปวด ยึด ตึงจากบาดแผลหลังผ่าตัดโดยเฉพาะเมื่อมีการเคลื่อนไหว กลัวสายพันธนาการต่างๆที่ต่อจากตัวเลื่อนหลุดโดยเฉพาะในระยะ1-2วันแรกหลังผ่าตัด ทำให้ผู้หญิงต้องพึ่งพาอาศัยความช่วยเหลือจากพยาบาลโดยเฉพาะในเรื่องของการทำความสะอาดร่างกายและการแต่งตัว ในขณะที่พวกเธอยังยึดติดอยู่กับค่านิยมและอุดมการณ์ที่ถูกปลูกฝังจากทุนนิยมชายเป็นใหญ่ให้รักนวลสงวนตัว และควรเป็นผู้ช่วยเหลือดูแลผู้อื่นมากกว่าการรอรับความช่วยเหลือจากใคร จึงรู้สึกกระดากอายต่อการกลายเป็นผู้รับการดูแลโดยเฉพาะการเปิดเผยร่างกายต่อหน้าบุคคลอื่น เช่น *“พยาบาลเขาก็มาเช็ดตัวให้ เราทำเองไม่ได้หรอก เดี๋ยวสายหลุด รู้สึกเหมือนกัน ตั้งกะโตมาก็พึ่งให้คนอื่นทำให้นี่แหล่ะ ทำไงได้ต้องพึ่งเขา ”*

กลัวการสูญเสียอำนาจในการเป็นผู้ผลิต

การแสวงหากำไรทุกวิถีทางในระบบสังคมทุนนิยมชายเป็นใหญ่ทำให้ผู้ที่หาเงินได้มีคุณค่าสูงขึ้น ผู้หญิงจะได้รับการเพิ่มคุณค่าเมื่อมีความสามารถในการเพิ่มพูนรายได้แก่ครอบครัวโดยไม่ต้องเสียค่าแรงเพิ่มขึ้น แรงงานผู้หญิงถูกขูดรีดด้วยการเชื่อมโยงภาระหน้าที่ที่เสมือนยิ่งใหญ่ในครอบครัว ซึ่งสังคม

บัวคลี่ สาวชาวสวน ที่ช่วยเหลือครอบครัวโดยการเก็บดอกไม้และทำงานทุกอย่างในสวน โดยเฉพาะการผสมปุ๋ยซึ่งเป็นหน้าที่หลักของเธอ อีกทั้งยังรับผิดชอบซักผ้า ทำอาหารและงานบ้านอื่นๆ เธอถูกพ่อแม่ปลูกฝังให้รู้สึกว่างานบ้านและการดูแลสมาชิกครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญของผู้หญิง บัวคลี่ห่วงว่างานของครอบครัวจะดำเนินไปได้ช้า และจะเสียรายได้หากยังต้องพักฟื้นอยู่ในร.พ. เพราะเธอรู้สูตรผสมปุ๋ยเพียงผู้เดียว ในขณะเดียวกันก็กลัวเสียอำนาจหน้าที่สำคัญนี้แก่น้องชาย เธอได้เตรียมผสมปุ๋ยไว้ให้พอในช่วงที่พักรักษาตัวอยู่ในร.พ. แต่น้องชายของเธอก็ยังโทรมาถามสูตรเพราะปุ๋ยใกล้หมด *"มานอนนี่ก็ห่วงงานเหมือนกัน นี่ก็ผสมปุ๋ยเอาไว้ให้ได้ 4 วันเผื่อไว้เลย ทุกทีเราจะเป็นคนผสมเอง คนอื่นไม่รู้สูตร เราก็อยากไปช่วยแต่ก็ต้องรักษาตัวให้ดีก่อน เมื่อวานน้องชายก็โทรมาถาม ...เราก็อยากรู้ว่าต้องทำไงต่อ คิดว่าคงต้องให้ยาอีก หมอเคยบอกไว้ก่อนผ่าตัด ปุ๋ยก็จะหมดแล้ว"*

ร่างกายที่เหลือเพียงเต้านมข้างเดียว

ผู้หญิงจะทุกข์อยู่กับความรู้สึกโศกเศร้าเสียใจ เจ็บใจและโกรธหมอ ที่ทำให้เธอต้องสูญเสียเต้านม แต่ก็ไม่กล้าตำหนิเขา เธอได้แต่คิดวนเวียนถึงเรื่องราวก่อนถูกตัดเต้านมอยู่ตลอดเวลา ทุกครั้งที่รู้สึกตัวก็จะคิดถึงเหตุการณ์ คำพูดและคำแนะนำเก่าๆของแพทย์ในแต่ละครั้งที่เธอมาพบเขา เขาผู้เป็นแพทย์ทำให้เธอไว้วางใจ เชื่อฟังและปฏิบัติตามที่แนะนำทุกอย่าง โดยปราศจากการโต้แย้งและไม่คิดว่าเรื่องจะบานปลายมาจนถึงขั้นต้องถูกตัดเต้านม เพราะลักษณะของความเป็นผู้หญิงที่ถูกปลูกฝังขัดเกลาจากชายเป็นใหญ่ให้เป็นคนว่าง่าย เชื่อฟังและยอมตามโดยเฉพาะผู้ชายซึ่งมีอำนาจทางการแพทย์ เช่น *"ถ้าไม่หลับก็คิดวนไปวนมาเรื่องเดิมตั้งแต่ที่มาหาหมอ อาจารย์บอกว่ายังไม่ต้องผ่า ถ้าไม่รำคาญก็ไม่ต้องไปทำอะไรเราก็โล่งอก ก็นัดตรวจมาทุก3เดือน ถ้าผ่าเอาไปตรวจตั้งแต่แรกก็ไม่ต้องมาเป็นแบบนี้...อาจารย์บอกว่าพร้อมก็ให้มาผ่าเอาเนื้อไปตรวจ บางทีเราก็ว่างไม่ตรงกับอาจารย์ เลยพึ่งได้มาผ่าเมื่อ16มิถุนานี่เองแล้วก็กลับไปรอฟังผลที่บ้าน ไม่คิดว่าจะเป็นไรร้ายแรง เพราะหาหมอมาตลอด"* (หญิงโสดวัย48ปีที่ห่วงสุขภาพของตนเองและเริ่มมาพบหมอตั้งแต่คลำได้ก้อนที่คิดว่าเป็นเพียงหัวสิว)

ถูกควบคุมด้วยข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติหลังผ่าตัด

ข้อจำกัดมากมายหลังผ่าตัดทำให้ผู้หญิงต้องปฏิบัติตัวด้วยความระมัดระวัง เพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนอันเป็นสิ่งจำเป็นที่เธอต้องรีบเรียนรู้ใหม่ทั้งหมดในระยะเวลาอันสั้นก่อนจะออก

จากร.พ. ซึ่งพวกเธอรู้สึกว่าข้อปฏิบัตินั้นมีมากมาย และ ล้วนเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวันและกระทบต่อภาระหน้าที่ความเป็นผู้หญิงของเธอแทบทั้งสิ้น เช่น *"คู่มือที่อาจารย์เอามาให้อ่านเยอะ มีแต่ห้ามทำทั้งนั้น พึ่งอ่านได้นิดเดียว"*

ถูกจำกัดรูปแบบของเสื้อชั้นในที่มีราคาสูง

อำนาจวิชาชีพที่เป็นชายได้ส่งเสริมนายทุนผู้ผลิตเสื้อชั้นในด้วยการชี้ให้ผู้หญิงเห็นถึงความจำเป็นที่ต้องใช้เสื้อชั้นแบบใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพเต้านมที่ถูกตัดออกไป ทำให้โอกาสในการเลือกเสื้อชั้นในของผู้หญิงลดลง เพราะต้องยอมซื้อเสื้อชั้นในราคาสูงกับรูปแบบที่แม้เธอเลือกได้แต่กลับอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของทุนนิยมที่ร่วมกับอำนาจวิชาชีพกำหนด ทำให้ผู้หญิงทุกข์จากความวิตกกังวลกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น เช่น*"หมอว่ากลับบ้านให้ใส่เสื้อในแบบรัดงี้ไปก่อน ให้เอาผ้าขนหนูหนุนใต้รักแร้ไว้จะได้ไม่บวม ตัวตั้งพันสองร้อยบาท ให้ใช้แบบนี้ ไม่ไหวหรอก ทุกทีใช้ไม่กี่บาท พังค่อยซื้อ"*

4. 2. ระยะพักฟื้นที่บ้านหลังผ่าตัด : สภาพที่เปลี่ยนไปกับการเผชิญหน้ากับสังคม

สภาพร่างกายที่เปลี่ยนไปกับการที่ผู้หญิงต้องออกไปเผชิญหน้ากับสังคมซึ่งตนเองเคยดำรงอยู่ในสภาพร่างกายที่ปกตินำมาซึ่งความทุกข์ของเธอเหล่านี้ภายหลังผ่าตัดเมื่อออกจากร.พ.ไปอยู่ที่บ้าน สืบเนื่องจากผลของการเจ็บป่วยทางกายที่ได้เกิดภาวะแทรกซ้อนขึ้นและการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนในสังคมซึ่งอยู่ภายใต้การครอบงำของทุนนิยมชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้แม้ว่าไม่เกิดภาวะแทรกซ้อนใดๆแต่ผลจากการผ่าตัดได้ทำให้เธอมีสภาพร่างกายเปลี่ยนไป มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท อำนาจหน้าที่ ซึ่งค่อยๆลดน้อยลงจนหมดไปในที่สุด อีกทั้งยังต้องปรับตัวกับสภาพร่างกายซึ่งแตกต่างจากเดิม ทำให้ผู้หญิงทุกข์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

4.2.1.ต้องทนกับการคัน บวม และ เจ็บ

ความทุกข์จากปัญหาทางกายของผู้หญิงนั้นยังเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อและยังมีรูปแบบที่เปลี่ยนไป แม้ว่าพวกเธอจะพยายามปฏิบัติตามข้อจำกัดหรือข้อแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์แล้วก็ตาม โดยความทุกข์เหล่านี้ไม่ใช่มีเพียงความทุกข์กายที่สังเกตเห็นได้ หากแต่มีความทุกข์ใจที่แฝงมาด้วยอันเกิดจากอุดมการณ์ต่างๆที่ผู้หญิงถูกครอบงำจากทุนนิยมชายเป็นใหญ่ปลูกฝังให้เธอไม่กล้าแสดง ออกหรือแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับอวัยวะซึ่งพวกเธอถูกสอนให้ปกปิดเสมอมาตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วัยสาว นั่นคือ เต้านม ผู้หญิงจึงไม่กล้าเล่า ไม่กล้าบอกใครเมื่อรู้สึกคัน บวมและเจ็บบริเวณบาดแผล เช่น*"ก็คันมั่งเหมือนกัน มันยิบๆข้างใน จนอยากรื้อออก ทนเอา อยากให้หมอแกะเร็วๆ คิดอยู่เงี๊ยะแต่ก็ไม่กล้ามาก่อน""เมื่อวานเปิดแผล หมอดูดน้ำออกไปด้วย หมอว่าแผลบวมขึ้น ไม่กล้าดู เจ็บ(เน้นเสียง)แต่เราไม่กล้าร้อง กลัวหมอดุ "*

4.2.2.ทุกข์จากการแต่งกายเพื่อปิดบังเต้านมที่ถูกตัด

ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ได้ร่วมกันครอบงำด้วยการถ่ายทอด ส่งต่อ อบรมและขัดเกลา ให้เกิดเป็นค่านิยมของคนในสังคมที่ให้คุณค่าแก่ผู้หญิงสวย รูปร่างดี มีเต้านมที่สมส่วน ทำให้ผู้หญิงมีความทุกข์จาก

อายและตกใจมากเมื่อซิลิโคนหล่นพื้น

การใส่ซิลิโคนของผู้หญิงเพื่ออำพรางไม่ให้ใครรู้ว่าเธอไม่มีเต้านมแล้ว กลับกลายเป็นสิ่งที่สร้างความอับอายแก่เธอในขณะที่เธอไม่ทันได้ระมัดระวังตัวและอยู่ในที่สาธารณะ *"ครั้งแรกที่ใส่นะ เคยหล่นหลุดออกมาเลย เราอายมาก ตอนนั้นอยู่ในห้าง กำลังก้มดูของ พอหล่นออกมา เราก็รีบเก็บใส่กระเป๋ากางเกง แล้วเดินหนีออกมาเลย ไม่รู้ว่ามีใครเห็นมั๊ย ไม่กล้ามอกลับไป"*

เสียเงินมากเพื่อซื้อซิลิโคนที่ไม่คุ้มกับราคามาใช้

ผู้หญิงมีความทุกข์จากการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเพื่อซื้อซิลิโคนสองข้างมาใช้ในราคาสูง ซึ่งนำมาใช้จริงเพียงข้างเดียวโดยต้องใส่ไว้ใต้เสื้อชั้นใน อีกทั้งยังหนัก และ ต้องพยายามดูแลรักษาด้วยความยากลำบาก เพื่อใช้อย่างคุ้มค่าให้ได้นานที่สุดแม้จะอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมแล้วก็ตาม เพราะผู้หญิงไม่อยากให้ใครรู้เกี่ยวกับการสูญเสียเต้านมและไม่กล้าถามใครเกี่ยวกับการหาแหล่งซื้อเสื้อชั้นในแบบตัดมาใส่

ตกเป็นเหยื่อของนายทุนผู้ผลิตเสื้อชั้นใน

ผู้หญิงทุกข์กับการตกเป็นเหยื่อการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนผู้ผลิตเสื้อชั้นในที่มีกลยุทธ์ในการจำหน่ายสินค้าให้ได้มากยิ่งขึ้น ทั้งในเรื่องกลไกการลดราคาเมื่อตัดจำนวนมากขึ้นโดยไม่สามารถเลือกได้หลายแบบ และ การจำหน่ายโดยตรงถึงบ้านผ่านตัวแทนบริษัทผู้ผลิตเสื้อชั้นในซึ่งจะทำให้ผู้หญิงเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้นเพราะความเกรงใจทั้งๆที่ใช้ยังไม่คุ้มค่า เช่น *"เขาให้ตัดครั้งละสามตัวทีเดียวเลย แบบเดียวกันหมดแต่เปลี่ยนสีได้ไม่งั้นไม่ได้ราคาสามพันกว่า แบบเหมาจ่าย ตัดแบบครึ่งตัวหมด... เราอยากได้แบบเต็มตัวบ้าง เพราะเดิมจะใส่แบบเต็มตัว ของ...นี่แพง แต่ก็มีคนมาแนะนำ ของ...มาที่บ้านเลย เราเกรงใจกลัวต้องซื้อก็เลยบอกเขาว่า มีแล้ว ที่เรามีอยู่ก็พึ่งตัดมา ราคาก็ไม่ใช่ว่าถูก หลวมก็ต้องตัดใหม่อีก"*

4.2.3.เสียอำนาจในการดูแลตนเอง

อำนาจในการดูแลตนเองของผู้หญิงลดต่ำลงเมื่อกลับไปอยู่บ้าน คนที่ให้ความช่วยเหลือพวกเธอคือคนใกล้ชิดในครอบครัว ซึ่งเธอถูกครอบงำด้วยทุนนิยมชายเป็นใหญ่ให้เป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบดูแลความเป็นอยู่ของพวกเขา ผู้หญิงนอกจากจะไม่คุ้นเคยกับการเป็นผู้ได้รับการดูแลจากเขาเหล่านี้แต่กลับรู้สึกว่าตนเองสร้างภาระให้พวกเขา เพราะไม่สามารถมีกิจกรรมหรือปฏิบัติหน้าที่ที่ตนเองเคยทำและรับผิดชอบได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องร้องขอความช่วยเหลือจากใคร เช่น ***รู้สึกเป็นส่วนเกินที่น่ารังเกียจ***

ค่านิยมที่ผู้หญิงถูกปลูกฝังให้เชื่อว่าผู้หญิงควรต้องเป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของสามี ต้องรักนวลสงวนตัว ทำให้เธอรู้สึกกระดากอายต่อการไร้ความสามารถของตนเองที่นอกจากจะไม่สร้างประโยชน์ใดๆ แก่สามีแต่ตรงกันข้ามเธอกลับสร้างภาระให้เขา ไม่สามารถที่จะให้บริการหรือดูแลเอาใจใส่สามีได้ในขณะที่สามีต้องเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือและดูแลในเรื่องส่วนตัวของผู้หญิง เช่น *"รู้สึกเป็นส่วนเกินที่น่ารังเกียจ จะหยิบนู่นนี่ให้เขากินก็ไม่ได้ เพราะร่างกายต้องการพักผ่อน ลุงจะเป็นฝ่ายช่วยเรามากกว่า อาบน้ำให้เราด้วยช่วงแรกๆ เพราะมันเอื้อมไม่ถนัด เขาจะอาบให้เอง แต่เรารู้สึกยังไงไม่รู้"*

4.2.4. ทุกข์จากอำนาจในการเป็นผู้ผลิตลดต่ำลง

การมีส่วนร่วมในงานการผลิตของผู้หญิงในสังคมทุนนิยมชายเป็นใหญ่ทำให้ผู้หญิงได้รับคุณค่ามากขึ้น แต่สภาพร่างกายหลังผ่าตัดกับข้อจำกัดของผู้หญิงเมื่อกลับไปอยู่ที่บ้าน ทำให้โอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับงานที่สร้างรายได้แก่ครอบครัวของพวกเธอลดน้อยลง งานบางอย่างผู้หญิงต้องหยุดทำจนเธอค่อยๆหมดอำนาจไปในที่สุด จึงทำให้ผู้หญิงมีความทุกข์ เช่น *"อยู่แต่ในบ้าน ไม่ได้ออกไปเก็บดอกเก็บไม้ในสวนแล้ว หมอว่าให้ระวังโดนแดด ระวังติดเชื้อ" "เมื่อก่อนเราทำเองหมด(ผสมปุ๋ย)ไม่มีใครรู้สูตรตอนนี้น้องชายผสมแทน นี่อยู่บ้านค่ำๆก็ไปเทปูนด้วยนะ ใช้รถลาก ถ้าเป็นแต่ก่อนก็ยกเอา นี่หมอไม่ให้ยกหนัก ก็ต้องแบบเนี้ย..."*

4.2.5. ทุกข์จากอำนาจในการเป็นผู้ผลิตซ้ำลดลง

ความทุกข์ของผู้หญิงเกิดจากความสามารถในการดูแลความเป็นอยู่ของคนในบ้านลดลงจนค่อยๆหมดไปในที่สุด และ ถูกแทนที่ด้วยการปฏิบัติแทนโดยคนที่เธอควรเป็นผู้ดูแลเอาใจใส่เขา เพราะสภาพร่างกายและข้อจำกัดหลังผ่าตัดเต้านมทำให้เธอเหล่านี้ไม่สามารถปฏิบัติภาระหน้าที่ในการเป็นผู้ผลิตซ้ำได้ อันเป็นสิ่งที่ผู้หญิงถูกทำให้ยึดติดด้วยการครอบงำของทุนนิยมชายเป็นใหญ่จนกลายเป็นความเคยชินและเป็นงานสำคัญที่ผู้หญิงและคนในสังคมคาดหวัง เช่น *"หลังผ่าตัดเขาทำนะกวาดพื้น เช็ดถู เราก็ทำบ้าง แต่เขาทำส่วนใหญ่ คงกลัวเราขยับแขนมาก ถ้าเราไม่เป็นหยั่งงี้ เราก็ทำทุกอย่าง" "ลุงต้องมาดูแลป้ามากกว่าป้าดูแลลุง เรื่องของผู้หญิงหน่ะน๊ะ ถ้างานบ้านจ้างคนมาทำ แต่อะไรนิดหน่อยที่เราจะบริการให้ลุงเล็กๆน้อยๆได้ เราก็ยังรู้สึก จะหยิบของ จะดูแลลุงก็ทำไม่ได้เต็มที่ มันไม่ค่อยสะดวก"*

4.2.6. ทุกข์จากการเป็นแม่ที่ไม่สมบูรณ์แบบ

ผู้หญิงเกิดความทุกข์เมื่อไม่สามารถเป็นแม่ที่สมบูรณ์ตามที่สังคมซึ่งถูกทุนนิยมชายเป็นใหญ่ครอบงำให้เกิดอุดมการณ์ความเป็นแม่ โดยผูกโยงเข้ากับบทบาทอาชีพทางวัฒนธรรมของผู้หญิงในการเป็นผู้ขัดเกลาเลี้ยงดูบุตร ให้ความรักความอบอุ่นและใกล้ชิดบุตรด้วยการกอดหรือสัมผัส เช่น *"บอกลูกว่า ม๊าเป็นแผลข้างนี้ให้ระวังนะ เขาคงรู้ว่าถ้าเป็นแผลจะเจ็บ ก็ไม่เคยมาถูก กลางคืนนอนเมื่อก่อนเราต้องกอดเขา*

4.2.7. ทุกข์จากอายและไม่มั่นใจที่เหลือเต้านมเพียงข้างเดียว

ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำทำให้เกิดเป็นค่านิยมต่อการมีเต้านมของผู้หญิงในสังคม ทำให้ผู้หญิงที่ถูกตัดเต้านมมีความทุกข์เพราะขาดความมั่นใจเมื่อคิดถึงสภาพที่ต้องปรากฏกายสู่สายตาผู้คนในที่สาธารณะ ในขณะที่ร่างกายของเธอไม่สมประกอบและไม่กล้ามีกิจกรรมที่ทำให้เห็นสัดส่วนของร่างกายชัดเจน เช่น *"เวลาไปเที่ยวกับเพื่อน ว่ายก็ว่ายไม่ได้ ซาวก็ซาวไม่ได้(อบเซาว์น่า) อาย เพื่อนก็รู้จริงๆก็อยากเหมือนกัน แต่อาย " "อาย เวลาเดินไปไหนมาไหน รู้สึกระแวงว่าคนอื่นเขามอง อย่างเมื่อวานเดินลงไปข้างล่างก็ถูกมอง คนเปลมอง คนอื่นมอง ตั้งแต่เข้าลิฟท์เลย คงมองว่านมไม่เท่ากัน...รู้สิ ก็เขามองรึว่าเราคิดไปเองก็ไม่รู้ เหมือนวัวสันหลังหวะ ไม่มั่นใจ จริงๆไม่อยากลงไปหรอก พอดีคุณแม่มาตรวจ"*

4.2.7. ทุกข์จากถูกสังคมตั้งข้อรังเกียจ

การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นภายใต้อุดมการณ์ที่ถูกครอบงำด้วยทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ทำให้ผู้หญิงมีความทุกข์จากปฏิกิริยาทั้งคำพูดและการแสดงออกของบุคคลเหล่านั้น จนต้องแยกตัวออกจากสังคม เช่น*"เขาบอกให้ลุงเลิกกับป้า ทำไมต้องอยู่กับคนไม่สมประกอบ...แรกๆก็รู้สึกว่าตัวเองเป็นอีด้วนหลังๆก็เฉยๆ งานสังคมหลังๆไม่อยากไป ไม่ไปแล้ว รำคาญ ชอบถามเรื่องโรคเรา ชอบเล่าเรื่องคนเป็นมะเร็ง ถ้าถามมากๆ ป้าก็เปิดให้ดูเลย รำคาญ ...บางทีเจอเพื่อนที่ร.พ. หรือเพื่อนโทรมา ก็จะเล่าเรื่องอะไรให้ฟังไม่รู บอกว่าคนนั้นคนนี้พึ่งเสีย สามีไปมีภรรยาอื่น คนแถวนี้บางทีก็มีบ้าง ก็เลยไม่อยากยุ่งกับใคร"*

4.2.7. ทุกข์จากเพศสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไป

เพศสัมพันธ์เป็นภาระหน้าที่หนึ่งที่ผู้หญิงควรเป็นผู้สนองอารมณ์แก่ผู้ชายซึ่งเป็นสามีในฐานะของภรรยา เต้านมเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการมีเพศสัมพันธ์ เสมือนเป็นวัตถุทางเพศ โดยผ่านการขัดเกลาของสังคมที่ไม่เท่าเทียมจากการครอบงำของทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ซึ่ง ได้รับและรอรับผลประโยชน์ร่วมกันจากเต้านมของผู้หญิง ผู้หญิงที่สูญเสียเต้านมจึงทุกข์เพราะรู้สึกบกพร่องที่ไม่มีเพศสัมพันธ์กับสามี มีเพศสัมพันธ์ด้วยความจำใจ และรู้สึกว่าตนเองผิดที่เป็นสาเหตุให้สามีเสียสุขภาพเพราะเขาดับอารมณ์อยากมีเพศสัมพันธ์ด้วยการพึ่งของมึนเมา เช่น*"บางทีเขานอนไม่หลับ ก็มีความต้องการเราก็เห็นใจ จริงๆก็ไม่มีอารมณ์ มันเบื่อๆ ต้องระวังแผลกลัวเจ็บ กลัวโดนแผล บางทีก็ทนให้เขาทำ" "แกก็เข้าใจ แกขี้สงสารเลยไม่อยากยุ่ง ถ้าเราไม่ให้มันก็ต้องมีบ้าง ผัวเมียกันถ้าไม่มี เขาก็ต้องไปหาที่อื่น หน้าอกเขาก็จับนะ เขาเคยบอกว่าถึงเวลานี้จะวางมือ เราฟังแล้วก็รู้สึกตัวเองให้เขาไม่ได้"*

อย่างไรก็ตามผลการศึกษาที่ได้ทั้งหมดนั้นเป็นเพียงการศึกษาที่สิ้นสุดในระยะที่ผู้หญิงออกจากโรงพยาบาลไปพักฟื้นที่บ้านตามขั้นตอนของการวิจัย ซึ่งในชีวิตจริงนั้นความทุกข์ของผู้หญิงไม่ได้สิ้นสุดตามระยะเวลาของการวิจัย หากแต่ยังมีต่อเนื่องออกไปตราบเท่าที่ผู้หญิงยังคงมีชีวิตและยังคงดำรงอยู่ในสังคมที่ครอบงำด้วยทุนนิยมชายเป็นใหญ่นี้ต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

การสร้างอุดมการณ์ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ครอบงำให้ผู้หญิงและคนในสังคมให้คุณค่ากับเต้านมกลายเป็นสัญลักษณ์ทางเพศที่สำคัญ กลายเป็นของสงวนของผู้หญิง เป็นของลูกและของสามี ผู้หญิงจึงต้องปกปิดและรู้สึกหวงแหนเมื่อเต้านมเริ่มโตขึ้น มีผลให้เกิดความทุกข์ในผู้หญิงมากขึ้นเมื่อต้องถูกตรวจหรือถูกตัดเต้านม โดยความทุกข์นั้นได้เริ่มตั้งแต่ผู้หญิงพบกับความผิดปกติหรือค้นพบโรคไปจนถึงการตัดสินใจตัดเต้านม วันผ่าตัดและต่อเนื่องไปจนถึงชีวิตหลังผ่าตัดตั้งแต่ออกจากห้องผ่าตัดแล้วพักฟื้นอยู่ในร.พ.จนกระทั่งถึงกลับไปพักฟื้นที่บ้าน ซึ่งผู้หญิงจะยังคงมีความทุกข์ในรูปแบบที่แตกต่างหรือเปลี่ยนไปอย่างไม่สิ้นสุด หากเธอยังคงดำรงอยู่ภายใต้สังคมที่ถูกครอบงำด้วยทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ดังนี้

1. การพบความผิดปกติในร่างกายของผู้หญิงเป็นการพบด้วยความบังเอิญทั้งสิ้น เพราะทุนนิยมชายเป็นใหญ่ได้ร่วมกันสร้างอุดมการณ์ครอบงำด้วยการสืบทอดส่งต่อคำสั่งสอน และ หล่อหลอมให้เกิดทัศนคติ ค่านิยมของความเป็นหญิงที่ต้องรักนวลสงวนตัว ต้องมีสิ่งปกปิดเต้านมของหญิงที่เข้าสู่วัยสาว เต้านมจึงกลายเป็นสิ่งต้องห้าม ต้องปิดบัง อันเป็นเหตุให้ผู้หญิงไม่คิดสำรวจและไปตรวจเต้านมที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคของเธอ

2. เมื่อผู้หญิงค้นพบโรคนั้น ผู้หญิงที่มีคนใกล้ชิดพาไปตรวจจะสามารถก้าวข้ามความอายและตัดสินใจไปตรวจได้รวดเร็วกว่า ทำให้ความทุกข์ของเธอคลี่คลายลงได้รวดเร็ว

3. ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ได้ร่วมกันครอบงำทำให้เกิดเป็นอุดมการณ์ของการมีชีวิตอยู่ของผู้หญิงก่อให้เกิดอำนาจและตัวตนที่สูงต่ำ และเกิดภาระหน้าที่จากความเป็นหญิง ทำให้ผู้หญิงไม่อยากเสียเวลาไปตรวจและปล่อยเวลาให้ผ่านไปเนิ่นนานกว่าจะตัดสินใจไปตรวจ อันมีผลต่อการวินิจฉัยและการรักษาที่พวกเธอยากจะยอมรับได้ นั่นคือ การเป็นมะเร็งและต้องถูกตัดเต้านม

4. ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ร่วมกับอำนาจวิชาชีพ ต่างส่งเสริมกันให้ได้รับประโยชน์จากการตรวจและรักษามะเร็งเต้านมของผู้หญิงซึ่งถูกบีบคั้นและกดดันให้เธอต้องยอมรับการตัดเต้านม และ ต้องใช้สิ่งทดแทนเต้านมของผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงมีความทุกข์จากขั้นตอนในการตรวจรักษาและการใช้สิ่งทดแทนเต้านมนั้น

5. ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ที่เสริมด้วยอำนาจวิชาชีพ มุ่งกำจัดตัวโรคและได้ประโยชน์จากการตัดเต้านมของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงที่ปฏิเสธการตัดเต้านมขอไปรักษาแบบแผนโบราณนั้นได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจจากการคัดค้านของวิชาชีพอย่างรุนแรงด้วยกิริยาและวาจาที่แสดงต่อผู้หญิง อันเป็นการซ้ำเติมความทุกข์ของผู้หญิงมากยิ่งขึ้น

6. ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ทำให้ผู้หญิงมีความทุกข์ทรมานจากสภาพร่างกายที่เปลี่ยนไปหลังผ่าตัดเต้านมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เพราะมีภาพลักษณ์และคุณค่าของความเป็นหญิงที่ขัดแย้งจากค่านิยมทัศนคติ ซึ่งถูกครอบงำให้เกิดเป็นคุณลักษณะที่ดีและน่าชื่นชมของผู้หญิงในสังคมทุนนิยมชายเป็นใหญ่ ซึ่งผู้หญิงไม่สามารถตอบสนองตามความคาดหวังของสังคมได้ อันมีผลให้บทบาท อำนาจ หน้าที่ และคุณค่าของผู้หญิงลดน้อยถอยลงไป ในที่สุดผู้หญิงก็ถูกถอดถอนอำนาจไปพร้อมกับร่างกายที่ล่มสลายหรือเต้านมที่เธอสูญเสียไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้เข้าใจมากขึ้นถึงประสิทธิผลของการรักษาหากสามารถค้นพบโรคตั้งแต่ระยะเริ่มต้น

2. คนใกล้ชิดควรให้ความสำคัญต่อการพาผู้หญิงไปตรวจเพื่อให้เธอได้รับการตรวจวินิจฉัย และรักษาที่ไม่ล่าช้า

3. ลดการครอบงำทำให้เกิดเป็นอุดมการณ์ของการมีชีวิตอยู่ของผู้หญิง

4. ในส่วนของภาครัฐควรมีนโยบายที่เป็นช่องทางให้ผู้หญิงได้รับสวัสดิการตรวจรักษามะเร็งเต้านมและอุปกรณ์เสริมเต้านมหรือเสื้อชั้นในที่เหมาะสมหลังผ่าตัด

5. สร้างความตระหนักแก่บุคลากรวิชาชีพในการเพิ่มความใส่ใจต่อความอ่อนไหวของความเป็นหญิง และสร้างเสริมพลังอำนาจของผู้หญิงให้กล้าเผชิญต่อการรักษาที่ถูกต้องเหมาะสมด้วยการให้คำปรึกษาจากผู้หญิงที่ผ่านประสบการณ์การถูกตัดเต้านมมาแล้ว

6. ลดการครอบงำที่ทำให้เกิดอุดมการณ์ ค่านิยม คุณลักษณะที่ดีและน่าชื่นชมของผู้หญิง ในสังคมทุนนิยมชายเป็นใหญ่ เพื่อบรรเทาความทุกข์แก่ผู้หญิงทุกคนที่มีความเสี่ยงต่อการเป็นมะเร็งเต้านมและอาจต้องถูกตัดเต้านมออก

7. สร้างเสริมให้ผู้หญิงมีอำนาจโดยส่งเสริมให้มีนโยบายเพื่อเพิ่มเสถียรภาพและโอกาสแก่ผู้หญิงด้านการศึกษา อาชีพ รายได้ และสวัสดิการที่มั่นคง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ธนิต วัชรพุกก์. 2542.Breast. ใน ชาญวิทย์ ตันติพิพัฒน์และธนิตวัชรพุกก์.(บรรณาธิการ.), **ตำราศัลยศาสตร์**(พิมพ์ครั้งที่ 4, หน้า 273 – 293). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรมาภรณ์ ปราสาททองโอสถ.2545.Surgical Threatment of Breast Cancer ใน วิไลพร โพธิสุวรรณ (บรรณาธิการ.), **มะเร็งมหันตภัยเกิดได้ทุกวัย.** กรุงเทพฯ: สถานวิทยามะเร็งคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลร่วมกับกลุ่มสถาบันฝึกอบรมแพทย์เฉพาะทางแห่งประเทศไทย.

ประทิน คังสุวรรณ. 2542. . บทบาทพยาบาลห้องผ่าตัด:การเสริมสร้างเต้านมด้วยTRAM Flap.**วารสารพยาบาลห้องผ่าตัดแห่งประเทศไทย**, 4(2), 92-99

วารุณี ภูริสินสิทธ์. 2545. **สตรีนิยม ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20.**, (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ:โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

_____2545. **แนวคิดสตรีนิยมในสกุลความคิดต่างๆ.** ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เผยแพร่บนเว็ปไซต์ midnightuniv@yahoo.com. 27 มีนาคม 2545.

ศิริอร สินธุ. (2542). (Sindhu, S.,1999). **ผู้หญิงกับการเจ็บป่วยเรื้อรัง.**ใน พิมพวัลย์ บุญมงคล, นิภรณ์ สัณหจริยาและศันสนีย์ เรืองสอน.(บรรณาธิการ.),องค์ความคิดผู้หญิงกับสุขภาพ, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจนเดอร์เพรส

สตรีล้านนา. (11 กันยายน 2547). สืบค้นจาก http//www.maeyinglanna.com.

สถาบันมะเร็งแห่งชาติ. (2544). (National Cancer Institute, 2001).สถิติผู้ป่วยมะเร็งพ.ศ.2544 . กรุงเทพฯ: สถาบันมะเร็งแห่งชาติ.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2548). สารประชากรมหาวิทยาลัยมหิดล ปีที่ 14 ฉบับพิเศษ, กรกฎาคม, 2548.

สิริณัฐ สินวรรณกุล. 2551. ประสบการณ์ความทุกข์ของผู้หญิงที่ป่วยเป็นมะเร็งและถูกตัดเต้านม:แนวคิดสตรีนิยมสายสังคมนิยม.วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักเวชสถิติโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพ. 2546-2548. สถิติผู้ป่วยมะเร็งเต้านมที่ได้รับการผ่าตัดเต้านมโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่ง พ.ศ.2546-2548. กรุงเทพฯ:โรงพยาบาลเอกชน.

ภาษาอังกฤษ

Mitchell, J (1990).Women The longest revolution. In Hansen, K. V. and Philipson, I. J. Women, Class, and The Feminist imagination. A Socialist Feminist Reader.Temple University Press. Philadelphia

Morse, J. M., and Johnson, J. L., (1991). The Illness Experience. SAGE Publications, Newbury Park, London, New Delhi.

ระบบชายเป็นใหญ่และทุนนิยมกับประสบการณ์มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของวัยรุ่นหญิง

พรพรหม วิศิษฎ์วณิชย์

บทนำ

ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกเป็นปัญหาที่สำคัญต่อชีวิตผู้หญิง สังคมมีการหล่อหลอมให้วัยรุ่นหญิงรักนวลสงวนตัว ผู้หญิงจึงเติบโตมาพร้อมกับอุดมการณ์การรักษาพรหมจรรย์ เมื่อคบหาผู้ชายก็จะมีการวางตัว การไม่อยู่ตามลำพังสองต่อสอง ถึงอย่างไรก็ตามการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของผู้หญิงนั้นมักจะเกิดจากการบังคับ การข่มขู่ อีกทั้งการที่ฝ่ายชายมีอายุมากก็เอาเปรียบวัยรุ่นหญิงที่มีอายุน้อยได้ (Michael, 2004)

ปัญหาวัยรุ่นที่เกิดขึ้นได้แก่ ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหายาเสพติด ปัญหาเรื่องเพื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับวัยรุ่นหญิง ได้เป็นปัญหาที่สังคมให้ความสนใจมานาน การที่วัยรุ่นหญิงมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกนั้นทำให้วัยรุ่นหญิงได้รับผลกระทบต่างๆ เช่น การกินยา การกินสารเคมี การกรีดข้อมือ การกระโดดจากที่สูง (หนังสือพิมพ์ข่าวสด คอลัมน์ที่ 13)วัยรุ่นหญิงบางคนเกิดตั้งครรภ์ขึ้นทำให้ไม่สามารถเรียนต่อไปได้ วัยรุ่นหญิงจึงต้องหยุดเรียนและออกจากระบบการศึกษา ในขณะที่ผู้ชายสามารถไปเรียนและไม่รับผิดชอบกับการกระทำของตนเอง

นอกจากนี้การมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกทำให้วัยรุ่นหญิงเสี่ยงต่อการทำแท้ง ซึ่งปัจจุบันมีผู้หญิงทำแท้งมากขึ้นและมีอายุเฉลี่ยต่ำกว่า 20 ปี อีกทั้งยังมีโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ที่ทำให้วัยรุ่นประสบปัญหาสุขภาพและส่งผลไปยังปัญหาอื่นอีก (วิลาสินี พิพิธกุล, 2545)

บทความนี้เป็นการศึกษาถึงประสบการณ์มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของวัยรุ่นหญิงโดยเน้นการวิเคราะห์ระบบชายเป็นใหญ่และทุนนิยมที่ทำให้เกิดการควบคุม การกดขี่ผู้หญิงที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมภายใต้อำนาจและอุดมการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็น อำนาจของความเป็นชาย อำนาจของการใช้กำลังบังคับ อุดมการณ์เรื่องความรัก เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสบการณ์และกระบวนการตัดสินใจของวัยรุ่นหญิงในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกและเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ในโครงสร้างชีวิตของวัยรุ่นหญิงกับการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาในกลุ่มวัยรุ่นหญิงอายุระหว่าง 16-20 ปี ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษา ณ จังหวัดแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยใช้เวลาเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่ได้เตรียมไว้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อความรู้สึกกับกลุ่มตัวอย่างมาก

ในการพูดคุยกันครั้งแรกนั้นผู้เขียนจะพูดคุยแบบกันเองและจะยังไม่รายละเอียดมากนัก กระทั่งผู้เขียนจะมีการพูดคุยผ่านโทรศัพท์กับกลุ่มตัวอย่างหลายครั้งและมีการนัดเจอพูดคุยกัน ผู้เขียนจึงสอบถามในประเด็นที่ต้องการเพิ่มขึ้นในแต่ละครั้งที่นัดเจอ การสัมภาษณ์ระหว่างผู้เขียนกับกลุ่มตัวอย่างนั้นจะใช้เวลาประมาณ 3-4 ชั่วโมงต่อครั้ง โดยผู้เขียนจะมีการพูดคุยกับกลุ่มตัวอย่างทุกประเด็นที่ต้องการศึกษา อีกทั้งผู้เขียนได้มีการสอบถามถึงความเป็นอยู่ ปัญหาที่ประสบในขณะนั้น กิจกรรมหรือสิ่งที่กลุ่มตัวอย่างชอบทำเพื่อที่กลุ่มตัวอย่างจะไม่เก้อเขินมากเกินไป

นอกจากการสัมภาษณ์แล้ว ผู้เขียนยังได้สังเกตสีหน้า น้ำเสียง ท่าทาง ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างเพื่อที่จะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์มา

ผลการวิจัย

บทความนี้ได้ใช้แนวคิดสตรีนิยมสายสังคมนิยม (Socialist Feminist) ซึ่งกล่าวถึงระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ซึ่งเข้าไปมีอำนาจในประสบการณ์และกระบวนการในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของวัยรุ่นหญิง ระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่เข้าไปมีอำนาจในการดำเนินชีวิตของวัยรุ่นหญิงในหลายๆด้าน อาทิ การทำงานล่วงเวลาของวัยรุ่นหญิง อุดมการณ์ความรัก อุดมการณ์การมีเพศสัมพันธ์และการแต่งงาน อำนาจในครอบครัว อำนาจในกลุ่มเพื่อน อุดมการณ์ที่แตกต่างกันของหญิงชาย สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้วัยรุ่นหญิงตกอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ที่นำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกได้

จากระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่เข้าไปมีอำนาจทั้งในประเด็นประสบการณ์และเหตุผลที่ทำให้วัยรุ่นหญิงมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก โดยพบว่าในประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของวัยรุ่นหญิงนั้นมีการควบคุมโดยระบบชายเป็นใหญ่มาตั้งแต่วันที่วัยรุ่นหญิงรู้จักกับฝ่ายชายจึงส่งผลให้วัยรุ่นหญิงตกเป็นเหยื่อทางอารมณ์มาจนกระทั่งวันเสียสาว

การเสียสาวเป็นวาทกรรมที่สร้างขึ้นจากภาษาระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่โดยระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ได้ให้คุณค่ากับความสาว ความบริสุทธิ์ของผู้หญิงว่ามีคุณค่า มีราคา ทำให้ผู้หญิงรู้สึกหวงแหน มองว่าพรหมจรรย์เป็นสิ่งสำคัญ ความสาวควรจะมอบให้กับสามีหรือคนที่แต่งงานด้วยเท่านั้น ในขณะที่ผู้ชายก็หาวิธีไล่ล่าพรหมจรรย์ของผู้หญิง ยิ่งผู้ชายทำลายความสาวได้มากเท่าไร ผู้ชายจะมีความเป็นชายมากขึ้น

บทความนี้ได้กล่าวถึงประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของวัยรุ่นหญิงไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ (1) อำนาจกับการทำความรู้จักกันระหว่างหญิงชาย (2) “แฟน” ภายใต้ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ (3) ประสบการณ์การเสียสาว “การถูกบังคับ” หรือ “ทาสอำนาจรัก” (4) ชีวิตภายหลังการเสียสาว

อำนาจกับการทำความรู้จักกันระหว่างหญิงชาย

การรู้จักระหว่างวัยรุ่นหญิงกับฝ่ายชายนั้นมี 2 รูปแบบ ได้แก่ หนึ่ง การที่ฝ่ายชายใช้อำนาจในการทำความรู้จักกับฝ่ายหญิง และ สอง การที่ฝ่ายชายใช้อำนาจผ่านบุคคลและสถานการณ์ในการทำความรู้จัก

1. การที่ฝ่ายชายใช้อำนาจในการทำความรู้จักกับฝ่ายหญิง นั่นคือ การที่ฝ่ายหญิงเข้าไปอยู่ในสถานที่ที่ฝ่ายชายได้เปรียบและฝ่ายหญิงเสียเปรียบ ส่งผลให้ฝ่ายหญิงเกิดความกลัว ความเกรง ในการที่ฝ่ายชายจะมีอำนาจในการทำความรู้จักนั้นมีประเด็นย่อย 3 ประเด็น ได้แก่

หนึ่ง สถานการณ์และสถานที่ซึ่งทำให้รู้จักกันโดยฝ่ายชายมีฐานะดี เป็นหัวหน้าสามารถใช้งานและเงินเป็นเงื่อนไขในการทำความรู้จักกับวัยรุ่นหญิง หรือการที่ฝ่ายชายมีรถขับทำให้ผู้หญิงรู้สึกสนใจอยากจะทำความรู้จักด้วย สถานที่และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้แก่ งานประจำปี ห้างสรรพสินค้า สถานที่ทำงาน ลานจอดรถสาธารณะ

“ไปเที่ยวแล้วเจอกัน ตอนนั้นเป็นงานย่าโม ครบุรี ตอนนั้นอยู่ที่โคราช” แวว (กรณีที่ 7)

สอง รูปแบบการเริ่มต้นมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งจะเกิดขึ้นจากฝ่ายชายโดยฝ่ายชายจะมีการจ้องมอง การพยายามทำให้ตนเองเป็นจุดสนใจ การรอโอกาสที่จะเข้าหาวัยรุ่นหญิงและการออกอุบายให้วัยรุ่นหญิงอยู่ตามลำพัง การพูดคุย ฝ่ายชายขอเป็นฝ่ายจ่ายเงินค่าอาหารหรือกิจกรรมต่างๆ มีการขอเบอร์โทรศัพท์และการให้เบอร์โทรศัพท์ ปฏิสัมพันธ์ต่างๆที่เกิดขึ้นล้วนเป็นการที่ฝ่ายชายไม่เปิดโอกาสให้วัยรุ่นหญิงเอาตัวรอดหรือหาทางหนีได้

“ออฟและก็เพื่อนๆเต้นจนกันๆหนูอยู่คนเดียวและมีแต่พวกเขาล้อมอยู่ เขาก็บอกว่าขอเบอร์หน่อย หนูกลัวก็เลยให้เบอร์ไป” แวว (กรณีที่ 7)

สาม บุคลิกลักษณะและสถานภาพของผู้ชาย ลักษณะของผู้ชายทำให้วัยรุ่นหญิงสนใจมีรูปร่างหน้าตาดี ผิวพรรณดี ค่อนข้างมีฐานะ ส่วนสถานภาพของผู้ชายสรุปได้ว่าเมื่อผู้ชายอยู่ในระดับของการทำความรู้จัก วัยรุ่นหญิงมองว่าฝ่ายชายเป็นคนรู้จัก เพื่อน กิ๊ก และแฟน

“ไปถามว่าตัวเองชื่ออะไรนะ น่ารักดี” นุ้ย (กรณีที่ 4)

2. การที่ฝ่ายชายใช้อำนาจผ่านบุคคลและสถานการณ์ในการทำความรู้จัก เป็นการที่ฝ่ายชายใช้

อำนาจที่มีอยู่ผ่านบุคคลอื่นหรือสถานการณ์ที่ฝ่ายชายได้เปรียบในการทำความรู้จักฝ่ายหญิง ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ประเด็น ได้แก่

หนึ่ง บุคคลที่มีอำนาจในการแนะนำให้เกิดการรู้จัก ได้แก่ เพื่อน แฟนเพื่อน พ่อแม่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นหญิงทั้งด้านการอบรมเลี้ยงดู การเรียนหนังสือด้วยกัน ความมีอาวุโสทำให้วัยรุ่นหญิงเกิดความเกรงใจ

"เพื่อนติดต่อให้ เพื่อนเป็นแฟนกับเพื่อนพี่แบงก์ พี่แบงก์อกหัก เพื่อนเห็น เพื่อนพูดเล่นว่ายืมโทรศัพท์แบงก์แล้วพิมพ์เบอร์หนูให้" ใหม่ (กรณีที่ 8)

สอง รูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์ ในการทำความรู้จักโดยฝ่ายชายมีการใช้อำนาจผ่านบุคคลอื่นนั้นมีการเริ่มจากการจ้องมอง การแซว การเข้าไปสนทนา การขอเบอร์และการให้เบอร์โทร

"แบงก์เห็นรูปในโทรศัพท์ เขาถามว่าใครน่ารักดีเนอะ แบงก์โทรมา" ใหม่ (กรณีที่ 8)

สาม สถานภาพของผู้ชายที่มีต่อวัยรุ่นหญิง เป็นสถานภาพที่วัยรุ่นหญิงกำหนดขึ้นเมื่อรู้จักฝ่ายชาย วัยรุ่นหญิงมีการตัดสินใจและพิจารณาก่อนว่าผู้ชายที่แนะนำให้รู้จักควรจะพัฒนาเป็นแฟนหรือไม่ โดยช่วงแรกวัยรุ่นหญิงมองว่าผู้ชายที่เข้ามาทำความรู้จักนั้นคือ คนรู้จัก เพื่อนและกิ๊ก

"แรกๆเหมือนเป็นคนรู้จัก เขารู้จักกับเพื่อนหนู หนูไม่ได้สนใจมาก" อุ๊ (กรณีที่ 9)

เมื่อวัยรุ่นหญิงได้ทำความรู้จักกับฝ่ายชายภายใต้การควบคุมแล้วฝ่ายชายจะมีการสานความสัมพันธ์ต่อไปเพื่อที่จะพัฒนาไปสู่ขั้นการสนิทสนมระดับสูงหรือการเป็น "แฟน" ดังจะกล่าวต่อไป

"แฟน" ภายใต้ทุนนิยมชายเป็นใหญ่

ภายหลังจากวัยรุ่นหญิงรู้จักกับฝ่ายชายแล้ว ฝ่ายชายจะสร้างความสัมพันธ์และพัฒนาความสัมพันธ์ภายใต้อำนาจทุนนิยมชายเป็นใหญ่ไปจนถึงความสัมพันธ์ที่เรียกว่า "แฟน" ซึ่งเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่ฝ่ายชายเป็นฝ่ายสร้างและเริ่มต้น ส่วนฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายสานต่อ ยอมรับตอบสนองต่ออำนาจของชาย

อำนาจชายในการสร้างปฏิสัมพันธ์

กระบวนการสร้างความสัมพันธ์จากอำนาจทุนนิยมชายเป็นใหญ่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง

จากกระบวนการทำความรู้จักโดยฝ่ายชายมีการรุกหรือการติดต่อกลับไปยังวัยรุ่นหญิง มีการพูดคุยสนทนา ซึ่งแบ่งเป็นประเด็นย่อยได้ 4 ประเด็นดังนี้

1. การติดต่อสร้างความสัมพันธ์ โดยการเริ่มต้นความสัมพันธ์จากฝ่ายชาย เป็นการที่ฝ่ายชายมีการติดต่อกลับเพื่อพูดคุยหรือนัดเจอกัน ระยะเวลาในการติดต่อกลับแตกต่างกันซึ่งมีตั้งแต่โทรทันทีหรือปล่อยเวลาผ่านไประยะหนึ่ง

แวว (กรณีที่ 7)

ภายหลังจากที่รู้จักกันแล้วฝ่ายชายรอเวลาอีก 2 วันจึงโทรศัพท์กลับไปหาวัยรุ่นหญิง แต่คุยได้ไม่นานฝ่ายชายต้องไปทำงานที่กรุงเทพทำให้วัยรุ่นหญิงกับฝ่ายชายติดต่อเพียงทางโทรศัพท์เท่านั้น ถ้าจะนัดเจอกันต้องรอจนกว่าฝ่ายชายจะกลับมา

2. สถานที่ในการสร้างความสัมพันธ์มีลักษณะที่เป็นส่วนตัวมากขึ้น จากการเริ่มต้นความสัมพันธ์ที่ห้างสรรพสินค้าหรือสวนสาธารณะก็กลายเป็นการชวนไปเที่ยวบ้านฝ่ายชาย การไปสถานที่ท่องเที่ยวต่างจังหวัด ฝ่ายชายมีการจ่ายเงินให้กับผู้หญิง มีการเลี้ยงอาหาร การซื้อของให้หรือทำให้สถานที่นัดพบปราศจากคนอื่น

"ไปบ้าง หนูไม่ชอบเดินห้าง รู้สึกไม่อิสระ ไม่ส่วนตัว ส่วนมากไปหาดทะเลน้ำจืด สีคิ้ว เสิงสาง หาดจอมทอง" เดียร์ (กรณีที่ 3)

3. การปิดบังความสัมพันธ์ของฝ่ายชาย เป็นการที่ฝ่ายชายยังไม่ต้องการให้บุคคลอื่นทราบเรื่องระหว่างตนเองกับวัยรุ่นหญิงโดยฝ่ายชายมีเหตุผลเรื่องอายุ การศึกษาซึ่งวัยรุ่นหญิงไม่สามารถปฏิเสธได้

"ไม่เคย เขาไม่เคยพาหนูไปสังคมของเขา เขามาแต่สังคมของหนู กับเพื่อนเขาไม่เคยพาไป หนูไม่เข้าใจเหมือนกัน" มัส (กรณีที่ 6)

4. ลักษณะนิสัยและฐานะของผู้ชายจะมีทั้งดีและไม่ดี ผู้ชายบางคนไม่เรียนหนังสือเกเร แต่มีบุคคลอื่นช่วยสนับสนุนให้รู้จักวัยรุ่นหญิง ผู้ชายบางคนมีการดูแลเทคแคร์ เอาใจใส่ ถ้าผู้ชายช่วยเหลือเรื่องเงินหรือพอมีฐานะ วัยรุ่นให้ความสนใจ

"เขาจะคอยถามกินข้าวไหม ไปดูหนังไหม ถ้าดูหนังเขาจะถามหนาวไหม ถ้าหนาวเขาถอดเสื้อหนาวให้ เหนื่อยไหม เทคแคร์ดี" ใหม่ (กรณีที่ 8)

การยอมรับการมีปฏิสัมพันธ์ของวัยรุ่นหญิง

กระบวนการสานต่อและการยอมรับความสัมพันธ์ของวัยรุ่นหญิงเป็นกระบวนการที่วัยรุ่นหญิงยอมรับความสัมพันธ์ที่ฝ่ายชายสร้างขึ้นและสานต่อความสัมพันธ์นั้น ในการตัดสินใจที่จะสานต่อความสัมพันธ์นั้น วัยรุ่นหญิงจะมีความรู้สึกและได้รับผลกระทบตามมา ในส่วนนี้สามารถแบ่งได้ 5 ประเด็น ได้แก่ การติดต่อของวัยรุ่นหญิง ความรู้สึกของวัยรุ่นหญิงในการสานสัมพันธ์กับฝ่ายชาย การเปิดเผยเรื่องการมีแฟนของวัยรุ่นหญิง การเปลี่ยนสถานภาพไปสู่การเป็นแฟน ผลจากการเปลี่ยนสถานภาพเป็นแฟน

1. การติดต่อของวัยรุ่นหญิง เป็นการติดต่อของวัยรุ่นหญิงกับผู้ชายที่วัยรุ่นหญิงสนใจ การติดต่อของวัยรุ่นหญิงจะได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ เพื่อน บุคคลใกล้ชิดในการพัฒนาความสัมพันธ์ การที่

“หนูเลยติดต่อไป เขาโทรกลับมาคุย” ปุ้ย (กรณีที่ 5)

2. ความรู้สึกของวัยรุ่นหญิงในการสานสัมพันธ์กับฝ่ายชาย เมื่อฝ่ายชายเข้ามาพูดคุยติดต่อชักชวนไปเที่ยวด้วย วัยรุ่นหญิงมีความรู้สึกแตกต่างกันไป วัยรุ่นหญิงบางคนรู้สึกเฉย ไม่สนใจ บางคนรู้สึกประหลาดใจ รู้สึกต้องการคนมาอุปถัมภ์ทางการเงิน มาดูแล บางคนรู้สึกไม่ไว้วางใจ หรือบางคนรู้สึกสงสาร

“เหมือนกายเข้าใจเรา รู้ว่าหนูคิดยังไง รู้สึกยังไง พอคบไปแล้ว กายบอกว่ากวางเป็นคนมีอนาคต จะเจอคนที่ดีกว่า เขาไม่ได้ห้ามถ้าเจอคนอื่น เขาไม่ได้ห้ามเพราะเขาไม่ได้เรียน ตอนนั้นเรารู้สึกสงสารเขา ใจอ่อน ไม่อยากหนีเขาไปไหน” กวาง (กรณีที่ 1)

3. การเปิดเผยเรื่องการมีแฟนของวัยรุ่นหญิง เป็นการที่วัยรุ่นหญิงบอกเล่าเรื่องราวของผู้ชายที่เข้ามาจีบให้คนใกล้ชิดรับรู้ได้แก่ เพื่อน พ่อแม่ เพราะวัยรุ่นหญิงรู้สึกว่าการมีแฟนเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าพ่อแม่หรือเพื่อนทราบเรื่องจะสามารถให้คำปรึกษาได้

“แม่รู้ว่ามีแฟนแต่บอกว่าอย่าพึ่งมีอะไรกัน หนูว่าถ้าที่บ้านรู้ที่บ้านเอาตาย” แอน (กรณีที่ 10)

4. การเปลี่ยนสถานภาพไปสู่การเป็นแฟน โดยจะมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของผู้ชายที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละคน กรณีที่วัยรุ่นหญิงคบผู้ชายมาได้ซักระยะหนึ่ง ทั้งวัยรุ่นหญิงและผู้ชายมีการพูดคุยตกลงกันอย่างแน่นอนว่าคบหากันเป็นแฟน วัยรุ่นหญิงบางคนใช้ระยะเวลาและความรู้สึกเป็นตัวตัดสิน วัยรุ่นหญิงบางคนตัดสินใจเป็นแฟนเนื่องมาจากสถานการณ์บังคับ วัยรุ่นหญิงบางคนเปลี่ยนสถานภาพผู้ชายเป็นแฟนเนื่องจากอำนาจทางเศรษฐกิจของฝ่ายชายโดยฝ่ายชายช่วยเหลือเรื่องเงินเมื่อฝ่ายหญิงเดือดร้อนและมีการให้เงินฝ่ายหญิง ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าผู้ชายเป็นแฟน

“อีก 2-3 วัน มันเหมือนกับรู้เองว่าเรารักนะ ก็เป็นแฟน ก็ไปไหนด้วยกัน ก็รู้สึกอบอุ่น เหมือนมีคนดูแล” นุ้ย (กรณีที่ 4)

5. ผลจากการเปลี่ยนสถานภาพเป็นแฟนเป็นผลกระทบจากการที่วัยรุ่นหญิงตัดสินใจเปลี่ยนสถานภาพของผู้ชายที่คบหาเป็นแฟน ได้แก่ การที่วัยรุ่นหญิงรู้สึกว่ามีกิ๊กน้อยลง การเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ที่สำคัญคือผลกระทบจากการพัฒนาความสัมพันธ์นั้นทำให้วัยรุ่นหญิงมีโอกาสจะเสียสาวได้เพราะฝ่ายชายมองว่าวัยรุ่นหญิงให้ความสำคัญถึงขั้นเป็นแฟนย่อมจะมีสิทธิในการขอมีเพศสัมพันธ์ได้

“เหมือนเราไม่เคยมีใครมาก่อน พอเจอมันก็หลงไปหมด เชื่อหมด เพื่อนบอกว่าคนนี้อย่าไปยุ่ง เพื่อนห้ามก็ไม่ฟัง เราเป็นคนตรงๆก็บอกเพื่อน แต่เพื่อนเตือนก็ไม่ฟัง หลงไปหมด” นุ้ย (กรณีที่ 4)

ประสบการณ์การเสียสาว “การถูกบังคับ” หรือ “ทาสอำนาจรัก”

จากความสัมพันธ์ที่เริ่มต้นจากความรู้จัก มีการพัฒนาความสัมพันธ์ภายใต้อำนาจทุนนิยมชายเป็นใหญ่ วัยรุ่นมีการพัฒนาความสัมพันธ์กับฝ่ายชายถึงขั้นสนิทสนม ให้ความไว้วางใจ อีกทั้งได้มีการไปเที่ยวตามลำพังสองต่อสอง ทำให้เกิดประสบการณ์เสียสาวขึ้นซึ่งสามารถอธิบายเป็น 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 การเสียสาวจากการข่มขืน : การต่อต้าน ความรุนแรง การบังคับ

รูปแบบที่ 2 การเสียสาวจากอำนาจแห่งรัก : กลรักกลลวง

รูปแบบที่ 1 การเสียสาวจากการข่มขืน : การต่อต้าน ความรุนแรง การบังคับ

การเสียสาวจากการข่มขืนหรือการได้รับความรุนแรงทางร่างกายเป็นประสบการณ์ของวัยรุ่นหญิงที่เสียสาวจากการที่ผู้ชายใช้ความรุนแรง การบังคับ โดยวัยรุ่นหญิงไม่ยินยอมทำให้เกิดการต่อต้าน จากการศึกษาวัยรุ่นหญิงที่เสียสาวจากการได้รับความรุนแรงนั้นสามารถแบ่งรูปแบบการเสียสาวออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ รูปแบบของการเสียสาวจากการข่มขืนและเหตุผลในการเสียสาว

1. รูปแบบของการเสียสาวจากการข่มขืน เป็นลักษณะที่วัยรุ่นหญิงเสียสาวจากการได้รับความรุนแรง มีการใช้กำลังบังคับลักษณะที่เกิดขึ้นในวันเสียสาวเกิดจากปฏิกิริยาทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยปฏิกิริยาของฝ่ายชายมี 3 ลักษณะได้แก่ การล่อลวงวัยรุ่นหญิง การข่มขู่ การบังคับ และปฏิสัมพันธ์ทางเพศ ส่วนฝ่ายหญิงมีลักษณะการรักนวลสงวนตัวและการต่อต้าน ซึ่งจะสรุปต่อไป

1.1 การล่อลวงเป็นรูปแบบที่ฝ่ายชายออกอุบายชักชวนฝ่ายหญิงไปยังสถานที่ที่เป็นพื้นที่อำนาจของฝ่ายชายทำให้ฝ่ายชายสามารถควบคุมการกระทำและความคิดของวัยรุ่นหญิงได้ การล่อลวงได้แก่การออกอุบายไม่ให้ฝ่ายหญิงกลับบ้านโดยการอ้างว่าอันตราย การออกอุบายชวนไปเอาสมุดที่บ้านพักในโรงเรียน การขอเข้าไปหลบฝนในห้องของวัยรุ่นหญิงจากฝนที่ตกหนัก การที่ฝ่ายชายออกค่าใช้จ่าย ค่าน้ำมันเมื่อไปเที่ยวกับหญิง วัยรุ่นหญิงรอให้ฝ่ายชายไปส่งที่บ้าน

“เขาไม่ได้ไปส่งกวางที่บ้าน เขาพามาบ้านเขา แม่เขาออกไปข้างนอก หนูบอกพากลับหน่อย เขาบอกว่านอนบ้านเขาก็ได้” กวาง (กรณีที่ 1)

1.2 การข่มขู่ เป็นการแสดงออกถึงอำนาจของฝ่ายชายที่ฝ่ายชายหาโอกาสที่จะมีเพศสัมพันธ์กับวัยรุ่นหญิงโดยฝ่ายชายจะพาวัยรุ่นหญิงไปยังบ้านพักหรือบ้านของตนเองและเมื่อถึงเวลาก็ไม่พาวัยรุ่นหญิงกลับบ้านและพูดถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น การที่วัยรุ่นหญิงขอกลับบ้านก่อนแต่ฝ่ายชายพูดให้วัยรุ่นหญิงเลือกที่จะอยู่ในงานต่อไป และถ้าไม่ทำตามฝ่ายชายจะมีทีท่าไม่พอใจ

“เขาบอกว่าเผื่อมีใครมา คิดไม่ดี มันมืด เผื่อมีใครผ่านไปมา เขาบอกว่าเข้าไปก่อน หมามันเห่า” แวว (กรณีที่ 7)

1.3 การมีปฏิสัมพันธ์ทางเพศ ฝ่ายชายจะมีการกระตุ้นอารมณ์วัยรุ่นหญิงเรื่องเพศเริ่มจากการพูดขอมีเพศสัมพันธ์ มีการสัมผัสทางร่างกาย การเข้ามากอด มาลูบ จับมือ การทำให้วัยรุ่นหญิงตกเป็นรอง มีอารมณ์คล้อยตาม ทำให้ฝ่ายหญิงมีความรู้สึกเรื่องเพศจากสัมผัสที่ฝ่ายชายกระทำ เมื่อฝ่ายหญิงปฏิเสธและต้องการจะออกจากพื้นที่ของฝ่ายชาย ฝ่ายชายจะมีการใช้กำลังโดยการดึง การจูง กระชากจนกระทั่งวัยรุ่นหญิงอ่อนแรงจะต่อต้าน

"เหมือนมีอะไรมาสัมผัสที่แขนแล้วก็ค่อย ๆ ลูบไล้ลงมาถึงช่วงเอว แล้วก็รัดเอวเอาไว้ เขาเข้ามานอนใกล้ๆ แนบตัวใกล้กับใหม่มากขึ้นเรื่อยๆ หอมแก้มเหมือนทุกครั้ง แต่พอใหม่หันไปมองหน้า สายตาของแบงก์เปลี่ยนไป" ใหม่ *(กรณีที่ 8)*

1.4 ปฏิกิริยาฝ่ายหญิงที่ระมัดระวังตนเอง รักนวลสงวนตัว เป็นปฏิกิริยาฝ่ายหญิงในการ

ป้องกันไม่ให้ตนเองอยู่ในสถานการณ์ที่เสียเปรียบฝ่ายชาย เช่น ป้องกันไม่ให้ฝ่ายชายเข้าห้องตามลำพัง การหลีกเลี่ยงจะไม่ไปสถานที่ที่อยู่สองต่อสอง เพราะอาจจะทำให้ฝ่ายหญิงเสียเปรียบได้

"หนูให้รอข้างนอก เดี๋ยวจะไปอาบน้ำแต่งตัว หนูไม่ให้เข้าห้อง หนูกลัว" ใหม่ (กรณีที่ 8)

1.5 การต่อต้านเป็นการแสดงออกถึงการขัดขืนของวัยรุ่นหญิงในการปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งวัยรุ่นหญิงที่เสียสาวจากความไม่เต็มใจจะมีการแสดงออกที่คล้ายกันคือ วัยรุ่นหญิงมีการปฏิเสธฝ่ายชายด้วยการพูดจาหว่านล้อม มีการปัดป้อง ขัดขืนไม่ให้ฝ่ายชายมาโดนร่างกาย แต่เมื่อฝ่ายชายแสดงความต้องการทางเพศมากขึ้น วัยรุ่นหญิงมีการดิ้น การหาทางหนี การเตะ การข่วน การต่อย กลุ่มวัยรุ่นหญิงที่ถูกข่มขืนจะมีการต่อต้านหมดทุกราย

"หนูว่าทำไรแต่เหมือนไม่ฟังแล้ว พูดอะไรก็ไม่ฟัง หนูว่าอย่า อย่าทำแบบนี้ หนูต่อยตรงแขนเขียวหมดเลย" ใหม่ (กรณีที่ 8)

2. เหตุผลในการเสียสาว

เป็นการที่ระบบอำนาจทุนนิยมชายเป็นใหญ่เข้าไปมีอำนาจในชีวิตของวัยรุ่นหญิง ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตและอุดมการณ์ทางความคิด ทำให้วัยรุ่นหญิงขาดอำนาจในการต่อรอง สาเหตุในการเสียสาวสามารถแบ่งได้ 5 ประเด็น ดังนี้

2.1 การบังคับทางร่างกายหรือการข่มขืนเป็นการที่ฝ่ายชายใช้กำลังลงมือกระทำความรุนแรงต่อร่างกายวัยรุ่นหญิงซึ่งทำให้ผู้ชายเป็นฝ่ายได้เปรียบและผู้หญิงเสียเปรียบในเรื่องเพศ การกระทำดังกล่าวได้แก่การพยายามออกแรงบังคับ การดึง การกีดกันเพื่อไม่ให้วัยรุ่นหญิงต่อสู้หรือหาทางเอาตัวรอดได้ เมื่อวัยรุ่นหญิงไปอยู่ในพื้นที่ของฝ่ายชาย ฝ่ายชายแสดงออกถึงความต้องการของตนเอง ความต้องการมีเพศสัมพันธ์โดยมีการใช้กำลังมากขึ้น มีการล็อคร่างกายวัยรุ่นหญิงไว้ การกด ไม่ให้วัยรุ่นหญิงต่อต้านได้

“แบงก์จับกด พอจะวิ่งออกจากห้องเขาก็วิ่งไปล็อคประตู ใหม่ว่าทำไร แต่เหมือนไม่ฟังแล้ว พูดอะไรก็ไม่ฟัง ใหม่ว่าอย่า อย่าทำแบบนี้ ใหม่ต่อยตรงแขนเขียวหมดเลย” ใหม่ (กรณีที่ 8)

2.2 อุดมการณ์การมีเพศสัมพันธ์เป็นความคิดที่ผู้ชายสร้างให้ผู้หญิงรู้สึกว่าการมีเพศสัมพันธ์กับแฟนเป็นเรื่องปกติหรือการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานเป็นเรื่องธรรมดาโดยฝ่ายชายมีการพูดขอมีเพศสัมพันธ์ในทุกครั้งที่พบเจอ การมีเพศสัมพันธ์เป็นการแสดงความเป็นเจ้าของซึ่งกันและกัน อุดมการณ์เกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์จึงเป็นความพยายามของผู้ชายที่จะเข้ามาควบคุมอุดมการณ์ทางความคิดให้วัยรุ่นหญิงยินยอมที่จะเสียสาว

“หนูบอกว่าหนูอยากกลับบ้าน มันก็เหมือนระแวงว่ามีคนอื่น เพราะตอนนั้นก็คบมานาน เคยขอก็หลายครั้ง” ติ๊ดตี่ (กรณีที่ 3)

2.3 อำนาจทางเศรษฐกิจหมายถึงอำนาจทางสถานะการเงิน การใช้จ่ายของวัยรุ่นหญิงหรือภายในครอบครัวที่วัยรุ่นหญิงพึ่งพาผู้ชายอื่นซึ่งเป็นแฟนวัยรุ่นหญิงเพื่อให้มีค่าใช้จ่ายในแต่ละวัน การที่วัยรุ่นหญิงมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีทำให้วัยรุ่นหญิงไม่สามารถต่อรองฝ่ายชายได้

“แม่คิดว่าหนูไปบอกพ่อเรื่องที่แม่มีคนอื่น ยิ่งเป็นหัวหน้าของพ่อและเป็นเพื่อนมาร่วมสิบปี บางทีเขาให้เงินแม่ แม่ก็ให้เป็นเงินไปโรงเรียน แม่ตีเพราะแม่คิดว่าหนูไปบอกพ่อ หนูเคยนึกว่าหนูเป็นลูกแม่หรือเปล่า” ติ๊ดตี่ (กรณีที่ 3)

2.4 อุดมการณ์เรื่องเพศที่แตกต่างกันของหญิงชายเป็นอุดมการณ์เรื่องเพศที่มีอิทธิพลต่อความคิดของวัยรุ่นหญิงที่มีต่อความรัก วัยรุ่นหญิงจะให้ความหมายและความสำคัญกับอุดมการณ์เรื่องเพศอย่างมาก วัยรุ่นหญิงมองว่าผู้หญิงจะมีความรักหรือคบใครก็ได้แต่ถ้ามีอะไรกันแล้วก็จะมีแค่คนเดียว ไม่อยากมีคนอื่น เมื่อมีเพศสัมพันธ์แล้ว วัยรุ่นหญิงมองว่าผู้ชายจะกลายเป็นบุคคลสำคัญในชีวิต การมีเพศสัมพันธ์เป็นการแสดงออกถึงความรักที่มีความผูกพันและความใกล้ชิดมากกว่าการเป็นแฟน

แวว (กรณีที่ 7) วัยรุ่นหญิงมองว่าความรักเป็นความผูกพัน การมีความรู้สึกที่ดีให้แก่กัน การดูแล การให้คำปรึกษาได้ ในขณะที่ฝ่ายชายเห็นว่าการผูกมัดวัยรุ่นหญิงไว้นั้นต้องมีเรื่องเพศสัมพันธ์ การมีเพศสัมพันธ์ช่วยให้ผู้หญิงไม่สามารถมีคนอื่นได้ ผู้หญิงที่เสียสาวจะสูญเสียความมั่นใจ เกิดความกลัว ผู้ชายจะสามารถควบคุมผู้หญิงได้

2.5 อำนาจของเพื่อนจะมีอำนาจทางความคิดและความรู้สึกของวัยรุ่นเพราะวัยรุ่นกับเพื่อนจะใช้เวลาเรียนและทำกิจกรรมอยู่ร่วมกันทั้งวัน อีกทั้งค่านิยมกลุ่มวัยรุ่นจะมีหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนจากเพื่อนให้วัยรุ่นหญิงมีแฟน การมีแฟนเรียนอยู่ในสาขาเดียวกัน เช่น วัยรุ่นหญิงบางคนต้องปรับเปลี่ยนตัวเองให้เป็นเหมือนเพื่อนทั้งๆที่ตนเองเป็นเด็กเรียนหรือการที่เพื่อนในกลุ่มเสียสาวแล้วจะมีการสนับสนุนให้เพื่อนเสียสาวด้วย

"เพื่อนบอกว่าไม่มีอะไรหรอก ถ้าแกคิดว่าเขาดีแกก็ให้เขาไปเถอะ เหมือนเพื่อนทั้งกลุ่มเสียหมดแล้ว ในกลุ่มมี 7 คน เหลือเพื่อนกับใหม่ พอเพื่อนอีกคนเสียสาวแล้ว เขาบอกเรื่องมากอะไรหนักหนา"

ใหม่ (กรณีที่ 8)

รูปแบบที่ 2 การเสียสาวจากอำนาจแห่งรัก : กลรักกลลวง

การเสียสาวจากอำนาจแห่งรักเป็นมิติอำนาจที่แฝงในรูปการกระทำกลลวงที่ฝ่ายชายสร้างขึ้นเพื่อให้วัยรุ่นหญิงรู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่พัฒนาขึ้น รู้สึกว่าสิ่งที่ผู้ชายกระทำเป็นการแสดงออกถึงความเอาใจใส่ ความรักความห่วงใย รวมถึงการคิดว่าเพศสัมพันธ์คือการแสดงออกถึงความรักและความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน ในรูปแบบนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเด็นได้แก่ รูปแบบการเสียสาวจากการล่อลวง เหตุผลในการเสียสาว

1. รูปแบบการเสียสาวจากอำนาจแห่งรัก

เป็นรูปแบบการเสียสาวที่ฝ่ายชายมีการแสดงออกให้ฝ่ายหญิงเชื่อในความรักที่ผู้ชายมีให้ ในรูปแบบนี้มีลักษณะต่อไปนี้

1.1 การชักจูงโน้มน้าว เป็นการที่ฝ่ายชายใช้อำนาจในการควบคุมและดึงความสนใจของวัยรุ่นหญิงไปยังพื้นที่ของฝ่ายชายโดยมีแรงจูงใจทำให้ฝ่ายหญิงสนใจ ได้แก่ การชักชวนไปดูสวนภายในบ้านฝ่ายชาย ดูสภาพครอบครัว หรือความต้องการที่จะไปพบเจอฝ่ายชายหลังจากที่ไม่ได้เจอกันมาหลายวัน สิ่งเหล่านี้ทำให้ฝ่ายชายมีอิทธิพลเหนือกว่าวัยรุ่นสามารถเรียกร้องความต้องการจากวัยรุ่นหญิงรวมถึงการมีเพศสัมพันธ์ด้วย

"เขาชวนไปนั่งเล่นบ้านเพื่อนคนที่ไปบ่อยๆ เพราะไม่ได้เจอกันหลายวันก็เลยโทรไปหาเขาก็ชวนไปหอเพื่อน" นุ้ย (กรณีที่ 4)

1.2 การสร้างความคุ้นเคย เป็นการที่ฝ่ายชายทำให้วัยรุ่นหญิงรู้สึกคุ้นเคยกับการกระทำ การโดนเนื้อตัวร่างกาย การควบคุมของฝ่ายชาย ไม่ว่าจะเป็นการที่ฝ่ายชายขอมีเพศสัมพันธ์บ่อยครั้ง มีการกอด การจูบเมื่ออยู่ตามลำพังทำให้วัยรุ่นหญิงรู้สึกว่าไม่ใช่ปัญหา อีกทั้งฝ่ายชายมีการพูดถึงการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานว่าเป็นเรื่องปกติเพราะผู้หญิงและผู้ชายสามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ ผู้หญิง

“เหมือนมันนานแล้ว แล้วก็คุ้นเคยกับเขาคิดว่าไม่เป็นไร เขาก็ดี เวลาเจอกันมีกอดบ้าง หอมแก้มบ้างแต่ต้องไม่มีใครเห็น มันก็ดี” มัส (กรณีที่ 6)

1.3 การสร้างบรรยากาศ มีความต่อเนื่องมาจากการที่ฝ่ายชายโน้มน้าววัยรุ่นหญิงไปยังสถานที่ที่ต้องการ หลังจากนั้นฝ่ายชายจึงมีการสร้างบรรยากาศเมื่ออยู่ด้วยกันตามลำพังภายในห้องผู้ชาย การทำให้ภายในบ้านสลัว ห้องมืด เพื่อเข้ามาอยู่ใกล้ชิดวัยรุ่นหญิง มีการสบตา เข้ามากอดหอมแก้ม เพื่อให้วัยรุ่นหญิงเกิดอารมรณ์คล้อยตาม แล้วผู้ชายจึงขอที่จะมีเพศสัมพันธ์ด้วย เมื่อเห็นว่าผู้หญิงไม่มีการขัดขืนหรือปฏิเสธ ผู้ชายจะเริ่มถอดเสื้อผ้าและขอมีเพศสัมพันธ์กับวัยรุ่นหญิง

“เขาเข้ามามองตาเดียร์ เหมือนว่ามันมืด มีแสงนิดหน่อย ตาเขาก็ระยิบระยับ แล้วมือเขาก็มาจับเดียร์ เขาจับนู่นจับนี่ หนูนั่งเล่นคอมอยู่ ห้องมันก็มืด อารมณ์พาไป” เดียร์ (กรณีที่ 2)

1.4 ความต้องการเรื่องเพศของฝ่ายชายจะมีการแสดงออกบ่อยครั้งเมื่อฝ่ายชายมีความสนิทสนมมากขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่การโดนตัวทีละน้อย การกอด การสัมผัสร่างกายมากขึ้น การแสดงออกเรื่องความต้องการทางเพศนั้น ฝ่ายชายมีความมั่นใจว่าสามารถจะควบคุมวัยรุ่นหญิงหรือเกลี้ยกล่อมให้วัยรุ่นหญิงยินยอมเพื่อที่จะนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ได้ง่าย

“เรายังไม่ให้ นั่งมอไซค์เขาให้หนูนั่งหน้า เขาจะได้กอด หรือถ้านั่งหลังเขาแกล้งเบรกแรงๆให้หนูเลื่อนไปโดนตัวเขา” ปุ้ย (กรณีที่ 5)

รูปแบบที่เกิดจากปฏิกิริยาฝ่ายหญิงแบ่งเป็น 3 ลักษณะได้แก่

1.5 ความอยากรู้อยากเห็น โดยสรุปแล้วปฏิกิริยาของวัยรุ่นหญิงในวันเสียสาวนั้น วัยรุ่นหญิงมีความรู้สึกอยากรู้อยากเห็นจากการชักชวนของฝ่ายชาย จากการที่ผู้ชายพูดโน้มน้าวให้วัยรุ่นหญิงไปดูบ้านล่องแพ ชมสวน ซึ่งเป็นการทำให้วัยรุ่นหญิงเข้าไปอยู่ในพื้นที่ของฝ่ายชายโดยที่วัยรุ่นหญิงไม่ทันคิดถึงการมีเพศสัมพันธ์

“อยากเห็นสวนที่บ้านเขาก็เลยไปดู” เดียร์ (กรณีที่ 2)

1.6 ความคุ้นเคย เป็นการที่ฝ่ายชายมีปฏิสัมพันธ์เรื่องเพศ มีการโดนเนื้อตัวร่างกายฝ่ายหญิง มีการพัฒนาไปถึงการโอบกอด การจูบในทุกครั้งที่มีโอกาส การกระทำเหล่านี้ทำให้วัยรุ่นหญิงเกิดความคุ้นเคยและรู้สึกว่าการมีเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องใกล้ตัวและไม่น่ากลัวอย่างที่คิดไว้ ฝ่ายชายจึงขอและโน้มน้าวให้มีเพศสัมพันธ์ได้ง่าย

“จับบ่อยมาก จับมือ กอด บางทีมีโดนหน้าอก” นุ้ย (กรณีที่ 4)

1.7 การคล้อยตาม เป็นความรู้สึกของวัยรุ่นหญิงที่มีต่อฝ่ายชายในวันเสียสาว โดยฝ่ายชายได้มีการโน้มน้าวและมีปฏิสัมพันธ์ทางเพศมาก่อนแล้ว เมื่อฝ่ายหญิงรู้สึกคุ้นเคย ฝ่ายชายจึงขอมีเพศสัมพันธ์โดยการบอกว่ารัก อยากจะอยู่ด้วย มีการเกลี้ยกล่อมตั้งแต่วัยรุ่นหญิงไม่เห็นด้วยจนกระทั่งวัยรุ่นหญิงรู้สึกคล้อยตามที่จะมีเพศสัมพันธ์ในที่สุด

"วันนั้นหนูไปหาเขาตอนเช้าประมาณ 3 โมง ไปถึงเขาก็ขอ บอกว่ารักยังงั้นยังงี้ เขาบอกว่าเขาไม่มีใครเหมือนหนูเริ่มคล้อยตามว่าคบกันมานาน หนูไม่ค่อยต่อต้าน" ปุ้ย (กรณีที่ 5)

2. เหตุผลในการเสียสาว

จากการศึกษาพบว่าเหตุผลในการเสียสาวเป็นการที่ระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่เข้าไปมีอำนาจต่อความคิดเรื่องเพศของวัยรุ่นหญิงทั้งในเรื่องความรัก ครอบครัว และสังคม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 อุดมการณ์เรื่องความรักเป็นอุดมการณ์ที่ผู้ชายทำให้ความรักกลายเป็นสินค้า เมื่อผู้ชายพยายามควบคุมผู้หญิงก็จะมีการสร้างคุณค่าให้กับเทศกาล ของขวัญ เสื้อผ้า เครื่องประดับเป็นสิ่งแสดงออกถึงความรัก การที่วัยรุ่นหญิงมีความเชื่อและศรัทธาในความรักโดยผู้ชายแสดงออกให้ฝ่ายหญิงรู้สึกว่าฝ่ายชายจริงใจ ผู้ชายมีการดูแล ให้คำปรึกษา วัยรุ่นหญิงจึงตอบแทนความรักของผู้ชายด้วยการมีเพศสัมพันธ์

"ก็ไปนั่งเล่นบ้านเพื่อนคนที่ไปบ่อยๆ แต่เพื่อนไม่อยู่เหมือนมันเตี๊ยมกัน เขาขอเหมือนเราใจอ่อนแล้วเรารักเขามากขึ้น" นุ้ย (กรณีที่ 4)

2.2 อุดมการณ์การมีเพศสัมพันธ์และการแต่งงานเป็นความคิดความเชื่อที่ผู้ชายทำให้วัยรุ่นหญิงรู้สึกว่าการมีเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องธรรมดาของคนที่เป็นแฟนเพราะฝ่ายชายมีการยืนยันว่าในอนาคตต้องแต่งงานกับวัยรุ่นหญิงทำให้ฝ่ายหญิงเชื่อว่าจะได้แต่งงานกัน หรือการอ้างว่าถ้าไม่ยินยอมมีเพศสัมพันธ์ก็เหมือนไม่รักกันจริง ไม่เชื่อใจ ฝ่ายชายก็สามารถมีคนอื่นได้ ทำให้วัยรุ่นหญิงมองว่าการมีเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องปกติ

"เขาบอกว่าเป็นแฟนกันเรื่องแบบนี้เป็นเรื่องธรรมดา ถ้าแต่งงานก็ต้องมีอะไรอยู่ดี หรั่งเขาบอกว่าเขาไม่เคยรู้สึกกับใครแบบนี้มาก่อน" ปุ้ย (กรณีที่ 5)

2.3 อำนาจในครอบครัวเป็นการอธิบายถึงอำนาจของบุคคลในครอบครัวได้แก่ พ่อแม่ที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นหญิงในเรื่องการอบรมเลี้ยงดู การใช้อำนาจของความเป็นหัวหน้าครอบครัวในการวางแผนชีวิตให้กับวัยรุ่นหญิง การที่แม่คิดว่าการหาผู้ชายที่สามารถทำมาหากินมาเลี้ยงดูวัยรุ่นหญิงเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระ รวมถึงการที่แม่รักหรือใส่ใจบุคคลอื่นมากกว่าลูกของตนเองทำให้วัยรุ่นหญิงขาด

“เหมือนเราถูกบังคับให้อยู่ในกฎระเบียบมากไป เหมือนว่ากำลังมันนะ เป็นวัยรุ่น พอยิ่งกักขังก็ยิ่งจะขัดขืน อยากหลุดออกมา ทำเหมือนคนอื่นไม่ได้” นุ้ย (กรณีที่ 4)

2.4 อำนาจในการทำงานล่วงเวลาของวัยรุ่นหญิงภายใต้การควบคุมและอำนาจของผู้ชาย

ที่เริ่มตั้งแต่การรู้จัก เมื่อผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจ การที่วัยรุ่นหญิงจะเข้าไปทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงิน วัยรุ่นหญิงมีความเกรงใจ เกรงกลัวต่อเจ้าของกิจการ เมื่อผู้ชายมาจีบจึงไม่กล้าขัดใจ เมื่อผู้ชายชักชวนไปเที่ยววัยรุ่นหญิงไม่กล้าปฏิเสธ การที่วัยรุ่นหญิงอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชายมาเป็นระยะเวลานานทำให้วัยรุ่นหญิงไม่กล้าต่อต้านหรือปฏิเสธฝ่ายชายมากนัก ระยะแรกวัยรุ่นหญิงปฏิเสธฝ่ายชายว่าไม่ต้องการมีเพศสัมพันธ์แต่เมื่อฝ่ายชายขอบ่อย วัยรุ่นหญิงรู้สึกกังวล กลัวว่าฝ่ายชายจะไม่พอใจ กลัวว่าจะไม่มีงานทำ เมื่อผู้ชายขอมีเพศสัมพันธ์วัยรุ่นหญิงจึงต้องยินยอมเสียสาวในที่สุด

“เขาชวนหนูไปเที่ยว ไปเดินห้างสรรพสินค้า ซื้อของ เขาซื้อของให้หนูหลายอย่าง พาไปดูหนังด้วย เสร็จแล้วก็ไปบ้านเขา หนูเคยไปกับเขาหลายหนแล้ว เขาขอบอกว่ามีอะไรกันเป็นแฟนกัน แล้วคบกันมานาน” มัส (กรณีที่ 6)

2.5 อำนาจในกลุ่มเพื่อนเป็นการที่วัยรุ่นหญิงเห็นว่าเพื่อนที่มีแฟนมีความสุข ไปไหนมาไหนก็มีแฟนไปด้วยทำให้วัยรุ่นหญิงอยากจะมีบ้าง เมื่อวัยรุ่นหญิงได้รับความกดดันจากครอบครัว พ่อแม่ การมาเจอเพื่อนทำให้วัยรุ่นหญิงเชื่อเพื่อน เมื่อเพื่อนมีเพศสัมพันธ์ ไปเที่ยวกับแฟนได้อย่างอิสระทำให้วัยรุ่นหญิงที่ไม่เคยมีประสบการณ์เรื่องเพศมาก่อนอยากจะมีบ้าง ทำให้ฝ่ายชายมีโอกาสที่จะเอารัดเอาเปรียบวัยรุ่นหญิงทั้งจากการสนับสนุนจากเพื่อนและการที่วัยรุ่นหญิงขาดประสบการณ์เรื่องเพศ

“พอมาเจอเพื่อน เห็นเพื่อนมีแฟนก็อยากมีบ้าง อยากไปเที่ยวบ้าง พอเจอเพื่อนก็หลุดเลย” นุ้ย (กรณีที่ 4)

ชีวิตภายหลังเสียสาว

ชีวิตภายหลังเสียสาวเป็นการที่ชีวิตวัยรุ่นหญิงเปลี่ยนแปลงไปจากระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ที่ทำให้วัยรุ่นหญิงเสียสาว จากการศึกษาวัยรุ่นหญิงที่เสียสาวจากการข่มขืนและอำนาจความรักจะได้รับผลที่แตกต่างกัน คือ วัยรุ่นหญิงที่เสียสาวจากการข่มขืนจะได้รับความกระทบกระเทือน ความทุกข์ทรมานจากการเสียสาวมาก ด้านอารมณ์ความรู้สึกนั้นวัยรุ่นหญิงจะมีความเครียด ความโกรธ ความเสียใจ ความตกใจ ความเสียดาย ความละอายต่อพ่อแม่ ด้านความสัมพันธ์หญิงชายนั้น ระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่สร้างให้

“ไม่อยากจะไปหา แต่กลัวเขาจะทิ้ง กลัวเขาจะไม่รับผิดชอบ” กวาง (กรณีที่ 1)

“แต่ก่อนพูดไรว่ะ ด่ามัน ไม่พอใจก็ว่า เดี๋ยวนี้เกรงใจขึ้น” ใหม่ (กรณีที่ 8)

“ก่อนที่เราจะมีอะไร เรามีสิทธิเลือกคนอื่นได้ พอมีอะไรกับเขาแล้ว เลือกไม่ได้ เหมือนเราเลือกคนนี้แล้ว ส่วนหนึ่งคิดว่าใช่ เรามีอะไรกับคนนี้แล้ว เราเลือกคนอื่นไม่ได้” *อุ๊ (กรณีที่ 9)*

ส่วนวัยรุ่นหญิงที่เสียสาวจากอำนาจแห่งรักนั้น ระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ทำให้วัยรุ่นหญิงตกอยู่ใต้อำนาจของฝ่ายชายทั้งอารมณ์และความสัมพันธ์หญิงชายที่ผู้หญิงจำต้องยอมตามความต้องการของผู้ชาย ด้านอารมณ์ความรู้สึกวัยรุ่นหญิงกลุ่มนี้จะเทิดทูนบูชาความรัก มีความจงรักภักดีต่อฝ่ายชาย รู้สึกรักหึงหวง คิดถึงการแต่งงานกับฝ่ายชายมากขึ้น เมื่อฝ่ายชายต้องการมีเพศสัมพันธ์ วัยรุ่นหญิงไม่กล้าปฏิเสธ เพราะกลัวว่าฝ่ายชายไม่รัก ทำให้วัยรุ่นหญิงมีเพศสัมพันธ์ต่อเนื่องไปเรื่อยๆ หรือวัยรุ่นหญิงที่ฝ่ายชายทอดทิ้งภายหลังจากการมีเพศสัมพันธ์ทำให้วัยรุ่นหญิงเปลี่ยนผู้ชายหรือมีแฟนใหม่ง่ายขึ้น

“รู้สึกรักเขามากขึ้น เหมือนเป็นครั้งแรกของเรา” นุ้ย (กรณีที่ 4)

“จากวันนั้นเขาเหมือนไม่ห่วง ไม่ค่อยโทรมา เขามาปะเหลาะเรา หลังๆนุ้ยเป็นฝ่ายโทรไป” นุ้ย (กรณีที่ 4)

นอกจากนี้วัยรุ่นหญิงที่เสียสาวจากอำนาจความรักจะมองว่าสถานภาพของฝ่ายชายเปลี่ยนไปจากเดิมคือวัยรุ่นหญิงรู้สึกว่ารักฝ่ายชายมากขึ้น มีความสนิทสนมมากขึ้น จากความรู้สึกที่มีต่อฝ่ายชายมากขึ้นกว่าการเป็นแฟน มีความผูกพันทำให้วัยรุ่นหญิงกลุ่มนี้เสียเปรียบฝ่ายชายถ้าฝ่ายชายต้องการมีเพศสัมพันธ์วัยรุ่นหญิงต้องยินยอมในที่สุด

สรุปอภิปรายผล

โดยผิวเผินแล้ว สังคมจะมองเรื่องเพศของวัยรุ่นเป็นเพียงวัยที่มีแรงกระตุ้น มีความต้องการทางเพศมาก แต่สังคมยังขาดการศึกษาถึงอำนาจระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ที่มีอิทธิพลครอบงำผู้หญิงในด้านการใช้ชีวิต ความคิด สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้วัยรุ่นหญิงตกเป็นรอง ขาดสิทธิอำนาจ ขาดความเข้าใจในการปฏิบัติตนและการต่อรอง ดังนั้นผู้เขียนจึงได้สรุปและอภิปรายผลไว้ดังนี้

1. ระบบชายเป็นใหญ่ทำให้วัยรุ่นหญิงเสี่ยงต่อการเสียสาว

นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาที่ประเทศไทยให้ความสำคัญกับเพศชายมากกว่าเพศหญิง ในธุรกิจเกือบทุกประเภทที่ผู้นำเป็นเพศชาย หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ชาย ผู้ชายจึงได้รับการยอมรับ มีอำนาจที่จะดูแล

2. ทุนนิยมชายเป็นใหญ่ในครอบครัว เพื่อน

ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่กับครอบครัวไทยที่ให้ความสำคัญกับเพศชายเป็นหลัก ให้ผู้ชายเป็นผู้นำ เป็นผู้สืบสกุล ผู้ชายจึงได้รับอำนาจ ความสามารถที่จะทำตามความต้องการได้ อีกทั้งในครอบครัวที่ผู้ชายเป็นใหญ่ เด็กที่เกิดมาก็จะเรียนรู้ว่าเพศชายเป็นเพศที่แข็งแกร่ง มีอำนาจ เพศหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอต้องยอมตามความต้องการฝ่ายชาย ดังนั้นเมื่อวัยรุ่นหญิงเติบโตขึ้นมาก็จะยอมรับว่าเพศชายมีอำนาจ เมื่อมีแฟนก็จะไม่สามารถต่อรองหรือขัดขืนได้ การมีเพศสัมพันธ์ก็จะตามมา ส่วนเพื่อนหญิงชายนั้นก็จะมีอำนาจแตกต่างกัน ถ้าการเป็นผู้นำในห้องเรียน ผู้ชายจะได้รับเลือก การที่ไปทานเลี้ยงเพื่อนจะมีการออกเงินให้วัยรุ่นหญิงไปด้วย มีการแนะนำให้รู้จักฝ่ายชาย ได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนให้มีแฟน ทำให้วัยรุ่นหญิงที่มีฐานะไม่ดี ไม่ค่อยได้ออกไปเที่ยวก็จะมีความสุข อยากมีแฟนเหมือนเพื่อนด้วย การที่วัยรุ่นหญิงขาดอำนาจการต่อรองทั้งในครอบครัวและกลุ่มเพื่อนทำให้วัยรุ่นหญิงเสียเปรียบและมีแนวโน้มไปสู่การมีเพศสัมพันธ์

3. ทุนนิยมชายเป็นใหญ่กับอุดมการณ์ความรักและการแต่งงาน

จากความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความรักและการแต่งงานได้ผูกโยงกับความคิดของคนในทุกยุคทุกสมัย ผู้หญิงส่วนใหญ่จะวาดฝันถึงการแต่งงานและเนื้อคู่ที่รอคอย ผู้หญิงจะมีความเชื่อเรื่องความรัก การให้ การเสียสละ ทำให้ผู้หญิงเห็นคุณค่าความรัก เช่น เทศกาลวาเลนไทน์ที่มีการจัดดอกไม้ การขายของขวัญไปทั่วทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นภายใน-ภายนอกสถานศึกษา ห้างสรรพสินค้า ทำให้วัยรุ่นวาดฝันว่าเมื่อถึงเทศกาลจะต้องมีแฟนและไปเที่ยวกับแฟน ฝ่ายชายจึงใช้ความรักของไปผูกเข้ากับการมีเพศสัมพันธ์ว่าเป็นการแสดงความรัก เป็นการแสดงว่าผู้หญิงเป็นบุคคลที่จะแต่งงานด้วย ทำให้ผู้หญิงยินยอมจะมีเพศสัมพันธ์

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

พรพรหม วิศิษฎ์วณิชย์. 2551. **ระบบชายเป็นใหญ่และทุนนิยมกับประสบการณ์มีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของวัยรุ่นหญิง.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

วิลาสินี พิพิธกุล .2545. “วาทกรรมเรื่องเพศในหนังสือพิมพ์” .

ภาษาอังกฤษ

Koenig, Michael A. and others.(2004). “Coerced First Intercourse and Reproductive Health Among Adolescent Women in Rakai, Uganda”, International family Planning Perspectives, 30(4): 156-163

ภาคผนวก

ประวัติย่อผู้นำเสนอผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัย

---

1. นางสาวศิริยุพา นันสุนานนท์

การทำงาน : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail : SNASUNA@yahoo.com

2. นางสาวสุธีลักษณ์ ลาดปาละ

การทำงาน : อาจารย์ประจำคณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต กรุงเทพฯ

E-mail : s.ladpala@hotmail.com

3. นางสาววลัยพร ศิริภิรมย์

การทำงาน :

E-mail : jukjickna@hotmail.com

4. นายจะเด็จ เชาวน์วิไล

การทำงาน : มูลนิธิเพื่อนหญิง

E-mail : jd_jaded99@hotmail.com

5. พระรัตนวลีภิกษุณี

การทำงาน : ศูนย์ปฏิบัติธรรมสตรีนานาชาติระยอง

E-mail : rattanavali@gmail.com

6. ดร.บุหงา ตโนภาส

การทำงาน : หัวหน้าภาควิชาการพยาบาลผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย

E-mail : tanopas_btre@yahoo.com

7. นางสาวจารุกัญญา เรือนคำ

การทำงาน : นักวิชาการอิสระ

E-mail : charukanya@yahoo.com

8. นางกนิษฐา ท่านเจริญและคณะ

การทำงาน : นักวิชาการสิ่งแวดล้อม ระดับ 7 ปฏิบัติราชการที่ส่วนความร่วมมือและพัฒนาเครือข่าย สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

E-mail :

9. รศ. ดร. สุสัณหา ยิ้มแย้ม

การทำงาน : ประธานสาขาวิชาการพยาบาลสตรี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

E-mail : syimyam@mail.nurse.cmu.ac.th

10. นางเกศินี แกว่นเจริญ และนางเรวดี ประเสริฐเสริญสุข

การทำงาน : มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

E-mail : kasineek@gmail.com

11. ดร.เพ็ญประภา ภัทรานุกรม

การทำงาน : หัวหน้าสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์สาสตร์และสวัสดิการสังคม คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

E-mail : phenprapha191@yahoo.com

12. ผศ.มนตรา พงษ์นิลและจินดารัตน์ ปวงกาซ้อน

การทำงาน : ผศ. สำนักวิชาศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

E-mail : pmontra@hotmail.com

13. ดร.สุทธิรักษ์ หงสะมัต

การทำงาน : เจ้าหน้าที่บริหารงานพัฒนาชุมชน ระดับ 7 (พัฒนาการอำเภอ)

E-mail : suttirak2006@gmail.com

14. นาวสาวณัฐยา บุญภักดี

การทำงาน : ผู้ประสานงานมูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.)

E-mail : Nattaya.boonpakdee@gmail.com ,

15. นางสาวสิริณัฐ สินวรรณกุล

การทำงาน : โรงพยาบาลธนบุรี 1

E-mail : sinvonnagul@hotmail.com

16. นางสาวพรพรหม วิศิษฎ์วณิชย์

การทำงาน : โรงเรียนสตรีนนทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

E-mail : mar_24nov@hotmail.com

17. นางสาวรรินทร วสุนันต์ และ เสรี วงษ์มณฑา

การทำงาน : : ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ หลักสูตรนิเทศศาสตร์ ศูนย์ระนอง 2

E-mail : rarinthorn_vas@dusit.ac.th

กำหนดการสัมมนาวิชาการระดับชาติ
ผู้หญิงและการส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในสังคม ครั้งที่ 1 ประจำปี 2551

"เรื่องจริงของหญิงชาย ! "

วันศุกร์ที่ 8 สิงหาคม 2551 เวลา 8.00 – 16.00 น.
ณ ห้องปรินซ์บอลรูม 3 โรงแรมปรินซ์พาเลซ มหานาค กรุงเทพมหานคร

<u>ภาคเช้า</u> : **การสัมมนารวม (Plenary meeting)**

08.30-9.00 น. ลงทะเบียนและรับเอกสาร

09.00-9.30 น. พิธีเปิดการสัมมนาวิชาการ

โดย รองปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นประธาน
รองผู้อำนวยการสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กล่าวรายงาน
รองปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
มอบเกียรติบัตรให้แก่ผู้นำเสนอผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัย

09.30-10.30 น. ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง "บทบาทหญิงชาย เส้นทางที่ผ่าน ก้าวที่ย่าง ทางข้างหน้า..."
โดย นางสายสุรี จุติกุล

10.30-10.40 น. *พักรับประทานอาหารว่าง*

10.40-12.00 น. การอภิปรายผลงานวิจัยของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว 3 เรื่อง

1. เรื่อง "ร่างกฎหมายใหม่...กับความหมายของความเท่าเทียมระหว่างเพศ"
   โดย ผศ.ดร.มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์
   คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. เรื่อง "บทบาทชุมชนที่พึงประสงค์ในการป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็ก"
   โดย ผศ.ดร.จิตติ มงคลชัยอรัญญา
   คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. เรื่อง "การศึกษาข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Stakeholders) ต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นของสตรีในประเทศไทย (ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลใน 4 จังหวัด 4 ภาค)"
   โดย รศ.ดร.พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ
   คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ดำเนินรายการ โดย นางอนุสรณ์ อินทร์กำแพง
ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย

12.00-13.00 น. *พักรับประทานอาหารกลางวัน*

<u>ภาคบ่าย</u> : การนำเสนอผลงานวิชาการ 3 กลุ่ม (Concurrent Meetings)

13.00-16.00 น. **กลุ่มย่อยที่ 1** **"ความเสมอภาคหญิงชายและการมีส่วนร่วมของสตรีในภาคสังคม"**

(ห้องปรินซ์บอลรูม 3)

- นางพรสม เปาปราโมทย์ เป็นประธาน และเลขานุการ 1 ท่าน
- ผู้นำเสนอผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัย 6 คน

กลุ่มย่อยที่ 2 **"ความรุนแรงต่อสตรีและผู้ชายเลิกเหล้า"**

(ห้องพัชราวดี 1)

- ศ.นพ.รณชัย คงสกนธ์ เป็นประธาน และเลขานุการ 1 ท่าน
- ผู้นำเสนอผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัย 5 คน

กลุ่มย่อยที่ 3 **"สิทธิการเจริญพันธุ์และสุขภาพของผู้หญิง"**

(ห้องพัชราวดี 2)

- ผศ.นาถฤดี เด่นดวง เป็นประธาน และเลขานุการ 1 ท่าน
- ผู้นำเสนอผลงานวิชาการ/ผลงานวิจัย 6 คน

16.00 น. ปิดการสัมมนาวิชาการ

****